PREZENTA EDIŢIE A FOST TRADUSĂ GRAŢIE UNUI AJUTOR
AL DIRECŢIEI GENERALE A CĂRŢII ŞI BIBLIOTECILOR
DIN MINISTERUL SPANIOL AL CULTURII.
" *"BaltasarGrâciân* Colegiul din Calatayud. Detaliu

- BALTASAR GRACIAN
-

CĂRŢILE OMULUI DESĂVÎRŞIT

EROUL
POLITICIANUL DISCERNĂTORUL ORACOLUL MANUAL CUMINECĂTORUL

CLUJ

BUCUREŞTI, 1994

Coperta IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE
Pe copertă *Baltnsai Graciăn.* Desen de Carderera, Biblioteca Nacional, Madrid

BALTASAR GRACIÂN
EL HEROE. EL POLITICO. EL DISCRETO.
ORÂCULO MANUAL. EL COMULGATORIO
© Sorin Mărculescu, 1994, pentru prezenta versiune românească, prefaţă, note şi comentarii
ISBN 973-28-0420-3

NOTĂ LIMINARĂ

Ediţia *de faţă cuprinde versiunea românească integrală a tuturor tratatelor lui Baltasar Graciăn. de la* Eroul *(1637) pînă la* Cuminecătorul *(1655), exceptînd marea* s;i poefcvr Ascuţimea şi arta ingeniozităţii *(1648), care va face obiectul unui volum separat. Adăugăm o versiune radical revăzută a celebrei culegeri de aforisme,* Oracolul manual şi arta prudenţei *(1647), mult mai apropiată de valorile textului original. Facem astfel încă un pas către o traducere completă* a *operelor lui Graciăn, proiect la care nici nu îndrăzneam să visăm în 1971, cînd am început transpunerea primelor pagini din c î*
încă de pe
acum, întreprinderea noastră se remarcă prin unicitatea ei măcar în sensul că reprezintă cea mai amplă incursiune realizată în scrierile lui Graciăn de către un singur traducător.
Noutatea prezentei ediţii constă însă în recuperarea deplină a tratatului religios despre Euharistie, El Comulgatorio (Cuminecătorul, *1655), printr-o re interpretare, credem, originală şi implicit polemică* a *semnificaţiei lui în ansamblul operei lui Graciăn, expusă cît mai concis cu putinţă în studiul introductiv.*
O precizare despre titlul genera] sub care am reunit textele din ediţia de faţă: Cărţile omului desăvîrşit. *Formularea ne aparţine, dar e făcută în spiritul demersului gracianesc de modelare a unui tip uman complet, crescut într-o primă etapă la şcoala dificilă şi primejdioasă a lumiiamăgJtSăîb, dar pregătit, îittr-o a doua etapă, decisivă, pentru mîntuirea eternă prin credinţă şi viaţă religioasă.*
în absenţa unei ediţii critice integrale, de idealul căreia s-a apropiat numai Miguel Romera-Navarro (fără ca nici măcar toate contribuţiile lui parţiale să ne fie accesibile), ne-am bazat pe următoarele ediţii confruntate permanent între ele:
1. Baltasar Graciăn, Obras completas, *estudio preliminar, edi-cion, bibliografia y notas e indices de Arturo del Hoyo, Aguilar, Madrid, tercera edicion, 1967. Sigla noastră: AH-BG.OC.*
NOTĂ LMINARA
2. Baltasar Graciân, Obras completas, *edicion y estudio preliminar de Miguel Batllori y Ceferino Peralta, I* (El Heroe — El Politico — El Discreto — Orâculo manual, *B.A.E., Atlas, Madrid, 1969). Sigla noastră: BP-BG.OC. (Studiul introductiv a fost tipărit şi separat: Miguel Batllori, S.I., Ceferino Peralta, S.I.,* Baltasar Graciân en su vida y en su obra, *Institucion „Fernando el Catolico", Zaragdza, 1969.)*
3. Baltasar Graciân, Orăculo manual y arte de prudencia, *edicion critica y comentada por Miguel Romera-Navarro,* Revista de Filologia Espanola, *anejo LXII, Madrid, 1954. Sigla noastră: RN-OM.*
4. Baltasar Graciân, Orâculo manual y arte de prudencia, *edicion. introduccion y notas de E. Correa Calderon,*

Anaya, Madrid. 1968.
5. Baltasar Graciân, El comulgatorio, *edicion, introduccion y notas de Evaristo Correa Calderon, „Clâsicos castellanos. Espasa-Calpe, S.A., Madrid, 1977.*
în studiul introductiv am reluat, cu amplificări şi modificări, pagini din capitolul „Baltasar Graciân: de la marginalitate la universalism", al cărţii noastre Semne de carte, *Cartea Românească, 1988. Noi sînt unele dezvoltări despre* Eroul, Politicianul („arcimboldismul" *lui Graciân) şi cele despre* Cuminecătorul. *Totul va fi integrat şi dezvoltat în ceea ce sperăm să devină cîndva o monografie Graciân de sine stătătoare.*
Fără dragostea şi sprijinul de o viaţă ale regretatei mele soţii, nimic din ce e strîns în acest volum nu ar fi putut ajunge la liman. Pînă şi în ultimsle sale luni de suferinţă a găsit energia şi luciditatea necesare pentru a citi cu atenţie versiunea Cuminecătorului, *ajutîndu-mă să o definitivez în vara anului 1993. Dumnezeu s-o odihnească!*
S.M.

INTRODUCERE
MIJLOACE OMENEŞTI ŞI MIJLOACE DIVINE: O PERSPECTIVĂ INTEGRATOARE

Xe douăzeci de ani se întinde cariera literară publică a lui Baltasar Graciân, pe treizeci de ani cea religioasă. Cariera de scriitor, de la debutul din 1637, cînd îi apare *Eroul,* şi pînă în 1657, cu un an înaintea morţii, cînd publică partea a treia şi ultima din *Criticonul.* Cariera religioasă publică îi începe în 1627, cînd este hirotonit, şi se încheie o dată cu moartea sa, în 1658. Din cei douăzeci de ani ai evoluţiei sale scriitoriceşti, aproximativ primii zece sînt consacraţi edificării structurii teoretice şi ideologice a operei sale profane, iar ultimii zece, admiţînd că primele sugestii ale *Criticonului* datează de prin 1646-1647, sînt ocupaţi de redactarea marii sale construcţii imaginative. Tot în această din urmă secţiune temporală, scriitorul tipăreşte, aparent fără nici o legătură cu restul unei opere bogate şi bine structurate, unica sa scriere religioasă: *Cuminecătorul,* 1655. Intre cele două voleuri se înalţă o operă de sinteză, *Oracolul manual,* şi amplul tratat de poetică, *Ascuţimea şi arta ingeniozităţii,* care sistematizează doctrinar producţia de pînă la el şi schiţează cadrul teoretic deopotrivă al viitorului roman şi al cărţii de îndrumare ascetică, închipuind, ambele, un dublu portal, rezumativ şi prospectiv. Nimic nu pare a lega cele două direcţii ale operei lui Graciân, scrierea religioasă din 1655 apărînd mai degrabă ca un accident şi o concesie formală. Şi totuşi ea reprezintă nu numai puntea necesară dintre activitatea profană, ascunsă inutil sub pseudonime ce nu mai puteau înşela pe nimeni, şi cea sacră, materializată, ca prestaţie scriitoricească, în unica operă tîrzie, ci şi momentul de graţie care unifică, sub semnul metafizicului, două direcţii de efort scindate parcă fără speranţă. Să urmărim îndelungatul şi pînă acum aproape neobservatul proces spiritual.

1. Momentul inaugural al seriei profane îl constituie publicarea primei cărţi, la Huesca. In 1637, cu sprijinul direct al protectorului său, Vincencio Juan de Lastanosa, apare în tipografia lui Juan Nogues, el însuşi protejat al munificentului şi eruditului senior, prima ediţie, astăzi dispărută, a micului tratat tipologic *El Heroe {Eroul),* din care nu ni s-a păstrat, într-o transcriere defectuoasă, decît dedicaţia către Lastanosa. Cartea era semnată cu un semipseudonim, Lorenzo Graciân, infanzon, luat ulterior drept un frate al scriitorului, ceea ce dovedeşte caracterul premeditat al

gestului său de eludare a vizei superiorilor de la Roma şi inaugurează astfel o lungă serie de derogări de la disciplina monahală iezuită. Dacă prima ediţie s-a pierdut fără urmă, ni s-a păstrat în schimb manuscrisul, a cărui studiere comparată cu stadiul tipărit al textului, operaţie întreprinsă de Miguel Romera-Navarro, e revelatoare pentru lămurirea procesului de evoluţie stilistică a scrisului gracianesc. „Eroul" e cea dintîi întruchipare a omului ideal aşa cum îl concepea Graciăn şi cum avea să-1 aprofundeze în alte ipostaze *(discreto, persona).* Dedicată în manuscris unui rege, şi anume lui Filip al IV-lea, cartea schiţează implicit figura unui monarh ca loc geometric al tuturor calităţilor excepţionale, dar nu moralismul politic, în accepţia analizelor unui Machiavelli, e preocuparea de căpetenie a lui Graciân în acest opuscul, ci edificarea unei individualităţi exemplare, în care scop schimbă aşa-zicînd semnul principiilor renascentiste sintetizate de gînditonil florentin şi dezvoltă, după cum o spune el însuşi în cuvîntul către cititor, „o raţiune, nu politică, nici chiar economică, ci de Stat a ta însuţi, o busolă care să conducă la exce-lare, o artă de a fi ilustru cu puţine reguli de discernere". Renunţarea la dedicaţia către regele Filip al IV-lea, înlocuită în ediţia a doua, din 1639, cu alta către don Vincencio Juan de Lastanosa, pare deci a semnifica, pe lîngă desolidarizarea tacită de un monarh ce înşela aşteptările atîtor spanioli, şi o deplasare conştientă de accent, *Eroul* nefiind numai un manual al „regelui natural", ci un mănunchi de precepte destinate aspirantului la măreţia individuală. Paradoxul acestei cărţi, subliniat de la bun început de autor, cu satisfacţia unei fecunde împăcări a contrariilor, este că *Eroul* e o „carte pitică" ce-şi propune să formeze un „bărbat uriaş" şi, „cu perioade scurte", „fapte nemuritoare": e de mai mare folos, ni se spune, să fii rege prin propriile tale însuşiri excepţionale decît numai prin naştere. Pe de altă parte, eroul lui Graciân nu este nici un militar glorios şi nici un semizeu, în accepţia antică a termenului, nu este nici un călăuzitor spiritual, în sensul atribuit mai tîrziu acestui concept de către un Carlyle, şi nici un precursor sau o prefigurare a supraomului nietzschean, ci prototipul omului individual, produs al unei îmbinări între înzestrări şi educaţie, confruntat cu un angrenaj social făţiş sau voalat agresiv, ridicîndu-se, în pofida piedicilor, prin meritele sale proprii şi prin cultivarea unei serii de *primores* (desăvîrşiri sau, cum am tradus noi, haruri), a căror analiză face obiectul celor douăzeci de capitole ale micului tratat, intitulate, în manieră barocă, tot *primores.* Primele şi poate cele mai importante *primores* sînt însă nu atît calităţi pozitive, cît concepte tactice negative, modalităţi de a-ţi valoriza „desăvîrşirile" nu prin expunerea sau angajarea lor în mecanismul social, ci prin disimularea, prin ascunderea lor în scopul derutării adversarilor sau concurenţilor sau, mai simplu, în scopul menţinerii unei superiorităţi nealterate de cunoaşterea limitelor inevitabile oricărei însuşiri omeneşti. Eroul gracianesc e dator deci în primul rînd să-şi cultive, prudent şi defensiv, „inaccesibilitatea",

„să practice necuprinderi ale capacităţii", să nu-şi lase descoperite marginile capacităţilor sale *{incomprensibilidades de caudal),* să nu se lase, ca ins cunoscător, pradă cunoaşterii intususceptive a celorlalţi: cunoaşterea trebuie să se exercite doar

în sensul de la cunoscător la obiectele cunoaşterii, inferior situate, nicidecum şi de la acestea asupra cunoscătorului, ce riscă să devină astfel el însuşi obiect epuizabil al cunoaşterii celorlalţi. Ca şi divinitatea, eroul trebuie măcar să pară infinit. Dar nu numai intelectul, ci şi voinţa e supusă unei asemenea strategeme negative, impulsurile şi afectele trebuind neapărat a fi şi ele ascunse de observaţia celorlalţi, altminteri descoperirea afectului unui om echivalează cu identificarea unei căi de acces, greu sau imposibil de apărat, către „fortăreaţa capacităţii sale". S-a putut astfel trage concluzia că Graciân, de la bun început, ocupă o poziţie originală în literatura consacrată „eroicităţii": „El nu se adresează perfecţiunii sau însuşirilor superioare ale individului, ci tehnicilor de a crea în rîndurile publicului iluzia unor atare talente."[1] Celelalte capitole sau „haruri" ale tratatului dezvoltă o listă de calităţi propriu-zise, „cea mai mare" dintre ele fiind nu atît una singură, judecata sau ingeniozitatea, cît îmbinarea lor, exercitarea lor complementară. Pe lîngă minte ascuţită, eroul se cade să aibă o inimă mare, „de rege", să fie deci generos şi drept, să aibă gust cultivat şi sigur, să fie viteaz şi cucernic, să-şi cunoască exact puterile şi să nu întreprindă nimic deasupra lor, să aibă graţie, farmec sau dezinvoltură, autoritate firească asupra celorlalţi, să evite orice fel de afectare, să acţioneze fără greş, dar să-şi întreţină şi cîte un mic defect care să distragă atenţia competitorilor de la principala direcţie a acţiunilor sale. Exigenţele maxime sînt însă legate, după cum s-a văzut în primele „haruri", de intelect şi voinţă, concepte pe care Graciân le preia în accepţia lor scolastică tomistă[2], ca facultăţi particulare ale sufletului omenesc; laicizîndu-le în direcţia unei tipologii a omului de stat baroc sau a omului desăvîrşit în general, Graciân aplica „o schemă şi o doctrină permanentă sau perenă, în sens catolic, unei lumi vii, neliniştite, în criză", arată Arturo del Hoyo, care vede aici şi principalul titlu de originalitate al *Eroului*[3]. Oricum, ţinta operei moralistice a lui Graciân, inaugurată de *Eroul* şi încheiată cu *Oracolul manual,* ca etapă globală premergătoare *Criticonului,* este configurarea unui tip uman ideal în sfera mundană, eliminînd concretul

[1] Monroe Z. Hafter. *Graciân and Perfection. Spanish Moralists ofthe Seven-teenth Centurv,* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1966, p.125.

[2] Vezi monografia fundamentală a lui Hellmut Jansen, *Die Gnwdbegriffe des Bahasar Graciân,* DrozMinard, GeneveParis, 1958.

[3] Arturo del Hoyo, „Vida y obra de Graciân", în B. Graciân, *Obras completas,* Estudio preliminar, edicion, bibliografia y notas e índices de Arturo del Hoyo, Madrid, Aguilar, 1967, p. CXXXVb.

vital sau admiţîndu-1 numai în măsura în care s-ar fi pretat unei conceptualizări convergente scopului urmărit. Spania a cunoscut o bogată literatură similară, preocupată să construiască modele ale principelui sau curteanului desăvîrşit pe un fundament politic şi etic opus concepţiei lui Machiavelli, un exemplu concludent fiind cartea unui Claudio Clemente, publicată mai întîi în latineşte (1628), iar apoi în spaniolă sub titlul de *El maquiavelismo degollado {Machiavelismul decapitat,* Alcalâ, 1637). Titlurile sînt numeroase şi apar neîntrerupt de-a lungul, aproape, unui veac[4], de la De *regis institutione,* de Juan Lopez Pacheco, publicată în 1540, pînă la *Consejos politicos y moiales* (1634), de Juan Henriquez de Zuniga, printre ele numărîndu-se, şi texte de primă mărime, precum *Politica de Dios y Gobiemo de Cristo,* de Quevedo (1625) sau *Introduc-ciones* a *la politica yrazon de estado del rey catolico don Femando* (1631), de Saavedra Fajardo. O dovadă a popularităţii acestui gen de literatură poli-tico-morală o constituie şi sfaturile adresate de către don Quijote lui Sancho, privitoare la modul de a deveni un bun guvernator al insulei Barataria. O explicaţie poate fi încercarea de a oferi o alternativă măcar teoretică degringoladei tot mai accentuate în care intrase monarhia spaniolă. Cum însă efectul acestor tratate asupra regalilor destinatari era, din ce în ce mai evident, nul, aşa cum aveau să fie şi eforturile „himeriştilor" *(arbitristas)* de a salva Spania de la dezastrul economic, şi tonul lor se face tot mai general şi mai abstract, ceea ce e cu pregnanţă vizibil în *Eroul* lui Graciân, contemporanul profund dezamăgit al lui Filip al IV-lea. Marile exemple şi le găseşte în trecut, într-un Fernando Catolicul, căruia avea să-i consacre cea de-a doua carte a sa, ori într-un Traian,. cel mai admirat principe al tuturor timpurilor. La Graciân însă pledoaria pentru monarhul ideal se estompează, cum spuneam, în beneficiul schiţării tipului de bărbat ideal. O dovadă elocventă e compararea *Eroului* cu una din sursele sale majore, şi anume *Panegiricul lui Traian,* mult admirat şi în original de Graciân, dar şi într-o glosare spaniolă pe marginea lui, şi anume cartea lui Francisco de Barreda, *El mejor principe Trajano Augusto; su filosofia politica, moral y economica, deducida y traducida del Panegirico de Plinio, ilustrada con mărgenes y discursos* (1622), una din cele mai importante scrieri din literatura politică a barocului, cu repercusiuni deosebite asupra lui Graciân în special[5]. Barreda supune textul lui Plinius cel Tînăr unei prelucrări şi interpretări baroce, men-ţinîndu-1 în permanenţă sub semnul personalităţii covîrşitoare a împă-

[4] Vezi E. Correa Calderon, *Baltasar Graciân. Su vida* v *su* obra, Biblioteca Romanica Hispanica, Editorial Gredos, Madrid, 2a edicion aumentada, 1970,
p. 145, nota 3.

[5] Constatarea aceasta a facut-o pentru prima dată Angel Ferrari în monumentala sa monografie *Femando el Catolico en Baltasar Graciân,* Espasa-Calpe, S.A.,Madrid, 1946, pp. 24-31.

rătului căruia îi fusese dedicat, dar căutîndîn acelaşi timp să-i reliefeze valorile generale şi perene ce intră într-o tipologie a eroului: „Prudenţa umană — scrie Barreda —îşi are obîrşia în filozofia politică, morală şi economică [adică personală, *n.n.].* Politica ne dă lumină ca să cîrmuim oraşele, oamenii şi ţările. Cea morală, ca să ne moderăm afectele şi să ne îndreptăm moravurile. Cea economică, pentru ca familiile noastre să o ducă bine în tihnă şi pace. Ocupaţia cu oricare dintre aceste griji cere un cuget mare şi eroic; cu tustrele, aproape divin şi mai mult decît omenesc. Pe acesta 1-a avut Traian August, ilustru în toate monumentele prudenţei. Pe acesta îl laudă Plinius în *Panegiricul* său, nu ştiu dacă pentru a-1 da drept pildă sau pentru a-1 proslăvi." Pe scheletul abstract al construcţiei encomiastice elaborate de Plinius şi reinterpretate de Barreda îşi înalţă şi Graciân propria anatomie a perfecţiunii umane, extrăgînd din elogiul în genere al desăvîrşirii direcţiile unei orientări pragmatice, întreprinzînd, aşadar, ceea ce Angel Ferrari avea să comprime într-o formulă fericită, elaborarea unei concepţii pragmatice prin elogiu („el pragmatismo por el encomio"). însăşi schema aretelogică a figurii lui Traian la Plinius şi la Barreda şi care constă în douăzeci de virtuţi generale, grupate potrivit scării de mai sus, adică politice, morale şi „economice", e preluată de Graciân sub forma celor douăzeci de *primores* pretinse eroului său ideal. Constatăm astfel, încă din prima scriere a sa, apariţia unei dispoziţii spirituale care avea să devină tot mai pregnantă în opera lui Graciân, pentru a culmina în alegorizarea experienţei concrete în *Criticonul,* şi anume operaţia de „derealizare", adică exproprierea realului şi transformarea sa într-un corelativ al generalizării etice, de factură clar alegorică în roman, tipologică în cărţile precedente,

începînd chiar cu *Eroul*[6]. Stilistic, urmările acestui demers sînt la fel de importante, filtrul acţiunii de „derealizare" lucrează şi asupra semantismului şi frazării tratatelor lui Graciân. Maximum de realitate trebuie să fie prelucrată şi generalizată într-un minimum de expresie lingvistică, iar în *Eroul,* brevilocvenţa atinge un grad ce nu se va mai întîlni decît în *Oracolul manual.* Aici, ca şi în celelalte tratate, ne întîlnim numai cu nivelul „derealizat", cu produsul distilării la care autorul supune realul prim al tradiţiei textuale şi realul secundar al propriei experienţe a realului existenţial; raportul normal e răsturnat, dar, pe măsura îmbogăţirii experienţei literare şi de viaţă, faptele îşi pierd mult din extremismul primului său text şi ajung la un echilibru benefic în *Criticonul,* unde procesul derealizării îşi dă randamentul artistic maxim şi ne lasă totodată în prezenţa ambilor

[6] Am dezvoltat această idee în eseul nostru din *Semne de carte,* Cartea Românească, Bucureşti, 1988, pp. 289-292, punînd la originea ei, în ceea ce-1 priveşte pe Graciân, teza lui Leo Spitzer despre „apelativizarea numelor proprii" la acest autor.

termeni, realul (livresc sau existenţial), de o mare bogăţie concretă, şi

-lir, mnrlul nrrmriu de abordare

termeni, realul (livresc sau auauopaB *i.*

construcţia alegorică pură, crescută firesc din modul propriu de abordare

2. Cea de-a doua carte a lui Graciân apare în anul 1640, purtînd titlul de *El politico don Femando el Catolico* şi semnătura deja folosită, Lorenzo Graciân, dar fără adaosuliirfanzon. Dedicaţia e către ducele de Nocera, omul politic atît de admirat de Graciân şi care avea să plătească cu viaţa viziunea politică limpede şi tolerantă cu privire la războiul din Catalonia. Prima ediţie a cărţii a fost considerată mult timp ca pierdută, fiind însă regăsită în cele din urmă sub forma unui unic exemplar supravieţuitor şi publicată în 1958 de Eugenio Asensio. De astă dată nu mai avem de a face cu un tratat strict tipologic, ca *Eroul,* ci cu un discurs biografic, conceput ca pentru a i se da citire în faţa unei adunări, despre un personaj istoric concret, a cărui biografie constituie trupul scrierii, sufletul acesteia fiind faptele şi operele, adică „politica" sa: „Opun un rege tuturor celor trecuţi, propun un rege tuturor celor viitori: don Fer-nando Catolicul, acel mare maestru al artei de a domni, oracolul cel mai mare al raţiunii de Stat." Graciân edifică totodată o construcţie teoretică, mînat de aceeaşi înclinaţie a „derealizării" constatate mai sus, un tratat de filozofie politică ce dobîndeşte, prin apariţia sa tocmai într-o epocă de gravă decadenţă şi derută internă, şi o semnificaţie de manifest, de rememorare a unui model de guvernare care a făcut gloria Spaniei. O erudiţie istorică remarcabilă (G. Botero, Paolo Giovio, Sedefio, Guevara, Sue-tonius, Tacit, Plinius cel Tînăr, Ammianus Marcellinus etc, ca principale referinţe) e folosită în scopul exaltării paradigmatice a monarhului spaniol, printr-o hispanizare şi catolicizare tacit polemică a raţiunii de Stat machiavelice. Tensiunea stilistică la nivelul lexicului şi al frazei e mult mai relaxată decît în *Eroul,* dar arhitectura discursului e de o artifi-ciozitate barocă extrem de complexă, dar destul de răspîndită în epocă: ea descinde dintr-o mai veche schemă cvintuplă a virtuţilor necesare unui suveran ideal (credinţa, prudenţa, dreptatea, curajul şi cumpătarea), care devine schema structurală tipică a mai tuturor compoziţiilor arete-logice din epoca barocului. Fernando Catolicul face însă, la Graciân, obiectul unui portret discontinuu şi realizat aproape exclusiv printr-un complex joc de opoziţii şi contrapuneri; paginile consacrate în exclusivitate suveranului spaniol sînt relativ puţine şi de o maximă generalitate şi ele, abundă în schimb cele în care se aglomerează mozaical referiri la nenumăraţi alţi suverani din Antichitate sau din vremurile mai noi. Procedeul nu are nimic comun cu o cercetare istorică comparatistă, ci lasă impresia compunerii unui portret din semne concrete preexistente, scoase din raportările lor semantice fireşti şi subordonate unei semnificări superioare străine lor, în mod oarecum asemănător, şi o spunem fără dorinţa de a forţa comparaţia, cu felul în care îşi construia

portretele un manierist celebru ca Giuseppe Arcimboldo; la fel şi cu portretul lui Fernando Catolicul realifcat de Graciân: un imens număr de chipuri întregi sau fragmentare de suverani sînt integrate unei alcătuiri în care subiectele îşi pierd individualitatea proprie, spre a deveni elemente constitutive ale petelor de lumină şi umbră din care se compune noua suprafigură, strălucitoare şi exemplară. Nici o preocupare cronologică nu tulbură montajul, ci doar o extremă grijă în selectarea detaliilor picturale celor mai adecvate şi care, o repetăm, la o privire globală îşi pierd contururile proprii şi se însumează întregului omogen creat din pletora de amănunte eterogene. Poate acest fapt prezintă cel mai mare interes pentru un cititor din zilele noastre şi constituie cea mai originală marcă a cărţii lui Graciân. Şi, astfel privită, capătă mai mare pregnanţă şi construirea portretului pe o schemă antropomorfică, aşa cum amănunţit arată A. Ferrari, după care diversele părţi ale operei coincid cu părţile corespunzătoare ale corpului omenesc, pe urmele, dar şi în opoziţie cu ea, unei reprezentări emblematice a lui Alciati, unde omul politic desăvîrşit apare *manibus truncae,* adică fără mîni. Astfel, Fernando e configurat cu ajutorul perfecţiunilor atribuite lui şi care îl manifestă (faţa), îi sînt de folos (braţele), îl înzestrează (trunchiul), îl eternizează (sexul) şi-1 sublimizează (picioarele), ceea ce duce la diviziunea cvintuplă a Eroului pe care Ferrari a identificat-o în comentariul său şi pe care şi noi am semnalat-o în notele corespunzătoare. Dar realizarea „plastică" a acestor părţi se face tocmai cu ajutorul bariolatelor elemente de portret de care am vorbit, „derealizate" şi montate într-un *puzzle* alegoric dominat de un suprasens, adică un *disegno fantastico în* spiritul portretului lui Rudolf al II-lea sau al aceluia al Bibliotecarului datorate lui Arcimboldo. Halucinanta galerie de personaje istorice invocate de Graciân, contradictorii de cele mai multe ori, se unifică în trăsăturile unui chip care le supradetermină şi le estompează, fără a mai izbuti să existe însă în afara lor; imensă alegorie mozaicală, Fernando Catolicul, în viziunea lui Baltasar Graciân, e unificatorul furnicarului de chipuri de suverani de pînă la el şi chiar de după el, personaj *meraviglioso* care anunţă atîtea alte creaturi gracianeşti din *Criticonul,* printr-o admirabilă alegorie plastică, neobservată, credem, pînă acum, cu excepţia unei intuiţii a lui Gustav Rene Hocke, care vorbeşte de un „arcimbol-dist ca Graciân", referitor însă doar la *Criticonul*[1]. Nu credem că aducem un prejudiciu gravităţii meditaţiei politice a lui Graciân în *Politicianul don Femando,* dacă lăsăm discutarea ei pe seama atîtor comentatori avizaţi, precum Ferrari sau Maravall, şi încercăm în

[7] Vezi Gustav Ren£ Hocke, *Lumea ca labirint,* trad. de Victor H. Adrian, Meridiane, Bucureşti, 1973, p. 259, în capitolul „Arcimboldo şi arcimbolderiile", pp. 255-265. Vezi şi fig. 168 şi 169, în special, dar şi 171 şi 172.

□

o
crt- I
F
O
Q
§
I
•s
2,
ââ t Hi
ţîîjUliUîfSlî[1]
1411 i 1 B 1 • î *ii* 111 s. J
u a - o s
§ .g vo-
ca 3 ""S
I -8 -S S -g -J I
- ° S 3 •§ *a .9.*
o ci)

—
•a c «a

MIJLOACE OMENEȘTI ȘI MIJLOACE DIVINE
17

Revenind la *discreto,* pe lîngă cele două daruri axiale, *genio* şi *ingenio* sau fire şi *ingeniozitate* cum sună ele în traducerea noastră, omul de lume trebuie să-şi cultive autoritatea în vorbire şi-n acţiune, apoi răbdarea şi generozitatea, statornicia în tot ce e bun, dar, neapărat, şi *la proteidad,* proteismul, adică diversitatea de reacţie, adaptabilitatea la situaţii, care-i permite să se comporte cu o plăcută varietate în gusturi şi activităţi. Omul de lume este, aşadar, un bărbat matur de o cumpănită gravitate, semn al maximei substanţe personale, dar şi cu un grăunte de haz (un *grando de donosura),* un bărbat care stăpîneşte ştiinţa alegerii, bizu-indu-se fie pe gustul propriu, fie pe al celorlalţi, dacă a constatat că este autorizat; va avea grijă să evite indiscreţia şi amestecul în toate, va fi rezervat, ştiind să se retragă oricînd fără pierderi, dar şi fără a-şi reteza punţile. Va fi prompt în fapte şi în spuse, stăpîn pe sine, evitînd izbucnirile umorale. Va trăi în acord cu timpul său, nu se va face remarcat prin nici o bizarerie sau singularitate extravagantă. Simţul armoniei şi al dispoziţiei îl vor ajuta să acorde locul cuvenit fiecărui lucru, sigur pe judecata şi cunoştinţele sale. Va fi cu adevărat activ, făcînd efectiv treabă *(hazanosidad),* iar nu doar aflîndu-se în treabă *(hazanena)* şi lăudîndu-se. Inteligenţa îi va fi însoţită de aplicaţie, de stăruinţă, una fără alta fiind inoperante. într-o lume plină de curse şi amăgiri, prudenţa este o virtute de maximă importanţă şi ea este izvorul cel mai sigur al mulţumirii. Pentru a-şi pune în valoare toate aceste însuşiri, *el discreto* are nevoie de integritate, liant al tuturor înzestrărilor, „soare al lor", şi, în egală măsură, de „ştiinţa ostentaţiei", adică ştiinţa de a se purie în valoare, de a şi părea ceea ce este, pe de o parte, şi de „formă", de „manieră" *(modo),* pe de alta, deci ştiinţa de a prezenta lucrurile într-o lumină favorabilă, aurindu-şi şi îndulcindu-şi acţiunile. Ca încununare, ultimul *realce* al *Omului de lume* prezintă o viziune globală asupra vieţii exemplare a unui „discret", care anticipă schema structurală a viitorului său roman: primăvara copilăriei, vara fierbinte a adolescenţei, toamna maturităţii şi iarna bătrîneţii. In prima parte a vieţii, înţeleptul va conversa cu morţii (lectura); în cea de-a doua, cu cei vii (călătoriile), iar în a treia şi ultima parte, cu el însuşi (meditaţia, filozofia ca „pregătire pentru moarte"). Cartea în sine e destul de eterogenă, soluţiile literare sînt foarte diverse, sugerînd parcă, prin varietatea lor tatonantă, o pregătire pentru marea operă care se maturiza lent în spiritul scriitorului. Toate capitolele poartă subtitluri care indică specia aleasă: „elogiu", „discurs academic", „critică" {termen pe care *Criticonul* îl va şi generaliza ca substitut pentru „capitol"), „satiră", „scrisoare", „problemă", „satiricon", „alegorie", „fabulă", „panegiric" etc, şi sînt dezvoltate în spiritul acestor specii sau modalităţi stilistice şi retorice, asemenea unor compoziţii de sine stătătoare destinate lecturii într-un salon literar precum cel al lui Lasta-nosa: „Omul de lume va ajunge astfel să fie o versiune mai umană a Curteanului renascentist, adaptat veacului său. Curtea s-a redus la un Salon, iar Omul de lume va trebui să întrunească toate condiţiile necesare pentru a se mişca în el cu dezinvoltură şi succes."[12] Cartea abundă şi în aluzii la gravele împrejurări prin care trecea Spania pe atunci, printre altele şi la soarta tragică a ducelui de Nocera. Chiar în anul apariţiei tratatului despre *Discernător,* scriitorului îi e dat să facă de altfel şi experienţa dură a războiului.

4. Ajungem astfel la penultima carte a lui Gracidn cuprinsă în ediţia de faţă, şi anume *Oracolul manual şi arta prudenţei.*

întrucît punctele noastre de vedere despre această capodoperă cu larg răsunet în conştiinţa europeană ni le-am expus cu cîţiva ani în urmă în prefaţa la traducerea noastră din *Criticonul* (Univers, 1987) şi, mai ales, în cartea noastră de eseuri mai sus citată *(Semne de carte,* 1988), precum şi într-o mai veche ediţie a *Criticonuluişi Oracolului manual* (BPT, 1975), îl rugăm pe cititorul interesat să le consulte, mărginindu-ne în cele ce urmează la cîteva precizări sau reamintiri strict necesare, desprinse din amintitele pagini.

Oracolul manual, mai mult chiar decît *Criticonul,* a statornicit faima lui Graciân în Europa, exercitînd o influenţă notorie asupra moralisticii continentului nostru îndată după apariţie. în Franţa, unde producţia literară spaniolă era urmărită foarte atent în secolul al XVII-lea, pînă într-atîta, de pildă, încît *El Heroe,* după ce i-a fost tradus de Nicolas Ger-vaise (Paris, 1645), i-a fost şi plagiat de un anume Sieur de Cerizier *(Le Heros Francois)* în acelaşi an, ecourile certe ale aforismelor lui Graciân pot fi detectate în opere atît de diverse precum cea a doamnei de Sabie, a lui La Rochefoucauld sau La Bruyere. Tălmăcirea lui Amelot de la Houssaie (1684), în ciuda defectelor ei, cel mai mare fiind aplatizarea stilistică, va sta la baza majorităţii celorlalte versiuni în limbi europene pînă în secolul al XlX-lea. Prima ediţie[13] a acestei cărţi, cea de-a cincea a lui Graciân, a apărut în 1647, intitulată fiind *Orâculo manual y arte de prudencia sacada de los aforismos que se discurren en las obras de Lorenzo Graciân (Oracolul manual şi arta prudenţei scoasă din aforismele risipite în operele...).* Cartea reprezenta o primă operă de sinteză în cariera scriitorului: ea însuma atît rezultatele scrierilor sale morale şi tipologice, cît şi pe cele ale tratatului despre ascuţime, prudenţa, ca şi ingeniozitatea *(ingenio),* devenind acum o artă. După cum spuneam, cartea se publică sub pseudonim şi tot fără aprobarea ordinului iezuit. E

[12] E. Correa Calderon, *op.cit.,* p. 170.

[13] Această ediţie a fost considerată pierdută pînă la regăsirea, cu totul întîmplătoare, a unicului exemplar supravieţuitor, care a stat apoi la baza monumentalei ediţii din 1954 a lui Miguel Romera-Navarro, Baltasar Graciân, *Orâculo manual y arte de prudencia,* edici6n critica y comentada por Miguel Romera-Navarro, *Revista de Filologia espanola,* anejo LXII, Madrid, 1954.

precedată de o dedicaţie către Luis Mendez de Haro, semnată de însuşi Lastanosa, şi de un cuvînt înainte către cititor, prezentat ca şi cum i s-ar datora tot generosului magnat. De aici îndelungata convingere a criticii că *Oracolul* nu ar fi opera lui Graciân, ci doar o antologie de fragmente din operele sale de pînă atunci alcătuită de Lastanosa, care i-ar fi dat şi titlul, poate mai puţin gracianesc, într-adevăr, de *Oracol.* Teza aceasta nu mai rezistă însă. E de ajuns să arătăm, pe urmele lui Miguel Romera-Navarro, că din totalul celor 300 de aforisme, doar 50 sînt abrevieri sau prelucrări ale unor pasaje din operele anterioare şi numai 12 sînt reproduceri textuale, restul de 238 fiind formulări inedite. Lastanosa şi cercul său vor fi avut probabil un rol stimulativ sau vor fi şi contribuit cu sugestii: la fel se întîmpla, de pildă, şi în cazul lui La Rochefoucauld, care-şi citea maximele în salonul doamnei de Sabie. Dar dovada peremptorie e de natură stilistică: în această carte Graciân e în apogeul său de cultivator al expresiei laconice, elaborarea conceptistă e atît de avansată şi de personală, încît ideea unei participări străine majoritare la elaborarea operei apare absolut inacceptabilă. Oraculare, concentrate uneori pînă la hermetism, aforismele acestea sînt rodul unei extraordinare voinţe stilistice: materialul sensibil al vocabularului e parcă valorificat aici ca principală experienţă de viaţă a marginalului Graciân, scriitorul trăieşte sincron în straturile de vechimi îndelung acumulate ale limbii în care sapă, dizlocă, recompune şi inovează.

Forma la care recurge în această carte, aforismul[14], e întrepătrunsă cu genul mixt, plastic şi verbal totodată, al emblemei. Creaţie a Renaşterii, cu rădăcini în alegorismul şi heraldica medievală, genul emblemelor va cunoaşte o vogă fără egal în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Prima carte de acest gen e opera italianului Andrea Alciati: *Emblemata,* 1522, una din cărţile de căpătîi ale lui Graciân. Gen „sintetic", emblema s-a bucurat de un extraordinar succes în Renaşterea tîrzie şi în Baroc. Emblema, aşa cum a fost definită prin opera lui Alciati şi prin alte culegeri similare, cuprinde trei părţi: o suprainscripţie abstractă *(lemma, mono, inscripţio),* care comprimă o sentinţă sau rezumă o informaţie; o imagine (icon, *pictura),* adică o gravură în lemn sau cupru, care reprezintă, simplificat, o scenă de extracţie paremiologică, din literatura animalieră *{Physiologus),* din mitologie, istorie, tradiţia biblică etc; şi, în fine, un text, cel mai adesea sub formă epigramatică *(subscriptio),* care lămureşte semnificaţia imaginii propuse, extrăgînd din ea învăţături morale, filozofice sau de comportament. Imaginea şi textul, prin inter-

[14] Vezi Dieter Kremers, *Die Form des Aphorismen Graciâns,* Inaugural-Dis-sertation, 1951; Fritz Schalk, *Exempla romanischer Wortgeschichte,* cap. „Zur Geschichte des Wortes Aphorismus im Romanischen", Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1966, pp. 1-20.

acţiunea lor reciprocă, se integrează unui conţinut experienţial unic. Utilizarea emblemei se bazează pe convingerea că evenimentele importante în ordinea lumii ascund indicii semnificative şi sensuri camuflate şi că vizibilul în întregul său trimite invariabil la un sens superior, intrinsec şi principial, al ordinii cosmice (Gero von Wilpert, *Sachwdrterbuch der Literatur,* Kroner, 1979). Fascinaţia acestui gen sintetic s-a exercitat pînă tîrziu în secolul al XVIII-lea, manifestîndu-se în toate domeniile vieţii culturale şi spirituale, după care a căzut într-o totală desuetudine. Dar nici chiar în vremea noastră, arta afişului, anumite compartimente ale publicisticii şi reclamei nu sînt străine de spiritul şi experienţa emblematicii, care, la rîndul ei, a reprezentat în epocă şi un instrument de „captare a opiniei publice" (Jose Antonio Maravall). Graciân a nutrit o vie admiraţie pentru Alciati, pe care-1 citează şi comentează frecvent, în toate cărţile sale, rolul emblemei fiind chiar extrem de important într-o carte ca *Oracolul manual*[5].

Aforismele lui Graciân au o structură aproape emblematică. Sentinţa, enunţul aforistic propriu-zis, prezentată ca într-o exergă şi, începînd cu ediţia a doua, individualizată chiar tipografic, prin culegere cu caractere cursive, e urmată, ca o contrapondere necesară lapi-darităţii sale uneori criptice, de un comentariu de cîteva rînduri, ghem, la rîndul său, de aforisme; lipseşte doar imaginea simbolică, una din cele trei constituente ale emblemei, dar Graciân îi suplineşte pe alocuri şi ei lipsa prin trimiteri exprese la asemenea imagini, bine cunoscute în epocă, selectate din opera emblematiştilor reputaţi. La atîta se reduce analogia dintre aforismul gracianesc şi emblemă, din punctul de vedere al formei; în plus, ca şi emblema, fiecare aforism din *Orâculo manual* e o compoziţie estetic suficientă sieşi, autonomă în raport cu ansamblul culegerii. Graciân este primul scriitor care conferă aforismului statutul unui nou gen literar, fiind, mai exact spus, creatorul aforismului modern. Din acest punct de vedere, *Orâculo manual* are o importanţă decisivă în literatura universală. O dată cu Graciân, aforismul încetează

[15] Iată cîteva cercetări dintr-o întinsă bibliografie consacrată emblematicii: Mario Praz, *Sludies in Seventeenth-Century Imagery,* second

edition conside-rably increased, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1964 (ed. I, 1939); Aqui-lino Sănchez Perez, *La literatura emblematica espanola. Siglos XVI* y *XVII,* Sociedad General Espanola de Librerîa, Madrid, 1977, cu o bogată bibliografie a problemei; Giuseppina Ledda, *Contributo allo studio della letteratura emblematica in Spagna* (1548-1613), Universitâ di Pisa, 1970; E.Mele, „II Graciân e alcuni «emblemata» del Alciato", *Giomale storico della letteratura italiana,* LXXDC, 1922, pp. 373-374; Karl-Ludwig Selig, „Graciân and Alciatos *Emblemata", Comparative Literature,* VIII, 1, 1956, pp. 1—11. Cu titlu informativ, semnalăm un studiu despre relevanţa permanentă a emblemei în poezie: Peter M. Daly, „The Poetic Emblem", *Neophilologus,* 54 (1970), pp. 381-397.

a mai fi o combinaţie, uneori eterogenă, de citate, sentinţe, consideraţii politico-istorice şi morale sau anecdote, ca o întreagă literatură în descendenţă erasmiană sau, şi mai bogat reprezentată în Spania, tacitiană, ca de pildă *Tâcito espanol, ilustrado con aforismos,* de Baltasar Alamos de Barrientos (Madrid, 1614), în care traducerea din Tacit e însoţită de reflecţii scurte, sentenţioase, concepute ca un comentariu apoftegmatic la text. Aforismul însă, aşa cum îl desăvîrşeşte marele iezuit aragonez, reprezintă o formă artistică nouă, construită pe baza „cuvîntului de spirit şi expresiei subtile, a efectelor onomatopeice şi jocului de cuvinte", închegînd „un sistem de o admirabilă varietate şi cu cele mai rafinate nuanţe tonale"[16]: asistăm astfel la naşterea *aforismului literar,* gen de mare complexitate şi destinat unei cariere europene neîntrerupte, de la maximele lui La Rochefouc auld şi pînă la notaţiile aforistice ale lui Paul Valery, succesiune care ar fi fost de neconceput fără existenţa *Oracolului manual".* Succesiune căreia ne permitem să-1 adăugăm pe cel mai strălucit, poate, reprezentant contemporan al genului, şi anume pe
E.M.Cioran.

Independenţa estetică a fiecărui aforism îl dispensează pe creatorul acestui gen şi de necesitatea aplicării unor criterii de ordonare în cadrul culegerii, singura marcă formală a fluxului excogitativ unitar fiind numerotarea, iar singurul factor coagulant de adîncime dovedindu-se coerenţa stilistică şi avansarea tuturor aforismelor, într-o ascuns regizată devălmăşie, ca o armată pestriţă care-şi ascunde intenţiile sub o dezordine simulată, către acelaşi scop formativ-tactic: educarea prudenţei mundane. Fără un plan declarat, aşadar, aforismele sînt oferite de către autor înţelepţilor adunaţi la ospăţul sapienţial, după cum se spune în cuvîntul către cititor, ca „un memoriu... în care să se înscrie *felurile de bucate prudenpale (s.n.)* ce se vor fi servind în celelalte opere, pentru a împărţi plăcerea în mod agreabil": se reactivează astfel o metaforă etimologică de veche tradiţie, şi anume aceea a însuşirii ştiinţei şi înţelepciunii *{sapientia,* derivînd din *sapor,* înseamnă gust, pricepere de a aprecia bunătatea mîncărurilor, apoi învăţătură, ştiinţă, înţelep-

[16] Fritz Schalk, „Zur Geschichte des Wortes Aphorismus...", art.*cit.,* în *op. cit.,* p. 15. Despre antecedentele spaniole, mai ales pe linia tacitismului, vezi Karl Alfred Bliiher, „Graciâns Aphorismen im «Orăculo manual» und die Tra-dition der politischen Aphorismensammlungen in Spanien", *Iberommania,* 11969. pp. 319—327. O analiză completă a jocului de cuvinte în *Orâculo,* Francisco G.Povedano, „El juego de palabras en el *Orâculo manual* de Graciân", *Romanische Forschungen,* 881976, pp. 210-224. Vezi şi Helmut Hatzfeld. *Estudios sobre el Barroco,* Biblioteca Romanica Hispanica, Gredos, Madrid, 1966 (segunda ediciân), cap. „El barroquismo del «Orâculo manual» de Graciân", pp. 346-363.

[17] Karl Alfred Bliiher, art. *cit,* p. 327; Dieter Kremers, *op. cit.,* p. 95.

ciune) printr-un sirhiliproces de nutriţie fiziologică, precum celebra *innutrition* a lui Montaigne, printr-un metabolism spiritual complicat care generează o nouă făptură lăuntrică superioară, la Graciân, după cum am văzut, eroul, omul de lume sau discernătorul, prudentul, persoana sau înţeleptul.

5. Dar acest metabolism care defineşte ştiinţa omenească *{sapientia. sapor* etc), îşi are un corespondent şi în funcţionarea fiinţei metafizice din om. Procesul de nutriţie şi asimilare a unei substanţe subtile este calea transformării radicale a omului în însuşi Creatorul său şi a acestuia în creatura mîntuită. Taina euharistiei e însăşi tema ultimului tratat al lui Graciân, ultimul totodată şi al ediţiei de faţă, adresat omului religios. Poziţia acestui compendiu de asceză spirituală şi mistică în opera lui Graciân, pe de o parte, şi în literatura spaniolă, pe de alta, necesită cîteva precizări.

Trebuie să începem prin a mărturisi că am subapreciat importanţa acestei cărţi scrise de Graciân în 1653 şi publicate, după obţinerea de astă dată a tuturor aprobărilor impuse de disciplina ordinului, în 1655, sub semnătura sa reală, caz unic în cariera sa. Ne-am lăsat induşi în eroare de cîteva locuri comune privitoare la concepţia lui Graciân despre lume şi locul omului într-însa, ca şi de unele aprecieri minimalizante despre locul subaltern ocupat de *El comulgatorio* printre celelalte cărţi ale lui. Numai traducîndu-1 — am susţinut întotdeauna că traducerea e cea mai pertinentă operaţie de aprehendare critică a unui autor — i-am înţeles însemnătatea cu totul neobişnuită. Abia cu această scriere personalitatea marelui aragonez izbuteşte o exprimare integrală, apropriindu-şi în primul rînd dimensiunea metafizică, absentă din celelalte cărţi. în locul ei, o mundanitate fără speranţă scăldată într-un pesimism radical, singura cale de salvare pentru *persoana* gracianescă, pentru omul desăvîrşit, a cărui formare o vede totuşi cu putinţă, fiind accesul la memoria imanentă a omenirii, la „insula nemuririi" unde îţi dau dreptul să te instalezi postum faptele din timpul vieţii: nemurirea aceasta e însă relativă şi bazată pe criterii învecinate cu acelea ale umanismului renascentist, adică mijloace exclusiv omeneşti. Toate cărţile lui Graciăn pot fi, într-adevăr, înscrise într-un proiect antropologic subsumat temporalităţii istorice: omul desăvîrşit plămădit în viziunea lor e numai omul de lume şi omul în lume. Curios şi insuficient pentru un personaj cu vocaţie religioasă, chiar dacă membru al unui ordin axat pe o pedagogie a lumescului. Apare însă tratatul său de îndrumare spirituală, *Cuminecătorul,* neglijat sau comentat superficial de mai toţi criticii. Vechi resentimente antiiezuite sau automatisme anticlericale îi fac pe unii dintre ei să-i aducă lui Graciân acuzaţii grave: *Cuminecătorul ai Ti* o „concesie făcută Societăţii lui Isus", „operă de compromis", „abatere de la traiectoria concisă a lui Graciân, din raţiuni străine autorului", adică din pricina unei
„obligaţii faţă de iezuiţi"[18], sau act de „ipocrizie", „amestec de cinism şi precauţie", neruşinare şi gînduri ascunse, deoarece, în cuvîntul către cititor şi în dedicaţia către Elvira Ponce de Leon îşi tăgăduieşte şi-şi recunoaşte totodată autoratul celorlalte cărţi[19]. Or, cartea respectivă e rodul unei îndelungate activităţi pastorale sau de predicaţie pe care Graciân şi-a dus-o totdeauna la bun sfîrşit cu fervoare şi deplină sinceritate. Mai mult, tratatul religios a fost scris într-o etapă înaintată a vieţii lui Graciân, după ce, e drept, sub pseudonim şi eludînd regulile de disciplină al ordinului iezuit, îşi publicase toate operele laice anterioare, inclusiv primele două părţi ale *Criticonului,* definindu-se complet ca scriitor profan şi asigurîndu-şi o carieră europeană strălucită. Ar fi cu atît mai mult o naivitate să ne închipuim că printr-o singură publicaţie tîrzie ar fi reuşit să împace nemulţumirile superiorilor săi, mai ales că la doi ani după apariţia *Cuminecătorului* Graciân recidivează şi publică tot

sub pseudonim partea a treia şi ultima din *Criticonul.* Nu s-a văzut, cu cîteva rare excepţii, că această carte rotunjeşte viziunea lui Graciân şi reprezintă şi o performanţă literară de sine stătătoare. înrudit, după cum observa Otis H.Green[20], cu specia atît de hispanică a „actelor sacramentale" *(autos sacramentales)* prin tema euharistică pe care o dezvoltă narativ într-o succesiune de meditaţii de un dramatism bine strunit şi construit pe un adevărat sistem contrapunctic. *Cuminecătorul* are puternice legături şi cu literatura mistică, nu atît ca memorial al propriei aventuri unitive, cît ca proslăvire plină de fervoare a şi mai profundei, a totalei uniri sacramentale cu Dumnezeu prin care trece orice credincios după consumarea hranei euharisuee. E cu atît mai inexplicabil faptul că această carte, care a cunoscut şi un important succes de public (peste douăzeci de ediţii în original şi în traduceri pînă la sfîrşitul secolului trecut) e total ignorată pînă şi de cei mai avizaţi istorici ai literaturii mistice[21]. Eventualele semiaprecieri sînt cel mult condescendente. Nu am

[18] Santos Alonso, *Tension semantica (lenguaje y estilo) de Graciân,* prologo de Rafael Lapesa, Institucion „Fernando el Catolico", Zaragoza, 1981, pp. 89, 97 şi 167. La fel de eronat, *Cuminecătorul* e pus de Santos Alonso pe acelaşi plan cu *Politicianul,* considerat şi el ca fiind o operă apologetică, străină şi ea de spiritul
lui Graciân.

[19] Juan Luis Alborg, *Historia de la literatura espanola,* tomo II, *Epoca barroca,*
segunda edicion, Gredos, Madrid, 1977, pp. 867-868.

[20] Otis H. Green, *Espana y la tradicion occidental. El espiritu castellano en la literatura desde „El Cid" hasta Calderon,* trad. de C. Sânchez Gil, 4 voi., Gredos, Madrid, 1969, voi. II, p. 145.

[21] Ca de pildă Pedro Sainz Rodriguez, *Introduccion a la historia de la literatura mistica en Espana,* editorial Voluntad, Madrid, 1927, pe care se bazează şi mai recenta lucrare a lui Ângel L. Cilveti, *Introduccion a la mistica espanola,* Edi-ciones Catedra, Madrid, 1974; aceeaşi tăcere o păstrează E. Allison Peers, *El mis-ticismo espanol,* Austral, Madrid, 1947.

întîlnit nici un studiu aprofundat asupra *Cuminecătorului,* cu excepţia introducerii lui Evaristo Correa Calderon la ediţia sa. Cea mai lucidă apreciere, din păcate nedezvoltată suficient, îi aparţine însă, după ştiinţa noastră, marelui gracianist Miguel Batllori, care vede în această carte „opera cea mai sinceră a lui Graciân", cea care răspunde în mod cel mai direct „atmosferei religioase şi supranaturale care-i era proprie de fapt", ţpe cînd în celelalte cărţi ale scriitorului, criticul observă totdeauna „un efort de a evada din ambientul său, de a-şi desupranaturaliza gîndirea, de a *simula* o morală laicizantă şi un deism naturalist, ca atitudine literară *simulată* şi intenţionată"[22]. Observaţii pe care noi nu le înţelegem deloc ca pe o pledoarie *pro domo sua,* ci ca pe o mai dreaptă aşezare a judecăţilor despre o scriere subapreciată. Neglijarea unicului tratat religios al lui Graciân a avut drept consecinţă şi ignorarea marilor lui merite nu numai conceptuale, ci şi estetice şi stilistice. Se pare că şi de data aceasta, autorul ştie să fie mai lucid decît mulţi dintre criticii săi. în cuvîntul către cititor, Graciân formulează trei idei importante: 1. *Cuminecătorul* e singura carte dintre cele atribuite lui a cărei *paternitate* şi-o recunoaşte drept *legitimă,* ceea ce nu ni se pare cîtuşi de puţin o dovadă de ipocrizie, ci un mod paradoxal, atît de frecvent în opera sa, de a spune nu că pe celelalte nu le-ar fi scris el, ci că, spre deosebire de ele, odrasle nelegitime ale spiritului său, tratatul despre împărtăşanie izvorăşte, confirmînd observaţia lui M. Batllori, din însăşi condiţia lui autentică şi fundamentală de prelat, de preot, de *pater, 2. Cuminecătorul* slujeşte mai mult *afectivitatea* decît ingeniozitatea, căreia îi consacrase anume o scriere amplă *(Ascuţimea şi arta ingeniozităţii),* şi, într-adevăr, nicăieri în opera sa nu se pot regăsi pagini de un lirism şi de o fervoare mistică atît de intense ca aici; 3. Cartea aceasta e menită să fie un îndreptar pentru „mîntuirea eternă" a sufletelor cucernice, în rîndul cărora îşi pot afla cu atît mai lesne locul şi „persoanele" formate la şcoala tratatelor tipologice profane sau a exemplului narativ din *Criticonul.* Omul e pus aici în faţa opţiunii decisive: căutarea unirii cu Dumnezeu sau vegetarea într-un similiparadis umanist autofag. *Cuminecătorul,* în pofida condiţiei mai umile pe care autorul i-o recunoaşte, aceea de îndrumar practic, fără a înceta să creadă, tot potrivit declaraţiei lui Graciân, că poate rivaliza cu celelalte scrieri ale sale, este cheia de boltă a viziunii sale ontologice complete, pecetea metafizică absentă pînă la el. Motivul dominant al celor cincizeci de meditaţii este ospăţul, şi anume ospăţul euharistie, banchet solemn în cursul căruia fiecare oaspete poate reitera în chip nesîngeros jertfa de pe cruce a lui Isus,

[22] Miguel Batllori S. I., *Graciân* v *el Barroco,* Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1958, p. 87.

mîncîndu-1 pe cel sacrificat de dragul creaturii, într-o atmosferă de convivialitate sacră, ecclezială şi personală totodată. Scene vetero- şi neotestamentare, figurînd momente de maximă apropiere a omului de Dumnezeu, sînt convocate ca termen de comparaţie pentru neasemuit mai marea fericire hărăzită credincioşilor care nu numai că se pot apropia de Isus pînă la atingere fizică, dar şi-1 pot chiar încorpora printr-un act fiziologic sacramentalizat, îl pot deci „mînca" la propriu, în chip real şi adevărat, aşa cum se repetă mai în fiecare meditaţie (vere, *rea-Uter, substantialher* erau termenii prin care definea dogma transsubstanţierii Conciliul din Trento). Stilul este „cel cerut de timp", accesibil, aşadar, nu doar publicului obişnuit al scriitorului, elita intelectuală şi socială a vremii, ci întregii turme păstorite de un preot. Discursul, mai simplu decîtîn celelalte tratate, după cum, sperăm, se va putea constata şi din traducerea românească, marcat totuşi de un subtil curent persuasiv cu inflexiuni baroce, nu lipsit de accente de-a dreptul şocante pentru un cititor de azi, asupra cărora atragem atenţia prin note amănunţite la text, îl învaţă pe credincios să se pregătească de comuniune (punctul 1), să se cuminece (punctul 2), să culeagă roadele sau binefacerile cuminecăturii (punctul 3) şi, extrem de important, decisiv chiar, să aducă mulţumiri lui Dumnezeu (punctul 4), „euharistie" însemnînd „mulţumire, recunoştinţă". Centralitatea motivului e relevată de însăşi prima ocurenţă a termenului, în centrul propriu-zis al cărţii, meditaţia 25, axată pe actul euharistie institutiv, Cina cea de Taină: aici, pentru prima oară în cuprinsul tratatului, apare şi termenul sacramental propriu-zis, sp. *Eucaristia.* în marea majoritate a cazurilor fiecare punct are cîte două — am spune cu un termen muzical — mişcări: prima introduce sau reia tema de bază, adică alegoreza sau exemplul cules din istoria sacră, cea de-a doua le personalizează, le aplică la situaţia nemijlocită a celui ce primeşte cuminecătura şi realizează astfel, faţă de nivelul primului punct, saltul ontologic absolut prin ingerarea hranei divine, trupul lui Isus. Sînt convocate un mare număr de scene biblice pentru a compune imaginea unică a credinciosului ce-şi devorează extatic Dumnezeul ce-i vine în întîmpinare şi i se oferă, spre a-1 aduce la Sine, ca jertfă subtilă şiroind de sîngele spiritual al Absolutului

iubitor.
Principalul procedeu stilistic al discursului meditativ *este paralela:* mai toate meditaţiile sînt construite prin punerea în prezenţă a unei scene biblice sau a unei alegorii şi a realităţii euharistice în favoarea acesteia din urmă; procedeul se regăseşte şi în compoziţia fiecăruia dintre cele patru puncte ale meditaţiilor, alcătuite, la rîndul lor, din cîte două paragrafe menite să intensifice alternanţa de planuri. Structura aceasta e respectată cu stricteţe în marea majoritate a cazurilor, excepţie făcînd meditaţiile cu caracter de îndrumare mai generală, grupate mai ales printre

ultimele zece[23]. Meditaţiile sînt extrem de atent organizate şi se desfăşoară potrivit unei ritmici subtile de poem cu formă fixă, amintind distribuţia cîmpurilor de forţă argumentative din sonet, fără ca rigoarea formală să diminueze posibilităţile de variaţie. De la lirismul bucolic al meditaţiei 34, de o graţie suavă ca de cîntare agrestă, intensitatea trăirii spirituale se înalţă pînă la patetismul liturgic al extraordinarei meditaţii 50, care, reluînd motivul de bază al *Criticonului,* viaţa ca peregrinare, desfăşoară una din cele mai tulburătoare vorbiri despre călătoria în moarte ce ne aşteaptă sufletele, scandată de dangătul diafan metalic al inserturilor latineşti. O comparaţie cu momentul similar din *Criticonul,* III (critica a 11-a, „Soacra vieţii"), construit cu strălucire şi el în prelungirea îndelungatei tradiţii a „tribunalelor morţii" din Evul Mediu, dar păstrat în registrul profan, dă măsura profunzimii metafizice la care ajunge Graciân dincolo de soluţia terestră limitată a Insulei Nemuririi: omul poate fi cu adevărat mîntuit la capătul ultimei călătorii, după „un drum lung şi primejdios", cu „cărări nemaibălute, tărîmuri nemaivăzute", cînd omul se poate preschimba în Dumnezeul împărtăşit şi acesta în om, dăinuind „o veşnicie de slavă": acolo se află adevăratul centru al Fiinţei spre care tindea implicit şi pelerinajul vieţii în terestritate, al cărui scop, deloc inutil în perspectiva absolutului, era dobîndirea perfecţiunii omeneşti de primă instanţă, a „eroicităţii" în toate sensurile propovăduită de Graciân. S-ar părea, în această ordine de idei, că Graciân-Preotul 1-a delegat pe Graciân-Dis-cernătorul să traseze harta primei părţi a călătoriei noastre spre noi înşine; a făcut-o în chip ilustru, cu mijloace atît de iluzioniste, îneît am fost tentaţi să-i dăm uitării vocaţia fundamentală şi să admirăm, chiar dacă întristaţi, un univers finit condamnat la lipsă de transcendenţă. Or, *Cuminecătorul* restabileşte proporţiile şi oferă cheia strădaniilor omeneşti: desăvîrşirea personală, după normele atît de judicios, penetrant şi dezabuzat recomandate de Graciân, într-o lume a duplicităţii şi a răului, nu înseamnă decît o etapă pregătitoare pentru marea trecere de pe urmă. Acesta credem că e testamentul spiritual al lui Graciân, scris în 1653, cu cinci ani înainte de moarte, şi deghizat sub aparenţele unui modest tratat practic de edificare religioasă. Neînţelegerea acestei realităţi se perpetuează, după cum am văzut, şi în prezent.
Pe scurt: pentru noi, *Cuminecătorul,* departe de a fi un compromis „de serviciu", continuă şi încununează, răspunzînd unui imbold interior, opera de moralist a lui Graciân, căreia îi adaugă dimensiunea metafizică

[23] Meditaţiile 41, 47, 48, 49 au numai trei puncte; meditaţiile 28, 45, 46 (doar punctele 3 şi 4), 47, 48,49,50 — punctele au cîte un singur paragraf. Meditaţiile 1, 16, 18, 28 şi 46 nu au o sursă specifică; dintre acestea, deosebit de interesantă pentru a demonstra unitatea operei lui Graciân este meditaţia 18, construită pe o schemă alegorică ce poate fi regăsită în *CriL*

absentă pînă atunci. De fapt, ultimul său tratat e prefigurat încă din rîndu-rile concluzive ale celui dintîi, *Eroul:* „Să fii erou al lumii e puţin sau nimic; să fii al cerului e mult: şi ale marelui său Monarh fie lauda, fie cinstirea, fie gloria." De-a lungul celorlalte scrieri se mai pot întîlni şi alte semne asemănătoare. De ce atunci aparenta scindare dintre opera profană şi scrierea sa religioasă, însoţită de desconsiderarea acesteia din urmă? Răspunsul, sîntem încredinţaţi, se găseşte tot în paginile lui Graciăn, şi anume într-unui din cele mai misterioase şi mai comentate aforisme ale *Oracolului manual.* Contrar celorlalte, acesta se reduce de fapt la exergă, care, întrucît aparţine „unui mare maestru", nu necesită comentarii suplimentare: „Trebuie să recurgi la mjloace omeneşti ca şi cum n-ar exista şi divine, şi la cele dvine ca şi cum n-ar exista şi omeneşti" (OM, 251). Şi aşa şi procedează Graciân: în întreaga sa operă de propedeutică şi pedagogie profană, el pune metafizicul între paranteze în asemenea măsură, încît a fost şi este considerat drept unul dintre scriitorii cei mai iremediabil scufundaţi în imanent. Acest demers încăpăţînat în stricta mundanitate poate duce însă, cum am văzut, la conturarea unui tip uman ideal pentru condiţiile lumii noastre şi ale cărui înzestrări de cunoaştere şi autocontrol îl fac apt şi pentru saltul în celălalt tărîm, unde mundanitatea, la rîndul ei, va fi pusă între paranteze şi uitată, ca şi cum nici n-ar exista. Presiunea divinului va acţiona asupra unui material receptiv tocmai pentru că devenise refractar la amăgirile lumii: „dezamăgitul", înarmat cu virtutea discernerii, e cel mai pregătit spre a parcurge şi ultimul drum, prin poarta îngustă a morţii. Acolo e momentul cînd intră în joc exclusiv mijloacele divine, sacramentul euharistie în primul rînd. Dumnezeu însuşi, prin Fiul său, ca să opereze în cîmpul umanului, a acceptat lipsa mijloacelor divine şi le-a folosit pe cele umane, asumîndu-şi din iubire trupul pieritor, suferinţa şi moartea pe cruce; omul acceptă incredibilul absolut, reînnoirea sacrificiului nesîngeros al cărui instrument devine el însuşi, cu întreaga-i fiziologie subtilă şi brutală totodată, devorînd ipostaza trecătoare îmbrăcată de Isus într-o acţiune de jertfă infinit repetabilă, dar nu simbolic, „ca şi cum", ci real şi adevărat, într-o simplitate a ininteligibilei manifestări de dragoste cosmică, Isus Cristos fiind sacrificator şi victimă deopotrivă. Teo-fagia euharistică, motivul dominant al *Cuminecătorului,* presupune o epuizare a umanului şi fiziologicului ca vehicule ale divinului, diafani-zarea materiei şi a funcţiei brute, pînă şi în episoadele lor groteşti ce însoţesc orice proces de manducaţie: muşcarea hranei, mestecatul, deglu-tiţia, eructaţia satisfăcută, curăţarea danturii de resturi. Asemenea detalii fiziologice îl pot şoca pe cititorul neprevenit, dar ele îşi au locul lor în economia transsubstanţierii, prin care nivelul elementar sordid trebuie să fie răscumpărat în realitatea lui şi preschimbat în substanţă divină impalpabilă. Procesul acesta de comutare totală de la uman la divin şi

invers e şi mai lesne integrabil în spaţiul estetic hispanic, unde, atît în literatură, cît şi în plastică, există o tradiţie a hiperrealismului ca nivel de decolare în experienţa spirituală. In ultimă analiză, întreaga discuţie despre demersul mundanmetafizic al lui Graciân, doar schiţată în rîn-durile de faţă, s-ar putea clarifica prin recurgerea, numai aparent riscantă, la conceptul de *kenoză* (gr. *kenosis,* „deşertare", „golire"), luat într-o dublă accepţie: nu numai Fiul lui Dumnezeu, din ascultare faţă de Dumnezeu-Tatăl, acceptă, în întruparea sa, starea de „golire" de atributele absolutului divin, întru asumarea totală a condiţiei umane, „înome-nindu-se", ci şi omul, în ascensiunea sa către divinitate, trebuie să se supună tot unui proces

kenotic constînd în „golirea" completă de uman şi de condiţionările umanului, „îndumnezeindu-se" prin umilire, spre a fi vrednic să primească aici, în lume, hrana euharistică rezultată din kenoza eristică.
împrejurarea că misterul euharistie îşi are latura sa „fiziologică", înţeleasă fie ca punct de plecare pentru ascensiunea omului către Dumnezeu, fie ca punct de „sosire" a lui Isus întrupat în coborîrea lui iubitoare către om, ne-o arată însuşi Graciân în ciudata meditaţie 35 („Ca să-1 primeşti pe Pruncul Isus, surghiunit în Egiptul inimii tale"), unde ale-goreza se întemeiază pe o realitate cultică străveche şi dintotdeauna identificabilă în numeroase religii sau atitudini religioase umane, şi anume sacrificarea rituală a divinităţii sau numai a imaginii sale, urmată de ingerarea ei sau a resturilor ei. Despre „egiptenii" păgîni care nu i-au acordat ospeţie Pruncului divin şi familiei sale, Graciân constată mirat şi intrigat că „dacă tot îi mîncau pe zeii adoraţi de ei sau dacă adorau drept zeităţi lucrurile pe care le mîncau, ar fi putut prea bine adora drept Dumnezeu pe un Domn ce avea să se ofere ca hrană". Observaţia lui, intuitivă mai degrabă, ni se pare extrem de importantă, dovedind încă o dată excelentul instinct cultural al lui Graciân: ea operează o deschidere către o realitate ilustrabilă prin nenumărate exemple, adeseori foarte apropiate de scenariul liturgic creştin, ca de pildă ritul aztec Teoqualo, descris de fray Bemardino de Sahagun în pagini rămase inedite pînă la finele secolului trecut, şi deci inaccesibile lui Graciân, ori alte rituri mitraice sau gnostice[24]. E vorba, în esenţă, de o experienţă a morţii şi a învierii printr-un act sacrificial de obicei liber acceptat al divinităţii, care îngăduie vivificarea unor substanţe inferioare„moarte" în sine, dar spi-ritualizabile prin transsubstanţierea ce presupune, în cazul creştinilor,

[24] Trimitem în acest sens la bogata cercetare a lui C. G. Jung (accesibilă nouă doar în traducere franceză), „Le symbole de la transsubstantiation dans la Messe", în voi. *Les racines de la conscience,* Ed. Buchet-Chastel, Paris, 1971, pp. 208-326, în special cap. II, „Les homologues du mystere de la transsubstantiation".

participarea concretă la corpul şi sîngele lui Cristos prin comuniune, „chinurile morţii pe cruce fiind premisele indispensabile ale metamorfozei"[25].
Exigenţele mundanităţii sînt totdeauna respectate în tratatul lui Graciân despre cuminecare, mesenii poftiţi la marile ospeţe puse în paralelă cu cina euharistică sînt ţinuţi să se prezinte cu respectarea tuturor canoanelor terestre, pe măsura bunăvoinţei Cerului coborît printre ei. Buna pregătire a „persoanei" pentru lume înlesneşte întîmpinarea cuviincioasă a dumne-zeirii. Şi chiar Cerul îşi are „curtenia" şi „curtenii" săi, cu alte cuvinte disponibilitatea de a „găsi" mijloace omeneşti convingătoare pentru puterea de înţelegere şi adaptare a oamenilor.
Judecînd astfel, *Cuminecătorul* nu mai poate fi privit ca o deviere izolată şi curioasă de la drumul regal al marilor opere ale lui Graciân, ci el reprezintă, dimpotrivă, întregirea efortului său spiritual cu un palier absent pînă atunci, metafizicul, şi cu valori expresive aproape de neîntîlnit în celelalte şase cărţi ale prudentului iezuit, cum ar fi lirismul şi patetismul mistic. Ni se sugerează, aşadar, că nu paradisul memoriei istorice îl mîntuieşte pe om, ci accesul prin mila divină la tărîmul transcendent, acolo unde se află Felisinda cea căutată de Critilo şi Andrenio — adevărata fericire *(Crit.,* III, 10). Apariţia *Cuminecătorului* are semnificaţia crucii înălţate în vîrful unui edificiu superb, dar a cărui destinaţie era încă neprecizată. Un curent ascensional poartă în cele din urmă spre Cer tot efortul omenesc mundan, într-o finalitatea divină ce părea a fi fost pusă între paranteze. Graciân şi-a utilizat, cu discernămînt şi profundă evlavie, toate darurile şi mijloacele, atît pe cele umane, cît şi pe cele divine, fără a le suprapune sau amesteca, în scopul de a marca un drum posibil de salvare pentru om, fiinţa prin excelenţă amfibie, între terestru şi celest.

SORIN MĂRCULESCU

[25] C. G. Jung, op. *cit,* p. 234.

TABEL CRONOLOGIC

1601 *8 ianuarie* (data din registrul parohial de botezuri) Se naşte Baltasar Graciân Morales, în satul Belmonte, lîngă Calatayud (provincia Zaragoza). Părinţii lui (tatăl, Francisco Graciân, („doctor medic", mama, Angela Morales) erau de obîrşie modestă şi nu aveau nici un titlu de nobleţe, aşa cum ar lăsa să se înţeleagă semnătura, pe jumătate pseudonim, de mai tîrziu a scriitorului (Lorenzo Graciân, *infanzon):* nu erau decît *gentehon-rada* (oameni onorabili). Toţi fraţii scriitorului de care avem ştire au intrat în diferite ordine monahale: Magdalena (n. 1599), Felipe, Pedro, Rai-mundo; e, desigur, o dovadă de pietate, dar şi de stare materială modestă. Graciân urmează cursurile şcolare la Toledo, locuind în casa unui unchi după tată. Lipsesc datele datele referitoare la această perioadă.
1618-1619 Urmează cursurile colegiului din Zaragoza.
1619 *30mai* Este primit novice în Societatea lui Isus.
1620 Primul manuscris autograf: un necrolog.
1621 *31* mai Trece la colegiul din Calatayud.
1623 Studiază teologia la colegiul din Zaragoza.
1624 *30 aprilie* Al doilea manuscris autograf, tot un necrolog cerut de superiori.
1626 Secretar al prorectorului în colegiul din Zaragoza.
1627 Susţine examenele finale. La mijlocul anului e hirotonit. 1627-1630 Ani de „încercare": predă gramatica latină la colegiul din Calatayud.
1630 *30martie* începe ultimul an de „încercare" în casa monahală din Valencia. Confesor şi predicator.
1631 vara La Colegiul din Lerida. Predă teologie morală şi gramatică. Asesor al rectorului.
1623 *vara* Este transferat la colegiul din Gandîa; ţine cursul de filozofie şi devine consultant al rectorului.

1635 *25iulie* Rosteşte şi semnează cele patru legăminte solemne.
1636 *vara* Este mutat la colegiul din Huesca, în calitate de confesor şi predicator, începutul prieteniei cu Vincencio Juan de Lastanosa.
1637 Publică prima sa carte, *El HSroe (Eroul).*
1639 A doua ediţie din *Eroul.*
1640 E mutat la Zaragoza, în calitate de confesor al viceregelui, ducele de Nocera.
Apare *El politico don Femando el Catolico (Politicianul don Femando Catolicul).*

aprilie-mai Prima călătorie la Madrid, în suita viceregelui.
vara îl urmează în Navarra pe ducele de Nocera, care primise ordin să
intervină în războiul din Catalonia.
1641 A doua vizită la Madrid.
1642 *februarie* Publică la Madrid Arte de *ingenio, tratado de la agudeza {Arta ingeniozităţii, tratat despre ascuţime).*
septembrie Este mutat la Tarragona, ca prorector al „casei de încercare".
1643 Participă la apărarea contra asediului francez (22 august-14 septembrie).
1644 Este mutat la colegiul din Valencia.
1645 Apare la Paris traducerea *Eroului.*
1646 *vara* Publică la Huesca *El Discreto (Discernătorul), septembrie-noiembrie* Capelan militar în luptele de lîngă Lerida. *decembrie* Revine la colegiul din Huesca.
1647 Publică *Oriculo manual y arte de prudencia (Oracolul manual şi arta prudenţei).*
1648 *martie* Publică *Agudeza y arte de ingenio (Ascuţimea şi arta ingeniozităţii),* reeditare mult amplificată a tratatului din 1642.
1651 *iunie* Publică prima carte din *El Criticdn: En la primavera de la ninez y en el verano de la juventud (Criticonul: în primăvara copilăriei şi în vara tinereţii).*
toamna Este numit profesor de Scriptură la colegiul din Zaragoza.
1652 Rupe legăturile cu un vechi prieten din cercul lui Lastanosa, canonicul Manuel Salinas. Primele mustrări pentru vina de a fi publicat cărţi fără aprobarea ordinului.
decembrie Stagiu de scurtă durată la colegiul din Graus.
1653 *primăvara* Publică partea a doua din *Criticonul: Juiciosa cortesana filo*-sofia en *el otono de la varonil edad (Judicioasă filosofie aulică în toamana vîrstei bărbăteşti).*
mai-iunie Apare ediţia a UJ-a din *Oracolul manual.*
1654-1655 Lucrează la ultima parte a *Criticonului.* 1655 *primăvara* Apare singura scriere cu caracter religios a lui Graciân: *El Comulgatorio (Cuminecătorul)* şi singura pe care a prezentat-o spre aprobare organelor de cenzură ale ordinului iezuit. *21 octombrie* Data ultimei scrisori rămase de la Graciân.
1657 iunie Publică la Madrid partea a treia, şi ultima, din *Criticonul: En el inviemo de la vejez (în iama bătrîneţii).* începe represaliile din partea superiorilor săi. Spre sfîrşitul anului, e osîndit la post cu pîine şi apă şi exilat la Graus.
1658 Este ţinut sub strictă supraveghere la Graus.
aprilie Reabilitat oarecum, este mutat la colegiul din Tarazona, ca „admo-nitor al rectorului şi consultant". Cere premisiunea de a trece în ordinul călugărilor cerşetori, dar nu primeşte nici un răspuns. Grav bolnav. *iunie* Apare la Valencia *Critica de refleccon (Critica prin răstrihgere),* un pamflet veninos şi nedrept împotriva lui Graciân. Nici o ştire despre ultimele sale luni de viaţă. *6 decembrie* Moare la Tarazona.
S.M.

EROUL
[1637]

EL HEROE
DE
LORENZO
GR ACI A N INFANZON.
JZnefia Segunid Imp nueuamentc corregtdo»

CON LICENClA,
In Madrid , Poi DicgoDutft **AiîoM.DCXXXU.**

[Dedicaţie din manuscrisul autograf către Filip al IV-lea[1]]

Eroul lui L.G., dedicat sacrei, catolicei, regalei maiestăţi a regelui stăpînului nostru don Filip al IV-lea.
Stăpîne: Această jucărie de măreţii, acest moft de discernere vine la picioarele maiestăţii voastre spre a pune blazon de laur pe cele două tălpi, coroană, fiecare, a cîte unei lumi. îşi colorează cutezanţa prin aceea că, fiind copie de măreţie, aleargă să se compare cu originalul său. Se mîndreşte cu protecţia celui de la care a primit fiinţă şi vrea să se datoreze întru totul Maiestăţii Voastre ca unui prototip şi unui centru. De va merita să fie pajul cărţilor din muzeul[2] regal, se va închipui veşnică în umbra imortalităţii unui monarh prin al cărui noroc şi curaj preaaugusta casă de Austria se admiră de mult ridicată de la arhiduci la arhiregi. iar Spania, catolicul său blazon, înălţată la superlativ. Facă cerul să prospere, [indescifrabil][3], eternizeze sacra, catolica şi regala persoană a Maiestăţii Voastre ca atlant al Bisericii sale, tron al credinţei, soare al Spaniei, coroană a universului, aplaudare a veacurilor şi fenix al faimei.

[1] Manuscrisul olograf al *Eroului* se păstrează la Biblioteca Nacional din Madrid (ms. 6643). A fost utilizat prima oară de Adolphe Coster, care i-a publicat variantele în edita sa *ElHeroe,* Librairie Lester, Chartres, 1911. Unui studiu comparativ aprofundat 1-a supus M. Romera-Navarro, *Estudio del autografo de „El Heroe" graciano (Ortografia, correcciones y estilo).* C.S.I.C., Madrid, 1946. *Reisla de Filologia Espanola,* anejo XXXV.
[2] *muzeul:* în original *museo,* cu sensul de instituţie sau loc consacrat muzelor. Termenul era folosit în secolul al XVII-lea pentru bibliotecile alcătuite din cărţi rare şi preţioase.
[3] *[indescifrabil]:* în BP-BG.OC, p.241, „quedă corto"; AH-BG.OC, p.3, locul e declarat „ilizibil" („ilegible"). Examinînd facsimilul textului respectiv, (ed. cit., p. **CXXVI)** înclinăm să-i dăm dreptate acestuia din urmă.

[Lui don Vincencio Juan de Lastanosa] din prima ediţie, 1637 [4]

Mi se întîmplă azi în această primă păşire a discursului, dacă nu zorzoană a discernerii, acelaşi lucru ca unui ucenic de om, care se încumetă spre nişte braţe deschise.
Eu, ucenic în ingeniozitate, alerg la magistru cu această, nu trăsătură, ci mîzgăleală, pentru ca domnia voastră, primind-o în mijlocul ascuţimii şi judecăţii voastre să o îndreptaţi şi s-o reformaţi: va îndrăzni apoi să poarte numele de corectul erou, cultul discernător, bărbatul rar.
Ei bine. răsfăţat al culturii, îndrăgostit al curiozităţii, pentru al cărui gust s-au întrecut natura în prodigii şi arta în miracole: în acest cabinet cult, iatac al curiozităţii, unde nu intră decît atot-desăvîrşirea, merite un ungher, printre atîtea curiozităţi, şi aceasta a ingeniozităţii, zic, după ce, foarte îndreptată fiind, ar fi întru totul potrivită domniei voastre.
M-am grăbit să-1 iau, pentru acest loc, dintre haruri, pe cel al curiozităţii, spre a nu-1 scoate din calapodul său.
Fie, domnule, domnia voastră oglindă a unei înzestrări atît de strălucite, ba aţi putea fi chiar oglinda farului[5], ca minune modernă.
Curiozitatea este nadă a învăţăturii, pinten al ingeniozităţii şi. fără ea, un bărbat riscă să fie confundat cu dobitoacele.
Iluştrii progenitori ai domniei voastre erau îndeobşte cancelari ai regilor Aragonului (fie mărturie încoronată o scrisoare a

[4] Prima ediţie din 1637 a dispărut fără urmă, norocul regăsirii providenţiale a unui exemplar supravieţuitor, ca în cazul *Oracolului,* nemairepetîndu-se. Din ea nu se cunoaşte decît această dedicaţie, care a fost transcrisă, defectuos însă, de eruditul Diego Vincencio de Vidania, printre elogiile care prefaţează ediţia postumă a cărţii lui Vincencio Juan de Lastanosa, *Tratado de la moneda jaquesa* v *de otras de oro y plata del reyno de Aragon,* Zaragoza, 1681.
[5] *oglinda farului:* Aluzie la farul din Alexandria, construit de Ptolemeu Fila-delful pe insula Pharos, considerat una din cele şapte minuni ale lumii. Graciân îl va menţiona şi în *Crit., U, 2.*

regelui don Pedro al IV-lea[6]). Au lipsit mai degrabă regi în tot Aragonul decît, din preanobila casă de Lastanosa, merite pentru a-i sluji.
Nemaiocupat de slujba regească, nu din lipsă de capacitate, ci de obiect, domnia voastră a transformat arhiva

regilor în panteon de eroi, în efigii, în monede şi în istorii.
Toată casa domniei voastre e un *non plus ultra* al gustului; cabinetul dumneavoastră, palat al curiozităţii; biblioteca, sferă a ascuţimii; grădina, elizeu al primăverii; şi, toată laolaltă, teatrul sculpturii, picturii, vechimii, rafinamentului şi faimei.
Şi, mai ales, cerul v-a dăruit restul favorii sale sub chipul consoartei şi urmaşilor, păzească-vă pe domnia voastră.
Din Calatayud, şi în august, 1637.

Ediţia a doua (1639) *Aprobare*

Se dă aprobare din partea domnilor din Consiliu pentru a se putea tipări această carte intitulată *Eroul, de Lorenzo Graciân,* o singură dată, şi nu mai mult, aşa cum mai amănunţit se arată în original.
Eliberat în biroul lui Miguel Fernândez, la Madrid, la 1 aprilie 1639.

Notă privitoare la preţ

Cartea aceasta, intitulată *Eroul, de Lorenzo Graciân,* a fost evaluată de domnii din Consiliu la cinci maravedişi coala, aşa cum se arată în originalul la care fac trimitere.
în Madrid, la 15 aprilie 1639. în faţa lui Miguel Fernândez.

[6] Scrisoarea a fost publicată de Juan Francisco Andres de Uztarroz în preliminariile cărţii sale *Monumentos de los santos mârtires Justo y Pastor ea la ciudad de Huesca,* Huesca, 1644, şi a fost reprodusă de Ricardo del Arco Garay, *La erudicion aragonesa en el siglo XVII en tomo a Lastanosa,* Madrid, 1934, pp. 16-19.

Dovadă a corectorului

Cartea aceasta, intitulată *Eroul de Lorenzo Graciân,* este bine şi fidel tipărită conform originalului. Dată în Madrid, la 12 aprilie 1639.
Licenţiatul Murcia de Liana.

Către cititor

Şi mi te doresc singular. îmi propun să formez, cu o carte pitică, un bărbat uriaş şi, cu perioade scurte, fapte nemuritoare; să scot un bărbat maxim, adică miracol de perfecţiune, şi, dacă nu prin natură, prin înzestrările sale rege, căci e un avantaj.
L-au format: prudent, Seneca; sagace, Esop; războinic, Homer; Aristotel. filozof: Tacit, politician, iar curtean, contele[5]".
Eu, copiind unele haruri de la magistri atît de mari, încerc să-1 schiţez erou şi universal prodigiu. De-aceea făurit-am această oglindă manuală[7] din cleştarele altora şi tarele mele. Uneori te va măguli, şi te va sfătui uneori; într-însa vei vedea ceea ce fie de pe-acum eşti, fie ar trebui să fii.
Vei avea aici o raţiune, nu politică, nici chiar economică, ci de Stat a ta însuţi, o busolă care să conducă la excelare, o artă de a fi ilustru cu puţine reguli de discernere.
Scriu concis, datorită multei tale priceperi; scurt, datorită puţinei mele gîndiri. Nu vreau să te opresc să treci mai departe.

Lui Don Juan Bautista Brescia, Promotor apostolic şi doctor în ambele drepturi

Eroul, mai mic chiar decît un copil, face primii paşi către braţele domniei voastre, pe care le consider deschise pentru a-1

[62] *contele:* Se referă la contele Baldassare Castiglione (1478-1529), autorul celebrei cărţi *n libro del Cortegiano* (1528), portret al omului ideal al Renaşterii.

[7] *oglindă manuală:* în original, *espejo manual;* ca şi în titlul culegerii de aforisme, „manual", ca adj., are sensul de „portabil", „de buzunar".

primi; dacă e prin destinaţia mea, îmi mărturiseşte cu entuziasm obligaţia şi datoria; dacă e prin înclinaţia sa, dezvăluie natura bună pe care i-a împărtăşit-o autorul său; căci, deşi împodobit cu atîtea giuvaiericale de politeţe şi prudenţă, tot nu-i sună bine. pînă ce nu va primi de la domnia voastră, cu ultima mînă, desăvîrşirea. Ca erou, solicită în patronajul dumneavoastră pe cel ilustru al Bresciilor; ca ucenic în înţelepciune, pretinde să fie instruit de maestrul ei; şi, ca să iasă perfect în toată disciplina şi ştiinţa, se hotărăşte să sugă la pieptul învăţăturilor pe care le predă domnia voastră. Atîta maturitate vădeşte în intenţia de a fi mare, îneît *Eroul* este piesă regală, drept care îşi asigură pe lîngă domnia voastră afecţiunea şi justificarea ofrandei mele.
Pedro de Quesada[1]

.

[7] Această dedicaţie le înlocuieşte pe celelalte două precedente, către Filip al FV-lea şi Lastanosa. Atît destinatarul, cît şi autorul dedicaţiei, Juan Bautista Brescia şi, respectiv, Pedro Quesada, corespund unor figuri ecleziastice din epocă, dar credem, ca şi alţi comentatori, că prezenţa lor e strict convenţională, textul purtînd pecetea stilistică a lui Graciân.

HARUL I *Eroul să practice necuprinderi ale capacităţii*[1]

JPie aceasta prima dibăcie în arta pricepuţilor: să măsoare situaţia după arta lor de a se ascunde. Mare stratagemă e să te arăţi cunoaşterii, nu însă pătrunderii, să hrăneşti aşteptarea, dar să n-o dezamăgeşti niciodată detot; multul făgăduiască şi mai mult, iar cea mai bună acţiune lase mereu speranţe în altele mai mari.
Bărbatul cult interzică tuturora să-i sondeze adîncimea capacităţii, dacă vrea ca toţi să-1 venereze. Formidabil a fost un fluviu pînă ce i s-a găsit vadul, şi venerat un bărbat pînă ce i-a fost cunoscută limita capacităţii, pentru că o profunzime ignorată şi bănuită a întreţinut totdeauna, cu temerea, şi reputaţia.
A fost o cultă proprietate să numeşti descoperirea dominare, victoria schimbîndu-şi iute supuşii: dacă cine pătrunde stăpîneşte, cine se ascunde nu cedează niciodată.
întreacă-se dibăcia prevenitului, în a se modera, cu curiozitatea atentului de a-1 cunoaşte, căci ea obişnuieşte a fi dublă la începutul unei încercări.
Niciodată aruncătorul dibaci de suliţă n-a isprăvit la cea dintîi azvîrlire; se ia la întrecere cu unul în vederea altuia, şi le-o ia mereu înainte.
Sînt avantajele fiinţei infinite de a miza mult cu rest de infinitate. Această primă regulă a măreţiei înştiinţează dacă nu să fim, să părem infiniţi, căci nu e subtilitate de rînd.
Astfel înţelegîhd, nimeni nu va precupeţi aplauze crudului paradox al înţeleptului din Mitilene: „Mai mult e jumătatea decît întregul" [9],

[8] *necuprinderi ale capacităţii: Cf.Disc.* 24; *Or.,* 3, 94, 160, 170, 277, 282.
...întregul: E vorba de Pittacos din Mitilene, vezi Diogenes Laertios, *Despre ieple şi doctrinele filozofilor,* trad. din limba greacă de CI. Balmuş, studiu introductiv şi comentarii de Aram M. Frankian, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, I, IV, 74-81. Paradoxul îi aparţine însă lui Hesiod, *Munci si zile,* v. 39: „Fără să ştie cu cît e mai mult jumătatea ca-ntregul" (Trad. de Ştefan Bezdechi, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 46). Graciân reia sentinţa în *Or.,* 170. Sensul pasajelor se clarifică în *Disc,* XVIII.

pentru că o jumătate în glorie şi alta în gaj înseamnă mai mult decît un întreg declarat.
îmbătrînit în aceasta ca şi-n toate celelalte dibăcii a fost acel mare rege[10], întîiul al Lumii Noi, ultimul al Aragonului, dacă nu cel *nonplus ultra* din eroicii săi regi.
Acest catolic monarh şi-i întreţinea, mereu atenţi, pe toţi conregii, mai mult cu înzestrările cugetului său decît cu noile coroane pe care şi le punea.
Dar acest centru al razelor prudenţei, măreţ restaurator al monarhiei gote, a luat cel mai mult ochii eroicei sale consoarte[11], apoi trişorilor palatului, subtili în ghicirea cărţilor noului rege, treji în sondarea adîncimii lui, atenţi să-i măsoare valoarea.
Cît de ştiutor îi îngăduia şi-i oprea însă Fernando, cît de prevăzător îi mulţumea şi-i refuza! Şi. pînă la urmă, i-a cîştigat.
O, bărbat candidat al faimei! Tu care aspiri la măreţie, aler-tează-ţi harul.Poţi să te cunoască, nimeni să nu te cuprindă, căci, cu stratagema aceasta, puţinul va părea mult, multul infinit, iar infinitul şi mai mulQ

.

HARUL AL II-LEA *încifrarea vrerii*

Jtrofană ar rămîne arta dacă, impunînd reţinere limitelor capacităţii, n-ar pretinde şi pornirilor afectului disimulare.

Atît de autorizată e această parte a subtilităţii, îneît pe ea şi-au durat Tiberiu şi Ludovic[12] tot edificiul şi politica lor.

Dacă orice exces de secret e şi de capacitate, hieratizarea unei voinţe va însemna suveranitate. Beteşugurile voinţei sînt leşinuri ale reputaţiei şi, dacă se şi manifestă, îndeobşte moare.

[10] *acel mare rege:* Fernando Catolicul.

[11] *eroicei sale consoarte:* Isabel Catolica.

i-Ludovic: E vorba de Ludovic al Xl-lea al Franţei, la care, ca şi la Tiberiu, Graciân face dese aluzii în *Pol; Disc,* 3; *Ase.,* 23; *Crit.,* II, 4 etc. Preţuirea, reticentă uneori, i-a fost alimentată de Philippe de Commines, citit în versiunea spaniolă comentată a lui Juan de Vitriân, Anvers, 1643.

Cel dintîi efort reuşeşte să le violeze, cel de-al doilea, să le disimuleze. Acela ţine mai mult de curaj, acesta de şiretenie.

Cine li se supune coboară de la om la dobitoc, cine le maschează îşi păstrează, cel puţin în aparenţe, reputaţia.

Pătrunderea în oricare voinţă a altuia dovedeşte eminenţă a capacităţii şi e dovadă de superioritate a şti să ţi-o tăinuieşti pe-a ta.

E totuna să-i descoperi unui bărbat afectul şi să deschizi o portiţă spre fortăreaţa capacităţii sale, căci pe acolo uneltesc politiceşte atenţii, şi cel mai adesea asaltează cu triumf. O dată ştiute afectele, sînt ştiute intrările şi ieşirile unei voinţe, cu stăpînire asupra ei în orice clipă.

Neomenească păgînime i-a visat zei pe mulţi cu nici jumătate din isprăvile lui Alexandru, pe cînd macedoneanului încununat cu laur i-a tăgăduit categorisirea în gloata zeităţilor. Pe cel ce-a ocupat multă lume 1-a ilustrat puţin cer; de ce însă atîta avariţie la atîta risipă?

Alexandru[13] şi-a întunecat splendoarea vitejiilor cu vulgaritatea izbucnirilor de furie şi s-a dezminţit pe sine, de atîtea ori triumfător, supunîndu-se insolenţei afectului. De puţin folos i-a fost cucerirea unei lumi, dacă a pierdut patrimoniul unui suveran, şi anume reputaţia.

Este Caribdă a excelării excesul de irascibilitate şi Scilă a reputaţiei nemoderarea poftelor.

Bărbatul excelent caute, aşadar, mai întîi să-şi silnicească pasiunile sau măcar să şi le mascheze cu atîta dibăcie, îneît nici o contraviclenie să nu izbutească a-i descifra voinţa.

Harul acesta te înştiinţează să fii priceput fără ca tu să fii şi ia-o înainte ca să acoperi orice defect, dezminţind foişoarele neglijenţelor şi orbindu-i pe lineşii întunecimii altora.

Acea catolică amazoană[14], după care Spania n-a mai avut de ce să le pizmuiască pe Zenobii, Tomirise, Semiramide şi Pen-tesilee[15], a putut fi oracol al acestor subtilităţi. Se închidea, ca

[13] *Alexandru:* Cf. Seneca, *Scrisori către Luciliu,* traducere şi note de Gheorghe Guţu, Editura Ştiinţifică. 1967, Scrisoarea a CXIII-a, p.441; „Biruitorul atîtor regi şi popoare era răpus de mînie şi durere."

[14] *catolică amazoană:* regina Isabel Catolica. Vezi B. Zamora, „¡Que dice el P. Graciân de la reina Isabel?" în *Boletin de la Institucion emăn Gonzâlez",* 30, Burgos, 1951, pp. 725-739.

[15] *Zenobia:* Septimia Zenobia, regină a Palmirei, învinsă de Aurelianus la 273, vezi *Istoria Augustă,* „Cei treisprezece de tirani", „Divus Aurelianus", de Flavius

să nască, în iatacul cel mai întunecos şi, ascunzînd cuviinţa firească, maiestatea înnăscută punea pecete pe suspinuri în pieptu-i regesc, fără să-i fie auzit un vai, şi văl de bezne pe expresiile feţei. Dar cine era aşa de meticuloasă în cusururile atît de scuzabile ale reţinerii, ce scrupule îşi va fi făcut în cele ale reputaţiei!

Cardinalul Madrucio[16] nu conferea titlul de prost celui ce avortează o prostie, ci aceluia care, comisă, nu ştie s-o înăbuşe.

Harul e accesibil unui bărbat tăcut; înclinaţie nobilă, ameliorată de artă; înzestrare de divinitate, dacă nu prin natură, prin asemănare.

HARUL AL III-LEA *Cea mai mare înzestrare a unui erou*

Xentru un mare întreg sînt de dorit părţi mari, iar pentru alcătuirea unui erou, mari înzestrări.

Primul loc pasionaţii îl conferă intelectului, ca origine a oricărei măreţii, şi aşa cum nu admit un mare bărbat fără excese de intelect, tot aşa nu cunosc un bărbat excesiv de inteligent fără
măreţie.

Tot ce-i mai bun printre cele văzute e omul, şi-n el intelectul: apoi victoriile acestuia, cele mai mari.

Această înzestrare capitală se potriveşte altora două: adîncimea judecăţii şi înălţimea ingeniozităţii, care alcătuiesc, dacă se îmbină, un prodigiu.

Filozofia a semnalat cu îmbelşugare două facultăţi, memoria şi înţelegerea; îngâduiască-i-se mai îndreptăţit

politicii să
Vopiscus Syracusius, 26—30, trad. de Vladimir Iliescu şi David Popescu, Editura Ştiinţifică, 1971, pp. 459-462.— *Semiramida:* Regină legendară a Asiriei şi Babi-lonului. — *Tomiris:* Tomyris, regina massageţilor, 1-a învins pe Cyrus cel Mare, ucis în lupta cu ostile ei, vezi Herodot, *Istorii,* I, 205, 212,214. — *Pentesileea:* în mitologie, regină a amazoanelor, care, după moartea lui Hector, a venit în ajutorul Troiei, învinsă şi ucisă de Ahile.
[16] *Madrucio:* Ideea e reluată în *Or.,* 126. E vorba de cardinalul Cristoforo Madruzzo, guvernator al Milanului, numit de Carol Quintul, care se referea însă nu la proşti, ci la nebuni (paza), după cum relatează G. Botero, *Detti memorabili di personaggi Mustri.*

introducă împărţirea dintre judecată şi ingeniozitate, dintre bunul-simţ şi ascuţime[17].
Doar această distincţie a inteligenţelor îngăduie adevărul scrupulos, condamnînd atîta multiplicare a ingeniozităţilor prin confuzia dintre minte şi voinţă.
Judecata e tron al prudenţei; ingeniozitatea e sfera ascuţimii. Eminenţa şi mijlocia căreia dintre ele ar trebui preferată e un proces la tribunalul gustului. Mă opresc la cea care menea astfel: „Fiule, deie-ţi Dumnezeu înţelegerea binelui."[18]
îndrăzneala, promptitudinea, subtilitatea ingeniozităţii sînt soare al acestei lumi în cifru, dacă nu rază, licăr de dumnezeire. Orice erou a împărtăşit un exces de ingeniozitate.
Spusele lui Alexandru sînt splendori ale faptelor lui. Cezar a fost la fel de prompt în gîndire ca şi-n făptuire [19].
Apreciind însă eroii adevăraţi[20], în Augustin se confundă augustimea cu ascuţimea, iar în laurul dăruit de Huesca pentru încununarea Romei s-au întrecut statornicia şi ascuţimea [20].
Pe-atît de faste sînt promptitudinile minţii, pe cît de funeste cele ale voinţei. Sînt aripi pentru măreţie, cu ele mulţi s-au ridicat din centrul pulberii în cel al soarelui, în străluciri.
Marele turc catadicsi odată să dea faţă mai degrabă cu vulgul unei grădini decît cu cel al unei pieţe, temniţă a maiestăţii şi butuc al cuviinţei. începu să citească o hîrtie pe care vîntul, fie din glumă, fie întru dezamăgirea celei mai mari autorităţi, i-o zbură de sub priviri în pliviri[21]. Atunci pajii, emuli ai lui şi-ai lor înşişi, zburară pe scară-n jos cu aripi de linguşire. Unul din ei, Gani-mede al propriei ingeniozităţi, ştiu să găsească scurtătură prin văzduh: se-aruncă de pe balcon. Zbură, o luă, şi, pe cînd ceilalţi
[17] *ascuţime:* Prima referire a lui Graciân la unul din conceptele sale fundamentale, *agudeza,* într-o perspectivă nu încă estetică, ci, deocamdată, logică şi psihologică. Despre *bun-simţ (Sindgresis),* vezi *Or.,* 96.
[18] Batllori şi Peralta (BP-OC I, p. 247) se întreabă dacă aici nu apare cumva prima şi unica aluzie a lui Graciân la mama sa.
[19] Numeroase exemple despre promptitudinea lui Cezar în *Ase,* 1,17, 25, 31 etc.
[20] *eroii adevărap:* „Eroi adevăraţi" sînt, în concepţia lui Graciân, sfinţii, întrucît ţinta strădaniei lor e superioară celei a eroilor laici. Despre Sf. Augustin, vezi *Ase,* 1, 4, 5 etc. „Laurul dăruit de Huesca" e Sf; Laurenţiu, şi el deseori invocat de Graciân, vezi *Ase,* 5, 11, 16, 31,52 etc.
[21] *priviri... pliviri:* Echivalăm astfel jocul de cuvinte din original: „se le vol6 el viento de los ojos a las (h)ojas".

coborau, el urca, şi-astfel urcă la propriu şi chiar se ridică, deoarece suveranul, vădit măgulit, îl înălţă în favoarea sa: căci ascuţimea, dacă nu domneşte, merită să co-domnească.
Este, în orice port, jocherul[22] înzestrărilor, mare crainic al reputaţiei: relief cu-atît mai mare, cu cît mai sublimă temelia [23].
Sînt ascuţimi încoronate spusele obişnuite ale unui rege. Pierit-au mari tezaure ale monarhilor, dar le sînt păstrate sentinţele în visteriile faimei.
Multor luptători le-a fost de mai mare ajutor o ascuţime decît tot fierul escadroanelor lor înarmate, premiu al unei ascuţimi fiind
o victorie.
A fost încercare, a fost proclamare a celui mai mare credit, la regele înţelepţilor şi la cel mai înţelept dintre regi[24], promptitudinea sentenţioasă în acea culme a proceselor, căci asta a însemnat disputarea fiilor la judecată: şi justiţia e acreditată de
ingeniozitate.
Şi chiar în tribunale barbare se manifestă cel ce e soarele ei. Promptitudinea acelui mare turc rivalizează cu aceea a lui Solomon. Un evreu pretindea să taie o uncie de carne dintr-un creştin, pedeapsă şi camătă; stăruia într-aceasta cu egală încăpăţînare faţă de suveranul său şi perfidie faţă de Dumnezeul [K] său. Porunci marele judecător să fie aduse greutate şi cuţit: îl ameninţă cu descăpăţînarea dacă tăia mai mult sau mai puţin.
A retezat astfel cu ascuţime disputa şi-a dat lumii un miracol de ingeniozitate[25].
Oracol în cele mai mari dubii e promptitudinea, sfinx în enigme, fir de aur în labirinturi, şi obişnuieşte să aibă firea leului, care-şi păstrează maxima silinţă pentru cea mai mare ananghie.
[22] *jocherul:* în original, sp. *malilla,* preluat în fr. sub forma *maniile,* carte care, în anumite jocuri, avea o valoare arbitrară, convenabilă posesorului ei. Pentru alte amănunte vezi mai jos, *Disc.,* XI. nota 89, şi *Or.,* 85.
[23] *... temelia:* Cf. *Disc,* XI; *Or.,* 85.
[24] *cel mai înţelept dintre regi:* Formulă de caracterizare tipică pentru regele
Solomon.
[25] *un miracol de ingeniozitate:* Motivul „livrei" (la Graciân, al „unciei") de carne" e străvechi şi de origine cu siguranţă orientală. E unul din principalele motive prelucrate şi de W. Shakespeare în *Neguţătorul din Veneţia,* care 1-a preluat probabil dintr-o culegere de nuvele a italianului Giovanni Fiorentino, 17 *Peco-rone,* scrisă pe la 1378 şi publicată în 1558. Arturo del Hoyo trimite, pentru identificarea sursei, la Chauvin, *Bibliographie des ouvrages* arabes.VIII, 245, Paris, 1904, *Svntipas.* în versiunile româneşti ale acestui celebru roman, *Sindipa,* acest motiv însă nu apare.

Dar, ca şi cei ai bunurilor, sînt şi risipitori ai ingeniozităţii, cheltuitori ai ascuţimii: pentru prăzi sublime, şoimani; pentru cele de rînd, acvile. Muşcători şi satirici: dacă cei cruzi au fost frămîntaţi cu sînge, aceştia cu venin. La ei, subtilitatea, cu o ciudată opoziţie, ca una uşuratică, doboară, îngropîndu-i în abisul unui dispreţ, în tărîmul supărării.
Pînă aici, hatîrurile firii; de aici, reliefurile artei. Aceea zămisleşte ascuţimea, aceasta o nutreşte, cînd cu sarea altora, cînd cu luarea-aminte prevenită.
într-o capacitate rodnică, spusele şi faptele altora sînt seminţe de ascuţime: fecundată de ele, ingeniozitatea sporeşte recoltă de promptitudini şi belşug de ascuţimi.
Nu pledez pentru judecată, căci ea vorbeşte pentru sine destul.

HARUL AL IV-LEA *Inima de rege*

apul mare e al filozofilor, limba mare a oratorilor, pieptul atleţilor, braţele soldaţilor, picioarele alergătorilor, umerii hamalilor: inima mare a regilor; — din divinităţile lui Platon şi text cu care, în favoarea inimii, intentează unii procese inteligenţei.
Ce folos că înţelegerea o ia înainte, dacă inima rămîne pe loc? Toana zămisleşte la fel de lesne pe cît îi e de greu inimii să aducă la lumină.
Sînt sterpe în cea mai mare parte subtilităţile cugetării, şi în făptuire pregetă din cauza slăbiciunii.
Efecte mari vin dintr-o cauză mare, şi miracole de isprăvi dintr-un prodigiu de inimă. Sînt uriaşe odraslele unei inimi uriaşe; presupune mereu încercări pe măsura sa şi îndrăgeşte subiecte prime.
Mare a fost cea a lui Alexandru, şi arhiinimă, de vreme ce într-un colţ al ei a încăput comod toată lumea aceasta, rămînînd loc pentru încă şase[26].

[26] *şase:* „Nu se referă la părţile lumii, care, pe vremea lui, nu erau şapte..., ci numai patru... A spus şase ca numeral nedefinit care subliniază abundenţa unui lucru: aici, numeroasele lumi care încăpeau în inima lui Alexandru sau ca sugestie mai mult sau mai puţin conştientă a celor şapte lumi sau planete şi şapte ceruri ale lor din astrologia antică." (M. Romera-Navarro, *Autografo,* p. 99.)

Maximă cea a lui Cezar, care nu găsea cale de mijloc între tot
şi nimic[27].
Inima e stomacul sorţii, mistuindu-i cu aceeaşi vitejie extremele. O mare pipotă nu se poticneşte în dumicaţi mari, nu se strică lesne de afectare, nici nu se amăreşte de ingratitudine. Foamea unui uriaş e indigestia unui pitic.
Acel miracol de curaj, vreau să zic delfinul Franţei pe-atunci şi Carol al VH-lea mai apoi, notificîndu-i-se hotărîrea smulsă în supremul [parlament][28] de cei doi regi — cel al Franţei, tatăl său, şi cel al Anglei, adversarul său — prin care era declarat incapabil de a urma la coroana crinilor, răspunse neînvins că face apel. îl întrebară uimiţi la cine. Iar el, la măreţia inimii şi la vîrful spadei sale. Şi-a cîştigat.
Nu străluceşte atît aproape veşnicul diamant mîndru în mijlocul voracilor carbunculi, cît sorifică[29] (dacă se poate numi aşa o acţiune a soarelui) o inimă augustă între violenţele unei primejdii.
A răzbit cu numai patru dintre-ai săi modernul Ahile, Carol Emanuel al Savoiei[30], printre patru sute de platoşe inamice, şi a mulţumit uimirea universală zicînd că nu-i tovărăşie-n cel mai mare impas ca aceea a unei inimi mari.
Prisosul ei ţine loc de orice lipsă, ea fiind totdeauna prima care sare la greu şi învinge.
Regelui Arabiei i-a fost înfăţişat un hanger de Damasc, măgulire pentru războinic. Nobilii din aulica asistenţă îl lăudară, nu din politeţe, ci cu dreptate, şi, atenţi la fineţe şi artă, s-ar fi încumetat să-1 judece drept trăsnet de oţel, de n-ar fi păcătuit oarecum prin scurtime. Regele porunci să fie chemat prinţul ca să-şi dea şi el părerea, şi putea, fiind vestitul Iacob Almanzor[31].

[27] intre *tot şi nimic:* Deviza lui Cesare Borgia era „Aut Caesar aut nihil".

[28] *supremul [parlament]:* Fără vreun motiv aparent, Graciân a tăiat cuvîntul „parlament", care figura în ms. autograf. Cum realităţile politice la care se referă sînt cele franceze, trebuie menţionat că, în vechea Franţă, „parlamentul" era o instituţie cu atribuţii judiciare (tribunal) şi politice; instanţa lui supremă era denumită de spanioli „ el Consejo Real en Francia".

[29] *sorifică:* In original, *soliza,* verb neologistic creat de Graciân de la *sol,* soare *(solizar).*

[30] *Carol Emanuel al Savoiei:* Carlo Emmanuele I cel Mare, duce al Savoiei (1580-1630). Va fi evocat, printre marile figuri de suverani şi în *Pol.* Vezi şi *Crit.,* 11,8.

[31] *Iacob Almanzor:* Abu Iusuf Iakub al-Mansur ibn Iusuf I (1184-1199), suveran din dinastia Almohazilor, pe care a dus-o la apogeu, statul său cunoscînd maxima extensiune teritorială.

Veni, îl cercetă şi zise că valorează un oraş: apreciere la-nălţimea unui prinţ. Regele stărui să afle dacă nu-i găsea vreo lipsă. îi răspunse că toate erau prisosuri. „Dar, prinţe, toţi cavalerii aceştia îl osîndesc că-i scurt." El, atunci, ducîndu-şi mîna Ia iatagan, zise: „Pentru un cavaler inimos nu există armă scurtă, căci dacă face el un pas înainte, se lungeşte şi ea cît trebuie, şi lipsei de oţel îi ţine loc inima, prin curaj."[32]
încunune cu lauri acest ţel mărinimia în ofense, pecete augustă a marilor inimi. Hadrian[33] a arătat un mod rar, nu doar admirabil, de a triumfa asupra duşmanilor cînd i-a spus celui mai mare dintre-ai săi: „Ai scăpat."
Nu e laudă pe măsura unei spuse a lui Ludovic al XH-lea al Franţei: „Nu răzbună regele ofensele aduse ducelui

dOrleans."[34] Acestea sînt minuni ale inimii unui erou.

HARUL AL V-LEA *Gust ales*[35]

vvrice bună capacitate a fost greu de mulţumit. Există o cultivare a gustului, ca şi a ingeniozităţii. Amîndoi, aleşi, sînt fraţi dintr-un pîntece, fii ai capacităţii, moştenitori egali în excelare.

Ingeniozitatea sublimă n-a crescut niciodată gust josnic.

Sînt perfecţiuni sori şi perfecţiuni făclii. Acvila face curte soarelui; viermişorul aripat îşi află pierzania în flacăra unui opaiţ; şi unei capacităţi, înălţimea i se măsoară după elevaţia gustului.

[32]... *curaj:* în *Crit.,* II, 8, Graciân atribuie această anecdotă contelui de Fuentes, citat şi infra, *Er.,6.*

[33] *Hadrian:* Va fi judecat mai sever în *Pol.*

[34] *ducelui dOrleans:* Anecdota e reluată în *Disc.,* IV, şi în *Ase,* XXX. Vrea să spună că regele Ludovic al Xll-lea al Franţei (1498-1515) nu se răzbună pentru ofensele ce i se aduseseră pe cînd era numai duce de Orleans. După M. Romera-Navarro *(Autografa),* p. 102), afirmaţia aceasta apare întîi la Martin du Bellay *(Lire des Memoires,* 1569), fiind răspîndită apoi de Giovanni Botero. *Detti memorabili di personaggi illustri:* „Le roi de France ne venge pas Ies injures du Duc dOrleans". E. Correa Calderon crede însă că Graciân a luat cunoştinţă de această anecdotă din *Guzmân de Alfarache,* 1599,1,1, cap. IV.

[35] *Gust ales:* Cf. *Or.,* 65.

Este ceva să-1 ai bun, e mult să-1 ai ales. Gusturile se iau prin comunicare, şi e noroc să dai de cine-1 are superlativ.

Mulţi socotesc drept fericire (dar de împrumut) să te bucuri de ceea ce rîvneşti, osîndindu-i pe ceilalţi ca nefericiţi; dar aceştia se răzbună cu aceleaşi arme: drept care merită să vezi jumătate de lume rîzîndu-şi de cealaltă[36], cu mai multă sau mai puţină prostie.

Un gust critic înseamnă calitate, un plac anevoie de mulţumit: cele mai straşnice lucruri îi ştiu de frică şi cele mai sigure desăvîrşiri tremură la gîndul lui.

Aprecierea e nespus de preţioasă, şi datoria discernătorilor e s-o drămuiască. Orice penurie de monedă a aplauzelor este nobilă şi, dimpotrivă, orice irosiri de preţuire merită pedeapsă prin dispreţ.

Mirarea e de obicei firmă a ignoranţei: nu naşte atît din de-săvîrşirea obiectelor, cît din nedesăvîrşirea conceptelor. Desăvîr-şirile de primă magnitudine sînt unice; fie şi aprecierea, deci, rară.

Cine a avut gust-rege a fost cel prudent[37] dintre Filipii Spaniei, deprins mereu cu obiecte miracole şi care nu se mulţumea niciodată decît cu ce era minune în seria sa.

Un negustor portughez i-a înfăţişat o stea a pămîntului, vreau să zic un diamant din Orient, cifru al bogăţiei, minunare a splendorii. Şi, cînd din partea lui Filip toţi aşteptau, dacă nu uimiri, obiecţii, auziră dispreţuri, nu pentru că marele monarh ar fi afişat impoliteţea ca şi gravitatea, ci pentru că un gust obişnuit numai cu miracole ale naturii şi artei nu se satisface atît de vulgar. Ce pas aici pentru o fantezie nobilă! „Doamne, zise, şaptezeci de mii de ducaţi pe care i-am abreviat în acest demn nepot al soarelui nu sînt de dispreţuit." Filip încolţi punctul şi-i spuse: „Ce-ai gîndit cînd ai dat atîta?" „Doamne, sări portughezul ca atare, gîndeam că e un rege Filip al II-lea pe lume." Moharhului îi căzu cu tronc mai mult ascuţimea decît scumpetea şi-ndată

jumătate de lume rîzîndu-şi de cealaltă: Vezi *Or.,* 101 şi *Crit.,* II, 11: „Aşa mergea jocul şi rîsul lumii întregi, căci întotdeauna jumătate din ea rîde de cealaltă jumătate" (Univers, 1987, p. 457).

[37] *cel prudent:* E vorba de Filip al II-lea cel Prudent (1527-1598, rege al Spaniei din 1556). Anecdota care urmează îşi are sursa în G. Botero, *op. cit* împrumuturile lui Graciân din Botero au fost studiate încă de A. Coster, *Baltasar Graciân,* traduccion, pr61ogo y notas de Ricardo del Arco Garay, Inst. „Femando el Catolico", Zaragoza, 1947 (ed. orig. 1913), pp. 89-90.

porunci să i se plătească diamantul şi să i se răsplătească spusa, învederîndu-şi superioritatea gustului în plată şi-n răsplată.

Unii cred că, dacă nu te întreci în laudă, blamezi. Eu unul aş zice că plusurile de laudă sînt minusuri ale capacităţii, şi cine laudă exagerat îşi bate joc de sine însuşi ori de ceilalţi.

Grecul Agesilaos[38] nu-1 socotea meşter pe-acela care-l încălţa pe un pigmeu cu pantoful lui Encelade; iar în materie de laudă măsurarea justă e o artă.

Lumea era plină de isprăvile celui care a fost alba celui mai mare soare, adică de victoriile lui don Hernando Âlvarez de Toledo[39], şi, cu toate că umpleau o lume, gustu-i nici pe jumătate, întrebat de ce, spuse că, în patruzeci de ani de izbînzi, avînd drept cîmp toată Europa, drept blazoane toate faptele de vitejie ale timpului său, totul îi părea nimic, de vreme ce niciodată nu avusese în faţă o armată de turci, cînd victoria ar fi fost triumf al dibăciei, nu al puterii, cînd excesiva putere umilită ar fi proslăvit experienţa şi curajul unui conducător. De-atîta e nevoie spre-a potoli gustul unui erou.

Pe un bărbat cult, harul acesta nu-1 îndrumă să fie Momos[40], căci ar fi o necumpătare insuportabilă, ci să fie cenzor atotintegru a tot ce-i valoros. Unii fac din judecată roaba afectului, răsturnînd slujbele soarelui şi-a întunericului.

Fiecare lucru merite-şi preţuirea prin sine. nu prin coruperi ale gustului.

Numai o mare cunoaştere, favorizată de o mare practică, ajunge să ştie preţurile perfecţiunilor. Şi cînd discernătorul nu poate opina pe şleau, să nu se năpustească, să stea locului: să nu-şi descopere mai curînd lipsa proprie decît prisosul celuilalt.

[38] *Agesilaos:* Rege spartan (444-360 î. Cr.). Au scris despre el Xenofon. Plu-tarh şi Cornelius Nepos.

[39] *alba celui mai mare soare...:* E vorba de Fernando Âlvarez de Toledo y Pimentel, al treilea duce de Alba (1507-1582), supranumit „cel Mare". Comandant de oşti şi om politic sub Carol Quintul şi Filip al II-lea, pe care Graciân îl va elogia şi în *Cril.* Şi această anecdotă i-a fost furnizată, după A. Coster, de G. Botero.
[40] *Momos:* Prima menţionare în opera lui Graciân a acestui personaj al mitologiei greceşti, creaţie, de fapt, a lui Lucian din Samosata *(Hermotinos sau sectele filozofice,* cap. 20). Este o întrupare a atitudinii critice şi chiar negativiste; la Lucian, Momos îşi bate joc de omul făurit de Vulcan, pe motiv că nu are o „ferestruică" în piept, prin care să i se poată citi gîndurile. Graciân îl menţionează deseori, în *Disc,* XIX; *Or.,* 222; *Ase,* XXVIII, şi, mai ales, în *CriL,* I, 11, şi III, 7, unde apare chiar ca personaj.

HARUL AL VI-LEA *Eminenţă în ce-i mai bun*[41]

J îmbrăţişa orice perfecţiune i se îngăduie doar primei Fiinţe, care, neprimind-o de la altcineva, nu suferă limitări.
Dintre înzestrări, pe unele le dă cerul, altele i se încredinţează dibăciei; una, două nu-s de ajuns ca să reliefeze un ins; pe cît a destituit cerul din cele naturale, pe atît compenseze străduinţa prin cele dobîndite[42]. Acelea sînt fiice ale hatîrului; acestea ale dibăciei lăudabile, şi nu obişnuiesc a fi cele mai puţin nobile.
De puţin este nevoie pentru individ, de mult pentru universal, şi sînt atît de rari aceştia, încît de obicei se refuză realităţii, chiar dacă se oferă ideii.
Nu e unul singur cine face cît mulţi. Mare excelare ca într-o singularitate puternică să încifrezi o întreagă categorie, ba s-o şi egalezi.
Nu orice artă merită preţuire şi nu orice slujbă dobîndeşte reputaţie. A şti totul nu e criticabil; a face totul ar însemna să păcătuieşti împotriva bunului nume.
A fi eminent într-o profesie umilă înseamnă a fi mare în puţin, a fi ceva în nimic. A persista într-o mijlocie susţine universalitatea; a te strecura în excelare ştirbeşte creditul.
Au fost mult deosebiţi cei doi Filipi, cel al Spaniei şi cel al Macedoniei. întîiul în toate şi al doilea în renume a dezaprobat la prinţ cîntatul în iatac, iar macedoneanul a încurajat la Alexandru alergarea pe stadion. Aceea a fost veghe a unui prudent; aceasta a fost o neglijenţă a măreţiei. Dar Alexandru, ruşinat iute, mai mult decît iute de picior, replică bine: dacă s-ar întrece cu regii[43], treacâ-meargă.
Cu cît ceva e mai mult delectabil, cu atît e mai puţin eroic, de obicei.
[41] *Eminenţă în ce-i mai bun:* Cf. *Or.,* 61, titlu identic.
[42] *dobîndite:* Exigenţă formulată de Ignacio de Loyola, *Exercitia,* 150.
[43] *Alexandru... dacă s-ar întrece cu regii:* Plutarh notează că, întrebat „dacă ar voi să ia parte la alergările de la Olimpia — că era iute de picior — Alexandru a răspuns «Desigur c-aş vrea, dacă m-aş lua la întrecere cu regi!»" (*Vieţi paralele),* „Alexandru", 4, ed. N. I. Barbu voi. III, p. 359.)

Un bărbat maxim nu trebuie să se mărginească la o perfecţiune sau alta, ci, cu ambiţii de infinitate, să aspire la o universalitate aplaudabilă, profunzimea cunoştinţelor corespunzînd excelenţei artelor.
Şi nu e de ajuns nici orice cunoaştere facilă — angajare în pripă —, căci obişnuieşte a fi mai degrabă stigmat de flecăreală vană decît credit de temeinică integritate.
A dobîndi eminenţa în totul nu e cea mai mică dintre imposibilităţi: nu din cauza moleşelii ambiţiei, ci din a sîrguinţei şi chiar a vieţii. Exerciţiul e mijlocul de împlinire în ceea ce profesezi, dar lipseşte, cînd ţi-e mai trebuincios, timpul, şi mai curînd gustul, într-o atît de încîlcită activitate.
Nu sînt mediocrităţi multe de-ajuns pentru a constitui o măreţie, dar fie şi numai o eminenţă prisoseşte pentru a asigura superioritatea.
Nu s-a pomenit erou fără eminenţă în ceva anume, pentru că e o caracteristică a măreţiei şi, cu cît mai distinsă slujba, cu atît mai glorioasă aplaudabilitatea. Eminenţa într-o înzestrare avantajată e component al suveranităţii, deoarece ajunge să-şi pretindă modul său propriu de venerare.
Şi dacă şi peste un glob de vînt, domnind cu eminenţă, triumfi asupra admiraţiei, cum va fi să domneşti cu ea peste un oţel, o pană, un toiag, un baston, un sceptru, o tiară?
Acel Marte castilian, de la care s-a zis „Castilia căpitani, dacă Aragonul regi", don Diego Perez de Vargas[44], cu mai multe isprăvi decît zile, s-a retras ca să şi le isprăvească în Jerez de la Frontera. S-a retras el, nu însă şi faima lui, care, cu fiecare zi, se lăţea mai mult în teatrul universului. Atras de ea, Alfonso[45], rege novice, dar vechi admirator al unei eminenţe, şi mai cu seamă-n arme, s-a dus deghizat să-l caute, cu numai patru cavaleri.
[44] *Diego Perez de Vargas:* Am identificat un singur personaj cu acest nume. dar care, trăind în secolul al XVI-lea, nu putea fi contemporan cu un rege Alfonso. Singurul P6rez de Vargas care ar răspunde acestei condiţii ar fi însă nu un Diego, ci un Garci, erou castilian înzestrat cu forţe herculeene, erou al războaielor contra maurilor şi ale cărui isprăvi culminează cu luptele pentru cucerirea Sevillei (23 nov. 1248), sub conducerea regelui Fernando al IH-lea cel Sfînt (1217-1252), urmat la tron, în 1252, de Alfonso al X-lea cel înţelept.
[45] *Alfonso:* Este vorba, aşadar, de Alfonso al X-lea (1252-1284), care în tinereţe, ar fi putut fi eroul acestei anecdote atribuite lui de Giovanni Botero şi Juan Vitriăn, traducătorul spaniol al lui Commines. Graciân va face aluzie la eaşi în *Ase.,* III.

Că eminenţa e magnet al voinţelor, iată o vrajă a afectului.
O dată ajuns la Jerez şi la el acasă, regele nu-l găsi acolo, deoarece Vargas, învăţat să lupte, îşi amăgea la cîmp generoasa pornire. Regele, care nu pregetase a merge de la curte la Jerez ca să-l caute, nu şovăi să meargă de-

acolo la fermă. îl zăriră de departe, cu un cosor în mînă descăpăţîna viţe ca altădată vieţi. Alfonso porunci să facă popas, şi ai săi se ascunseră. Coborî de pe cal şi, cu maiestuoasă filotimie, începu s-adune curpenii pe care Vargas, nebăgînd de seamă, îi tăia. Se-ntîmplă să-ntoarcă însă capul, stîrnit de vreun zgomot făcut de rege sau — ceea ce e mai sigur — de o pornire fidelă a inimii sale. Şi cînd o recunoscu pe maiestatea sa, i se aruncă la picioare, după obiceiul timpului, şi zise: „Doamne, ce faci aici?" „Vezi-ţi de treabă, Vargas, zise Alfonso, căci cum e tăietorul, aşa e şi strîngătorul de curpeni."[46]

O triumf al unei eminenţe!

Năzuiască la ea bărbatul rar. cu încredinţarea că tot ce-1 va costa ca osteneală va redobîndi în chip de celebritate. Căci nu impropriu i-a consacrat păgînătatea lui Hercule boul, ca mister al faptului că munca lăudabilă e un semănat de isprăvi ce făgăduieşte recoltă de faimă, de aplauze, de nemurire.

HARUL AL VII-LEA *Excelare cu întîietate*[41]

LJnii ar fi fost fenicşi în slujbe, dacă nu le-ar fi luat-o alţii înainte. Mare avantaj să fii primul, iar dacă şi cu eminenţă, îndoit. Cîştigă, la egalitate, cine a cîştigat mîna-ntîi.

Sînt socotiţi drept imitatori ai celor din trecut cei ce le urmează, şi, oricît ar asuda, nu pot alunga bănuiala de imitaţie.

Primii se-aleg cu toată moştenirea faimei, şi pentru aceia de după ei rămîne subzistenţa prost plătită[48].

[46] *strîngătorul de* curpeni: Vezi notele precedente, 44 şi 45.

[47] *Excelare cu întîietate:* Cf. *Or.*. 63. cu titlu identic

[48] *subzistenţa prost plătită:* Aluzie la una din prevederile vechiului drept patrimonial aristocratic din Spania *(Recopilacion* [1567] a lui Filip al Il-lea, cartea V, titlul VII, legile 1-7) potrivit căruia primului născut îi revenea întreaga avere imobilă, inalienabilă, şi titlul nobiliar *(mayorazgo),* împreună cu obligaţia de a asigura la cerere, subzistenţa celorlalţi fraţi.

A încetat să-i preţuiască nestatornica păgînătate pe născocitorii artelor şi a trecut la venerarea lor. A schimbat preţuirea în cult: greşeală obişnuită, dar care[49] vădeşte cît valorează o prioritate.

Fala însă nu e să fii primul în timp, ci să fii primul în eminenţă.

Pluralitatea îşi este ea însăşi discredit, chiar în carate preţioase; şi, dimpotrivă, raritatea laudă perfecţiunea moderată.

E, aşadar, dibăcie nu de rînd să născoceşti şleau nou pentru excelare, să descoperi drum modern pentru celebritate. Sînt multe căile ce duc la singularitate, nu toate bătute. Cele mai noi, deşi trudnice, obişnuiesc a fi scurtături către măreţie.

A apucat-o înţelepţeşte Solomon pe calea cea paşnică, lăsîndu-i-o tatălui său pe cea războinică. A schimbat calea şi a ajuns cu mai puţină greutate la categoria eroilor.

Tiberiu a preferat să obţină prin politică ceea ce Augustus prin magnanimitate.

Şi marele nostru Filip a guvernat de pe tronul prudenţei sale întreaga lume, spre minunarea veacurilor toate. Şi dacă Cezarul, neînvinsul său tată, a fost un prodigiu de vitejie, Filip a fost unul de prudenţă.

Au urcat cu sfatul acesta mulţi dintre sorii Bisericii în zenitul celebrităţii. Unii prin eminentă sfinţenie, alţii prin culmi de erudiţie; cutare prin magnificenţă în construcţii, şi cutare pentru că a ştiut să reliefeze demnitatea.

Cu această noutate de materii, avizaţii şi-au făcut întotdeauna loc în matricola celor mari.

Fără a ieşi din artă, ingeniozitatea ştie să iasă din obişnuit şi să găsească în profesia încărunţită pas nou către eminenţă. Horaţiu i-a cedat eroicul lui Virgiliu, iar Marţial lui Horaţiu liricul. Au luat-o prin comic Terenţiu, prin satiric Persius, cu toţii aspirînd la mîndria de a fi primii în genul lor: inimosul capriciu nu s-a plecat niciodată imitaţiei facile.

Celălalt brav pictor[50] a văzut ca Tiţian, Rafael şi alţii i-o luaseră înainte. Le era mai vie faima cînd au murit. S-a folosit de inventi-

[49] *dar care:* în original, ,.pero que", grup conjuncţional pe care A. del Hoyo (AH-BG.OC, p.l6b) îl interpretează în sens concesiv, echivalîndu-1 cu „aunque", valoarea arhaică probată cu un text din *Poema de Fernăn Gonzâlez.* Mult mai clară ni se pare însă funcţia adversativă modernă, perfect posibilă şi la Graciân.

[50] *Celălalt brav pictor:* S-a crezut (A. Morel-Fatio, într-un articol din *Bulletin Hispanique,* 1910, p. 204) că acest „galante pintor" ar fi fost Velâzquez. A. Coster *(Baltasar Graciân,* ed. cit., p. 90) a împărtăşit aceeaşi părere. O soluţie definitivă

vitatea sa invincibilă: s-a apucat să picteze voinicește. I-au obiectat unii că nu pictează în maniera suavă şi linsă, în care îl putea concura pe Tiţian, dar el i-a lămurit cavalerește că ţine să fie mai degrabă primul în acea grosolănie, decît al doilea în delicateţe.

Să extindem pilda la orice îndeletnicire şi orice bărbat rar înţeleagă bine stratagema: că în noutatea eminentă va şti să găsească drum ieşit din comun către măreţie.

HARUL AL VIII-LEA *Eroul să prefere obligaţiile aplaudabile*[51]

JLouă patrii au produs doi eroi: pe Hercule, Teba; pe Cato, Roma; Hercule a fost gloria universului, Cato a fost supărarea Romei. Pe unul l-au admirat toţi oamenii, pe celălalt romanii l-au ocolit.

Nu admite discuţie avantajul avut de Cato asupra lui Hercule, de vreme ce 1-a întrecut în prudenţă: dar Hercule pe Cato 1-a depăşit în faimă.

Mai multă anevoinţă şi măiestrie a dovedit îndeletnicirea lui Cato, deoarece s-a angajat să îmblînzească monştri

ai moravurilor, pe cînd Hercule pe-ai naturii, dar cea a tebanului a avut mai multă îndrituire la faimă.
Deosebirea a fost că Hercule a săvîrşit isprăvi aplaudabile, iar Cato detestabile. Aplaudabilitatea slujbei a dus gloria Alcidului[52]

a problemei a dat-o însă Angel Vegue y Goldoni, „Un lugar comun en la historia del arte espafiol: El cambio de estilo en Ticiano, Navarrete, El Greco y Velazquez", în *Archivo espahol de arte y aiqueologia,* Madrid, 1928, n. 10, enero-abril, pp. 57-59. în textul său, Graciân a urmat un pasaj din Antonio Perez *(Obras y relaciones),* fapt semnalat încă de A. Coster *(op.cit.,* pp.101-102). Graciân, apoi, a fost urmat de Bouhours, în *Entretiens dAriste et d Eugene* („Le bel esprit", IVe entretien, Paris, 1671), tot fără citarea provenienţei. Vegue susţine că pictorul în chestiune ar fi fost Navarrete cel Mut, căruia P. Siguenza îi atribuise afirmaţia de mai sus în 1605 (în *Historia de la Orden de San Jeronimo),* cînd Velazquez avea doar şase ani. E vorba, de fapt, de un loc comun, care apare în istoria artei, fiind deseori utilizat bunăoară de Vasari. însuşi Palomino, pe care se baza argumentaţia lui Morel-Fatio, îl atribuise mai multor pictori. *(Apud* AH-BG.OC, p. 17b, nota 1.)

[51] *obligaţiile aplaudabile.* Cf. *Or.,* 67.

[52] *gloria Alcidului:* Alcides (Alkeides), alt nume al lui HeraklesHercules, este legat de legenda naşterii tebane a eroului, fiu al lui Aniphitryon şi nepot al lui Alkaios, „Viteazul".

HARUL AL VIII-LEA

55

pînă la marginile lumii şi-ar fi trecut şi dincolo, dacă ele s-ar fi lărgit. Caracterul neplăcut al slujbei 1-a circumscris pe Cato înăuntrul zidurilor Romei.

Cu toate acestea, unii, şi nu dintre cei mai puţini judicioşi, preferă îndeletnicirea măiastră aceleia mai aplaudabile, şi pentru ei valorează mai mult admiraţia celor puţini decît aplauzele celor mulţi, dar vulgari.

Miracole pentru ignoranţi li se zice faptelor apaludabile.

Anevoinţă, măiestria unei îndeletniciri superioare, puţini, dar eminenţi, le observă, şi astfel, cei rari le acreditează. Facilitatea aplaudării li se-ngăduie tuturora, se vulgarizează, şi astfel aplauzele sînt pe cît de universale, pe-atît de comune.

Intensitatea unui mic număr învinge numărul mare al unui vulg întreg.

E însă o dibăcie să dai de slujbele aplaudabile. Este un act de judiciozitate să ademeneşti atenţia comună. în îndeletnicirea aplaudabilă, eminenţa li se arată tuturora, şi cu voturile tuturora a fost promovată şi reputaţia.

Cuvine-li-se preţuire mai multă celor mai mari. în atare isprăvi, excelenţa este pipăibilă; şi, dacă evidentă, aplaudabilă. Cele măiestre au multe arcane, lăsînd celebritatea în dubiu.

Numesc slujbă aplaudabilă aceea care se săvîrşeşte în văzul tuturora şi spre satisfacţia tuturora, întemeindu-se mereu pe reputaţie: se exclud acelea pe-atît de lipsite de credit, pe cît de împovărate de ostentaţie. Un histrion trăieşte bogat în aplauze, dar sărac lipit în reputaţie.

A fi, dar, eminent într-o îndeletnicire nobilă, expusă teatrului universal, aceasta înseamnă a dobîndi aplaudabilitate augustă.

Oare ce principi ocupă cataloagele faimei, dacă nu cei războinici? Lor li se datorează la propriu renumele de mari. Ei umplu lumea de aplauze, veacurile de faimă, cărţile de bravuri, căci beli-cozitatea este mai lesne aplaudabilă decît pacifismul.

Din rîndul judecătorilor sînt aleşi ca nemuritori cei severi, pentru că justiţia fără cruzime a fost întodeauna mai plăcută vulgului decît mila molatică.

în îndeletnicirile ingeniozităţii a triumfat întotdeauna aplaudabilitatea.

Dulceaţa unui discurs aplaudabil recreează sufletul, măguleşte auzul: pe cînd uscăciunea unui concept arcanic le torturează şi le supără.

56

EROUL

HARUL AL X-LEA

57

HARUL AL IX-LEA *Despre caratul-rege*

Ezit dacă să numesc inteligenţă sau noroc aflarea de către un erou a înzestrării sale majore, a atributului-rege al capacităţii sale. într-unii domneşte inima, în alţii capul: şi e act de prostie dacă unul vrea să studieze cu ajutorul curajului, şi altul să lupte cu ascuţimea.

Mulţumească-se păunul cu roata cozii sale. fălească-se vulturul cu zborul său: ar fi o mare monstruozitate ca struţul să aspire a se înălţa, expus unei prăbuşiri pilduitoare; mîngîie-se cu mîn-dreţea penelor.

Nu e om care într-o anumită slujbă să nu fi putut dobîndi eminenţa. Şi îi vedem că-s atît de puţini, încît li se zice rari, atît prin unicitate, cît şi prin excelenţă, şi. ca fenixul, nu scapă nicicînd de îndoială.

Nimeni nu se consideră nepriceput pentru cea mai mare slujbă; dar de ce linguşeşte patima, dezamăgeşte tîrziu timpul.

Este o scuză să nu fii eminent în mijlocie, fiind mijlociu în eminenţă; nu însă şi să fii mijlociu în infim, dacă poţi fi primul în sublim.

A arătat adevărul, deşi poet, acela: ,.Tu să nu faci nimic în care să te contrazică Minerva."[53] Dar nu e nimic mai anevoios decît să dezamăgeşti în privinţa capacităţii.

O, de-ar exista oglinzi pentru intelect, aşa cum există pentru chip! El trebuie să-şi fie propria oglindă şi se falsifică lesne. Oricine îşi este propriul său judecător găseşte numaidecît texte de subterfugiu şi coruperi ale pasiunilor.

Mare e varietatea înclinaţiilor, prodigiu delectabil al naturii; atîta cîtă în chipuri, glasuri şi temperamente.

Sînt la fel de multe gusturile ca şi slujbele. Nu lipsesc amatori nici pentru cele mai josnice, ba chiar infame. Şi

ceea ce n-ar putea obţine nici puternica prevedere a celui mai politic rege, o înlesneşte înclinaţia.
Dacă ar trebui ca monarhul să împartă sarcinile umile — „Fii tu ţăran, tu marinar" —, curînd ar capitula în faţa imposibilităţii:

[53] *„Tu să nu faci nimic... ":* Horaţiu, *Ars poetica,* 385: „Tu nihil invita dices faciesve Minerva" („Tu nu vei zice şi face nimic fără voia Minervei", trad. de Ionel Marinescu).

nici unul n-ar fi mulţumit nici cu cea mai civilizată slujbă; iar acum, alegerea proprie îşi pierde vederea chiar pentru cea mai trivială.
Atît de mult poate înclinaţia şi, dacă se uneşte cu forţele, supun totul. Dar deobicei se dezbină.
Bărbatul prudent caute, aşadar, să măgulească gustul şi să-l atragă, fără violenţe despotice, să se măsoare cu forţele: şi, o dată recunoscută înzestrarea dominantă, să o folosească în chip fericit.
Niciodată n-ar fi devenit un Alexandru spaniol şi un Cezar indian prodigiosul marchiz del Valle, don Fernando Cortes, dacă n-ar fi tăiat cărţile slujbelor: prin litere, ar fi ajuns cel mult la o preavulgară mijlocie, dar prin arme. s-a sumeţit în vîrful eminenţei, făcînd triadă cu Alexandru şi Cezar, cucerirea lumii împărţindu-se între cei trei după zonele sale[54].

HARUL AL X-LEA

Eroul trebuie să-şi sondeze soaita riscînd

Ooarta, pe cît de renumită, pe-atît de puţin cunoscută, nu e altceva, cuminte şi chiar catolic vorbind, decît acea mare mamă a întîmplărilor şi mare fiică a supremei Providenţe. veghind mereu asupra cauzelor sale. ba voind, ba îngăduind.
Ea este acea regină atît de suverană, insondabilă, inexorabilă, zîmbitoare cu unii, dispreţuitoare cu alţii, cînd mamă. cînd maşteră, nu din pasiune, ci din taina unor judecăţi inaccesibile.
O regulă întru totul de maeştri ai discernerii pelitice e să-ţi observi soarta proprie şi pe cea a partizanilor tăi. Cel care şi-a simţit-o mamă, să se bucure de huzur, să se avînte cu tot curajul: căci, ca îndrăgostit, se lasă măgulit de încredere.
Cezar îşi luase bine pulsul sorţii, atunci cînd, însufleţindu-l pe corăbierul descurajat, îi spunea: „Nu te teme, că jigneşti soarta lui Cezar."[55] N-a găsit ancoră mai sigură ca vorba aceasta. Nu s-a temut de vînturile potrivnice omul ce avea în pupa suflările sorţii sale. Ce contează că se tulbură văzduhul, dacă cerul este senin? că marea urlă, dacă stelele sînt rîzătoare?

[54] *după zonele sale: Cf. Er.,* 4.
[55] soarta *lui Cezar:* Vezi şi *Crit* I, 1. Anecdota e relatată de Plutarh, *Vieţi paralele,* „Caesar", 38, ed. cit., voi. III, pp.490-491.

La mulţi, cîte o ispravă a părut temeritate, dar n-a fost decît dibăcie, bizuire pe hatîrul sorţii lor. Alţii, dimpotrivă, au pierdut mari ocazii de celebritate fiindcă nu-şi înţeleseseră norocul. Pînă şi judecătorul orb îşi consultă şansa cînd se lansează.
Mare înzestrare e să fii bărbat iubit de soartă şi, după opinia multora, ea stă în frunte. Unii preţuiesc mai mult o uncie de noroc decît ocale de învăţătură, decît chintale de curaj; alţii, dimpotrivă, pun temei pe nenoroc, ca şi pe melancolie. Noroc, repetă ei, al prostului, şi merite de nefericit.
Tatăl pătrunzător înlocuieşte cu aur urîţenia fiicei sale, iar cel universal poleieşte urîţenia minţii cu noroc.
Galen şi 1-a dorit iubit de soartă pe medicul său, Vegetius pe căpitan, şi Aristotel pe monarhul său. Sigur e că pe erou l-au născut curajul şi soarta, amîndoi osii ale unei eroicităţi.
Dar cine a apucat să-i constate acreli de maşteră cată să-şi domolească avîntările, să nu se îndîrjească: în dizgraţie obişnuieşte a fi de plumb.
îngăduiască-mi-se aici să fur vorba poetului sentenţios[56], cu obligaţia de-a o restitui,ca sfat iubitorilor prudenţei: „Nu face şi nu spune nimic ce nu-i pe voia sorţii."
Venianimul, azi, al norocului, este, cu evidenţa strălucirii sale, eroicul, neînvinsul şi serenisimul senior cardinal infante al Spaniei, don Fernando[57], nume ce trece drept blazon sau coroană nominală a atîtor eroi.
Aştepta tot universul cu sufletul la gură să-i vadă soarta, uimit de curajul său, şi această mare prinţesă 1-a declarat drept iubit al ei de la primW prilej, vreau să zic în acea, pe cît de nemuritoare pentru ai săi, pe-atît de ucigătoare pentru duşmani, bătălie de la Nordlingen[58], cu propăşiri de afecţiune în Franţa şi Flandra, şi cu tot restul hatîrului său la Ierusalim.

[56] *vorba poetului sentenţios:* Vezi mai sus, nota 53.
[57] *don Fernando:* Cardinalul-Infante era don Fernando de Austria, fiu al lui Filip al III-lea, frate cu Filip al IV-lea. A trăit între 1609 şi 1642. Avea înclinaţii intelectuale, îndrăgea studiile, căuta societatea oamenilor docţi, cunoştea multe limbi străine şi era în general superior regelui Filip al IV-lea, fratele său. Vezi şi *Crit.,* II, 6, Univers, 1987, p. 380.
[58] *bătălie de la Nordlingen:* în original, *Norlinguen,* oraş german unde a avut loc o bătălie în care trupele imperiale şi spaniole, sub comanda Cardinalului-Infante, au învins trupele germane. în această luptă, un rol important 1-a jucat şi ducele de Nocera, marele prieten al lui Graciân.

De harul acesta politic ţine ştiinţa de a-i discerne pe cei răsfăţaţi şi pe cei vitregiţi de soartă, pentru ca, în întrecere, să izbeşti sau să cedezi.
Soliman a prevenit marea şansă a catolicului nostru Marte, al cincilea dintre Caroli, ca să rămînă curajul în sfera lui. Mai mult s-a temut de ea decît de toate regimentele Apusului, îngîndurare pentru alţii.
S-a domolit încă la timp, şi aceasta i-a salvat, dacă nu reputaţia, de care se depărta, coroana.
Nu la fel întîiul Francisc al Franţei, care a preferat să-şi ignore soarta proprie şi pe cea a cezarului, şi astfel, ca delincvent al prudenţei, a fost osîndit la închisoare[59].
Soarta prielnică şi cea potrivnică sînt de obicei molipsitoare pentru cei din preajmă. Să ia, dar, seama discernătorul cu cine se dă şi, în jocul acestui triumf, să înveţe a lua o carte bună.sau a schimba cartea cu cîştig.

HARUL AL XI-LEA *Eroul sa înveţe a se retrage cînd soarta îi e cîştigătoare*[60]

Wrice corp în mişcare instabil cunoaşte creştere şi descreştere. Alţii adaugă stare şi stat, unde nu e stabilitate[61].
Mare prevedre este să înveţi a preveni declinul de neocolit al unei roţi nepotolite. Subtilitate de jucător expert, a şti să te retragi cu cîştig, atunci cînd prosperitatea e în joc, iar nenorocirea atît de adevărată.
Mai bine să-ţi iei cinstea la spinare decît să aştepţi japca sorţii, care obişnuieşte să se aleagă-n clipă cu cîştigul multor ocazii.
Că îi lipseşte ca statornicie ceea ce-i prisoseşte ca femeie, iată ce regretă unii păţiţi. Şi marchizul de Marignano a adăugat,

[59] *închisoare:* Se referă la captivitatea lui Francisc I în aşa-numita Torre de los Lujanes, din Madrid.
[60]... *cîştigătoare:* Cf. *Or.,* 38.
[61]... *stabilitate:* Batllori şi Peralta (BG. OC I, p. 258) atrag atenţia că pentru înţelegerea acestui prim paragraf trebuie să avem în vedere împrejurarea că filozofia politică a vremii se axa pe ,.raţiunea de stat", în vreme ce Graciân şi contemporanii săi percepeau tot mai acut, în Spania, tocmai instabilitatea statului. în traducere, echivalăm sp. *estado* prin două cuvinte, „stare" şi „stat".

ca să-l consoleze pe împărat la Metz, că n-are numai nestatornicie de femeie, ci şi uşurătate de fată cînd are de-a face cu flăcăi[62].
Eu unul zic însă că nu sînt nestatornicii uşuratice de femeie, ci alternări ale unei preajuste providenţe.
Nimerit e ca bărbatul să fie bărbat şi aşa: să se adăpostească în altarul unei replieri onorabile, pentru că la fel de glorioasă e o retragere frumoasă ca şi un atac vitejesc[63].
Sînt însă hidropici ai norocului, care n-au tăria de a se învinge pe sine. dacă Fortuna le dă apă la moară[64].
Fie pildă augustă pentru harul acesta marele întîinăscut al sorţii şi-al norocului, cel mai mare dintre Caroli[65] şi chiar dintre eroi. Şi-a încoronat cu un sfîrşit prudent toate isprăvile acest preaglo-rios împărat. A triumfat asupra universului cu ajutorul sorţii, iar la urmă a triumfat asupra sorţii înseşi. A ştiut să se retragă, pecet-luindu-şi astfel faptele măreţe.
Şi-au pierdut alţii, dimpotrivă, tot capitalul de faimă ca pedeapsă a lăcomiei lor. Au avut un sfîrşit monstruos mari începuturi de norocire, care, de s-ar fi bazat pe această stratagemă, şi-ar fi pus la adăpost reputaţia.
Un inel aruncat în mare şi înapoiat în sipetul unui peşte prins ar putea asigura legămîntul de nedespărţenie dintre Policrate"[6] şi Fortuna. Dar puţin mai tîrziu, muntele Micalensis a fost teatru tragic al divorţului.

[62] *cu flăcăi:* Cf. *Crit.,* I, 11, Univers. 1987, p. 196. Marchizul de Marignano (în original. *Marinând)* a fost un căpitan italian, Giovanni Giacomo Medichino, marchiz de Marignano (1497-1555), care se pretindea descendent din familia Medici. în slujba ducelui Francesco Sforza. 1-a asasinat pe rivalul acestuia, Ettore Visconti. A contribuit la deznodămîntul bătăliei de la Padova (1525), atacînd o poziţie a elveţienilor, aliaţi ai lui Francisc 1 al Franţei. în 1528 a trecut în serviciul lui Carol Quintul, care, în 1552, a atacat Metz-ul fără a-1 putea cuceri. Anecdota e preluată nu din *Principele* lui Machiavelli (cap. XXV), cum credea A. Coster *(Baltasar Graciăn,* ed. cit., p. 99), ci din G. Botero, *op. cit.*
[63] *la fel de glorioasă... atac vitejesc.* Aserţiune reluată în *Or.,* 257.
[64] *Fortuna le dă apă la moară:* în original, „se Ies estâ bailarido el agua la fortuna". Expresia e reluată. într-un context difertit, în *CriL,* 1,7, Univers, 1987, p. 11.
[65] *cel mai mare dintre Caroli:* Se referă la Carol (Carlos) 1 al Spaniei şi Carol al V-lea (Carol Quintul) al Germaniei, care s-a retras la mînăstirea Yuste, abdicînd în favoarea fiului său Filip al Il-lea.
[66] *Policrate:* Celebra anecdotă e relatată de Herodot, *Istorii,* III, 45-48, Amasis, regele Egiptului, neîncrezător în norocul inalterabil al lui Polycrates, tiranul Samosului, contemporan cu Pitagora, 1-a sfătuit să guste şi amărăciunea, renunţând la cel mai drag lucru. Urmîndu-i sfatul, Polycrates aruncă în largul mării, de pe

A orbit Belizarie[67], ca să deschidă alţii ochii, iar Luna Spaniei[68] s-a eclipsat ca să dea lumină multora.
Nu există artă de a lua pulsul norocului, deoarece umoarea lui e anormală; ne previn unele semne de declin. Prosperitatea foarte grăbită, cînd noroacele se bulucesc unele peste altele, a fost totdeauna îndoielnică, pentru că soarta obişnuieşte să scurteze timpul proporţional cu hatîrul acumulat.
Norocul învechit cade în decreptitudine; şi nenorocul la extreme e aproape de îndreptare.
Abul. maur[69], frate al regelui Granadei, era captiv în Salo-brena şi, ca să-şi dezmintă nenoroacele confirmate, s-a pus să joace şah, încercare curată a jocului sorţii. Sosi într-acestea curierul morţii sale, căci ea ne aleargă mereu cu poşta. Abul ceru două ore de viaţă; comisarului i se păru mult şi-i acordă doar atîta cît să sfîrşească partida începută. I-a spus-o nocorul. şi-a cîştigat viaţa şi chiar regatul, deoarece, înainte de-a o sfîrşi, sosi alt mesaj cu viaţa şi coroana, pe care, prin moartea regelui, i le oferea Granada.
Tot atîţia au urcat de la cuţit la coroană cîţi au şi coborît de la coroană la cuţit. înghiţim mai lesne dumicaţii cei gustoşi ai norocului cu acru-dulcele unui ghinion.
Soarta e corsară, aşteaptă să se încarce corăbiile. Contra-vicleşugul fie grăbirea intrării în port.

puntea unei corăbii, cel mai preţios inel pe care-1 avea. După cîteva zile, inelul, găsit în măruntaiele unui peşte, i-a fost înapoiat însă posesorului său. Dar moartea lui Polycratres a fost cumplită: atras într-o cursă de persul Oroites, satrap al lui Cambyses, a fost ucis şi răstignit pe muntele Micalensis *(ibid.,* 120-125).

[67] *a orbit Belizarie:* General (c. 494—565) în armata împăratului Iustinian, unul din cei mai mari conducători de oşti ai vremii, i-a învins pe perşi, pe cartaginezi şi pe goţii din Italia. Acuzat de conspiraţie împotriva împăratului, acesta 1-a deposedat de avere şi 1-a orbit, pentru ca, mai tîrziu, spre sfîrşitul vieţii lui Belizarie, să-1 readucă în graţiile sale. S-a răspîndit legenda că, în timpul dizgraţiei, Belizarie a fost nevoit să cerşească la colţ de stradă. Graciân îl mai citează în *Pol.* şi *CriL* II, 6.

[68] *Luna Spaniei:* Aluzie la don Âlvaro de Luna, favorit al regelui Juan al Il-lea al Castiliei (1405-1454), care însă îl decapitează în 1453, pentru a-i face pe plac soţiei sale, Isabel de Portugal. Vezi şi *Crit.,* I, 10.

[69] *Abul, maur:* Anecdotă preluată din G. Botero, *Detti...*

HARUL AL XII-LEA *Simpatia oamenilor*[70]

A uţin e să cucereşti intelectul, dacă nu cîştigi voinţa; şi mult, să supui, o dată cu admiraţia, afecţiunea.
Mulţi, cu înfăptuiri aplaudabile, întreţin creditul, dar nu bunăvoinţa.
A dobîndi această simpatie universală ţine cumva de stea; cel mai mult, de străduinţa proprie. Cugeta-vor alţii dimpotrivă, cînd, la egalitate de merite, aplauzele răspund disproporţionat.
Ceea ce la unul a fost magnet al voinţelor este, la altul, vrajă. Eu însă totdeauna voi acorda sprijin privilegiat artei.
Nu-i de ajuns eminenţă în înzestrări pentru simpatia oamenilor, deşi se subînţelege. Lesne e să cîştigi afectul, o dată ademenit conceptul, deoarece stima convoacă afecţiunea.
A strunit în chip fericit mijloacele către această simpatie obştească, dar nu şi către cea a regelui său, funestul ilustru duce de Guise[71], pe care 1-a făcut mare un rege, favorizîndu-1, şi încă mai mare altul, întrecîndu-se: al treilea, zic, dintre Henricii francezi. Fatal nume pentru suverani în orice monarhie: căci la inşi atît de suspuşi pînă şi numele descifrează oracole.
Regele acesta îi întrebă într-o zi pe vasalii săi: „Ce face de Guise de-i vrăjeşte aşa pe oameni?" Răspunse unul, curtean extravagant prin unicitate în vremurile acestea: „Sire, facere de bine, cu amîndouă mîinile: pe cel la care nu ajung direct înrîuri-rile sale binefăcătoare, îl ating prin răsfrîngere; iar dacă nu fapte, vorbe. Nu e cununie pe care să n-o sărbătorească, botez la care să nu fie naş, înmormîntare pe care să nu o onoreze; e curtenitor, omenos, mărinimos, îi respectă pe toţi, nu cleveteşte pe nimeni şi, pe scurt, el este regele în afect, chiar dacă maiestatea voastră în efect."

™ *Simpatia oamenilor.* Cf. Pisc., XXII; *Or.,* 40 şi 102; *Crit.,* II, 2. Plinius cel Tînăr, în *Panegiricul lui Traian,* arată că principele nu poate fi iubit de supuşi, dacă el însuşi nu-i iubeşte. Apoi, Antonio Perez vorbeşte, ca şi Quevedo, de această „gracia de las gentes". Vezi AH-BG.OC, p. 23b, nota 2.

[71] *duce de Guise:* Henri I de Guise (1550-1588), unul dintre instigatorii măcelului din noaptea Sf. Bartolomeu (1572), asasinat din ordinul regelui Henric al III-lea. „Henric" e nume „fatal" pentru Graciân, deoarece l-au purtat cîţiva adversari de marcă ai catolicismului, inclusiv Henric al VlII-lea al Angliei.

Fericită simpatie, dacă ar fi înfrăţit-o cu aceea a regelui său, căci nu le stă în fire să se excludă. Oricît ar susţine Baiazid că aplaudabilitatea ministrului provoacă neîncrederea stăpînului.
Şi adevărat e că aceea a lui Dumnezeu, a regelui şi a oamenilor sînt trei graţii mai frumoase decît cele pe care şi le-au închipuit anticii. îşi dau mîna una alteia, înlănţuindu-se tustrele strîns; şi dacă e să lipsească una, fie în ordine.
Cea mai potrivită vrajă ca să fii iubit e să iubeşti. Vulgul e în extaz cînd goneşte după cineva, dar furios cînd prigoneşte.
Primul nobil al suitei lui e, după părere, curtenia şi generozitatea: cu acestea a ajuns Titus să fie numit „desfătare a universului".
Cuvîntul binevoitor al unui superior egalează acţiunea unui egal, iar curtenia unui principe întrece darul unui cetăţean.
Doar pentru că şi-a uitat o clipă maiestatea şi a coborît de pe cal spre a-1 ajuta pe un ţăran a cucerit mărinimosul don Alonso[72] zidurile întărite ale Gaetei, pe care, doar cu bombarde, nu le-ar fi ştirbit în multe zile. A intrat întîi în inimi, iar apoi, cu triumf, în cetate.
Unii peste măsură critici nu-i găsesc celui mare dintre căpitani[73], şi uriaş între eroi, alte merite pentru antonomaza lui decît bunăvoinţa obştească.
Eu aş zice că, în pluralitatea înzestrărilor, vrednică fiecare de renumele aplaudabil, aceasta a fost cea mai fericită.
Există şi o simpatie a istoricilor, atît din ahtiere, cît şi din nemurire, pentru că penele lor sînt cele ale faimei. Ele

portretizează nu succesele naturii, ci pe cele ale sufletului. Acel fenix Corvin[74], glorie a Ungariei, obişnuia să spună, şi încă mai bine să pună în

[72] *don Alonso:* Se referă la Alonso sau Alfonso al V-lea cel Mărinimos, rege al Aragonului, Cataloniei, Neapolului şi Siciliei (1396-1458), mare protector al artelor şi ştiinţelor. *Gaeta,* unul din cele mai vechi oraşe ale Italiei, domină coasta dintre Roma şi Neapole. A fost cucerită de Alfonso cel Mărinimos în 1435.

[73] *celui mai mare dintre căpitani:* E vorba de Gonzalo Fernândez de C6rdoba (1453-1515), vestit comandant militar spaniol, deseori menţionat cu simpatie şi admiraţie de Graciăn.

[74] *fenix Conin:* Anecdotă referitoare la Matei Corvin, pe care o relatează G. Botero, vezi A. Coster, *Baltasar Graciăn,* ed. cit., p. 89: „Matei Corvin, regele Ungariei, afirma că îndeletnicirea potrivită măreţiei regale e să-i învingă pe duşmani, să săvîrşească lucruri vrednice de a fi scrise şi să întindă mîna celor virtuoşi."

faptă, că măreţia unui erou stă în două lucruri: să întindă mîna isprăvilor şi penelor, deoarece slovele de aur perpetuează veşnicie.

HARUL AL XIII-LEA *Despre dezinvoltura*[15]

Uezinvoltura, suflet al oricărei înzestrări, viaţă a oricărei desă-vîrşiri, eleganţă a acţiunilor, graţie a cuvintelor şi vrajă a oricărui bun-gust, seduce inteligenţa şi desfide explicaţia.

Este un relief al reliefurilor şi este o frumuseţe esenţială. Celelalte înzestrări împodobesc natura, dar farmecul reliefează înseşi înzestrările. Astfel încît e perfecţiune a înseşi perfecţiunii, cu frumuseţe superioară, cu graţie universală.

Constă într-o anumită distincţie, într-o eleganţă indicibilă, atît în vorbă, cît şi în faptă, pînă şi în cugetare.

Este înnăscut în cea mai mare măsură, este îndatorat observării în cea mai mică măsură. Pînă acum nu s-a supus niciodată vreunui precept, mereu superior oricărei arte.

Ca unui răpitor al gustului, i s-a zis cîrlig; datorită impercep-tilităţii, graţie; datorită însufleţirii, atracţie; datorită seducţiei, dezinvoltură; datorită înlesnirii, degajare: căci toate aceste nume i le-au căutat dorinţa şi anevoinţa de a-1 descrie.

II ofensăm dacă-1 confundăm cu înlesnirea; o lasă foarte mult în urmă şi întrece strălucirea. Deşi orice dezinvoltură presupune aplomb, adaugă însă desăvîrşire.

Acţiunile îşi au Lucina[76] lor, şi ieşirea cu bine i se datoreşte farmecului, fiindcă el le moşteneşte naşterea.

Fără ea, cea mai bună realizare este moartă, cea mai mare
perfecţiune, searbădă. Şi nu este atît de accidentală, încît să nu fie
uneori principală: nu e doar în slujba ornamentului, ci sprijină miezul.
Căci, dacă e suflet al frumuseţii, e spirit al prudenţei; dacă e
suflu al sclipirii, e viaţă a curajului.

Tronează deopotrivă într-un conducător de oşti, alături de curaj, dezinvoltura; şi într-un rege. la paritate cu prudenţa.

Nu-1 recunoşti mai puţin în ziua unei bătălii după îndrăzneala dezinvoltă, ca după dibăcie şi curaj. Dezinvoltura îl face, mai întîi, pe un general stăpîn pe sine, iar apoi pe tot.

Nu ajunge cumpănirea, nu e suficientă pentru a preţui dezinvoltura imperturbabilă a acelui mare învingător de regi, cel mai mare rival al Alcidului, don Fernando deAvalos[77]; s-o proclame aplauzele din teatrul de la Padova.

Dezinvoltura e la fel de însufleţită pe cal, pe cît de măreaţă sub un baldachin; pînă şi în amvon dă strălucire ascuţimii.

Eroic a fost aplombul acelui Teseu francez, Henric al IV-lea, căci cu firul de aur al dezinvolturii a ştiut să iasă teafăr dintr-un labirint atît de încîlcit.

Este şi politică dezinvoltura, şi în temeiul ei a putut spune acel monarh spiritual al universului: „Mai este altă lume de guvernat?"[78]

HARUL AL XIV-LEA *Despre ascendentul firesc*[19]

Ha

Larul acesta se angajează într-o înzestrare atît de subtilă, încît ar fi expus riscului, din pricina arcanităţii, dacă nu l-ar chezăşui curiozitatea şi obiecţia.

Străluceşte într-unii o dominaţie înnăscută, o forţă tainică a ascendentului, ce se face ascultată fără expunere de precepte, fără o artă a persuasiunii.

Cezar[80], căzut în captivitatea piraţilor insulari, era el mai stăpîn peste ei: le poruncea el, învinsul, şi îl slujeau ei, învingătorii. Era captiv de formă şi stăpîn prin realitatea suveranităţii.

Mai mult săvîrşeşte un asemenea bărbat cu un gest ferm, decît alţii cu toată strădania lor. Temeiurile lui au o vigoare tainică, obţinînd mai mult prin simpatie decît prin lumină.

[75] *Despre dezinvoltură:* Cf. *Or.,* 127.

[76] *Lucina:* Divinitate romană, protectoare a naşterilor, menţionată şi în *Crit.,* II, 4; III, 6.

[77] *Avalos:* Fernando Francisco de Avalos, marchiz de Pescara (1490-1525), unul din autorii victoriei de la Padova, unde a fost luat prizonier Francisc I al Franţei. Graciân îl mai menţionează în *Ase,* LVII, şi *Crit.,* II, 8.

[78] E vorba de Alexandru cel Mare. Vezi mai sus, *Ei.,* IX, final.

[79] *ascendentului fiiesc;* Cf. *Disc.,* I şi II: *Or.,* 42, 50.

[80] Cezar: Vezi Plutarh, *Vieţi paralele,* „Caesar", 2.

Li se supune capul cel mai orgolios, fără a-şi da seama cum, şi li se pleacă judecata cea mai neatîrnată.
Aceştia pot fi în bună măsură lei în omenire, deoarece împărtăşesc principalul, şi anume dominaţia.
Pe leu, celelalte fiare îl recunosc printr-o presimţire naturală şi, fără a-i cerceta curajul, îi fac dinainte temenele.
Aşa şi pe eroii aceştia, regi naturali, îi întîmpină respectul celorlalţi, fără a mai aştepta proba capacităţii.
Este un relief demn de coroană; şi dacă-i corespund eminenţa intelectului şi măreţia inimii, nimic nu lipseşte spre a constitui un
motor politic prim.
S-a văzut înscăunată înzestrarea aceasta domnească în don Hernando Âlvarez de Toledo[81], stăpîn mai mult prin natură decît prin bunăvoinţă. A fost mare, şi s-a născut să fie şi mai mare: nici chiar în vorbire n-a putut silnici acest ascendent natural.
Se deosebeşte mult de o gravitate mincinoasă, de o aroganţă afectată, chintesenţă a detestabilului, nu atîta dacă e înnăscută, deşi e foarte apropiată de supărare.
Dar cea mai mare opoziţie o întreţine cu nemulţumirea faţă de sine. cu neîncrederea în curajul propriu, şi mai ales cînd degenerează în şovăială, căci s-ar pleca total dispreţului.
Sfatul lui Cato[82], şi odraslă a severităţii sale. a fost că un bărbat trebuie să se respecte pe sine însuşi, şi chiar să se teamă de sine. Cine îşi pierde frica de sine dă drum liber celorlalţi şi, cu îngăduinţa sa, o înlesneşte pe cea străină.

HARUL AL XV-LEA *Despre simpatia sublimă*

4

X-i înzestrare de erou să nutrească simpatie pentru eroi. A o **avea** pe cea a soarelui e de ajuns pentru a face dintr-o buruiană 0 floarea-soarelui, iar din floarea ei, coroana grădinii. V

[81] *Hernando Âlvarez de Toledo:* Al treilea duce de Alba. supranumit „cel Mare". Potrivit lui Romera-Navarro *{Criticon,* III, p.151). Graciân se referă la modul de adresare familiar folosit de ducele de Alba chiar în raporturile sale cu nobilii cei mai de seamă, aşa cum numai regii li s-ar fi putut adresa.

[82] *Sfatul lui Cato:* Amelot de la Houssaie, primul traducător francez al *Or.,* arată că acest sfat e consemnat în Caius Velleius Paterculus, *Historia Romana, 2.*

Simpatia e unul dintre prodigiile pecetluite ale naturii; dar efectele sale sînt temei al uimirii, sînt subiect al admiraţiei.
Constă într-o înrudire a inimilor, pe cînd antipatia într-un divorţ al voinţelor.
Unii îi găsesc obîrşia în corespondenţa temperamentelor, alţii în frăţia întru aştri.
Aceea năzuieşte să săvîrşească miracole, iar aceasta monstruozităţi. Sînt prodigii ale simpatiei cele pe care ignoranţa obştească le atribuie vrăjilor, iar vulgaritatea, unor descîntece.
Şi cea mai cultă perfecţiune a îndurat dispreţuiri ale antipatiei, şi cea mai incultă urîţenie a avut parte de afecţiuni ale simpatiei.
Pînă şi între tată şi fii îşi întind jurisdicţia şi-şi exercită zilnic puterea, călcînd în picioare legi şi zădărnicind pivilegii ale naturii şi politicii. Antipatia unui părinte răpeşte regate, iar simpatia le dăruieşte.
Meritele simpatiei obţin totul; ea convinge fără elocinţă şi capătă orice doreşte, înfăţişînd numai petiţii de armonie naturală.
Simpatia reliefată e caracter, e stea de eroicitate: sînt însă unii cu gust-magnet, care întreţin antipatie cu diamantul şi simpatie cu fiarele. Monstruozitate a firii, să pofteşti zgură şi să-ţi fie scîrbă de strălucire.
Monstru regesc a fost Ludovic al XI-lea[83], care, mai mult prin natură decît prin artă, refuza măreţia şi se pierdea prin drojdiile categoriei politice.
Relief mare este simpatia activă, dacă e sublimă, şi mai mare cea pasivă, dacă este eroică. învinge în valoare piatra cea mare de la inelul lui Gyges[84], şi în eficacitate lanţurile tebanului[85].

[83] *Ludoic al XI-lea:* Vestit rege al Franţei (1461-1483), unul din întemeietorii unităţii naţionale, deseori menţionat de Graciân, uneori critic, precum aici, din scrupule de politică aristocratizantă, dar alteori admirativ, cu preţuire pentru marea lui abilitate.

[84] *inelul lui Gyges:* Păstor al regelui Candaules al Libiei, Gyges a devenit posesorul unui inel ce-i conferea invizibilitatea deplină şi datorită căruia 1-a putut ucide pe rege, luîndu-i soţia şi ureîndu-se pe tron în locul lui. Vezi Platon, *Republica,* 359d, reluat de Cicero, *Despre îndatoriri.* III, 9.

[85] *lanţurile tebanului:* E vorba de „lănţugurile lui Hercule" („las cadenillas de Hercules"). Imaginea aceasta apare în emblema lui Alciati intitulată *Eloquentia fortitudine praestantior (Elocinja e superioară bravurii),* în care Hercule e reprezentat cu limba străpunsă de lanţuri cu care-i trage după sine pe oameni, sim-bolizînd puterea de captivare a elocinţei. Lucian le menţionează ironic *(Heraldes,* 3) ca pe cea mai surprinzătoare trăsătură atribuită lui Hercule de către celţi. Vezi şi *Disc,* V; *Ase.,* XIX; *Crit.,* II, 2 etc.

[redacted]

Uşoară e pornirea către marii oameni, rară însă corelaţia. Strigă uneori inima, fără a asculta ecoul corespunderii.
La şcoala iubirii acesta e abeceul, unde prima lecţie priveşte simpatia.
Fie, dar, dibăcie în discernere să cunoşti şi să dobîndeşti simpatia pasivă. Atentul să se folosească de această vrajă naturală, şi arta să ducă mai departe ceea ce a început natura. Pe cît de nediscernătoare, pe-atîta de ratată e stăruinţa de a pretinde ceva fără acest hatîr firesc şi de a ţine să cucereşti voinţe fără muniţia simpatiei.
Dar cea regală este regina înzestrărilor, trece de hotarele pro-digiului: bază ce a ridicat statuie, pururi, de nemurire pe plinte de

soartă prielnică.
Această augustă înzestrare e uneori amorţită pentru că nu ajung pînă la ea suflările hatîrului. Piatra magnetică nu atrage fierul în afara domeniului său şi nici simpatia nu acţionează în afara sferei sale de acţiune. Apropierea e cea mai de seamă dintre condiţii, nu şi amestecul.
Atenţie, aspiranţi la eroicitate: în harul acesta răsare un soare
al strălucirii!

HARUL AL XVI-LEA *Renovarea măreţiei*

Arimele angajări sînt un examen al curajului şi oarecum un mod de a scoate în lume faima şi capacitatea.
Nu sînt de ajuns miracole de propăşiri ca să reliefeze debuturi obişnuite şi, cel mult, orice efort ulterior e peticire a ceea ce a
precedat.
Un început splendid, pe lîngă faptul că pune în gamă suitoare
aplauzele, obligă mult valoarea.
Suspiciunea, în materie de reputaţie, împărtăşeşte la început condiţia păcătosului, care, o dată ajuns, nu mai scapă niciodată
de dispreţ.
Răsară un erou cu splendori de soare. Trebuie să prefere totdeauna întreprinderile măreţe, iar la început, maxime. îndeletnicirea obişnuită nu poate aduce **renume** ieşit din comun şi nici isprava pigmee nu poate aduce reputaţie de uriaş.

Debuturile excelente sînt chezăşii ale opiniei, iar cele ale unui erou trebuie să ţintească cu o sută de stadii mai sus decît ţelurile unui om de rînd.
Acel soare al căpitanilor şi general al eroilor, contele eroic de Fuentes[86], s-a născut întru aplauze pe dmmul soarelui, care se naşte de la început uriaş al strălucirii.
Intîia lui acţiune a putut fi *nonplus ultra* al unui Marte: n-a făcut noviciat la faimă, ci, din prima zi, a rostit legămînt de nemurire.
Contrar părerii mai tuturora, el a încercuit oraşul Cambrai, pentru că era neobişnuit în cuprindere şi în curaj. A fost cunoscut mai degrabă ca erou decît ca soldat.
De mult e nevoie ca să te achiţi bine de o mare aşteptare. Privitorul îşi face o idee înaltă, fiindcă-1 costă mai puţin pe el să-şi imagineze isprăvile decît pe făptuitorul lor să le îndeplinească.
O ispravă neaşteptată a făcut o mai mare impresie decît un pro-digiu prevestit de aşteptare.
Mai mult creşte un cedru în prima clipă a zorilor decît un isop într-un lustru întreg, fiindcă debuturile robuste făgăduiesc urieşenie.
Mari sînt consecinţele unui maximum în antecedente: se vădesc protecţia sorţii, măreţia capacităţii, aplauzele universale şi simpatia obştească.
Nu sînt însă de ajuns începuturi însufleţite, dacă propăşirile sînt lîncede. Nero a început cu aplauze pentru fenix şi a sfîrşit cu dispreţuri pentru vasilisc.
Extremele disproporţionate, dacă se îmbină, vădesc monstruozitate.
O asemenea dificultate pledează pentru desăvîrşirea ulterioară a renumelui, ca şi pentru iniţierea lui. Faima se învecheşte şi aplauzele îmbătrînesc, la fel ca toate celelalte, pentru că legile timpului nu cunosc excepţie.
Şi celei mai mari străluciri, celei a soarelui, i-au reproşat filozofii senilităţi şi decăderi în lumină.
Este, prin urmare, o stratagemă, pentru vultur ca şi pentru fenix, să renoveze măreţie, să întinerească faima şi să readucă la viaţă aplauzele.

[86] *Fuentes:* Pedro Enriquez de Acevedo, conte de Fuentes de Valdepero (15257—1610), nepot al marelui duce de Alba, militar ilustru, a condus campanii în regiunea Milano, în Portugalia şi Franţa, înalt demnitar şi grande de Spania, sub Filip al H-lea şi Filip al III-lea.

Soarele variază orizonturi de dragul splendorii, schimbă teatre de dragul strălucirii, astfel ca într-un caz privaţia, şi în celălalt noutatea să întreţină admiraţia şi dorinţa.
Cezarii ilustrau din nou universul în orientul Romei lor şi renăşteau de fiecare dată ca monarhi.
Regele metalelor, trecînd dintr-o lume în alta, a trecut de la o extremă a dispreţului la alta a preţuirii.
Cea mai mare perfecţiune pierde dacă e cotidiană, iar îmbuibările cu ea supără preţuirea, dezgustă aprecierea.

HARUL AL XVII-LEA *Orice înzestrare, fără afectare*[1]

Vvrice înzestrare, orice relief, orice perfecţiune, un erou trebuie să le încrusteze în sine; dar să facă paradă de vreuna, nicidecum. Afectarea e balastul măreţiei.
Constă într-o laudă de sine, mută: iar lauda de sine este cea mai sigură ocărîre de sine.
Perfecţiunea trebuie să fie în tine, lauda în ceilalţi; şi e o pedeapsă meritată ca pe acela care-şi aduce aminte prosteşte de sine însuşi să-1 dea înţelepţeşte uitării ceilalţi.
Preţuirea e foarte liberă: nu se supune artificiului, încă şi mai puţin violenţei. Capitulează mai curînd în faţa unei elocvente tăcute a înzestrărilor decît în faţa ostentaţiei înfumurate. Un pic de preţuire proprie împiedică multe

aplauze străine. Pricepuţii judecă orice înzestrare afectată mai curînd drept silnică decît naturală, mai curînd drept aparentă decît adevărată, şi astfel are loc mare scădere în preţuire.
Toţi narcişii sînt proşti, cei ai cugetului însă, de o prostie incurabilă, deoarece boala este în leac.
Dar dacă parada de înzestrări este prostie de opt[88], paradei de imperfecţiuni nu-i va rămîne nici un grad.
Unii, ca să fugă de afectare, nimeresc în centrul ei, deoarece afectează lipsa de afectare.

[87] *Orice înzestrare, fără afectare:* Cf. *Disc,* 13, *Or.,* 123, 277.

[88] *prostie de opt:* Aluzie metaforică la *real de a ocho* (real de opt), monedă forte de argint în vechiul sistem monetar spaniol.

Tiberiu a făcut paradă de disimulare, dar n-a ştiut să disimuleze disimularea. Cel mai mare har al unei arte constă în propria-i dezminţire, iar cel mai mare artificiu, în a-1 acoperi cu altul mai mare.
Mare e de două ori cine cuprinde toate desăvîrşirile în el însuşi, dar pe nici una în preţuirea lor. Cu o nepăsare generoasă trezeşte atenţia obştească şi, el fiind orb la înzestrările sale, îi face Arguşi pe ceilalţi.
Aceasta numească-se miracol al dibăciilor: căci dacă altele pe cărări neobişnuite duc la măreţie, ea, pe una opusă, te conduce la tronul faimei, la pologul nemuririi.

HARUL AL XVIII-LEA *Emulaţie în modele*

Ju fost lipsiţi în cea mai mare parte eroii fie de copii, fie de copii eroi, dar nu de imitatori: căci pare-se că cerul i-a expus mai mult ca exemple de valoare, decît ca propagatori ai naturii.
Bărbaţii eminenţi sînt texte însufleţite ale reputaţiei, şi de la ei trebuie bărbatul cult să ia lecţii de măreţie, repetîndu-le faptele şi tălmăcindu-le isprăvile.
Să fie propuşi în fiecare categorie cei dintîi, nu atît pentru imitaţie, cît pentru emulaţie, nu spre a fi urmaţi, ci întrecuţi.
Ahile a fost nesomn eroic pentru Alexandru şi, dormind în mormîntul său, a deşteptat într-însul dorinţa de a-i întrece faima. Avîntatul macedon a deschis ochii plînsului şi preţuirii deopotrivă, şi nu pe Ahile îngropat 1-a plîns, ci pe sine însuşi, nenăscut bine întru faimă[89].
L-a obligat apoi Alexandru pe Cezar, şi ceea ce a fost Ahile pentru Alexandru a fost Alexandru pentru Cezar: l-a atins la

[89] *întru faimă:* Graciân prelucrează aici două legende diferite: una se referă la Alexandru, care, onorînd statuia lui Ahile de la Troia, nu deplînge moartea eroului, ci îl fericeşte fiindcă avusese în viaţă un prieten credincios şi, după moarte, un poet faimos care i-a cîntat faptele de vitejie (Plutarh, *Vieţi paralele,* „Alexandru", 15); cealaltă la Cezar, care, citind ceva despre Alexandru, în timp ce se afla într-o tabără în Spania, ar fi plîns, dar nu de jalea morţii lui, ci gîndindu-se că, la vîrsta pe care o avea el atunci, Alexandru cucerise atîtea ţări, pe cînd el nu făcuse nici o faptă strălucită (Plutarh, *op.ciL,* „Caesar", 11).

coarda simţitoare, la generozitatea inimii, şi a înaintat atît de mult, încît a pus faima în controversă şi măreţia în comparaţie; şi dacă Alexandru a prefăcut Orientul în teatru august pentru isprăvile lui, Cezar, Occidentul, pentru ale lui însuşi.
Mărinimosul don Alonso al Aragonului şi Neapolelui spunea că pe generosul bidiviu nu-1 îndeamnă trîmbiţa aşa cum îl înflăcăra pe el goarna faimei cezarice[90].
Şi să se ia notă cum îşi moştenesc aceşti eroi prin emulaţie măreţia, şi prin măreţie faima.
în orice slujbă e cineva care ocupă prima clasă, iar pe cea de jos, altcineva, de asemenea. Unii sînt miracole ale excelării; alţii sînt antipozi ai miracolelor. Să înveţe discernătorul a-i identifica şi, în acest scop, să-i fie bine cunoscută categoria eroilor, catalogul faimei.
Lista celor din vechime a făcut-o Plutarh în *Paralelele* sale; a celor moderni, Paolo Giovio[91] în *Elogiile* sale.
E de dorit şi o critică desăvîrşit integră, dar ce ingeniozitate se va încumeta s-o facă? E uşor să le indici loc în timp, dar greu în
apreciere.
Ar putea fi model universal, dacă n-ar deveni miracol, făcînd de prisos orice imitaţie, ocupînd toată admiraţia, monarhul eroilor, întîia minune dintre cele însufleţite ale lumii şi al patrulea dintre Filipii Spaniei; căci soarelui Austriei i se cuvenea a patra
sferă[92].
Fie oglindă universală cine reprezintă toate maximităţile, nu
mai zic măreţiile.

[90] *goarna faimei cezarice:* Aluzie la o afirmaţie a regelui Alfonso al V-lea cel Mărinimos al Aragonului şi Neapolelui. relatată de Antonio Panormitano, *Libro de los dichos y hechos del Rey Don Alonso,* Anvers, 1554, fol. 35 v.

[91] *Paolo Giovio:* în orginal, *Jovio,* istoric italian (1483-1552), autor celebru în epocă, frecvent citat şi utilizat de Graciân, care aici se referă la scrierile sale *Elogia doctorwn virorum ingenii illustrium* şi *Elogia irorvm bellica virtute illus-trium,* traduse în limba spaniolă de Gaspar de Baeza, Granada, 1568.

[92] *a patra sfera:* In elogiile adresate lui Filip al IV-lea, Graciân apelează la simbolistica astrală, regele fiind „soare", fapt confirmat şi de poziţia cvaternară ocupată de el în succesiunea Filipilor. Or, în concepţia aristotelică şi ptolemaică. încă larg creditate în Spania secolului al XVII-lea, Soarele evolua, ca o a patra planetă, în al patrulea cer: „în al patrulea cer se află cea mai mare şi cea mai bună dintre planete, şi anume Soarele" (Licenţiatul Murcia de la Liana, *Compendio de los Metheoros del Principe de los Filosofos Griegos y Latinos Aristoteles...,* Madrid, 1615. Comparaţia reapare în *Disc,* I; Gir., II, „Dedicaţie" etc.

Numească-se rivalul comun al tuturor eroilor cine e centrul tuturor isprăvilor lor, şi aplauzele să se confunde în blazoane cu eminenta pluralitate: fericitul, prin norocul său; viteazul, prin curaj; discernătorul prin ingeniozitate;

preacatolicul, prin zel; fermecătorul, prin distincţie, şi universalul, prin toate.

HARUL AL XIX-LEA *Paiadox critic*

LJeşi la adăpost de ostracismul din Atena, eroul e primejduit de criticismul din Spania.
Extravagant acela, imediat l-ar surghiuni, şi ar putea-o face în regiunile faimei, la hotarele nemuririi.
Paradoxal acesta. îl condamnă să păcătuiască fiindcă nu păcătuieşte[93]. Este har critic să strecori ceva scuzabil în prudenţă sau în curaj, pentru a întreţine invidia, pentru a hrăni reaua-voinţă.
Aceştia consideră cu neputinţă să le salveze, chiar de-ar fi un uriaş în strălucire, fiindcă sînt harpii într-atîta, încît, dacă nu găsesc pradă josnică, obişnuiesc a se încumeta la ceea ce-i mai bun.
Există intenţii cu otravă rafinată, care ştiu să transforme în chip subtil înzestrările, să strice perfecţiunile şi să dea o interpretare răutăcioasă celei mai justificate obligaţii.
Fie, aşadar, stratagemă politică să-ţi îngădui cîte o abatere venială, care să roadă invidia şi să abată veninul emulaţiei.
Şi să treacă drept tiriac politic, drept contravenin al prudenţei, deoarece, năseîndu-se dintr-un beteşug, are ca efect sănătatea. Să răscumpere inima, expunîndu-se murmurării, atrăgînd asupră-şi veninul.
Unde mai pui că o şotie a naturii se-ntîmplă să fie perfecţiune a unei frumuseţi depline. O aluniţă uneori dă prilej reliefurilor frumuseţii.

[93] *nu păcătuieşte:* Cf. Plinius cel Tînăr, *Scrisori,* IX, 26, 1: „Nihil peceat, nisi quod non peceat" („Singurul lui cusur este că nu are nici un cusur", trad. de Liana Manolache, în Plinius cel Tînăr, *Opere complete,* Univers, Bucureşti, 1977, p.285).

Există defecte fără defect. A făcut paradă de unele Alcibiade în ale curajului, Ovidiu în ale minţii, numindu-le izvoare ale
sănătăţii?[4].
Inutil mi se pare harul, şi mai mult moft de înfumurat decît
cultură de discernător.
Cine e soare fără eclipse, diamant fără pată, rege al florilor fără
spini?
Nu e nevoie de artă acolo unde natura e de ajuns. Prisoseşte
afectarea cînd e suficientă nebăgarea de seamă.

HAR ULTIM ŞI COROANĂ

Fie cea mai bună nestemată a coroanei şi fenix al înzestrărilor unui erou

vJrice strălucire coboară din părintele lor şi, dacă din tatăl, la fii[95]. Virtutea e fiica luminii ajutătoare, şi astfel, cu moştenire de splendoare. Vina e un monstru pe care 1-a lepădat orbirea, şi astfel, moştenitoare de întuneric.
Oricare erou s-a împărtăşit atît din noroc şi măreţie, cît şi din virtute, deoarece ele curg paralel, de la naştere pînă la moarte.
La Saul s-au eclipsat una pe cealaltă, iar la David au răsărit
deopotrivă.
Constantin a fost primul dintre împăraţi care şi-a zis cel mare şi a fost totodată primul împărat creştin: oracol superior, cum că o dată cu creştinismul, măreţia s-a născut înfrăţită.
Carol[96], primul împărat al Franţei, a dobîndit acelaşi renume şi a năzuit la cel de sfînt.
Ludovic, rege prea glorios, a fost floare a sfinţilor şi a regilor[97].

[94] *izvoare ale sănătăţii:* Expresia ovidiană este „vivis fontibus" („de la izvoarele vii"), *Fastele,* II, 250 (trad. de Ion Florescu şi Traian Costa, Editura Academiei, 1965. p. 72). Graciăn o apropie şi de versetul liturgic „Te, Fons Salutis" şi, poate, de Izvorul Sănătăţii (Fuente de la Salud) din mînăstirea Piedra, aflată în vecinătatea Calatayudului (BP-BG.OC 1, p. 269).
"... *la fii:* Cf. *Iac.,* 1,17: „Omne datum perfectum a Patrem luminum", în trad.: „Toată darea cea bună (...) de la Părintele luminilor".
[96] *Carol:* E vorba, evident, de Carol cel Mare.
[97] *Ludovic...:* Ludovic al IX-lea cel Sfînt (1214-1270), rege al Franţei
(1226-1270)

în Spania, Fernando, numit îndeobşte cel sfînt în Castilia, a fost cel mare al universului.
Cuceritorul Aragonului[98] a închinat tot atîtea temple împărătesei Empireului cîte meterze a cucerit.
Cei doi Regi Catolici, Fernando şi Isabel, au fost *non plus ultra,* vreau să spun columne ale credinţei.
Bunul, castul, piosul, zelosul Filipilor spanioli[99], nepierzîndnici o palmă de pămînt, a cucerit cu stînjenii cerul, şi, într-adevăr, a învins mai mulţi monştri cu virtutea-i decît Alcidul cu măciuca sa.
între căpitani, Godefroy de Bouillon, Gheorghe Castriotul, Rodrigo Diaz de Vivar, marele Gonzalo Fernândez[100], primul de Santa Cruz[101], şi spaima turcilor, serenisimul senior don Juan de Austria, au fost oglinzi de virtute şi temple ale pietăţii creştine.
Printre eroii sacrosancţi, cei doi dintîi cărora le-a dat renume măreţia, Grigore şi Leon[102], le-a dat strălucire sfinţenia.
Pînă şi printre păgîni şi necredincioşi, Augustin, soarele minţilor, reduce întreaga măreţie la fundamentul cîtorva virtuţi morale.

A crescut Alexandru pînă ce i-au descrescut moravurile. A învins Alcidul monştri de tărie pînă ce s-a dat bătut în faţa slăbiciunii înseşi.
A fost atît de crudă, vreau să zic justiţiară, soarta cu amîndoi Neronii[103], pe cît au fost şi ei aşa cu supuşii lor.
Au fost monştri ai desfrîului şi-ai delăsării Sardanapal, Cali-gula şi Rodrigo, şi miracole de pedeapsă.
Harul acesta pretinde evidenţă în monarhii. A înflorit acela care e floare a regatelor[104], atîta timp cît au înflorit pietatea şi religia, dar o dată cu erezia, frumuseţea i s-a ofilit.

[98] *Cuceritorul Aragonului:* Jaime I Cuceritorul (1208-1276), rege al Aragonului şi Cataloniei (1213-1276).
[99] *Bunul... FUipilor spanioli:* E vorba de Filip al III-lea (1578-1621), rege al Spaniei (1598-1621).
[100] *Femăndez:* Gonzalo Fernândez de Cdrdoba, Marele Căpitan.
[101] *primul de Santa Cruz:* Don Âlvaro de Bazăn, marchiz de Santa Cruz, amiral spaniol (1526—1588), a contribui» la victoria de la Lepanto, moartea însă împiedicîndu-1 să preia conducerea Invincibilei Armade.
[102] *Grigore şi Leon:* Este vorba de papii Grigore al XIII-lea (1572-1585) şi Leon al X-lea (1513-1521).
[103] *amîndoi Neronii:* Cel al Romei şi cel al Castiliei, Pedro cel Crud (1350-1366 şi 1367-1369).
[104] *floare a regatelor:* Aluzie la Franţa, a cărei emblemă regală era pe atunci floarea de crin.

A pierit fenixul provinciilor în pîrjolul lui Rodrigo şi a renăscut în pietatea lui Pelayo sau în zelul lui Fernando.
S-a dovedit a fi minune a viţelor augustisima casă de Austria, întemeindu-şi măreţia pe cea care e un cifru al minunilor lui Dumnezeu. Şi şi-a parafat sîngele imperial cu cel al lui Cristos, domnul nostru, împărtăşit[105].
Oh, aşadar, bărbatule cult, pretendent la eroicitate! Notează cea mai însemnată desăvîrşire, ia seama la cea mai statornică dibăcie.
Măreţia nu se poate întemeia pe păcat, care e nimica, ci pe Domnul, care e totul.
Dacă excelarea muritorilor ţine de ahtiere, cea veşnică ţină de năzuinţă.
Să fii erou al lumii e puţin sau nimic; să fii al cerului e mult: şi ale marelui său Monarh fie lauda, fie cinstirea, fie gloria.

.

[105] *Cristos... Împărtăşii:* Exact la sfîrşitul primei opere a lui Graciân apare, într-un context profan, taina Euharistiei, sub forma treptei supreme a „eroicităţii", transfigurarea umanului în contact cu divinitatea. în perspectiva operei ulterioare a lui Graciân, finalul *Eroului* nu e circumstanţial, ci premonitoriu: ni se anunţă tema tratatului mistic despre împărtăşanie, *Cuminecătorul:* actul de credinţă e cel ce încununează cu adevărat „persoana", omul desăvîrşit al lui Graciân.

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL
[1640]

•

EL POLITICO D.FERNANDO CATHOLICO.
D E
LORENZO
GRACIAN.

J)uc publica Don Vimencto lttan de Lpofa
«..î-;-«tîV. î(
Con licencia enHuffca: Por
Iuan Nogues.Afio 1646. *Penkeft en ca [4 de Franpfco Lamberto enlaCtrrer de Stn*

Politicianul don Fernando Catolicul de Lorenzo Graciân

Excelentisimului senior don Francisco Marfa, Caraf [f]a, Cas-trioto y Gonzaga, duce de Nocera, Principe de Scila, marchiz de Civita Santangel, Conte de Soriano y de Espultor, de Filogaso, de Nicotera şi de Sinopoli. Baron de Tiriolo şi de Valdelonga, gentilom din suita Maiestăţii sale, Cavaler al ordinului Lînii de aur, Locţiitor şi căpitan general în regatele Aragonului şi Navarrei.

Cu aprobare şi privilegiu în Zaragoza, la Diego Dormer Anul M. DC. XL

Cenzura doctorului Pedro de Abella,

profesor de arte la Universitatea din Zaragoza

Din însărcinarea domnului doctor Juan Perat, canonic al sfintei biserici metropolitane a catedralei din Zaragoza şi, în partea spirituală şi temporală, vicar general al ilustrisimului senior don Pedro Apaolaza, arhiepiscop al Zaragozei, din Consiliul maiestăţii sale etc, am citit pe Catolicul Fernando care, renăscînd în noi memorii, va putea sluji drept exemplu principilor şi drept model celor mai mari monarhi. Autorul său îl oferă, ilustrat cu erudiţie neobişnuită, învăţătură avizată şi politică prudentă, fără ca în-tr-însul să fie ceva care să poată păta renumele de Catolic şi nici să ofenseze bunele moravuri. Aşa cred. în Zaragoza, la palat, la 9 noiembrie 1640.

Dr. Pedro de Abella

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

Aprobare

Dau aprobare să se tipărească, la 12 noiembrie 1640.

Dr. Juan Perat, of. şi vicar general

Extras de privilegiu

Lorenzo Graciân are privilegiul pe zece ani sa tipărească o carte cu titlul *Politicianul don Femando Catolicul,* fără ca altcineva să-1 poată tipări fără aprobarea sa, sub pedepsele conţinute în zisul privilegiu, eliberat de Joseph Iubero. în Zaragoza, la. 27 noiembrie 1640.

Cenzura doctorului Juan Francisco Andres de Uztarroz

Din ordinul excelentisimului senior duce de Nocera[2], principe de Scila, locţiitor şi căpitan general în regatele Aragonului şi
Navarrei.

Această scurtă zugrăvire a faptelor sale eroice eternizează amintirea glorioasă, excelentisime seniore, a gloriosului rege don Fernando al II-lea al Aragonului şi al V-lea al Castiliei, şi

[1] *Cenzura...:* Juan Francisco Andres de Uztarroz (1605—1677), istoric, erudit şi numismat aragonez, cronicar oficial al Aragonului, prieten apropiat al lui Graciân, frecventează amîndoi oficial cercul lui Lastanosa de la Huesca, regăsindu-se apoi la Zaragoza. Relaţiile lorînsă aveau să se răcească, vezi *Crit.,* Univers, 1987,
p. 250, nota 5.

[2] Nocera: Francisco Măria de Caraffa Castrioto y Gonzaga, duce de Nocera (sau Nochera, cum se ortografia în epocă pentru a se reda pronunţia italiană a grupului ce), militar italian în slujba coroanei spaniole,vicerege al Aragonului. perioadă în care Graciân îi dedică

Politicianul, fiindu-i totodată confesor şi admirator. A fost adeptul unei politici de moderaţie faţă de catalani, pentru a se evita un război pe teritoriul spaniol, dar îndemnurile sale, formulate într-o memorabilă scrisoare către Filip al IV-lea, au fost inutile: bănuit de trădare, a fost arestat şi întemniţat în turnul Pinto de lîngă Madrid, murind acolo în urma torturilor, la 10 iulie 1642. Admiraţia pentru ducele de Nocera, pe care Graciân continuă să şi-o manifeste şi după sfîrşitul tragic al acestuia *(Disc,* XV; *Ase,* XLV) e grăitoare pentru înseşi concepţiile politice ale marelui scriitor.

Lorenzo Graciân colorează meşteşugit cu penelul ingenios al penei sale nu numai modelul lui, ci desenează, în diferite planuri şi distanţe, virtuţile şi sincopele altor suverani. Se poate mîndri tîrgul Sos[3], că în el s-a născut, în străvechea casă a familiei Sada, un suveran atît de singular, noroc pe care i l-ar putea invidia multe oraşe.

Nu pot a nu-i adresa multe mulţumiri autorului acestei erudite lucrări pentru că a ştiut să aleagă un mecenat cu calităţi atît de excelente şi superioare, a cărui prudenţă se face cunoscută prin acţiuni proprii. Să o arate peregrinarea pe care excelenţa voastră a făcut-o prin Franţa, Flandra, Germania, Anglia, Polonia şi alte provincii, părăsindu-vă iluştrii lari, pentru a vă întoarce la ei bogat în experienţe şi glorios de trofee, după ce în Argentina aţi vărsat. în apărarea religiei catolice, mult sînge din vinele voastre generoase.

Să spună disciplina militară de cîte ori a văzut-o pe excelenţa voastră comandînd numeroase armate, şi cu neînfricata cutezanţă cu care aţi făcut, din ordinul seniorului infante cardinal, recunoaşterea fortificaţiilor şi cazărmilor din Veymar[4] ca să le descoperiţi planurile şi, după ce aţi îndeplinit-o în chip fericit, ca soldat experimentat, aţi prezis intenţiile inamicului, care, dacă n-ar fi fost prevăzute de marţiala voastră vojeiune, ar fi putut pricinui vreo dezordine. Să spună Viena, curte a împăraţilor Germaniei, de cîte ori a văzut-o pe excelenţa voastră ca ambasador elocvent prin saloanele şi baldachinele sale. Eu unul nu voi spune însă decît că excelenţa voastră trebuie să înnobileze cu protecţia sa *Politicianul* lui Lorenzo Graciân din două motive. Primul, pentru că preanobila casă a excelenţei voastre ştie să-i apere pe serenisimii regi ai Aragonului. Nu o vor trece sub tăcere istoriile şi nici nu sînt isprăvi pe care le-ar putea întuneca uitarea, de vreme ce nu e nimeni să nu cunoască prudenţa şi curajul celor doi cavaleri faimoşi, don Antonio Caraf [f]a şi don Diomedes, fiul lui, cu ajutorul cărora mărinimosul rege don Alonso a recîştigat opulentul regat al Neapolelui; iar excelenţa voastră, ca urmaş al unor principi atît de iluştri, veţi apăra această operă. Al doilea motiv pentru care autorul acestei trezii

[3] *Sos:* Astăzi, Sos del Rey Catolico, localitate la nord de Zaragoza.

[4] *Veymar:* Localitate neidentificată de nici una din ediţiile pe care le-am folosit. Să fie oare vorba de VVeimar?

politice va găsi azil tutelar este pentru că o vede pe excelenţa voastră protector al bărbaţilor docţi, moştenind această înclinaţie o dată cu sîngele, deoarece Italia ştie că palatul exce-lentisimului senior don Fernando Caraf[f]a, tatăl excelenţei voastre, a fost muzeu de minţi erudite şi celebre. Merită *Politicianul* ca excelenţa voastră să-i facă aceeaşi onoare ca şi *Eroicului* şi ca aceea ce o pregătiţi *Ministrului regal[5],* dîndu-i aprobarea solicitată, întrucît în cartea de faţă nu se află nimic ofensator la adresa bunelor moravuri şi nici a ordonanţelor regale ale maiestăţii sale.

Aşa cred, în Zaragoza, la 21 noiembrie, anul 1640.

Dr. Juan Francisco Andres de Uztarroz

Ministtvl regal: Tratat lămas în stadiul de proiect.

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL *Excelentisimului senior duce de Nocera*

3un un rege tuturor celor trecuţi, propun un rege tuturor celor viitori: don Fernando Catolicul, acel mare maestru al artei de a domni, oracolul cel mai mare al raţiunii de Stat.

Va fi aceasta (o, excelentisime duce, mecena şi maestru al meu totodată!) nu atît trup al istoriei, cît suflet al politicii sale; nu narare a isprăvilor, ci discurs despre izbînzile sale; critică a multor regi, nicidecum panegiric al unui singur, datorată magistralei conversaţii a excelenţei voastre, dobîndită de observaţia mea.

Voi comenta unele din aforismele sale regale, pe cele mai uşoare, mai accesibile, căci pe cele măiestre, pe cele

enigmatice, pe acestea le voi ceda cui îşi închipuie că le poate cuprinde. Voi aprecia reguli sigure, nu paradoxuri politice, primejdioase dilatări ale raţiunii, preţuind mai mult siguranţa decît noutatea.
Declar că pana nu mi-o însufleţeşte favoniul[6] liguşirii, deoarece ea nicicînd n-a căutat subiectele atît de îndepărtate. îmi scuză, da, cutezanţa, şi chiar mi-o pretinde, norocul de a mă afla. o spun, în posesia multor informaţii înveşnicite de propria-i mînă regală şi catolică, trăsături informe[7], dar Informate de mult spirit, oracol de două ori, prin tăinuirea scrierii şi, mai mult, prin adîn-cimea cugetării.
Invidiez şi acum penele lui Tacit şi Commines, dar nu centrul lor: spiritul, dar nu obiectul.

[6] *favoniul:* în mitologia romană, Favonius, zeu atmosferic al vîntului de apus, numit de greci *Zephyros;* prin generalizare, vînt de apus, blînd şi mîngîietor.

[7] *trăsături informe:* „Fraza referitoare la «trăsăturile informe» ale literelor lui Fernando Catolicul, consemnate de Graciân şi care au făcut obiectul atîtor speculaţii, îşi are precedentul retoric nemijlocit în Quevedo" (Angel Ferrari, *Fernando el Catolico en Baltasar Graciân,* Espasa-Calpe. Madrid, 1945. p. 43), şi anume în comentariul acestuia Ia o scrisoare a regelui Fernando către primul vicerege al Neapolelui, vezi Quevedo, *Obras completas,* ed. Felicidad Buendfa, Aguilar, Madrid, 1961, voi. I, *Obras en prosa,* pp. 701-707: „... aquel rey y sus ministros mas querîan dar cuidado con Io que escribian que escribir con cuidado" (p. 704) sau: „Quien leia su letra juzgaba que no sabia escribir; quien le leia, que *i* s61o sabia leer y merecia ser leido" *Marco Bruto,* în ed. cit., p. 870).

Fernando[8] a întemeiat cea mai mare monarhie de pînă astăzi în privinţa religiei, guvernării, curajului, stărilor şi bogăţiilor: a fost prin urmare cel mai mare rege de pînă astăzi.
S-au întrunit totdeauna mari înzestrări în întemeietorii de imperii: căci dacă orice rege, ca să fie primul dintre oameni, trebuie să fie cel mai bun dintre oameni, ca să fie primul dintre regi, trebuie să fie cel mai mare dintre regi.
Faptele tuturor întemeietorilor au fost îndeobşte atît de prodigioase, încît istorisirile lor au fost judecate mai degrabă ca născociri ale epicii decît ca rigori ale istoriei. Ai lor şi i-au imaginat mai mult decît ca pe nişte oameni, ajungînd să-i instaureze drept zei: străinii, căzînd în altă extremă, i-au considerat drept eroi legendari.
Eleganta pană a lui Xenofon s-a consacrat gloriosului sceptru al lui Cirus, cap al imperiului perşilor, şi s-a înălţat atît de mult, încît şi-a pierdut creditul, deoarece posteritatea a crezut că scrisese nu ce anume fusese Cirus, ci cum trebuie să fie un monarh
desăvîrşit.
întemeietorul unui imperiu e odrasla propriului său curaj, urmaşii lui i s-au împărtăşit din măreţie. S-a făcut rege şi a putui, bizuindu-se pe coroana meritelor, să şi-o făurească din diamante. Ei sau se nasc regi, sau se fac regi.
Romulus a fost un prodigiu de capacitate şi curaj, ca să întemeieze monarhia romană, atît de întinsă în spaţii şi deopotrivă în

[8] Tratatul lui Graciân nu are nici un fel de subîmpărţiri introduse de autor. Au fost propuse unele subdiviziuni, pe baza unei demonstraţii amănunţite, de către cel mai bun cunoscător, pînă în prezent, al *Politicianului,* Angel Ferrari, în compacta monografie (719 pp.) deja citată de noi. Tratatul lui Graciân e studiat aici ca un produs al şcolii panegiriste spaniole din epocă, manifestînd şi puternice trăsături originale şi înscriindu-se totodată în tradiţia bogată a biografiei politice baroce, cultivate atît în Spania, cît şi în Italia, şi care îşi găseşte în micul tratat al lui Graciân forma de maximă iradiere europeană. Tratatul lui Graciân e împărţit, potrivit opiniei lui A. Ferrari şi conform tradiţiei cvintupliste, în cinci secţiuni „anatomice, corespunzînd I. capului (singularizarea eroului), II. braţelor (conformaţia lui), III. trunchiului (forţele, mijloacele şi manifestările), IV, pînle-cului (fecunditatea), V. picioarelor (piedestalul virtuţilor), la care se adaugă un prolog şi un epilog. Partea I constă, după Ferrari, în „singularitatea şi desemnarea lui Fernando Catolicul ca fondatorul perfect al marii monarhii spaniole" *(pp. cit.,* pp. 189-197).

veacuri. Le-a lăsat alor săi, în numele lui semnificativ[9], depozitată, ca într-o sămînţă, virtutea şi, proprietate inalienabilă, curajul, ca să ocupe tot ce e mai bun în lume, şi-a fost cu atît mai mult, cu cît a început cu mai puţin.
Cele mai nobile dintre aceste înzestrări eroice sînt mai degrabă hatîruri ale destinului celest decît merite ale treziei proprii.
Fii ai acestei divine alegeri supreme au fost, şi fraţi întru măreţie, Constantin şi Carol, pentru a întemeia cele două imperii creştine, unul în Orient, şi celălalt în Occident.
Slăvească toate veacurile înzestrările depozitate în adevăratul Gerion[10] al Spaniei, cei trei întemeietori ai celor trei regate catolice ale ei, don Garcia Jimenez al Sobrarbei[11]. don Pelayo al Asturiei, don Alonso Enriquez al Portugaliei, care, în întrecere glorioasă, au devenit imperii, lăţindu-se fiecare peste o parte diferită a universului.
Prin curaj se dobîndesc coroanele şi se statornicesc prin prudenţă. Lui Alexandru i-a prisosit bravura pentru a cuceri, dar i-a lipsit sagacitatea pentru a statornici, dacă nu cumva a fost invidie, ca nici unul dintre urmaşii săi să nu-1 egaleze, sau trufia de a nu crede pe nimeni altul capabil de asemenea slujbă.
Tamerlan a umplut Orientul mai mult de groază decît de autoritate, cometă barbară care, pe cît de lesne s-a făurit, pe-atîl de lesne s-a şi destrămat, şi aşa începea în zilele noastre şi Guslav Adolf al Suediei.
Eu nu-1 socotesc întemeietor al unei monarhii pe-acela care i-a dat un oarecare început imperfect, ci pe acela care a alcătuit-o.

[9] *numele lui semnificativ:* Plutarh susţinea (*Vieţi paralele,* „Romulus", 1), că numele eroului său ar fi derivat din gr. pc6ir, „putere".

[10] *Gerion:* Geryoneus, rege mitic al Iberiei, cu aspect monstruos, alcătuit din trei trupuri, şase mîini, şase picioare şi trei capete, ucis de Hercule, care i-a dus nenumăratele cirezi în Grecia, lui Euristeu (a zecea muncă). Graciân îl menţionează deseori, conotîndu-i figura pozitiv. Potrivit unei tradiţii locale. înregistrate de Perez de Moya *(Philosophia secreta,* IV, XI), trimembrarea sa ar semnifica faptul că în Spania trăiau „trei fraţi care domneau împreună, atît de uniţi, încît păreau conduşi de un singur suflet". Graciân ţine seama şi de emblema lui Alciati, *Concordia insuperabilis (Concordia invincibila),* în care Gerion simbolizează unitatea prietenilor ce nu pot fi învinşi atîta vreme cît rămîn nedespărţiţi. Cf. *Ase.,* XXIII; *CriL,* II, 3.

[11] *Sobrarbe:* Ţinut şi vechi comitat din provincia Huesca, nucleu al viitorului regat Aragân.
Mult i se datorează în puternicul imperiu al turcilor viteazului Osman, care 1-a iniţiat, dar şi mai mult cuceritorului Mahomed, care 1-a statornicit în Constantinopol, lăsîndu-1 pe cît de renumit, pe-atît de sporit.
Monarhia Franţei a sădit-o viteazul Faramund. A stropit-o Clovis cu licoarea cerească[12], încununîndu-o mai mult cu precreştinele-i virtuţi decît cu crinii înmiresmaţi.
E de asemenea o mare deosebire între a întemeia un regat aparte şi omogen, în interiorul unei ţări, şi a alcătui un imperiu universal din diverse provincii şi naţii. Acolo, uniformitatea legilor, asemănarea obiceiurilor, o limbă şi o climă, în măsura în care îl unesc în interior, îl separă de străini. Aceleaşi mări, munţii şi rîurile sînt pentru Franţa hotar natural şi zid pentru păstrarea ei. Dar în monarhia Spaniei, unde provinciile sînt multe, naţiile diferite, limbile variate, înclinaţiile opuse, climele contrarii, aşa cum e nevoie de o mare capacitate pentru a păstra, tot de multă şi pentru a uni.
întemeierea de imperii nu se mărgineşte la un mod unic; mintea a găsit multe, şi aparte. în felul acesta a transformat Cezar aristocraţia în monarhie, şi i-au fost tot atîtea înzestrările ca şi coroanele. Romanii au cucerit ce-i mai mult şi mai bun din lume, iar aceasta i-a supus pe romani. A subjugat tot aţîţia regi cîţi au fost senatorii şi căpitanii pe care i-a învins.
Marele Constantin a dat prilej monarhiei pontificale, şi pe cea imperială a sa a strămutat-o acolo, în răsărit, făcînd din armele-i victorioase zid puternic în jurul Bisericii. A înlesnit cucerirea lumii întregi sub jugul sfintei credinţe, dacă urmaşii lui ar fi ştiut să-i înfăptuiască proiectul şi să prindă momentul prielnic.
De două ori mare, prin curaj şi prin sagacitate, a fost Ismail Safi, deoarece şi-a întemeiat imperiul Persiei nu pe ruinele celui otoman, ci pe ceea ce era mai înfloritor într-însul. I-a oprit cursul norocului în creşterea sa maximă şi, prin divina Providenţă (pe drept favorabilă creştinătăţii), a înfrînt orgoliul turcesc în toiul său. Viclenia îşi are propriul mod de întemeiere, şi anume să profite mereu de prilej; şi, după ce dihonia nesocotită a suveranilor creştini le-a măcinat pe rînd forţele, le-a secătuit visteriile, le-a
[12] *a sădit-o... a stropit-o:* Cf. 1 *Cor.,* 3, 7-8: „neque qui plantat est aliquid, neque gui rigat" („nici cel care sădeşte nu este ceva, nici cel care udă").

distrus floarea oştilor, au ieşit cu forţe proaspete turcii şi au pus mîna pe tot, fără rezistenţă. Istoriile sînt mai pline de împrejurări decît de învăţări de minte.
Antica glorie africană s-a văzut reînnoită în Şeriful[13] lor, barbar înţelept care a ştiut să joace cu două mîini, cînd cu cea a politicii, cînd cu cea a curajului.
Rival al lui Alexandru şi invidios pe renumele lui, Genghis-Han[14] a recucerit tot Orientul, de la zidurile Chinei pînă la pădurile Moscovei, lăsîndu-le urmaşilor săi, mai mult în gaj decît ca moştenire, renumele de Mare Han al Tartariei.
Toţi au fost capi de monarhii, la fiecare dintre ei măreţia cugetului corespunzînd cu cea a imperiului lor. Puţini dintre urmaşii lor i-au egalat, şi chiar dacă au împins mai departe limitele puterii, nu însă şi pe cele ale curajului.
Soarele senin care între toţi străluceşte e Catolicul Fernando, în care au tezaurizat natura înzestrări, soarta hatîruri, iar faima aplauze. Cerul a copiat într-însul toate înzestrările cele mai bune ale tuturor monarhilor întemeietori, ca să alcătuiască un imperiu din tot ce e mai bun în monarhii. A alăturat multe coroane într-una singură şi, măreţiei sale nefiindu-i de ajuns o lume, norocul şi capacitatea lui i-au descoperit alta. A năzuit să-şi împodobească fruntea cu pietrele orientale, ca şi cu pietrele occidentale, şi, dacă n-a izbutit s-o facă în timpul vieţii, le-a arătat urmaşilor săi drumul înrudirii: căci unde nu are ce căuta forţa, are vicleşugul.
Fernando[15] se trăgea din neamul eroic al regilor Aragonului, care întotdeauna a fost mamă fecundă de eroi.
E de mare ajutor sau e piedică în dobîndirea celebrităţii ceea ce ţine de familie: filozofie secretă, efect vădit al suveranei Pro-videnţe, mai favorabilă unora decît altora. Se pare că, la fel ca însuşirile naturale, se moştenesc şi cele morale, privilegiile şi defectele, ale naturii sau ale sorţii.
Sînt case care poartă cu sine ereditar norocul, iar altele nenorocul. Casa de Austria a fost întotdeauna preanorocoasă, prospe-rînd veşnic în pofida tuturor maşinaţiilor adversarilor săi.
[13] *Şeriful:* Personaj incert, Muley Hamet sau Almanzor (Al-Mansur)?
[14] *Genghis-Han:* în original, *Quingui.*
[15] *Fernando:* Cea de-a doua secţiune identificată de A. Ferrari — şi care începe cu acest paragraf— are ca obiect .indicarea şi confirmarea lui Fernando Catolicul ca fondator perfect al marii monarhii spaniole".

Cea de Valois, dimpotrivă, în Franţa, a fost nenorocită, nefericirea aceasta nu le-a iertat nici pe femeile privilegiate.
Sînt neamuri foarte războinice din fire, ca şi din afecţiune, cum e acela de Bourbon, seminar de conducători viteji, al cărei amestec cu cel de Austria făgăduieşte, în serenisimul nostru prinţ al Spaniei, o dată cu norocul, curajul, spre a fi monarh al universului. Fie-i oracol numele său regesc de *Bahasar Rex*[16]. alcătuit din toate cele patru vocale care sînt la iniţiala tuturor celor patru părţi ale lumii, ca prevestire că monarhia şi faima sa le vor ocupa pe toate.

Familia Cezarilor de la Roma a fost sterpă în urmaşi, atît în privinţa calităţii, cît şi a numărului: pedeapsă obişnuită a tiraniei. Sînt case ai căror principi se formează cu întîrziere, dar care, o dată ce s-au trezit, răsplătesc zăbava începuturilor cu un prodigios exces în propăşiri.
Casa regilor Aragonului a dat suverani eminenţi în cîrmuire. Toţi deopotrivă aleşi, politicieni, pătrunzători, războinici şi prudenţi: noroc rar şi vrednic să fie pizmuit de toate celelalte regate. S-a născut şi a crescut nu în trîndăvie, nici printre desfătările regelui don Juan. tatăl său, ci în mijlocul celor mai mari ananghii ale lui. Iluminaţiile de la naşterea sa au fost fulgerele bombardelor, iar bucuriile curţii au fost triumfuri ale repetatelor victorii. Prinţ copil, s-a văzut asediat în castelul de la Girona împreună cu regina dona Juana, mama sa, acea amazoană castiliană, care a comandat atîtea armate în Navarra, Aragon şi Catalonia. Contra unui copil şi unei mame, au fost zile cînd asupra castelului s-au tras cinci mii de gloanţe; dar, ca fenixul, a ieşit triumfător din acest incendiu: căci toate regatele par a se fi conjurat împotriva lui Fernando copil, spre a i se supune apoi ca bărbat deplin.
Dintr-o educaţie eroică iese un rege eroic. Dăinuie-n ulcior vreme îndelungată mirosul bun sau rău al celei dintîi licori pe care a conţinut-o[17]. Vulturul îşi încearcă puiul, ca să fie rege al

[16] *Baltasar Rex:* Baltasar Carlos. fiu al lui Filip al IV-lea, principe de Astu-rias. mort prematur (1629—1646). Graciân i-a dedicat Arta *ingeniozităţii*(1642) şi *Discernătorul* (1646). Sub forma spaniolă, *Baltasar Rey.* numele cuprinde într-adevăr iniţialele vocalice al celor patru părţi ale lumii cunoscute pe atunci: Asia. Africa, America, Europa. Echivalăm cu ajutorul corespondentului latinesc *rex,* rege.
"... a *conţinut-o:* Idee reluată în *Or.,* 227; provine din Horaţiu, *Epistole,* I, II, 69-70: „Quo semel est imbuta recens sevabit odoremtesta diu" („vasul de argilă nouă multă vreme va păstra mirosu-absorbit odată", trad. Lelia Teodosiu).

păsărilor, în razele curate ale soarelui; un prinţ creşte privind mereu splendoarea, strălucitoarele raze ale virtuţii şi onoarei.
Mult l-a ajutat pe Henric al IV-lea al Franţei să fie rege, şi rege mare, că a fost mutat din leagăn în cort.
Mai glorioase au fost opincile aragonezului don Sancho decît pantoful de ambră al altor prinţi, deoarece aceştia sfîrşesc în gunoişti greţoase, iar acelea în măreţe fapte de arme.
Pe copilul Jaime, cuceritor faimos al Aragonului, l-a lăsat de izbelişte însuşi tatăl său, regele don Pedro; l-a detestat chiar înainte de a-l zămisli, iar apoi l-a lepădat; celui căruia nu ar fi vrut să-i dea prima fiinţă a naturii, nu a vrut să i-o dea nici pe cea mai însemnată a educaţiei, şi aici i-a fost cel mai mare noroc, deoarece, înlocuindu-l viteazul conducător de oşti, contele Simon de Montfort i-a fost tată şi preceptor în acelaşi timp: căci propriii copii trebuie crescuţi ca străini, iar cei străini ca ai tăi proprii, întîiul veşmînt de gală pe care l-a îmbrăcat a fost armura, şi gingaşele mădulare infantile, ce nu ştiau nici să meargă, păşeau făcînd să şi zornăie zalele şi lorica.
Aşa au fost crescuţi toţi monarhii celebri; aceasta este educaţia eroilor.
Alexandru a crescut nu în larma serbărilor şi a ospeţelor, ci în aceea a isprăvilor regelui Filip, tatăl său, hrănindu-se cu pizmă, săturîndu-se cu dorinţă de întrecere. A fost fiul celui mai mare rege al Greciei şi elev al celui mai mare filozof din lume[18], ca să fie cel dîntîi monarh magn.
Fernando a prezidat, la o vîrstă fragedă, curţile Aragonului în Zaragoza, capacitatea-i întru totul de bărbat suplinind vîrsta întru totul de copil. Tatăl şi fiul au tras învăţăminte de la prinţul don Carlos de Viana[19]: acela ca să aibă mai multă încredere în cel de-al doilea fiu al său, iar acesta ca să ştie a se uni şi însoţi cu tatăl său.
împăraţii romani îşi ajutau bătrîneţea ostenită aducîndu-i în funcţia de cezari pe fiii lor, iar cînd nu-i găseau în natură, îi căutau în adopţiune. Aşa l-a adoptat înţeleptul Nerva pe viteazul

[18] *celui mai mare filozof din lume:* Aristotel.
[19] *Carlos de Viana:* Infante de Navarra, principe de Viana (1421—1461), vestit prin conflictele cu tatăl său, Juan al II-lea al Aragonului, şi cu mama sa vitregă, Juana Enrîquez. De la Blanca de Navarra, mama sa, moştenise regatul cu acelaşi nume, pe care a fost nevoit să-l apere atît împotriva tatălui său, cît şi împotriva soţiei acestuia, care voia să i-l smulgă în favoarea propriului ei fiu.

Traian. Alcătuiau amîndoi un sigur trup: acela era capul, şi acesta braţele, împărţindu-şi facultăţile: bătrînul prudenţa, iar tînărul curajul. Şi ceea ce obţinea încrederea în străini, de ce să nu o pretindă natura în ai tăi? Iubirea, sau temerea, părintească e prag fatal de stîncă ce le-a venit de hac multor urmaşi. L-au îngropat, în Franţa, pe Carol cel Inept[20], încă înainte de a se naşte, între desfătări îmbietoare, drept care mereu a fost rege mort. Afecţiunea sau neîncrederea i-a dus şi pe suveranii otomani să născocească dulcea închisoare a petrecerilor, din care niciodată n-au mai izbutit să iasă. Pentru ca Dio-nisios al II-lea al Siciliei să nu aspire prea devreme la domnie, a fost crescut ca mulţi alţii, aşa încît, după aceea, nici chiar tîrziu, nu au mai fost capabili de ea.
Toate artele se învaţă şi în toate îndeletnicirile mecanice, chiar şi-n cele mai uşoare, e un răstimp de ucenicie. Doar celei regeşti, care e cea mai grea, i se răpeşte această prevedere obştească. Nimic nu e mai dificil, zicea Diocleţian, decît să domneşti bine. Unii ajung să fie regi fără artă şi fără experienţă. Ninus al II-lea, fiul Semiramidei, s-a pomenit prins deodată în dificila cîrmuire a unui sceptru. Childeric, francezul, s-a văzut în mijlocul unui ocean politic, şi nu de lapte, ci de sînge, ba chiar de fiere curată. Primejdia mare, experienţa nulă. De aceea, don Sancho al II-lea al Portugaliei a prins groază de slujba aceasta şi, mai rău încă, neîncredere în sine, şi, renunţînd toţi aceştia la muncă, au rămas doar cu partea plăcută şi cu titlul de regi, pînă cînd l-au pierdut şi pe

el.
Fernando şi-a consacrat tinereţea slujbei ostăşeşti, iar bătrîneţea politicii. A avut grijă, în primii săi ani, să cucerească, în ultimii să guverneze.
Vîrstele îşi cer îndeletnicirile lor: curajul îi revine juneţii, iar prudenţa bătrîneţii.
La vîrsta viguroasă şi fierbinte practici armele în chip lesnicios şi chiar norocos: opinie a vestitului marchiz de Marignano[21], cumpănită cu alt prilej.
[20] *Carol cel Inept:* Mai jos, Graciân vorbeşte şi despre Carol cel Simplu, aşa încît s-ar putea presupune că a vrut să facă o distincţie între doi regi omonimi şi cu aceeaşi poreclă; în realitate nu a existat însă decît un singur rege Carol cel Simplu sau cel Prost, din dinastia Carolingiană (89398-923), care a continuat să-şi dispute tronul şi sub Robert I (922-923) şi Raoul al Burgundiei (923-936), pînă cînd a fost făcut prizonier şi a murit în detenţie.
[21] *Marignano:* Vezi mai sus, *ET.,* nota 57.

Traian îl pizmuia pe Alexandru că începuse a domni de tînăr. nu din ambiţia puterii, ci din emulaţia norocului. Multora, o dată cu anii înfloriţi, li s-au isprăvit împrejurările fericite, şi Pompeius a pierdut la bătrîneţe tot ce dobîndise în viteaza-i juneţe.
Armele pretind un grăunte de temeritate care nu se asortează cu maturitatea; marea chibzuinţă a vîrstei celei mai înaintate ţine în loc avîntul, pune frîu îndrăznelii, şi cei foarte prudenţi n-au fost niciodată mari luptători.
Repede a dat jos platoşa cel mai prudent dintre Filipii Spaniei. Alexandru însă, cu temeritarea sa. a cucerit mai mult decît toţi regii laolaltă, cu tactul lor. Decisul Cezar a triumfat, cu multa-i îndrăzneală, asupra multei prudenţe a Senatului.
Şi nu e nici cel mai mic dintre foloase faptul că armele ocupă juneţea plăpîndă şi o scapă, dacă nu de vicii, de delăsare.
Bătrîneţea doreşte exact contrariul, iubeşte pacea, pentru că tihna dă legi, îndreaptă moravurile, întăreşte republica, statorniceşte imperiul.
A început ca rege al Siciliei, ilustră prezicere a marii sale recolte de coroane. A intrat apoi în Castilia, ispravă mai anevoioasă decît cele ale Alcidului, chiar decît hidra cu şapte capete. I s-a văzut curînd prisosul capacităţii, măreţia curajului şi s-a cunoscut că avea să fie un prodigiu politic.
Cheia unei domnii norocoase şi izbutite e să o porneşti bine şi, fie-mi îngăduit s-o spun astfel, să nimereşti a o pune pe roate. Pe unde a început să curgă, pe-acolo continuă să treacă fluviul cel bogat în ape, căci mai tîrziu e o imposibilitate să-i schimbi cursul.
Regii au mari adversari la începuturile cîrmuirii lor. Toată prudenţa, toată atenţia, toată iscusinţa tot nu sînt de ajuns în acest punct dificil. La debutul drumurilor există riscul de-a o apuca pe unul greşit, dar, o dată nimerite, le urmezi lesne.
Cel care azi e rege al marii Chine[22] a început cu aparenţă, şi chiar cu fală, de înzestrări peste aşteptările atenţilor săi vasali, curînd însă ei l-au stricat, unii cu un scop, alţii cu altul, ajungînd sa-1 piardă pe cel mai bun rege, care ar fi eternizat faima.
[22] *rege al marii Chine:* în anii redactării şi apariţiei *Politicianului,* în China domnea ultimul împărat din dinastia Ming, Sizong (Zu Youjian, 1628—1644), sau, în transpunerea spaniolă: Tsung-Te.

Supuşii îşi pun mari speranţe în soarele care răsare şi-şi făgăduiesc mereu că cel care începe are să fie mai bun decît cel care sfîrşeşte. oricît de bun ar fi fost acesta. Fernando a fost primit cu aşteptări de mare rege, şi nu numai a îndeplinit, ci a şi covîrşit aceste bine întemeiate nădejdi: şi-a dat seama că cei ce stăruiau să fie rege al Castiliei nu o făceau ca să domnească el; dar el, nu-trindu-le într-aceasta ambiţia amăgită, s-a folosit de intenţiile lor ca să le întoarcă mai apoi împotrivă-le şi, învingîndu-i şi pe ei, şi pe ele, a fost rege rege[23].
A preţuit judecăţile regelui don Juan, tatăl său, prudenţa aparte precumpănind faţă de înclinaţia comună.
O aplecare notabilă a suveranilor e să urmeze un drum întru totul opus trecutului, fie de dragul noutăţii, fie din dorinţa de întrecere, şi această pasiune domneşte nu numai în urmaşii străini, ci şi în propriii fii, căci natura a putut uni sîngele, dar nu raţiunile; se moşteneşte uneori gestul, dar niciodată gustul.
Dacă această opoziţie înnăscută s-ar manifesta împotriva greşelilor, ar fi lăudabilă; dar să nu se încumete împotriva celei mai mari isprăvi, cu atît mai mare monstruozitate.
Ca Vespasian să deteste şi să şteargă urmele lui Vitellius şi ale celorlaţi monştri care l-au precedat înseamnă a restaura imperiul, a da satisfacţii virtuţii.
Dar ca Hadrian să osîndească strălucitele fapte ale lui Traian, cel mai bun împărat pe care 1-a adorat Roma, şi să ajungă la atare exces de părere potrivnică, încît să restrîngă hotarele Imperiului pentru a-i restrînge faima, să dărîme vestitul pod de peste Dunăre ca să-i dărîme amintirea, asta nu e emulaţie, ci atrocitate.
A aproba totul e de obicei ignoranţă; a reproba totul, răutate; ca urmaşul să trebuiască a fi neapărat paşnic doar pentru că predecesorul a fost războinic, şi asta nu dintr-un folos, ci doar din opoziţie nativă, nu e regulă a politicii.
Răul e că. în bine ca şi în eroism, unii consideră imitaţia drept imperfecţiune; în viciu se concurează însă pe întrecute; se tot ţin lanţ suveranii neglorioşi, dar cei eroici sînt rari şi singulari. Unui Tiberiu plăcut îi urmează un Caligula detestabil: acestuia un Claudius incapabil; lui Claudius, perversul Nero, aşa încît relele

[23] *rege rege:* Cf. Don Juan Manuel, *El libro de Patronio:* „El rey rey reina; el rey non rey non reina, mas es reinado" (BAE, XXI, 428b).

merg în gloată, ţinîndu-se lanţ. Un Augustus însă, un Traian, un Teodosie repede sînt pierduţi din vedere, nu are cine stărui în a-i imita.
A tras la sorţi Fernando monarhie augustă[24]. Noroc reciproc: de partea suveranului, să se însoare cu o monarhie pe potriva capacităţii şi curajului său; de partea monarhiei, să aibă soţ pe potriva măreţiei şi puterii ei.
Pentru o plantă mică, orice glastră mică e cîmp spaţios; un copac uriaş, un palmier foarte înalt, un cedru avîntat se văd silniciţi în vasul strîmt, nu se pot lăţi, nu pot trona.
Dacă un Carol Emanuel al Savoiei ar fi tras la sorţi un imperiu la fel de mare ca spiritul său generos, l-ar fi lăsat în urmă pe însuşi Cezar: s-a silnicit în puţinătatea unui stat strîmt şi, în locul unul soare, cum putea fi, a eşuat ca o stea mică.
E un chin de nesuferit pentru un cuget eroic să vadă că forţele regatului nu i se ridică la înălţimea celor ale curajului său. şi mare fericire a nu fi silit să invidieze monarhia străină.
Henric al IV-lea al Franţei a pizmuit uneori curajul spaniolilor[25].
Dimpotrivă, e o mare nefericire pentru o monarhie să nu aibă un soţ pe măsura calităţii şi puterii sale. Polonia îl dispreţuieşte ca incapabil pe Vladislav al II-lea; Spania îl detestă ca vicios pe Favila, iar pe un rege discreditat nici vasalii nu-1 sprijină, nici adversarii nu-i ştiu de frică. Monarhiile mari şi dificile cer suverani mari în capacitate şi curaj, iar cel cu mari înzestrări tronează mai bine într-o mare monarhie. Cu nimic nu i-a fost dator lui Cezar viteazul Carol al Burgundiei; şi cu nimic nu i-a fost dator lui Octavian marele Cosimo al Florenţei: şi dacă au fost mai proslăviţi aceia, n-a fost pentru că erau mari bărbaţi, ci pentru că au fost mai mari suverani.
[24] *monarhie augustă:* în toate ediţiile: „Sorteo Femando monarqufa augusto". Urmăm îndreptarea propusă de E. Correa Calderon şi adoptată de AH-BG.OC. p. 46a, nota 1.
[25] *A pizmuit...:* „Invidia lui Henric al IV-lea faţă de Spania poate fi o eroare a lui Gradân. care a atribuit acestui monarh o frază pusă de Marineo Siculo în gura lui Francisc I: «Pe cînd mergea prin Spania şi vedea tineri de vîrstă mică şi fără fir de barbă, dar încinşi toţi cu spade, regele don Francisco al Franţei zise: O, preafericită Spanie, care naşte şi creşte bărbaţii gata înarmaţi!» Vezi *De las cosaş memorables de Espana,* V, I. De asemenea Clemencin, *Ilustraciones,* p. 180." Angel Ferrari, *op. ciL,* p. 221, nota 193.

Cînd monarhul nu e pe măsura monarhiei din vina vîrstei, deşi a fost totdeauna primejdios, şi început al ruinei ei, o suportă cu toate acestea mai bine, căci se ţine cu speranţa; dar cînd Alexie al IV-lea Grecul nu îi e prin natură, ea cade în deznădejde.
Mare noroc e potrivirea reciprocă, şi ca un soi de căsătorie, care depinde de cer. Şi cînd nu e să fie, mai bine să păcătuiască regele întrecîndu-şi monarhia, nu invers, dar suveranul să se ferească atunci să arate dispreţ, căci pe Cezar 1-a costat viaţa.
Lui Fernando regatele sale ereditare din Aragon i s-au părut strîmte pentru dorinţele sale vaste, drept care a aspirat mereu la măreţia şi lărgimea Castiliei, şi, de acolo, la monarhia întregii Spânii şi chiar la cea universală a ambelor lumi.
A domnit asupra imperiului în primul pătrar, fapt ce contribuie mult la aplaudabilitatea unui monarh; măreţia sau micimea unui rege depind mult de starea monarhiei, căci e mare deosebire a domni în primul şi a domni în ultimu-i pătrar.
Tinereţea înfloritoare şi viguroasă zămisleşte copii robuşti şi vajnici: dar bătrîneţea, văduvită de vechile-i puteri, lipsită de căldura nativă şi asediată de beteşuguri, produce copii debili şi slăbănogi, în toate monarhiile, cei dîntîi regi au fost de obicei vestiţi, pentru că totul îi ajuta întru virtute; un viteaz Romulus, un Numa fericit, un războinic Hostilius, un preaintegru Ancus, un iscusit Priscus şi un politic Servius au stat la începuturile monarhiei romane. Excelenţa a dăinuit mai mult în regii decît în împăraţii săi, pentru că aceia erau fiii tinereţii sale pline de viaţă, aceştia ai ostenitei sale bătrîneţi; aceia veneau, aceştia triumfau.
înfloresc la începuturi grija şi curajul, vine apoi încrederea, o urmează moleşeala şi tuturora le pun capăt desfătările.
Luminaţii regi franci îşi succedau în monarhia lor înfloritoare, cu strădanii atotvirtuoase, după vestitul Clovis. Faima cea proaspătă a lui Childebert îi solicita pe Clotari, şi-a acestora pe Dago-bert; dar, încetul cu încetul, curajul a decăzut pînă cînd a ajuns să ameninţe cu ruina prin petrecăreţul Childeric. Din această cenuşă moartă a renăscut în Carol Martel; şi-a venit în fire bravura galică în Pepin şi a ajuns la cea mai mare vlagă a sa în Carol Magnul. Dar, o, nestatornicie a celor omeneşti!, s-a văzut pentru a doua oară gata să piară în Carol zis cel Simplu şi, mai mult încă, în Carol cel Inept[26]. Aici s-a arătat divina Providenţă de partea
[26] *Carol cel Inept:* Vezi mai sus, nota 19.

acestui preacreştin regat, deoarece 1-a înzestrat cu Hugo Capet, care a restaurat pentru multe veacuri monarhia, norocul conti-nuîndu-i prin atîţia regi faimoşi, unii sfinţi, alţii bravi şi alţii înţelepţi. Emul al atîtor glorii, Ludovic al XHI-lea, restaurator neînvins al Galiei, a izgonit din întreaga Franţă erezia şi se crede că are să alunge din toată lumea necredinţa: cine a început per-secutîndu-i pe eretici trebuie să sfîrşească ţinînd piept

mahomedanilor.
Durează cîtva timp acea primă căldură nativă cu care s-a format corpul politic al unui imperiu; dăinuie acea substanţă radicală a puterii prudenţei şi curajului: cine a fost în stare să oprească avîntul cu care a pornit norocul otoman, pururi în creştere de la Otoman, primul său suveran, pînă la fericitul Soliman? A şi decăzut în cel de-al doilea Selim. căruia i s-a opus un sfînt pontif[27] şi i-a rezistat un monarh catolic[28]; a sporit prin discordiile suveranilor creştini şi tot datorită lor se menţine. O trecătoare Ligă Sfîntă a putut-o ţine în frîu victorioasă, cu atît mai mult i-ar veni de hac decăzută.
Providenţa e suprema autoare a imperiilor, iar nu oarba soartă vulgară. Ea le face şi desface, le ridică şi le umileşte, întru tainicele şi preaînaltele-i scopuri: credincioşii drept centru al gloriei sale, necredincioşii drept emulaţie şi pedeapsă a acelora, pururi strălucind, şi în unii, şi în alţii, armonia prodigioasă a ştiinţei şi puterii sale.
A fost totdeauna un mare avantaj să succezi unei coroane parfumate, precum Xerxes cidarei[29], şi să apuci sceptrul înfloritor, precum Dagobert pe cel al crinilor.
Suprem nenoroc pentru un principe să ajungă în fruntea unei monarhii înjosite, cu bravura decăzută, lenea la mare cinste, virtutea surghiunită, viciul întronat, puterile secătuite, reputaţia discreditată, norocul spulberat, totul îmbătrînit şi, ca o casă veche, ameninţînd dintr-o clipă într-alta cu ruina totală, dacă nu cumva prilejul va fi aşteptînd capacitatea unui Vespasian, a unui Clau-dius al II-lea, care să o restaureze; curajul unui Pepin şi al unui

[27] *un sfînt pontif:* Papa Pius al V-lea (1566-1572).
[28] *monarh catolic:* Filip al II-lea al Spaniei.
[29] *cidarei:* Ilara regilor persani, *cidaris,* menţionată printre alţii de Q. Curtius Rufus, Viaa *şi faptele lui Alexandru cel Mare,* III, III, era un fel de turban înalt. Xerxes i-a urmat lui Darius cel Mare.

Hugo Capet, care să o renoveze: căci prilejurile ce pe marii oameni îi înalţă, pentru pitici sînt piedici ce-i fac să se prăvale. Obişnuit e ca suveranul să sufere de aceleaşi beteşuguri ale monarhiei: căci mai curînd se lipeşte letargia de omul sănătos decît sănătatea de cel bolnav. în această jalnică stare se afla Spania cînd a venit să domnească într-însa nefericitul de Rodrigo, suveran cu înzestrări peste medie; ci a intrat în regat ca într-o mare de vicii şi desfătări, fiind de mult sleit vechiul curaj got al acelor Alaric, Sisebut, Recaredo, Sisenand, Suintila şi Bamba ai săi. Totul era ruinat, pînă şi apărările materiale, moravurile erau minate de neruşinarea şi incuria lui Witiza.
E mare puterea desfătării, mare violenţa viciului şi, oricît ar fi un suveran, un Magnus al II-lea[30] al Suediei, din fire generos, un Nero al educaţiei eroice, li se opun desfătările şi, încetul cu încetul, ajung să-i strice şi să-i dea pierzării.
Numai în Aragon a lipsit această dependenţă de starea monarhiei, pentru că toţi regii lui au fost extraordinari, toţi deopotrivă luminaţi, de la Ramiro I, şi chiar de la Garcia Jimenez, pînă la Catolicul Fernando; nici unul n-a fost incapabil, nici petrecăreţ şi, spre deosebire de alte monarhii, ultimul a fost cel mai bun; a crescut virtutea cu implus firesc în regii săi, fiind mai mare la sfîrşit decît la început.
Formarea unui suveran desăvîrşit depinde, şi încă mult, şi de naţia în sînul căreia trăieşte. Sînt naţii care îşi strică regii şi altele care şi-i fac buni. Petrecăreţii asirieni îşi transmiteau lesne înclinaţiile efeminate regilor lor, dacă merită a fi numiţi astfel opt monştri, predecesori ai lui Sardanapal. Lacedemonienii însă, cumpătaţi şi prudenţi, cu frecventarea şi pilda lor, îşi înclinau regii către tot felul de virtuţi. Persanii, dedaţi feluritor vicii şi risipelor nemăsurate pe mîncare şi îmbrăcăminte, îşi viciau regii, aşa încît nu le ajungea nici toată Asia pentru inutila şi deşartă lor somptuozitate. Macedonenii, dimpotrivă, economi şi drepţi, scoteau asemenea suverani, încît tot ce le lipsea ca fast şi fală, le prisosea ca măreţie de cuget.
Aceasta e cauza pentru care, în unele naţii, au fost regi atît de singulari, iar în altele atît de comuni. Fiecare dintre nobilii din Aragon era oglindă a regelui său, era un preceptor exemplar al suveranului său: naţie, în sfîrşit, numai bună ca laborator de regi eroici.

[30] *Magnus al II-lea:* Magnus al II-lea Eriksson (1319-1363).

Fernando a avut mari virtuţi de om şi, în cel mai înalt grad. pe acelea de rege. Cei care au pornit să alcătuiască un suveran desăvîrşit au acumulat înzestrări: căci e uşor să le discuţi, dar nu să le şi dobîndeşti.
Au avut unii mari virtuţi ca oameni şi mari vicii ca regi. Prea-credincios a fost Graţian, dar mai mult pentru o chilie de călugăr decît pentru jilţul imperial. Aragonezul Ramiro şi portughezul Enrico erau mai potriviţi pentru altar decît pentru tron.
Alţii, dimpotrivă, au avut mari virtuţi de rege şi mari vicii de oameni; în Alexandru şi Cezar şi-au disputat întîietatea cum nu se poate mai mult. Bătăiosul don Jaime a avut unele delăsări de om şi eroice trezii de rege: la zece ani a apucat sceptrul cu vitejia de la treizeci, cu maturitatea de la o sută.
înzestrările regeşti sînt sublime şi de ordin superior; ele au umplut mari goluri ale celorlalte în cazul regelui don Diniz[31] al Portugaliei. Pururi proslăvit va fi Henric al IV-lea al Franţei, pentru că a fost remarcabil ca rege.
Cel mărinimos dintre Alfonşi socotea virtuţile slujbei drept primele în solicitare ca şi în preţuire. Ce folos că celălalt Alfonso[32] era mare matematician, dacă politician nu era nici măcar mediocru? Şi-a pus în minte să

îndrepte alcătuirea universului, el. care era cît pe ce să-şi piardă regatul.
Elementele, deşi au şi celelalte calităţi într-un grad mediocru, pe-ale lor proprii le au în gradul cel mai înalt; şi chiar dacă este pozitiv în toate cele, gotul Vamba se disimulează, pentru că e rege superlativ. Numai cu aceasta şi-au dezminţit multa barbarie otomanii; vorbesc de cei dintîi, mai puţin şi mai mult decît oameni, prin incultură şi prin bravură.
Desăvîrşire limitată oricare din acestea: căci un suveran complet, un Otto împărat, un Clovis francez, un Fernando al III-lea al Castiliei se alcătuiesc din ambele; şi, nu fără prevedere şi pildă, înţeleaptă natură a depozitat toate facultăţile vieţii în cap.
Nu excludeau înzestrările de rege pe cele de om în marele împărat Rudolf I, ci mai degrabă se întrajutorau. Temei vădit, căci

[31] *Diniz:* în original, formă spaniolă semiadaptată, *Dionis.* Preferăm în acest caz forma portugheză originară.
[32] *celălalt Alfonso:* Alfonso al X-lea cel înţelept, rege al Castiliei şi Leonului (1252-1284), ironizat şi cu alte prilejuri de Graciân.

numai printre suveranii creştini au fost unii întru totul desăvîrştiţi, şi rămînă osîndiţi, ca orbi, la muţenie cei doi politicieni necredincioşi[33].
Cel mai bun dintre păgîni a fost Traian; atît de ilustru, încît catolicii se pare că l-au invidiat păgînismului; şi mulţi părinţi ai Bisericii, dacă nu cu realitatea, l-au izbăvit de ultima nefericire cu afectul[34]. Ce are însă de-a face cu catolicul Teodosie? Acesta 1-a egalat în excelenţa virtuţilor şi 1-a întrecut în numărul lor. Traian solicita onorurile, iar Teodosie meritele; acela triumfurile,

[33] *cei doi politicieni necredincioşi:* Aluzie la Niccolo Machiavelli şi Jean Bodin, identificată de Edward Sarmiento în articolul său „Introduccion y notas para una edicion de «El Politico», de Graciân. — Apuntes", *Archivo de Filologia Aragonesa,* IV, 1952. Vezi şi nota urm.
[34] *cu afectul:* Graciân face aluzie la o veche anecdotă referitoare la împăratul Traian, extrem de răspîndită în Evul Mediu şi potrivit căreia papa Grigorie I sau Grigorie cel Mare (590-604), mişcat de bunătatea şi spiritul de dreptate al împăratului, a obţinut de la Dumnezeu mîntuirea lui Traian. Scena care 1-a emoţionat pe papă făcea parte probabil dintr-un basorelief ce consemna fapte ale împăratului. Dante însuşi preia această legendă şi descrie, cu vorbele lui Virgiliu, scena reprezentată în marmură: „înalta glorie-n faţă-aici îmi stete, a prinţului roman, valoarea cui izbîndă mare a lui Grigorie-i dete. Eu de-mpăratul. de Traian vă spui, şi-o văduvă-ntr-un plîns amar, şi-al gurii şi-al ochilor, s-a prins de frîul lui. Vuia tot cîmpu-n goana călăturii de roibi şi-oşteni, şi-n vînt. peste Cezar, stindarde de-aur îşi mişcau vulturii. Şi biata, ea-ntre-atîţi. plîngînd amar: «Răzbună-mi, Doamne, dup-a ta putere, pe fiul mort, să nu plîng în zadar!» El a răspuns: «Aşteaptă-acum, muiere, pe cînd mă-ntorc». Iar ea: «Stăpîne bune!» ca cel ce n-are-astîmpăr în durere, « Dar dacă nu te-ntorci?» — «O să-1 răzbune urmaşul meu!» Iar ea «Al altui bine ce-ţi este bun, cînd uiţi pe-al tău?» Şi-i spune Traian: «Fii mîngîiată. Se cuvine să fac ce-mi ceri. acum şi nu apoi, dreptatea vrea şi mila mă reţine!»" *(Purg.,* X, 73-93, trad. G. Coşbuc.) O consemnare mai veche a legendei, citată de comentatori ai *Divinei Comedii.* se află în *Novellino,* LXVIII. La Cassius Dio, indicat de comentatori ca posibil izvor al scenei, nu am putut găsi nimic asemănător. In lumina acestei legende se poate înţelege mai exact şi referirea la „cei doi politicieni necredincioşi", identificaţi de E. Sarmiento ca Machiavelli şi Bodin. Potrivit unei variante a legendei despre pietatea lui Traian şi „marea izbîndă" a papei Grigorie, se spune că Dumnezeu, supărat totuşi că papa îl silise prin rugăciunile sale să scoată din iad pe un păgîn, 1-a osîndit să rămînă mut vreme de un an de zile, pentru ca pe viitor să nu mai facă nici un fel de asemenea intervenţii. Or, „cei doi politicieni necredincioşi", sînt „orbi" deoarece nu-i văd pe suveranii creştini desăvîrşiţi, drept care sînt pedepsiţi să amuţească simbolic, adică să le fie uitate scrierile, să devină mute, neascultate. O sursă directă pe care Graciân a putut-o consulta e lucrarea lui Alfonso Chacon (autor şi al unei descrieri a Columnei lui Traian). *Historia ceu Verissima a calumniis muhorum vindicata, quae refert M. Ulpii Traiani Augusti animam precibus Divi Gregorii PontiRcis Romani* a *taitareis conciatibus ereptam,* Veneţia, 1583; vezi în acest sens şi Angel Ferrari, *op. cit.,* p. 330.

acesta victoriile; 1-a întrecut în cumpătarea cugetului şi a trupului, fiu în sfîrşit al acelui mare arhiepiscop al Milanului[35], obişnuit să zămislească pentru Biserică fii uriaşi şi într-o stare, şi în cealaltă.
Au fost desăvîrşiţi Henric între împăraţi şi Ludovic între regi, ca dovadă că sfinţenia şi regalitatea nu se stînjenesc.
Nenorocire contrară, să nu ai nici înzestrări ale persoanei, nici reliefuri ale slujbei. Mulţi au fost suverani doar ca să le sporească numărul. Unul dintre ei a fost Claudius[36], despre care Seneca a spus că nimeni n-a ştiut că încetase a fi, pentru că nimeni n-a ştiut că începuse a fi. Carol cel Simplu, sau incapabil, trăind în Franţa, se şi văzuse considerat drept mort. Şi cu toate că Amurat şi Mahomed, amîndoi ai treilea, ar fi putut fi lesne odrasle a ceva, şi chiar ale multului, şi-au pus fericirea în nimic.
Dar şi aceasta e o extremă tolerabilă; există monstruozităţi mai mari: cînd un suveran umple golul virtuţilor cu vicii abominabile înseamnă a duce de rîpă totul. Miracol execrabil fost Nero, amfibiu între om şi fiară; în primii şase ani a rivalizat cu cel mai bun suveran, iar în ultimii şase, cu cel mai rău. Cerul a prevăzut un oracol de prudenţă[37] ca magistru al unui monstru de răutate, dar de puţin folos a fost învăţătura acolo unde s-a împotrivit natura. Şi ce-ar fi fost de nu l-ar fi avut pe un Seneca drept Chiron[38]!
L-a scos din infamie Heliogabal, acela ce a degenerat şi mai jos decît o brută şi de care e ofensată pînă şi amintirea. Amîndoi au avut vicii abominabile ca oameni şi ca regi, au păcătuit cu amîndouă mîinile.

[35] *arhiepiscop al Milanului:* Sfîntul Ambrozie. „Fiii uriaşi" zămisliţi de el pentru Biserică sînt Sf. Augustin şi Teodosie cel Mare, ambii botezaţi de el.
[36] *Claudius:* Potrivit opiniei istoricilor moderni, Seneca îl ridiculizează în mod nedrept pe împăratul Claudius în pamfletul său *Divi Claudii Apokolokyntosis (Transformarea în dovleac a divinului Claudius),* vezi voi. Seneca, *Apokolokyntosis.* Petroniu, *Satyricon,* trad., pref. şi note de Eugen Cizek, Minerva, B.P.T., Bucureşti, 1967.
[37] *Un oracol de prudenţă:* Aluzie la Seneca filozoful, numit educator al lui Lucius Domitius Nero, viitorul împărat, care l-a silit în cele din urmă să se sinucidă. De notat că Graciân îi atribuie lui Nero o domnie cu doi ani mai scurtă decît în realitate (54-68 d.Cr.)
[38] *Chiron:* Cel mai înţelept dintre Centauri, maestru al lui Asklepios, deseori prezent în scrierile lui Graciân: *Disc.,* XVIII; *Crit.,* 1,6, capitol în care Chiron le este călăuză lui Critilo şi Andrenio.

Veşnice sînt greşelile suveranilor; se nasc îndeobşte în cea mai adîncă taină a palatelor şi iute îşi iau zborul prin pieţe. Au greşit într-o clipă pentru totdeauna, iar neatenţia lor momentană rămîne osîndită la ştirea perenă a tuturor celor viitori.
Puţin trebuie să lipsească pentru ca un ins să fie imperfect, şi e nevoie ca totul să prisosească pentru ca să fie perfect, şi cu atît mai mult cu cît, în ordinea lucrurilor, ţine de o categorie mai
nobilă, cum e un rege.
Virtuţile sau viciile meseriei sînt foarte vizibile, şi tocmai de aceea mai cenzurabile. Greşelile se numesc prin antonomază capete de acuzare, pentru că cele ale capului se ascund cel mai puţin.
La Fernando, străinii au exagerat unele uşoare defecte, interesaţi fiind, şi ca şi cum la el ar fi fost culpabile, fiindcă el a luat-o înainte, pe cînd la suveranii lor sînt scuzabile, fiindcă au rămas în urma lui. Dacă a greşit, n-a fost ca să greşească, ci ca să se adapteze efectelor prilejului, nu celor ale viciului: le aducea timpul. Se vădeşte o contradicţie în faptul că străinii îi atribuie tot ce e rău, pe cînd spaniolii îi tăgăduiesc tot ce e bun; aceia îi adună culpele, aceştia îi uzurpă succesele,
I-au notat şi ai săi unele lipsuri, nicidecum excese. Sigur este că ceea ce într-un regat părea o exagerare, în altul un mijloc
foarte potrivit.
A cumpănit cu moderaţia sa risipa a doi regi[39] care l-au precedat şi. dacă a fost cumpătat cu ceilalţi, mult mai mult cu sine însuşi; fi-va pururi aplaudabilă mîneca sa de catifea şi pieptarul de atlaz[40] al Catolicei sale Regine. N-a vrut să se zugrăvească în milostenii, ca regele don Diniz al Portugaliei, nici să-1 încondeieze urmaşii săi, ca pe Juan împărat, şi pe alţii[41].
A fost universal[42] în talente şi fără pereche în acela de a guverna. Mare conducător, mare sfetnic al lui însuşi, mare judecător, mare administrator, chiar şi mare prelat, dar maxim rege.

[39] *doi regi:* Face aluzie la Juan al Il-lea şi Enrique al FV-lea ai Castiliei.

[40] *mîneca de catifea şi pieptarul de atlaz:* Ca semne ale sobrietăţii vestimentare cultivate de către cei suverani exemplari.

[41] *N-a Tut... pe a]ii:* In text. frază oarecum ambiguă din cauza dublului sens al verbului *retratar* 1. „a zugrăvi, a face portretul", 2. *arh.* „a retracta", refractar. Opţiunile variabile ale editorilor consultaţi nu ne-au convins. Optăm, în soluţia noastră, pentru un posibil joc de cuvinte. Nu e clară nici aluzia la, Juan emperador".

[42] *A fost universal...:* Aici începe partea a III-a (Ferrari, *op. cit.,* p. 235), în care Graciân prezintă „specificarea şi înzestrarea lui Fernando Catolicul ca fondator perfect al monarhiei spaniole".

i Biblietecft Jnieţeac£

Unii nu-1 socotesc drept mare suveran decit pe acela care a fost mare conducător, mare luptător, restrîngînd slujba universală a unui monarh la aceea specială a unui căpitan, con-fundînd-o pe cea a superiorului cu cea a unui subaltern. Eminenţa regală nu stă în luptă, ci în guvernare. Mare înzestrare a marelui Filip al IV-lea, faptul că. deşi universal în eminenţe, cu judecată maximă, cu minte remarcabilă, cu bravură eroică, şi-a dat măsura extremă în cîrmuire, silindu-se şi sustrăgîndu-se parcă de la înclinaţia războinică firească, şi pe cea dintîi a socotit-o drept apogeu al înzestrărilor regeşti şi blazon caracteristic al unui rege desăvîrşit.
Excelent căpitan a fost Aurelian, nu însă excelent împărat. Luptător vestit a fost Carol al Burgundiei, nu însă faimos cîrmui-tor. A simţit-o pe pielea sa tiranul Saturninus[43], cînd i s-a pus coroana silnică: „Astăzi, zise el, tovarăşi ai mei de luptă, aţi pierdut un bun căpitan şi aţi făcut un rău suveran, căci nu e oricine apt pentru orice."
Eroică înzestrare a curajului militar la un rege, urmarea lui e aplaudabilitatea. Au dobîndit reputaţia nemuritoare creştinul don Jaime şi turcul Mahomed, prin comportare războinică şi prin noroc; dar, bine examinată în lumina rigorii politice, meseria unui rege nu e să fie căpitan: căci ea cuprinde mult mai mult. Obligaţia e universală, îmbrăţişează multe eminenţe. Dintr-un rege desăvîrşit, dintr-un suveran perfect, dintr-un Traian, dintr-un Carol cel Mare, dintr-un don Fernando Catolicul s-ar putea face o sută de oameni faimoşi, dacă ar fi să li se împartă atributele, dacă ar fi să li se distribuie înzestrările.
Toate slujbele pe care le împărţise marea Republică romană atîtor bărbaţi aleşi, consuli, dictatori, tribuni, cenzori şi prefecţi, au ajuns să se unească doar într-un *Cezar:* căci un suveran trebuie să fie totul, din obligaţie şi în chip eminent.
Niciodată nu trebuie să se dedice pe de-a-ntregul unei singure slujbe, căci ar însemna să li se sustragă celorlalte; şi

[43] *Saturninus:* Anecdota despre Publius Sempronius Saturninus figurează în *Istoria Augustă,* „Cei treizeci de tirani" (de Flavius Vopiscus Syriacusius). Iată cuvintele lui Saturninus:.„StoUtJwtwBlPfrtlerdut un om necesar, dacă nu mă "exprim cu îndrăzneală. întoadevăş, «UjarîfreAanizat Gallia, după ce am ocupat-o, ţiljîdat Africa maurilor, ani linfşnrSpama.Jar la ce foloseşte? am pierdut toate acestea4in momenticpanfBierClJWftl deilnpărat." *(Istoria Augustă,* trad. de
Hd. Ştiinţifică, Bucureşti, [1971],
stea,din momentxanfjJierCjAîfSl de DtWPopescu şî Constantin Drăgulescu, p515) CLU?
p.515.)
Consta
FILAIA
67483

marele Ludovic[44] al Franţei se lăsa în aşa fel antrenat de belico-zitate, încît nu pierdea din vedere justiţia, religia, guvernarea, economia şi celelalte obligaţii regale.
Carol cel Mare, cînd lupta într-o provincie, veghea la pacea, sporul şi bunăstarea celorlalte. în timp ce se războia în Germania, întemeia celebra universitate din Paris şi marele parlament al
Franţei.
Au fost mulţi războinici inimoşi, dar şi-au distrus regatele mai rău decît proprii lor duşmani; au purtat mai întîi război cu ei înşişi, sărăcindu-şi statele de aur ca şi de oameni, principala şi cea mai mare bogăţie.
în această privinţă, Fernando a fost nespus de iscusit, deoarece a umplut Spania de triumfuri şi de bogăţii. Luptînd într-un regat, triumfa în celelalte. A îmbogăţit Spania material şi spiritual. A dezvoltat armata şi justiţia, pe-aceea cu trupe, pe-aceasta cu tribunale.
A guvernat totdeauna după prilej, maxim aforism al politicii sale. Potrivirea dintre firea suveranului şi starea monarhiei este un noroc. Silirea sau moderarea în funcţie de aceasta, prudenţă; cea dintîi are avantajul că e înnăscută şi, prin înlesnire, asigură durata; cea de-a doua merită gloria sîrguinţei.
Dar e obligatoriu, fie prin natură, fie prin artă, ca suveranul să-şi adapteze înclinaţia după dispoziţia monarhiei. La un moment dat e de dorit un suveran războinic, iar altădată, unul paşnic; nenorocirea e să se inverseze momentele, să se contrazică împrejurările.
Franţei i-a căzut un Childeric potolit tocmai cînd îşi dorea drept rege un Marte şi, dimpotrivă, un Francisc războinic atunci cînd regatul şi toată creştinătatea ar fi înflorit datorită liniştii.
Mulţi regi ar fi fost fii ai faimei, dacă ar fi fost şi ai vremii cu prilej, care dă împlinire faptelor, şi mai cu seamă celor regeşti. Portughezul Sebastian s-a urcat pe tron cu succesul asigurat; n-a mai găsit însă slujbă pe măsura spiritului său generos; a căutat-o în violenţă: dacă ar fi venit cu cîteva secole mai înainte, el ar fi fost alt Cezar, şi Lisabona altă Romă. O, principe demn de timp mai bun!
Acesta e temeiul măreţiei la-care a ajuns monarhia otomană, care, în faza-i de creştere impetuoasă, a tras la sorţi suverani

-

[44] *marele Ludovic:* Ludovic aliX-lea cel Sfînt.

" • » .

potriviţi cu statul, născuţi la momentul prielnic, cu dorinţă de întrecere şi vitejie neslăbită. Unui Mahomed cuceritor i-a urmat un Baiazid norocos; acestuia, vajnicul Selim, iar lui Selim, un Soliman şiret; fără a da loc, sub asemenea variaţie de sceptre, nici la schimbarea sorţii declarate în favoarea sa, nici la moleşirea curajului militar cunoscut.
Căci dacă atunci cînd armele merg cu ardoare, reputaţia cu aplauze, bravura militară cu tot avîntul, iar soarta e prielnică, la tron urmează un principe lăsător sau incapabil, înseamnă că totul se răceşte.
Aragonezii au scuturat cu atîta iuţeală ruşinosul jug african, prin curajul neslăbit al regilor săi faimoşi, încît au putut sări şi-n ajutorul vecinilor lor şi chiar alunga în cele din urmă din toată Spania dominaţia maură. Aceştia moşteneau unul de la altul nu atît statele, care erau puţin întinse, cît curajul şi capacitatea, care erau pentru o lume întreagă.
Moare regele don Sancho moartea eroilor[45], în cea mai gravă împrejurare, cînd, pe de o parte, asediase o cetate invincibilă, cheie a regatelor sale, poartă a cuceririlor sale creştine, şi, pe de alta, aştepta să-i vină în ajutor o armată de regi. îi urmează însă neînvinsul don Pedro, fiul său, suveran al prilejului, care nu numai a suplinit, ci a şi covîrşit în mai bine pierderea tatălui său. în locul sceptrului, a înşfăcat sabia. însetată de sînge necredincios, şi a răzbunat din plin fatala dardă părintească, deoarece, pentru un rege ucis, a secerat atîtea capete încoronate, încît numai cele venetice şi subalterne au fost patru[46].
Imperiile îşi au creşterile şi deplinătăţile lor; cresc prin bravură cel mai mult; se păstrează printr-o mijlocie, atîta cît să nu decadă, deşi mai multe monarhii au pierit mai curînd prin minus decît prin exces de curaj.
Sînt regate, sînt provincii care pretind la propriu suverani războinici, precum Franţa cea marţială. Altele, dimpotrivă, paşnici, precum Anglia, deşi datorită întîmplărilor folosinţele pot varia.

[45] *moartea eroilor:* Cf. *Num.,* 23, 10: „Morialur anima mea morte iustorum" („Să moară sufletul meu moartea drepţilor acestora"). Regele la care se referă e cel de-al doilea rege al Aragonului, Sancho Ramirez (1064-1094), care-şi găseşte moartea la asediul cetăţii Huesca, cucerită abia de fiul şi urmaşul său, Pedro I (1094-1104).

[46] *patru:* Se referă la cele patru capete din heraldica aragoneză.

Unele au nevoie ca suveranul să încline spre justiţie, iar altele spre clemenţă; şi în acelaşi stat, după o extremă, a

fost bine primită cealaltă. După un don Juan al II-lea şi un don Enrique, risipitori, în Castilia, a urmat oportun un păstrător Fernando, răscumpărîndu-şi îndoit coroana: mai întîi de la propriii săi vasali, iar apoi, de la duşmani. Blîndeţea sa 1-a făcut vestit în Portugalia pe regele don Manuel, după asprimile predecesorului său don Juan: căci cu această alternanţă şi varietate de înrîuriri se păstrează mai bine imperiile.
Cînd suveranii rivali sau vecini sînt marţiali şi războinici, un rege dedulcit la petrecerile şi desfătările păcii este fatal, e primejdios şi chiar dispreţuit. Indolenţa lui sporeşte trufia adversarilor şi deznădejdea vasalilor. Gravă nefericire, cînd e rîvnit regele străin.
Dacă nu cumva politica, iscusinţa şi ştiinţa înlocuiesc lipsa priceperii militare. în acest fel a concurat politicianul Ludovic al Franţei[47] cu războinicul şi bravul Carol al Burgundiei[48], de unde se vede cu cît e mai valoroasă viclenia decît puterea.
Fernando s-a întrecut cu suverani pe măsura sa, iscusiţi, atenţi şi politicieni. Sînt ere ale regilor. Se întîmplă uneori că toţi sînt marţiali şi războinici, concurînd curajul, luîndu-se la întrecere cu faima. Au coincis astfel în acelaşi timp neînvinsul Carol Quintul în Spania, războinicul Francisc în Franţa şi bravul Soliman în Turcia. Tustrei mari conducători de oşti. Fiecare din ei ar li pus stăpînire pe lumea întreagă, de n-ar fi avut asemenea antagonişti; şi-au fărîmat reciproc puterea şi şi-au înfrînat cutezanţa.
Alteori, toţi sînt drepţi, pioşi. cucernici şi fii ai Celui Preaînalt. Un Henric împărat în Germania, Robert în Franţa, Canut în Anglia şi Boleslav în Polonia.
Alţii, petrecăreţi şi, prin urmare, lăsători: un Childeric în Franţa, un Rodrigo în Spania şi un Filipicos[49] ca nume şi fapte în imperiu. Regii se trezesc unii pe alţii şi se şi adorm şi, asemenea încoronatelor păsări domestice, se provoacă la cînt sau la tăcere. Pînă şi în cruzime s-au întrecut, după cum s-au confundat la nume, cei trei Pedro din Spania[50].

[47] *politicianul Ludovic al Franţei:* Ludovic al Xl-lea.
[48] *Carol al Burgundiei:* Carol Temerarul, ducele Burgundiei (1467-1477).
[49] *Filipicos:* E vorba, probabil, de uzurpatorul Filippikos din Bizanţ (711—713).
[50] *cei trei Pedro din Spania:* Pedro I cel Crud al Castiliei (1350-1369), Pedro I cel Neînduplecat al Portugaliei (1357-1367) şi Pedro al IV-lea cel Ceremonios al Aragonului şi Cataloniei (1336-1387), acesta din urmă putînd fi şi el, după mărturii contemporane, supranumit „cel Crud". Vezi Ferrari, *op. cit,* p. 248.

Fernando s-a acomodat cu politica unui Ludovic al Xl-lea, cu prudenţa unui prim Maximilian, cu iscusinţa unui Alexandru al Vl-lea, cu şiretenia unui Lodovko Moro; i-a dat fiecăruia os de ros, şi-n cele din urmă s-a ales el cu cîştig.
A fost o eră a oamenilor politici, iar Fernando, magistrul de primă clasă[51]. Zic politician prudent, nu politician viclean: e o mare deosebire.
E o jignire vulgară la adresa politicii să fie confundată cu viclenia; unii nu-1 consideră drept înţelept decît pe amăgitor şi drept cel mai înţelept pe acela care a ştiut cel mai bine să simuleze, să disimuleze, să amăgească, nebăgînd de seamă că pedeapsa unora ca ei a fost întotdeauna să piară în amăgire.
Doi idoli, două oracole ale politicii venerează oamenii de stat: pe Tiberiu şi pe Ludovic[52]: le ridică-n slăvi disimularea, le exagerează viclenia; eu le atribui însă această reputaţie de politicieni mai mult comentariului celor doi scriitori ai lor, care au fost Tacit şi Comnines. decît succesului acţiunilor lor.
Totdeauna mi s-a părut inutilă şi chiar nefericită toată maşinăria lor politică, deoarece i-a adus pe amîndoi pe punctul de a-şi pierde cele două coroane: în cazul lui Tiberiu, prin dispreţ; în cel al lui Ludovic, prin detestare. Ce n-au izbutit prin reputaţia înzestrărilor au pretins să dobîndească prin paradă, iar ceea ce ar fi trebuit s-o facă prin iubire faţă de virtuţile lor, au încercat-o prin groaza faţă de cruzimile lor.
Tiberiu a ajuns la capătul deznădejdii; i-au retras toţi afecţiunea şi el însuşi s-a osîndit la exil pe o insulă: a murit în viaţă, moarte intolerabilă. Caligula şi Nero au avut norocul să moară de-a binelea, ca să nu mai simtă ofensele postume, dar Tiberiu a murit doar pentru autoritate şi a rămas simţitor la dispreţ.
Nu e ştiinţă aceea ale cărei efecte degenerează. Operele sînt dovadă regală a bunei cugetări. Politică inutilă cea care s-a redus toată la subtilităţi închipuite şi, îndeobşte, toţi cîţi au făcut caz de artificiu au fost regi de multă himeră şi de folos nul.
Cu cît a fost mai bun politician Ludovic al IX-lea decît al Xl-lea, amîndoi francezi, fără atîtea secrete şi maşinaţii! Regele

[51] *magistrul de primă clasă:* în sistemul universitar medieval, cursurile ţinute la prima oră matinală erau rezervate celor mai prestigioşi profesori. în original: „catedrătico de prima".
[32] *Ludovic:* Ludovic al Xl-lea al Franţei.

cel sfînt a scos din Franţa războiul înnăscut şi 1-a azvîrlit duşmanilor Domnului, întru marea glorie a renumelui preacreştin; 1-a scos el, dar l-au adus înapoi urmaşii lui, fără a mai ieşi iarăşi vreodată nici dintre hotarele proprii, nici dintre cele creştine, cu la fel de puţin folos ca şi fericire: căci, dacă l-ar fi continuat, numele lui Mahomed ar fi fost de mult uitat în toată Europa, în Africa şi-n Asia. O, împrejurare demnă de meditat şi de plîns totodată, anume că astăzi creştinătatea se pîrjoleşte în războaie, pe cînd păgînătatea se odihneşte; e scăldat în sînge

creştinismul, şi-n trandafiri necredinţa!
Adevărata şi magistrala politică a fost cea a lui Fernando: sigură şi fermă, căci nu se reducea la himere fantastice; utilă, deoarece îi aducea cîte un regat pe an; cinstită, deoarece i-a adus pe merit blazonul de catolic. A cucerit regate pentru Dumnezeu, coroane pentru tronurile crucii sale, provincii pentru lagărele credinţei; şi, în sfîrşit, el a fost cel care a ştiut să unească pămîntul cu cerul.
A fost rege al înzestrărilor şi al prilejurilor, croite acestea pe măsura acelora. Unii suverani au avut excelente înzestrări, le-au lipsit însă prilejurile de a le folosi. Alţii, dimpotrivă, au avut prilejurile şi le-au lipsit talentele, încît nu ştiu pe care s-o condamn ca nefericire mai mare. Femando n-a făcut paradă de ele, nici nu le-a silnicit; norocul său îl îmbia cu ele. Unii umblă la vînătoare de prilejuri, scoţînd universul din ţîţîni, pentru ca pînă la urmă să-i strivească propria lor violenţă.
înzestrarea lui cea mai mare, şi soarele celorlalte, a fost o prodigioasă capacitate, fundament sigur al unei măreţii regeşti.
Lumea va fi fericită, a spus Platon şi a apreciat Valerius[53], cînd vor începe să domnească înţelepţii sau cînd vor începe a fi înţelepţi regii. Elementul constitutiv primar al unui rege este o mare capacitate, iar rege cu multă capacitate, rege cu mult miez. Capul a fost numit astfel nu după cavitatea materială, ci după capacitatea de a înţelege. Suveranul e capul regatului: aşadar, atributul său cel mai mare trebuie să fie cuprinderea, înţelegerea.
[53] *Platon... Valerius:* Platon, *Republica,* 473c-d: „Dacă ori filozofii nu vor domni în cetăţi, ori cei ce sînt numiţi acum regi şi stăpîni nu vor filozofa [...] nu va încăpea contenirea relelor... pentru cetăţi şi neamul omenesc" (trad. Andrei Comea). Vezi şi Valerius Maximus, VII, cap. II, „Despre înţelepciune", străini, 4: „Nu va fi fericire pentru lume decît atunci cînd filozofii vor fi regi sau regii filozofi".
Capacitatea formează persoane, incapacitatea monştri; aceea pe un Cezar, care întemeiază monarhia; aceasta pe un Gallienus, care o pierde; aceea îl însufleţeşte pe un Cirus întru glorioase osteneli; aceasta pe un Darius întru lene şi odihnă; şi astfel, dintr-una încolţesc înzestrări în Pelayo, din cealaltă năravuri în Rodrigo; dintr-una isprăvi în Romulus, din cealaltă mîrşăvii în Tarquinus.
Toţi marii regi eternizaţi în arhivele faimei, în nemuritoarele cataloage ale aplauzelor, au fost de mare capacitate, căci fără aceasta nu poate exista măreţie.
Se naşte, nu se capătă zarul optim, darul desăvîrşit, care pogoară din Părintele luminilor[54]. Bine ce sporeşte cu sîrguinţa şi se desăvîrşeşte cu experienţa.
Capacitatea e temeiul politicii, acea mare artă de a fi rege, care nu se aşază decît în marile judecăţi: într-un Ludovic al Xl-lea al Franţei, într-un Matei Corvin al Ungariei, într-un Maximilian împărat, într-un Ştefan Bathory al Poloniei şi într-un Fernando al Spaniei.
Capacitatea e sîn al prudenţei, fără de care nici slujba, nici practica, nici anii nu scot vreodată maeştri. Cu ea, tinerii sînt bătrîni, iar fără ea, bătrînii sînt tineri. I-a adus lui Otto al LTI-lea superlativul renumelor, adică acela de a fi fost numit miracol al lumii, pentru că, la unsprezece ani, a fost ales împărat şi a satisfăcut întru totul sufragiile: succesele suplineau căruntețea şi cu toţii au admirat un secol de maturitate în cei doi lustri ai vîrstei lui.
Dar unde şi-a dat întreaga măsură miracolul unei mari capacităţi a fost în Semiramida, cea care a întemeiat Babilonul, cea care a poruncit Asiei: patruzeci de ani a domnit sub cuvînt că este bărbat. S-a obligat să fie bărbat şi, o dată cu gătelile, a lepădat şi beteşugurile femeieşti; dar niciodată veşmîntul n-ar fi de ajuns ca să ascundă sexul, dacă nu l-ar dezminţi şi capacitatea.
Capacitatea e cealaltă coloană care, împreună cu curajul, asigură amîndouă reputaţia; şi, în competiţie, a cîştigat mereu prima. Datorită ei a fost numit înţelept Carol al V-lea francezul, nu datorită studiilor, nici ştiinţelor, ci pentru că a ştiut să dom-
[54] *... din Părintele luminilor:* Vezi *Epistola lui Iacov,* 1,17: „Omne datum optimum et omne donum perfectum, a Patre luminium" („Toată darea cea bună şi tot darul desăvîrşit, pogorîndu-se de la Părintele luminilor").

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

nească, aceasta fiind adevărata ştiinţa a regilor; fără a îmbrăca platoşa, a recuperat toată Franţa, aproape toată înstrăinată pe atunci, şi, fără a părăsi tronul regal, i-a alungat în Britania lor pe englezi.
Pentru asta însă e nevoie de o capacitate supremă, de inteligenţa unui Iustinian, de politica unui Ludovic[55], de prudenţa unui Filip al II-lea: căci dacă un Gallienus, fără a-i egala în ştiinţă, a vrut să-i întreacă în imobilitate, înseamnă că a vrut să-şi păzească palatul, dar nu imperiul.
Din ştiinţă şi din curaj se adaptează un suveran desăvîrşit: un Moise. pentru a fi legislator şi conducător al republicii lui Dumnezeu; un David, viteaz ca să păzească, înţelept ca să proslăvească cinstea Celui Preaînalt; un Cezar, făcîndu-şi blazon din pană şi din spadă; un lacedemonian Agesilaos, ale cărui sentinţe au meritat să fie cele dintîi în cartea judicioşilor. iar faptele sale în cea a vitejilor; un Constantin cel Mare, cînd conferind autoritate conciliilor, cînd comandînd ostile; un Iustinian dînd arme şi legi Imperiului; un Mahomed al II-lea citind şi cucerind; un Alfonso cel Mărinimos, fie în academie, fie în campanie; un Ismail Safi, al cărui renume de înţelept a fost pecete a spadei sale victorioase; un Francisc I al Franţei, înconjurat de învăţaţi şi de comandaţi de oşti; un Filip al II-lea al Spaniei, care a început ca viteaz şi a sfîrşit ca prudent.
Această niciodată îndeajuns lăudată înzestrare constă din două facultăţi eminente: promptitudine în inteligenţă şi

maturitate în judecată; înţelegerea precedă hotărîrea, iar inteligenţa e aurora a prudenţei.
Un suveran cuprinzător, un Cazimir cel Mare al Poloniei, zic, îşi este în toate privinţele conform sieşi; se făcea stăpîn pe tot prin învăţătură, ca să fie şi prin putere. Augustus şi-a înmatriculat mai întîi tot imperiul în cap, iar apoi l-a ţinut în pumn. Deschidea şi închidea după plac porţile lui lanus[56], ceea ce era totuna cu a ţine în mînă cheile universului, stăpîn pe război şi pe pace. Era în toate părţile africanul Iacob Almanzor[57] prin autoritate şi reputaţie, pentru că toate erau într-însul prin cunoaştere.

[55] *Ludoic:* Din nou, Ludovic al Xl-lea al Franţei.

porţile lui lanus: Uşile templelor lui lanus erau permanent deschise în vreme de război, dar se închideau pe timp de pace. Deschiderea sau închiderea porţilor lui lanus însemna, aşadar, declararea stării de război sau instaurarea păcii la Roma.

[57] *Iacob Almanzor:* Abu Iusuf Iakub al-Mansur ibn Iusuf I (1184-1199), cel mai important suveran almohad. Titlul de „al-Mansur" („Victoriosul") şi 1-a luat

Un suveran prudent, a cărui mare judecată e piatra de încercare a oricărei mari capacităţi. Teodosie cîntărea talentele: Anto-ninus măsura adîncimile; gotul Sisebut aprecia eminenţele; Alfonso cerceta meritele; Iustinian înălţa miniştri nu întîmplător, ci prin alegere: căpitani ce meritau a fi împăraţi, iar el mult mai mult; Antoninus împărat împărţea rangurile, distribuia slujbele, nu datorită bunăvoinţei cugetului său, ci prin cercetarea judecăţii sale riguroase.
Un suveran iscusit, Argus regal care prevede totul; rival al lui lanus, care priveşte cu două feţe; cu adîncime de nepătruns, cu mai multe sînuri decît un ocean: ai săi îl suspectează, străinii se tem de el, şi toţi iau seama la dînsul, pentru că el tuturora le ia seama.
Un suveran pătrunzător, descoperă mai mult pămînt dintr-o ochire decît alţii cu veghere veşnică. Celui ce cuprinde mult nu i se înfîmplă nimica, iar celui ce pătrunde totul nimica nu i se-ascunde. Henric al IV-lea al Franţei avea o inteligenţă peste fire, încît străvedea şi intenţiile, clarvăzător al celei mai mari adîncimi, făcînd anatomia spiritelor, firilor, înclinaţiilor.
Un suveran viu, care vede totul, aude totul, pipăie totul. Urechile lui Vespasian nu se îmbolnăveau de obişnuitul beteşug regesc: adultere ale adevărului, năravuri ale ştirilor, trădări ale linguşirii.
Un suveran atent, care nici nu doarme, nici nu-i lasă să doarmă pe cei ce-1 ajută să fie rege, autorităţile inferioare: leu dacă veghează, leu dacă doarme, cu ochii mereu deschişi, fie cu realitatea, fie cu aparenţa cîştigată. O, atenţia prudentului Filip al Spa-niilor şi foarte mult repetata, şi încă şi mai bine practicata lui comparaţie dintre un război de ţesut şi tronul[58] pe care sade cu grijă un suveran pururi atent la firul ce se rupe!
Un suveran sensibil, pe care pierderile să-1 înţepe, să-1 rănească la coarda simţitoare a inimii. Au făcut unii raţiune de Stat para-

după ce 1-a învins pe Alfonso al VIII-lea al Castiliei la Alarcos (18 iulie 1195). Mai există un ..Almanzor" celebru — Mohammed Ibn Abu Amir, supranumit şi el „al-Mansur" (938-1001), strălucii conducător de oşti, regent al regatului Cor-dobei la moartea lui Hakam al II-lea

[58] *război de fesut şi* tron: Comparaţia provine dintr-un *Sermon que predica a la Magestad el Rey D. Felipe III, el Dr. Aguilar de Terrones,* Madrid, 1598, vezi E. Sarmiento, art. cit, p. 194.

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

doxală din indolenţă şi mărinimie din insensibilitate. Prevă-zătoarea natură şi-a făcut vieţuitoarele sensibile, mijloc neîntrecut pentru păzirea lor, şi sensibili îi vrea şi politica pe regii ei.
Cine oare nu va fi scîrbit de nătîngia lui Gallienus? Se călcau în picioare unele pe altele veştile proaste din provinciile răsculate, din regatele pierdute, peste douăzeci, iar el, liniştit, răspundea[59]: „Eh, ce bine o s-o ducem fără legumele din Egipt! Ce ne mai pasă acum de cînepa din Franţa?" O, greoaie nesimţire, un suveran să aibă grijă ca smochinii să fie verzi tot anul şi să n-aibă grijă ca imperiul să înflorească! Să caute invenţii ca strugurii să se păstreze doi, trei ani, şi să nu-i pese că-şi pierde monarhia! Şi nu lipseau linguşitori nespus de periculoşi care îi proslăveau barbaria ca mărinimie şi neghiobia ca statornicie. Şi neobrăzarea lor merge uneori atît de departe, încît vor să vîndă drept o mare subtilitate a politicii ceea ce nu-i decît o detestabilă neglijenţă. Nu există suveran care, cît e în viaţă, să nu fie erou între linguşitorii săi, între ceilalţi tolerat; apoi însă vine făcînd dreptate adevărul atotintegru.
Mărinimos a fost Augustus, al cărui nume e pecete a inimii sale; cu toate astea, 1-a durut atît de mult masacrul legiunilor romane din Germania, încît izbea pardoseala cu picioarele, şi se dădea cu capul de pereţi, şi striga întruna: „Ce-ai făcut cu legiunile mele[60], Quintilius Varus? Dă-mi înapoi soldaţii mei viteji. Ce s-a ales de-atîţia şi-atît de vajnici căpitani?" N-a mai fost văzut rîzînd luni de-a rîndul şi nici mîncînd zile întregi. Aceasta sigur e adevărată politică, iar nu contrarie maiestăţii. Niciodată n-a crezut Rodrigo că pierzania îi era atît de avansată, nici Roboam nu şi-a observat atît de aproape ruina. Pe negîndite şi-au pierdut don Juan de Labrit[51] coroana, şi Astyages[62] diadema.

[59] *răspundea:* Afirmaţii asemănătoare în *Istoria Augustă,* „Cei doi Gallieni", de Trebellius Pollio, „Gallienus tatăl", 6, ed. cit., p. 381.

[60] *Ce-ai făcut cu legiunile mele...:* Suetonius, *Cei doisprezece* Cezari, „Augustus", 23, 2.

[61] *Juan de Labrit:* Jean III, sire dAlbret, ulterior rege al Navarrei, mort în 1516. Conte de Foix, viconte de Beam (1484) împreună cu Catherine de Foix, nepoata lui Ludovic al Xll-lea. A pierdut Navarra spaniolă în 1512. A fost bunicul Jeannei dAlbret, mama lui Henric al IV-lea.

[62] *Astyages:* Ultimul rege al mezilor (584-459 î.Cr.), a fost învins şi făcut prizonier de Cirus cel Mare, vasalul său.

Acest suveran cuprinzător, prudent, iscusit, pătrunzător, viu, atent, sensibil şi, într-un cuvînt, înţelept a fost

Catolicul Fer-nando, regele cu cea mai mare capacitate din cîte au fost vreodată, întărită de fapte, exercitată cu atîtea prilejuri. I-a fost utilă ştiinţa şi, cu toate că i-a prisosit curajul, a jucat şi cu viclenia. N-a fost norocos Fernando, ci prudent: căci prudenţa e mama bunei sorţi; de obicei e norocită, după cum imprudenţa e nenorocită: toţi suveranii foarte prudenţi au fost foarte norocoşi.
Dar la ce bun marea capacitate a unui don Juan al II-lea al Castiliei, dacă nu e sîrguinţă? Că incapabilul Childeric lasă de azi pe mîine munca şi slujba, merită mulţumiri, căci a ales întru mai bine; dar ca persanul Tahmasp[63] să îngroape un talent superior în trîndăvie şi în viciu, a fost vrednic de dispreţ.
Mai mult realizează în toate artele o abilitate mediocră cu sîrguinţă, decît un talent rar fără ea. încrederea e mamă a nepăsării, iar aceasta e plaga marilor slujbaşi. Vespasian[64] a vrut ca moartea unui rege să se petreacă în picioare şi rezolvînd treburile statului: cu atît mai mult viaţa. Tărăgănarea întrece toate celelalte vicii la un suveran, atît pe cele ce ţin de irascibilitate, cît şi de concupiscenţă. Au fost mulţi regi mari nu atît prin marile lor înzestrări, cît prin neîntrerupta lor prezenţă activă.
Marele Mogol al Asiei nu-şi acordă răgaz în rezolvarea treburilor de stat nici în toiul celor mai mari distracţii, îmbinînd teatrul fiarelor sălbatice cu ascultarea supuşilor săi: văzul şi-l îngăduie petrecerii, iar auzul şi-l păstrează pentru aflarea ştirilor.
Rău este că Amulius şi Dionisios[65] au vrut să fie regi fără să fie; dar şi mai rău că Vladislav al Poloniei[66] şi Odoard al Angliei[67], fiind, n-au vrut să fie. Aceea se numeşte tiranie; aceasta n-are nume.
S-au întrecut în Fernando capacitatea şi sîrguinţă, spre-a alcătui un rege desăvîrşit, un monarh maxim: patruzeci de ani a domnit, fără a irosi nici unul, şi a lucrat mai mult decît patruzeci de regi laolaltă.

[63] *Tahmasp:* în original, *Tamâs,* e vorba de Tahmasp I, rege al Iranului (1524-1576), din dinastia safavidă.
[64] *Vespasian:* Cf. Suetonius, *op. cit.,* „Vespasianus", *24.*
[65] *Amulius:* rege al Albei, unchi al Rheei Silvia, mama lui Romulus. *Dionisios:* tiran al Heracleei, c. 338 î.Cr.
[66] *Vladislav al Poloniei:* Wladislaw al II-lea.
[67] *Odoard al Angliei:* Eduard (Edward) al II-lea Plantagenetul (1307-1327).

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

Un sceptru e un pom încoronat, care dă. drept roade, isprăvi de seamă. înţeleaptă natură le cere plantelor sale cîte un rod pe an: ce-i de mirare ca şi faima să le pretindă acelaşi lucru eroilor
săi?
Zadarnic ocupă ogorul mîndrul smochin sterp, iar tronul regal un suveran inutil. Nu slujeşte decît ca piedică în calea altuia care ar încorona regatul cu crengile rodnice ale braţelor sale.
Alcidul atîrna de pragurile faimei cîte un nou trofeu în fiecare an, ba leul, ba hidra; erou mincinos. în care anticii au închipuit un suveran adevărat, dator mereu cu noi făptuiri glorioase.
Adevăratul Hercule a fost Catolicul Fernando, cu mai multe isprăvi decît zile; cîştiga cîte un regat pe an, şi 1-a dobîndit prin moştenire pe cel al Aragonului, prin zestre pe cel al Castiliei, prin curaj pe cel al Granadei, prin noroc India[68], prin dibăcie Neapo-lele, prin religie Navarra şi prin marca-i capacitate pe toate.
Diverse sînt faptele măreţe ale unui rege. şi toate eroice. Trebuie îmbrăţişate, cum făcea primul Ştefan al Ungariei, nu prin alegere, ci după prilej. Nu cele pe care i le propunea propriul plac lui Alexandru cel Mare, ci acelea pe care i le cerea necesitatea viteazului Alexandru Severus.
Aşa îneît nu pe toate le reduceau Gustav I al Suediei şi Alfonso cel Mărinimos al Neapolelui la curaj: căci sînt multe altele, şi uneori de mai mare reputaţie, decît cele militare. Mai multă glorie a meritat Iustinian pentru legi decît Aurelianus pentru arme. Mai celebru 1-a făcut pe Fernando faptul de a fi întemeiat preainte-grul, vigilentul, sacrul tribunal al Inchiziţiei decît acela de a-şi fi statornicit monarhia. Şi a cîştigat mai mult azvîrlindu-i din Spania pe evrei decît făcînd-o stăpînă peste atîtea naţii[69].

[68] *India:* E vorba, desigur, de America, descoperită sub domnia lui Fernando şi alsabelei(1492).
[69] *sacrul tribunal al Inchiziţiei:* Deşi o inchiziţie papală, încredinţată călugărilor dominicani, exista în Spania încă din sec. al XHI-lea, şi anume în regatul Aragonului, activitatea ei intrase de mult în declin, iar în celălalt mare regat al peninsulei, în Castilia, era chiar necunoscută. Regii catolici, în special Fernando, şi-au făcut un punct de onoare nu numai din instituirea sau reinstituirea tribunalelor ecleziastice în toate regatele din Spania, dar şi din unificarea lorîntr-un „consiliu suprem", condus de un inchizitor general, subordonat nu Romei, ci coroanei spaniole, înfiinţată în Castilia la 1 nov. 1478, Inchiziţia şi-a început aici activitatea, fără a fi întîmpinat nici o rezistenţă, la 27 sept. 1480. Extinderea ei în Aragon a cunoscut însă dificultăţi şi tergiversări din pricina privilegiilor *(fueros)* ce reglementau raporturile dintre nobilii regatului şi rege, privit de ei doar ca *primum*

Cele ale curajului au fost aplaudabile la Carol Quintul; cele ale justiţiei, urgente la Filip al II-lea; cele ale religiei, glorioase la Filip al III-lea; cele ale guvernării, eroice la Filip al IV-lea cel Mare; şi toate laolaltă, la Fernando.
Un rege nu trebuie să-şi întrerupă niciodată activitatea, pentru că acţiunile sale sînt mari; încetînd prilejul unora, trebuie să treacă la altele. Regula aceasta i-a fost bine ştiută lui Cezar, omul cu inima cea mai încăpătoare şi fecundă. Atunci cînd n-a mai avut provincii de supus, a pornit să netezească munţii. După ce a dat legi oamenilor, a încercat să le impună fluviilor şi mărilor. Isprăvind de restaurat lumea, şi-a propus să reformeze timpul. Astfel, a cumpănit bine profundul Caius Velleius[70], anume că, după ce s-au isprăvit slujbele militare, s-a isprăvit şi el. Şi moartea, care 1-a iertat de-a lungul atîtor ani de primejdii în război, 1-a găsit în numai cinci luni de odihnă.
Isprăvile se cheamă unele pe altele şi-şi înlesnesc îndeplinirea. Aşa făcea Soliman, îmbălrînit în fapte măreţe

vreme de patruzeci de ani în imperiul său înfloritor. în primul an şi-a asigurat
inter *pares.* Fernando şi-a impus însă voinţa, zdrobind orice rezistenţă şi respingînd orice obiecţie, cu un fanatism total: ..Nici o cauză şi nici un interes, oricît de mari şi de ferme ar fi. nu ne vor face să suspendăm Inchiziţia." Persecuţiile împotriva populaţiei evreieşti, tot mai brutale şi în puternic contrast cu „pluralismul" societăţii spaniole din secolele anterioare, au condus la expulzarea tuturor evreilor care nu acceptaseră creştinarea, chiar în anul încheierii Recon-quistei (1492). Dar nici „convertiţii" *(conversos)* nu au avut o soartă mai bună. deoarece tocmai asupra lor şi-a concentrat Inchiziţia toate energiile represive, sus-pectîndu-i sistematic de falsă adeziune la creştinism şi de practici iudaizante secrete, cu toate că primul inchizitor general a fost un converse», Tomăs de Tor-quemada. Intre reînfiinţarea Inchiziţiei şi organizarea unei politici de purificare religioasă sistematică a existat, aşadar, o legătură directă. Elogierea acestor acte de către Graciân, reprezentant al unei Spânii aflate într-un proces de declin Ia care contribuise în mare măsură şi alungarea populaţiei evreieşti şi arabe, după ce un istoric faimos, iezuit şi el, ca Juan de Mariana, exprimase rezerve serioase la adresa unor asemenea măsuri, ar putea mira, dacă nu s-ar ţine seama că elogierea operei de purificare întreprinsă de catolicism în Spania ajunsese un loc comun al encomiasticii acelor vremuri. Dar tot un loc comun a devenit şi blamarea globală a Spaniei şi a vieţii spaniole ca generatoare a fenomenului Inchiziţiei, aşa-numita *leyenda negra,* ce nu se poate susţine însă nici documentar, nici — şi cu atît mai puţin — în perspectiva atîtor alte exemple istorice de teroare organizată, de atrocitate instituţionalizată şi genocid, atît înainte de secolul al XV-lea, cît şi după el şi, mai ales, în acest secol al nostru în care extremismele naziste şi comuniste, azi îngemănate, au făcut şi încă fac ravagii.

[70] *Velleius:* Caius Velleius Paterculus, *Historia Romana,* 56, 3, după opinia lui E. Sarmiento, *art. cit.*

Egiptul, iar în al doilea a hăcuit Ungaria. Nu s-a mulţumit cu ocuparea Rhodosului, ci a năzuit numaidecît la aceea a Maltei, iar motivul pentru care n-a cucerit-o detot a fost că celor două braţe ale lui, puternice, dar dezbinate, le-a lipsit prezenţa activă a unui cap atît de mare. Seraiuri îi erau regatele cucerite, şi jocuri bine meritatele triumfuri. O, monarh de bun-gust!

După ce începe a se dedulci la fapte măreţe, un suveran nu rămîne fără noi îndeletniciri eroice. în acest fel, cezarul spaniolilor, Carol, se odihnea de unele prin altele: de la umilirea ereticilor trecea la stăvilirea turcilor; de la capturarea unui rege, la izgonirea altuia. Iar cuceririle din Africa erau vacanţele sale de Europa.

Aceasta e demna folosinţă a tezaurelor regale. Rău folosite milioane cele ale lui Nero şi Caligula, şi bine plasate parale cele ale aragonezului don Jaime.

Cînd faptele măreţe sînt folositoare, ele restituie împrumuturile cu dobîndă. Un măreţ succes electiv au avut în aceasta regii Portugaliei, dobîndind deopotrivă rente şi onoruri.

Preaiscusitul Fernando se ferea de întreprinderi deşarte şi inutile, care nu sînt de folos, ci sînt capricii, mormînt pentru supuşi şi vistierii, cum erau cele ale regilor Pedro al Castiliei şi Aragonului, avîndu-şi obîrşia mai mult în dorinţa încăpăţînată de întrecere decît în oportunitate; iar sfîrşitul unor asemenea întreprinderi nu era decît că ambele părţi, regii şi regatele, rămîneau
secătuite.

Căsătoria lui Carol al VlII-lea cu faima, fără temei, înseamnă a căuta soţie săracă şi stearpă; şi, între două extreme ale alegerii, mai bine un suveran lăsător decît unul inutil orgolios.

Henric al IV-lea motiva cu o mie de foloase o acţiune, cînd, ghicindu-i utilitatea intrinsecă, punea înainte uneltele. Asiguri sănătatea regatului curăţindu-1 de toane, sau de risipe, sau de zădărnicii. Cînd le-au lipsit cuceririle, unele state s-au îmbolnăvit de răzvrătiri lăuntrice. Mare aforism a fost totdeauna să faci antidot din otravă.

Inactivitatea a fost cariul norocului neîntrerupt al Spaniei, izvorul peren al viciilor la Roma. „Nu e mai mare duşman decît să nu ai nici unul": sentinţă cutezătoare a lui Metellus[71], cînd cu

[71] *Metellus:* Lucius Caecilius Metellus, general roman din timpul primului război punic (264-241 a. Chr.), consul în 251 a. Chr. Vezi şi E. Sarmiento, art. *cit,* p. 194.

Cartagina, şi care a devenit dezamăgire prin experienţa păgubitoare. Otomanii nu obişnuiau să trăiască fără război şi, schim-bîndu-şi duşmanii, le slăbeau curajul prin întrerupere, dar ei îşi menţineau armata mereu înfloritoare.

Puterea militară e bază a reputaţiei, căci un suveran dezarmat e un leu mort, pe care pînă şi iepurii îl insultă[72].

Fernando, după ce-a isprăvit în Spania războiul îmbătrînit[73], nu şi-a dezmembrat escadroanele; i-a slujit drept învăţătură de minte începutul lui, cu nepăsătorul Rodrigo; le-a mutat arena şi, sco-ţîndu-şi armatele din Spania, a făcut din ele zid viu regatelor sale.

Şi-a cunoscut marea putere şi a ştiut să şi-o aprecieze; luase pulsul forţelor sale şi a ştiut să le folosească; le măsurase pe cele ale duşmanilor săi şi a ştiut să le prevină. Scoţîndu-i pe spanioli în provinciile străine, i-a prefăcut în lei; atacîndu-i mereu pe francezi, i-a învins mereu şi nu le-a dat niciodată ocazie s-o pre-întîmpine. înţelegea adînc naţiile şi le făcea papara după gustul lor.

Dar însuşirea eminentă a acestui mare politician a fost aceea de a face totdeauna război cu praf de puşcă surd[74], adică fără zgomotul primejdios şi van al înarmării, fără zurbale de efect, care-i înştiinţează dinainte pe adversari, îi irită pe neutri şi-i trezesc pe toţi. Fără a se afera, ocupa o fortăreaţă în Africa, un regat în Spania, o insulă în ocean, un oraş în Italia, şi toate acestea cu sprinteneala unui leu. N-a fost om care să cunoască atît de bine prilejul unei acţiuni, momentul prielnic al unei afaceri, oportunitatea pentru toate.

Lua parte în persoană, sau prin cea a marii sale consoarte, care-1 egala, la acţiunile însemnate dinăuntrul Spaniei. Vestită problemă politică[75], anume dacă suveranul trebuie să asiste într-un centru prin prezenţă, şi-n toate părţile prin potentă

[72] *insultă: Ci. Or.,* 54, parafrazare a proverbului „muerto el leon, las liebres le andan alrededor" („leului mort îi dau iepurii ocol").
[73] *războiul îmbătrînit:* Se referă la multiseculârul război împotriva maurilor, *Reconquista,* încheiat prin cucerirea Granadei, ultima posesiune maură, în 1492.
[74] *praf de puşcă surd.* Vezi Crit, III, 11, Univers, 1987, p. 726, paragr. „ — Se cuvine să ştiţi... ", unde am tradus prea interpretativ prin „pulbere dosită", rămînînd ca la o viitoare reeditare a *Criticonului* să unificăm cele două locuri sub formula „praf de puşcă surd", mai exactă.
[75] *Vestită problemă politică:* „A fost una dintre problemele cele mai analizate de scriitorii politici spanioli. După ce a fost formulată iniţial în jurul apologiei marilor căpitani făcute de Diego Graciin *[De Re hfilitari.* Barcelona, 1567], utilitatea şi ecoul i-au fost precizate de către tacitişti, printre care, în primul rînd, se

şi prin ştire, sau dacă. asemenea soarelui, trebuie să se deplaseze pe tot orizontul imperiului său, luminînd, înrîurind şi dînd viaţă în toate părţile. Se găsesc argumente convingătoare şi exemple nimerite atît pentru o părere, cît şi pentru cealaltă.

Toţi suveranii activi şi care au săvîrşit lucruri mari au asistat în persoană la isprăvi. în felul acesta, Magnul Alexandru, în zece ani, a pacificat Grecia, a supus Persia, a îmblînzit Sciţia, a fructificat India şi a cucerit Orientul, umplînd lumea de groază şi posteritatea de faimă. Faimosul Cezar a dobîndit cinci triumfuri: cel galic, subjugată Franţa, cucerită Britania, înfrînată Germania; cel alexandrin, îngenuncheat Ptolomeu; cel african, bătut Iuba; cel pontic, umilit Pharnaces; cel hispanic, stinse rămăşiţele lui Pompeius. Celebrul Hannibal, la douăzeci de ani, a ocupat Saguntul, a învins cinci generali şi trei consuli romani şi, în bătălia de la Cannae, nouăzeci de mii de senatori[76]. Mărinimosul Augustus a încheiat în chip fericit cinci războaie civile, a înrobit douăsprezece naţii barbare, şi toate cele din univers i-au trimis ambasadori şi daruri. Traian a mutat fruntariile Imperiului de cealaltă parte a Tigrului şi Eufratului. Carol cel Mare şi-a instaurat tetrarhia şi şi-a dobîndit venerabila cărunteţe cu cele trei coroane. Mahomed a cucerit trei imperii, douăsprezece regate şi peste două sute de oraşe. A dat şi cîştigat Cuceritorul don Jaime treizeci de bătălii în cîmp deschis. Genghis-han a supus nouă regate şi a distrus tot atîtea. Otto I s-a războit treizeci de ani, triumfînd asupra Germaniei, Boemiei şi Ungariei şi asupra Berengarilor[77] în Italia. A jefuit toată Asia Tamerlan, zis Groaza lumii, captu-rîndu-1 pe Baiazid, cu moartea a două sute de mii de turci, pus-

remarcă Alamos Barrientos (Tacito *Espanol).* Quevedo s-a pronunţat şi el în legătură cu prezenţa militară a suveranilor, subliniindu-i eficacitatea exemplară în primejdii *{Politica de Dios, Gobiemo de Cristo)...* Această chestiune atît de controversată a fost redusă în cele din urmă, printre gînditorii spanioli, la inostentaţia prudentă... " (A. Ferrari, *op. cit,* pp. 279-280).
[76] *senatori:* Nu poate fi nicidecum vorba de nouăzeci de mii (!!) de membri ai senatului roman care ar fi luat parte la celebra luptă de la Cannae (2 aug. 216 î.Cr.). Cuvîntul *senadores* din text are, desigur, sensul de luptători de elită sau veterani ai altor mari bătălii; numărul lor din text coincide aproape cu cel real însă, trupele romane fiind alcătuite cu acel prilej din cea 80000 de pedestraşi şi 6 000 de călăreţi.
[77] *triumfînd* asupra *Berengarilor:* Berengar I, încoronat ca rege al Italiei în 888 şi ca împărat la Roma în 916, a fost asasinat la Verona în 924. Berengar al II-lea de Ivrea (950—961), mort în 966, s-a recunoscut vasal în faţa lui Otto I.

tiind în trei ani Albania, Iviria, Armenia, Persia, Mesopotamia şi Egiptul. Boleslav al Poloniei i-a învins pe pruteni, saxoni, casubi, pomeranieni, pe Boleslav, regele Boemiei, pe Iaroslav, duce de Nisia, impunîndu-şi puterea pînă la fluviile Tira şi Boristene şi înălţînd cele două coloane de metal[78].

Marele Mogol a băgat groaza în Asia mahomedană cu opt sute de mii de luptători şi şi-a aşezat imperiul între cele două fluvii, Indul şi Gangele[79].

Optzeci de ani a închinat luptei împotriva maurilor victoriosul don Alonso Enriquez, cel dintîi rege al Portugaliei, învingînd în diverse ciocniri opt regi şi descăpăţînînd-i pe şapte dintre ei. A cucerit Ismail Safi Persia, Mesopotamia, Media, Capadocia, Iviria, Armenia şi Albania[80]. Carol Quintul i-a umilit pe cei mai mari suverani pe care-i avea lumea: 1-a luat prizonier pe cel al Franţei, 1-a descurajat pe turc, 1-a vîrît în închisoare pe cel al Mexicului, 1-a prins pe Inca, 1-a biruit pe cel al Tunisului şi pe mulţi alţii. Dar toată admiraţia i se închină marii Semiramida, cea care a întemeiat Babi-lonul: nemulţumindu-se cu foarte întinsa monarhie a Asiriei, a cucerit Egiptul, a atacat India şi, conducînd un milion de oameni cu două mii de nave, 1-a învins pe apele fluviului Ind pe regele Stau-robates[81]; în timp ce-şi aranja părul, i se dădu de veste că Babilonul se răsculase şi, fără a-şi isprăvi podoaba, merse, văzu şi învinse.

Aşa îneît toţi suveranii eroi, cei care au săvîrşit fapte de vitejie măreţe, şi-au condus personal armatele. Şi circula un proverb politic printre otomanii belicoşi, acei primi cuceritori, că victoria nu e deplină dacă nu e de faţă şi Marele Stăpîn.

Cînd un rege îşi vede soldaţii, îi răsplăteşte, iar prezenţa lui face cît încă o armată. Cu numai o sută şi cu regescul său curaj s-a încumetat regele don Pedro cel Mare al Aragonului să se opună
[78] *... cele două coloane de metal:* Toate datele din paragraful acesta, prezentate cu destulă aproximaţie, au fost culese de Graciân din cărţi precum cea a lui M. P. Stranski, *Respublica Bohemiae,* Lyon, 1634, care se găsea în biblioteca lui Las-tanosa.
[79] *Marele Mogol...:* Paragraful acesta e desfigurat de greşeli în ediţia princeps, reprodusă în BP-BG.OC I, fără nici o explicaţie. Urmăm textul clarificat din AH-BG.OC. p. 62b: „Aterro el Asia mahometana el Gran Mogor con ochocientos mii combatientes y asent6 suimperio entre los dos rios Indo y Ganges".
[80] *Albania:* în epoca romană, numele unui ţinut din Asia de sud-vest, pe coasta Mării Caspice, corespunzînd în mare Azerbaidjanului actual.
[81] *Semiramida... Staxuobates:* Personaje legendare, cărora însă Graciân le acordă, ca şi în alte cazuri asemănătoare, realitate istorică sigură.

regelui Franţei, Filip, care intrase în Catalonia cu şaptesprezece mii şase sute de cavaleri, toţi de neam, o sută de mii de pedestraşi bine înarmaţi, cincizeci de mii de genişti şi optzeci de mii de catîri de povară. Don Pedro singur

a fost de ajuns ca să-i zăgăzuiască furia o vreme şi, cu un ajutor moderat, i-a venit apoi de hac lui Filip şi întregii sale armate. Sardanapal şi-a pierdut monarhia de aur pentru că se ţinea de tors pe divanele josnice ale tîrfelor sale. Darius a pierit cu desfătările sale şi, dacă s-a dus să-i ţină piept lui Alexandru, cînd n-a mai avut încotro, a făcut-o cu lănci de aur şi care de fildeş. Pentru că n-a vrut să piardă nici o floare din grădinile sale, Gallienus a lăsat să se piardă douăzeci de provincii şi a răbdat să i se răzvrătească treizeci de tirani. Rodrigo s-a pierdut mai întîi în pacea desfătătoare şi abia după aceea în bătălie. Nepăsătorul Constantin[82] s-a lăsat încercuit la curtea şi în palatul său, şi pe el, care nu voise a pleca în căutarea duşmanului, a venit duşmanul să-1 caute la Constantinopol. Se întorceau faimoşii principi Augustus. Traian şi Teodosie victorioşi în Roma lor, iar Tiberiu, Nero. Caligula, Domiţian şi Heliogabal zăceau în ea ca în mocirla delectărilor lor. Căci nu e adevărată linişte cea care nu e dobîndită cu mişcarea necesară. Mult rău au făcut cei doi Ludovici[83], cel al Poloniei şi cel al Ungariei, şi culmea a fost portughezul don Sebastian cu tragediile lui: temeritatea sa i-a făcut peste măsură de cuminţi pe alţi suverani; ei şi-au pierdut regatele datorită cutezanţei, dar au făcut ca alţii să şi le piardă din învăţare de minte. Dimpotrivă, datoria unui rege e să comande, nu să execute şi, ca atare, cerul îi este pologul tronului, nu cortul. Este cap şi, ca să şi-l păzească, pînă şi animalele îşi expun, mădular cu mădular, tot trupul. Cine oare va mai susţine ca un suveran să-şi expună viaţă şi regat şi onoare riscului sorţii, după atîtea învăţări de minte antice şi moderne: a unui Valerianus împărat, făcut scăunel pentru picioarele barbarului Sapor[84]; a unui Baiazid, captiv al lui

[8:] *Nepăsătorul Constantin:* Constantin al Xl-lea Paleologul, ultimul împărat ai Bizanţului (1449-1453).

[83] *cei doi Ludovici:* Ludovic I al Poloniei (1370-1382), din dinastia de Anjou. care a domnit şi în Ungaria, din 1370. Ludovic al H-lea Jagiello al Ungariei (1516-1526).

[84] *Sapor:* Sapor I, rege al perşilor, se urcă pe tron în 240 î. Cr. şi începe să atace provinciile romane, năvăleşte în Mesopotamia, cucereşte Carrae şi Nissibis, ajungjnd pînă în Antiohia. Gordianus al IlI-lea reuşeşte să restabilească graniţa pe Eufrat.

Tamerlan, închis în cuşcă de aur, pedeapsă pe măsura sălbăticiei sale; a unui nefericit Vladislav, rege al Poloniei, păcălit de soartă, rău sfătuit de ai săi, victorios învins, prefăcut în nicovală a iataganelor ienicereşti; apoi a unui don Alfonso al Aragonului, dispărut la Fraga, deoarece nimeni nu s-ar putea lăuda că a văzut un rege aragonez învins şi mort; apoi a unui rege Francisc al Franţei, zis Marele doar pentru ca Spania să aibă un mare captiv; a unui Sebastian, soare eclipsat la răsărit de lunile africane?

A luptat Cezar bine ca să ajungă împărat, iar Valerianus rău ca să nu mai fie. Almanzor a cucerit Spania prin căpitanii săi şi Africa a păstrat-o el însuşi. Mai multe victorii a dobîndit împăratul Carol Quintul absent din rîndul oştilor sale decît prezent. Unii regi au luat parte la bătălii ca să-şi ridice monarhiile, dar, o dată statornicite, n-ar fi fost dovadă de prudenţă să rişte totul. Preanorocosul rege don Manuel al Portugaliei nu se ducea să caute victoriile în Africa şi-n Asia, căci veneau ele la dînsul şi-i intrau pe porţi, iar Orientul a venit să i se prosterneze la picioare.

Dar, între aceste două extreme, preaprudentul Fernando a găsit mijlocia: nici să umble tot timpul ca Hadrian, nici să lenevească precum Gallienus.

Nu şi-a stabilit curtea în nici unul din oraşele Spaniei, fie pentru că nu şi-a considerat monarhia definitivă, năzuind pururea la mai mult, fie din judecata profundă de a nu face cap o naţie şi picioare alta. Punct atît de vrednic de atenţie, încît din această pricină politicienii regi ai Chinei au desemnat două oraşe, Pekin şi Nankin, drept sedii ale măreţiei lor, luînd seama cînd la propria lor comoditate, în alternarea popasurilor în raport cu vitregiile vremii, cînd la siguranţa supuşilor, făcîndu-şi-i egali în favoruri şi ranguri.

în toate monarhiile a existat întotdeauna un centru regesc al puterii. Au fost astfel unele oraşe, pentru că monarhia în ele a început. Aşa a fost Roma: cap al marelui ei imperiu şi, apoi, al întregii lumi; emporiu încoronat al tuturor bogăţiilor, desfătărilor, măreţiilor şi minunilor sale; mamă universală a naţiilor, care a ajuns să aibă cinci milioane de suflete. Altele au fost prin alegere, ţinînd seama de foloase, fie ale politicii, fie ale economiei, cum a fost Constantinopolul, mai întîi al imperiului creştin, apoi al aceluia otoman, alegerea sa dovedindu-se, şi prima, şi a doua oară, nimerită, întrucît acest oraş imperial e situat în cel mai bun loc din lume, la hotarele Europei şi Asiei, dominînd marea Euxină şi Propontida, cheie a ambelor mări, centru al provinciilor Traciei,

regină a oraşelor Europei, prin frumuseţea aşezării sale, prin înlesnirea portului, măreţia edificiilor, bogăţia comerţului, belşugul corăbiilor, şi curte a Marelui Turc.

Curte s-a născut marea Ninive în cel dintîi imperiu al lumii, cel al asirienilor, şi atît de mult a crescut, încît a ajuns să măsoare trei zile de drum, după Divina Istorie. S-a luat cu ea la întrecere Babilonul, curte a suveranilor caldei, cu cele o sută de porţi de bronz, ziduri de cincizeci de coţi lăţime şi peste două sute înălţime, cu cele trei mii de turnuri ale sale. L-a zidit Semiramida, 1-a mărit Nabucodonosor, şi încă atît de mult, încît Aristotcl relatează că. după ce a fost cucerit şi jefuit, o parte din el a aflat-o abia după trei zile[85]. Uitînd însă curţile de mult uitatelor imperii, Parisul a meritat să fie cetate de scaun a regilor săi preacreştini de mai bine de o mie de ani, datorită îmbelşugării pămîntului său, cu peste douăsprezece mii de aşezări la zece leghe de zidurile sale, fiind astăzi cel mai mare oraş al creştinătăţii: Londra. în Anglia, prin atracţia cîmpiei şi prin apele navigabile ale Tamisei. fluviul său; Viena, în Germania, prin putere şi credinţă; Stockholmul, în Suedia, prin minunea golfului

şi frecventarea portului său; Cracovia, în Polonia, împărţită în altele trei, vestită prin şcolile şi puternică prin castelele sale; Moscova, în Moscovia, prin terenul său sănătos, unde niciodată n-a putut pătrunde ciuma, atît de populată, încît se număra printre cele patru mai faimoase din Europa; Tauris, în Persia, încununat cu grădini, udat de o mie de izvoare, scăldat de un aer dătător de sănătate şi aprovizionat cu tot soiul de delicii; Cambalu. în Tar-taria, cu un comerţ atît de intens, încît în el intră anual cîte o mie de care cu mătase din China, biruindu-le pe toate prin somptuozitatea şi magnificienţa palatului său; Samarcand, la mongoli, îmbogăţit mai întîi cu toate prăzile din Asia întreagă, şi cu atîta măreţie, încît în el se aflau de obicei şaizeci de mii de cai: Fez, în Berberia, cel mai frumos şi mai populat din Africa, cetate încinsă şi chiar pătrunsă de braţele rîului ei, emporiu regesc de litere şi bogăţii.
Fernando a lăsat această alegere în seama norocului urmaşilor săi, care, o dată statornicită monarhia, au ales Madridul, fiindcă e centru al Spaniei şi datorită terenului său salubru.

[85]... *abia după trei zile:* Vezi Aristotel, *Politica,* III, 1, 11.

La acţiunile din afara Spaniei, care n-au fost cele mai puţin glorioase, asista, dacă nu prin prezenţa, prin conducerea sa, încredinţată unor căpitani faimoşi, viceregi prudenţi, ambasadori atenţi, crescuţi la şcoala sa, absolvenţi ai alegerii sale.
Această mare slujbă a domniei nu se poate exercita de unul singur. E împărtăşită întregii serii de miniştri, care sînt regi nemijlociţi. Ce folos că suveranul e excelent în sine, dacă ajutoarele lui îl discreditează? Era rege luminat Stenon al II-lea al Suediei[86], «iar viceregii săi nevrednici l-au întunecat. Carol de Anjou era plăcut prin înzestrările sale regeşti: a fost detestat din pricina inechităţii miniştrilor săi, în asemenea măsură, încît a pierdut rodnicul regat al Siciliei. în acea seară memorabilă[87].
Asupra capului se-abat greşelile sau succesele celorlalte mădulare subordonate. Au existat regi, întru nimic avantajaţi de propria lor persoană, dar care au devenit extrem de celebri datorită eminenţei miniştrilor lor. Ei l-au făcut nemuritor pe Ius-tinian: Narses şi Belisarie, înarmaţi: Teofil şi Tribonian, togaţi. Şi, dimpotrivă, au existat regi eminenţi în sine, dar nenorocoşi prin instrumentele domniei. Ilustra Margareta a meritat prin persoana ei să fie regină a Danemarcei, Norvegiei şi Suediei: n-au meritat-o însă împuterniciţii săi, şi ea şi-a pierdut regatele. Şi e păcat să piară inestimabila reputaţie regală a unui maxim Carlos în Spania, nu din vina lui, căci n-a avut-o, ci din aceea a guvernatorilor săi ahtiaţi.
Un rege cu mare capacitate şi-o dovedeşte, în consecinţă, şi prin marea-i ştiinţă de-a alege. Don Enrique al Ill-lea al Castiliei (acela care se făIea că e mare cîrmuitor, şi cu adevărat a fost) îi preţuia extrem de mult pe miniştrii excelenţi, atît în armată, cît şi în guvern, fiindcă le ştia însemnătatea.
Filip al II-lea, cel prudent, îi menţinea totdeauna într-o dependenţă meşteşugită, temperîndu-le multele speranţe cu ceva

[86] *Stenon:* în original, *Estănon.* Nu am putut identifica precis acest personaj istoric. Ferrari *(op. cit.,* p.392) vorbeşte de „Estenon II el Joven. rey de Suecia. monarca primero de los tiempos modemos que cita Graciân". Se poate vorbi însă numai de doi regenţi cu nume asemănător: Sten Sture cel Bătrîn (1471-1479 şi 1501-1503) şi Sten Sture cel Tînăr (1512-1520).

[87] acea *seară memorabilă:* Se referă la „Vecerniile siciliene", răscoala populară antifranceză (30 martie 1282), în urma căreia francezii au fost izgoniţi din Sicilia, Carol de Anjou continuînd să-şi menţină autoritatea doar asupra Regatului Neapolelui.

satisfacţii, căci e o artă în sine aceea de a şti să-ţi conduci miniştrii, să ţi-i faci şi să ţi-i păstrezi.
Unii atribuie norocului faptul că un rege are miniştri buni: este însă mai mult, fie prudenţă în a şti să-i alegi, fie ştiinţă în a te pricepe să-i faci.
Un rege înţelept nu numai îi alege buni, ci îi şi face, îi formează, îi învaţă. Că sînt potriviţi nu ţine de suveran; a cunoaşte dacă sînt, da.
Omul politic îi formează politicieni. Ludovic al Xl-lea al Franţei le imprima chiar şi oamenilor mai de rînd, pe care-i socotea el mai manevrabili şi mai docili, spiritul său politic: inteligenţa sa în a descoperi, vicleniile sale în a preveni, dibăcia sa de a negocia, arta sa de a se purta.
Cel viteaz şi exersat în arme îi scoate mari războinici; cortul împăratului Carol Quintul a fost seminar de căpitani vestiţi. A săvîrşit lucruri mari de unul singur, şi încă mai mari prin ei; norocul său extraordinar îi molipsea şi-i ajuta.
Aşa încît politicianul Ludovic îi face politicieni; bătăiosul don Jaime, viteji; înţeleptul Carol francez, înţelepţi; cîrmuitorul Enrique al Castiliei, mari cîrmuitori; sfîntul Fernando, drepţi; prudentul Filip, prudenţi; împărţitorul de dreptate don Jaime al Aragonului, împărţitori de dreptate; şi marele Filip al IV-lea al Spaniilor, pentru că e totul, a avut un ministru, vreau să zic un arhiministru, pe excelentisimul senior don Gaspar de Guzmân, conte-duce de Olivares[88], eminent în totul, mare ministru al marelui monarh; cu adevărat uriaş cu o sută de braţe, o sută de înţelegeri, o sută de prudenţe: căci fără îndoială cerul a prevăzut, pentru cele mai mari primejdii ale acestei catolice monarhii, pe cei mai mari bărbaţi. Iar faptul că lumea întreagă s-a conjurat împotriva ei nu a fost decît pentru ca înzestrările regale şi cele ducale să iasă la lumina universală a întregului cosmos şi a tuturor veacurilor.
Ceea ce însă 1-a ajutat cel mai mult pe Fernando să fie un suveran desăvîrşit în noroc şi curaj au fost ilustrele şi

eroicele

[88] *Olivares:* Adevăratul conducător al Spaniei în prima parte a domniei lui Filip al IV-lea (1621-1665) a fost, pînă în 1643, favoritul regelui, Gaspar de Guzmân, conte-duce de Olivares (1587—1645). Graciân se înscrie, cu aceste elogii hiperbolice, în marele cor al adulatorilor de la curte. Mai tîrziu, cum spune A. Ferrari *(op. cit.,* p. 359) apare „procesul de răcire" a acestei adulaţii, constatabil în numeroase locuri din *CriticonuL*

înzestrări ale nicicînd îndeajuns elogiatei regine dona Isabel, catolica lui consoartă, acea mare principesă care, deşi femeie, a depăşit limitele unui bărbat.

Mult bine aduce femeia cea bună şi prudentă, după cum cea imprudentă, mult rău. Mamele, din respect, soţiile, din dragoste, făptuiesc mult împreună cu suveranii. Mesa cea înţeleaptă şi cuminte a putut, atît cît a trăit, să acopere, dacă nu să înfrâneze, monstruozităţile lui Heliogabal, nepotul ei. Sfînta împărătească Elena a rezămislit întru creştinism şi-ntru toată virtutea pe marele împărat Constantin. Cît timp a trăit credincioasa-i mamă, Frederic împăratul[89] a fost altul. Mare parte din eroica sfinţenie a lui Ludovic al IX-lea al Franţei se datoreşte învăţăturii spaniolei dofiei Blanca, marea lui mamă. Sfînta aragoneză dona Isabel, nemuritoarea regină a Portugaliei, a fost oracol de virtute şi pace între regele don Diniz[90], zis Născocitorul, soţul ei, şi prinţul don Alonso, zis cel brav, fiul ei. Cu disciplina ei religioasă o învingea pe cea militară, şi cu pietatea ei, a destrămat escadroanele înarmate ale unui tată împotriva unui fiu şi ale unui fiu împotriva unui tată. cruci împotriva crucilor şi stemă în cinci[91] ameninţînd stema în cinci. Nepreţuita noastră regină şi doamnă, dona Mărgărita de Austria[92], bogăţia cea mai mare a Spaniei, a cărei sfînta amintire e pururi proaspătă în plînsul necurmat, 1-a făcut şi mai sfînt pe soţul ei şi a umplut lumea de o succesiune catolică de atlanţi ai credinţei, de columne ale religiei, de sori ai creştinătăţii.

Fericit suveranul pe care o mamă prudentă şi sfînta îl aduce a doua oară la lumina virtuţii şi, ca o ursoaică creştină[93], îl plămădeşte exterior şi lăuntric.

[89] *Frederic împăratul:* Se referă la Frederic (Friedrich) I Barbarossa (1152—1190), împărat roman şi rege german. Mama lui a fost Judith de Bavaria, guelfă, partizană a politicii papale.

[90] *Diniz:* în original, *Dionisio.*

[91] *stemă în cinci:* în original, *quinas,* „stemă a regilor Portugaliei, pe care a lăsat-o urmaşilor săi don Alonso, primul rege al Portugaliei, în amintirea victoriei sale asupra a cinci regi mauri, de la care a capturat cinci steaguri şi cinci scuturi. La jocul de table, *quinas* înseamnă cinci-cinci", Covarrubias, *Tesoro de la lengua castellana,* ed. Martin de Riquer, Editorial Alta FulJa, Barcelona, 1989, p. 892.

[92] *Mărgărita de Austria:* Soţia lui Filip al IH-Iea.

[93] *ursoaică creştină:* Cf. Isidor din Sevilla, *Etymologiae,* 12,2,22: „ursus fertur dictus, quod ore suo formet fetus quasi orsus", deci *ursus* e derivat de la *orsus,* urzeală, pînză.

Cu toate acestea în voinţa unui suveran obişnuieşte să precumpănească mai mult dragostea intensă a unei soţii decît cea respectuoasă a unei mame; multora le-au dat strălucire consoartele lor şi pe mulţi alţii i-au discreditat. S-a văzut această deosebire la regele don Juan I al Aragonului, pe care prima soţie 1-a făcut plăcut vasalilor săi, iar a doua detestabil.

La sexul acesta pasiunile domnesc de obicei în asemenea măsură, încît nu mai lasă loc sfatului, răbdării, prudenţei, părţi esenţiale ale cîrmuirii, iar tirania lor sporeşte cu puterea. Dar femeia care, corectîndu-şi firea, a devenit înţeleaptă şi prudentă, a fost astfel în chip neîntrerupt şi, de obicei, femeile foarte bărbătoase au fost foarte prudente.

Asigurîndu-se de buna capacitate a consoartei sale, un suveran îi poate da prilej să codomnească, dar totdeauna cu moderaţie. Făcea cît doi marele rege don Ramiro I al Castiliei, ajutat de prudenţa şi curajul reginei dona Urraca, soţia sa. Şi încă şi mai mult regele don Juan al LT-lea al Aragonului, de către regina dona Juana; îşi împărţeau amîndoi munca: în timp ce regele conducea ostile într-un regat, regina întrunea curţile în celălalt şi. ca lună strălucitoare, suplinea absenţele preaocupatului rege.

Nu e mult sfatul unei femei, dar bun; pentru că nu 1-a urmat. s-a pierdut regele don Juan, ultimul al Navarrei[94], cînd ar ii trebuit să se menţină rege prin sfatul aceleia care 1-a făcut rege.

E bine ca un suveran să-şi ferească autoritatea de toţi. dar să cedeze în faţa raţiunii în cazul oricui, şi mai ales în cazul unei consoarte înţelepte şi sfinte.

O soră prudentă, cuminte şi iscusită poate sta foarte bine pe locul unei soţii sau mame. Aşa a fost, cu don Enrico I al Castiliei, luminata regină a Leonului, dona Berenguela, sora lui, încît, atîta timp cît i-a stat alături, Castilia s-a bucurat de linişte. în Spania au trecut întotdeauna drept bărbaţi femeile virile, iar în casa de Austria ele au fost mereu preţuite şi folosite.

Rară şi singulară între toate a fost catolica regină dona Isabel, cu o capacitate atît de mare, încît, alături de cea a unui rege atît de mare, a putut să se facă nu numai cunoscută, ci să şi strălucească. S-a dovedit mai întîi cînd 1-a ales, apoi cînd 1-a preţuit. Fiecare dintre cei doi putea face un secol de aur şi o domnie preafericită, cu atît mai mult amîndoi laolaltă!

Fernando a ajuns unde puţini au ajuns, la punctul extrem al politicii, şi anume să facă din guvernarea lui dependenţă, astfel încît monarhia să ştie că are ea nevoie de el, şi nu dimpotrivă; aceiaşi care l-au alungat cu ingratitudinea lor l-au implorat cu rugăminţile lor; l-au găsit jignit, dar prudent, şi au socotit drept un rău mai

mare să fie lipsiţi de judecăţile lui nimerite decît să se supună indignatei sale prudenţe.
Puţini suverani au ajuns la gloria aceasta; mai numeroşi au fost cei huliţi decît cei doriţi; şi dacă don Sancho a meritat în Castilia acest renume, a fost mai mult în temeiul unei bine concepute speranţe decît al unei experienţe încărunţite. N-a ajuns Titus să împlinească cei şase ani buni, şi chiar optimi, ai lui Nero. Unii au fost răpiţi înainte ca răutatea să le strice buna judecată[95].
Varietatea e mama plăcerii sau cel puţin a alinării, iar schimbarea superiorilor a fost mereu aplaudabilă. fără a observa că neşansa celui ce isprăveşte se transformă de obicei în alta de alt soi la acela care începe.
Singur Fernando a fost privilegiat cu această universalitate, fenix al autorităţii, care a renăscut întru ea încă o dată, fiind aplaudat ca unic. S-a întors în Castilia cu triumf în reputaţie şi, elogiindu-1, un mare om politic a ajuns să spună că leacul acestei monarhii, de-ar fi decăzut cumva, nu ar fi altul decîl să învieze regele catolic şi să o restaureze.
întemeiată[96], Fernando s-a preocupat să o desăvîrşească în toate genurile de podoabă, cultură şi perfecţiune politică.
Romulus a întemeiat Republica romană; nu i-a dat prilej să o desăvîrşească fie întoarcerea pedepsei fraterne, fie amăgitorul premiu al Senatului; obligaţia aceasta a rămas pentru urmaşi: căci nu e cea mai puţin însemnată regulă a politicii să-1 laşi pe succesor în chip glorios obligat, să-i laşi o eroică obligaţie. In felul acesta s-a trezit Soliman, tînăr puţin experimentat, şi, cu răscoala lui Gazel şi a mamelucilor, s-a prefăcut, dintr-un miel blînd la începutul domniei, într-un leu furios al armatelor.
A venit, aşadar, Numa, şi a introdus religia, deşi falsă, ca fundament al oricărei cîrmuiri. A născocit zei şi cult, sacerdoţi şi

regele don Juan, ultimul al Navarrei: Vezi *Pol.,* nota 61.

[K]*... să le strice buna judecată:* Cf. *înţel.,* 4.11: „Raptus est, ne maliţia mutaret intellectum eius" („A fost răpit, ca răutatea să nu-i schimbe mintea sa").

[96] *întemeiată...:* A patra parte a tratatului e consacrată, după Ferrari *(op. cit.,* p. 295), „reproducerii şi generalizării lui Fernando Catolicul în opera sa, ca fondator perfect al marii monarhii spaniole".

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

sacrificii. I-a urmat Tullus Hostilius, şi a dat fiinţă armatei, adăugînd curajului disciplina. Apoi, Ancus a împodobit oraşul cu ziduri şi pod şi a întemeiat coloniile. După el, Priscus a întărit maiestatea regală şi pe cea a magistraţilor cu legi şi însemne. în cele din urmă, Servius a stabilit veniturile Republicii, birurile şi impozitele, care, moderate, sînt nervi ai păstrării ei, dar, excesive, ai rutinei. Aşa încît Romulus făureşte monarhia, şi ceilalţi o duc mai departe şi o desăvîrşesc.
Ceea ce toţi aceştia au făcut pentru monarhia din Italia, Fer-nando a săvîrşit singur pentru cea din Spania. El a făcut-o religioasă, curăţind-o de unii şi de ceilalţi necredincioşi şi ridicînd în slăvi tribunalul sacru şi vigilent al Inchiziţiei. El a făcut-o vitează, aducînd la cunoştinţa celorlalte naţii străine curajul spaniolilor, cu bruscă uluire în faţa puterii lor; maiestuoasă, ducînd la apogeu autoritatea regală, atît de nesocotită mai înainte, şi chiar disputată; bogată, nu din tributuri, ci cu flotele sale, fluvii perene de aur, argint, perle şi alte bogăţii ce intră-n fiecare an din India; înţeleaptă, aducînd la ea bărbaţi docţi şi renumiţi în litere umane şi divine; în sfîrşit, norocoasă în tot soiul de desăvîrşiri şi de cultură. Aşa încît, preaprudentul Filip, nepotul său, omagiindu-i portretele, adăuga: „Lui îi datorăm totul."
Cu toate că izbînzile îi erau aît de cunoscute şi de sigure, nemulţumit, nesatisfăcut de aprobarea sa interioară şi de cea publică, acest mare suveran obişnuia să se cerceteze pe sine însuşi ca rege. Obişnuia cu vicleşug să-şi pretindă sieşi raportul.
Dacă oricărui om îi e atît de greu să se cunoască pe sine, ce să spunem despre un rege? A te cunoaşte în tine însuţi nu ţi-o îngăduie amorul propriu; a te cunoaşte în ceilalţi nu o permite adulaţia fără margini. Un rege nu are oglindă, dar aici, dacă e înţelept, intervine dibăcia.
Prinţul Germanicus se deghiza (stăruie Tacit) şi, astfel ascuns, pleca în căutarea adevărului prin taberele nepărtinitoare ale soldaţilor săi-: uneori asculta elogii cu delectare, şi alteori contrarul cu dezamăgire.
De aceeaşi abilitate se folosea Carol Quintul, devenind iscoadă a reputaţiei sale, şi cerceta cugetele alor săi în acea libertate neprevăzătoare. Nici ura şi nici linguşeala nu sînt oglinzi fidele, falsifică adevărul, răsturnîndu-1: aceea face din virtuţi vicii, iar aceasta din vicii virtuţi.
Rătăcindu-se la vînătoare[97], Francisc I al Franţei, de pe atunci mare, înnopta în casa simplităţii şi, în mijlocal unor ţărani, îi răsări soarele adevărului, drept care preaînţeleptul suveran obişnuia să repete: „M-am găsit, pierdut, pentru că am schimbat drumul."
Dintr-unii săraci cu duhul şi din nebuni, suverani foarte prudenţi au făcut oracole ale adevărului, căci de mult doar ei îl mai spun. Relatează fără teamă ceea ce alţii au vorbit fără grijă de faţă cu ei. Aceasta a fost subtilitatea remarcabilă a lui Fernando, coroană a politicii sale.
A murit la Cei şaizeci şi patru de ani ai preţioasei sale vîrste şi la cei patruzeci ai fericitei sale domnii. Mare noroc pentru o monarhie cînd regii îi mor bătrîni şi nu încep de copii. A trăit puţin în bucurare, dar veşnic în regret. în ziua în care au murit Fernando şi Carlos, nepotul său cel mare, a plîns întreaga creştinătate, s-a bucurat întreaga necredinţă; ordinea s-a răsturnat în ziua cînd au pierit Selim şi fiul său.

Fernando[98] însă n-a murit, căci bărbaţii faimoşi nu mor niciodată. Faima umblă totdeauna pe la extreme. în cazul regilor, nu există mijlocie. Sînt cunoscuţi fie ca foarte buni, fie ca foarte răi. Aşa cum unii sînt prodigii glorioase, la fel sînt alţi monştri detestabili. Unii, care au fost socluri ale monarhiei, ca ea să urce; alţii, piedici ca să cadă, regi ai grozăviei, ai scandalului, ai infamiei; amintire a lor se înveşniceşte în bronzurile tradiţiei. Unii au dat gata monarhia, precum Constantinulus"pe cea a Greciei; alţii propriul lor neam, precum Childeric pe cel al lui Clovis; iar alţii religia precum Henric al VUT-lea al Angliei. Regatul lui Israel a început să decadă cu Roboam, prin imprudenţa acestuia; cu Gal-lienus Imperiul roman, prin slăbiciunea lui; cu Calohanes[100] cel

[97] *Rătăcindu-se la vînătoaie:* Anecdotă preluată din G. Botero, *Dettt memorabili.*

[98] *Femando:* Aici începe, după Ferrari *(op. cit.,* p. 304), cea de-a cincea şi ultima parte a operei: „Universalizarea şi sublimizarea lui Femando Catolicul ca fondator perfect al marii monarhii spaniole".

[99] *Constantinulus:* Constantin al Xl-lea Paleologul, ultimul împărat bizantin.

[100] *Calohanes:* în original, *Caloxanes,* în vechea ortografie spaniolă, sau *Calo-janes,* în cea modernă. Deşi am fost tentaţi să transcriem *Caloian* sau *Kaloioannes,* am păstrat forma utilizată de Graciân, deoarece identificarea personajului nu e deloc uşoară. Comentatorii cred, în majoritatea lor (vezi E. Sarmiento, *an. cit,* p. 195) că e vorba de Ioan Comnenul, împărat bizantin între 1118 şi 1143, născut în 1088, căruia însă nu i s-ar putea reproşa, în termenii lui Graciân, contribuţia la distrugerea imperiului. Şi mai puţin posibilă e identificarea cu ţarul vlaho-bulgar loniţă Caloian (1197-1207). Problema rămîne deschisă.

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL

grecesc, prin nebăgarea lui de seamă. A pierit monarhia asirie-nilor cu Sardanapal, prin desfătările lui; cu Astyages cea a mezilor, prin tirania sa; cu Darius cea a perşilor, prin nepăsarea lui; cu Rodrigo cea a goţilor, prin desfrînarea sa; cu Constanti-nulus cea a grecilor, prin incapacitatea sa. Vor dăinui veşnic făţărnicia lui Tiberiu, injustiţia lui Caligula, nerozia lui Claudius, tirania lui Nero, luxura lui Heliogabal, nesimţirea lui Gallienus. nedestoinicia lui Carol francezul, cruzimea lui Pedro castilianul, indolenţa lui Sancho portughezul, mîrşăvia lui Erik al IV-lea suedezul, infamia lui Mauregato[101], încăpăţînarea lui Frederic[102], orbirea lui Henric al VLU-lea. Ar trebui să tremure mereu orice monarh la gîndul că ar putea fi alăturat unei şlehte atît de oribile.

Alt teatru preaaugust are faima, al onoarei, al eroismului, al strălucirii şi. în el. felurite coruri, după eminenţe şi reputaţii, şi în toate a fost admirat Femando cu aplauze peste fire: în acela al unei sacre pietăţi catolice, lîngă un Teodosie, Henric, Otto şi Rudolf, primii cu aceste nume; ambii Ferdinanzi. întîiul şi al doilea. împăraţi; între Recaredo. Bamba, Pelayo. don Fernando şi Filip ai treilea ai Spaniei: alături de Clovis, Carol cel Mare şi Ludovic al IX-lea ai Franţei; alături de Ştefan I al Ungariei, Henric I al Suediei, Olav I al Norvegiei şi Cazimir al Poloniei.

în cel al vitejilor, lîngă Iuliu Cezar, don Jaime Cuceritorul, Tamerlan, Genghis-han, Mahomed al II-lea, Carol Quintul, bravul Selim, Soliman şi Henric al IV-lea al Franţei. în cel al magnilor, lîngă un Alexandru, Constantin, Carol cel Mare, Alfonso al Lll-lea şi Filip al IV-lea al Spaniei. în cel al înţelepţilor, lîngă Ismail Safi. Carol al V-lea al Franţei, Albert al Austriei şi don Sancho al IV-lea al Navarrei. în cel al politicienilor, lîngă un Ludovic al Xl-lea al Franţei, Ştefan Bâthory al Poloniei, Matei Corvin al Ungariei. în cel al prudenţilor, lîngă un Iustinian împăratul, Maximilian I, Gustav I al Suediei şi Filip al II-lea al Spaniei. în cel al mărinimoşilor, lîngă Ninus I al Asiriei, Xerxes al Persiei, Octavian August şi don Alonso al Neapolelui. în cel al celor iubiţi: lîngă Hispanus, care i-a dat Spaniei numele său; Titus, poreclit desfătarea neamului omenesc; Otto al IH-lea, zis minunea lumii, şi don Sancho cel Dorit. în cel al prea-norocoşilor, lîngă un Numa Pompilius, Filip Macedoneanul,

[101] *Mauregato:* Rege al Asturiei (783-789), fiu al lui Alfonso I cel Mare.

[102] *Frederic:* E vorba de Frederic al II-lea de Hohenstaufen.

Antoninus şi don Manuel al Portugaliei. în cel al împărţitorilor de dreptate: lîngă un Xerxes Longimanul, dîndu-i odăiaşului său preţul coruperii; Antioh, retractînd toate nedreptăţile din imperiul său; Seleucos, preţuind justiţia mai mult decît ochii din cap; Aurelian împăratul, pedepsindu-i pe trădători, şi Nerva, pe nerecunoscători; don Jaime al II-lea al Aragonului, zis împărţitorul de dreptate, şi don Alfonso al Xl-lea al Castiliei, cel Cuceritor, în sfîrşit, în toate cataloagele aplauzelor şi ale faimei îl găsesc pe universalul nostru Fernando ca erou catolic, viteaz, mare, politic, prudent, înţelept, iubit, împărţitor de dreptate, norocos şi universal.

Iată, o, excelentisime duce, glorie maximă a Carafilor şi nemuritoare a mea coroană, o copie grosolană a celui ce a fost prea-desăvîrşit model al monarhilor. Ultimul rege al goţilor, pe linie bărbătească, dar primul în lume, prin înzestrările sale, al cărui succes mai mare, printre atîtea altele, a fost acela de a fi ales, vreau să zic de a fi pus în practică, superioara alegere divină a preacatolicei case de Austria.

Casă pe care a înălţat-o Dumnezeu, spre a-şi înălţa cu ajutorul ei Biserica, sfîrşindu-se discordiile pe cît de vechi, pe-atît de crude dintre împăraţii Frederici şi sfinţii pontifi, începînd pacea prin împăratul Rudolf al Austriei. Casă sub care, de cînd domneşte ea, Biserica Domnului nu mai ştie ce sînt schismele şi nici nu le cunoaşte. Casă care i-a readus pe supremii pontifi de la Avi-gnon pe tronul lor de la Roma şi cărora le menţine autoritatea supremă. Casă pe care a întărit-o Dumnezeu ca să fie ciocan împotriva ereticilor în Boemia, Ungaria, Germania, Flandra şi chiar Franţa. Casă pe care a făurit-o Dumnezeu ca preabogată vînă de sfinţi, împăraţi, împărătese, regi, regine şi arhiduci. Casă pe care a lăţit-o Dumnezeu pe toată rotunjimea pămîntului ca să-şi propage peste tot sfînta credinţă şi evanghelie. Casă pe care a ales-o Dumnezeu în legea harului, ca pe-aceea a lui Avram în cea scrisă, ca să se numească Dumnezeu al Austriei, Dumnezeu al lui Rudolf, al lui Filip şi al lui Fernando. Pe ea, aşadar, a

ales-o catolicul şi înţeleptul rege ca urmaşă augustă a zelului său catolic, ca moştenitoare a marii sale puteri, ca păstrătoare a cîrmuirii sale prudente, ca propagatoare a preanorocoasei sale monarhii, pe care cerul binevoiască a o face universală. Amin.

DISCERNĂTORUL
[1646]

[Prinţului don Baltasar Carlos]
EL D1SCKET0
DE *L* 0 RE *HZ 0 CKJICIAU*
Quc publica 0 0 V *VINCEHCIO D£*
Y
AL

Seuniflimo SeKir, DON 8n.TjSARC Principe de Im fjjwffaj. **Y**
***pelNueyoMundo.* Conlieencia.**
JwpreJbrn *Hnefta, por Im Ncj8Q l6$6*

Seniore: Acest subiect fericit pe care prietenia mi-a îngăduit să mi-1 însuşesc, închinîndu-vi-1 eu însumi alteţei voastre, îl consacru eternităţii. Mic e darul, încredinţat însă că, dacă marelui Xerxes i-a fost pe plac apa vulgară ce i s-a oferit[1], cu mai multă îndreptăţire vă va măguli sudoarea singulară a unui studios, oferită în această cultă lucrare. E, mai mult decît frate, emul al *Eroului,* în intenţie şi în noroc; căci dacă acela a fost admirat în cea mai mare sferă a selectului muzeu regal[2], aceasta năzuieşte la treapta supremă reprezentată de judicioasa bunăvoinţă a alteţei voastre. Fie ca pana aceasta să se cerceteze vultureşte în bătaia unui soare ce se înalţă atît de strălucitor pentru a eclipsa luni şi ofili flori[3]. Seniore, de vreme ce alteţa voastră e adevăratul Discernător, binevoiţi a dărui unui rod al imaginaţiei fiinţa, viaţa, faima unei protecţii atît de auguste.
Don Vincencio Juan de Lastanosa[4]

[1] *apa vulgară ce i s-a oferit:* Referire la un episod relatat de Plutarh, *Vieţi paralele,* „Artaxerxes", 5, 1, ed. cit., voi, V, p. 363: „Un muncitor, neputînd să găsească nici un lucru, a luat apă cu mîinile şi i-a dus, iar regele Artaxerxes i-a dai o cupă de aur şi o mie de dariei."
[2] *muzeu regal:* în original, *museo real,* „museo" fiind aici un locaş consacrat muzelor, în speţă o bibliotecă. într-o scrisoare din 19 mai 1640, Graciân îi scria lui Lastanosa din Madrid, unde se afla, că pe un raft cu cărţi din palatul regal văzuse *Eroul,* „carte despre care spune că era

citită acolo şi era bine primită" (AH-BG.OC., p. 1124b).
[3].. *eclipsa luni şi ofili flori:* Cu alte cuvinte, să eclipseze semiluna musulmană şi să înfrîngă puterea Franţei, simbolizată prin florile de crin.
[4] *Lastanosa:* întemeindu-se pe argumente de natură stilistică, toţi criticii îi atribuie **lui** Graciân această dedicaţie, în pofida semnăturii lui Lastanosa, tot lui alri-**buindu-i-se** şi textul către cititori de **mai** jos şi chiar *Aprobarea* semnată de Salin as.

Aprobarea doctorului don Manuel de Salinas y Lizana[5], canonic al sfintei biserici din Huesca
Din însărcinarea ilustrului domn Jeronimo Arascues[6], doctor în drepturi, canonic al acestei sfinte biserici din Huesca, împuternicit şi vicar general al ilustrisimului şi reverendisimului senior don Esteban de Esmir[7], episcop de Huesca, din Consiliul maiestăţii sale, am văzut *Discernătorul,* pe care-l publică don Vin-cencio Juan de Lastanosa. Lectura lui m-a costat admirare şi grijă, căci e nevoie să-i consacri mintea cea mai prespicace, pentru a nu ocupa timpul fără să te bucuri de el, întrucît e o distanţă între ceea ce percepe auzul şi ceea ce pătrunde intelectul. Şi numai titlul făgăduieşte mult, dar îndeplineşte şi mai mult: căci la firi cu zbor de vultur izbînda e asigurată prin dificultatea subiectului. Toate izbutirile acestui autor (alţii întreprind, el izbuteşte) sînt singulare; faptul acesta nu îl atribui afectării, ci forţei firescului, căci intelectul îşi caută totdeauna obiectul pe măsură, deose-bindu-se de simţire, care e oarbă. Primele lumini ale ideii lui şi le-a dăruit educaţiei unui suveran, în *Eroul* şi *Politicianul,* căci soarelui îi e foarte caracteristic să aurească vîrfurile cu primele-i raze. Modul de educaţie fiindu-i atît de eminent, a dat *artă ingeniozităţii,* care anevoie ar păşi pe o cărare atît de necunoscută şi de nouă fără artă. Alcătuieşte acum din politica generală un *Dis-*
[5] *Manuel de Salinas y Lizana:* La data apariţiei *Discernătorului* şi cîţiva ani după aceea, Salinas era încă în strînse relaţii de prietenie cu Graciân. Rudă a lui Lastanosa, el făcea parte şi din cercul acestuia. Al XVII-lea,.relief al *Disc.,* „Omul în apogeu", este construit ca un dialog între Salinas şi autor. Pe lîngă această aprobare a cenzurii ecleziastice, Salinas semnează şi sonetul acrostih de mai jos, în care se dezvăluie adevărata identitate a lui „Lorenzo Graciân". Cu traducerile lui din Marţial, Graciân a ilustrat ediţia din 1648 a tratatului *Ascuţimea şi arta ingeniozităţii.* Prietenia lor s-a rupt însă, episod penibil pe care l-am prezentat în cartea noastră *Semne de carte.* Cartea Românească, Bucureşti, 1988, pp. 216-218.
[6] *Jeronimo Arascues:* Personaj neidentificat. Avea să semneze şi aprobările *Oracolului manual* (1647) şi *Ascuţimii* (1648).
[7] *Esteban de Esmir:* „Exemplu universal de prelaţi, docţi şi sfinţi", avea să-1 caracterizeze Graciân în 1648 *{Ase.,* XXI). Sprijinitor activ al iezuiţilor, fondator al colegiului iezuit din Graus. Graciân i-a dedicat (1651) lucrarea postumă a părintelui Continente, *Predicacion fructuosa.*
[8] arta *ingeniozităţii:* Aluzie la prima variantă a marelui său tratat de poetică barocă, apărută în 1642 sub titlul Arte *de ingenio, tratado de la agudeza {Artă a ingeniozităţii, tratat despre ascuţime).*

cemător, dacă îl găseşte priceput, aceasta fiind înzestrarea naturii, şi aceea a artei şi experienţei. îl învaţă pe un om să fie desăvîrşit în totul; prin aceasta ne învaţă pe toţi. Cuminte, îşi întemeiază doctrina pe exemple de bărbaţi vestiţi din toate veacurile; căci, în slăbiciunea noastră, virtutea şi mărinimia au nevoie totdeauna de stimulent. Stilul este laconic şi atît de spiritualizat, îneît, la fel ca tot ce e mai sacru, are pînă şi în punctuaţie taine: se măsoară cu măreţia materiei. Totul va dobîndi aprobarea pricepuţilor, căci aplauzele tuturora nu acreditează, cînd docţii sînt atît de puţini. Este o operă bună nu să umple orele, ci să le împlinească, deoarece lecturii îi oferă puţin, dar cugetării mult. Nu conţine nimica împotriva credinţei, mai degrabă o înviorează, fiindcă stîrneşte intelectul; nici împotriva moravurilor, fiindcă nu urmăreşte decît să ne înveţe cum să le ameliorăm. Şi, ca atare, se poate da aprobare să se tipărească. Aceasta este părerea mea. în Huesca, la 30 ianuarie 1646.
Manuel de Salinas y Lizana
Aprobare de tipărire
Avînd în vedere aprobarea domnului canonic Salinas, încuviinţăm să se tipărească *Discernătorul.*
Doctor Jeronimo de Arascues, împuternicit şi vicar general
Aprobarea doctorului Juan Francisco Andres
Discernătorul lui Lorenzo Graciân, pe care îl publică don Vin-cencio Juan de Lastanosa, îmi este încredinţat din ordinul ilustrului senior don Miguel Marta[9], doctor în ambele drepturi, din Consiliul maiestăţii sale şi conducător al Cancelariei Regale a Regatului Aragonului, pentru a-mi spune părerea şi a-1 asigura despre conformarea cu preeminenţele regale şi cu binele statului,
Miguel Marta: A participat, in calitate de şef al Cancelariei Aragonului, la aprobarea mai multor cărţi ale lui Graciân.

stînci de care judiciozitatea e foarte departe să rişte a se lovi. Subiectul descris e atît de folositor pe cît o vor constata cei ce vor medita cu atenţie asupra lui, căci nu e de ajuns să citeşti pentru a-1 înţelege. Cultura stilului şi subtilitatea conceptelor sale se unesc într-o montură atît de remarcabilă, încît e de trebuinţă atenţia observaţiilor sale pline de grijă pentru a profita de doctrina sa. Şi-a expus trăsăturile distinse în *Arta ingeniozităţii şi ascuţimea* şi în alte osteneli egale ca artă, dar pe cine oare îl va mai mira originalitatea ideii sale, de vreme ce leagăn îi este Bilbilis (azi Calatayud), augusta patrie a lui Marţial? Căci şi ingeniozitatea se moşteneşte, ca şi natura. Constelaţiile înrîuresc cu mai multă bunăvoinţă în unele clime decît în altele. De aici provine belşugul în unele şi nevoia, în altele, de bărbaţi înţelepţi, deşi lipsa aceasta e prilejuită deseori de silnicirea firilor, părinţii îndrumîndu-i pe fiii lor către arte şi ştiinţe alese de un capriciu, fără a ţine seama de înclinaţiile lor fireşti. Aceasta e cauza nefericirilor sau succeselor statelor, pentru că, lipsite fiind de învăţătură şi maturitate, lesne se clatină,

întrucît acestea sînt osiile politice prin care se asigură stabilitatea. De-ar putea să se dezamăgească ignoranţa din nereuşitele ei, căci ar ajunge să şi le cunoască şi şi-ar pierde răutatea; dar astfel, van înfumurată în încăpăţînarea ei, ţine morţiş să o împingă mai departe şi chiar să o facă crezută, de vreme ce dispreţuieşte observaţiile acelora care examinează aplecarea cugetului. în multe provincii se practică judecăţile succesului, şi se şi evidenţiază, căci artele liberale, contrazise de inşii care le profesează, nu strălucesc cu eminenţă, ci cu mediocritate.
Aceste erori le va putea îndrepta cine va respecta regulile din *Bărbatul Discernător,* deoarece, fără judiciozitate, va fi aidoma unui diamant brut, care, deşi are valoare intrinsecă, nu şi-o dezvăluie pînă ce nu-l proporţionează dalta, datorîndu-şi mai multe ape meşterului decît strălucirii sale ascunse. Şi, ca atare, merită să se dea tiparului.
Huesca, 5 februarie 1646
Imprimatur: Marta Regens
Doctor Juan Francisco Andres

CITITORILOR

Don Vincencio Juan de Lastanosa

Dau la lumină al patrulea[10] (care înseamnă calitate) dintre opurile unui prieten. Multe lipsesc pînă la douăsprezece[11] aspirînd la asemenea emulaţie. Pot garanta că pe cel prezent nu-l descurajează cele trecute, deşi cel dintîi a fost un *Erou,* a cărui glorie majoră riu e aceea că s-a văzut tipărit de atîtea ori şi în atîtea limbi, toate ale faimei sale; nu că a fost proslăvit de cele mai multe naţii; nu că a fost atît de onorat de unii scriitori, încît i-au inserat capitole întregi în operele lor erudite, precum *Creştinul familiar*[12]. Adevăratele-i aplauze şi chiar viaţa lui au fost cuvintele regeşti pe care le-a rostit, după ce a binevoit să-l citească, marele Filip al IV-lea al Spaniilor: „E foarte îmbietoare giuvaie-ricaua aceasta, conţine, vă asigur, lucruri mari." Ceea ce a fost totuna cu a o-ncununa ca nemuritoare. Nu-i retrage aprecierea regală nici acea vestită Politică a regelui don Fernando Catolicul[13],

[10] *al patrulea:* Se referă, sub simbolistica astrală, la soare. Vezi şi *Er.,* XVIII, nota 91.

[11] *douăsprezece:* S-a discutat mult care ar putea fi aceste douăsprezece opere, dat fiind că *Discernătorul* e a patra scriere tipărită, şi, adunîndu-le pe celelalte, se ajunge (socotind separat cele trei părţi ale *Criticonului)* la zece; cu diverse ocazii, Graciân a mai promis trei cărţi: *El Galante* şi *Arisos al Varon atento,* indentificabile în *Oracolul manual,* şi *De la preciosa muerte del justo,* fără a se putea spune dacă s-au pierdut sau pur şi simplu n-au mai fost scrise. Problema credem însă că este alta: chiar dacă, aşa cum arătam, Graciân, şi nu Lastanosa, ar fi adevăratul autor al acestei prefeţe, nici el nu ar fi putut şti exact cîte cărţi avea să mai scrie, dar invocă numărul 12 în conjuncţie cu 4 (numărul cărţilor deja scrise) ca pe un simbol al perfecţiunii şi al întregirii (12 luni ale anului, 12 case ale zodiacului etc), al ordinii cosmice. Fiind divizibil cu 4, numărul invocat de Graciân oferă un joc ideatic subtil între ceea ce realizase şi ceea ce spera să mai realizeze.

[12] *Creştinul familiar:* în original, *El Privado Cristiano,* operă a lui fray Jose Lafnez, Madrid, 1641, şi în care sînt copiate pasaje întregi din *Er.* (în cap, XVI,
xx, XXII şi xxxrv).

[13] *acea vestită Politică:* E vorba de *Politicianul don Femando Catolicul.*

care, după părerea chibzuiţilor, e lucrul cel mai bun al acestui autor. Nici prodigioasa *Artă* a *Ascuţimii,* prin raritate, erudiţie şi ingeniozitate, căci înaintea ei se considera cu neputinţă a-i găsi ingeniozităţii o artă. L-a mulţumit într-atîta pe un genovez[14], încît a tradus-o numaidecât în italieneşte şi chiar şi-a însuşit-o: căci aceştia nu se mulţumesc să traducă aurul şi argintul din Spania, ci vor să-i sugă şi ingeniozităţile. Aş socoti că nici unul dintre cele care o preced nu o sperie; dar cele ce vin după, da, îndeosebi un *Atent* şi un *Galant,* căci i-au luat urma şi au s-o întreacă pînă la *non plus ultra.*
Două soiuri de cititori am auzit că se plîng însă de operele acestea: unii de lucruri, iar alţii de stil; aceia din prisos de preţuire, iar aceştia pentru că şi-o doresc. Cei dintîi obiectează, ba chiar pasărea fenix a veacului nostru pentru o întreagă veşnicie, preaexcelenta doamnă contesă de Aranda[15], pe temeiul celor şase pene nemuritoare ale ei, deplîngea că materii atît de sublime, demne numai de eroi, se vulgarizează prin tipar şi că oricare plebeu, contra preţului de un real, poate întrebuinţa rău ceea ce nu are. Ceilalţi reproşează că modul acesta de a scrie exact, în stilul acesta concis, strică limba spaniolă, distrugîndu-i claritatea, pe care ei o numesc puritate. O, cum ar mai veşteji o asemenea acuzaţie vulgară, dacă ar auzi-o, criticul Barclay[16], şi chiar ar adăuga-o la *Satyriconul* său, unde osîndeşte pătimaş, ca pe o barbarie, la scriitorii săi platitudinea spaniolă!
Am de gînd să le răspund amîndurora deodată şi să-i mulţumesc pe unii cu ceilalţi, aşa încît obiecţia primă să fie soluţia celei de-a doua, iar a doua, a celei dintîi. Zic, aşadar, că nu scrii

[14] un *genovez:* Aluzie la tratatistul italian Matteo Peregrini (sau Pellegrini), emilian, nu genovez, deşi tratatul *Delle acutezze* şi-1 publicase la Genova, în 1639. Raportul cronologic e deci invers de cum susţine LastanosaGraciân. Vom discuta această problemă în legătură cu *Ascuţimea şi arta ingeniozităţii,* care va constitui materia altui volum al traducerilor noastre din Graciân.
[15] *Aranda:* Dona Luisa Marfa de Padilla Manrique y Acuna, contesă de Aranda (1590-1646). A publicat la Zaragoza, între 1637 şi 1640, şase cărţi pe teme morale şi caracterologice („cele şase pene nemuritoare", cum le caracterizează Graciân.)
[16] *Barclay.* în original, *Barclayo,* John Barclay (1582-1621), scriitor scoţian de expresie latină, născut în Franţa. Graciân, ca şi cercul lui Lastanosa, l-a preţuit în mod deosebit şi şi-a exprimat deseori admiraţia pentru cele două romane ale lui, *Euphormion sive Satyricon* şi *Argenis,* ca, de pildă, în *Ase,* XLV şi LV; *CriL,* I, „Cititorului"; II, 4, şi ffl, 9.

pentru toţi şi tocmai de-aceea se întîmplă că arcanitatea stilului sporeşte veneraţia faţă de sublimitatea materiei, modul misterios de a le eununţa făcînd lucrurile mai venerate: căci nici Aris-totel, nici Seneca n-au stricat cele două limbi, greacă şi latină, cu scrisul lor abscons. Li s-au hărăzit, spre a nu vulgariza ambele filozofii, cea naturală aceluia şi cea morală acestuia, oricît i-ar porecli trîntorul Momos pe unul sepie şi pe celălalt nisip fără
var
[17]
Merite, cititorule judicios (fie pentru că eşti, fie ca să fii) să-şi afle loc această artă pentru pricepuţi, aceste aforisme prudenţiale în gustul şi în folosul tău.

[17] *sepie... nisip fără var:* Pentru antici, sepia, prin capacitatea sa de a se ascunde într-un nor de cerneală, figura minciuna. „Nisip fără var" este o expresie pe care Suetonius *(Doisprezece cezari,* „Caligula", LIII) i-o atribuie lui Caligula şi care semnifică dispreţul acestuia faţă de eleganţa şi podoabele stilului în legătură cu Seneca.

SONET ACROSTIH CĂTRE AUTOR
de doctorul don Manuel de Salinas y Lizana, canonic al sfintei biserici din Huesca

Bard drag Minervei, nu voi zadarnic Azi lumii numele să ţi—1 mai tăinui: Lauda-n lauri, cît minţind mai dăinui, Te încununã şi te-arată darnic. Harul din opuri ţi—1 smereşti avamic, Atîtor oameni sub secret 1-înhăinui: Slăvire lui Apolo, cum nici bănui, Avan îi cere, şi ovaţii, harnic. Recent blazon, acum, *Discernătorul* Gloria gustă, şi ea-n zbor, uşoară, Răzbind văzduhul, numele ţi—1 strigă. Astăzi, *Bărbatu-atent™,* sporindu-şi zorul, Cu spor din mîini către tipar să-ţi sară, Iar alte noi duzina s-o atingă. Aşa vei fi acolo Nord pentru minţi şi laur lui Apolo.

[18] *Bărbatu-atent:* Aluzie la Avisos *al varon atento* (Sfaturi către bărbatul atent), tratat al lui Graciăn care nu ne-a parvenit. S-ar putea să fie însă şi numai o primă variantă de titlu pentru *Or.,* aflat la data aceea în pregătire.

EPIGRAMĂ
de doctorul Juan Francisco Andres către don Juan Vincencio de Lastanosa
Cît Spania întreagă-ţi datorează o spun *Medaliile-i* cunoscute[19], dacă-nainte-n beznă neştiute i-au fost, azi pana ta le luminează. Aplauze-ntre docţi stîmeşte trează ediţia luminii nevăzute, ardorii tale datorînd,văzute, lucirea ce-autorul şi-o retează. Cui datorăm mai mult prea lesne nu e de cîntărit: acela sub ocultă meşteşugire numele-şi încuie; Tu, cum din taină pentru el rezultă mai multă faimă, îl sileşti să-şi spuie subtilităţile-i de daltă cultă.

[19] *Medaliile-p cunoscute:* Se referă la volumul *Museo de las medallas des-conoddas eşpanolas,* Huesca, Juan Norguăs, 1645, de don Vincencio Juan de Lastanosa.

[I]
FIRE ŞI INGENIOZITATE[20] *Elogiu*

.Acestea două sînt cele două osii ale strălucirii discernătoare: natura le alternează şi arta le reliefează. Omul e vestitul microcosm, iar sufletul, firmamentul său. înfrăţite, firea şi ingeniozitatea, ca adeverire a lui Atlas şi-a lui Alcides, asigură, prin norocire şi splendoare, strălucirea tuturor celorlalte înzestrări.
Una fără cealaltă a fost la mulţi noroc înjumătăţit, trădînd invidia sau nebăgarea de seamă a sorţii.
Inteligenţa a fost întotdeauna aplaudabilă, dar nenorocoasă fără relieful unei înclinaţii plăcute a firii, şi, dimpotrivă, însăşi impecabilitatea firii face şi mai cenzurabil minusul ingeniozităţii.
In mod chibzuit, unii, şi nu de orientare vulgară, au tăgăduit că s-ar putea găsi norocirea firii fără excelenţa

intelectului, şi o confirmă cu însăşi denumirea firii, *geniu,* care arată că se trage din ingeniozitate, *ingeniu;* experienţa ne dezamăgeşte însă exactă — şi ne previne înţeleaptă — cu monştri frecvenţi la care e de criticat amestecul lor total.
Sînt cult ornament al sufletului, reliefuri culte; dar intelectul, între toate, încununează perfecţiunea. Ce este soarele în lumea mare e în cea mică ingeniozitatea. Şi tocmai de aceea Apolo a fost imaginat ca zeu al discernerii. Orice avantaj în intelect e şi în fiinţă, iar orice exces în cugetare nu înseamnă altceva decît a fi mai mult sau mai puţin persoană.

[20] Fire fi *ingeniozitate:* în orginal, *Genio y ingenio,* vezi şi *Or.,* 2, acelaşi titlu. *Ingenio* e unul din conceptele cele mai greu de echivalat în traducere. Am optat pînă acum pentru soluţia „minte", dar am renunţat la ea în favoarea soluţiei de faţă, „ingeniozitate", care, cu toate dezavantajele ei, ţine de sfera lui *ingenium,* atît de productivă în limbile spaniolă şi italiană. Putem regreta că limba română nu a avut curajul să-şi aproprieze un neologism: *ingeniu,* ca denumire pentru facultatea inventivă şi asociativă a omului. Perechea de concepte *genio-ingenio* am discutat-o în cartea noastră *Semne de carte,* ed. cit, pp. 229—230, cu trimiterile bibliografice necesare. Fundamentală rămîne cartea **lui** Hellmut Jansen, *Die Grundbegriffe des Baltasar Graciân,* **DrozMinard, GeneveParis, 1958.**

Prin capacitate le-a întrecut omul pe animale, şi îngerii, pe om, şi chiar pretinde a constitui, în prima sa infinitate[21] categorială, însăşi esenţa divină. Atît e de mare eminenta superioritate a intelectului!
Un simţ ce ne-ar lipsi ne-ar priva de o mare cîtime de viaţă şi ar lăsa cugetul ca şi ciung: dar cum ar fi dacă ne-ar lipsi, ca multora, o treaptă în concepere şi o superioritate în cugetare, adică eminenţe diferite?
E, uneori, între un om şi altul, aproape tot atîta distanţă ca între om şi animal, dacă nu în substanţă, în circumstanţă; dacă nu în vitalitate, în exercitarea ei.
Despre mulţi ar putea prea bine exclama critic vulpea[22]: „O, ce cap frumos, dar fără nimic înăuntru, în tine găsesc vidul pe care atîţia înţelepţi l-au socotit imposibil!" Iscusită anatomie, să priveşti lucrurile pe dinăuntru; de obicei, frumuseţea aparentă amăgeşte, poleind prostia cea urîtă; şi, dacă ar tăcea, cel mai nerod dintre animale l-ar putea dezminţi pe cel mai şiret dintre ele, păstrîndu-şi pielea aparenţei; căci totdeauna tăcuţii s-au căutat de prostie, şi tăcerea nu se mulţumeşte să facă uitat neajunsul, ci-1 străvesteşte în mister.
Dar firea filotimă s-a văzut exaltată ca o divinitate, în acel timp nu doar şchiop, ci şi orb[23], pentru sublinierea însemnătăţii, pentru preţuirea eminenţei sale; cei care au greşit cel mai moderat au numit-o inteligenţă ajutătoare a celui mai mic dintre universuri. Devenită creştină, filozofarea nu o deosebeşte de o înclinaţie pe cît de norocită, pe atît de superioară.
Fie, aşadar, firea: singulară, dar nu anormală; coaptă, nu paradoxală. La puţini e admirată după cum e de dorit, deoarece nici eroicul nu se găseşte la toţi principii, nici cultul la toţi discernătorii.
Naşte dintr-o natură sublimă, favorizată în totul de cauzele sale; presupune maturitatea temperamentului, pentru cea mai

[21] *infinitate:* Aluzie la problema scolastică a primului constituent al esenţei divine şi care, după Duns Scotus, este infinitatea. V. şi Suărez, *De Deo uno,* 1,3,1-3.

[22] njpea: Cf. Esop. *Fabule,* 43, „Vulpea şi masca", şi Fedru. *Fabule,* 1, 7, „Vulpea şi masca de teatru". Tot aici, Graciân se referă şi la „horror vacui", (groaza de vid), problemă a filozofilor scolastici, preluată şi de Descartes, care susţinea imposibilitatea metafizică a vidului. Vezi şi *Crit.,* II, 8.

[23] *timp nu doar şchiop, ci şi orb:* Timpul, în reprezentările satiricilor tîrzii, era figurat ca un bătrîn şchiop, care, în Antichitate, lipsit fiind şi de revelaţia creştină, era şi orb. Cf. *Crit,* I, 6, Univers, 1987, p. 108.

mare înălţime de cuget; i se datorează aplecarea către ocupaţiile nobile, alegerea slujbelor glorioase, deşi buna alegere nu i se poate aprecia destul.
Nu există o fire pentru toate slujbele, nici toate posturile pentru orice ingeniozitate, fie pentru că e superioară, fie vulgară. Uneori se va adapta aceea şi se va opune aceasta, şi uneori se vor uni amîndouă, fie în conformitate, fie în nepotrivire.
Pasiunea amăgeşte adeseori, şi nu rareori obligaţia, amestecînd slujbele contrar firilor: cel în platoşă nefericită ar fi trebuit să îmbrace toga prudentă: nimerit aforismul lui Chilon[24]: „Cu-noaşte-te şi dă-ţi silinţa.
începapă cu el însuşi să ştie Discernătorul, ştiindu-se: îşi pune în gardă Minerva[25], atît cea naturală, cît şi cea reflexivă, şi deie-i curaj, dacă e curată. Silnicirea ei a fost totdeauna o pacoste, cuminţenie şi chiar urgenţă uneori, căci e un supliciu fatal, deoarece atunci trebuie să vîsleşti împotriva curentelor gustului, ingeniozităţii şi stelei tale.
Pînă şi în cazul ţărilor ne izbim de această proporţie înnăscută sau antipatie naturală: mai simţitor în cazul oraşelor, cu delectare la unele, cu neplăcere la altele, căci portul obişnuieşte a fi mai contrar firii decît clima temperamentului. Nici Roma însăşi nu e pentru toate firile şi ingeniozităţile, şi nici nu li s-a dat tuturora să se bucure de cultul Corint. Ceea ce pentru unul e centru, pentru altul e surghiun, şi însăşi marea cetate a Madridului, chiar dacă e mamă a lumii din răsărit pînă în apus, pe temeiul marelui Filip în a patra-i sferă, unii văd în ea o maşteră. O, mare noroc, să-şi găsească fiecare şi să-şi distingă centrul! Gaiţele nu cuibăresc bine printre muze, nici bărbaţii înţelepţi nu-s în largul lor în zarva curtenească, şi nici cuminţii în sforăria aulică.
Ele sînt puse la încercare şi chiar se purifică în varietatea naţiilor[26], în opoziţie cu naturi şi moravuri atît de variate. E cu

[24] *Chilon:* Unul din cei şapte înţelepţi ai Greciei antice. Maxima citată e o reformulare a îndemnului delfic *Gnothi seauton,* lat. *Nosce te*

ipsum, căruia Gra-ciân îi adaugă o componentă practico-activistă. Cf. *Or.,* 18.
[25] *Minerva:* Aici în sens de capacitate intelectuală.
[26] *varietatea naţiilor:* In tot paragraful ce urmează, se vădeşte o preocupare constantă a lui Graciân, ca şi a tratatiştilor baroci în general, pentru o psihologie a popoarelor, atîl la scară naţională, cît şi internaţională, după o tipologie cu valori stabile: spaniolii sînt trufaşi, francezii uşuratici, italienii mincinoşi etc. Pe lîngă trimiterile pe care le-am făcut în diferite locuri din *Crit.,* adăugăm un studiu mai vechi, dar încă plin de sugestii, al lui Werner Krauss, *Graciâns Lebenslehre,* Vit-torio Klostermann, Frankfurt am Main, 1943, cap. DI, „Graciân und die Psychologie derNation", pp. **45-71.**

neputinţă să te adaptezi la toate, fiindcă cine oare va putea tolera trufia detestabilă a acesteia, uşurătatea vrednică de dispreţ a aceleia, şarlatania uneia, barbaria alteia, dacă nu cumva conformitatea naţională în aceleaşi beteşuguri face desfătare din ceea ce ar fi silnicie?
E mare noroc să dai de oameni cu firea şi ingeniozitatea ta; e o artă a şti să-i cauţi; să-i păstrezi, şi mai mare; e delectare răstimpul de conversaţie, şi fericire comunicarea judicioasă, mai ales cînd firea e singulară, fie prin excelare, fie prin neobişnuit, căci nesfîrşită îi este întinderea chiar şi între cele două limite ale bunătăţii sau răutăţii, sublimităţii sau vulgarităţii, cuminţeniei sau capriciului său, unele comune, altele aparte.
Noroc nepreţuit, cînd nestrămutarea sorţii îngăduie libertatea alegerii, căci de obicei aceea o ia înainte şi hotărăşte locuinţa şi chiar slujba şi, ceea ce te atinge şi mai mult, însuşi anturajul de prieteni, servitori şi chiar consorţi, fără a se consulta cu firea, drept care atîţia sînt nemulţumiţi de ea, pătimind în temniţă silită şi tîrînd toată viaţa după sine greşelile altora.
Care ar fi preferabilă în caz de lipsă sau avantajoasă în caz de exces, firea bună sau ingeniozitatea, judecata e îndoielnică. Le poate îmbunătăţi dibăcia şi reliefa arta. Noroc de prim rang să le împărtăşeşti prin natura lor eroice: ai tras astfel la sorţi suflet bun. Mulţi şi încă mari, au ratat acest noroc, greşindu-şi chemarea firii şi a ingeniozităţii.
Se-ntrec în culmi şi una, şi alta, spre-a arăta întregii lumi, şi chiar tuturor vremilor, un prodigiu încoronat în principele stă-pînul nostru, întîiul Baltasar şi-al doilea Carlos, ca să nu fie un al doilea altul decît el însuşi, şi numai el să-şi fie întîiul. O, speranţe glorioase pe care într-o primăvară atît de înflorită ni le oferă un catolic Iuliu al curajului şi un August al norocirii![27]
[27] *Iuliu... August:* **Joc de cuvinte pornind** de **la** numele **lui Iulius** Caesar şi August us.

DESPRE AUTORITATE ÎN VORBĂ ŞI-N FAPTĂ[28] *Discurs academic*

Natura umană e cea imaginată de către Hesiod, Pandora. Nu i-a dat Palas înţelepciunea, nici Venus frumuseţea, necum Mercur elocinţa, şi mai puţin Marte curajul; arta însă şi dibăcia grijulie, da, ele o fac să propăşească zi de zi cu o desăvîrşire sau alta. Iupiter nu a încoronat-o cu maiestuoasa suveranitate în faptă şi-n vorbă, pe care o admirăm la unii; i-au fost hărăzite autoritatea dobîhdită prin reputaţie şi prestigiul obţinut prin exercitare.
Cei mai mulţi dintre oameni sar peste cal. Unii atît de neîncrezători în ei înşişi, fie prin natura lor, fie datorită răutăţii celorlalţi, îhcît li se pare că nu vor izbîndi în nimic, ofensîndu-şi norocul şi capacitatea, chiar şi numai prin faptul că nu şi le pun la încercare; în toate găsesc pricini de temere, descoperind mai degrabă obstacolul decît împrejurările favorabile, şi capitulează atît de lesne în faţa excesului fricii lor, încît, necutezînd să acţioneze singuri, îi împuternicesc pe alţii cu faptele şi chiar cu vrerile lor. Şi sînt asemenea celor ce nu îndrăznesc să se arunce-n apă decît susţinuţi de scule care de obicei îşi compensează cu aer lipsa de miez.
Alţii, dimpotrivă, sînt pe deplin mulţumiţi de sine; trăiesc atît de încântaţi de toate acţiunile lor, încît niciodată nu s-au îndoit, necum nu şi-au osîndit vreuna; foarte legaţi de părerile lor, şi cu atît mai vîrtos, cu cît sînt mai greşite; îndrăgostiţi de cugetările lor, ca de nişte odrasle cu atît mai iubite, cu cît mai pocite; şi cum nu ştiu ce e teama, nu ştiu nici ce e nemulţumirea. Totul le iese bine, după socoteala lor; astfel, trăiesc nespus de mulţumiţi de sine şi ani îndelungaţi, fiindcă au ajuns la o fericire cum nu se poate mai simplă.
între aceste două extreme de imprudenţă se află mijlocia sigură a cuminţeniei, şi ea constă într-o îndrăzneală judicioasă, întru totul ajutorată de noroc.
Nu vorbesc aici despre acea superioritate naturală, pe care am semnalat-o drept relief aparte al eroului[29], ci de o cutezanţă
» *Despre autoritate: Ci. Er.,* XIV, şi *Or.,* 122.
[29] *relief aparte al eroului:* Vezi fir., XIV, „Despre ascendentul firesc".

cuminte, contrară sfielii mediocre, întemeiată fie pe înţelegerea cuprinzătoare a materiilor, fie pe

autoritatea anilor, fie pe calificarea demnităţilor, căci, în virtutea oricăreia dintre ele, poţi făptui şi vorbi cu autoritate.
Pînă şi bogăţiile conferă autoritate. Aurul aureşte cel mai adesea argumentele proaste ale stăpînilor săi, argintul îşi împărtăşeşte cuvintelor sunetul argintiu, astfel încît neroziile unui bogătaş sînt aplaudate, pe cînd sentinţele unui sărac nici nu sînt ascultate.
Cea mai avantajoasă superioritate e însă aceea ce se bizuie pe cunoaşterea adecvată a lucrurilor, pe stăpînirea necurmată a slujbelor. Te faci mai întîi stăpîn pe materii, iar apoi intri şi ieşi cu dezinvoltură; poţi vorbi cu putere magistrală şi te poţi adresa ca superior celor ce te caută: e uşor după aceea să domini sufletele, dacă ai început cu interesele.
Nici cea mai înaltă speculaţie nu e de ajuns ca să-ţi confere autoritatea aceasta; e necesară exersarea neîntreruptă în slujbe, căci numai din continuitatea acţiunilor se zămisleşte deprinderea dominatoare. începe cu ajutorul naturii şi se desăvîrşeşte în cele din urmă cu ajutorul artei. Toţi cei ce o dobîndesc îşi află lucrurile rezolvate; însăşi superioritatea le dă înlesnire, nimic nu-i stînjeneşte, din toate ies cu strălucire. Faptele şi spusele lor tronează dublu; orice mijlocie, ajutată de autoritate, pare eminenţă, iar cu ostentaţie, dobîndeşti totul.
Cei ce nu au această superioritate abordează cu neîncredere prilejurile, ceea ce răpeşte mult din strălucire, şi mai ales dacă s-ar da de gol; din nefericire naşte numaidecît teama, şi ea surghiuneşte în chip nelegiuit cutezanţa, drept care acţiunea şi raţiunea se discreditează şi chiar se pierd. Ocupă într-atîta cugetul, încît îl lipseşte de nobila-i libertate şi, fără ea, cugetarea se fîsfîceşte, vorbirea îngheaţă şi făptuirea e poticnită, nemaiputînd acţiona cu înlesnirea de care depinde perfecţiunea.
Autoritatea vorbitorului atrage numaidecît respectul ascultătorului, îşi face loc în atenţia celui mai mare critic şi pune stăpînire pe acceptarea tuturora. Furnizează celui ce vorbeşte cuvinte şi chiar sentinţe, aşa cum teama le alungă, deoarece -sfială e de ajuns ca să îngheţe cuvîntarea şi, chiar de-ar fi torem de elocinţa, răceala unei temeri i-1 popreşte.
Cine părăseşte cu autoritate, fie în conversaţie, fie în raţionament, îşi face loc mult şi-şi cîştigă anticipat respectul, !ar cine

vine cu frică se condamnă singur ca neîncrezător şi se mărturiseşte învins; cu neîncrederea sa dă loc dispreţului celorlalţi sau măcar puţinei preţuiri.
E foarte adevărat că bărbatul înţelept trebuie să meargă zăbovind, şi mai cu seamă pe unde nu cunoaşte; păşeşte cu precauţie, sondînd apele, îndeosebi dacă presimte adîncime, după cum i-o vom recomanda în *Sfaturi pentru bărbatul atent*[30].
Cu suveranii, cu superiorii şi cu orice om cu autoritate, se cade, şi chiar se impune, să reformezi această îndrăzneală dominatoare, dar nu într-atîta încît să cazi în cealaltă extremă, a sfielii. Aici e de mare importanţă moderaţia, avînd grijă să nu superi prin insolenţă, dar nici să nu te discreditezi prin lipsa de curaj; să nu te stăpînească teama într-atîta încît să nu mai nimereşti a te arăta, dar nici îndrăzneala să nu te împingă a te face prea remarcat.
Sînt persoane cu asemenea firi, încît trebuie să le abordezi cu superioritate, nu doar cînd le dai un ordin, ci şi cînd ceri sau rogi, căci dacă inşii aceştia îşi fac ideea că le porţi respect, nu zic teamă, se umflă nesuferiţi în pene; şi aceştia fac parte de obicei din rîndul celor pe care natura i-a umilit bine şi norocul i-a ridicat prost. Mai presus de orice, ferească Dumnezeu de trufia josnică a arhifeciorilor de palat, ţîfnoşi de-ai uşilor şi anticamerelor.
Relieful acesta superior străluceşte în toţi inşii, iar în cei mai mari, şi mai mult. La un orator e mai mult decît circumstanţă; la un avocat, esenţă; la un ambasador e strălucire; la un conducător de oşti, avantaj; dar la un suveran e totul.
Sînt naţii întregi maiestuoase, aşa cum sînt altele iscusite şi sprintene. Cea spaniolă e, prin natură, dominatoare; pare trufie ceea ce nu e decît o autoritate nativă. La spanioli, gravitatea[31] se naşte din fire, nu din afectare, şi, aşa cum alte naţii se dedică supunerii, ea dimpotrivă, puterii.
înnobilează considerabil toate acţiunile omeneşti, pînă şi chipul, care e tronul cuviinţei, pînă şi umbletul, căci în urmele paşilor obişnuieşte a se întipări inima, şi acolo obişnuiesc s-o adulmece judicioşii, în făptuirea şi-n vorbirea eminentă: căci sublimitatea acţiunilor e îndoit sporită de maiestatea săvîrşirii lor.

[30] *Sfaturi pentru bărbatul atent:* Vezi *supra,* nota 18.
[31] *gravitatea:* în BP-BG.OC I. p. 317, *novedad:* urmăm lecţiunea din AH-BG.OC, p. 85a, *gravedad,* mult na adecvată.

Unii se nasc cu o autoritate universală în tot ce zic şi fac, de parcă însăşi natura i-ar fi făcut fraţi mai mari ai celorlalţi; s-au născut superiori, dacă nu prin demnitatea funcţiei, prin merit. Li se imprimă în totul un spirit dominator, chiar şi în acţiunile cele mai de rînd, învinq şi depăşesc totul. Devin curînd stăpîni ai celorlalţi, captivîndu-le inima, căci în marea lor capacitate încape totul, şi, cu toate că ceilalţi vor fi avînd uneori înzestrări

mai avantajoase în ştiinţă, nobleţe şi chiar integritate, la ei precumpăneşte autoritatea, ea îi face superiori, dacă nu în drept, în fapt.
Alţii ies, din roata lutului lor, gata meniţi pentru slugărime, spirite servile, fără nici un fel de semeţie în inimă, înclinaţi către gustul străin, gata să şi-1 cedeze oricui pe-al lor. Aceştia nu s-au născut pentru sine, ci pentru alţii. într-atîta încît unuia i s-a zis „cel al tuturora". Alţii ajung linguşitori, adulatori, măscărici, şi-n slujbe şi mai rele, dacă există. O, pe cîţi nu i-a făcut soarta superiori în rang, iar natura sclavi în capacitate!
Acest relief încoronat, ca rege al celorlalte, duce cu sine o mare suită de înzestrări: îl urmează farmecul, vitejia acţiunilor, aplau-dabilitatea şi ostentaţia, cu multe altele la fel de strălucite. Cine va fi voind să le admire pe toate laolaltă trebuie să le găsească în preaexcelentul senior don Fernando de Borja[32], fiul veniaminului acelui mare duce sfînt: moştenitor al bunurilor mîinii lui drepte, vreau să zic al prudenţei, integrităţii şi credinţei lui creştine, căci toate acestea l-au făcut iubit, nu vicerege, ci părinte în Aragon, venerat în Valencia, favorit al celui mai mare dintre Filipi în tot ce e mai mult, şi anume încredinţînd prudentei, măreţei şi creştinei sale discipline pe un prinţ unic, spre a-1 învăţa să fie rege şi să fie erou, să fie fenix, rivalul vestitului Ahile, pe temeiul învăţăturii date de el.
Şi deşi reliefurile acestea toate o venerează ca pe o regină, această mare înzestrare ia mult seama să nu o discrediteze unele defecte, care, ca nişte gîngănii, se ţin de obicei după ea; măreţia poate uneori degenera, prin exces, în afectare, în temeritate

[32] *Femando de Borja:* Membru al ramurii spaniole originare a celebrei familii Borja (it. Borgia), a fost vicerege al Aragonului. Nepot al lui Francisco de Borja, duce de Gandia (1510-1572), al treilea general al Societăţii lui Iisus, canonizat în **1671**, „ducele sfînt". Graciân a intrat în legătură cu familia Borja în perioada cînd **a** activat la colegiul din Gandia, întemeiat chiar de „ducele sfînt".

imprudentă, în uşurătate[33] odioasă, mulţumire deşartă şi în altele asemănătoare, toate fiind mari părinţi vitregi ai discernerii şi ai cuminţeniei.

[III]
OM AL RĂBDĂRII[34]
Alegorie

ntr-un car şi pe un tron, acesta făurit din carapace de ţestoase, acela tras de remore, călătorea Răbdarea pe întinsele pîrloage ale Timpului, către palatul Prilejului.
Purcedea cu maiestuoasă încetineală, ca o făptură prin excelenţă a Maturităţii, fără a se grăbi sau aprinde vreodată, tolănită pe două perne pe care i le înfăţişase Noaptea, sibile mute ale celui mai bun sfat. în cea mai mare tihnă: chip venerabil, încă şi mai înfrumuseţat de multele-i zile; frunte senină şi largă, cu sînuri de negrăbire; ochi modeşti sub ochelari de disimulare; nasul mare. prudentă răsuflătoare a izbucnirilor de irascibilitate şi a pălălăilor senzualităţii; gură mică, cu buze de vas păstrător, ce nu îngăduie să iasă nici cel mai mărunt semn al simţirii stăpînite, ca să nu descopere neajunsuri ale capacităţii; pieptul adînc, unde se coc, şi chiar putrezesc secretele şi-şi află sfîrşitul de obicei prin avort; stomac încăpător, obişnuit cu marile îmbucături şi duşte ale sorţii[35], cu o guşă atît de mare, încît să mistuie totul; mai presus de orice, o inimă cît o mare, aptă să cuprindă viiturile patimilor şi să domolească în ea cele mai furioase furtuni, fără să urle, fără să-şi sfarme valurile, fără să împroaşte spume, fără să depăşească nici măcar cu un punct hotarele raţiunii; în sfîrşit, toată în toate chipurile mare: mare fiinţă, mare adîncime, mare capacitate.

[33] *uşurătate:* Urmăm aici lecţiunea ediţiei princeps, *entretenimiento,* deşi în ediţiile ulterioare se va citi constant *entremetimiento.*
V Om al răbdării: Vezi *Or.,* 55, titlu identic.
[35] *marile îmbucături şi duşte ale sorţii:* Parafrază a unei anecdote despre Filip al Il-lea, relatată de G. Botero: se spunea despre el că nu-şi lăuda niciodată prea mult supuşii, deoarece zicea că nu toate stomacurile sînt capabile să mistuie un mare noroc. Vezi şi *infra. Disc.,* nota 145.

Veşmîntul nu îi era de gală, ci decent; cu atît mai potrivit, cu cît mai larg, căci i 1-a împodobit Cuviinţa. Are drept culoare proprie[36] pe cea a Speranţei şi o preferă pentru livrelele sale, fără a fi folosit vreodată alta, iar dintre toate urăşte cel mai aprins roşul, din pricina înflăcărării mîniei mai întîi şi a ruşinii mai apoi. îşi încununa tîmplele, ca învingătoare şi ca regină, întrucît cine a ştiut să tăinuiască a ştiut să domnească[37], cu o ramură de dud prudent[38].
cConducea Prundenţa alaiul cel sobru. Aproape toţi erau bărbaţi, şi deplini; cîteva rare femei. Purtau cu toţii toiege, în calitate de bătrîni şi pelerini; alţii se propteau în sceptre, cîrje, bastoane şi chiar tiare, întrucît mai toţi erau oameni de cîrmuire. Cel mai bun loc îl ocupau italienii, nu atît pentru că au fost stăpînii lumii, ci pentru că au ştiut să fie; mulţi spanioli, puţini francezi, cîţiva germani şi polonezi: iar mirarea că nu vin toţi a satisfăcut-o judicioasa Politică, zicînd că obştească lor încetineală măsurată purcede mai degrabă din îngheţarea sîngelui decît din zăbava spiritului. Rămînea un mare spaţiu gol, despre care se spunea că fusese al preaprudentei naţii engleze, dar că, de la Henric al VlII-lea încoace, lipseau de la triumful Cuminţeniei şi al Inteligenţei. Se remarcau, prin noutatea, ca şi prin straiul lor, politicienii chinezi.

[36] *culoare proprie:* Despre simbolismul culorilor la Graciân, vezi notele lui Romera Navarro la *El Criticon,* I, p. 222, notele 52 şi 53.
[37] *cine a ştiut să tăinuiască a ştiut să domnească:* Reformulare afirmativă a unei fraze negative a lui Tacit: „Nescit regnare qui nescit dissimulare". Vezi şi: „cetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse" (Tacit, *Agricola,* 39).

[38] *dud prudent:* în original, *moral prudente.* Utilizarea imaginii dudului (sp. *moral)* ca simbol al prudenţei era un loc comun în sec. al XVII-lea. Covarrubias defineşte dudul astfel *(Tesoro,* p. 814): „Pom cunoscut, în latineşte *monisr,* după unii, s-a spus de la *mora,* care înseamnă zăbavă, întrucît se numără printre pomii care înverzesc cel mai tîrziu, cînd nu mai e nici un pericol de îngheţ. Alţii spun că vine de la cuvîntul grecesc *mauron,* care înseamnă negru. Alţii susţin că din *moros,* în lat. *stultus,* prin antifrază, întrucît acest pom e judicios şi înţelept, prin faptul că aşteaptă să treacă gerurile, ca să înfrunzească şi să dea mugurii atunci cînd îngheţurile şi gerurile nu-i mai pot dăuna." Alciati reia tema în emblema 206: „Serior a morus nunquam nisi frigore lapso germinat: et sapiens nomina falsa gerit" („dudul, mai serios, nu înverzeşte niciodată decît după ce a trecut frigul şi, înţelept, poartă nume false"), adică, după Diego Lopez *(Declaracion magistral de las emblemas de Alciato), ‚jnoros,* în greceşte, înseamnă *prost,* iar el (dudul) se numeşte *morus* deoarece, aşteptînd să înflorească vara, este înţelept, fiindcă atunci nimica nu-i mai poate dăuna". Vezi şi Crit, I, 12, Univers, 1987, p.225, nota 34.

Mergeau, foarte aproape de carul triumfător, cîţiva mari oameni, pe care i-a făcut faimoşi această înzestrare încoronată, iar acum, ducîndu-i alături de ea, îşi arăta preţuirea. Mergea acolo temporizatorul Fabius Maximus[39], care, cu multa-i răbdare a spulberat vitejia celui mai bun cartaginez şi a restaurat republica romană; alături de el trona bastonul francezilor[40], măcinîndu-i numeroasele oşti cu zăbava şi venind de hac vieţii şi răbdării marelui Filip; Marele Căpitan, foarte cunoscut prin isprava arătată de el la Barletta[41]: aceea ce, cu multă minte, te învaţă să ai judecată, şi care i-a adus un regat, cucerit mai degrabă cu ajutorul cuminţeniei decît al bravurii; înaintea lui, Mărinimosul ara-gonez[42], făurindu-şi la foc mic, din lanţurile închisorii sale, o coroană. Veneau mulţi filozofi şi învăţaţi, profesori în pildă şi magistri în experienţă.

Impunătorul alai îl guverna Timpul, căci tocmai şontîcăitul în cîrjele sale era tot ce-i ieşea mai bine. îl încheia Clipa prielnică drept ariegardă, întovărăşită de Sfat, Cugetare, Maturitate şi Creier. Era tîrziu bine cînd se pomeniră atacaţi de un escadron furios de monştri, căci asta e orice exces de patimă: indiscreta Mijlocire, Zorul-imprudent, proasta Uşurătate şi vulgara Buluceală, Nesăbuinţa, Graba şi Năduful, cu toţii ipochimeni din gloata Imprudenţei.

Răbdarea îşi înţelese marele risc, întrucît nu purta arme ofensive, nu avea pulberărie — căci e muniţie interzisă în oastea sa —, iar Avîntul era reformat şi Furia dezarmată.

Porunci Amînării să facă popas şi ordonă Disimulării să-i ducă cu vorba, pentru ca ea să vadă între timp ce era de făcut. Se dezbătu cu dezlînare, în chip foarte spaniolesc, dar cu tot atîta folos.

[39] *temporizatorul Fabius Maximus:* Quintus Fabius Maximus, Fabius Cunc-tator, adică Temporizatorul (c. 275-203 î. Cr.), general şi om politic roman, i-a învins pe cartaginezi la lacul Trasimene (271 î. Cr.), devenind dictator al Romei. A rămas celebru prin tactica sa de temporizare a angajărilor militare.

[40] *bastonul francezilor:* Aluzie la Pedro al IH-lea cel Mare (1236-1285), rege al Aragonului şi Valenciei (1276-1285), instigatorul Vecerniilor Siciliene (1282), în urma cărora franceziiau fost alungaţi din Sicilia. L-a avut ca adversar pe Filip (Philippe) al III-lea cel îndrăzneţ, regele Franţei (1270-1285), care încerca să-i ocupe tronul, profitînd de faptul că Pedro al IlI-lea fusese excomunicat de papa Martin al FV-lea. Filip al IH-lea moare însă la Perpignanm şi armata sa e obligată să se retragă.

[41] *la Barletta:* Asediat în Barletta (port la Marea Adriatică, în Puglie) şi provocat la luptă de ducele de Nemours, Gonzalo de C6rdoba, Marele Căpitan, i-a răspuns că va lupta cînd i-o vor cere împrejurările, nu cînd îi va căşuna inamicului.

[42] *Mărinimosul aragonez:* Alfonso al V-lea cel Mărinimos.

înţeleptul Bias[43], mare binemerituos al acestei mari stăpîne a ei înseşi, spunea să-1 imite pe Iupiter, care n-ar mai fi avut trăsnete, dacă n-ar fi avut Răbdare, Ludovic al Xl-lea al Franţei fu de părere să se ascundă de ei, căci el pe urmaşul lui nu-1 învăţase nici mai multă gramatică, nici mai multă politică[44]. Regele don Juan al II-lea al aragonezilor[45] (căci sînt naţii ale Răbdării, iar aceasta e în chip neîntrecut, şi ale prudenţei), să ia seama că pînă azi mai mult făptuise zăbava spaniolă decît mînia franceză. Marele Augustus îi încorona părerea şi izbînzile cu acel *festina* 7enfe[46]. Ducele de Alba[47] îi reluă raţionamentul în marşul asupra Lisabonei.

Spuseră toţi mult, pe scurt. Se întinse mai mult Catolicul rege don Fernando, ca suveran al Politicii, ceea ce e şi Răbdarea în mare măsură: „Fii — zicea el — stăpîn pe tine însuţi şi vei fi şi al celorlalţi. Socotinţa pîrguieşte izbînzile şi coace secretele; căci naşte totdeauna odrasle avortate, fără viaţă nemuritoare. Trebuie să cugeti pe îndelete şi să făptuieşti iute; nu e sigură graba care nu se naşte din întîrziere; la fel de repede cum apucă lucrurile, îi şi cad din mîini, căci uneori tocmai bufnetul căderii a fost semnul luării lor. Răbdarea e rod al unor inimi mari, şi foarte rodnică în izbînzi. în oamenii cu inimă mică nu încap nici timpul, nici secretul." A încheiat cu acest oracol catalan: *Deu no pega de basto, sino de sao*[Ai].

[43] Bias: Unul din cei şapte înţeleptţi ai Greciei, originar din Pirene. Unul din sfaturile sale era: „Apucă-te cu greu de un lucru, dar o dată ce te-ai apucat, ţine-te stăruitor de el. Nu vorbi repede, căci asta-i semn de sminteală", vezi Diogenes Laertios, op.cf., 1,82-87, ed.cit, p. 141. Vezi şi *Crit.;* 1,9 şi 10; II, 5.

[44] *Ludovic al Xl-lea al Franţei:* Pentru Graciăn, prototip prin excelenţă al disimulării. în *Ase,* XXIII, va spune că Ludovic al Xl-lea susţinea că regele nu trebuie să fie învăţat şi că nu a vrut ca delfinul, fiul său, să înveţe mai multă latinească decît acea sentinţă a lui Tacit: „Nescit regnare qui nescit dissimulare".

[45] *don Juan al II-lea al aragonezilor:* zis cel Mare (1458—1479), s-a apărat cu tenacitate împotriva rebeliunii vasalilor săi şi împotriva lui Ludovic al Xl-lea al Franţei.

[46] *festina lente:* „Grăbeşte-te încet", în sensul de a realiza ceva temeinic. Traducere a unui adagiu grecesc, deseori citat de împăratul Augustus. Graciân îl citează şi el deseori: *Disc,* XXI, *Or.,* 53; *Ase,* XIX.

[47] *Ducele de Alba:* Se referă la al treilea duce de Alba, don Hernando Âlvarez de toledo, zis cel Mare (1507-1582), care a adoptat deviza lui Augustus în marşul său asupra Lisabonei. Vezi *Ei.,* V.

[48] *acest oracol catalan:* „Dumnezeu nu bate cu băţul, ci cu timpul." Zicala e reluată şi tradusă în *Or.,* 55.

Dar marele triumfător asupra regilor, Carol Quintul, acela care în Germania, cu mai multă răbdare decît oameni, a sfărîmat şi stîncile, pe cele dure şi pe cele grave[49], a sfătuit-o ca. dacă vrea să învingă, să lupte în felul ei, adică să mînuie cîrja Timpului, mult mai eficace decît măciuca ghintuită a lui Hercule. Făcu astfel în chip atît de fericit, încît izbuti în cele din urmă să le zădărnicească avîntul şi să le înfrîneze trufia acelor mai abitir furii decît cele infernale, şi ieşi victorioasă, repetînd: „Timpul şi cu mine, cît încă doi."[50] întîmplarea aceasta i-o povesti Judecată lui Dezamăgire, ca unul ce fusese de faţă.

[IV]
DESPRE FILOTIMIE *Memoriu către Discernere*

Oufletele îşi au vitejia lor, cu mult mai remarcabilă decît cea a trupurilor, bravură a spiritului, cu ale cărui acţiuni filotime o inimă se umple de toată distincţia. Ochii sufletului au parte de frumuseţi lăuntrice, aşa cum cei ai trupului de cea exterioară, şi sînt mai aplaudate acelea de către judecată, decît măgulită aceasta de către gust. Sînt relief nicidecum de rînd şi, chiar dacă universal în lucruri, în inşi sînt foarte rar. Eu nu le revin tuturora, deoarece presupun mărinimie; un ţăran, deşi are atîtea biruri de plătit, pentru filotimie nu are.
Centru mi-a fost inima lui Augustus, care, punîndu-se sub scutul meu, a învins clevetirea vulgară şi a triumfat în chip filo-tim asupra ultrajelor publice, mai memorabilă rămînînd măreţia cu care le-a dispreţuit decît libertatea romană cu care au fost proferate.

[49] *pe cele dure şi pe cele grave:* Aluzie posibilă la două dintre victoriile împăratului, cea de la Dura, „cele dure", în 1543, şi cea asupra landgravului de Hessa, „cele grave", în 1547, crede M. Romera-Navarro, *El Discreto* Buenos Aires, 1949, p.48. *apud* AH-BG.OC, p. 89a, n. 2.

[50] *Timpul şi cu mine, cît încă doi:* Reflecţie atribuită aici lui Carol Quintul şi reluată în *Or.,* 55.1-a mai fost atribuită şi lui Filip al Il-lea.

Aşa încît sfera mea este generozitatea, blazon al inimilor mari, iar marea mea preocupare, să-1 vorbesc de bine pe duşman şi chiar să acţionez mai bine: maximă a divinei credinţe, ce sprijină o atît de creştină filotimie.
Cea mai mare strălucire mi-am vădit-o în situaţiile acute ale răzbunării; nu i le-am anulat, ci i le-am ameliorat, preschimbînd-o, cînd e mai arogantă, într-o negîndită generozitate, cu aclamaţii de consideraţie.
Pe drumul acesta a dobîndit reputaţie nemuritoare Ludovic al XII-lea[51], căci francezii, vreau să zic cei nobili, au fost totdeauna filotimi. Se temeau de el, ca rege, aceia care-1 insultaseră ca duce, dar el, transformînd răzbunarea în eleganţă, i-a putut linişti cu acea mai mult repetată decît îndestul de lăudată spusă: „Eh, nu răzbună regele Franţei ofensele aduse ducelui de Orleans!" Dar ce e de mirare că asemenea elegante încap într-un rege al oamenilor cînd ele tronează şi în cel al fiarelor? Leul pe mulţi îi poate învăţa filotimia, căci fiarele se umanizează cînd oamenii devin fiare, iar dacă uneori au degenerat e (după cumpănirea lui Marţial) pentru că s-au pervertit printre oameni[52].
Sînt şi politică, şi chiar lamura celei mai înalte raţiuni de Stat, întrucît ea şi cu mine l-am făcut nemuritor pe regele don Juan al Il-lea, cel al Aragonului, şi anume în ziua cînd, în acel vestit teatru al faimei lui, Catalonia, şi-a schimbat cea mai întărîtată răzbunare în cea mai neauzită clemenţă. Văzîndu-se învingător al catalanului, a devenit şi al lui însuşi. O, nou şi rar chip de-a intra triumfînd în atît de iubita Barcelonă, în carele milosteniei! Căci a fost o intrare în inimi, cu ovaţii pentru părintele spaniol şi dezamăgiri pentru tatăl vitreg străin[53].

[51] *Ludovic al XII-lea:* Anecdota se mai întîlneşte în *Er.,* IV., şi în *Ase,* XXX.

[52] *Marţial:* Se referă la o epigramă reprodusă în *Ase.,* XX, menţionată şi în *CriL,* I, 4: în circul din Roma, un tigru, spre uluirea spectatorilor, sfîşie un leu, ceea ce nu s-ar fi putut întîmpla în libertate. Concluzia: „Cît a trăit în păduri, acest tigru n-a fost niciodată atît de îndrăzneţ: de cînd e printre noi, a devenit mai sălbatic." Epigrama face parte din cartea *Despre spectacole* (De *spectaculis libellus),* 20, iar nu din *Epigrammata,* I, 18, cum greşit trimit toate ediţiile folosite de noi.

[53] *tatăl itreg străin:* Perifrază pentru Ludovic al Xl-lea al Franţei. Tot acest paragraf cuprinde însă o critică voalată a războiului cu Catalonia, la care însuşi Gra-ciân luase în calitate de preot militar. Ca admirator al ducelui de Nocera, adeptul unei politici de moderaţie şi înţelegere, care 1-a şi dus la pieire, Graciăn îi evocă plin de căldură personalitatea (vezi mai jos relieful XV, „acel la fel de mare erou ca şi patron al nostru... "). Aici însă, cu îndrăzneală pentru anii aceia, Graciăn

Nu preţuiesc prea mult victoriile pe care le dobîndesc asupra invidiei, deşi îmi este cea mai aprigă rivală; le caut, dar nu mă laud cu ele; nu fac paradă de triumfuri, pentru că de nimic nu fac paradă, iar cînd le dobîndeşte meritul, le ascunde simplitatea.
Pierd uneori din ce mi se cuvine, ca să înaintez mai mult, şi cînd pare că-mi uit de convenienţă, cedînd, mă aleg cu reputaţia, excedînd. Transform în amabilitate ceea ce n-ar fi decît un dispreţ vulgar, dar nu pe oricare, căci ceea ce rupe infamia nu mai lipeşti la loc cu nici un meşteşug.
A fost totdeauna o mare subtilitate să faci podoabă din restrişti şi să le converteşti în reliefuri ale dibăciei pe cele ce au fost dizgraţii ale naturii şi sorţii. Cine se grăbeşte să-şi mărturisească defectul propriu le închide gura celorlalţi; nu înseamnă dispreţ de sine, ci eroică eleganţă şi, contrar laudei, în gura proprie se înnobilează[54].
Sînt scut viteaz în jigniri, ajutorînd cu notabilă dibăcie şi în glume, şi în adevăruri. Cu o eschivă curtenească, ba

cu o poreclă, ba cu o sentinţă, dezleg deseori multe încurcături grave şi ies cu distincţie din cel mai încîlcit labirint.
Mare consoartă a farmecului şi foarte favorizată de el, scumpind mereu faptele, fiindcă pe cele arătoase în sine le reliefez şi mai mult, iar pe cele îndoielnice le auresc sub titlu de farmec şi sub scuză de eleganţă. Mă scutur uneori de o rezervă măreaţă în chip omenesc, de o sfiiciune religioasă în chip curtenesc, de un moft femeiesc în chip discernător, iar ceea ce ar putea fi osîndit drept neglijare a convenienţei se disimulează drept filotimie a firii, dar totdeauna cu moderaţie, nealunecînd în exces, căci ar fi aproape de limitele nesocotinţei.
Am adversari mari, pentru ca şi victoriile să-mi fie mai strălucite; pun la pămînt multe vicii, ca să fiu vrednică de multe virtuţi; numai asupra mîrşăviei triumf cu o anumită paradă, căci niciodată n-am putut s-o practic, şi detest categoric orice

propune ca model de conduită politică în chestiunea catalană figura regelui Juan al II-lea al Aragonului, care schimbase răzbunarea în clemenţă, în contrast cu politica dură a lui Filip al IV-lea, din ordinul căruia şi ducele de Nocera fusese întemniţat şi ucis. Nu e singurul loc în care Graciân îşi manifestă dezacordul faţă de Filip al IV-lea, adică atitudinea sa reală, nu cea dictată de circumstanţe. Vezi mai jos, relieful XX, nota 151.

[54] *în gura proprie se înnobilează:* Aluzie la proverbul latin Jaus ore proprio vilescit"; vezi *Er.,* XVII, şi *Or.,* 117.

micime, pornită fie de invidie, fie de ticăloşie. Mă socotesc foarte nobilă, şi aşa sînt, hidalgă prin născare şi prin inimă. Am ca deviză eretele[55], filotimul păsărilor, acela care cruţă în zori păsăruica ce i-a slujit drept încălzitoare toată noaptea, dacă sîngele îngheţat de frică i-a putut da cumva căldură, şi, stăruind în mărinimia iniţială, zboară în partea opusă celei în care şi-a luat ea zborul, ca să n-o mai întîlnească şi să nu-şi mai pună încă o dată la încercare generozitatea.
Orice om mare a fost totdeauna foarte filotim, şi orice filotim, erou, pentru că eu fie presupun, fie împărtăşesc celorlalţi eleganţa inimii sau a naşterii. Orice înzestrare tronează cu prisosinţă în bărbatul cel mare, şi cu atît mai vîrtos, cu cît mai mare, deoarece măreţia reliefului şi măreţia insului, unindu-se atunci, dublează desăvîrşirea.
Le voi părea unora relief nou, nu însă celor ce de mult mă admiră în sfera cea mai mare a strălucirii mele, excelentisimul conte de Aranda[56], acela, zic, care a adus atîtea şi atît de remarcabile servicii Dumnezeului său în cult, regelui său în danie şi patriei sale în zel; acela căruia îi datorează mai multă splendoare casa regească de Urrea decît tuturor sorilor săi din trecut laolaltă; acela care şi-a eternizat deopotrivă pietatea creştină şi preanobila măreţie în mînăstiri, în palate şi în isprăvi, şi toate acestea cu mare filotimie, dobîndind renumele nemuritor de elegant, filotim, mărinimos şi erou maxim al Aragonului; în umbra patronajului căruia ajung să-ţi înfăţişez, o, mare regină a discernătorului, acest memoriu al meritelor mele, cu cererea de a mă primi în cortegiul aplaudabil al eroicelor, nemuritoarelor şi favoritelor tale înzestrări.

[55] *eretele:* în epocă se credea că eretele, în nopţile geroase de iarnă, prinde cîte o păsărică la apusul soarelui şi o duce la el în cuib pentru a o ţine la piept şi a se încălzi cu ajutorul ei, după care, în zori, îi dă drumul fără a-i face nici un rău.

[56] *conte de Aranda:* Se referă la don Antonio Ximenez de Urrea, grande de Spania, care s-a căsătorit în 1605 cu dona Luisa de Padilla, autoare de tratate morale, menţionată mai sus de Graciân. Retras pe domeniul său din Epila, s-a dedicat cultivării şi protejării literelor. Lui avea să-i dedice Lastanosa *Ase.*

[V]

OM CU CUNOŞTINŢE APLAUDABILE[57] *Discurs academic*

JVlai multe triumfuri i-a adus lui Hercule înţelepciunea decît curajul; mai aplaudabil l-au făcut strălucitele lănţuguri[58] ale gurii sale decît formidabila-i măciucă din mînă: cu aceasta răpunea monştri, cu acelea încătuşa pricepuţi, osîndindu-i la dulce afîrnare de elocinţa lui; şi, în sfîrşit, mai mulţi i s-au supus tebanului discernător decît celui viteaz.
Scapără, aşadar, în unii o anume învăţătură curtenească, o erudiţie sfătoasă şi savuroasă, care-i fac bine primiţi pretutindeni, ba chiar căutaţi de atenta curiozitate.
E aceasta un fel de ştiinţă pe care cărţile nu ţi-o predau şi nici nu o înveţi în şcoli; o deprinzi în teatrele bunului gust şi în auditoriul atît de singular al discernerii.
Există oameni preţuitori ai oricărei vorbe coapte şi observatori ai oricărui fapt filotim, ştiutori a tot ce se petrece pe la curţi şi în campanii. Ei sînt oracolele curiozităţii şi maeştri ai acestei ştiinţe a bunului gust.
Se împărtăşeşte de la unii la alţii în conversaţia erudită, iar tradiţia neîndoioasă, încredinţează aceste cunoştinţe nespus de savuroase pricepuţilor viitori, ca pe nişte tezaure ale curiozităţii şi discernerii.
în toate secolele sînt bărbaţi cu spirit avîntat, iar în cel prezent vor fi fiind nu mai puţini vajnici decît cei duşi, numai că aceia au avantajul celor dintîi veniţi, şi ceea ce modernilor le aduce invidie, lor autoritate; prezenţa e duşmanca faimei. Oricărui pro-digiu, o dată accesibil, i-a scăzut preţuirea; lauda şi dispreţul sînt opuse în timp şi spaţiu: aceea totdeauna de departe, iar acesta totdeauna din apropiere.
Prima şi cea mai plăcută parte din această erudiţie aplaudabilă e o cunoaştere universală a tot ce se petrece pe lume, ajungînd pînă la curţile cele mai neobişnuite, pînă la emporiile norocului: o ştiinţă practică a tot ce e curent, atît a afectelor, cît şi a cauzelor,

[57] *Om cu cunoştinţe aplaudabile:* Vezi *Or.,* 22, cu titlu identic.

[58] *strălucitele lănţuguri:* Vezi, *Ei.,* XV, nota 85.

căci e o cunoaştere conştientă, observînd afecţiunile cele mai însemnate ale suveranilor, evenimentele rare, prodigiile naturii şi monstruozităţile sorţii.

Se bucură de roadele preaalese ale studiului, reţinînd ingeniozitatea din cărţi, ciudăţenia din ştiri, judiciozitatea din discursuri şi înţepătura din satire. Ia seama cu bucurie la izbînzile unei monarhii, cu nefericire la greşelile celeilalte. Nu omite nici bubuiturile marţiale ale flotelor pe mare, ale armatelor pe uscat, nelinişte a lumii, îndeletnicire majoră a faimei, cînd amăgită, cînd amăgitoare.

Relieful ei cel mai mare este o înţelegere judicioasă a indivizilor, o cunoaştere pătrunzătoare a principalelor personaje din această tragicomedie actuală a întregului univers: îi dă fiecărui suveran definiţia şi fiecărui erou aplauzele cuvenite. Cunoaşte în fiece regat şi provincie pe bărbaţii eminenţi ca înţelepţi, viteji, prudenţi, filotimi, pricepuţi şi, mai cu seamă, sfinţi; aştri, toţi, de primă mărime şi măreaţă strălucire ai statelor. Acordă fiecăruia locul potrivit, stabilind caratele eminenţelor şi preţuindu-le valoarea. Supune de asemenea unei critici judicioase comportarea paradoxală a cutărui suveran, extravaganţa celuilalt senior, afectarea acestuia, vulgaritatea aceluia şi, prin această anatomie morală, îşi poate face o idee despre lucruri şi îndrepta creditul adevărului. Această cunoaştere superior cultă slujeşte la mai buna apreciere a vorbelor şi faptelor, străduindu-se mereu să scoată învăţătura; dacă nu admiraţie, măcar cunoştinţe.

Are, mai presus de toate, o colecţie pe cît de coaptă, pe-atît de interesantă a tuturor spuselor bune şi faptelor filotime, atît eroice, cît şi nostime: sentinţele prudenţilor, răutăţile criticilor, glumele aulicilor, sarea lui Alenquer[59], picanteriile lui Toledo[60],

[59] *sarea lui Alenquer:* E vorba de don Diego de Silva y Mendoza, duce de Fran-cavila, conte de Salinas, marchiz de Alenquer (1564—1630), vicerege al Portugaliei din 1616. A fost un poet preţuit de contemporani pentru ascuţimea spiritului şi „sarea" replicilor sale. Date mai ample şi bibliografie în AH-BG.OC, p. 93a, nota 1.

[60] *picanteriile lui Toledo:* Se referă cel mai probabil la don Pedro de Toledo, marchiz de Villafranca (m. în 1627), ambasador al regelui Filip al III-lea la Paris, apoi guvernator al regiunii Milano (1615—1618), reputat ca om de spirit. O cercetare relativ recentă, Maxime Chevalier, „Graciân y la tradicion oral", *Hispanic Review,* 44 (1976), pp. 333—356, respinge identificarea cu don Pedro de Toledo y Leiva, marchiz de Mancerra, vicerege al Peru-ului, propusă de M. Romera-Navarro *{El Criticau,* II, p. 50) şi preluată de comentatorii ulteriori.

nostimadele lui Zapata[61], şi chiar filotimiile marelui Căpitan, muniţie, toată, preadulce, pentru cucerirea gustului. Dar, urcînd ca loc şi timp, deţine cu scrisori de preţuire sentinţele lui Filip al II-lea, apoftegmele lui Carlos şi adîncimile regelui Catolic; deşi cele mai proaspete, şi doldora de haz, sînt cele ce au mai multă sare, şi sînt cele mai gustoase. Faptele nou-nouţe şi spusele moderne, adăugînd pe lîngă excelenţă noutatea, primenesc aplauzele, deoarece sentinţele rîncede, isprăvile roase de cari sînt la fel de plicticoase ca şi erudiţia pedanţilor şi-a grămăticilor.

De mai mare folos a fost uneori această ştiinţă uşor de mînuit. mai mult a onorat această artă de a păstra decît toate cele liberale la un loc. E o artă a norocului, căci dacă ţi-o dă cerul, puţin din acelea e de ajuns, vreau să zic pentru folos, nu pentru potrivire. Nu exclude celelalte ştiinţe grave, ci le presupune ca temelie a reliefului său: aşa cum curtenia îi sade foarte bine averii, la fel şi această piesă de discernere vine ca smalţul pe cîte o altă mare eminenţă; ceea ce înseamnă că ea este frumuseţea spirituală a tuturora, relief al ştiinţei înseşi, ostentaţie a sufletului, şi că uneori e mai de folos a şti să scrii o scrisoare, a nimeri să spui o vorbă, decît toţi Bartolii şi Balzii[62].

Există bărbaţi eminenţi în această facultate filotimă, sînt însă pe cît de rari, pe-atît de aleşi, trezorieri ai curiozităţii, depozitari ai erudiţiei curteneşti, căci de n-ar fi cine să observe mai întîi şi să păstreze pe urmă spusele eroice ale Macedonului şi ale tatălui său, pe-ale Cezarilor romani şi Alfonşilor aragonezi, pe acelea sentenţioase ale celor şapte ai faimei[63], am fi fost lipsiţi de cea mai mare comoară a inteligenţei, adevărată bogăţie a vieţii superioare.

[61] *nostimadele lui Zapata:* Personaj incert, pentru care comentatorii au propus diferite identificări neconvingătoare (de ex. Luis Zapata, autor al unei *Miscelânea,* rămasă însă inedită pînă în 1859, şi al unui poem epic *Carlos famoso).* Soluţia cea mai plauzibilă o găseşte tot Maxime Chevalier, *art.cit.,* pp. 334-335: pornind de la o culegere de povestiri şi snoave din tradiţia orală, *Cuentos,* de Juan de Arguijo, autorul arată că e vorba de un anume Gabriel Zapata, cavaler despre care nu ştim nimic altceva decît că avea reputaţia de mare glumeţ şi trăia în Sevilla prin anii 1619-1624. Vorbe de duh ale acestui personaj sînt citate în mare număr în culegerea lui Juan de Arguijo, unde pot fi întîlniţi şi contele de Salinas (vezi nota 59) şi don Pedro de Toledo.

[62] *Bartolii şi Balzii:* Se referă la doi vestiţi jurişti italieni, Bartolo di Sassofer-rato (1314-1357) şi Pietro Baldo di Ubaldi (1327-1406), discipolul celui dintîi.

[63] *celor şapte ai faimei:* Cei şapte înţelepţi ai Greciei antice. După Diogenes Laertios, *op. cit.,* I, LX, 13, cei şapte erau: Thales, Solon, Periandru, Cleobul, Chilon, Bias, Pittacos (ed. cit., p. 118).

De va fi să întîneşti pe vreunul dintre aceste genii vajnice, că printre mii şi mii tot va fi fiind vreunul, chiar de-ar fi să-1 cauţi cu făclia în plină zi[64], profită de prilej, bucură-te de desfătările bine coapte ale erudiţiei: căci dacă cerem cu foame cărţile ingenioase şi discernătoare, cu delectare să savurăm înseşi oracolele discernerii, expresivităţii şi priceperii.

Ne împinge totdeauna să căutăm pe altul concupiscenţa proprie, fie interesată, fie închipuită, aici însă plăcută prin caracterul agreabil al învăţăturii, prin modul apetisant al observaţiei. Nu fi tu dintre aceia care-şi pizmuieşte

propria poftă de a şti, doar ca să-i discrediteze aplauzele celuilalt care-1 învaţă.
Unii se întorc din emporiile lumii în chip la fel de barbar cum au plecat: cine n-a luat cu sine capacitatea nu o poate aduce plină de cunoştinţe; au dus cu ei puţină cuprindere şi, ca atare, au făcut puţin uz de observaţii; discernătorul însă, asemenea mulţumitei albine, vine închinînd nectarul ştiutor, pe care 1-a ales din tot ce e mai înflorit, adică din floarea a tot ce e. Nu e ambrozia pentru gustul prostului şi nici cunoştinţele acestea vrednice de preţuire nu se găsesc la oameni vulgari: căci la ei nici gustul, nici cunoaşterea nu ies nicicînd din cotlonul lor, nu fac un pas dincolo de ce le vine la nas.
Alţii îşi plasează fericirea în pîntece, nu iau din viaţă decît mîncarea, adică lucrul cel mai josnic, nu recurg la facultăţile superioare şi nici nu le folosesc: trîndavă trăieşte cugetarea, inutilă moare inteligenţa. Aşa se face că mulţi nobili nu au alt folos faţă de ceilalţi decît în obiectele simţurilor, care sînt partea cea mai neînsemnată a vieţii, rămînînd la fel de săraci în inteligenţă, pe cît de bogaţi în bunuri sărace. Viaţă de om nu trăieşte decît acela care ştie. Jumătate din viaţă o petreci conversînd. Erudiţia ştiutoare e un ospăţ desfătător al pricepuţilor. Şi se destină acest reliefai celei mai mari discerneri gustului celui mai bun al excelentisimului marchiz de Colares, don Jeronimo de Ataide[65], fiindcă s-a modelat după ştiutoarea-i erudiţie. împlinirea veneraţiei mele fi-va într-o bună zi docta strălucire a îndeletnicirii sale, nemurirea operelor lui.

[64] *să-l caufi cu făclia în plină zi:* Aşa cum pornea Diogene, cu o lampă aprinsă în plină zi, în căutarea unui om; vezi Diogenes Laertios, *op. cit.,* VI, 41, ed. cit., p. 306.

[65] *Jeronimo de Ataide:* Marchiz de Colares şi conte de Castaneyra, a intrat în legătură cu Graciân prin intermediul eruditului Juan Francisco Andr£s de Uztarroz, facînd cu el un schimb de scrisori.Vezi Adolphe Coster, *Baltasar Graciân,* ed. cit., p. 62.

[VI]
NU FI INCONSECVENT *Critică*

Viciile nu-şi fac nume bun dacă sălăşluiesc în oameni de seamă, ci, dimpotrivă, pata e mai supărătoare pe brocart decît pe dimie. Inconsecvenţa e beteşug al celor mari, şi chiar al suveranilor, la unii din natură, la alţii din afectare.
îi e felul ca al mării, şi chiar ca plutitul pe mare, căci măgulește azi ceea ce urăşte mîine, şi în două clipe succesive nu înalţă în prima pînă la stele ceva decît ca să-1 prăbuşească pînă-n abisuri în cealaltă.
Intr-o comportare atît de anormală, ageamiii de obicei se pierd, iar experţii ies în cîştig, căci există mari maeştri ai artei de a naviga la palat; pentru aceştia, păţiţi cum sînt, e subiect de rîs ceea ce pentru aceia, de tulburare; unii se însufleţesc din acelaşi motiv din care alţii îşi pierd cumpătul, deoarece ştiu că aceeaşi nestatornicie care azi te chinuieşte cu dispreţul, mîine te va îmbia cu hatîrul. Leacul stă în însăşi originea răului, şi anume obişnuita inconsecvenţă.
O, cît de liniştit ocoleşte prudentul limbile de pămînt şi estuarele! Cît de stăpîn măsoară adîncurile! Nu se mulţumeşte nici cu gingăşiile, dar nu capitulează nici în faţa asprimilor, pentru că nici o statornicie nu-1 miră în extremele lor.
O inconsecvenţă atît de monstruoasă nu se întemeiază pe raţiune: căci toată stă numai în întîmplări, şi încă din cele mai puţin cumpănite. Nu depinde de cauze, nici de merite: schimbarea în raport cu lucrurile încă ar fi scuzabilă, şi uneori cuminte. Ceea ce azi e albul da-ului, mîine e negrul nu-ului său; şi acum plăcere, ceea ce apoi scîrbă; şi una, şi alta fără explicaţie, ca să gonească şi să prigonească degeaba.
Arbitrarul e beteşug trivial al suveranilor, căci, cum gustul le este atît de neangajat, ajunge să vagabondeze. La cei mai mari se şi copilăreşte de obicei mai mult, şi lor li se pare că-şi exercită autoritatea ba vrînd, ba nevrînd.
Bărbatul cuminte a fost mereu consecvent, ceea ce înseamnă reputaţie de priceput, dacă nu în putinţă, măcar în voinţă, astfel

încît necesitatea să violenteze forţele, dar nu afectele, şi chiar atunci schimbarea e precedată de toate împrejurările ca justificare, ca martore că nu e nestatornicie, ci urgenţă.
Aceste fluctuaţii nu se întîlnesc numai la persoane, ci şi la virtuţi, ca să fie în totul asemenea. Remarcabilă inconsecvenţă cea a lui Demetrios[66], bine veştejită de mulţi. Era în fiecare zi altul, iar în război cu totul diferit decît pe timp de pace, pentru că în acela era centru al tuturor virtuţilor, iar în aceasta al tuturor viciilor, aşa încît în război făcea pace cu virtuţile, şi în vreme de pace le declara din nou război: într-atîta îl pot schimba pe un om lipsa de ocupaţie sau munca.
Dar ce inconsecvenţă mai monstruoasă decît aceea a lui Nero? Nu s-a învins pe sine însuşi, ci a capitulat. Unii buni în sine se întrec să fie mai buni, ceea ce e o mare biruinţă a perfecţiunii; alţii însă nu sînt învingători de sine, ci învinşi, predîndu-se stricăciunii.
Dacă inconsecvenţa ar fi dinspre rău spre bine, ar fi bună, iar dinspre bine spre mai bine, şi mai bună, dar îndeobşte merge spre stricare, căci răul îl vedem totdeauna din faţă, iar binele din spate: relele vin şi cele bune se duc.
Mi se va spune că toată lumea aceasta nu e decît inconsecvenţe şi că moralul se ia după natural. însuşi pămîntul.

care se sume-ţeşte în munţi, se umileşte apoi în văi, căutîndu-şi cea mai mare frumuseţe în cea mai mare varietate a sa. E oare ceva mai inconsecvent decît timpul, care se încununează cînd cu flori, cînd cu chiciură? Şi tot universul este o varietate universală, care în cele din urmă devine armonie. Şi atunci, dacă omul însuşi e tot o lume prescurtată, ce-i de mirare că încifrează în sine varietatea? Nu va fi urîţenie, ci o perfectă proporţie compusă din inconsecvenţe.

Nu există însă desăvîrşire în variaţiile sufletului, care nu se potrivesc cu cerul. Mai sus de lună, nu sînt schimbări. în materie de cuminţenie, orice fluctuaţie înseamnă urîţenie. A creşte întru bine e strălucire, dar a creşte şi a descreşte e nebunie, iar orice vulgaritate, inconsecvenţă.

.Sînt oameni atît de inconsecvenţi în comportări, atît de diferiţi de ei înşişi după prilejuri, încît îşi dezmint propriul credit şi ne descumpănesc judecata; în unele situaţii, gîndesc că zboară; alteori nu simt şi nu se clintesc. Astăzi totul le iese bine, mîine

[66] *Demetrios:* Demetrios Poliorcetul (c. 336-c. 283 î.Cr.), rege al Macedoniei (294-287 î. Cr.). Plutarh i-a consacrat una din biografiile sale.

totul rău, căci pînă şi intelectul şi norocul le sînt inconsecvente. Unde nu încape scuză e însă în cazul voinţei, căci e crimă a liberului arbitru, iar abaterea ei nu e departe de baterea cîmpilor. Ce nu le iese azi din cap calcă mîine în picioare, întrucît n-au nici cap, nici picioare. Prin asta îşi fac atît de supărătoare tovărăşia, încît fug toţi de ei, lăsîndu-i naibii, ca să-i înţeleagă. Mării de amărăciune îi prisoseşte tot ce-i lipseşte ca statornicie, astfel încît cei ce i se-ncredinţează fără stea îşi găsesc pieirea.

Faima şi-a mutat negreşit la Gandfa *non plus ultra-x* său de eroicitate, de credinţă creştină, de discernere, cultură, bunăvoinţă, aplaudabilitate şi măreţie în acei doi eroi consorţi, excelentisimul senior duce don Francisco de Borja[67] şi excelentisima ducesă dona Artemisa de Oria şi Colona, marea mea stăpînă; participînd ilustru amândoi la cele două glorii strălucite ale lor: eternul blazon al statorniciei lor, în tot ce este relief, în tot ce e aplaudabil, în tot ce e norocos şi în tot ce e desăvîrşit, mereu aceiaşi şi mereu eroici.

[VII] OMUL TUTUROR ORELOR[58]

Scrisoare către don Vincencio Juan de Lastanosa

Nu trebuie să rîzi totdeauna cu Democrit şi nici să plîngi totdeauna cu Heraclit[69], preadiscernătorule Vincencio: divizînd vre-mile, divinul înţelept a împărţit ocupaţiile[70]. Fie vreme pentru

[67] *Francisco de Borja:* E vorba de Francisco de Borja y Centella, al optulea duce de Gandfa, căsătorit cu Artemisa Doria y Colonna. Vezi *supra,* nota 32.

[68] *Omul tuturor orelor:* Graciân preia aici, cu conotaţii însă integral pozitive, o formulă folosită de Quintilian pentru caracterizarea unui orator, Asinius Pollio, despre care „s-a spus că e «omul tuturor orelor», în sensul de om pe care îl găseşti oricînd gata pentru orice discurs, vezi Quintilian, *Arta oratorică,* VI, 3, 110—111, trad. de Măria Hetco, BPT, Minerva, Bucureşti, 1974, 3 voi. , voi. II, p. 190: „De Pollione Asinio... dictum est esse eum omnium horarum."

[69] *Democrit... Heraclit:* Heraclit din Efes era reprezentat plîngînd totdeauna, iar celălalt, Democrit din Abdera, rîzînd. Cei doi, sub forma acestui topos, sînt deseori evocaţi de Graciân. Vezi mai ales *Ase.,* XXIII, unde se reproduce emblema 151a lui Alciati despre Heraclit şi Democrit — „In vitam humanam" — şi un sonet de Bartolome Leonardo de Argensola pe aceeaşi temă. Cf. şi *Crit.,* II, 2 etc.

[70] a *împărpt ocupaţiile:* Vezi, *Eccl,* 3, 1-8.

seriozitate, ca şi pentru omenesc, oră pentru tine şi oră pentru ceilalţi. Orice acţiune îşi cere momentul oportun; nu trebuie nici amestecate, nici izolate; se cuvine timpul potrivit tuturor treburilor, uneori îl prinzi, şi uneori trece.

Bărbatul tuturor clipelor e stăpîn pe toate gusturile şi este căutat de toţi discernătorii. Natura 1-a făcut pe om un compendiu a tot ce este natural: facă aidoma arta din tot ce ţine de moral. Nefericită fire cel ce se declară om al unei singure îndeletniciri, fie ea şi unică, ba chiar cea mai sublimă; căci dacă ar fi vulgară, viciu obişnuit al tuturor slujbelor? Soldatul nu ştie să stea de vorbă decît despre campaniile lui, şi negustorul despre cîştiguri; toţi îşi feresc auzul de uniton, atenţia de obraznic; şi, dacă cedează uneori, o fac într-o conjuraţie a zeflemelei. Totdeauna varietatea a fost îneîntător de plăcută, iar aici măgulitoare. Sînt unii, şi chiar mulţi, pe care nu trebuie să-i cauţi decît pentru un singur lucru, fiindcă de două nu sînt buni; sînt alţii cărora totdeauna trebuie să le atingi un punct şi să le vorbeşti despre un singur subiect: nu ştiu să iasă din ele. oameni ai unei singure manii, Sisifi ai conversaţiei, care lapidează cu o idee fixă. Tremură de frica lor, cu drept cuvînt, orice discernător, căci dacă un prost din tagma lor se năpusteşte asupra răbdării lui. ajunge să-i dea şi judecata prin piele şi, de teama unei împrejurări atît de penibile, rîvneşte mai degrabă singurătatea stearpă şi trăieşte lăuntric ca în veacul de aur. Sminteală detestabilă a unora, cicăleală supărătoare, de care îi e groază oricărui bun gust, rugîndu-ne ca Dumnezeu să ne scape de omul unui singur negoţ, şi ca să ne întreţinem cu el, şi ca să-i cerem ceva. Ne despăgubesc de ei unii prieteni universali, ca fire şi ingeniozitate, oameni pentru toate orele, totdeauna bineveniţi şi nimeriţi. Unul face cît mulţi, pe cînd dintre ceilalţi, o mie nu fac nici cît unul singur şi e nevoie să-i înmulţeşti, ora ori amicul, cu supărătoare servitute.

Această universalitate de simţire şi inteligenţă naşte dintr-un spirit cuprinzător, cu năzuinţe spre infinit; un mare gust pentru tot, căci nu-i artă vulgară ştiinţa de a te bucura de lucruri, şi o bună dobîndire a tot ce e bun. Gust

practic e cel pentru grădini, mai bun cel pentru edificii; nobil cel pentru picturi, singular cel pentru pietre preţioase, cercetarea antichităţii, erudiţie şi aplau-dabila istorie; superior tuturora, filozofia cuminţilor. Dar toate acestea sînt eminenţe parţiale, căci o universalitate perfectă trebuie să şi le adapteze pe toate.

Discernătorul nu trebuie să se rezume la o singură ocupaţie, nici să-şi fixeze gustul asupra unui singur obiect, căci înseamnă să şi-1 limiteze în chip nefericit; cerul 1-a făcut nemărginit, 1-a crescut fără hotare; să nu se restrîngă singur, nici să nu se limiteze.
Mari oameni cei indefinibili, în virtutea marii lor pluralităţi de perfecţiuni. Sînt alţii atît de limitaţi, că îndată le afli gustul, fie ca să-1 preîntîmpini, fie ca să-1 măguleşti, întrucît nici nu se lărgeşte, nici nu se răspîndeşte. Atunci cînd cerul a vrut să dăruiască un fel de mîncare, a gătit mana, cifru al tuturor deliciilor, îmbucătură pentru toate placu-rile, în a cărei universalitate a potrivit-o pe cea a bunului gust.
A vorbi mereu grav pricinuieşte supărare; a glumi tot timpul, dispreţ; a filozofa întristează, iar a satiriza mereu indispune.
Marele Căpitan a fost mare prototip al discernătorilor; la palat se purta de parcă niciodată n-ar fi fost în campanii, iar în campanii, ca şi cum niciodată n-ar fi trăit la curte.
Nu la fel celălalt, nu mare soldat, ci mare prost, şi care, invitat fiind de o nobilă doamnă să danseze, la timpul potrivit, adică la o serată, şi-a scuzat ignoranţa şi şi-a dat pe faţă neghiobia, zicînd că el nu se pricepe să-şi mişte picioarele în palat, ci doar să dea din mîini pe cîmpul de luptă[71]. Atunci ea sări, după cum îi era felul: „Păi domnule, pare-mi-se că ar fi bine ca în vreme de pace, vîrît într-un sac, să te atîrni ca o armură, în aşteptarea prilejului", ba chiar îi propuse curtenitoare şi alt loc mai ordinar şi mai meritat.
Cunoştinţele nu se stînjenesc unele pe altele, nici gusturile nu se contrazic; încap toate într-un centru şi pentru toate e vreme cu prilej. Unii nu au altă oră decît pe-a lor, şi totdeauna îşi ochesc folosul propriu. Cumintele trebuie să aibă o oră pentru sine şi multe pentru prietenii aleşi.
Pentru toate trebuie să aibă timp, fără numai pentru necuviinţă; şi nu va fi suficientă scuza invocată de cineva într-o situaţie foarte uşuratică, şi anume că cine e socotit cuminte ziua nu va fi socotit prost noaptea.
Aşa încît, preacultule al meu Vincenio, viaţa fiecăruia nu e altceva decît un spectacol tragic şi comic, iar anul începe cu Aries şi se termină în Piscis, ajungînd să se cumpănească norocirile cu nenorocirile, comicul cu tragicul. Unul singur trebuie să interpreteze toate rolurile, la vremea şi prilejurile lor, cînd pe cel cu rîsul, cînd pe cel cu plînsul, cînd pe al cumintelui şi, uneori, pe al prostului, cu care se şi încheie, cu uşurare şi aplauze, reprezentaţia.
O, preadiscernător Proteu[72] acel mare pasionat al nostru, excelenţi simul de Lemos[73], în al cărui gust bine împărţit îşi au locul toate îndeletnicirile liberale şi în a cărui eroică universalitate îşi au rînd toţi erudiţii, culţii şi discernătorii; doctul şi filotimul, prelatul şi cavalerul, umanistul, istoricul, filozoful, pînă şi prea-subtilul teolog; erou cu adevărat universal pentru orice timp, pentru orice gust şi pentru orice slujbă!

[VIII] BUNUL PRICEPĂTOR[74]

Dialog între doctoral Juan Francisco Andres şi autor

UOCTORUL: Se zice că bunului pricepător, puţine vorbe.
AUTORUL: EU aş zice că, la puţine vorbe, bun pricepător, şi nu numai la vorbe, ci şi la chip, care e poarta sufletului, adresă a inimii, ba chiar îl văd luînd la ochi tăcerea însăşi, care uneori exprimă mai mult pentru un priceput decît o poliloghie pentru un prost.
DOCTORUL: Adevărurile care ne interesează cel mai mult ne ajung totdeauna cu jumătate de gură.
AUTORUL: Aşa este, dar prevăzătorul primească-le cu toată priceperea.

[7]J *ci doar să dea din.mîini pe cîmpul de luptă:* Anecdotă preluată din B. Castr-glioiie, *II Cortigiano,* I.
[72] *pieadiscemător Proteu:* Vezi şi *Or.,* 77.
[73] *Lemos:* Este vorba despre don Francisco Fernández de Castro (1613-1662), al nouălea conte de Lemos, duce de Taurisano, nepot al contelui de Lemos care 1-a protejat pe Cervantes. A fost vicerege al Aragonului între 1643 şi 1652. în palatul său se întrunea o academie literară. Graciân îl va mai elogia în *Crit,* I, 2
şi n, 2.
[74] *Bunul pricepător:* Vezi *Or.,* 25, intitulat identic, aforismul fiind un rezumat al acestui „relief" al *Disc.* Graciân porneşte de la proverbul „a buen entendedor pocas palabras le bastan" („bunului pricepător i-s de-ajuns puţine vorbe").

DOCTORUL: Asta i-a fost de ajutor Amfionului nostru ara-gonez[75], atunci cînd, persecutat de-ai săi, a găsit sprijin şi chiar aplauze la încoronaţii delfini străini.
AUTORUL: Atît e de puternică o armonie, şi mai ales cu atît de dulci consonanţe, cum au fost cele ale minţii lui prodigioase.
DOCTORUL: Spunerea de adevăruri a ajuns să fie încondeiată cu numele de prostie.
AUTORUL: Ba chiar, ca să nu pară fie copil, fie prost, nimeni nu vrea să-1 mai spună, întrucît nu mai e la modă; mai sînt pe lume doar cîteva resturi din el, şi încă şi acestea sînt dezvăluite ca un mister, cu ceremonie şi precauţie.

DOCTORUL: Suveranilor li se arată totdeauna filat.
AUTORUL: Ei să cugete însă: le e-n joc prăbuşirea sau înălţarea.
DOCTORUL: Adevărătatea e o fecioară pe cît de frumoasă, pe-atît de ruşinoasă, drept care umblă mereu acoperită.
AUTORUL: Suveranii să o descopere cu filotimie, căci ei trebuie să fie în mare măsură ghicitori de adevăruri şi clarvăzători de dezamăgiri. Cu cît mai mult li se spun printre dinţi, înseamnă că le sînt date gata mestecate, ca să se mistuie mai bine şi să fie mai de folos. Şi dezamăgirea este politiciană, umblă de obicei cînd se îngînă ziua cu noaptea, fie ca să se retragă în beznele linguşirii, dacă dă de prostie, fie ca să păşească în lumina adevărului, dacă dă de cumînţenie.
DOCTORUL: Merită să vezi, îhtr-o întrecere de pricepuţi, zăbava unui circumspect şi atenţia unui prevăzător! Acela ocheşte, acesta gîndeşte, şi mai ales în dezamăgiri.
AUTORUL: Da, căci înţelegerea trebuie adaptată situaţiilor: în cele favorabile, strîngînd mereu hăţurile crezării; în cele odioase, dîndu-i frîu liber şi chiar pinteni. Cît înaintează lingueirea, la cel ce vorbeşte, atîta să o dea îndărăt sagacitatea, la cel ce ascultă, căci totdeauna realitatea a fost mai puţin de jumătate din închipuire.

[75] *Amfionului nostru aragonez:* Aluzie la Antonio Pgrez (c. 1539-1611), fiu natural al lui Gonzalo Perez, primul traducător al *Odiseiiîn* limba spaniolă, om de stat, ministru al lui Filip al II-lea. Căzînd în dizgraţia regelui, e condamnat la moarte, dar o revoltă populară îl ajută să fugă şi să se refugieze în Franţa. în 1598, la Paris, publică o carte justificativă, *Relaciones,* şi tot acolo, şi în acelaşi an, publică şi un foarte important epistolar (Cartas). Graciăn îl compară cu Anîfion, deoarece, aşa cum acela ridicase Teba cu farmecul cîntecului său, la fel şi Antonio Perez cîştigase bunăvoinţa suveranilor Europei cu scrisorile sale.

DOCTORUL: în situaţii odioase, eu unul aş cugeta dimpotrivă, de vreme ce, într-o uşoară ameninţare, într-o neînsemnată încruntare, i se arată priceputului cîmp întins de păşit.
AUTORUL: Şi de ispăşit, poate; şi priceapă că-i mult mai mult ceea ce i se trece sub tăcere faţă de puţinul ce i se spune. în punctele fragile, cumintele umblă cu mult tact şi, cu cît situaţia e mai superficială, el face paşi de plumb cînd ţinteşte, cu limbă de fulg cînd se strecoară.
DOCTORUL: Foarte greu e să te dai drept priceput în puncte supuse criticii şi dezamăgirii, deoarece greu crezi ce nu doreşti. Nu e nevoie de multă elocvenţă ca să fim convinşi de ceea ce ne cade bine, şi nici toată cea a lui Demostene nu-i de ajuns pentru ceea ce ne cade rău.
AUTORUL: A ajuns să însemne puţin priceperea, e nevoie uneori să ghiceşti, căci sînt oameni carc-şi pecetluiesc inima şi le putrezesc tainele-n piept.
DOCTORUL: Să faci atunci ca medicul dibaci, care ia pulsul chiar din răsuflare; la fel filozoful atent, după aerul din gură, trebuie să-1 pătrundă pe cel lăuntric.
AUTORUL: A şti nu strică niciodată.
DOCTORUL: Uneori însă doare şi, aşa cum preîntîmpină cumînţenia cele ce s-ar spune, isteţimea cată să observe ce s-a spus. Sfinxul perfid pradă drumul vieţii, iar cine nu-i priceput e pierdut. Enigmă e, şi foarte dificilă, cunoaşterea de sine a omului; doar un Edip o dezleagă, şi chiar el, cu şoapte ajutătoare.
AUTORUL: NU e nimic mai uşor decît cunoaşterea altuia.
DOCTORUL: Şi nimic mai greu decît cea de sine.
AUTORUL: NU e naiv care să nu fie răutăcios.
DOCTORUL: Şi care, naiv fiind faţă de greşelile propri, să nu fie şiret faţă de cele ale altora.
AUTORUL: Observă firişoarele de praf din ochii vecinului.
DOCTORUL: Şi-n ai lui nu vede bîrnele.
AUTORUL: Primul pas spre a şti e să te ştii.
DOCTORUL: Şi nu poate fi priceput cine nu-i pricepător. Dar aforismul cum că să te cunoşti pe tine însuţi lesne-i de spus, greu de dus.
AUTORUL: Cineva, pentru că 1-a propovăduit, a fost trecut în rîndul celor şapte înţelepţi.
DOCTORUL: Pentru a-1 fi urmat, nici unul, pînă azi. Cu cît unii ştiu mai mult despre ceilalţi, despre sine mai puţin; iar prostul mai mult ştie despre casa altuia decît despre a lui: pînă şi pro-

verbele merg acum pe dos[75a]. Unii îşi bat capul cu ce nu-i priveşte deloc, şi deloc cu ce le-ar fi de mult folos.
AUTORUL: Cum, e oare vreo ocupaţie mai rea decît lipsa de ocupaţie?
DOCTORUL: Da, curiozitatea inutilă.
AUTORUL: O, griji ale oamenilor, şi în lucruri cîtă lipsă de miez![76]
DOCTORUL: Trebuie să distingem de asemenea între încetineala unui circumspect şi neatenţia unui uşuratic; unii exagerează, alţii minimalizează; discearnă, aşadar, atentul pricepător: căci pe-atîţia i-au pierdut credulităţile şi incredulităţile deopotrivă.
AUTORUL: De-aceea i-au spus cu înţelepciune barbarii sciţi tânărului Peleu[77] că oamenii sînt rîuri; pe cît aleargă, ei, se opresc ele, şi de obicei au mai mare adîncime cele ce sînt mai potolite şi poartă mai multă apă cele ce fac mai puţin zgomot.
DOCTORUL: Sînt şi situaţii în care bănuiala are putere de dovadă: căci despre soţia lui Cezar — a spus-o el însuşi — nici măcar zvonul[78]; iar cînd în cel interesat se infiltrează îndoiala, în ceilalţi trece drept, şi chiar este,

evidenţă.
AUTORUL: Cuvintele au mai multă sau mai puţină adîncime, după subiecte.
DOCTORUL: S-au înecat mulţi pentru că nu le-au măsurat; priceputul pricepător să le sondeze şi să ia seama că fala înotului e ştiinţa de a-ţi feri haina.
AUTORUL: Şi mai ales dacă e de purpură. Şi cu asta, să mergem, unul la istoria lui, adică la *Zaragoza antici*[19], pe cît de dorită de curiozitate, pe-atît de ilustrată de erudiţie, iar eu la filozofia mea despre *Bărbatul* atent[80].

[73a] *proverbele... pe dos:* Anticipare *in nuce* a unuia din cele mai savuroase episoade ale *Criticonului,* cel referitor la „reforma critică a zicalelor obştești", din critica „Ştiinţa domnitoare" (III, 6, ed. Univers, pp. 631-637).
[76] *O, griji ale oamenilor:* Vezi Persius, *Satire,* 1,1: „O curas hominum, o quantam est in rebus inane!"
[77] *ănărului Peleu:* Adică lui Alexandru cel Mare, născut la Pella
[78] *nici măcar zvonul:* Vezi Plutarh, *Vieţi paralele,* „Caesar", 10. întrebat de ce şi-a izgonit soţia, Caesar a răspuns: „Pentru că am găsit că se cade ca soţia mea să nu fie nici măcar bănuită" (ed. cit., voi. III, p. 446).
[79] *Zaragoza antică:* Operă a doctorului Juan Francisco Andres de Uztarroz. începută în 1638, a rămas neterminată şi inedită.
[80] *Bărbatul atent:* După cum am mai spus, Graciân nu a publicat niciodată o operă cu acest titlu. S-ar putea să nu fie decît o primă variantă de titlu pentru *Oră-culo manual y arte de prudencia,* care avea să apară în 1647.

[IX]
NU FI PUS DOAR PE GLUMĂ[81] *Sattă*

JTrudenţa e foarte serioasă, iar gravitatea atrage veneraţie; din două extreme, mai sigură e firea maiestuoasă. Cine este pus doar pe glumă nu e niciodată om cu adevărat, şi sînt unii puşi mereu; socotesc asta drept avantaj în discernere şi fac paradă de aceasta, căci nu există monstruozitate fără naş; dar nu e mai mare necaz ca un haz necurmat. Glumele trebuie să-şi aibă clipa lor; adevărurile, pe toate celelalte. însuşi numele de *vorbe cu sare,* arată cum trebuie folosite. Trebuie să se ţină seama de împrejurări şi încă mai mult de persoane. A glumi cu altul înseamnă a-1 trata ca inferior sau, cel mult, ca egal, deoarece i se ponoseşte convenienţa şi i se refuză veneraţia. Pe aceştia nu-i ştii niciodată cînd vorbesc serios şi, ca atare, îi asemuim cu mincinoşii, nedîndu-le crezare, unora din teama de minciună, celorlalţi, de glumă. Nu vorbesc niciodată cu judecată, ceea ce este ca şi cum n-ar avea-o, vinovăţia fiind şi mai mare, fiindcă a nu te folosi de ea pentru că nu vrei e mai rău decît că nu poţi; şi astfel, nu se deosebesc de cei lipsiţi de ea decît prin faptul că ei sînt voluntari, ceea ce e o dublă monstruozitate. In ei acţio-. nează uşurătatea precum în ceilalţi defectul; au aceeaşi ocupaţie, să distreze şi să stîrnească rîsul, unii înadins, alţii nu.
Există alt soi încă şi mai supărător întru cît e dăunător, şi anume al acelora care, tot timpul şi cu toţi, sînt puşi pe zeflemea.
Monştri detestabili, de care fug toţi, mai abitir ca de dobitocul lui Esop, cel ce se purta curtenitor cu lovituri de copită şi măgulea cu muşcături[82]. Tot glosează conversaţia între zeflemea şi şotie, şi ceea ce ei socotesc drept culme a filotimiei este un veritabil dispreţ faţă de ce spun ceilalţi, şi nu numai că nu e o nostimadă, ci o detestabilă răsuflătură. Ce-şi închipuiesc ei că e haz e prodigios necaz pentru partenerii de discuţie. încetul cu încetul se înverşu-

[81] *Nu fi pus doar pe glumă:* Vezi *Or.,* 76, cu titlu identic, aforismul fiind o condensare a capitolului de faţă.
[82] *măgulea cu muşcături:* Vezi Esop, *Fabule, 215,* „Măgarul şi căţelul" sau „Cflnele şi stăpînul".

nează, pînă ce devin clevetitori de-a dreptul. Ca să spună o vorbă cu haz, îţi vor trînti o mojicie; aceştia sînt cei pe care-i dispreţuia Cicero şi care, ca să spună o glumă, pierd un prieten sau şi-1 îndepărtează; cîştigă renume de mucaliţi şi-şi pierd creditul de cuminţi. Plăcerea anecdotei trece şi rămîne pedeapsa căinţei; plîng de cît rîs au stîrnit. Nu se sinchisesc nici de cel mai bun prieten şi nici de cel mai cumpătat, şi notabil este că promptitudinea nu-i serveşte niciodată în bine, ci în satiră: au ingeniozitate nefastă.
Acesta, împreună cu alte defecte nefericite, se naşte din miez puţin şi însoţeşte superficialitatea. La oamenii sus-puşi sînt mai criticate şi, cu toate că-i fac oarecum plăcuţi vulgului prin familiaritate, primejduiesc cuviinţa prin simplitate, căci, aşa cum n-o păstrează ei faţă de ceilalţi. încurajează obrăznicia reciprocă.
La unii e înnăscută firea glumeaţă. I-a înzestrat natura cu umor şi, dacă s-ar modera cu ajutorul cuminţeniei, ar fi dar, nu defect. Un grăunte de veselie este relief aplaudabil pînă şi la omul cel mai grav, dar a te lăsa învins tot timpul de înclinaţie înseamnă să devii în cele din urmă şugubăţ de profesie, asezonator de snoave şi gospodar al rîsului. Dacă şi într-o naraţie comică este criticată ca improprietate introducerea permanentă a lui Davus[83] pus pe glume, ca şi faptul că în gravitatea învăţăturii sau seriozitatea mustrării tatălui către fiu îşi amestecă şi el giumbuşlucurile, cum va fi oare atunci, cînd, fără să fii Davus, vei glumi tot timpul într-o conversaţie gravă? Vei cădea în farsă, făcîndu-te tu însuţi de rîs.
Sînt unii care, deşi spre jalea Minervei, fac paradă de umor, dar acesta, fiindu-le calp, produce mai degrabă supărare decît plăcere şi, dacă totuşi izbutesc a stîmi rîsul, e mai mult zeflemea la răsuflă-tura decît desfătare la hazul lor. Afectarea e totdeauna supărătoare, dar în ale umorului, intolerabilă, pentru că supără peste poate şi,

viind să stîrnească rîsul, devine ea însăşi ridicolă şi, dacă de obicei nici bufonii nu se bucură de credit în viaţă, cu atît mai puţin afectaţii, deoarece cu hazul lor răsuflat îndoiesc dispreţul.
Sînt inşi spirituali şi inşi caraghioşi: deosebirea e mare. Bărbatul discernător joacă şi el cu piesa hazului, nu simulează, dar o face doar la timpul potrivit: laşi să cadă. ca într-o doară, un grăunte din sarea aceasta, care a fost mai preţuit decît o perlă,
[83] *Davus:* Sclavul glumeţ din comedia *Andria* de Terentius. Davus e şi sclavul care-1 dăscăleşte pe Horaţiu, în *Satire, U, 1.*

rareori, gustînd bucatele înaintea cuminţeniei şi cerînd voie cuviinţei. Mult valorează o glumă la timp, e de obicei scurtătura ieşirii din încurcătură; multor restrişti le-a dres gustul sarea aceasta. Sînt lucruri ce trebuie luate în glumă, şi uneori tocmai lucrurile pe care celălalt le ia mai în serios. Mijloc unic al cuminţeniei, să faci joc din cel mai încins foc.
Este apăsător excesul celor foarte serioşi, şi puţin aplaudabil Cato cu partidul lui, dar venerat; rigidă secta celor cumpătaţi şi cuminţi, puţini o urmează, mulţi o respectă, iar gravitatea, chiar dacă produce întristare, nu însă dispreţ.
Merită văzut unul dintre aceşti nesătui de ascuţime, pidosnici ai ingeniozităţii, cum se ţin de comicării şi în clipa morţii, căci dacă înţelepţii mor ca lebedele, aceştia ca gaiţele, şuguind rău şi stăruind.
în felul acesta a arătat un Carvajal[84] cît de împlinită îi fusese viaţa.
Oamenii cuminţi şi prudenţi au fost întotdeauna foarte puţin favorabili spiritelor, şi era de ajuns unul singur ca să-1 pierzi pe cel regesc al catolicului Prudent[85]. Mai uşor se suportă unii pe alţii proştii, fie pentru că nu iau seama, fie pentru că se aseamănă. Bărbatul prudent nu-şi poate însă călca pe inimă, decît dacă la mijloc este dependenţa.

[X]

OM AL BUNEI ALEGERI[86] *Elogiu*

T[1]

loată ştiinţa omenească (dacă, după opinia lui Socrate, există cineva care să ştie) se reduce azi la succesul unei alegeri înţelepte. Se inventează puţin sau nimic, iar în tot ce e mai înseninat orice noutate trebuie suspectată.
[84] *un Carvajal:* Francisco de Carvajal (1464-1548), căpitan spaniol, tovarăş al lui Pizarro în Peru. Datorită cruzimii sale, a fost poreclit „Demonul Anzilor". A fost spînzurat pentru trădare la Cuzco. O anecdotă despre el e relatată de G. Botero, *Detti...,* I.
" ... *catolicul Prudent:* A. Ferrari *(op. cit,* p. 402) crede că e vorba despre Femando Catolicul, nu despre Filip al II-lea, cum s-ar putea crede.
[86] *Om al bunei alegeri:* Vezi şi *Or.,* 51, cu titlu identic.

Ne şi aflăm la sfîrşitul veacurilor. Demult, în vîrsta de aur, se inventa; mai apoi s-a adăugat; acum totul e repetire. Toate lucrurile sînt atît de înaintate, încît nu mai rămîne nimic de făcut decît să alegi. Trăim din alegere, unul din cele mai însemnate hatîruri ale naturii, împărtăşit puţinora, pentru ca singularitatea şi excelenţa să dubleze preţuirea.
Aşa se face că zilnic vedem oameni cu ingeniozitate subtilă, cu judecată riguroasă, studioşi şi ştiutori deopotrivă, care, ajun-gînd la alegere, se pierd. Aleg totdeauna ce e mai rău, se mulţumesc cu ce e mai puţin nimerit, le place tot ce-i mai puţin aplaudabil, spre critica judicioşilor şi dispreţul celorlalţi. Totul le iese nefericit şi nu numai că nu obţin aplauze, dar nici măcar bunăvoinţă. N-au făcut niciodată nimic remarcabil, şi toate acestea doar fiindcă le lipseşte marele dar al ştiinţei de-a alege; astfel încît, acolo unde lipseşte alegerea, nu sînt de ajuns nici strădania, nici ingeniozitatea.
însemnătatea ei este foarte mare, pentru a nu-i fi mai mică extensiunea decît intensiunea. Aprobarea i-o caută toate slujbele, şi cu deosebire cele mari, fiindcă ea e complementul desăvîrşirii, obîrşie a succesului, pecete a norocului, şi, cînd ea lipseşte, chiar dacă arta. munca şi lucrurile prisosesc, totul se discreditează şi totul se ratează.
Nimeni nu va dobîndi niciodată reputaţia de desăvîrşit în orice slujbă, fără relieful unui gust aplaudabil. Singur relieful alegerii i-a putut face vestiţi pe mulţi regi, eminenţi în alegerile lor, atît în materie de isprăvi măreţe, cît şi de miniştri: căci o eroare în privinţa cheilor raţiunii de Stat e suficientă ca să pierzi totul, cu discredit, iar o nimerire, ca să cîştigi totul, cu reputaţie nemuritoare. Unii au greşit în elecţiunea obiectelor, alţii în cea a instrumentelor, toţi distrugîndu-şi, prin erorile lor atît de fatale. aururile[87] nespus de preţioase ale coroanelor lor.
Sînt unele slujbe a căror principală manifestare constă în alegere, şi în ele dependenţa de sensul ei este mai mare, precum sînt toate acelea ce au drept scop instruirea în chip plăcut. Oratorul să prefere, aşadar, argumentele cele mai aplaudabile şi mai serioase; istoricul să ţină seama de delectare şi folos; filozoful să
[87] *erorile... aururile:* în original, joc paronomastic şi conceptual: *yerros - oros,* cu efect mai puţin pregnant în traducere.

îmbine frumosul cu sentenţiosul; şi toţi să ia seama la gustul universal al celorlalţi, care e criteriul alegerii, iar uneori cată să-1 prefere celui critic sau singular, propriu sau străin, deoarece, la un ospăţ, e mai nimerit să-i mulţumeşti pe oaspeţi decît pe bucătari, a spus cel mai savuros din patria noastră[88] şi în elecţiune. Ce folos că lucrurile sînt întru totul pe gustul oratorului, dacă nu sînt pe cel al auditoriului? Pentru cine oare le găteşti? Acela va prefera o subtilitate, iar acesta va aplauda o comparaţie sau dimpotrivă.

îşi are locul şi în artele vulgare; ca atare, am putut vedea doi meşteri eminenţi care îşi disputau faima: unul prin delicateţe şi desăvîrşire, într-atîta, încît fiecare din operele sale luate separat părea supremul efort al artei, dar toate laolaltă nu mulţumeau; celălalt, dimpotrivă, n-a izbutit niciodată să isprăvească un lucru cu supremă delicateţe şi nici să-l ducă la deplină perfecţiune, şi totuşi acesta s-a bucurat de relieful alegerii atît de viguros, încît şi-a atras aplauzele universale.

Naşte, în primul rînd, din gustul propriu, dacă e bun, calificat prin încercare, asigurîndu-ţi-l astfel şi pe al celorlalţi, întrucît e un mare avantaj să poţi face normă din el şi să nu atîrni de cele străine. în acest chip te poţi încredinţa că ceea ce te mulţumeşte pe tine la ceilalţi îi va mulţumi şi pe ei la tine. Buna elecţiune este efect al timpului potrivit; totul iese bine din el, fiindcă e cel mai mare noroc, şi, dacă a izbutit ceva în lipsa lui, a fost mai mult datorită întîmplării decît certitudinii.

Dimpotrivă, un prost gust sărbezeşte totul şi. prin proasta-i alcătuire, ratează chiar şi lucrurile excelente prin desăvîrşirea lor; şi sînt unele atît de ciudate, încît aleg totdeauna ce e mai rău, de parcă îşi dau osteneala să greşească; păstrează cea mai rea judecată pentru cel mai bun prilej, şi la cea mai mare aşteptare vin cu cea mai mare impertinenţă, însoţindu-se mereu cu prostia lor.

Alegere fără greş cea a albinei, dar ce prost gust cel al unei muşte, de vreme ce, în aceeaşi grădină, aceea caută mireasma, iar aceasta duhoarea.

[88] *cel mai savuros din patria noastră:* Se referă la compatriotul şi poetul său preferat, Marţial, şi anume la versurile „... nam coene fercula nostrae malim convivis, quam placuisse coquis" („prefer ca bucatele de la masa mea să placă degrabă oaspeţilor decît bucătarilor"), *Epigrame,* LX, 82. Aceeaşi epigramă e citată şi în *Ase.,* IX.

Cel mai rău e că asemenea bolnavi ai gustului, fie din neştiinţă, fie din capriciu, infirmi ai judecăţii, adăugînd-o pe-a doua celei dintîi erori, care e mai vestită, ar vrea să-i molipsească de boala lor pe toţi ceilalţi; pretind ca părerea lor paradoxală să fie norma celorlalţi, şi chiar se miră că lipsa lor de gust nu e pentru ceilalţi delicatesă, şi răsuflarea lor, poftă de mîncare, semănători ai erorii în totul.

Sînt alţii care au gustul dezacordat faţă de unele lucruri, dar faţă de altele foarte nimerit: de obicei însă cine are stricată rădăcina poartă şi fruct pe de-a-ntregul searbăd.

Presupune pe lîngă desăvîrşirea gustului, o înţelegere adecvată a tuturor împrejurărilor necesare succesului individual. Prima lor atenţie e destinată prilejului, aceasta fiind cea dintîi regulă a obţinerii succesului. Nu se mulţumeşte numai cu lucrurile remarcabile prin eminenţă, ci şi prin folos, căci uneori cel mai excelent a fost cel mai puţin corespunzător momentului, astfel încît, arunci cînd reliefarea fiinţei şi oportunitatea folosului se reunesc în mijloace, se încheie cu noroc. Se reglează după timp, ia seama la post, face deosebire de persoane şi se conformează în chip adecvat prilejului, elecţiunea ajungînd astfel să fie întru totul desăvîrşită.

Pasiunea e adversară declarată a cuminţeniei şi, ca atare, a alegerii; niciodată nu ia seama la folos, ci la afectul ei; şi preţuieşte mai mult împlinirea toanei decît reuşita. Toţi favoriţii ei sînt buni doar pentru că aşa vrea ea, nu pentru că sînt în realitate, şi simulează că se amăgeşte voit; şi astfel, orice rău intenţionat iese şi mai rău executat.

Subiectele alegerii sînt multe şi sublime. Se aleg, în primul rînd, slujbele şi stările, elecţiune de o viaţă întreagă, în care nimereşti ori dai greş pentru totdeauna, căci rişti să-ţi iei în cîrcă o nefericire iremediabilă. Răul e că hotărîrile cele mai însemnate se iau la prima vîrstă, lipsită de ştiinţă şi experienţă, cînd de fapt n-ar fi de ajuns nici cea mai mare prudenţă şi mai coaptă maturitate.

Nici alegerea prietenilor nu e cea mai neînsemnată obligaţie, deoarece ei trebuie să fie rezultatul alegerii, nu al întîmplării, acţiune în foarte mare măsură a prudenţei şi, cel mult, a posibilităţii. Ţi-i alegi de asemenea pe cei apropiaţi, care sînt adjutanţi ai vieţii şi, cel mai adesea, vrăjmaşi de neocolit.

Dacă însă şi în cazul copiilor ar putea avea loc elecţiunea, ar fi prima dintre norociri. Dar sînt asemenea capricii pe lume, încît ţi

i-ai putea alege pe cei mai răi; şi, ca atare, a fost un hatîr al naturii să nu ne-o îngăduie, deoarece şi pe aceia pe care cerul ţi i-a dăruit buni, tu, fie cu pilda, fie cu nepăsarea ta, ajungi să-i faci răi; căci sînt mulţi cei ce folosesc rău hatîrurile naturii şi ale sorţii.

Nu există perfecţiune fără elecţiune. Are două avantaje: putinţa de-a alege, şi de-a alege bine. Cînd nu există elecţiune, înseamnă că iei orbeşte ce-ţi oferă întîmplarea sau necesitatea. Dar cine nu are priceperea de-a nimeri s-o caute în sfat sau în exemplu: căci, ca să nimereşti, cată să ştii sau să-i asculţi pe cei ce ştiu.

[XI]

NU FI JOCHER[89] *Satiră*

IJeteşug a tot ce-i foarte bun este că multul uz devine abuz. Toţi îl rîvnesc datorită excelenţei, drept care devine comun; şi, pierzîndu-şi prima preţuire ca rar, se alege cu dispreţ ca vulgar, şi e păcat ca tocmai excelenţa să-i pricinuiască şi ruina. Aplauzele tuturora se schimbă în supărare a tuturora.

Acesta e cariul obişnuit al lucrurilor foarte aplaudabile în orice soi de eminenţă şi care, născîndu-se din însuşi creditul şi hră-nindu-se din însăşi ostentaţia lor, ajunge să dărîme şi chiar să doboare cea mai sumeţită măreţie; e de ajuns un exces de etalare ca să facă din pure prodigii, vulgarităţi.

[89] jVu *fijocher:* Vezi şi *Or.,* 85, cu acelaşi titlu. în original, „No ser malilla". Sp. *malilla* este o carte din vechiul joc spaniol *hombre,* care a

circulat şi în Franţa, sub numele de *jeu de I hombre,* iar *malilla* a devenit acolo *maniile.* După Littre, nouă de caro, numită *maniile,* are o valoare arbitrară, adică valoarea care îi convine posesorului acestei cărţi. Astfel încît, întrebuinţat figurat, termenul *malilla,* după Franciosini, „vale servire e far ogni cosa", adică exact sensul în care îl foloseşte Graciân. în prima noastră versiune a *Oracolului manual* (1975) am folosit ca echivalent as, pornind de la faptul că şi această carte poate avea în unele jocuri o valoare variabilă în funcţie de preferinţa posesorului, fiind totodată o carte care le bate pe celelalte. Echivalentul cel mai exact ar fi engl. *(jolfy) joker,* oarecum inadecvat stilistic. Dacă am ieşi din sfera jocurilor de noroc, rezervor de metafore atît de important la Graciân, un echivalent corect ar fi şi *factotum.* Rămînem însă, în lipsa altei soluţii mai bune, la *jocher,* preferîndu-1 sub ortografia aceasta lui Joker. Primul traducător al *Oracolului* (după versiunea germană a lui Schopenhauer), Sandi Constantinescu, a folosit termenul de *manila,* al cărui caracter desuet şi circulaţie aproape de zero ne-au oprit să-1 preluăm.

Mare defect este să nu fii bun la nimic, dar şi să fii sau să vrei să fii, la toate. Sînt inşi pe care multele lor înzestrări îi fac căutaţi de toţi. Nu există negoţ, fie şi contrar formaţiei şi firii lor, care să nu li se încredinţeze, fie spre a fi condus, fie rezolvat de ei; toţi îşi pronostichează noroc în toate unde pun ei mîna şi, chiar dacă nu se angajează din proprie iniţiativă, însăşi excelenţa lor îi descoperă, iar folosul celorlalţi îi caută şi-i dă în vileag, astfel încît. în cazul lor, multa reputaţie lucrează cît multa ingerinţă, în cazul celorlalţi. Aşa ceva e însă hazard — dacă nu defect — şi oarecum un exces de valoare, de vreme ce ajung să se uzeze, şi chiar să piară, de prea mult cîştig. O, mare cuminţenie cea a unei mijlocii bune! Dar cine oare a ştiut sau a putut să se reţină şi să umble cu această siguranţă?

O servitute a tablourilor întru totul excelente, a tapiseriilor foarte preţioase este că trebuie să fie scoase la toate serbările şi, colindînd peste tot, primesc multe lovituri, drept care devin curînd inutile sau, şi mai rău, de rînd. Sînt unii, nici puţini, nici cuminţi, bătători la ochi. dornici ca toţi să-i cheme şi să-i caute; ar lăsa somn şi chiar masă. doar ca să nu stea: pentru ei nu e dar mai bun ca o afacere, nici zi mai bună decît cea mai ocupată; şi cel mai adesea nu aşteaptă să fie chemaţi, ci se amestecă ei în toate şi, adăugînd amestecului îndrăzneala, cu alte cuvinte dublînd prostia, se înfig la mari isprăvi; reuşesc însă ca toţi să vorbească, de bine sau de rău, despre părul lor, ceea ce e totuna cu a-1 răsădi pe limba clevetirii şi a dispreţului[90].

Chiar de n-ar fi altă restrişte decît continua ciocnire cu ei, faptul că auzi vorbindu-se mereu de ei îţi provoacă un saţ atît de supărător, încît devin pe urmă la fel de detestaţi, pe cît de doriţi au fost mai-nainte.

Nu toate le ies din mîini cu aceeaşi norocire şi, uneori, ceea ce era la început o mîndreţe de urcior, ajunge pînă la urmă, alunecînd de pe roată (fie şi cea a sorţii), un vas preajosnic[91] al ticăloşiei şi dicreditării lor. Vor să fie pe gustul tuturora, ceea ce e cu neputinţă, şi ajung să-i dezguste pe toţi, ceea ce e mai uşor.

[90] *limba clevetirii şi a dispreţului:* în original, „consiguen que todos hablen de sus cabellos, que es Io mismo que quitarlos a la lengua para la murmuracion y desprecio", text în care jocul conceptual porneşte de la expresia „no tener pelos (cabellos) en la lengua" a fi guraliv, a fi bun de gură. Echivalăm cu expresia românească „a avea păr pe limbă", a fi necioplit, bădăran.

[91] *un vas preajosnic:* Cf. Pavel, *Rom.,* 9, 21.

Cei ce se remarcă mult nu scapă a fi pizmuiţi sau urîţi: cu cît mai mare luminăţia, mai mare şi emulaţia. Toţi se poticnesc de cărămida care se ridică deasupra celorlalte, încît aceasta nici nu mai este eminenţă, ci poticnire; astfel, la mulţi, voinţa de a trona ajunge să fie nu relief, ci obstacol. Convenienţa e şubredă, şi chiar de sticlă, prin fragilitate, şi, dacă e mult scoasă în public, se expune la mai multe izbiri; mai bine se păstrează în izolare, fie şi-n paiele umilinţei sale.

Unii vor să fie mereu cocoşii publicităţii şi atîta cîntă, încît nemulţumesc; ar ajunge un strigăt, două pentru sfat sau trezire, fiindcă mai mult de-atîta înseamnă a cînta prost ori a te încăpăţîna.

Mîncarea cea mai delicioasă pierde a doua oară mult din prima plăcere; a treia oară supără de-a dreptul; mai bine ar fi să se păstreze la clipele dintîi ale gustului, stîrnind dorinţa. Şi dacă aşa e cu cea materială, cu atît mai mult cu adevărata hrană a sufletului, desfătări ale intelectului şi ale gustului! Iar acesta, cu cît e mai mare, cu atît e mai gingaş şi mai greu de mulţumit. Mai mult face o raritate excelentă, căci totdeauna dificilul a fost preţuit.

Pe măsură ce un bărbat excelent, fie prin curaj, fie prin învăţătură sau prin integritate ori prudenţă, se retrage, devine invidiabil. pentru că el stă locului şi toţi îi duc dorul, cu mai mult credit şi chiar noroc. Orice moderaţie este salutară, mai ales în apariţie, întrucît conservă viaţa reputaţiei.

Intîlneşti asemenea jocheri în tot soiul de eminenţe. Sînt şi de-ai frumuseţii, a cărei ostentaţie, pe lîngă risc, primeşte numaidecît pedeapsa devalorizării, iar mai apoi pe cea a dispreţului.

Ce bine a cunoscut riscul acesta vulgar şi ce bine a ştiut să-1 preîntîmpine aclamata Popea[92] a lui Nero! Cea care a ştiut totdeauna să domine frumuseţea şi-o arăta totdeauna filat: niciodată nu şi-a săturat nici măcar propriii ochi, avară cu toţi, pizmuindu-şi-o sieşi. îşi dezvelea într-o zi ochii şi fruntea, în alta gura şi obrajii, fără a-şi lăsa nicicînd văzut restul frumuseţii şi cîştigînd astfel cea mai mare preţuire.

Mare lecţie e aceasta de a şti să te faci preţuit, de a şti să vinzi o eminenţă, prefăcîndu-te că o acoperi, ca să o păstrezi şi chiar să o sporeşti cu dorinţa, iar în *Sfaturile către Bărbatul Atent* se va vorbi despre ea cu învăţătură. Celebră confirmare cea cu sma-

[n] *aclamata Popea:* **Ette** vorba de Sabina Poppaea, vezi **Tacit,** Anae, XIII, 45.

raldele indianului, ea face cunoscută cu bun gust această subtilitate. Le adusese în mare cantitate şi egale în calitate. îl supuse pe cel dintîi aprecierii unui giuvaiergiu expert, care i-1 plăti cu uimire. îl scoase pe-al doilea,

privilegiat în totul, păstrîndu-şi capacitatea de a plăcea, dar el îi coborî la jumătate preţuirea, şi, în aceeaşi proporţie, urmă cu al treilea şi al patrulea; pe măsură ce ele se întreceau în carate, aprecierea dădea îndărăt. Uimit de-o asemenea disproporţie, ascultă cauza, cu învăţătura noastră: că însuşi belşugul de valoare îşi dăuna sieşi, iar pe măsură ce se pierdea raritatea, scădea preţuirea.
O, aşadar, bărbatul judicios, de va fi vrînd să cîştige reputaţia nemuritoare, joace mai degrabă cu o carte de rînd decît cu jocherul. Fie o extremă în desăvîrşire, dar păstreze mijlocia în strălucire.

[XII] OM CU ZAŢ BUN[93]

Scrisoaie
către doctorul Juan Orencio de Lastanosa[9],
canonic al sfintei biserici din Huesca,
prieten fără pereche al autorului

Uacă aş crede, în chip vulgar, că există soartă, aş crede atunci, prietene canonic şi domnule, că i-ar fi casa casă cu două uşi[95],

[93] *Om cu zaţ bun:* Vezi *Or.,* 59, cu titlu identic. în original, „Hombre de buen dejo", unde *dejo* are înţelesul de sfîrşit caracteristic, în bine sau în rău, al unui lucru, ultim gust lăsat de ceva, buchet al unui vin, de exemplu, dar nu neapărat plăcut. Echivalăm cu *zaţ,* aşa cum am procedat şi în *Crit.,* conotîndu-l pozitiv sau negativ, după împrejurări.
... *Lastanosa:* Juan Orencio de Lastanosa era fratele mecenatului din Huesca, Vincencio Juan de Lastanosa. Era canonic al catedralei din acel oraş, locuind în casa fratelui său. A murit în 1665.
[95] *casă cu doua uşi:* Cf. locuţiunea proverbială „casa con dos puertas, mala es de guardar" („casa cu două uşi e greu de păzit") sau „casa con dos puertas, no la guardan todas duenas" („casa cu două uşi n-o păzesc nici toate dădacele"). O cunoscută comedie a lui Calderon de la Barca se intitulează *Casa con dos puertas, mala es de guardar* (1629). Graciân dezvoltă motivul „casei cu două uşi" în *Crit.,* I, 10, „Pasul primejdios al prădăciunii", Univers, 1987, pp. 183-189.

foarte deosebite una de cealaltă şi opuse în totul, pentru că una e făurită din pietre albe, vrednice de cea mai norocoasă urmă în cea mai bună zi, iar cealaltă, inamica ei, din pietre negre, care, în mohoreala lor, îi prevestesc nenorocul; măreţ voioasă aceea, iar aceasta lugubru umilă.
Acolo sînt de faţă mulţumirea, repausul, bunul nume, belşugul şi bogăţiile cu tot soiul de norociri. Aici tristeţea, truda, foamea, dispreţul şi sărăcia, cu toată spiţa nefericirii. Ca atare, una se numeşte a plăcerii, iar cealaltă a durerii. Toţi muritorii frecventează casa aceasta şi intră printr-una din aceste două uşi, există însă o lege inviolabilă şi respectată cu cea mai mare asprime, ca dacă ai intrat printr-una, să ieşi pe cealaltă, aşa încît nimeni nu poate ieşi pe-aceea pe care a intrat, ci pe cea opusă: cine a intrat prin plăcere iese totdeauna prin durere, iar cine a intrat prin durere iese totdeauna prin plăcere.
Restrişte obştească a norocoşilor este că au parte de intrări foarte fericite, dar de ieşiri foarte tragice. înseşi aplauzele de la începuturi fac mai zgomotos murmurul sfîrşiturilor. Apogeul nu stă în consimţirea vulgară de la intrare, căci a tuturora e aplau-dabilă, ci în supărarea generală de la ieşire, căci rari sînt cei regretaţi.
O, cîţi sori n-am văzut noi născîndu-se în rîsul aurorei, ca şi-n al nostru, şi îngropîndu-se apoi în plînsul apusului! I-au salutat, în zori, linguşitoarele păsări cu cînturile lor, pînă la urmă apogiaturi, şi i-au petrecut, în asfinţit, păsări nocturne cu vaierele lor.
Toate faţadele rangurilor sînt arătoase, dar calcanele umile. Sînt încununate cu urale intrările dregătorilor şi cu blesteme ieşirile. Cît de aplaudată începe o domnie, datorită fie gustului vulgar al schimbării, fie nădejdii nutrite în hatîrurile particulare şi în reuşitele obşteşti, dar cît de amuţită decedează, încît şi tăcerea i-ar fi aclamaţie binevoitoare!
Ce adorată, fie de speranţă, fie de teamă, debutează o favoare, dacă nu s-ar dezminţi ea însăşi la jumătatea rostirii divizate[96], căci dacă trecerea variază, nu poţi scăpa, la început sau la sfîrşit, de o nefericire pronosticată! Toate sfîrşiturile sînt desconsi-

[96] *jumătatea rostirii divizate:* în original, cuvîntul divizat este *valimiento,* analizat de M. Romera-Navarro sub forma „vale" şi „miento". Rom. *favoare* ar prezenta un element interogativ-dubitativ în cea de-a doua sa jumătate: fav-oare.

derări, şi toate onorurile capilor sfîrşesc în capete de acuzare, dacă nu ale justiţiei, ale murmurării răzbunate. Mulţumirea începutului se transformă în multe nemulţumiri legate de sfîrşit. Chiar dacă nu e alt ghinion decît scăpătatul — căci şi unui soare îi e dat să cadă —, el produce abateri: se întunecă strălucirea şi se răceşte simţirea. Rareori îi însoţeşte norocul pe cei ce ies, şi nici aclamaţia nu dăinuie pînă la fine: pe cît se arată de politicoasă cu cei ce vin, pe-atît de grosolană cu cei ce se duc.
Hnă şi prieteniile se leagă cu plăcerea şi se pierd cu falimentul. Urci în zbor spre hatîr şi cobori de-acolo de-a rostogolul; şi, îndeobşte, în toate slujbele şi chiar stările, intri pe uşa mulţumirii şi a norocului şi ieşi pe cea a neplăcerii şi a nenorocirii.
Fortuna îmbracă veşminte de gală încropite din extreme şi se făleşte că este egală; piepţii şi-i acoperă

cu alb, şi cu negru spetele: căci a nu-ţi păsa de ele înseamnă a da de zile albe[97]. O, mare culme a prudenţei, atenţia la extreme, grija de a sfîrşi bine, luînd mai mult aminte la norocirea ieşirii decît la aplauzele intrării! Căci treazul Palinur[98] nu-şi cîrmuieşte nava de la prova, ci de la pupa, acolo stă la cîrmă în călătoria vieţii.
Unii au începuturi foarte fericite în totul, şi chiar aplaudabile; ocupă o demnitate cu întîietate, ajung la un post cu aplauze, încep o prietenie cu hatîr: orice început e cu noroc. Cei de felul lor obişnuiesc să aibă însă încheierile foarte tragice şi zaţurile foarte amare; toată nefericirea rămîne pentru desert, precum în paharul cu purgativ amărăciunea.
Măreaţă regulă a începerii şi a sfîrşirii a dat romanul[99] cînd a spus că toate demnităţile şi rangurile şi le dobîndise înainte de a şi le fi dorit şi că pe toate le părăsise înainte de a le fi dorit alţii. Mai mult e asta decît cea dintîi; deşi tot, mult: aceea a fost hatîr al sorţii, aceastălaltă a fost realizare a unei prudenţe aparte. Nefericirea e uneori pedeapsă a intemperantei, şi mare glorie cea a preaîntîmpinării. Mîngîierea înţelepţilor e că au lăsat ei lucrurile înainte de a-i fi lăsat ele pe ei, iar sfatul e să le-o iei înainte.

[97]*... zile albe:* în original: „los pechos cubre de blanco, y de negro las espaldas, que el no esperarlas es dar en el blanco", jocuri conceptuale idiomatice, dificil de echivalat. Soluţia noastră mizează pe valori asemănătoare.
[98] *Palinur:* Palinurus, personaj din *Eneida,* V şi **VI,** pilotul corăbiei lui Eneas.
[99] *romanul:* Graciân dezvoltă idei similare despre Pompeius în *Ase,* **XXVIII.** Vezi şi Seneca, *De tranquillitate animi,* 3.

Poţi potrivi şi norocul, însoţindu-1 cu buna măsură pînă la bunul zaţ şi menţinîndu-1 în simpatia oamenilor cu atare artă, înеît aclamaţia obştească de la intrare să se prefacă în regret universal la ieşire. Niciodată nu trebuie să sfîrşeşti cu ruptură, nici în prietenie, nici în hatîr, slujbă sau rang, fiindcă separaţia jigneşte reputaţia, pe lîngă suferinţa pe care o provoacă.
Puţini dintre norocoşi au scăpat de loviturile ultime ale sorţii, căci marele noroc are de obicei zaţuri rele: da, însă, aceia pe care, la timp, i-a retras fie soarta însăşi, fie cuminţenia. Pe alţii, pe eroi, cerul însuşi i-a înzestrat cu leac, reliefîndu-le misterios sfîrşitul, ca lui Moise, dispărut, şi lui Ilie, răpit[100], făcîndu-le triumf din răposare. Chiar acolo, în fabuloasa păgînătate. un Romulus[101] a sfîrşit îndoielnic, răutatea senatorilor transformîndu-se în mistrer, ceea ce i-a adus o şi mai mare veneraţie.
Alţii, deşi eminenţi sau chiar eroi, şi-au şters, ca balaurul, cu nenorocirea sfîrşitului lor, gloria isprăvilor. A tors Hercule[102], preschimbat în Parcă a propriei nemuriri, şi şi-a pus nu colofon, ci colon faptelor măreţe, căci aşa fuse. A fost prilej de mîhnire pentru viteji şi de dezamăgire pentru înţelepţi. Numai virtutea e pasărea fenix, care, cînd pare a se isprăvi, atunci renaşte şi veşniceşte în veneraţie ceea ce a început în aplauze.

[100]*Moise... Ilie...:* Despre Moise, vezi *Deut.,* 34, 1-8. Despre Ilie Tesviteanul, vezi IV *Reg.,2,* 11.
[101] *un Romulus:* Despre moartea lui Romulus, vezi Titus Livius, *De la fundarea Romei,* I, XVI. Dispărut brusc şi fără urmă de pe tron, în timpul unei zile furtunoase şi cu ceaţă, senatorii afirmau că Romulus fusese răpit la cer în timpul furtunii, deşi alt zvon susţinea că regele fusese sfîşiat şi făcut să dispară chiar de senatori. Primul zvon a fost întărit însă de Proculus Iulius, care a afirmat că Romulus i s-a arătat din cer, unde se afla, şi i-a spus că Roma va fi capitala lumii.
[102] *A tors Hercule:* O versiune latină a legendei lui Hercule povesteşte că regina Lydiei, Omphala, în slujba căreia Hercule ispăşise uciderea prietenului său Iphitos, îl umilea pe erou, îmbrăcîndu-1 în femeie şi silindu-1 să toarcă lînă la picioarele sale. „Colofonul", care i-ar fi consfinţit eroismul, devine „colon", gr. *kolon,* membru sau semn de punctuaţie. Vezi şi *Crit.,* I, 7. „Fuse" e o aluzie la aceeaşi situaţie.

[XIII] OM AL OSTENTAŢIEI[103]

Apolog

Xrodigioşi sînt ochii invidiei; au mult din suferire; n-ar vrea să vadă atîta cît văd; deşi sînt cei mai ageri, n-au fost văzuţi niciodată senini şi, dacă s-a putut spune despre ei că au avut mereu vedere bună, niciodată mai potrivit ca atunci cînd. prin ochii tuturor păsărilor, au privit acel miracol aripat al frumuseţii: Păunul Iunonei. îl priveau, soare de pene, răsărind cu atîtea raze cîte peneturi deschide în roata-i splendidă.
De la mirare se trece la admirare, dacă nu e patimă: căci dacă e. degenerează numaidecît şi, cînd nu poate deveni emulaţie, se preface în micimea pizmei. Au orbit, aşadar, de-atîta vedere, începu Cioara, ca una mai josnică, să ponegrească[104], după ce se pomeni jumulită şi ruşinată; trecea de la unele la altele, isco-dindu-le pe toate, pe vulturi în piscurile lor, pe lebede în iazuri, pe ereţi pe prăjinile lor, pe cocoşi pe grămezile lor de gunoi, fără a le uita pe bufniţe şi cucuvele în podurile lor sumbre.
începea cu o laudă bine făţărită şi sfîrşea cu o clevetire pe faţă: „Frumos e şi mîndru, zicea ea, Păunul, nu o putem tăgădui, pierde însă totul cînd o arată: căci şi cel mai mare merit, în ziua cînd se cunoaşte pe sine însuşi, nu zic nici măcar cînd se face cunoscut, decade din nobleţea sa şi cade în uşurătate. Lauda în propria gură e cea mai sigură ocară; totdeauna cei ce merită mai mult vorbesc despre sine mai puţin. Frumoasă era Fabula, graţioasă

şi pricepută şi, mai ales, copilă, dar n-a mai fost nimic, după cum a cîntat lebăda din Bilbilis[105], cînd a căutat să se îngîmfe. Eu una socot că Vulturul, dacă ar face paradă de penele lui regeşti, şi-ar atrage aplauzele prin maiestatea şi gravitatea lor. Eh, pînă şi Fenixul, minunare fără pe-

[103] *Om al ostentaţiei:* Vezi *Or.,* 277, cu titlu identic. Apologul păunului a fost comentat de Jean Rousset, *Histoiie des litteratures,* „Pleiade", Gallimard, Paris. 1956, voi. II, pp. 101-103.

[1M] *începu Cioara... să ponegrească:* Dezvoltare a unui insert fabulistic despre cioara căreia i se iau înapoi penele furate, Horajiu, *Epistole,* I, 3, 18-20.

[105] *lebăda din Bilbilis:* Marţial. Se referă la epigrama 1, 65 („A Fabulam sui laudatrice"), reprodusă, în original şi în traducerea lui Salinas, şi în *Ase,* XLII.

reche a universului, urăşte această preavulgară ostentaţie şi-şi duce viaţa mai preţuit în acea pe cît de cuminte, pe-atît de reputată sihăstrie a sa."

Şi tot aşa, nu contenea să semene invidie, şi încă mai vîrtos în inimile mici, care lesne se umplu de orice. E molipsitoare invidia; găseşte totdeauna de ce să se agate, pînă şi de imaginar; fiară nespus de crudă care, cu binele străin, îi face atîta rău propriului ei stăpîn. A început să se hrănească din măruntaie, fie în scopul unui mai mare chin, fie pentru a surghiuni din ele orice omenie. S-au conjurat cu toatele ca să-i întunece, de nu chiar să-i distrugă, frumuseţea. Procedară cu viclenie, îşi rafinară răutatea, nede-clarîndu-se împotriva frumuseţii, ci împotriva fuduliei sale: „Fiindcă, zise Coţofana, dacă izbutim ca el să nu mai poată face mult odioasa paradă de penele sale, îi eclipsăm cu totul frumuseţea."

Ceea ce nu se vede e ca şi cum n-ar fi şi, precum a spus acea păsăruică satirică[106]: „Ştiinţa ta nu e nimic, dacă ceilalţi nu ştiu că ştii." Şi sînt de la sine înţelese toate celelalte înzestrări, chiar dacă vorbesc de regina tuturora. Lucrurile îndeobşte nu trec drept ceea ce sînt, ci drept ceea ce par. Sînt mult mai mulţi proştii decît pricepuţii, aceia se mulţumesc cu aparenţa şi, chiar dacă aceştia iau seama la miez, amăgirea precumpăneşte şi lucrurile sînt preţuite pe din afară.

Se duseră să-i formuleze acuzarea, din partea întregii republici uşoare. Corbul, Cioara şi Coţofana, cu altele de teapa lor, căci toate celelalte se scuzară, Vulturul cu seriozitatea, Fenixul cu izolarea. Porumbelul cu simplitatea, Fazanul cu primejdia şi Lebăda cu muţenia, căci ea gîndeşte mereu, ca să cînte dulce o dată.

Zburară în căutarea lui pînă la măreţul palat al Bogăţiei. Se întîlniră numaidecît cu un Papagal, care stătea pe un balcon şi într-o colivie, sferă anume a limbutei. Le spuse cu mare uşurinţă tot ce ştia, adică tot ce voiau ei. îi trimiseră un mesaj printr-o Maimuţă; tare se bucură Păunul de sosirea lor, căci nu scapă prilejurile de a se arăta. îi primi într-o curte interioară spaţioasă, teatru august al splendorii făloase şi arenă bătută a competiţiei lui, filotim cu soarele însuşi, pene la raze şi roată la roată.

[106] *acea păsăruică satirică:* Persius, *Satire,* 1, 27: „scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter". Vezi şi *Or.,* 130, şi *Crit.,* II. 3.

Dar îi ieşi rău parada, tocmai cînd era mai graţioasă, căci şi ceea ce este nespus de excelent depinde de împrejurări şi nu-i vine totdeauna rîndul. Metehne de harpie sînt cele ale pizmei, smreduieşte totul şi, ca la vasilisc, privirea ei ucide; şi cu toate că frumuseţea de obicei vrăjeşte, aici mai mult i-a întărîtat şi, schimbînd aplauzele în insulte, vulgar înfuriate, îi spuseră: „Ce bine-ţi cade asta, o, pasăre nebună şi înfumurată, cu solia ce ţi-o aducem din partea întregului senat înaripat! într-adevăr, după ce-o s-o auzi, ai sa îţi strîngi penajul şi-o să-ţi dai pe brazdă trufia! Află că toate păsările sînt foarte jignite de înfoierea ta nesuferită, căci aşa numesc bolfa aceea mare de pene, şi cu deplin temei, fiindcă e o ciudăţenie cu totul odioasă faptul că doar tu, dintre toate păsările, vrei să-ţi desfăşori acea roată preadeşartă, lucru la care nu e alta să se încumete, deşi atîtea ar putea-o face la fel ca tine, dacă nu şi mai bine, de vreme ce nici Bîtlanul nu-şi arborează egretele, nici Struţul nu-şi etalează penajele, nici Fenixul însuşi nu-şi vulgarizează safirele şi smaraldele, că pene nu i le pot numi. îţi poruncesc, aşadar, şi-ţi ordonă fără drept de apel ca de azi înainte să nu mai fii aparte, ceea ce înseamnă să iei seama la însăşi cuviinţa ta, deoarece, dacă ai avea mai mult cap şi mai puţină coadă rotată, ţi-ai da seama că tocmai cînd vrei mai tare să-ţi etalezi frumuseţea penelor, îţi descoperi cea mai mare dintre sluţenii, căci asta-ţi sînt picioarele. Ostentaţia a fost totdeauna vulgară: naşte din trufie. Trezeşte scîrba şi, printre cuminţi, e cu totul discreditată. Retragerea plină de gravitate, prudenta sfială, precauţia discernătoare trăiesc netulburate, mulţumite să-şi fie loruşi de ajuns; nu cumpără aparenţe amăgitoare şi nici nu le vînd. Realitatea îşi e sieşi suficientă, nu are nevoie de amăgite aplauze din afară; şi, într-un cuvînt, tu eşti simbolul bogăţiilor: expunerea lor în public nu e cuminţenie, ci risc."

Rămase uluită preafrumoasa pasăre a Iunonei şi, cînd îşi reveni din tulburare sau din prăbuşire, exclamă astfel: „O, laudă, care totdeauna vii de la străini, o, dispreţ, care totdeauna îţi soseşte de la ai tăi! E oare cu putinţă ca atunci cînd tîrăsc ochii tuturora pe urma frumuseţii mele, căci asta îmi fac cei materiali ai penelor, să intru în gura unor coţofene şi ciori? Să-mi osîndiţi ostentaţia, şi nu frumuseţea? Cerul, care mi-a acordat-o pe aceasta, m-a îmbogăţit cu aceea, căci oricare din ele singură ar fi de prisos. La ce-ar sluji realitatea fără aparenţă? Cea mai mare înţelepciune, azi, după cum susţin unii politicieni, ar

consta în a face să pară. A şti şi a şti s-o arăţi înseamnă a şti de două ori. Eu aş spune despre ostentaţie ceea ce

alţii despre noroc, şi anume că face mai mult o uncie din ea decît două vedre de capacitate fără ea. Ce folos că un lucru e remarcabil în sine, dacă nu şi pare a fi? Dacă soarele n-ar răsări, făcînd preastrălucită paradă de razele sale; dacă trandafirul, printre flori, ar rămîne pururea întemniţat în bobocul său şi nu şi-ar desfăşura mireasmata roată de pojaruri; dacă diamantul, ajutat de artă, nu şi-ar alterna apele, feţele şi reflexele, oare la ce ar sluji atîta lumină, valoare şi frumuseţe, dacă nu le-ar reliefa ostentaţia? Eu sînt soarele aripat, eu sînt trandafirul de pene, eu sînt giuvaierul naturii şi. de vreme ce însuşi cerul mi-a dat desăvîrşirea, trebuie să am şi ostentaţia. Făcătorul însuşi a tot ce e creat s-a îngrijit, mai întîi de toate, de fala tuturor lucrurilor de vreme ce a creat numai decît lumina şi, o dată cu ea, strălucirea, şi. dacă luăm bine seama, lumina însăşi a meritat cele dintîi aplauze, iar acestea, divine: căci dacă lumina le arată pe toate celelalte, pe ea însuşi Creatorul a vrut să o arate, în felul acesta, lucirea a fost la fel de promptă în lucruri ca şi fiinţa: atît e de mare trecerea ostentaţiei pe lîngă primul şi supremul gust."

Şi, zis şi făcut, îşi desfăşură iarăşi marele-i scut rotund de reflexe schimbătoare, pe cît de defensiv pentru fala sa, pe-atît de ofensiv pentru invidie. Aici, aceasta îşi pierdu de-a binelea cuminţenia şi, într-o conjuraţie a relei-voinţe, se năpustiră toţi, Corbul la ochi, celelalte la pene. Se văzu la mare ananghie preafrumoasa pasăre, iar splendoarea sa în cea mai mare primejdie; şi chiar se zice că de pe urma acelei spaime i-a rămas şi glasul care în acelaşi timp o şi denumeşte, *pavo,* şi înseamnă *pavor*[101]. Nu avu altă apărare decît cea obişnuită a frumuseţii, şi anume să dea glas; scoase ţipete, şi foarte stridente, chemînd în ajutor cerul şi pămîntul. Făceau gură şi duşmanii, ca să-i acopere pînă şi glasul, iar la marea lor hărmălaie veniră-n grabă prin văzduh multe păsări, şi pe pămînt multe dihănii, acelea zburînd, acestea aler-gînd. Se întruniră toate Lighioanele de palat, un Leu, un Tigru, un Urs şi două Maimuţe întru apărarea slugărnicească, şi, la croncăniturile Corbilor şi Gaiţelor, veniră de la cîmp Lupul şi Vulpea, crezînd că erau bocete la îngropăciunea unui leş. îl

[107] *pavo... pavor:* Etimologie „cratylică", bazată pe atracţie paronimică.

înştiinţară şi pe Vultur, care sosi bine apărat de gărzile sale de pradă. Leul interveni cu autoritatea sa, care fu de ajuns ca să-i potolească, şi se arătă dornic să afle pricina certei, recomandînd ambelor părţi, uneia modestia, iar celeilalte tăcerea. După cîteva vorbe, îşi dădu seama de nedreptatea invidiei şi de falsitatea zelului ei şi propuse, pentru bună ordine, ca pricina să fie remisă judecăţii unui terţ, şi anume Vulpii, cunoscută ca înţeleaptă şi nepătimaşă. Părţile se învoiră şi se supuseră şiretului arbitru.

Aici Vulpea se folosi de toată arta sa pentru a-şi face datoria faţă de toţi, în acelaşi timp: a-1 măguli pe Leu şi a nu-1 nemulţumi pe Vultur, a face dreptate şi a nu-şi pierde prietenii, drept care, în chip foarte iscusit, vorbi în felul acesta:

„Este o dispută politică, ce anume are mai mare însemnătate, realitatea sau aparenţa. Există lucruri foarte mari în sine, dar care nu par a fi, şi. dimpotrivă, altele care sînt puţin şi par mult: monstruozitate obişnuită. Atît e de puternică ostentaţia sau lipsa ei; multora le ţine locul, pe multe le umple şi, dacă în cele materiale înnobilează, precum în podoabă, mobilier şi suită, cum va fi fiind în adevăratele înzestrări ale cugetului, care sînt veşmîntul de gală al intelectului şi frumuseţea simţirii? Mai ales cînd vine rîndul unei înzestrări şi o cere timpul potrivit, acolo sade numai bine ostentaţia. Să prindem prilejul, căci atunci e ziua triumfului său. Sînt inşi excepţionali în care puţinul străluceşte mult, iar multul pînă la uimire, oameni cu darul ostentaţiei care, cînd li se îmbină cu eminenţa, alcătuiesc un prodigiu; dimpotrivă, am văzut oameni eminenţi, care, lipsiţi de acest relief, n-au părut nici pe jumătate. Nu e mult de cînd un mare personaj înspăimînta o lume întreagă în campanii, dar, ajuns într-un consiliu de război, tremura în faţa tuturora şi, menit să facă, nu era menit să şi vorbească. Sînt şi naţii ostentative din fire, iar cea spaniolă, mai mult ca oricare alta. Aşa încît ostentaţia dă adevărata strălucire isprăvilor eroice şi ca şi o a doua viaţă la tot. Dar asta de bună seamă cînd îi stă chezaşă realitatea, căci fără merite nu e altceva decît o amăgire vulgară; nu foloseşte decît la etalarea defectelor, obţinînd un dispreţ detestabil în loc de aplauze. Unii dau mare zor să ajungă şi să se arate în teatrul universal, nefăcînd altceva decît să-şi etaleze ignoranţa, pe care izolarea le-o dezminţea; asta nu e ostentare a înzestrărilor, ci proclamare prostească a propriilor cusururi; pretind, în loc de aclamaţia splendorii, o vestejire care să le acopere de infamie nereuşitele. Nici un relief nu cere să fie

mai puţin simulat decît ostentaţia şi piere totdeauna din pricina acestui beteşug, fiindcă e foarte apropiat de vanitate[108], iar aceasta, de dispreţ. Trebuie să fie foarte moderată şi întru totul oportună, căci moderaţia cugetului e încă şi mai necesară decît cea a trupului. De aceasta ţine viaţa materială, iar de cealaltă, cea spirituală: căci moderaţia poleieşte şi fiarele. Uneori, ostentaţia constă mai mult într-o elocvenţă mută, într-o expunere ca într-o doară a calităţilor eminente, iar cîteodată o disimulare prudentă este o paradă aplaudabilă a valorii, ascunderea meritelor fiind o adevărată proclamare a lor, deoarece privarea de ele zgîndăreşte în punctul cel mai sensibil curiozitatea. Se foloseşte deci de această artă în chip fericit şi se reliefează şi mai mult cu ajutorul artei. Marea-i stratagemă e să nu se dezvăluie toată dintr-o dată. ci filat, zugrăvindu-şi desăvîrşirea şi întrecîndu-şi-o mereu; un relief să fie convocat de altul şi mai mare, iar aplauzele pentru o înzestrare, aşteptare înnoită a celeilalte, şi la fel şi în isprăvile măreţe, întreţinînd pururi aplauzele şi hrănind uimirea. Dar venind acum la pricina noastră, zic, şi

aşa cred, că ar fi o silnicie nesuferită ca Păunului să-i fie acordată frumuseţea şi tăgăduită fala. Nici înţeleaptă natură n-ar îngădui una ca asta, căci ar însemna osîndirea providenţei sale, şi împotriva puterii ei nu există precepte, dacă nu mijloceşte raţiunea politică, şi chiar şi atunci, tot ce exilează spînzurătoarea cu frica de ea, contramandează natura cu putere. Leacul va fi mai practic, pe cît de lesnicios, pe-atît de eficace, şi anume: să i se ceară Păunului în mod serios şi să i se ordone în instanţă penală ca, ori de cîte ori îşi va desfăşura în vînt felurimea eleganţei, să atragă neapărat privirile asupra urîţeniei picioarelor sale, aşa încît înălţarea penajului şi coborîrea ochilor să fie simultane. Căci vă asigur că atîta doar va fi de ajuns spre a-i corecta ostentaţia."
îl aplaudară cu toţii pe arbitru, Păunul se supuse şi adunarea se împrăştie, una dintre păsări fiind grabnic trimisă a-1 ruga pe hazos înţeleptul Esop să binevoiască a adăuga celor antice şi această întîmplare modernă şi exemplară.

[108] *vanitate:* în BP-BG.OC I, p.341b, *variedad,* iar în AH-BG.OC, p. 114a, *vanidad,* deşi fără motivarea opţiunii. Preferăm ultima lecţiune.

ritatea c poalele V niciodată

[XIV]

NE TE PLECA TOANEI[109] *Invectivă*

Jtste reg$_{e\ a}$j munţilor vestitul Olimp nu pentru că se ridică deasupra ce$_{Or}$ gi avîntaţi, datorie a superiorităţii; nu pentru că se etalează ţ$_{n\ tc}$»$_a$te părţile, obiect de imitat, măreţia; nu pentru că e cel dintîj $_c$are-l fac să strălucească razele solare, centru al splendorii jjjaiestatea; nu pentru că se încununâ cu stele, culme a norocului -ptîietatea; nu pentru că dă sau ia numele cerului însuşi, î$_{lc}$j$_e$j$_e$tnicire a faimei, domnia: da, însă, pentru că niciodată nu $_{Se\ s}$upune unor vulgare impresii pasagere: căci auto mare e asupra ta însuţi. Vin, cel mult. să-i sărute , să-i fie covor norii, şi nimic mai mult; şi aşa, $_{u\ se}$ tulbură, căci e o eminenţă impasibilă. O m»$_e$ opacitate nu se pleacă vulgarei alternări a toanelor, nici chiar cej$_e$j $_a$ afectelor; rămîne totdeauna superioară unei atît de material j$_{m0}$jeraţii. Mare efect al prudenţei e reflecţia despre sine. o recunoş$_{lefS}$ a dispoziţiei actuale, comportare de stăpîn pe cugetul tău. Pe iTiyj.j îi tiranizează nevrednic toana dominantă, vulgaritate obişnuit • purtaţi de ea, spun şi fac greşeli. Susţin azi ceea ce contrazi$_{ţeau}$ j$_e$n, forţează uneori raţiunea şi chiar o calcă-n picioare, rămîqj perpetuu în proces, semn al celei mai notabile prostii. P$^{e\ ur}$Hj $_{ca}$ ei nu-i trata după raţiunea pe care n-o au, pentru că se obligă contradictoriu şi, fiindu-şi contrari mai ,» contrazic apoi pe toţi cîţi sînt; e mai bine. cunos- , să-i laşi în confuzia lor, căci cu cît se reped mai i repede cad.

$_a$j$_c$ iotul cu Saturn şi admit totul cu Iupiter, fără a-şi părăsi c$_{Sa}$ j$_u$nii[110]. Grosolănia aceasta nu strică numai voinţa, ci se încurr$_e$ţ£ şj împotriva judecăţii; alterează totul: vrerea şi înţelegerea. L £$_e$j $_c$a orice pasiune, dacă n-o preîntîmpini.

[109] *Nu* $_{(\ \ ,a}$ *toanei: Or,* 69 se intitulează Nu *te pleca unei toane nilgare.* Arturo deţ $_{JcM}$ atrage atenţia asupra următorului pasaj din Antonio Perez: „Acela car-g pleacă propria înţelegere toanei sale particulare pierde numele de om cu jud$_c$ £ jjci limba mea asta înţelege cînd zice despre cineva că e «om al toanei sale, $_{vez}$i AH-BG.OC, p. 115a nota 2.

[110] *cas fjj;* Termeni folosiţi în accepţie astrologiei

de azi întîi lor î cîndu-le mult, cu

E de mare importanţă să cunoşti această imoderaţie a toanei ca s-o învingi, şi atunci chiar se cuvine să înclini către cealaltă extremă, dacă e să părăseşti cîteodată mijlocia nimerită spre a potrivi limba de cîntar a prudenţei[111]. Capacitate mult superioară dovedeşte putinţa de a-ţi preveni şi corija toana, care e o indispoziţie a cugetului, iar înţeleptul trebuie să se comporte faţă de ea ca şi faţă de cele ale trupului: nu condamni siropul că e amar; oricît l-ar acuza gustul bolnav; judecata corectează; deci aşa trebuie să procedezi în agitaţiile superioare.

Sînt unii atît de excesiv de neobrăzaţi, că mereu le vine cîte o toană, mereu şchioapătă de patimă, nesuferiţi pentru cei care-i frecventează, părinţi vitregi ai conversaţiei şi duşmani ai cordialităţii, stricînd orice clipă de bun gust. Sînt, de obicei, mari contrazicători a tot ce-i bun şi protectori doar ai prostiei; la orice argument au unul contrar, opunîndu-se numaidecît la tot ce spune celălalt, numai pentru că i-a întrecut: căci dacă nu le-ar fi luat-o înainte, ar fi triumfat ei înşişi cu acelaşi argument: şi dacă celălalt. discernător[112], cedează, ba chiar trece de partea lor. ca să nu strice convenienţa, ei trec numaidecît de cea adversă, drept care cea mai mare discernere îşi află drumul scurtat. Sînt, fără îndoială, mai de nelecuit decît adevăraţii nebuni, deoarece cu aceştia merge să le cînţi în strună, dar cu aceia e mai rău; nu sînt de folos dovezile raţiunii, deoarece, neavînd-o, nici nu o admit. Cine nu e deprins cu firea acestor oameni — şi sînt naţii întregi atinse de acest beteşug — e uimit la început de o monstruozitate atît de neobişnuită, dar, sondîndu-le extravagantul port. face un preadesfătător sport, căci cumintele iese cu distincţie din orice pe scurtătura filotimiei.

Cînd se întîlnesc şi se încaieră însă doi de o aceeaşi impertinenţă posomorită, bărbatul cuminte să stea de veghe şi să nu facă pe intermediarul, şi eu îi garantez cel mai plăcut răstimp, cu condiţia să-şi asigure poziţia şi să privească, de la adăpostul cuminţeniei sale, taurii prostiei străine.

Dacă arareori, şi cu prisos de prilej, îţi vei pierde cumpătul şi chiar sărita, nu va fi o vulgaritate, căci a nu te supăra niciodată înseamnă a voi să fii dobitoc mereu, dar nestăpînirea perpetuă, şi cu tot felul de persoane, e o

grosolănie intolerabilă. Neplăcerea pe
[111] *limba de cîntar a prudenţei:* A. del Hoyo semnalează că emblema „Pru-dentes" de Alciati are ca principală figură o balanţă.
[112] *celălalt, discernător,...:* Adoptăm punctuaţia din BP-BG.OC I, p. 342 b.

care a prilejuit-o sclavul nu trebuie să fie lehămetire a condiţiei de om liber; dar cine nu e capabil să se cunoască va avea şi mai puţin curaj să se îndrepte.
De aici provine faptul că cei de teapa lor, foarte mulţumiţi de propria paradoxie, caută prilejurile şi merg la vînătoare de încurcături; intră în conversaţie ca în luptă, suscită încăpăţînările şi, preschimbaţi în harpii nesuferite ale bunului gust, zgîrie totul cu faptele şi sărbezesc totul cu vorbele lor. Ce să mai zicem dacă toana asta înţepătoare îi prinde oarecum citiţi, chiar dacă ştiu lucrurile prosteşte, adică rău ştiute? Din bacalaureaţi în îngîmfare se fac numaidecît licenţiaţi în răutate, monştri ai impertinenţei.

[XV]
SĂ AI BUNE IMPROVIZAŢII[113] *Problemă[114]*

X răsnetul era arma cea mai sigură a fabulosului Iupiter, şi forţei lui instantanee îşi încredinţa el cele mai mari biruinţe. Cu trăsnete a triumfat asupra giganţilor răzvrătiţi, căci agerimea e mama norocului. Le administra vulturul, fiindcă reliefurile promptitudinii au răsărit totdeauna din culminări ale minţii.
Sînt unii excelenţi reflexivi, şi alţii cu strălucite improvizaţii: aceştia uimesc, aceia mulţumesc.
„Foarte repede, dacă foarte bine"[115], a spus înţeleptul. Niciodată nu examinăm în opere iuţeala sau zăbava, ci desăvîrşirea:
[113] Să *ai bune improvizaţii:* Vezi *Or.,* 56, cu titlu identic. Materia acestui capitol se referă la prezenţa de spirit, înzestrare pentru care Graciân foloseşte o bogată serie sinonimică.
[114] *Problemă:* „Acest substantiv înseamnă o propoziţie care conţine o întrebare dubitativă, iar aceasta obişnuieşte a fi despre două lucruri asemănătoare, pu-tîndu-se susţine de oricare din cele două părţi." Juan de Rengifo, *Arte poetica espanola* (citäm după AH-BG.OC, p. 117a nota 2). Problema pe care o pune aici Graciân se poate reduce la întrebarea: Ce e mai bine, repede sau bine?
[115] *Foarte repede, dacă foarte bine:* Deşi atribuită lui Solomon, numit prin antonomază („înţeleptul"), sentinţa trecea drept a împăratului Augustus (vezi RN-OM, p. 121, nota 3), intrînd apoi în fondul paremiologic tradiţional: „Harto presto se hace Io que bien se hace" („Foarte repede faci ce faci bine"), consemnat de Correas. Sub o formă contrasă, Graciân va relua acest proverb în *Or.,* 57.
într-aci se îndrumă preţuirea; acelea sînt simple accidente, ignorate sau date uitării, şi dăinuie reuşita. Mai degrabă, ceea ce iute s-a făcut iute se va desface, şi se isprăveşte repede, pentru că a fost repede isprăvit. Cu cît mai fragezi copiii săi, cu atît mai lesne-i înghite Saturn, iar ceea ce are de durat o veşnicie are de zăbovit încă pe-atîta ca să se facă.
Dar dacă oricărei reuşite îi datorăm preţuire, improvizatorilor, aplauze; ei dublează eminenţa prin promptitudine şi norocire. Unii chibzuiesc mult, ca să rateze mai apoi totul, iar altora le reuşeşte totul fără a fi chibzuit înainte. Vioiciunea minţii suplineşte profunzimea judecăţii, iar spontaneitatea o ia înaintea meditaţiei. Pentru ei nu există întîmplări neprevăzute, fiindcă fidelitatea promptitudinii lor ţine loc de prevedere.
Sprintenii sînt măguliri ale bunului gust, iar improvizatorii vrajă a uimirii, de aceea sînt atît de aplaudabili: mai bine ies mijlociile nepremeditate decît superlativele pregătite din timp. Nu spunea mult, deşi bine, cel ce spunea: „Timpul şi cu mine, cît încă doi; lipsa de timp şi cu mine, cît oricîţi."[116] Asta da spusă, şi mai vîrtos faptă. Cine zice timp zice tot: sfatul, prevederea, momentul potrivit, răbdarea, toate garanţii ale reuşitei; dar improvizaţia se încredinţează numai promptitudinii şi norocului său.
După ce prevederea previne, prudenţa hotărăşte şi momentul potrivit ajută, se întîmplă ca realizarea să eşueze: de vreme ce, de una singură, o promptitudine îşi scoate la lumină reuşitele, să-i aplaudăm norocirea şi curajul; troneze reuşita unei agerimi în faţa eşecului unui arhisfat.
Unii atribuie aceste reuşite numai norocului, s-ar cădea însă şi unei perspicacităţi prodigioase. Dator nu se recunoaşte însă acest relief de eroi faţă de artă; pentru tot e recunoscător naturii şi norocului. Nu încape artificiu cînd şi luarea-aminte abia e de ajutor uşurinţei conceperii, cînd nu e loc de cugetare; iar norocul spontaneităţii, acolo unde nu a fost timp de gîndit. Autoritatea îi e de ajutor contra impasului, şi farmecul contra tulburării, şi astfel, foarte stăpînă pe dificultate şi pe sine, promptitudinea nu vine, vede şi învinge, ci învinge, şi apoi vede şi vine.
îşi pune vivacitatea la încercare în cele mai grele împrejurări, iar inteligenţa îi acţionează ca într-un concurs. O ananghie sporeşte de obicei, la fel ca şi o dificultate, perspicacitatea. Unii,
[116] *Timpul şi cu mine, cît încă doi...:* Vezi mai sus, *Disc.,* III, nota 50.

cu cît mai încolţiţi, cu atît raţionează mai intens şi, sub pintenul celui mai mare zor, zboară; la risc mai mare, mai mare descurcare, căci există şi o antiperistază[117] superioară, iar intensitatea sporeşte inteligenţa şi, subţiind mintea, îngraşă substanţial prudenţa.
E foarte adevărat că se găsesc monştri ai capului, cărora, improvizînd, le reuşeşte totul, dar care, premeditînd,

ratează totul. Sînt unii cărora ceea ce nu le vine în minte pe loc nu le mai vine deloc: nu e de sperat în arhisfat, nici de apelat la mai tîrziu. In minte le vine însă mult: natura prevăzătoare a recompensat, cu promptitudinea eminentă, lipsa cugetării şi, în virtutea rapidităţii, ei nu se tem de pericole.
Aceste improvizaţii, pe lîngă admirate, sînt foarte utile. Una a fost de ajuns spre a-1 acredita pe Solomon drept cel mai mare înţelept şi 1-a făcut mai temut decît tot norocul şi puterea lui. Pentru altele două, Alexandru şi Cezar au meritat să fie primii născuţi ai faimei: celebră a fost a celui dintîi cînd a tăiat nodul gordian, şi aplaudabilă a acestuia, cînd a căzut[118]; amîndurora două improvizaţii le-au adus două părţi de lume şi au fost examen al capacităţii lor de a cîrmui lumea.
Şi dacă promptitudinea în spuse a fost întotdeauna aplaudabilă. cea în fapte merită aclamaţii. Agerimea fericită în efect dovedeşte activitate eminentă în cauză; în concepte, subtilitate; în reuşite, cuminţenie; e cu atît mai stimabilă cînd merge de la ascuţime la prudenţă, de la ingeniozitate la judecată.
Aceasta e înzestrare de eroi, căci îi presupune şi-i confirmă, dovedeşte mari adîncimi şi nu mai mici înălţimi ale capacităţii. Deseori o recunoaştem cu uimire şi o cumpănim cu aplauze la acel deopotrivă de mare erou şi patron al nostru, excelentisimul duce de Nocera, don Francisco Măria Carrafa: prodigioasei sale ţesături de înzestrări şi isprăvi măreţe soarta i-a putut într-adevăr reteza firul, dar fără să o păteze cu licoarea fatală a acelor timpuri. Era maximă autoritatea ce-o arăta în cazurile cele mai dis-

[117] *o antiperistază:* De la gr. *antiperistasis,* rezistenţă sau reacţie provocată de o opoziţie sau de acţiunea unui principiu sau a unei calităţi contrare. Vezi şi *Or.,* nota 118.

"[8]*... cînd a căzut:* Sărind din barcă pe coasta Africii de Nord, Caesar a căzut, dar prezenţa de spirit 1-a făcut să-şi transforme stîngăcia într-o acţiune premeditată, spunînd: „Teneo te Africa." Graciân găseşte această anecdotă în Sueto-nius, Cei *doisprezece cezari,* „Iulius Caesar", LIX. O va relua în *Ase,* XTX.

perate, calmul cu care chibzuia, dezinvoltura cu care săvîrşea, degajarea cu care înainta, promptitudinea cu care nimerea; cînd alţii dădeau din umeri, el îşi desfăcea braţele. Nu existau cazuri neprevăzute pentru atenţia lui, nici confuzii în vioiciunea lui, iscusinţa şi cuminţenia luîndu-i-se la întrecere şi, chiar dacă la urmă i-a lipsit norocul, nu şi faima[119].
Pentru generali şi bravi luptători acesta e avantajul cel mai mare, pe cît de urgent, pe-atît de sublim, pentru că aproape toate acţiunile lor sînt improvizaţii, jar realizările agerimi; pericolele nu se pot duce acolo gata studiate, nici întîmplările prevenite; trebuie să lucrezi după prilej, în aceasta constînd triumful unei promptitudini reuşite şi victoriile asupra lui.
Ca regi, sînt mai potriviţi reflexivii, pentru că toate acţiunile lor sînt eterne, gîndesc prin mulţi, se folosesc de prudenţe ajutătoare, şi pentru reuşita universală e necesar totul. Au timp şi pat unde să li se coacă deciziile, gîndind nopţi întregi ca să nimerească ziua, şi. în cele din urmă, îşi exercită mai mult capul decît mîinile.

[XVI]

CONTRA FANDOSELII *Satiricon*

vJbservaţie pentru ştiutori, deşi pentru proşti haz, a fost preumblarea lui Diogene[120] cu facla aprinsă la amiază, strecurîndu-se prin mulţimea nenumărabilă a unei străzi. A devenit uimire cînd, întrebat de ce, răspunse: „Caut oameni şi doresc să întîlnesc unul, dar nu-1 găsesc." „Păi aceştia, îi replicară ei, nu sînt oameni?" „Nu, răspunse filozoful, fandoseli de oameni, da; oameni adevăraţi, nu."
Aşa cum există înzestrări aplaudabile, există şi defecte foarte proeminente şi, dacă acelea dobîndesc stima celor aleşi, acestea

[1]"... nu *şi faima:* Tot acest pasaj elogios la adresa ducelui de Nocera dovedeşte independenţa — prudentă — de opinie a lui Graciân, care laudă pe cel ce fusese ucis ca trădător al monarhiei.

[120] *preumblarea lui Diogene:* Graciân va relua această anecdotă în *Ase,* **XLVII,** şi în *Crit.,* **II,** 5. Sursa e Diogene Laertios, *op. ciL,* VI, 41, ed. cit., p. 306.

dispreţul universal. Cel de faţă e dintre cele mai remarcabile şi cu adevărat faimos, fie prin sine, fie prin inşii la care îl găseşti; el e atît de variat, încît e analog, iar ei atîţia, încît nu pot fi specificaţi.
Sînt multe ţintele rîsului, iar aceia, făcînd paradă, ţin morţiş să fie şi ei una, încît, pentru a se diferenţia de ceilalţi oameni, urmează o singularitate extravagantă şi o respectă în totul. Sînt unii domni care ar şi plăti ca să poată vorbi cu ceafa, spre a nu vorbi, la fel cu ceilalţi, cu gura şi. întrucît nu e cu putinţă, îşi prefac glasul, simulează tonul emfatic, inventează expresii şi folosesc ticuri verbale nespus de hazlii, ca să fie în toate felurile extraordinari. Mai presus de orice, îşi martirizează gustul, sco-ţîndu-şi-1 din ţîţîni; e la fel cu al celorlalţi oameni şi chiar cu al animalelor, dar ei vor să şi-1 dezmintă cu violenţe de originalitate, care sînt mai mult pedeapsă pentru afectare decît înălţări ale măreţiei lor. Ar bea leşie uneori şi ar lăuda-o ca pe nectar; la generosul rege al licorilor renunţă pentru ape fanteziste ce-ţi lasă iz de murse, iar ei le botează ambrozie, şi sînt pe atît de plini de răsuflătură, pe cît de goi de generozitate. In felul acesta născocesc zilnic alte lucruri ca să-şi împingă şi mai departe originalitatea, ceea ce le şi izbuteşte. într-adevăr, deoarece, cum majoritatea oamenilor nu găsesc în asemenea lucruri gustul adevărat şi bunătatea reală proslăvite de el, nici nu poftesc la ele, şi ei rămîn cu propria lor extravaganţă, chiar dacă alţii o numesc impertinenţă.
Cu aceeaşi măsură sau atît de lipsiţi de ea, se comportă şi în rest. Deşi necesitatea, ba chiar gustul uneori, le dezminte capriciul, oricît s-ar strădui ei s-o ascundă. Le place una şi laudă alta, cum i s-a întîmplat unui mare

ocrotitor al acestei secte a excepţiilor şi care, bînd dintr-un vin trezit, nu s-a putut stăpîni şi a exclamat, zicînd: „O, mult preţios nectar ce dai gata balsamuri şi lichioruri, păcat că eşti atît de vulgar; ai fi un idol al prinţilor, dacă te-ar bea numai ei!"
De pomină este că, în viciile vulgare, ei nu se ruşinează că seamănă, nu zic cu cei mai josnici oameni, ci cu înseşi animalele, iar în lucruri omeneşti vor să simuleze însuşiri dumnezeieşti.
Cu faptele eroice originalitatea consună bine, şi nimic nu atrage mai multă veneraţie decît isprăvile măreţe. în înălţimea spiritului şi în gîndurile înalte constă grandoarea. Nu există nobleţe ca aceea a inimii, care niciodată nu cade în josnicie. Vir-

tutea e trăsătură a eroicităţii, cu care diferenţa consună foarte bine. Suveranii trebuie să-şi ducă viaţa cu atare strălucire de înzestrări, cu asemenea splendoare de virtuţi, încît, dacă stelele din cer, părăsindu-şi sferele celeste, ar coborî să locuiască printre noi, nu ar trăi altminteri decît ei[121].
La ce folos miresmele de ambră, dacă duhoarea moravurilor le dezminte? Trupul şi-l pot îmbălsăma cît vor, dar nu imortaliza sufletul. Nu e miros ca acela al bunului nume, nici mireasmă ca aceea a faimei, care se simte de la mare distanţă. îi reconfortează pe atenţi şi lasă prin teatrul lumii dîră de aplauze, dăinuind veacuri întregi.
Dar aşa cum această nesuferită afectare, pe care toţi cuminţii o fluieră, pe unii îi face detestabili şi chiar inabordabili, tot aşa pe alţii îi face originali faptul că nu vor să fie şi încă şi mai puţin să pară astfel. Acest fel de viaţă conform practicii, o acomodare cu obişnuitul, o îmbinare a gravităţii cu omenescul l-au făcut atît de aplaudabil pe excelentisimul conte de Aguilar şi marchiz de la Hinojosa, al doilea mecena al no.stru[122]. Se adapta tuturora, şi astfel era iubit de toţi, încît pînă şi duşmanii l-au aplaudat viu şi l-au plîns mort. I-am auzit pe mulţi şi foarte cuminţi spunînd despre el: „Acesta ştie cu adevărat să fie domn fără fandoseli", vorbă vrednică de un erou atît de mare.

[121] *Suveranii trebuie să-şi ducă **viaţa...:*** figura suveranului, aici. se poate confunda pentru noi, aşa cum probabil o concepea şi Graciân, cu treapta cea mai de sus a desăvîrşirii omului social, cu figura „eroului", a „discernătorului" sau a „persoanei" prin excelenţă, tipuri care, în concepţia lui Graciân, reprezintă maxima realizare a umanului cultivat de morală şi artă, superior nefiindu-le, în alt plan, decît „sfîntul". Interesant este că registrul comparativ ales pentru a-i sublinia strălucirea coincide cu cel la care avea să se oprească şi Immanuel Kant: uman-cosmic. Accentele şi direcţiile interpretative sînt, sigur, diferite, dar ideea lui Graciăn, după care strălucirea cosmosului n-ar trebui să se vadă micşorată dacă ar trăi după legile microcosmosului virtuţilor omeneşti nu diferă în esenţă de viziunea şi faimoasa formulare a lui Kant: „Zwei Dinge erfullen das Gemut mit immer neuer und zunehmender Bewunderung und Ehrfurcht. je ofter und anhal-tender sich das Nachdenken damit beschăftigt, der gestirnte Himmel iiber mir und das moralische Gesetz in mir" („Două lucruri umplu sufletul cu mereu nouă şi crescîndă admiraţie şi veneraţie, cu cît mai des şi mai stăruitor gîndirea se ocupă de ele: cerul înstelat deasupra mea şi legea morală în mine" — trad. de Nicolae Bagdasar), *Critica raţiunii practice,* „Concluzie".

[122] *al doilea mecena al nostru:* Pe contele de Aguilar, marchiz de Hinojosa, Graciân **1-a cunoscut în 1643,** la Tarragona; vorbeşte despre el într-o scrisoare expediată **din** această localitate, în iunie 1643.

Este şi alt soi dintr-aceştia, care nu sînt oameni, ci mai degrabă fandosiţi, deoarece, dacă cei dintîi sînt supărători, aceştia sînt şi ridicoli; e vorba, zic, de cei ce vor să se deosebească prin felul de a se îmbrăca şi să fie originali în port; detestă tot ce e practic şi arată un soi de antipatie faţă de uz; le place să se ţină după moda veche, reînnoind senectuţi. Sînt alţii care în Spania se îmbracă franţuzeşte, şi în Franţa spanioleşte; nu lipsesc unii care pleacă în campanie cu guler plisat, iar la curte cu guler valon, făcînd astfel pe mascaragiii vestiţi, ca şi cum zeflemeaua ar avea nevoie de farse.
Niciodată nu trebuie să dai motiv de rîs nici măcar unui copil, cu atît mai puţin bărbaţilor cuminţi şi judicioşi; dar sînt mulţi cei ce-şi pun parcă toată priceperea la bătaie ca să dea motive de rîs şi care se străduiesc să înveselească bîrfelile. Ziua în care nu apar cu vreo originalitate rizibilă li se pare goală; dar ce s-ar face oare zeflemeaua unora fără fandoseala celorlalţi? Unele vicii constituie materia altora: în felul acesta, prostia e nutreţ al murmurării.
Dar dacă originalitatea frivolă din coaja veşmîntului e obiect de batjocură, ce să zicem de cea lăuntrică, adică a cugetului? Sînt unii cărora natura pare a le fi pus gustul şi mintea pe dos, iar ei fac paradă de asta numai ca să nu urmeze curentul, bizari în cugetare, paradoxali în gusturi şi anormali în totul: căci cea mai mare fandoseală e fără doar şi poate cea a intelectului.
Alţii îşi plasează capriciul într-o aroganţă cu totul deşartă, născută dintr-o fantezie nebunească şi căptuşită cu prostie; astfel, simulează o gravitate supărătoare în toate şi cu toţi, încît par a te onora cu o privire aruncată şi a-ţi vorbi doar din milă. Sînt naţii întregi atinse de toana asta: iar dacă şi numai pentru unul ca ei rîsul nu poate fi stăpînit, ce va fi într-o mulţime atît de ridicolă?
Fie vorbirea cu judecată, lucrarea cu potrivire, moravurile serioase, acţiunile eroice: căci asta-1 face pe un bărbat venerabil, iar nu prezumţiile fantastice. Discursul acesta critic nici nu veştejeşte adevărata seriozitate, mereu atentă la cuviinţa sa: evitarea familiarităţii, păstrarea florii respectului şi, ca în tesacul teascului ei[123], preţuirea. Osîndeşte însă, desigur, excesul de originalitate deşartă, ce sfîrşeşte toată în ifose inutile.

[123] *ca în tesacul teascului ei:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „como en la funda de su fondo".

Dar ce leac va fi fiind atît de eficace, încît să-i lecuiască pe toţi aceştia de fandoseli şi să-i readucă la fiinţa lor de

oameni? Da, e într-adevăr unul, şi nu dă greş. Las la o parte cuminţenia, care e leacul obştesc al tuturor bolilor, şi mă duc la cel original al originalităţii. Leacul tuturor acestora e să-şi îndrepte privirea asupra altui preţios, paradoxal, extravagant sau fandosit asemănător; să se privească şi să se reprivească în această oglindă a greşelilor, luînd seama la rîsul pe care-1 stîrneşte şi la supărarea pe care-o pricinuieşte, cumpănind urîţenia, ridicolul, izmenirea lor sau, mai bine zis, proprii lui: căci asta va fi de ajuns ca să-1 facă a detesta în chip eficace orice soi de fandoseală, ba chiar a tremura la cea mai uşoară ivire, la cel mai mărunt simptom al ei.

[XVII] OMUL ÎN APOGEU[124]

Dialos

între doctorul don Manuel Salinas y Lizana, canonic al sfintei biserici din Huesca, şi autor

AUTORUL: Notabilă ciudăţenie cea a perşilor, să nu voiască a-şi vedea fiii pînă nu împlineau şapte ani. Nici chiar dragostea paternă, care, fără îndoială, e cea mai mare, nu era de ajuns ca să dezmintă sau măcar să ascundă cusururile copilăriei obişnuite. Nu-i socoteau copii ai lor pînă ce nu-i vedeau cugetînd.

CANONICUL: Păi dacă un tată nu-1 poate suferi pe un fiu ignorant şi aşteaptă vreme de şapte ani preafrumoasa raţiune spre a-1 primi alături de sine gata capabil, ce e de mirare dacă un bărbat priceput nu poate tolera pe un prost străin şi-1 îndepărtează de intimitatea-i cultă?

AUTORUL: Deşi atît de prevăzătoare, natura nu-şi duce operele la desăvîrşire încă din prima zi, necum arta dibace; le fac să progreseze în fiecare zi, pînă cînd le împlinesc.

[124] *Omul în apogeu: C(. Or.,* 6, cu titlu identic.

CANONICUL: Aşa e, căci toate începuturile lucrurilor sînt mici, chiar şi ale celor foarte mari, şi doar puţin cîte puţin ajungem la multul mult al fiinţei perfecte. Lucrurile care ajung repede la desăvîrşire valorează puţin şi dăinuie şi mai puţin; o floare iute se face şi iute se desface, dar un diamant, care a zăbovit pînă s-a format, aspiră să fie veşnic.

AUTORUL: Fără îndoială că acelaşi lucru se întîmplă şi cu oamenii, care nu se pomenesc făcuţi dintr-o dată. Se perfecţionează de la o zi la alta, fizic şi moral deopotrivă, pînă ce ajung la întregirea dorită a bunului simţ[125], la maturitatea gustului şi la desăvîrşirea unei bărbaţii împlinite.

CANONICUL: E ceva atît de sigur, încît la fiecare pas o vedem şi o veştejim la unii, ce ştiu şi gîndesc cu adevărat, dar se cunoaşte că încă nu sînt desăvîrşiţi, că încă le lipseşte ceva, uneori chiar ce e mai bun; şi sînt şi aici urcuşuri şi coborîşuri, căci şi intensitatea discernătoare merge în trepte. Unii sînt la început detot în pricepere, dar se vor forma. Alţii sînt mai avansaţi în totul, iar unii au şi ajuns la împlinirea înzestrărilor: e nevoie de mult ca să devii bărbat întru totul desăvîrşit.

AUTORUL: La fel, aş spune eu, cum e bună generoasa licoare, şi cu atît mai mult dacă vinul e bun: are, la început, o dulceaţă tare neplăcută, a asprime nesuferită, nefiind încă făcut; dar, după ce începe să fiarbă, începe să se cureţe, îşi pierde cu timpul cruditatea dintîi, îşi corectează dulceaţa supărătoare şi dobîndeşte o nobleţe preasuavă, ce măguleşte pînă şi prin culoare şi atrage cu parfumul, iar cînd se şi află în apogeu, este hrană pentru oameni, şi chiar nectar proslăvit. Drept care înţeleg de ce şi-au imaginat oamenii că Iupiter şi 1-a vîrît pe fecioraşul său lepădat, Bacchus, nu în gură, supărător pentru gust prin nedesăvîrşire, ci în genunchi, creierul păstrîndu-şi-1 pentru Palas cea discernătoare.

CANONICUL: în chipul acesta, în chiupul fragil al trupului se desăvîrşeşte cugetul pe zi ce trece. Nu ajunge curînd în apogeu. La început au toţi oamenii o supărătoare dulceaţă a copilăriei, o cruditate neplăcută a tinereţii: acel iz al desfătărilor, acea aplecare spre lucruri neserioase, îndeletniciri juvenile, ocupaţii frivole; şi chiar dacă uneori, la unii, maturitatea e anticipată, se cunoaşte că e înainte de vreme după sărbezeală. La alţH, seriozi-

[125] a *bunului sim{:* în original, de *la sinderesis,* concept pe care îl discutăm la *Or.,* 96, notai.

tatea, fie firească, fie prefăcută, vrea să dezmintă aceste imperfecţiuni ale vîrstei, dar uită numaidecît şi alunecă-n restrişti juvenile, dînd de înţeles că încă nu se află în apogeul integrităţii.

AUTORUL: Mare doctor e timpul, datorită bătrîneţii şi experienţei.

CANONICUL: Doar el te poate vindeca de juneţe, care într-adevăr e un beteşug. La vîrsta cea mai mare, mari şi înălţate sînt şi cugetările, se reliefează gustul, se purifică mintea, se coace judecata, se curăţă voinţa şi, în cele din urmă, om deplin, bărbat în apogeu, devii plăcut şi chiar dorit în societatea pricepuţilor: întăreşti cu sfaturile, încălzeşti cu vigoarea, desfătezi cu vorbirea ta, iar tu, în totul, miroşi a nobleţe foarte virilă.

AUTORUL: înainte însă de a se coace, cîtă asprime ne oferă în totul, ce rigiditate în înţelegere, ce acreală în relaţiile cu ceilalţi, ce imaturitate în port!

CANONICUL: Dar ce chin e pentru un om deja matur şi cuminte să trebuiască a se adapta, fie de nevoie, fie pentru folos, unuia dintre aceşti imaturi şi nedeplini! Poate concura cu acela al lui Falaris[126], şi i-1 poate chiar întrece, cînd lega un viu cu un mort, mînă-n mînă şi gură-n gură, întrucît aceasta e al sufletelor, prin care se lămureşte intelectul.

AUTORUL: Revine apoi, cuminte acum. asupra imperfecţiunilor sale trecute; îşi recunoaşte, cu creier acum.

ciornele neştiinţei sau imprudenţei; îşi acuză prostul gust şi rîde de sine uşuraticul, acuma grav, osîndind cu judicioasă reflecţie greşelile împătimite, în elementele nedesăvîrşirii sale.
CANONICUL: Răul este că unii nu ajung niciodată să se vadă isprăviţi şi nici nu vor ajunge să fie cîndva dintr-o bucată.
AUTORUL: înseamnă că le lipseşte vreo piesă, fie la gust, ceea ce e destul de rău, fie la judecata, ceea ce e şi mai rău.
CANONICUL: Şi deseori ne dăm seama că le lipseşte ceva, dar nu izbutim să precizăm ce anume.
AUTORUL: Am observat că şi timpul curge foarte inegal în făurirea inşilor.
CANONICUL: Da, pentru unii zboară, şi pentru alţii şchioapătă; ba se foloseşte de aripi, ba îşi scoate cîrjele. Unii dobîndesc foarte repede perfecţiunea în orice domeniu; alţii se împlinesc tîrziu, şi
[126] *Falaris:* Phalaris, tiran al Agrigentului (565-549 î. Cr.), renumit prin inventivitatea cruzimii sale. Printre altele, îşi ardea victimele într-un taur de aramă înroşit în foc.

uneori cu pagubă universală, după cum e şi obligaţia: căci nu numai în perfecţiunea obişnuită a prudenţei se desăvîrşesc oamenii, ci şi în cele aparte ale fiecărei stări şi slujbe.
AUTORUL: Aşadar, un rege se face?
CANONICUL: Da, nu se naşte gata făcut, mare obiect al prudenţei şi al experienţei, căci e nevoie de o mie de perfecţiuni ca să ajungă la o atît de mare împlinire. Un general se face cu preţul sîngelui său şi al celorlalţi, un orator după mult studiu şi exerciţiu; pînă şi un medic, care, ca să-1 scoale pe unul din pat, a vîrît o sută în mormînt. Toţi se fac treptat, pînă ce ajung în apogeul desăvîrşirii lor.
AUTORUL: Şi întreb: acest apogeu la care ajung rămîne fix?
CANONICUL: Asta e nefericirea nestatorniciei noastre. Nu există fericire, pentru că nu există nici o stea fixă, de la lună în jos; nu e stare, ci necontenită schimbare în totul. Ba creştere, ba descreştere, numai schimonosire de-atîta schimbare.
AUTORUL: Aşadar, moralul urmează naturalul şi decad cu vîrsta memoria şi chiar intelectul?
CANONICUL: Da. şi tocmai de-aceea e bine să prinzi totul la momentul potrivit şi să înveţi a te bucura de lucruri în apogeul lor, şi cu atît mai mult de bărbaţii pricepuţi.
AUTORUL: De multe e nevoie ca să ajungi la culmea perfecţiunilor şi înzestrărilor.
CANONICUL: Mai întîi ciomăgeşte Vulcan[127], după care contribuie şi zeul; pe hatîrurile naturii se aşază bine cultura, adică: sîrguinţa la învăţătură şi frecventarea neîntreruptă a înţelepţilor, fie morţi, în cărţile lor, fie vii, în conversaţia lor: experienţa sigură, observaţia judicioasă, mînuirea de subiecte sublime, varietatea slujbelor. Toate aceste lucruri contribuie la obţinerea unui om desăvîrşit, bărbat deplin şi perfect, pe care-1 poţi cunoaşte după reuşita judecăţii, maturitatea gustului; vorbeşte cu atenţie, lucrează cu temei, înţelept în spuse, cuminte în fapte, centru al oricărei perfecţiuni.
AUTORUL: Acum zic că nu e destulă apreciere pentru un om în apogeu.
CANONICUL: E cîştig, nu doar apreciere, să ţi-1 cauţi drept prieten, să ţi-1 atragi drept sfătuitor, să-1 îndatorezi ca patron şi să-1 implori ca maestru.
[127] *Vulcan:* Aluzie la modul ingenios în care Vulcan (Hefaistos), zeul fierar, i-a prins pe Marte şi pe Venus (Ares şi Afrodita) în flagrant delict de adulter.

[XVIII]
DESPRE CULTURĂ ŞI ÎMPODOBIRE[128] *Ficţiune eroică*

„li-a fost tată Artificiul, Chiron[129] al naturii; te-ai născut din grija lui, ca să fii desăvîrşire a toate; fără tine, cele mai mari acţiuni dau greş, şi cele mai bune munci se eclipsează. Am văzut minţi prodigioase, fie prin inventivitate, fie prin cugetare, dar atît de despodobite, încît au meritat mai degrabă dispreţ decît aplauze. Predica cea mai gravă şi mai doctă a fost sărbezită fără harul tău; pledoaria cea mai convigătoare a fost nenorocoasă fără găteala ta; cartea cea mai erudită a fost respingătoare fără ornamentul tău; şi, în sfîrşit, invenţia cea mai rară, alegerea cea mai nimerită, erudiţia cea mai profundă, cea mai dulce elocvenţă, fără relieful culturii tale, au fost acuzate de o nevrednică barbarie vulgară şi osîndite la uitare.
Vedem altele, dimpotrivă, cărora, dacă le examinăm cu rigoare, nu le găsim nici o eminenţă, nici prin ingeniozitate, nici prin profunzime, şi cu toate acestea sînt aplaudabile în virtutea împodobirii. La fel se întîmplă cu toate celelalte înzestrări, desăvîrşirea ta fiind superioară tuturora; urîţenia a putut învinge frumuseţea, ajutată deseori de împodobire, şi de tot atîtea ori frumuseţea a dat greş ca neîngrijită; perfecţiunea e încrezătoare în sine, şi încrezătorii au fost totdeauna învinşi. Gala, cu cît mai mare, dacă e despodobită, e cu atît mai discreditată, pentru că însăşi eleganţa trîmbiţează găteala pierdută; cu tine, în sfîrşit, puţinul pare mult, iar fără tine multul pare nimica.
Ţi-a fost mamă buna dispunere, cea care dă locul cuvenit fiecărui lucru, cea care armonizează totul. Găteala ţine mult de faptul ca fiecare parte să fie la locul ei, căci, departe de centrul său, tot ce e natural pătimeşte violenţă, şi

tot ce e produs al artei, dizarmonie. O aceeaşi casă reprezintă pentru o stea înălţare, pentru alta pagubă: căci aşa cum e locul, e şi focul. Tulburarea pricinuieşte dezordine, iar aceasta supărare. Ceea ce nu e ordonat

[128] *Despre cultură şi împodobire:* Or., 87 se intitulează *Cultură şi împodobire (Cultura y* aino).

[129] *Chiion:* Cel mai înţelept dintre centauri e deseori menţionat sau introdus ca personaj de Graciăn, vezi *Pol,* nota 38, şi *Crit.,* I, 6.

nu e altceva decît un morman grosolan şi indigest, scîrbind oricare bun gust; lucrurile bine ordonate, pe lîngă faptul că bucură prin dezinvoltură, desfată prin armonia lor.

Jalnic zădărnicită ar rămîne buna alegere a lucrurilor, dacă mai apoi o barbară dezordine le-ar face să eşueze, şi e păcat ca tot ce li s-ar fi cuvenit ca excelente şi alese să se piardă din pricina unei barbarii inculte. în van s-au ostenit invenţia sublimă a conceptelor, subtilitatea discursurilor, sîrguinţa studioasă în variata şi aleasa erudiţie, dacă mai apoi o impertinentă neorînduială sărbe-zeşte totul.

Pînă şi o sfinţenie trebuie să fie împodobită, căci edifică dublu cînd se înfrăţeşte cu o pioasă urbanitate. Ambele aspecte a ştiut să le îmbine în chip superior acel mare patriarh arhiepiscop al Valenciei, don Juan de Ribera[130]: cu cîtă împodobire a fost sfînt!. şi chiar şi-a înveşnicit pietatea şi cultura într-un somptuos colegiu sacru, perpetuînd în docţii şi pilduitorii săi sacerdoţi şi păstori punctualitatea în rituri, bogăţia în ornamente, armonia în glasuri, cucernicia în cult şi împodobirea în totul.

Sfinţenia nu cîştigă dacă e grosolană, dar nici nu pierde dacă e pricepută, de vreme ce azi vedem sfinţenia curtenitoare şi curtenia sfîntă la alt patriarh, deşi nu diferit de acela, ci întru totul imitator al lui, preailustrul senior don Alonso Perez de Guzmân[131]: căci virtutea şi discernerea sînt opuse. Şi cu aceleaşi aplauze sînt celebrate şi în acea mare oglindă de prelaţi, cu atîta cultură sfînt şi erudit, preailustrul senior don Juan de Palafox[132], episcop de Puebla de los Ângeles, şi s-ar putea cu deosebire în Preastrălucirea sa, de vreme s-a numit cel dintîi în profeţie. în acest chip se vede şi se admiră azi sfinţenia atît de cultă şi perfecţiunea atît de împodobită.

[130] *Juan de Ribera:* Fondator al aşa-numitului „Colegio del Patriarca", din Valencia.

[131] *Alonso Perez de Guzmân:* Arhiepiscop al Valenciei (1594-1670).

[132] *Juan de Palafox,* ecleziast spaniol (1600-1659), abate de Cintra, canonic trezorier al catedralei din Tarazona, consilier în Consiliul Regal Suprem al Indiilor (1629). în 1640 e trimis în Mexic ca episcop de Puebla de los Angeles, demis fiind în 1653, din cauza conflictului cu iezuiţii, izbucnit în 1654 şi prelungit şi după moartea prelatului, care-1 surprinde ca episcop de Osma, tot în Mexic. Va fi menţionat, ca oponent important al iezuiţilor, de Diderot, în opusculul său *Les jesuites chasses d Espagne* (1768). Graciân îl va elogia din nou în *Ase.,* LVI, cînd diferendul cu Societatea lui Isus va fi devenit de notorietate publică, facînd dovada aceleiaşi independenţe de spirit ca şi în cazul ducelui de Nocera. Aluzia din ultima parte a frazei ne-a rămas neclară.

Nu numai intelectul trebuie să fie gătit, ci şi voinţa. Fie culte operaţiile acestor două facultăţi superioare şi, dacă ştiinţa trebuie să fie împodobită, de ce oare vrerea să se poarte barbar şi grosolan?

Fraţii tăi au fost dezinvoltura, bunul gust şi convenienţa, care înfrumuseţează totul şi pe toate le împodobesc, nu doar coaja exterioară a veşmîntului, ci, mult mai mult, ornamentaţia lăuntrică, şi anume înzestrările, adevăratele podoabe ale persoanei.

Dar în ce incultură, în ce despodobire ţinea obştească barbarie lumea întreagă! A început Grecia cea cultă, să introducă, o dată cu dominaţia sa, împodobirea. Şi-au făcut culte oraşele, atît în latura materială a edificiilor, cît şi în cea spirituală a cetăţenilor lor. Le considerau barbare pe celelalte naţii, şi nu se înşelau. Ei au inventat cele trei ordine ale arhitecturii, pentru decorarea templelor şi palatelor, şi ştiinţele, pentru vestitele lor universităţi. Au ştiut să fie oameni, pentru că au fost culţi şi împodobiţi.

Şi mai mult romanii, cu măreţia cugetului şi puterii lor, pe măsură ce şi-au lărgit monarhia, şi-au extins şi cultura; nu s-au luat doar la întrecere cu cea a grecilor, ci le-au şi întrecut-o, alungind barbaria din aproape tot universul, făcîndu-1 cult şi ornat în toate chipurile. Au rămas încă vestigii ale acelei măreţii şi culturi în unele edificii şi, ca blazon, obişnuita recomandare a ceea ce este de bună calitate: este *lucni făcut de romani.*

Aceeaşi împodobire artistică poate fi urmărită şi la unele statui, care, în virtutea rarei dibăcii a plăsmuirilor lor, eternizează faima eroilor înfăţişaţi de ele. Pînă şi în monede şi sigilii poate fi admirată această curiozitate: că nu cruţau nimica pentru împodobire şi în nimic nu lăsau să se aşeze barbaria.

O, vestit muzeu şi teatru aplaudabil al întregii culturi greceşti şi romane, atît prin statui, cît şi prin pietre, fie prin sigilii inelare, fie prin monede, vase, urne, gravuri şi camee, acela al celui mai mare prieten al nostru, cultul şi eruditul don Vincencio Juan de Lastanosa, onoare a romanilor prin memoria sa, glorie a arago-nezilor prin ingeniozitatea sa! Cine vrea să aibă toată curiozitatea laolaltă să-i frecventeze originalul muzeu, iar cine vrea să admire docta erudiţie, şi rară, a Antichităţii, ceară-1 pe acela tipărit de el despre monedele spaniole necunoscute[133], subiect cu adevărat mare, prin raritate şi întîietate.

[13] *despre monedele spaniole necunoscute:* E vorba de lucrarea *Museo de las medallas desconocidas espanolas.* Publfcalo don Vincencio Juan de Lastanosa, Huesca, Juan Nogues, 1645.

Cultura romană şi convenienţa se întrec însă pe sine în operele nemuritoare ale scriitorilor lor prodigioşi. Acolo strălucesc ingeniozitatea celor ce scriu şi vrednicia celor despre care se scrie, vitejia cugetelor unora luîndu-se la întrecere cu cea a ingeniozităţilor celorlaţi.

Unele provincii păstrează însă această împodobire moştenită, şi în cea mai mare măsură culta Italie, în calitate de centru al imperiului. Toate oraşele ei sînt împodobite, atît în cîrmuirea politică, precum şi în cea economică. în Spania, îngrijirea domneşte mai mult printre persoane decît în latura materială a oraşelor, nu pentru că ar fi de mai mare laudă, căci barbaria, şi în mic, tot barbarie şi dispreţuită este. în Franţa, împodobirea are atîta trecere, încît devine eleganţă, şi anume în nobleţe. Sînt preţuite artele, sînt venerate literele: filotimia, curtenia. discernerea, totul e în apogeu. Cei mai nobili se mîndresc a fi cei mai ştiutori şi mai citiţi: căci nimic nu-i cultivă mai mult pe oameni decît învăţătura. Printre mulţi bărbaţi eminenţi străluceşte azi prodigiosul Francisco Filhol[134], preot şi preot de rîndîn sfînta şi metropolitana biserică Sf. Ştefan din Toulouse, bărbat cu tot atîta îngeniozitate cît şi gust, după cum o dovedesc cele două biblioteci ale sale, prima, a operelor proprii, iar a doua. a celor străine.

Fiii tăi sînt plăcerea şi folosul: căci dacă într-o grădină, ceea ce măguleşte cel mai mult, după buna elecţiune a plantelor şi florilor, e dispunerea lor nimerită, cu cît oare, în grădina cugetului, vor binemerita mai mult gustul, mireasma spuselor şi filotimia faptelor, reliefate de cultură?

Se întîlnesc oameni firesc împodobiţi, în cazul cărora găteala pare a fi nu grijă, ci putere; nu-şi îngăduie nici cea mai măruntă dezordine în lucrurile lor, le e înnăscută eleganţa, atît cea interioară, cît şi cea exterioară; au o inimă ce nu rabdă despodobirea. Lui Alexandru îi plăcea cultura pînă şi în armate, încît păreau, spunea Curtius, grupuri de senatori frumos îmbrăcaţi mai degrabă

[134] *Francisco Filhol:* Francois Filhol, erudit din Toulouse, aflat în strînsă legătură cu cercul lui Uztarroz şi cu cel al lui Lastanosa. Graciân îl elogiază din nou în *Ase,* LXII. Era preot şi preot de rînd (sp. *hebdomadario* sau *semanal,* prelat căruia i se încredinţează săptămînal oficierea serviciului divin în cor sau în altar).

decît şiruri de soldaţi în debandadă[135]. Sînt alţii cu o inimă atît de lăsătoare de felul ei, încît niciodată n-au încăput într-însa nici grijă, nici artă, cu atît mai puţin nerăbdare, aşa că tot ce faptuiesc e pecetluit de această degradare a grosolăniei şi de această ruşine a barbariei.

împodobirea este o circumstanţă ce dovedeşte uneori multă substanţă, fiindcă naşte din capacitate; şi pentru că a avut-o la aprinderea unui foc, acţiune atît de subalternă şi de vulgară, acesta a fost mai întîi argument, şi apoi prilej, pentru ca Taico-sama[136] să ajungă împărat al Japoniei, din slugă particulară devenind stăpîn universal: soartă prodigioasă, căci lemnele dichisite de mîna lui i-au pus în ea un sceptru ori s-au preschimbat ele însele în aşa ceva.

Acesta, e, o, preacult relief al bărbatului discernător, neamul tău acoperit de strălucire: ce e de mirare că ai atîta trecere printre persoane, pe care, dacă nu le presupui, le faci chiar tu?"

Astfel îl înştiinţează cele trei Graţii pe împodobire, asigu-rîndu-l că toate cele spuse le copiaseră după cultul, viteazul, mărinimosul, curteanul, strălucitul, practicul, eruditul şi, mai presus de orice, judiciosul, preaexcelentul senior don Duarte Fer-nando Âlvarez de Toledo, conte de Oropesa[137].

[135] *soldaţi în debandadă:* Nu am putut identifica pasajul parafrazat din Q. Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni,* la locul indicat de comentatori (III, 2). Aici, Charidemus, comandant grec în slujba lui Darius, face o descriere a armatei lui Alexandru, în comparaţie cu fastul inutil al celei persane, fără însă a vorbi de „frumuseţea" ei, ci doar de „dispozitivul rigid de luptă", falanga, al armatei macedonene.

[136] *Taicosawa:* Nu e vorba de un împărat al Japoniei, ci de Hideyoshi sau Taiko Hideyoshi sau Taikosama, general şi om de stat japonez (1535—1598), de origine umilă, care a devenit, în 1582, regent al Japoniei. A avut o însemnată contribuţie la unificarea ţării.

[137] *conte de Oropesa:* Duarte Fernando Âlvarez de Toledo, preşedinte al Tribunalului de Justiţie din Valencia, vicerege al Valenciei în 1648. Elogiat în *CriL,* II, 2, pentru că eliberase regatul Valenciei de tîlhari.

[XIX] H
OM JUDICIOS ŞI PĂTRUNZĂTOR[138] *Apologie*

„.Toarte vulgar a chibzuit Momos[139] cînd a dorit ferestruica din pieptul omului; n-a fost critică, ci orbire, deoarece ar fi trebuit să ia seama că clarvăzătorii inimilor, şi într-adevăr există asemenea inşi, n-au nevoie nici măcar de crăpături spre a pătrunde

, în cel mai tăinuit interior. De prisos ar fi geamlîcul străveziu

, pentru cineva care priveşte cu ochelari de vedere ascuţită, iar o bună cugetare proprie este cheia universală a inimii celuilalt. Bărbatul judicios şi pătrunzător (sînt puţini, şi de aceea şi mai singulari) se face numaidecît stăpîn pe orice subiect şi obiect, Argus al atenţiei şi linx al înţelegerii. Sondează atent străfundurile celei mai mari adîncimi, cercetează precaut sînurile celei mai făţarnice disimulări şi măsoară judicios lărgimile oricărei capacităţi. Astfel, prostiei nu-i mai este de folos altarul tăcerii, nici făţărniciei albeaţa mormîntului[140]. El descoperă, observă, ia în

″: seamă, pricepe şi cuprinde totul, definind fiecare lucru prin esenţa

1 lui.

Oricare mare om a fost judicios, după cum şi oricare judicios a fost mare: căci reliefuri în însăşi superioritatea de

om priceput, sînt culmi ale cugetului. E bine să fii ştiutor, dar nu e de ajuns, trebuie să fii judicios; un critic eminent valorează mai întîi prin el însuşi, iar apoi dă valoare fiecărui lucru, califică obiectele şi ierarhizează subiectele; nu admiră totul, nici nu dispreţuieşte totul; îşi arată, da, preţuirea pentru fiecare lucru.
Face numaidecît deosebire între realităţi şi aparenţe: căci buna capacitate trebuie să pună ea însăşi stăpînire asupra obiectelor,
nu obiectele asupra ei, atît în cunoaştere, cît şi în vrere. Există clarvăzători ai înţelegerii, care privesc lucrurile pe dinăuntru, nu se opresc la suprafaţa vulgară, nu se mulţumesc cu exterioritatea

[138] *Om judicios şi pătrunzător:* Vezi, *Or.,* 49, cu titlu identic.

[139] *Momos:* Vezi mai sus, *Er.,* nota 40.

[140] *albeaţa mormîntului:* Vezi *Mat.,* 23, 27: „Vai vouă, cărturari şi farisei făţarnici! Că vă asemănaţi cu mormintele cele văruite, care pe din afară se arată frumoase, înăuntru însă sînt pline de oase de morţi şi de toată necurăţia".

şi nici nu sînt satisfăcuţi de tot ce străluceşte; dispoziţia critică le serveşte drept etalon, pentru a deosebi falsul de adevăr.
Sînt mari descifratori ai intenţiilor şi scopurilor, purtînd mereu asupră-le contracifrul judicios. Cu puţine victorii asupra lor s-a lăudat amăgirea, iar ignoranţa cu şi mai puţine.
Această eminenţă 1-a făcut pe Tacit atît de aplaudabil întru particular, iar pe Seneca de venerat întru general. Nu există înzestrare mai opusă vulgarităţii; ea singură e suficientă pentru a-ţi crea reputaţie de discernător. Vulgul, deşi mereu răutăcios, nu e şi judicios şi, cu toate că spune totul, nu înţelege totul; rareori discerne între aparent şi adevărat; neştiinţa e foarte comună, iar greşeala foarte plebee. Nu muşcă niciodată decît coaja, şi, astfel, bea şi înghite orice, fără silă de minciună.
Ce vrednic de văzut e unul dintre aceşti cenzori ai valorii şi descoperitori ai capacităţii, cum mai luptă să prindă un subiect! Dar ce să spunem cînd doi judicioşi, unul pe celălalt se atacă deopotrivă, cu arme egale în atenţie şi observare, fiecare dorind să surprindă capacitatea celuilalt, cu cîtă dibăcie se lovesc, ce precizie în palpări. ce supraveghere a cuvîntului! Ghicesc cugetul, sondează afectele, cîniăresc prudenţa. Nu se mulţumesc cu o reuşită sau două. căci s-ar putea să fie doar noroc, nici cu două vorbe bune, căci s-ar putea să fie amintire.
Aşa fac ei anatomia cugetului, examenul cuprinderii, cercetînd şi cumpănind atît raţionamentele, cît şi afectele, căci din excelarea amîndurora se întregeşte o capacitate superioară. Nu e şoim care să se rotească mai îndelung asupra prăzii, nici Argus care să deschidă mai mulţi ochi, precum ei, atenţii, la intenţia străină; aşa îneît fac anatomia unui ins pînă în rărunchi şi pe loc îl definesc după proprietăţi şi esenţă.
Este o mare plăcere să te întîlneşti cu unul ca ei şi să-1 cîştigi, căci numai virtutea prieteniei îţi îngăduie acces la simţirea lor; se feresc: pe cît sînt de prompţi să critice, pe-atîta sînt de reticenţi s-o spună; respectă fără abatere cealaltă mare stratagemă de a gîndi cu cei puţini şi a vorbi cu cei mulţi[141]: dar cînd, în siguranţa prieteniei şi la adăpostul încrederii, îşi descarcă gîndul, o, cît te învaţă, o, cît te luminează! Găsesc categoria potrivită fiecăruia, punctul nevralgic al fiecărei acţiuni, preţuirea fiecărei spuse, cali-

[141] *... a vorbi cu cei mulţi:* Cf. *Or.,* 46.

ficarea fiecărui fapt, adevărul fiecărei încercări. E de admirat la ei fie forja critică neobişnuită, fie observarea profundă, încondeierea subtilă, critica judicioasă, concepţia îndrăzneaţă, discursul prudent, multul ce le trece prin cap şi puţinul ce le iese pe gură.
De critica lor tremură cea mai sigură eminenţă şi renunţă la mulţumirea de sine, pentru că le cunoaşte rigoarea judecăţii nimerite, care este creuzetul afecţiunii; dar înzestrarea ce cîştigă aprobarea etalonului lor poate trece şi străluci oriunde. Rămîne pe deplin calificată, mai mult ca de toată preţuirea vulgară, care, chiar dacă e extinsă, nu e sigură, ţine uneori mai mult de zgomot decît de aplauze, şi astfel, neputîndu-se menţine în creditul dintîi, idolii publicului scad mult, fiindcă nu s-au bizuit pe temelia integrităţii substanţiale. Mai mult face un da rostit de judecata îndrăzneaţă a unuia dintre aceştia decît toată aclamaţia unei mulţimi: căci nu fără rost îl numea Platon pe Aristotel întreaga sa şcoală, iar Antigonos[142] pe Zenon tot teatrul faimei sale.
Acest preavrednic relief cere, sau presupune multe altele din sfera sa: cuprinderea, erudiţia, rigoarea, profunzimea; şi, dacă pe unele le presupune, pe altele le osîndeşte, precum uşurinţa în crezare, extravaganţa în concepţie, capriciul în cuvmtare: totul trebuie să fie succes şi integritate.
Să luăm însă aminte că cenzurarea e foarte departe de mur-murare, pentru că aceea vădeşte nepărtinire, iar aceasta predispoziţie la răutate. Un cenzor atotintegru, aşa cum proslăveşte binele, tot aşa condamnă şi răul, cu toată echitatea nepărtinirii. Aforismul acesta nu recomandă ca judiciosul să fie cîrcotaş, ci priceput, nu să condamne totul, căci ar fi o detestabilă imo-deraţie în judecată, necum să aplaude totul, căci ar fi pedanterie. Sînt unii care dau numaidecît de rău în orice lucru, ba chiar îl spicuiesc din multul bine; zămislesc ca viperele[143] şi plesnesc

[142] *Antigonos:* Antigonos II Gonatas, rege al Macedoniei (276-239 î.Cr.), admirator al lui Zenon, fondatorul stoicismului, vezi Diogenes Laertios, *op. cit.,* VII, 6-9 şi 15: „Se povesteşte că după moartea lui Zenon, Antigonos ar fi spus: «Ce spectacol am pierdut!»" (ed. cit, p. 333). Vea şi *Or.,* 281-4 şi 281-5.

143 *zămislesc ca viperele:* După o tradiţie consemnată de Plinius cel Bătrîn *(Nat. hist,* 10,62), viperele ar concepe pe gură şi, imediat după actul genezic, ar reteza capul masculului care le-a fecundat; puii de viperă concepuţi, aflaţi în număr mare în pîntecele mamei, n-ar mai avea răbdare să aştepte sorocul ieşirii, ci i-ar spinteca pieptul ca să se elibereze mai degrabă.

la naştere: pedeapsă potrivită pentru cruzimea minţii lor. Una e să fii Momos de prost gust, deoarece se hrăneşte din putreziciune; altceva e un preaintegru Cato, nespus de ales iubitor al echităţii.

Oamenii aceşti sînt ca nişte oracole judicioase ale adevărului, judecători nepătimaşi ai meritelor, dar izolaţi şi neapropi-indu-se decît de alţi discernători, pentru că adevărul nu poate fi încredinţat nici răutăţii, nici ignoranţei, aceea fiind pîrîtoare, iar aceasta incapabilă. Cînd însă printr-un suprem noroc se întîlnesc doi dintr-aceştia şi îşi împărtăşesc păreri, critici, raţionamente şi cunoştinţe, se cuvine ca un asemenea eveniment să fie însemnat cu o piatră preţioasă şi închinat Muzelor, Graţiilor şi Minervei.

Această discernere nici nu e doar speculativă, ci foarte practică, în special în cazul celor aflaţi la cîrmuire, pentru că la lumina ei descoperă talentele pentru slujbe, sondează capacităţile pentru distribuire, măsoară puterile fiecăruia pentru profesie şi cîntăresc meritele pentru răsplată, iau pulsul firilor şi ingeniozităţilor, unele ca să fie departe, altele aproape, şi dispun totul, fiindcă înţeleg totul. Aleg cu artă, nu la întîmplare; descoperă numaidecît reliefurile şi defectele fiecărui ins, eminenţa sau mediocritatea, ceea ce ar putea fi mai mult şi ceea ce mai puţin. Nu încape aici pioasa afecţiune, căci mai întîi e adecvarea; nu patima, nici amăgirea. cele două vestite stînci ascunse ale reuşitelor, căci dacă aceasta înseamnă a te amăgi, aceea înseamnă a voi să te amăgeşti. Totdeauna preaintegri judecători ai raţiunii, care fără ochi văd mai mult, şi fără mîini ating şi pipăie totul.

Mare fericire e libertatea de judecată, pe care n-o tiranisesc nici ignoranţa obştească, nici slăbiciunea specială; toată e a adevărului, deşi uneori, pentru siguranţă şi dragoste, vrea să-1 adăpostească în altarul intimităţii sale, păstrîndu-i taina pentru ea.

Pe lîngă faptul că e desfătătoare, căci într-adevăr aşa este această mare cuprindere a lucrurilor, şi încă mai mult a inşilor a cazurilor şi cauzelor, a efectelor şi afectelor, e şi folositoare.

Cea mai de seamă îndeletnicire şi chiar grijă a ei este să dis-cearnă între discernători şi proşti, singulari şi vulgari, pentru alegerea intimilor; căci aşa cum cea mai bună stratagemă la jocul de cărţi e a şti să schimbi cărţile, tot aşa cea mai mare regulă a vieţii e a şti să renunţi."

Astfel discuta cu autorul judiciosul, cuprinzătorul şi marele pricepător a toate, excelentisimul senior duce de Hfjar[144], succesor, în pricepere şi judiciozitate, al renumelui familiilor de Salinas şi Alenquer, nu numai în titlu, ci în eminenta realitate: căci discursul acesta e ecou al unui atît de magistral oracol.

[XX]
CONTRA AFERĂRII *Satiră*

KJ, mare magistru acela ce începea să te înveţe dezvăţîndu-te! Prima lui lecţie era să nu ştii, lucru nu mai puţin important decît a şti. Propovăduia, aşadar, Antistenes[145] ucenicilor săi să se dezveţe de pornirile rele, ca să înveţe după aceea mai bine lucruri bune. Mare îndeletnicire e să dobîndeşti înzestrări deosebite, dar şi mai mare să fugi de defecte vulgare, pentru că e de ajuns unul singur ca să le eclipseze pe toate, iar toate laolaltă nu sînt de ajuns ca să-1 dezmintă pe acela singur. Din pricina unei mărunte metehne la o trăsătură, un chip întreg a fost osîndit să nu se arate, iar toată frumuseţea restului nu a fost de ajuns ca să-i facă iertată urîţenia.

Defectele care, neobrăzate fiind, sînt mai cunoscute, lesne sînt respinse de orice discernător mijlociu, dar altele sînt atît de ascunse, îmbrăcate fiind în mantia perfecţiunii, încît pretind să treacă drept reliefuri, mai ales cînd se văd autorizate.

Unul din acestea e aferarea, care aspiră nu la orice fel de exce-lare, ci la una dintre cele foarte aplaudabile, şi găseşte în acest scop trecere pe la mari personaje, stecurîndu-se fie în arme, fie

[144] *duce de Hîjar:* E vorba de don Rodrigo de Silva (1604—1664), conte de Salinas, marchiz de Alenquer şi duce-consort de Hfjar. A avut preocupări poetice. Acuzat de conspiraţie în 1648.

[145] Antistenes: Se referă la Antistenes din Atena (444-399 î. Cr.), filozof, fondatorul şcolii cinice. Discipol al lui Gorgias şi al lui Socrate. „A fost iniţiatorul apatiei lui Diogene, aînfrînării lui Crates şi a tăriei sufleteşti a lui Zenon, punînd bazele concepţiei despre viaţa în stat. Xenofon îl numeşte omul cel mai plăcut în conversaţie şi cel mai temperat în orice alt lucru", spune Diogenes Laertios, *op. cit,* VI, 1-19, ed. cit., p. 297.

în litere, ba chiar sub pielea virtuţii; şi devine familiară pînă şi cu cei aproape eroi, dar care cu adevărat nu sînt, deoarece cu puţin îşi umplu gura şi stomacul, neobişnuit cu mari îmbucături ale sorţii[146].

Fac tare mult pe activii tocmai cei care au mai puţine motive; merg la vînătoare de prilejuri şi le exagerează; deşi lucrurile valorează mai puţin decît nimica, ei le laudă peste poate. Fac din toate mister cu pondere, şi din orice micime fac uluire. Toate ale lor sînt cele mai grozave din lume, toate acţiunile lor, mari isprăvi; viaţa lor întreagă

stă în minuni, iar întîmplările lor, miracole ale sorţii şi subiecte ale faimei. La ei nu e nimic obişnuit, toate sînt excepţii de curaj, ştiinţă şi noroc: cameleoni ai aplauzelor, oferind tuturora indigestii de rîs.
Totdeauna a fost prostească orice înfumurare, dar lăudăroşenia e intolerabilă. Bărbaţii cuminţi năzuiesc mai degrabă să fie decît să pară mari. Aceştia se mulţumesc numai cu aparenţa, aşa încît la ei voinţa de a părea nu e dovadă de sublimitate, ci, dimpotrivă, de veritabilă micime: căci orice lucru li s-a părut mult.
Aferarea naşte dintr-o micime îngîmfată şi dintr-o aroganţă umilită: căci nu toţi ridicolii rătăcitori au ieşit din Pata aceea[147], ci mai curînd au intrat în cea a discreditării lor. Atare oameni par de necrezut, dar există cu adevărat, şi încă atîţia, încît ne izbim de ei şi le ascultăm zilnic ridicolele fapte vitejeşti, chiar dacă am vrea mai mult să fugim de ele, căci dacă trufia totdeauna a fost supărătoare, în cazul acesta, de rîsul lumii; şi pe unde caută cei mai mulţi preţuirea, dau de dispreţ: cînd îşi închipuie că sînt admiraţi, se pomenesc că toţi rîd de ei.
Nu naşte din înălţime de cuget, ci din josnicie a inimii, deoarece nu aspiră la adevărata reputaţie, ci la cea aparentă, nu la adevăratele isprăvi, ci la aferare. Şi astfel, sînt unii care nu sînt soldaţi, dar doresc să fie, şi o simulează, şi se străduie să pară; caută prilejurile şi orice copilărie ce li se iveşte o proslăvesc, şi

[146] mari *îmbucături ale sorţii:* Vezi, *Disc,* III, nota 35.

[147] *au ieşit din Pata aceea:* Una din cele două aluzii, singurele şi clar minima-lizante, la Cervantes şi la *Don Quijote,* indentificabile în toată opera lui Graciân. Aceasta se bazează pe jocul de cuvinte dintre *La Mancha.* regiunea de origine a lui don Quijote („Pata aceea"), şi *la mancha,* „pata". Cealaltă aluzie apare în *Crit.,* II, 1, Univers, 1987, p. 272, nota 27. întreaga problemă a raporturilor dintre cei doi mari scriitori am discutat-o în cartea noastră *Semne de carte,* ed. cit., pp. 258, 259-261, 262-269.

fac mai multă zarvă pentru o aventură închipuită decît războinicul şi norocosul marchiz de Torrecuso[148] pentru o străpungere a tranşeelor la Fuenterrabia, pentru o despresurare a Perpignanului şi pentru înfrîngerea la cîmp deschis, de atîtea ori, a bravelor şi numeroaselor oştiri franceze.
Alţii se arată grozavi miniştri, simulînd zel şi ocupaţii, mari oameni gata să facă totdeauna caz din non-caz; pentru ei nu există cauză măruntă: din fire de praf stîrnesc furtuni şi din mărunţişuri zgomot mare; se dau foarte ocupaţi, ahtiaţi de odihnă şi răgaz; vorbesc misterios; în fiecare gest sau schimă închid o profunzime, între exclamaţii şi reţineri: aşa încît pun în mişcare mai multe maşinării decît meşteşugul lui Juanelo[149], cu tot atîta zgomot şi folos puţin.
Alţii umblă cerşind isprăvi, furnicuţe ale onoarei, care, la un singur grăunte, ce deseori nu-i decît un pai. trag mai ahotnici şi mai încîntaţi decît vrednicele iepe rotate înhămate la carul zeiţei Ceres, cvadriga strălucirii; şi e întru totul o comportare de găină să cotcodăceşti toată ziua şi pînă la urmă să faci un ou. Stau să nască munţi trufaşi şi umflaţi şi leapădă apoi un şoarece ridicol[150].
Mare diferenţă este între activi şi aferaţi, ba chiar opoziţie, pentru că aceia, cu cît le e mai mare eminenţa, cu atîta fac mai puţină paradă de ea; se mulţumesc cu făcutul şi lasă altora vorbitul, iar dacă nu, vorbesc destul lucrurile singure. Căci dacă un Cezar s-a comentat pe sine însuşi, modestia lui i-a depăşit valoarea, n-a îndrăgit lauda de sine, ci adevărul. Aceia-şi dăruiesc isprăvile, aceştia şi le vînd, şi chiar le scumpesc, născocind mij-

[148] *marchiz de Torrecuso:* în original, *Torrecusa,* Carlo Andrea Carracciolo (1590-1641), cavaler napolitan, militar renumit mai mult prin vitejia decît prin
prudenţa sa. Comandant al armatei de avangardă — cea de la Leridaîn
războiul din Catalonia. A murit în faţa zidurilor Barcelonei. Graciân îl va elogia şi în *Crit.,* I, 11.

[149] *meşteşugul Iui Juanelo:* Acest „meşteşug" *(artificio)* era un mecanism ce ridica apa Tagului pînă în Toledo. Era una din instalaţiile curioase ale vremii şi a stîrnit oarecare senzaţie, în ciuda randamentului ei modest. Era de fapt o *noria* (roată cu ciuturi) fluvială foarte complicată, instalată în locul alteia mai vechi, ruinate. Constructorul ei era Giovanni Turriano, „Juanelo", ceasornicar şi mecanic italian, n. la Cremona şi m. la Toledo în 1585, unde se stabilise la invitaţia lui Carol Quintul. Graciân îi menţionează „meşteşugul" cu ironie. Vezi şi *CriL,* I. 7.

[150] *un şoarece ridicol:* Horaţiu, *Arta poetică,* 139: „Parturient montes, nascetur ridiculus mus" („Munţi cînd s-or screme-n dureri, se va naşte ridicol un şoarec", trad. de Ionel Marinescu). Cf. şi Fedru, *Fabule,* 4, 24.

loace ca să le arate ostentativ; un succes trivial, după mii de greşeli civile şi chiar penale, ei îl trîmbiţează şi, negăsind destule pene printre cele ale faimei, închiriază pene de aur ca să scrie-n staur, spre îngreţoşarea cuminţeniei.
Dar dacă înfumuraţii aceştia se aferează atîta cu nimicul lor, îi scuză oarecum patima şi, pînă la urmă, şi ea, şi prostia, toate le rămîn lor în casă; dar dacă un mare prost de aceeaşi teapă produce încă pe-atîţia şi chiar mai mari, dîndu-le de băut pînă-i satură cu neroziile lor, şi dacă aceşti idolatri ai ignoranţei le venerează smintelile, e o micime nespus de vulgară şi de neiertat. Nici nu vorbesc de cei care, oameni politici, siliţi de dependenţă, au un dinte împotriva ignoranţei, după cum lauda prefăcută o rostesc doar printre dinţi[151], pentru că aceştia sînt linguşitori de rea-credinţă, şi, întru cît n-o fac din amăgire, sînt absolviţi de ignoranţă, osîndiţi la adulare; dar ca să fii prost pentru cauza şi folosul altuia, asta înseamnă ca prostia să-ţi cadă la tine-n casă, şi vanitatea în casa celuilalt.
Nu au fost triumfuri cele ale lui Domiţian, ci aferări; din lucruri cărora un Cezar, un Augustus nici nu le dădeau atenţie, Caligula şi Nero făceau obiect de aplauze; triumfau uneori pentru că ucideau un mistreţ, ceea ce nu mai era triumf, ci porcărie[152].
Penele faimei nu sînt de aur, fiindcă nu se închiriază, răsună însă mai mult decît argintul sonor; nu au preţ, dar îl

conferă meritelor vrednice de aplauze.
[151] *au un dinte... printre dinţi:* Echivalăm, folosind expresii româneşti asemănătoare, jocul de cuvinte din original: „no Ies entra de los dientes adentro la ignorancia, asi como Ies sale de soios los dientes afuera la afectada alabanza".
[152]nu *mai era triumf, ci porcărie:* în acest pasaj, Arturo del Hoyo vede una din aluziile de protest surd şi iritat strecurate de Graciân împotriva lui Filip al IV-lea, monarh ce-şi ducea politica dezastruoasă, înconjurîndu-se cu o liotă de adulatori fără măsură. Pe lîngă multele isprăvi cinegetice elogiate de scriitorii vremii, o performanţă răsunătoare a fost împuşcarea unui taur într-o incintă de lemn ridicată în parcul palatului de la Buen Retiro pentru lupte între animale sălbatice, la 13 oct. 1631. Atît de uriaş a fost valul encomiilor, încît cronicarul Pellicer de Tovar le-a strîns într-un volum special, intitulat *Anfiteatro de Felipe el Grande* (...), care cuprinde 101 compoziţii poetice laudative de autori ca, printre alţii, Lope de Vega, Calderon, Alarcon, Quevedo, Mira de Amescua etc, adulaţia atingînd culmi ale delirului. Vezi AH-BG-OC, p. CXLV1, pentru interpretarea politică, şi *Jos6* Deleito y Pinuela, *El rey se divierte,* Espasa-Calpe, Madrid, 1955 pp. 268-273.

[XXI]
DILIGENT ŞI INTELIGENT[153] *Emblemă[154]*
Doi

:i oameni a plăsmuit natura, nenorocirea i-a redus la nici unul; dibăcia a făcut apoi unul din cei doi. Acela a orbit, acesta a ologit, şi au rămas de prisos amîhdoi. A venit arta, chemată de nevoie, şi le-a oferit leacul sub forma ajutorării alternative, a dependenţei reciproce.
„Tu, orbule, îi spuse ea, împrumută-i ologului picioarele, iar tu, ologule, împrumută-i orbului ochii." S-au învoit şi s-au văzut lecuiţi. Cel care avea picioare 1-a luat în cîrcă pe acela care-i dădea ochii, şi-1 călăuzea cel care avea ochi pe cel care-i împrumuta picioarele. Acesta îl numea pe celălalt atlantul său, iar acela pe acesta cerul său.
Un bărbat chibzuit văzu acest prodigiu de dibăcie şi, luînd aminte la el şi rîvnindu-1 pentru o emblemă ingenioasă, întrebă insistent cine îl duce pe cine. Şi i se răspunse în felul acesta:
— Tot atîta nevoie are diligenta de inteligenţă, ca şi invers. Una fără cealaltă valorează puţin, iar împreună pot mult. Aceasta execută prompt tot ce meditează aceea, înceată, şi o execuţie sîrguitoare încununează reuşitele unei atenţii bine intenţionate.
Am mai văzut oameni foarte sîrguincioşi, făuritori de lucruri mari, expeditivi, plini de eficacitate, dar deloc inteligenţi; şi despre unul dintr-înşii a spus recent un critic, văzînd cum îi lăudau alţii diligenta, că dacă cel cu pricină ar fi la fel de inteligent pe cît e de diligent, ar fi fără îndoială un mare ministru al monarhului celui mare.
Acestora singuri însă nu li se poate încredinţa nimica, deoarece riscul cel mare stă în zorul lor; greşesc iute, dacă sînt lăsaţi, şi-şi folosesc toată eficacitatea în nechibzuinţe; nu înseamnă că
[153] *Diligent şi inteligent:* Vezi *Or.,* 53, cu titlu identic.
[154] *Emblemă:* Pentru a fi emblemă, compoziţia ar fi trebuit să fie alcătuită din epigraf, imagine şi text poetic. Aşa însă e vorba de o glosă la epigrama lui Alciati „Mutuum auxilium", imitată şi de Quevedo în sonetul *El ciego lleva* a *cuestas al tullido.* Vezi Eugenio Mele, „II Graciân e alcuni *emblemata* delT Alciato", *Gior-nale storico della letteratun italiano,* LXXTX, 1922. Despre emblemă, vezi studiul introductiv la prezentul volum, pp. 18—19.

isprăvesc treburile, ci că isprăvesc cu ele, încît pare că gonesc cu cai de poştă de-a gata, ca să dea gata[155] totul, fără a cădea vreodată de pe prostia lor.
Hazul este că, în general, cei de teapa lor urăsc sfatul şi-1 schimbă pe acţiune.
E o patimă a proştilor să fie foarte diligenţi, pentru că neştiind de hopuri, se înhamă fără grijă la opuri[156], gonesc fiindcă nu gîndesc şi, cum nu observă nimic, nu observă nici că nu observă: cine nu are ochi de văzut îi va avea şi mai puţin ca să se vadă pe sine.
Sînt inşi buni să fie conduşi, deoarece execută cu minunată diligentă, dar nu şi să conducă, deoarece gîndesc rău şi aleg şi mai rău, poticnindu-se mereu în nechibzuinţe. Sînt oameni de toate firile, unii ca primi, alţii ca secunzi.
Nu e însă un nenoroc mai mic cel al unei mari inteligenţe fără putinţă de a executa: i se ofilesc în plină floare succesele concepute, pentru că le-a cuprins îngheţul unei nehotărîri şi, o dată pierdută speranţa ei miresmată, eşuează prin delăsare.
Unii rezolvă cu neîntrecut bun simţ, decretează cu alegere aplaudabilă şi se pierd apoi la punerea în fapt, ratîndu-şi excelenţa judecăţilor prin ineficacitatea indolenţei lor; pornesc bine şi stau prost, fiindcă stau de-a binelea; cugetă mult, şi asta-i totul; judecă, şi chiar apreciază ce se cuvine, dar, dintr-o uşoară lînce-zeală în făptuire, duc totul de rîpă. Sînt alţii puţin interesaţi tocmai de ceea ce e mai important şi pasionaţi de ceea ce este mai nepotrivit, ajungînd chiar să-şi antipatizeze obligaţia: căci nu totdeauna firea şi slujba se armonizează; şi, dînd de mai mari greutăţi în ce cuprind, gustul învinge totul; aşa încît fuga vine mai mult din scîrbă decît din spaimă, mai mult din necaz decît din caznă. E un

dar, şi mare, buna sîrguinţă, care nu se împacă totdeauna nici cu meseria, nici cu rangul, fie şi suprem. De cîte ori nu îşi abandonează eroicitatea, menindu-se unui preavulgar nimic!
E bine că toţi înţelepţii sînt înceţi, căci multa luare-aminte naşte observaţia; aşa cum ei descoperă toate neajunsurile, ar vrea

[155] *de-a gata... să dea gata:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: a *caballo* — a *acaballo* (a *acabarlo).*
[15] *hopuri... opuri:* Joc de cuvinte compensator, în spiritul lui Graciân.

şi să prevadă toate remediile; în felul acesta rareori diligenta se suprapune inteligenţei. Pentru cei ce cîrmuiesc e de dorit inteligenţa, iar diligenta pentru cei ce luptă, şi dacă se întrunesc amîndouă, fac un prodigiu.
Cea mai mare agerime a fost, la Alexandru, mamă a celui mai mare noroc. „Cuceresc totul, zicea el însuşi, nelăsînd nimic pentru mîine"; ce-ar fi făcut oare pentru la anul? Iar Cezar, celălalt prototip de eroi, spunea că isprăvile sale incredibile şi le înfăptuise mai degrabă decît le cumpănise, fie pentru ca măreţia lor să nu-1 sperie, fie pentru ca nici măcar gîndul la ele să nu-1 oprească; mare vorbă a lui acel „haidem!", şi niciodată „haideţi!". E de ajuns agerimea ca să-1 facă pe leu rege al animalelor, căci, deşi multe dintre ele îl întrec, unele în arme, altele în mărime, şi altele în puteri, el le biruie pe toate prin agerime.
Acesta e acel exces extrem pe care-1 menţin între ei curajoşii spanioli şi belicoşii francezi, cerul echilibrînd competiţia, contra-balansînd prudenţa spaniolă cu agerimea franceză. A opus încetineala acelora furiei acestora: ceea ce-i lipseşte ca promptitudine, spaniolul suplineşte cu sfatul; şi, dimpotrivă, temeritatea francezului e lest al diligentei sale incredibile. Astfel, sînt confundate victoriile şi paralele succesele, după împrejurări şi vremuri. Cezar a luat pulsul ambelor naţii, pe una a învins-o prevăzînd, iar pe cealaltă, aşteptînd. Amîndurora le-ar putea recomanda marele Augustus vorba sa *festina lente* ca deviză şi ar obţine o mijlocie foarte nimerită.
Binele are mulţi adversari, fiindcă e rar, şi relele multe; pentru rău e de ajutor totul. Drumul adevărului şi al succesului e unic şi anevoios; pentru pierzanie, e lung veacul şi scurt leacul. împotriva cuviinţei, toate lucrurile se conjură, împrejurările se agravează: locul lipseşte, momentul prielnic minte şi toate pun beţe-n roate; dar inteligenţa şi diligenta ies din toate învingătoare.

[XXII] DESPRE MOD ŞI PLAC

Scrisoare
către doctorul don Bartolome de Morlanes[151], capelan al regelui, stăpînului nostru, în sfînta biserică a Maicii Domnului Sprijinitoarea din Zaragoza

Jtentru acest mare precept, dragă domnule, a meritat Cleobul[158], să fie cel dintîi dintre înţelepţi; va fi, aşadar, cel dintîi dintre precepte. Dar dacă numai propovăduirea lui e de ajuns să dea renume de înţelept, şi încă primul, ce va rămîne pentru cine-1 respectă? Căci a şti lucrurile şi a nu le aplica nu înseamnă că eşti filozof, ci grămătic.
în lucruri sînt la fel de necesare circumstanţa şi substanţa[159]; ci mai întîi ne izbim nu de esenţele, ci de aparenţele lucrurilor; prin exterior ajungem la cunoaşterea interiorului, iar prin coaja frecventării extragem rodul capacităţii: căci şi pe o persoană necunoscută tot după comportare o judecăm.
Modul e una din înzestrările meritului, şi ea se oferă atenţiei: se poate dobîndi, drept care lipsa lui e de neiertat: deşi la unii îşi are obîrşia în natura bună, întregirea i-o dă dibăcia; la alţii, e numai al artei: grija acesteia poate înlocui uitările aceluia, ba chiar le poate îmbunătăţi; cînd se unesc însă formează un ins plăcut, cu egală înlesnire şi fericire.
Se numără de asemenea printre frumuseţile superioare tuturor acţiunilor şi funcţiilor. Puternic e adevărul, vajnică raţiunea, dar,

[157] *Bartolome de Morlanes:* Erudit din Zaragoza, capelan, editor şi comentator de autori clasici.
[158] *Cleobul:* Unul din cei şapte înţelepţi ai Greciei, activ pe la jumătatea sec. al Vl-lea î. Cr., primul din canonul reprodus de Diego Lopez în *Declaracion magistral de las emblemas de Alciato.* Preceptul de care vorbeşte Graciân este „Măsura e lucrul cel mai bun", vezi Diogenes Laertios, *op. cit..,* I, VI, 93, ed. cit., p. 143. în text, *modo* desemnează atît felul adecvat de a face ceva, cît şi măsura în acţiune. Păstrăm termenul *mod* datorită mai marii sale generalităţi conceptuale. Vezi şi *Or.,* 39; *Crit.,* I, 5, unde am tradus *modo* prin *măsură.*
[159] *ckcumstan[a şi substanţa:* Este vorba de „realitate" şi „mod", adică exact titlul *Or.,* 14.

fără un mod convenabil, totul se discreditează, după cum, cu el, totul prosperă. Suplineşte orice cusur, chiar şi pe cele ale raţiunii, poleieşte greşelile, fardează urîţeniile, dezminte restriştile şi ascunde totul.
Cîte situaţii serioase şi importante nu s-au prăpădit din pricina unui mod rău şi cîte altele, osîndite fără nădejde, nu s-au îndreptat şi împlinit datorită celui bun!
Nu le sînt de ajuns marele zel unui ministru, curajul unui conducător de armate, ştiinţa unui doct, puterea unui suveran, dacă totul nu e însoţit de această foarte importantă condiţie.
Este podoabă politică a sceptrelor, smalţ al coroanelor, în nici o altă slujbă nu e mai urgentă ca în conducere. îndatorează mult: superiorii mai mult obţin omenoşi decît despotici. A vedea la un suveran că, renunţînd la

superioritate, se bizuie pe omenie, îndatorează de două ori mai mult; mai întîi trebuie să domneşti asupra voinţelor, abia apoi asupra posibilităţii. îşi atrage simpatia oamenilor[160], şi chiar aplauzele, dacă nu prin natură, prin artă: cine admiră faptul acesta nu se întreabă dacă e natural sau produs al artei, se bucură de el cu aclamaţii. Este pe cît de util, pe-atît de bine venit. Sînt lucruri care, în sine, valorează puţin, dar sînt preţuite după modul lor. Acesta a putut înnoi trecutul, l-a ajutat să revină şi chiar să aibă căutare. Dacă circumstanţele sînt mai curînd practice, ele dezmint oboseala învechirii. Gustul merge totdeauna înainte, niciodată nu face cale-ntoarsă, nu se hrăneşte cu ceea ce a trecut, se înfruptă totdeauna din noutate, dar poate fi amăgit cu ineditul modului. Lucrurile întineresc datorită circumstanţelor, sînt dezminţite sila rîncezelii şi plictisul repetării, care e de obicei intolerabil, cu atît mai mult în imitaţii, ce nu pot ajunge niciodată nici la sublimul, nici la noutatea iniţială.
O putem constata în funcţiile ingeniozităţii: căci chiar cînd lucrurile sînt bine cunoscute, dacă modul de a le spune, la orator, şi de a le aşterne în scris, la istoric, sînt noi, le fac atrăgătoare.
Cînd lucrurile sînt alese, repetarea lor, fie şi de şapte ori, nu oboseşte, dar, deşi nu supără, nici nu mai uimesc, şi e nevoie să le găteşti în alt chip ca să captiveze atenţia; noutatea e măgulitoare, vrăjeşte gustul, şi numai schimbînd sosul reînnoieşti obiectele, căci e o mare artă a şti să placi.

[160] *simpatia oamenilor:* în original, „la gracia de las gentes", cf. *Er.,* XII.

Cîte lucruri absolut vulgare şi de rînd nu a putut reliefa ca noi şi excelente, vînzîndu-le la preţ de plac şi admiraţie! Şi, dimpotrivă, oricît ar fi ele de selecte, fără acest sos nu îmboldesc gustul şi nici nu surprind plăcerea.
Se laudă că e discernător, şi aşa e. Aceleaşi lucruri le va spune şi unul, şi altul, şi cu aceleaşi, unul va măguli, şi altul va jigni: atîta deosebire şi însemnătate pot încăpea într-un *cum,* şi atîta poate obţine un cuvînt bun şi strica unul rău. Şi dacă lipsa îi este atît de notabilă, cum va fi un mod efectiv rău şi afectiv respingător, şi cu atît mai mult în cazul unor persoane cu slujbă universală? Şi la mulţi am văzut, şi chiar am criticat-o, că afectarea, trufia, uscăciunea, grosolănia, firea nesuferită şi alte monstruozităţi asemănătoare i-au făcut inaccesibili. E un gest mic, cumpănea un înţelept, încruntarea ta, dar suficient ca să strice gustul întregii vieţi; dimpotrivă, căutătura plăcută a chipului o făgăduieşte pe cea a cugetului, iar frumuseţea chezăşuieşte blîndeţea felului de a fi.
Se laudă mai cu seamă că poleieşte *nu-u* în asemenea măsură, încît să fie preţuit mai mult decît un *da* searbăd; îndulceşte cu atîta dibăcie adevărurile, încît ajung să treacă drept linguşeli şi, uneori, cînd pare a linguşi, dezamăgeşte, spunîndu-ţi nu ceea ce e, ci ceea ce ar trebui să fie.
El e unic refugiu pentru toţi cei cărora le lipseşte înzestrarea naturală: căci atunci se ajută cu modul şi dobîndesc mai mult cu ajutorul grijii decît alţii cu ajutorul desăvîrşirii naturale; suplineşte lipsuri esenţiale, ba chiar cu sporuri, în toate slujbele superioare şi mărunte. Curios e că nu poate fi definit, pentru că nu se ştie în ce constă, ori de nu, să zicem că sînt tustrele Graţiile laolaltă într-un compus absolut desăvîrşit.
Şi ca să nu apelăm mereu pentru prodigii la Antichitate şi nici să nu cerşim doar trecutului eroismul, admiraţia a venerat modernă şi aplauzele au proslăvit în apogeu, vreau să zic în culmea sa, această nobilă înzestrare în persoana catolicei, eroicei şi tot atît de marii noastre regine, stăpîna noastră dona Isabel de Bour-bon[161], care nu numai a continuat, ci a şi dus mai departe gloria

[161] *Isabel de Bourbon:* Prima soţie a lui Filip al IV-lea şi mamă a prinţului Bal-tasar Carlos. Era fiica lui Henric al IV-lea al Franţei şi a Măriei de Medicis. A venit în Spania la vîrsta de 12 ani, în 1615. în 1642 a condus mişcarea de răsturnare a contelui-duce de Olivares. A murit în 1644. Vezi şi *Ase,* XXIII.

renumelui şi fericirea legate de Isabelele Catolice ale Spaniei. Printre alte multe şi aparte reliefuri încoronate, ea supraetala un mod atît de măreţ, o atît de suverană amabilitate, încît, după ce a furat inimile vasalilor săi, a ajuns să le farmece afectele; mai mult obţinea o omenie de-a sa decît o întreagă divinitate regală. A făcut mult într-un răstimp scurt, a trăit aplaudabilă, a murit plînsă. Au invidiat-o fie moartea, pentru că-şi atrăsese lumea, fie cerul, pentru îngeria şi sfinţenia ei. Au smuls-o amîndoi mai bunului nostru noroc, ea dobîndind aici renumele de regretată, care e cel dintîi la regine, iar acolo gloria, care e suprema fericire.

[XXIII]

ARTĂ DE A FI NOROCOS[162] *Fabulă*

Ooarta cea mincinoasă are mulţi cîrtitori şi nici un recunoscător; nemulţumirea aceasta ajunge şi printre dobitoace, dar la cine mai bine? Cel mai nesatisfăcut dintre toate e cel mai prostănac. Se tot plîngea acesta dintr-un cerc în altul şi găsea nu numai compasiune, ci şi aplauze, mai ales în rîndul vulgului.
într-o bună zi, aşadar, sfătuit de mulţi şi neînsoţit de nimeni, s-a înfăţişat zice-se, la audienţa obştească a supremului Iupiter; aici, profund smerit, lucru pentru care un prost merită mulţumiri, şi după ce i s-a acordat nepreţuita învoire de a fi ascultat, rosti rău acest discurs şi mai rău întocmit:
„Preaintegrule Iupiter, căci împărţitor de dreptate, şi nu răzbunător te doresc: iată, ai în faţa ta măreaţă pe cel mai oropsit, başca neştiutor, dintre dobitoace, şi-ţi implor nu atît răzbunarea ofenselor, cît lecuirea nefericirilor mele, Cum se împacă oare, o, zeule etern, integritatea ta cu impietatea sorţii, doar cu mine oarbă, tirană şi chiar maşteră? O dată ce natura m-a făcut cel mai prostănac dintre animale — şi cu asta am spus totul — de ce mai trebuia să adauge cruda de ea, la o asemenea povară suprapovara nefericirii, violînd uzul şi călcînd în picioare

obiceiul? Mă sileşte
[162] *Artă dea fi norocos:* Vezi, *Or.,* 21, cu titlu identic.

să fiu prost şi să trăiesc nemulţumit; persecută nevinovăţia şi ocroteşte răutatea; Leul cel trufaş triumfă: Tigrul cel crud trăieşte; Vulpea, care-i înşală pe toţi, rîde de toţi; Lupul cel lacom îşi face mendrele; numai eu, care nu fac nimănuia rău, îl sufăr din partea tuturora: mănînc puţin, muncesc mult; ioc haleală, doar ciomăgeală; sînt neîngrijit şi, după ce mi-s şi urît, nu mă pot arăta în lume, nu-s bun decît să car mocofani, şi asta mă doare cel mai mult."
Jalnica-i jalbă-i mişcă tare mult pe toţi cei de faţă; numai Iupiter, sever, netulburîndu-se ca ei, vulgar, întinse braţul pe care se rezemase, nu atît ca să-şi sprijine capul, cît ca să-şi păstreze urechea aceea pentru cealaltă parte[163]; făcu semn să fie chemată Fortuna, ca să de dezvinovăţească.
Porniră în căutarea ei mulţi soldaţi, studenţi şi pretendenţi; merseră prin multe părţi, dar pe nicăieri n-o găseau. întrebau ba pe unii, ba pe alţii, şi nimeni nu ştia să dea ştire. Intrară în casa puternicului Autoritate, şi erau atît de mari dezordinea şi graba cu care, fără a sta pe gînduri, se mişcau toţi. încît nu găsiră pe nimeni dispus a le răspunde şi nici măcar a-i asculta, deşi dădură de mulţi. Cugetară ei că, fără îndoială, nu se putea afla în toiul unei atare tulburări, şi nu se înşelară. Trecură în casa Bogăţiei, şi aici Grija le spuse că fusese, dar numai în treacăt, doar atîta cît să le recomande unora crosne de spini şi nişte saci de sule. Intrară în cvinta Frumuseţii, care era foarte aproape de sextă, doar ca s-o plătească cu septimele[164]; dădură de Prostie şi, fără să mai întrebe nimic, trecură la cea a înţelepciunii; Sărăcia le răspunse că nu era nici acolo, dar că o aşteptau de la o zi la alta.
[163] *urechea... pentru cealaltă parte.* Graciân foloseşte o anecdotă atribuită lui Alexandru cel Mare, potrivit căreia acesta îşi astupa o ureche cînd auzea o învinuire, spunînd că pe cealaltă o păstrează pentru pîrît, vezi *Ase,* XXX, şi *Crit.,1,9.* Cf. şi vechiul adagiu juridic: *„JKudiatur altera pars."*
[164] *intrară în cvinta Frumuseţii... aproape de-a şasea... septimele:* în original: „Entraron en la quinta de la Hermosura, que está muy cerca del sexto para pagarlo por las sete nas", joc de cuvinte semantic complex, analizat, printre altele, de Fritz Schalk („Baltasar Graciân und das Ende des siglo de oro", *Romanische Forschungen,* LV (1940), LVI (1941), Ilb. „Allegorie und Wortspiel", p. 120): „Un triplu joc de cuvinte: expresia *quinta* trimite la faptul că arendaşul unei case de ţară trebuia să-i plătească proprietarului o cincime din venit; *sexta* a şasea poruncă („să nu fii desfrînat", n. n), iar *setenas* însemna la origine condamnarea la septului pagubei provocate."

Le mai răspunse doar o singură casă, care se înălţa singură pe latura dreaptă. Strigară, întrucît era foarte ferecată, şi ieşi să le răspundă o fecioară atît de frumoasă, încît crezură că era una din cele trei Graţii, şi o întrebară care dintre ele este. Răspunse cu aleasă bunăvoinţă că e Virtutea. între timp, îşi şi făcu apariţia dinăuntru, şi încă din cel mai adînc interior. Fortuna, foarte zîmbitoare; îi înfăţişară somaţia, şi ea dădu ascultare, aşa cum îi e obiceiul, zburînd orbeşte.
Se apropie foarte respectuoasă de tronul sacru, şi toţi cei din cortegiu o întîmpinară cu multe curtenii, ba chiar cu linguşeli, ca să le fie întoarse. „Ce înseamnă asta, o, Fortuna, zise Iupiter, că zilnic trebuie să urce pînă la mine plîngerile despre purtarea ta? Văd prea bine cît de grea e sarcina de a-i mulţumi pe ceilalţi, cu atît mai vîrtos pe mulţi, iar pe toţi, cu neputinţă. Ştiu şi că celor mai mulţi le merge rău fiindcă le merge bine şi, în loc să fie recunoscători pentru multul ce le prisoseşte, se plîng şi de foarte puţinul ce le-ar lipsi. E un abuz, printre oameni, să nu-şi arunce niciodată ochii asupra sacului cu nenoroacele celorlalţi, ci numai asupra celui cu noroacele. iar în cazul lor înşişi, dimpotrivă; se uită la luciul aurului unei coroane, dar nu la greutatea, sau greul ei. Ca atare, eu nu am dat niciodată atenţie plîngerilor lor, pînă acum: cele ale acestui ins. în toate privinţele nefericit, par oarecum întemeiate.
Fortuna îl privi chiorîş; era gata să zîmbească, dar, amintindu-şi unde se afla, se stăpîni şi, foarte fiţospăşită, zise: „Supremule Iupiter, doar o vorbă vreau să-mi fie dezvinovăţirea, şi anume: dacă el e un măgar, de ce se mai plînge?" Au făcut cu toţii haz de răspunsul ei, 1-a aplaudat însuşi Joe, şi, spre întărirea lui şi învăţătura, mai degrabă decît mîngîierea prostului de acuzator, îi spuse:
„Nefericitule dobitoc, n-ai fi fost nicicînd atît de nefericit, dacă ai fi fost mai deştept. Du-te, şi de azi înainte caută să fii treaz ca Leul, prudent ca Elefantul, viclean ca Vulpea şi precaut ca Lupul. Cumpăneşte-ţi bine mijloacele şi-ţi vei atinge scopurile; şi dezamăgească-se toţi muritorii, zise el, ridicînd glasul, că nu e mai mult noroc, nici mai mult nenoroc decît prudenţă sau imprudenţă[165].
[165] *prudenţă sau imprudenţă:* în Ase, XXIII, Grariân atribuie această reflecţie lui Seneca. Giovanni Botero (DefQ...) o pune în gura unui Ciappi Vitelli: „Diceva che nelle cose della guerra non che nellaltre, la fortuna e ii caso non aveva parte alcuna: mache tutto eraprudenzaoimprudenza." Vezi AH-BG.OC, p. 141b,nota 1.

[XXIV]
COROANA DISCERNERII *Panegiric*
Wasele corpului omenesc criticau slăbiciunea atît de bîrfită a limbii; îi cumpăneau nesocotinţa, care nu pregetă s-o ia înaintea înseşi înţelegerii, şi nu conteneau să exagereze isprăvile vulgare ale uşurătăţii sale.
Limba însă, nedezminţindu-se deloc, se apăra cu ajutorul inimii, care, deşi principiu al vieţii şi rege al celorlalte

mădulare, e şi ea toată numai de carne. Se scuza cu ajutorul creierului, care, deşi sălaş al bunului-simţ, e mult mai moale decît ea; dar nu i-a fost de folos, pentru că amîndoi răspunseră în numele lor propriu, inima înfăţişîndu-şi curajul, iar creierul susţinîndu-şi marea stabilitate.
Cînd se văzu atît de încolţită, limba, trăgînd puteri din pro-pria-i slăbiciune, zise: „Ce, vă par atît de nevolnică? Luaţi seama atunci că, dacă vreau, sînt mai puternică decît cel mai tare dintre voi toţi şi, aşa cum mă vedeţi voi toată de carne, sînt în stare să sparg diamante, că de oase nu mai vorbesc." Cu toţii rîseră mult de asta, îndeosebi dinţii, care amenințară s-o oprească, aşa cum le stă în obicei. „Da, o spun, repetă ea, şi-o voi dovedi cu asemenea evidenţă, încît să o mărturisiţi cu toţii în aclamaţii. Aflaţi, şi s-o ştie toată lumea, că, atunci cînd spun adevărul, sînt puterea puterii; nimeni atunci nu mi se poate opune, dar eu, în virtutea lui, supun totul.
Puternic e un rege, la toate le e capăt; mai puternică e o femeie, care pe toate le capătă; puternic e vinul, care înăbuşă raţiunea; dar mai puternic e adevărul, şi eu, care-l întreţin." „Adevărat, adevărat", exclamară toţi, recunoseîndu-se învinşi. Limba se văzu triumfătoare şi au fost cu miile cei ce au întărit şi celebrat această întîmplare victorioasă.
Această mare regină a Adevărului îşi are refugiul în inimă şi tribunalul în limbă; aici ajung toate procesele, dacă nu în primă instanţă, în recursul dezamăgirii.
Aşa s-a întîmplat în acea dispută celebră pe care au avut-o între ele înzestrările cele mai sublime ale unui bărbat întru totul desă-vîrşit, asupra globului cu adevărat de aur, ca vîrf al nemuritoarei

sale coroane. Se luptau înălţimea de cuget, Măreţia spiritului. Autoritatea, Preţuirea, Reputaţia, Universalitatea. Ostentaţia, Filotimia, Farmecul, Aplaudabilitatea. Bunul Gust, Cultura, Simpatia oamenilor, Ţinerea de minte. Ştiinţa, Chibzuinţă, Nepărti-nirea, Lipsa de afectare, Seriozitatea, Dominarea, Răbdarea, Ascuţimea. Atenţia, Simpatia sublimă, Necuprinderea, Indefini-bilitatea, cu multe altele de această ţinută şi mărime[166].
A început dintîi cu o emulaţie generoasă şi a ajuns pînă la urmă să fie o înfruntare pe cît de făţişă, pe-atît de strălucită, nu numai între înzestrări, ca pînă atunci, ci şi între protectorii lor. Aceştia erau, deşi puţini, singulari, cei mai mari oameni ai veacurilor, uriaşi cu toţii ai faimei, prodigii ale eminenţelor, eroi, în sfîrşit. cu toţii nemuritori.
Luptau ca împătimiţi şi sîrguiau ca puternici, fiecare punîn-du-şi înainte relieful: înţelepţii cu raţiunea, vitejii cu tăria, iar puternicii cu autoritatea. Atît de mare a fost dîrzcnia întru nemurire, cu asemenea aprindere de aplauze. înеît s-a văzut arzînd tot regatul eroismului în acest război preascăpărător.
Faima umbla felurită şi Fortuna foarte nehotărîtă. după vremuri, după obiceiurile şi firile oamenilor, fiecare stăruind în părerea sa, iar victoria nu se declara niciodată.
Considcrînd că litigiul este fiu al haosului şi rod al confuziei, bărbaţii înţelepţi le propuseră celorlalţi să-1 rezolve pe calea judecăţii, şi nu pe cea a luptei: căzură cu toţii de acord şi se încredinţară dibăciei unei sentinţe înţelepte, prudente şi prea-drepte. Dar, aşa cum se obişnuieşte, dintr-o dificultate au căzut în alta şi mai mare. şi anume la ce tribunal să recurgă. Pentru că e multă vreme de cînd Astreea[167], luîndu-şi tălpăşiţa din lume, s-a retras în cer. Ca să meargă la Momos, însemna să se osîndească toţi, fiindcă murmurarea nu dă nimănui dreptate şi nici hotărîre arbitrală: ea condamnă totul. Nu rămînea decît Adevărătatea, dar sînt veacuri multe de cînd s-a cuminţit, retrăgîndu-se în lăuntrul ei, prefăcîndu-se răcită şi chiar mută. Cu toate acestea, la

[166] Paragraful de mai sus recapitulează conceptele fundamentale dezvoltate în *Er.*

[167] *Astreea:* „Astraia, zeiţia justiţiei în mitologia greacă, fiica lui Zeus şi a Tita-nidei Themis. în epoca primordială (vîrsta de aur) a trăit printre oameni, dar scîrbită de răutatea lor s-a urcat în cer, devenind Constelaţia Fecioarei." (V. Kern-bach, *Dicţionar de mitologie generală,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, s.v.).

rugăminţile adoratorilor săi înţelepţi şi cerîndu-le mai întîi liberă trecere regilor, care numai de data asta i-au acordat-o, se lăsă văzută, cu atît mai frumoasă, cu cît mai apropiată, cu atît mai elegantă, cu cît mai goală, căci, o dată cu numele, şi-a luat de la *primavera* sau primăvară, şi frumuseţea; avea suită restrînsă, dar strălucită şi, cu toate că de mulţi era detestată, a fost ascultată de toţi.
Lua loc în tribunal la lumina amiezii. începură să pledeze părţile, aducîndu-şi elogii, aşa cum s-a arătat. Le lăudă pe toate, şi pe fiecare în parte cu atîta stăruinţă. înеît părea să încline către dînsa, dar în cele din urma se pronunţa, zicînd:
„.Preaeminente reliefuri ale bărbatului cult, aplaudabile înzestrări ale bărbatului discernător: mărturisesc cinstit că vă preţuiesc pe toate, dar nu pot să nu spun adevărul, ca să nu mă abat de la mine însămi. Zic, aşadar, că străluceşte un soare al reliefurilor, lucire a înzestrărilor, splendoare a eroicităţii şi întregire a discernerii.
Are în loc de sferă un altar religios în acel alt Haro creştin, don Luis Mendez[168], prototip major al acestei înzestrări prime. Seneca[169] a numit-o unicul bun al omului; Aristotel. desăvîrşirca lui: Sal-lustius, blazon nemuritor; Cicero, cauză a fericirii; Apulcius, asemănare a divinităţii; Sofocle. perpetuă şi statornică bogăţie: Euripide. monedă ascunsă: Socrate. temelie a sorţii; Virgiliu. frumuseţe a sufletului; Cato, fundament al autorităţii; avînd-o numai pe ea, Bias avea tot binele; Isocrate a socotit-o drept averea lui: Menandru. drept scutul său, şi drept cea mai bună tolbă de săgeţi a sa Horaţiu: Valerius Maximus nu i-a găsit preţ; Plaut a făcut-o premiu pentru ea însăşi, iar aplaudabilul Cezar a numit-o scop al celorlalte; iar eu, într-un cuvînt, integritatea."

[168] *Luis Mendez:* Don Luis Mendez de Haro y Sotomayor Guzmân y Acevedo (1598-1661), din familia marchizilor de Carpio, fiu al donei Francisca Guzmân. sora contelui-duce de Olivares, după căderea căruia i-a succedat în calitate de favorit al lui Filip al IV-lea, libertatea de acţiune în această calitate fiindu-i însă considerabil restrînsă de influenţa exercitată asupra regelui de sora Mana de Agreda, care i-a fost adversară. A pus capăt războiului din Catalonia (1652).

[169] *Seneca:* Reproducem, după AH-BG.OC, p. 143b, nota 2. identificările de surse stabilite de M. Romera-Navarro pentru cîteva din trimiterile ce urmează: Seneca, *De consolatione,* X, 1—3; Aristotel, în Diogenes Laertios, *op. cit.,* V, I, 5 şi 15; Sallustius, *Catilina,* 1, 4; Euripide, *Oedip,* frag. 546; Socrate, în Xenofon, *Memorabilia,* II, EX, 14; Bias, în Valerius Maximus, VII, XV. prefaţă; Plaut, *Amphitryo,* II, II, 17.

[XXV]

CULTĂ ÎMPĂRŢIRE A VIEŢII UNUI DISCERNĂTOR[170]

Înţeleptul îşi măsoară viaţa ca unul ce are de trăit şi puţin, şi mult. Viaţa fără opriri e ca un drum lung fără hanuri; darmite să umbli în tovărăşia lui Heraclit! Natura însăşi, atentă, a proporţio-nat viaţa omului cu drumul soarelui, anotimpurile anului cu cele ale vieţii, iar cele patru anotimpuri ale aceluia cu cele patru vîrste ale acesteia.

începe primăvara în copilăria voioasă: flori gingaşe în nădejdi fragile. Urmează vara arzătoare şi nestăpînită a tinereţii, în toate chipurile primejdioasă, prin învăpăierea sîngelui şi dezlănţuirea furtunoasă a pasiunilor. Vine apoi dorita toamnă a vîrstei bărbăteşti încununată cu fructe coapte, cu judecăţi, cu sentinţe şi cu succese. Dă gata totul iarna îngheţată a bătrîneţii: cad frunzele strălucirilor, albeşte zăpada căruntelţilor, îngheaţă pîraiele vinelor, totul se dezgoleşte de dinţi şi de păr şi tremură viaţa de apro-piata-i moarte. în acest chip a alternat natura vîrstele şi timpurile.

Concurînd-o, arta încearcă să împartă viaţa morală, ingenios diversă. A spus-o Pitagora într-un cuvînt, şi chiar mai puţin, deoarece într-o singură literă[171], şi, în cele două ramuri ale ei, a înci-frat cele două drumuri atît de opuse al răului şi al binelui. La acest biviu riscant se zice că a ajuns Alcidul[172] în zori, căci raţiunea e aurora, şi aici s-a arătat perplexitatea lui obştească. îl privea pe cel din dreapta cu groază şi cu dragoste pe cel din stînga: strîmt acela şi anevoios, pe scurt la deal şi, prin urmare, necălcat; larg

[170] *Cultă împărţire a vieţii unui discernător:* Acest capitol e considerat în genere drept sîmbure al *Criticonului.* Vezi în acest sens Marcia L. Welles, *Style and Structure in Graciăn s El Criticon,* North Carolina Studies in the Romance Languages and Literatures, Chapel Hill, 1976, cap. *„El Discreto* - Prelude to *El Criticări,* pp. 19-52. *y-j*

[171] *Pitagora... literă:* Se referă la aşa-numita „literă a lui Pitagora"Yepsilon. Litera, prin cele două ramificaţii ale sale. rezumă problema fundamentală a vieţii morale, alegerea dintre bine, şi râu.

" Alcidul: Despre *biviu* (sp. *bivio,* neologism creat de Graciân după lat. *bivium,* răspîntie, bifurcare de drum) ca şi despre apologul lui Hercule la răspîntie, Graciân va vorbi pe larg în *CriL,* 1,5, Univers, 1987, pp. 95-96. Vezi de asemenea Virgiliu, *Eneida,* 6, 540.

acesta şi lesnicios, pe-atît de coborîtor, pe cît de umblat. S-a oprit aici, luînd seama, cînd o mînă superioară 1-a călăuzit, împin-gîndu-1, pe drumul virtuţii pînă la popasul eroicităţii.

Spiritual a cuvîntat unul şi dulce a cîntat altul, Şoimul[173] care s-a preschimbat în laudă:, J s-au dat omului treizeci de ani ai săi, ca să se bucure şi să bucure, douăzeci, cu împrumut, ai măgarului, ca să muncească; încă pe-atîţia ai cîinelui, ca să latre; şi douăzeci, ultimii, ai maimuţei, ca săîmbătrînească: excelentisimă ficţiune a adevărului."

Dar, evitînd prolixitatea erudită, gust celebru a avut acel bărbat filotim care a împărţit piesa de teatru în trei zile, iar călătoria vieţii sale în trei anotimpuri: pe cel dintîi 1-a folosit ca să stea de vorbă cu morţii, pe-al doilea cu viii, pe-al treilea cu sine însuşi. Să descifrăm enigma. Zic că prima treime a vieţii şi-a destinat-o cărţilor, a citit, ceea ce a fost mai mult plăcere decîl ocupaţie, căci dacă eşti cu atît mai om cu cît ştii mai mult, cea mai nobilă slujbă e învăţarea; a devorat cărţi, nutreţ al sufletului, desfătări ale spiritului. Mare noroc să te întîlneşti cu cei aleşi din fiecare domeniu! A învăţat toate artele vrednice de o minte nobilă, spre deosebire de acelea ce sînt menite roabe ale muncii.

S-a înarmat pentru ele cu o cunoaştere pe-atît de exactă, pe cît de trudnică a limbilor: cele două universale, latina şi spaniola, care azi sînt cheile lumii, şi cele particulare, greaca, italiana, franceza, engleza şi germana, pentru a putea dobîndi multul şi binele înveşnicit într-însele.

S-a consacrat apoi acelei mari mame a vieţii, soaţă a intelectului şi fiică a experienţei, aplaudabila istorie, cea care mai mult desfată şi cel mai mult învaţă. A început cu cele antice, a sfîrşit cu cele

[173] *Şoimul:* în original, „el Falcon", adică Jaime Juan Falco, valencian, născut în a două jumătate a secolului al XV-lea, mort în 1522. A fost cavaler de Montesa şi locotenent al Ordinului său. Mare umanist şi poet de expresie latină, a scris, printre altele, *Operum poeticorum Iacobi Falconis ValentiniLibri V,* Mantua Car-petanorum, 1600, şi *Epigrammata.* Filip al II-lea îl numea „omul cel mai doct din aceste regate". Graciân îl citează elogios de mai multe ori (vezi şi *Ase,* XIX). Textul la care se referă aici se intitulează *De partibus vitae,* şi este reprodus de AdolpheCosterîn monografia sa *Ballasar Graciân,* ed. cit., pp. 361-362. Fabula a fost comentată elogios de Voltaire în *Dictionnaire philosophique,* art. „Homme". Subiectul e următorul: Zeus stabileşte durata vieţii unor animale, care cerînsă ca anii să le fie reduşi, părîndu-li-se prea mulţi, iar dorinţa le este împlinită. Numai omul, căruia i se acordă iniţial treizeci de ani, nu e mulţumit şi-i cere şi pe cei la care renunţaseră măgarul, dinele şi maimuţa. Zeus e de acord, cu condiţia ca în anii cu pricina, omul să împărtăşească şi soarta animalelor respective, aşa cum reiese şi din relatarea lui Graciân. Mateo Alemân dezvoltase în proză această fabulă în *Guzmin de Alfarache,* II, cartea I, cap. DI, text reprodus de Graciân în *Ase.,* LVI.

moderne, deşi alţii fac dimpotrivă. Nu le-a uitat nici pe cele proprii, nici pe cele străine, sacre şi profane, cu alegere şi preţuire pentru autori, cu distincţie de vremuri, ere, centurii şi secole; mare cuprindere a monarhiilor, republicilor, imperiilor, cu creşterile, descreşterile şi schimbările lor: numărul, ordinea şi calităţile suveranilor; faptele lor pe timp de pace şi de război. Şi aceasta, cu o memorie atît de fericită, încît părea un nespus de încăpător teatru al vechimii, prezent.
S-a preumblat prin mult desfătătoarele grădini ale poeziei, nu atît ca să o practice, cît ca să o savureze, căci e folos şi chiar cuviinţă. Cu toate acestea, n-a fost nici atît de ignorant. încît să nu ştie a face un vers, nici atît de nesocotit, încît să facă două[174].1-a citit pe toţi adevăraţii poeţi, îmbogăţindu-şi mult ingeniozitatea cu spusele, şi judecata cu sentinţele lor; şi dintre toţi şi-a dedicat sînul profundului Horaţiu, iar mîna ascuţitului Marţial, dîndu-i astfel frunza de palmier, şi i-a încredinţat pe toţi memoriei şi, mai mult. intelectului. Poeziei i-a alăturat plăcuta umanistică şi. pentru renume, bunele litere, tczaurizînd o remarcabilă erudiţie.
Trecu la filozofie şi, începînd cu cea naturală, a priceput cauzele lucrurilor, alcătuirea universului, fiinţa artificioasă a omului, proprietăţile animalelor, virtuţile ierburilor şi calităţile pietrelor preţioase. Mai mult a savural-o pe cea morală, hrană a oamenilor deplini, ca să dea viaţă prudenţei, şi a studiat-o la înţelepţi şi filozofi, care ne-au perpetuat-o în sentinţe, apoftegme, embleme, satire şi apologuri. Mare discipol al lui Seneca, încît ar fi putut fi Lucilius; pasionat de Platon, ca divin, de cei şapte ai faimei, de Epictet şi Plutarh. fără a-1 dispreţui pe folositorul şi hazliul Esop.
Şi-a însuşit cu autoritate de magistru Cosmografia, pe cea materială şi pe cea formală, măsurînd uscaturile şi mările, deosebind locurile şi climele, cele patru părţi actuale ale universului, şi-n ele ţările şi naţiile, regatele şi republicile, fie ca să le cunoască, fie ca să vorbească despre ele, şi pentru a nu se număra printre cei atît de vulgari, fie ca ignoranţi, fie ca lăsători, care n-au

[174] *încît să facă două:* Despre locul ocupat de poezia de divertisment şi de cea serioasă în viaţa „persoanei", vezi *Crit.*. II. 1, Univers, 1987, pp. 271-272. E posibil ca fraza pe care o adnotăm să aibă şi o valoare autobiografică, semnalată de critici, referitoare la experienţa poetică propriu-zisă a lui Graciân, mare iubitor şi comentator de poezie, dar de la care nu ne-a rămas nici un vers original. în ciuda procesului pe care i-1 intentează J. L. Borges. atribuindu-i şi reproşîndu-i un poem străin. Să semnalăm că E. Correa Calderon arată că în acest pasaj, Graciân şi-a putut aminti de o relatare a lui Melchor de Santa Cruz *(Floresta,* I, 26): ..Contele de Orgaz, don Alvar Perez de Guzmân, spunea că-1 socoteşte prost pe cel ce nu ştie să facă o strofă, şi nebun pe cine face două."

ştiut niciodată unde le stau tălpile. Din Astrologie a ştiut atîta cît îngăduie cuminţenia. A identificat sferele cereşti, le-a însemnat mişcările varii, le-a numărat aştrii şi planetele, observîndu-le în-rîuririle şi efectele.
Şi-a încununat studioşenia practică cu un necontenit şi plin de gravitate comentariu al Sfintei Scripturi, cel mai folositor, variat şi plăcut bunului gust, şi după exemplul acelui fenix al regilor, don Alfonso cel Mărinimos, care, în toiul atîtor îndeletniciri atît de eroice, a parcurs Biblia de la un capăt la altul de paisprezece ori cu interpretări.
A căpătat prin aceasta o ştiutoare universalitate, astfel încît filozofia morală 1-a făcut prudent: cea naturală. învăţat: Istoria, avizat: poezia, ingenios: Retorica, elocvent; Umanistica, discernător; Cosmografia, ştiutor, comentariul sacru, pios; şi tot în toate genurile de bune litere desăvîrşit, încît ar putea rivaliza cu excelentisimul senior don Sebastiân de Mendoza, conte de Coruna[175]. Acesta a fost marele şi primul act al vieţii sale.
Pe-al doilea şi 1-a folosit în peregrinări, ceea ce a fost o plăcere neobişnuită pentru un bărbat curios şi de vază. A căutat şi a savurat tot binele şi mai binele din lume: căci cine nu vede lucrurile nu se.bucură de ele pe de-a-ntregul: e drum lung de la văzut la închipuit. Mai mult savurează lucrurile cel ce le vede o dată decît altul de multe ori, pentru că o dată bucură, de mai multe ori supără; la început, gustul se păstrează, fără ca frecventarea să-1 tocească; în prima zi, un lucru e pentru plăcerea stăpînului, în toate celelalte pentru aceea a străinilor.
Acea ştiinţă experimentală, atît de preţuită de către înţelepţi, se dobîndeşte mai cu seamă cînd acela care înregistrează ia seama şi ştie să judece, examinînd totul fie cu admiraţie, fie cu dezamăgire.
A pritocit, aşadar, tot universul şi i-a străbătut toate provinciile politice, Spania cea bogată, Franţa cea populată, Anglia cea frumoasă, Germania cea priceputâ în arte, Polonia cea vitează, Mos-covia cea plăcută, şi totul laolaltă în Italia; îţi admiră cele mai vestite emporii, în fiecare oraş iscodind tot ce e vrednic de luat în seamă, atît vechi, cît şi modern, magnificenţa templelor, somptuozitatea edificiilor, reuşita cîrmuirii, priceperea cetăţenilor, strălucirea nobleţei, erudiţia şcolilor şi cultura relaţiilor omeneşti.

[175] *Sebastiân de Mendoza,* al şaptelea conte de Coruna, descendent al marchizului de Santillana.

A frecventat curţile celor mai mari suverani, avînd parte în ele de tot soiul de prodigii ale naturii şi artei sub formă de picturi, statui, tapiserii, biblioteci, giuvaieruri, arme, grădini şi muzee.
A întreţinut legături cu primii şi cei mai mari oameni din lume, eminenţi fie în litere, fie în bravură, fie în arte, preţuind orice eminenţă; şi toate acestea cu o judicioasă înţelegere, notînd, cri-ticînd, comparînd şi acordînd fiecărui lucru aprecierea meritată.
Cea de-a treia zi a unei vieţuiri atît de frumoase, cea mai mare şi mai bună, a folosit-o meditînd despre cele multe citite şi despre cele încă şi mai multe văzute. Tot ce intră pe porţile simţurilor în acest emporiu al sufletului se opreşte la vama intelectului: acolo se înregistrează totul. El cumpăneşte, judecă, corectează, conchide şi extrage chintesenţa de adevăruri. înghite mai întîi citind, devorează văzînd, rumegă apoi meditînd, trece prin sită obiectele, despică lucrurile spre a controla adevărurile, iar spiritul se hrăneşte din adevărata învăţătură.

Vîrsta matură e destinată contemplării: căci atunci capătă sufletul puteri mai mari cînd le pierde trupul, se înalţă tasul de sus pe măsură ce coboară cel de jos, îţi faci o idee foarte diferită despre lucruri şi, cu maturitatea vîrstei, se împlinesc cugetările şi afectele.
E de mare însemnătate reflecţia prudentă despre lucruri, pentru că ceea ce în primă instanţă ai parcurs în zbor, cuprinzi mai apoi temeinic atunci cînd le revezi.
VăzuLpToduce-şliutori„dar contemplarea produce înţelepţi. Toţi filozofii antici au călătorit, parcurgînd mai întîi cu picioarele şi cu văzul, pentru a parcurge mai apoi cu inteligenţa[176], fapt pentru care au fost atît de nepereche.
Ştiinţa de a filozofa e coroană a discernerii, extrăgînd din tot, ca o harnică albină, ori mierea folosului gustos, ori ceara pentru făclia dezamăgirii.
Filozofia însăşi nu e decît meditaţie despre moarte[177], căci e de trebuinţă să meditezi asupra ei de multe ori înainte, ca să izbuteşti s-o faci bine o singură dată apoi.

[176] *parcurgînd... pentru a parcurge:* Joc de cuvinte bazat pe dublul sens al vb. *discurrir,* a colinda şi a cugeta. Batllori şi Peralta trimit şi la următorul text din Ignacio de Loyola, *Constitutiones,* 3, 2, G: „nuestra vocacion es para discurrir y hacer vida en qualquiera parte del mundo", unde *discurrir* e luat tot în dubla sa semnificaţie (BP-BG.OC I, p. 365, nota 13).

[177] *meditaţie despre moarte:* Cf. Cicero, *Tusculanae,* **1**,3,74: **„tota enim** philo-ssophorum **vita, ut ait idem (Socrates),** commentatio **mortis est".**

ACOLUL MANUAL
ŞI ARTA PRUDENŢEI
SCOASĂ DIN AFORISMELE RĂSPÎNDITE ÎN OPERELE LUI LORENZO GRACIAN
[1647]

„ .,.. *at*
l ORAtvLo :
MANVA L,» " "SACÂ D Â ⁻V
§ . En las obras de yw
vJL OREHCO GACtAKi
BUCAL A
b. YINCENCIO
. **ITAN D£ LaSTANQJAv**
I la dedic .
Al Excelctifsimo Sefior D. Lvrs MCNDEZ
DEHARO,
CON DE
Con licenţia. • îrr.prcfio e» Hucfca,por Iuao NQ-r , guej. **Ăăo***}6V7.*
i ʳs
i •.:-

[Aprobaie
a părintelui M. Fr. Gabriel Hernăndez[1],
profesor de teologie la Universitatea din Huesca,
din ordinul Sfihtului Augustin]

Am văzut, din însărcinarea ilustrului domn doctor Geronimo de Arascues. canonic al sfintei biserici din Huesca. funcţionar ecleziastic şi vicar general al episcopatului său, această carte intitulată *Oracolul manual*[2] *şi arta prudenţei,* scoasă din operele lui Lorenzo Graciăn. pe care o publică don Vincencio Juan de Lastanosa.

Am admirat în atît de puţin trup atîta suflet. Este o chintesenţă a celei mai tăinuite prudenţe, căci de mult pricepuţii nu se mai nutresc cu altceva. Aici se văd dintr-odată toate operele acestui autor şi, dacă fiecare în parte e un prodigiu. toate aici, în elecţiune, vor alcătui un cifru al lor. Totdeauna am considerat dificilă arta prudenţei, dar cine a ştiut găsi reguli ascuţimii a ştiut şi să dea precepte cuminţeniei.

Nu conţine nimic împotriva sfintei noastre credinţe, mai curînd este o oglindă a raţiunii, minune modernă de reuşite; nici nu e stîncă primejdioasă a moravurilor creştineşti, ci un discernător relief al acţiunilor în care ingeniozitatea cată să admire ceea ce judecata foloseşte.

Aceasta e părerea mea. în mînăstirea Părintelui nostru Sfîntul Augustin, din Huesca, Martie, în 11, 1647.

Fray Gabriel Hernăndez

[1] p; *iţele M[agistnij Fr[ay] Gabriel Hemândez* (1608-1672), autor de poezii religie e şi predicator, stareţ al mînăstirii Sf. Augustin, din Huesca.

- *Ciocoiul manual:* Adjectivul sp. *manual* are. în cazul de faţă, accepţia de „portativ", „la îndemînă". Cum însă cvasiomofonia dintre titlul original şi echivalenţa sa românească o face plauzibilă pe aceasta din urmă, am renunţat de la bun început la o traducere explicativă, optînd pentru acelaşi titlu românesc şi în cazul acestei noi versiuni a celebrei culegeri de aforisme şi renunţînd definitiv la posibile echivalări precum *Oracolul portativ, Oracolul de buzunarele.*

[Aprobare de tipărire]

Avînd în vedere aprobarea P. M. Fray Gabriel Fernândez, dăm învoire să se tipărească *Oracolul manual şi arta prudenţei.*

Dr. Geronimo Arascues

împuternicit, Vicar General

[Aprobare
a Doctorului Juan Francisco Andres, cronicar al Regatului Aragonului]

Am citit cu atenţie, din ordinul preailustrului domn Miguel Marta, din Consiliul Maiestăţii sale şi regent al său în Cancelaria Regală a Aragonului, aforismele pe care le publică don Vincencio Juan de Lastanosa din operele tipărite şi în manuscris ale lui Lorenzo Graciăn, strădanie ce merită nu numai încuviinţarea tipăririi, ci şi aplauze şi admiraţii.

De aceea, şi pentru că nu se opun hotărîrilor Regelui, stă-pînului nostru, se pot trimite la tipar. Aşa cred. în Zaragoza, 24 martie 1647.

Dr. Juan Francisco Andres

Imprimatur, Marta, *Reg.*

[Exceientisimului senior don Luis Mendez de Haro][3]

Excelent isime seniore,

Acest *Oracol* prudenţial caută nu atît ocrotirea, cît autoritatea excelenţei voastre; nu norocul, deşi mare, ci meritul, încă şi mai mare. Năzuieşte să nu pară nevrednic în copie de precepte faţă

[3] Luis *MSndez de Haro:* Vezi *Disc,* nota 167.

de originalul său în făptuiri. încifrează un întreg bărbat în înzestrări şi le descifrează pe cele venerate în excelenţa

voastră, iar din ceea ce a fost mai întîi admiraţie, face artă[4]. Scuză a orgolioasei lui trimiteri la picioarele excelenţei voastre fie cea care odinioară a fost măgulire marelui macedonean. îi ofereau privilegiul de cetăţean al lui cei ai cultului Corint şi, onoarea părînd ridicolă pentru cuceritorul întregii lumi, îşi auriră fapta cu această spusă: Că nu-i mai făcuseră nimănui asemenea favoare decît lui Hercule şi lui însuşi[5].
Fie-mi scuză faptul că operele acestea nu le-am închinat nimănui decît Regelui, stăpînului nostru, Prinţului[6] şi excelenţei voastre, pe care vă implor, cu drept cuvînt Catolicul[7]. Vale[8].
Don Vincencio Juan de Lastanosa[9]

Către cititor[10]

Nici celui drept legi, nici înţeleptului sfaturi, deşi nimeni n-a ştiut destul pentru sine[11]. Un lucru trebuie să mi-l ierţi, pentru

[4] *artă:* Aici, în sensul generic de corp de reguli şi precepte pentru a face corect un anumit lucru.
[5] *lui Hercule şi lui însuşi:* Anecdota e relatată de Quintus Curtius (*Viaţa lui Alexandru cel Mare,* I, XIV, final, unde însă e vorba de Megara, care i-a acordat cetăţenia: „Deoarece această cinste n-a fost acordată decît lui Hercule, regele a primit-o cu bucurie", trad. de C. Gerota, Minerva, BPT, 1970, voi. I, p. 83). Sursa mai sigură e însă Seneca, *De beneficiis,* I, XIII, 1, care atribuie trimişilor Corintului cuvintele din text: „Nulii, inquit, civitatem dedimus alii quam tibi et Herculi".
[6] *Prinţului:* Este vorba de prinţul Baltasar Carlos, căruia îi dedicase Disc. (1646). Reamintim că lui Filip al IV-leaîi fusese dedicat *Er.,* „a la S.C.R.M. del Rey N.S. D. Felippe el Quarto", dar numai în stadiul de manuscris.
[7] *Catolicul:* Termenul e luat în accepţia sa etimologică de „universal".
[8] *Vale:* Imperativ al verbului latin *vaiere,* a se păstra sănătos, folosit ca formulă epistolară concluzivă.
[9] *Lastanosa:* Batllori şi Peralta (BG.OO, p.374, nota 1) înclină să creadă că atît aprobarea lui Gabriel Hernández cît şi această dedicaţie au fost redactate de Graciân însuşi. Argumentele lor sînt de natură stilistică.
[10] *Către cititor:* Şi autorul acestui text pare a fi Graciân (BP -BG. OC, p. 374, nota 2).
[11] *nimeni n-a ştiut destul pentru sine:* Cf. *Or.,* 252. Cf. proverbul: „Nadie es sabio para sf, aunque sea consejero de reyes" („Nimeni nu-i înţelept pentru sine, chiar sfetnic regesc de-ar fi").

altul să-mi mulţumeşti: că acest compendiu de reuşite în viaţă l-am numit *Oracol,* după cum şi este prin sentenţiozitate şi concizie, oferindu-ţi dintr-un singur foc pe toţi cei doisprezece Gra-ciâni[12], atît de preţuiţi fiecare în parte. încît *Discernătorul* abia apărut în Spania, a şi fost savurat în Franţa, tălmăcit în limba şi tipărit la curtea ei[13]. Slujească acesta drept memoriu al raţiunii la ospăţul înţelepţilor săi[14], în care să se înscrie felurile de bucate prudenţiale ce se vor fi servind în celelalte opere, pentru a împărţi plăcerea în mod agreabil.

[12] *cei doisprezece Graciăni:* Vezi mai sus, *Disc,* nota 11.
[13] *tipărit la curtea ei:* Referirea la *Disc.* e o eroare, semnalată încă de primul traducător francez al *Or.,* Amelot de la Houssaie, şi datorată greşitei încredinţări că acea scriere fusese tradusă de Nicolas Faret sub titlul de *LHonneste-Homme* (1630)! „Abia apărut în Spania", a şi fost însă tradus în Franţa *Er.,* sub titlul de *Le Heros de Laurens Gracian,* de Nicolas Gervaise, Paris, 1645. Poate fi vorba însă şi de o aluzie ironică la acuzaţiile că *Arte de ingenio* (1642) ar fi fost un plagiat după Matteo Pellegrini, *Delle acutezze* (1636).
[14] *ospăţul înţelepţilor săi:* Aluzie posibilă la scrierea **lui** Plutarh, *Ospăţul celor şapte înţelepţi,* sau la cea a lui Athenaios din Naucratis, *Ospăţul înţelepţilor (Deip-nosophistaî).*

ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENŢEI

1. *Totul e-acum în apogeu, şi-n cel mai mare arta de a fi persoană.* Mai mult se cere azi pentru un înţelept decît în vechime pentru şapte, şi de mai mult ai nevoie ca să tratezi cu un singur ins în veacul nostru decît cu un popor întreg în cele trecute.
2. Fire şi ingeniozitate[1]: cele două osii ale strălucirii înzestrărilor; una Iară alta. noroc înjumătăţit. Nu-i de-ajuns inteligenţa, e de dorit şi firescul. Nenoroc de prost să-ţi greşeşti chemarea în privinţa stării, slujbei, locului, anturajului.

3. *Fă-ţi lucrările cu suspensie*[1]. Uimire la noutate înseamnă preţuire la reuşite. Jocul cu cărţile pe faţă nu e nici de folos, nici de bun gust. Ncdczvăluirea imediată întreţine curiozitatea, şi mai ales cînd măreţia slujbei e obiect al universalei aşteptări: indică taină-n toate şi prin însăşi arcanitatea ei provoacă veneraţia[2]. Chiar cînd te faci înţeles, cată să fugi de francheţe, după cum nici în relaţiile cu oamenii nu trebuie să-ţi expui tuturora lăuntrul. Tăcerea circumspectă e sanctuar al cuminţeniei. Hotărîrea declarată n-a fost nicicînd apreciată; mai degrabă se expune blamului, iar dacă sfîrşeşte nefast, va fi de două ori nefericită. Imită deci procedarea divină[3] spre a-i face pe toţi să rămînă atenţi şi vigilenţi.

1 *Totul e-acum in apogeu...:* Cf. *Crit.,* II, 1, statutele artei de a fi persoană.

2[1] *Fire şi ingeniozitate:* Cf. *Er.*. IX; Disc., I, X: *Or.,* 34, 143, 146. în original, *Genio y ingenio.* Am mai vorbit despre dificultatea de a traduce aceşti doi termeni, mai ales *ingenio.* Optînd acum pentru *ingeniozitate,* credem că ne apropiem mai mult de conceptul gracianesc. sediu şi izvor al facultăţii inventive şi asociative a spiritului.

3 *Fă-ţi lucrările cu suspensie:* Cf. *Er.,* I; *Disc,* **XIII;** *Ase,* **XLIV.** Cu alte cuvinte, fă totul stîrnind în ceilalţi aşteptare şi curiozitate.

3[2] *veneraţia:* Cf. Tacit, *Agricola,* 30, 13: „omne ignotum pro magnifico est".

3[3] *procedarea divină:* Ascunsă şi manifestată în acelaşi timp. Cf. *Crit.,* I, 3.

4. *Ştiinţa şi curajul alternează măreţia*[1]. Pentru că sînt nemuritoare, te fac la fel; atîta eşti cît ştii, iar învăţatul poate totul. Om fără cunoştinţe, lume-n întuneric. Sfat şi forţe, ochi şi mîini; fără curaj, e stearpă ştiinţa.

5. *întreţine dependenţa*[1]. Idolul[2] nu e făcut de-auritorul, ci de-adoratorul lui. Iscusitul vrea mai mult atîrnători de el decît recunoscători. Frustrezi aşteptarea curtenitoare dacă pui temei pe recunoştinţa vulgară, căci pe cît de bine ţine minte aceea, pe-atît e de uitucă aceasta. Mai mult obţii de pe urma dependenţei decît a curteniei; sătulul întoarce numaidecît spatele izvorului, iar portocala stoarsă cade din aur în staur[3]. Sfîrşindu-se dependenţa, sfîrşeşte şi corespondenţa şi, cu ea, consideraţia. Fie lecţie, şi încă de prim ceas[4] în experienţă, s-o întreţii, nu s-o-mplineşti, păstrînd mereu nevoia de tine chiar şi la încoronatul patron; dar să nu ajungi cumva la excesul de-a tăcea ca să greşească şi nici de-a face incurabil răul altuia prin folosul tău.

6. *Om în apogeu*[1]. Nu te naşti întreg; cu fiecare zi te de-săvîrşeşti ca persoană, ca slujbă, pînă ajungi la apogeul fiinţei perfecte, la împlinirea-n înzestrări, în excelâri: trebuie să te cunoşti după reliefarea gustului, purificarea ingeniozităţii, după maturitatea judecăţii, după lămurirea voinţei. Unii nu ajung niciodată să fie deplini, le lipseşte mereu ceva; alţii întîrzie să devină. Bărbatul perfect, înţelept îjj spuse, cuminte în fapte, e primit şi chiar dorit în societatea rară a discernătorilor.

4 *Ştiinţa şi curajul...:* Cf. *Er.,* III, IV; Disc, V; *Crit.,* II, 8. 5 *întreţine dependenţa:* Cf. *Or.,* 32, 187, 189, 286. Adică fă-te indispensabil pentru ceilalţi şi întreţine acest raport de dependenţă al celorlalţi faţă de tine.

5[2] *Idolul:* Reflecţia aceasta e o adaptare a unor versuri din Marţial, *Epigrame,* VIII, 24, 5-6: „Qui fingit sacros vel marmore vultus, non facit iile Deos: qui rogat iile facit" („Cine închipuie imagini sacre din marmură sau din aur nu face zei, cine se roagă îi face").

5[3] *portocala... din aur în staur:* în original, joc de cuvinte: „cae del oro al lodo". Imaginea apare într-o scrisoare a lui Antonio Părez, care spune că suveranii „se folosesc de oameni ca de portocală, pe care o caută pentru suc şi, după ce i-1 scot, o aruncă din mînă" (AH-BG. OC, p. 154a).

5[4] *lecţie... deprim ceas:* în universităţile medievale, cursurile cele mai importante se ţineau la prima oră a dimineţii.

6[1] *Om în apogeu:* Cf. *Disc,* XVII; Or., 39,230,238; Seneca, *De ira,* 2,10,6: „scit neminem nasci sapientem, sed fieri".

7. *Evită victorii asupra patronului*[1]. Urîtă e orice izbîndă, iar asupra stăpînului, sau prostească, sau fatală. Superioritatea a fost mereu detestată, mai ales de superioritatea însăşi. Atenţia obişnuieşte să-şi ascundă avantajele mărunte, ascunzînd de pildă frumuseţea sub neorînduială. Vei găsi lesne inşi gata să-şi recunoască inferioritatea în noroc şi fire, dar în ingeniozitate nici unul, cu atît mai puţin o suveranitate: ea este atributufrrege şi, ca atare, orice crimă împotrivă-i e de lezmaiestate. Sînt suverani, şi vor să fie şi-n ceea ce-i prin excelenţă astfel. Principilor le place să fie ajutaţi, dar nu întrecuţi, şi orice sfătuire s-apară mai degrabă vătuire[2] a reamintirii celor uitate decît luminare a celor nepricepute de ei. Subtilitatea aceasta ne-o propăvăduiesc fericit chiar aştrii, care, măcar că-i sînt feciori şi strălucitori, niciodată nu se măsoară cu văpăile soarelui.

8. *Om nepătimaş, chezăşie a celei mai mari înălţimi de cuget*[1]. însăşi superioritatea sa îl izbăveşte de supunerea faţă de pasagere impresii vulgare. Nu este mai mare stăpînire decît cea de sine[2], a propriilor patimi, triumfal liberului arbitru. Şi chiar dacă patima ar cuprinde persoana, să nu se-ncumete la funcţie, şi cu atît mai puţin, cu cît e mai mare: mijloc rezonabil de-a evita neplăceri şi chiar de-a scurta calea spre reputaţie.

9. *Dezminte-ţi metehnele naţiei*[1]. Apa împărtăşeşte însuşirile bune sau rele ale vinelor prin care curge, iar omul pe-ale climei în care s-a născut. Unii datorează mai mult decît alţii patriilor lor, avînd parte acolo de un zenit mai prielnic. Nu e naţie, nici chiar din cele mai culte, scutită de vreun defect originar, pe care vecinii nu pregetă să i-1 veştejească, fie din viclenie, fie ca mîngîiere. E triumfătoare dibăcie să-ndrepţi sau măcar să dezminţi aceste stigmate naţionale: dobîndeşti astfel aplaudabila faimă de unic între ai tăi, căci ceea ce este mai puţin aşteptat e preţuit mai mult. Sînt şi metehne ce ţin de familie, de stare, de slujbă şi de vîrstă, care, dacă se-ntîlnesc toate într-un ins şi nu sînt preîntîmpinate de atenţie, alcătuiesc un monstru nesuferit.

7 *Evită victorii asupra patronului:* Cf. *Er.,* IX, XII; *Sir., 1,* 5: „înaintea împăratului nu te arăta că eşti înţelept", frază citată într-o scrisoare a lui Antonio Perez, „A un gran privado", BAE, t. XIII, p. 471.

7[2] *sfătuire... vătuire:* în original, joc de cuvinte: „y que el aviso haga antes viso de..."

8[1] *Om nepătimaş...* Cf. Disc, XIV; Seneca, De *ira,* 3, 6, 1.

8[2] *stăpînire... de sine:* Cf. *Disc,* IO; *Or.,* 52, 55, 69; Seneca, *Scrisori către Ludliu,* CXIII: „A fi stăpîn pe tine e stăpînirea cea mai mare" (ed. cit., p. 441).

9[1] *metehnele naţiei:* Cf. *Disc,* I, II; *Crit,* II, 3.

10. *Şansă şi faimă[1].* Pe cît de nestatornică e una. pe-atît e de fermă cealaltă. întîia ca să trăieşti, a doua pentru apoi; aceea contra invidiei, aceasta contra uitării. Şansa ţi-o doreşti şi uneori ţi-o ajuţi; faima ţi-o făureşti. Dorinţa de reputaţie naşte din vrednicie. Faima a fost şi este soră de uriaşi; merge totdeauna pe la extreme: fie monştri, fie prodigii, de scîrbă, de aplauze.
11. *Frecventează-i pe cei de la care poţi învăţa[1].* Societatea prietenilor fie şcoală de erudiţie, iar conversaţia învăţătură cultă, un mod de a face din prieteni magistri, contopind utilul instruirii cu plăcerea conversaţiei. Satisfacţia cu cei pricepuţi alternează, te bucuri de spusele tale prin aplauzele cu care sînt primite, iar de cele auzite. în educaţie. Reliefat aici. propriul nostru interes ne poartă de obicei călre altcineva. Atentul frecventează casele acelor eroi curteni, care-s mai degrabă teatre ale eroicitaţii decît palate ale vanităţii. Sînt seniori cu reputaţie de discernători şi. pe lîngă faptul că ei înşişi sînt oracole ale tuturor măreţii lor prin pilda şi societatea lor, alaiul celor ce-i însoţesc e o academie aulică a toată buna şi filotima discernere.
12. *Natură şi artă, material şi lucrare[1].* Nu e frumuseţe fără ajutor, nici perfecţiune care să nu cadă în barbarie fără relieful artei: răul ea îl îndreaptă, şi binele îl desăvîrşeşte. Natura de obicei ne părăseşte cînd ne e mai bine; să recurgem la artă. Fără ea, cea mai bună natură e incultă, şi perfecţiunilor le lipseşte jumătatea dacă le lipseşte cultura. Fără artă, tot omul pare necio-plit şi-i trebuie şlefuire înorice soi de perfecţiune.
13. *Lucrează cu intenţie cînd secundă, cînd primăK* Viaţa omului e miliţie contra maliţiei omului[2]: sagacitatea luptă cu stra-

10 *Şansă şi faimă:* Cf. *Er.,* XX.
11 cei *de la care poţi învăţa:* Cf. Crif., III. 12.
12 *Natură şi artă...*: Cf. Disc, XVIII; *Or.,* 7; *Crit.,* I, 8.
13 *intenţie cînd secundă, cînd primă:* „Termenul *[segunda intecion]* se foloseşte cînd cineva săvîrşeşte un lucru pe faţă, avînd însă alt scop şi un plan ascuns, nevădit de acea acţiune. Şi în acest sens se zice a avea intenţie secundă în ceea ce faci. Lat. *intentio celata. vel simulata" (Diccionario de Autoridades).* Pentru amănunte. Hellmut Jansen, *Die Grundbegriffe des Baltasar Graciin.* DrozMinard, GenevaParis, 1958, pp. 119-125. Cf. *Or.,* 215.
13[2] *miliţie contra maliţiei:* Dintre numeroasele surse (vezi *El Cricon,* ed. M. Romera Navarro, voi. I, p. 138, nota 49) să amintim *Iov,* 7,1: „Miliţia est vita hominis super terram", şi Seneca, *Scrisori,* XCVI: „Vivere, Luciii, militare

tageme de rea intenţie. Nu face niciodată ce arată; ochează, da, ca să deruteze; insinuează, ca-n treacăt, cu dibăcie şi loveşte în realitatea negîndită. atentă mereu ca să abată atenţia. Scapă o intenţie ca să se asigure de atenţia rivală, dar se-ntoarce numaidecît împotriva ei, învingînd prin neprevăzut. Inteligenţa pătrunzătoare o preîntîmpină însă cu vegheri, o pîndeşte cu viclenii; înţelege totdeauna contrariul a ceea ce vrea să înţeleagă şi cunoaşte îndată orice inducere-n eroare; lasă să treacă orice intenţie primă şi rămîne-n aşteptarea celei secunde, ba chiar a celei terţe. Simularea sporeşte cînd îşi vede vicleşugul dibuit şi caută să amăgească chiar cu adevărul; schimbă jocul, spre a schimba tertipul, şi face artificiu din neartificiu, întemeindu-şi astuţia pe cea mai mare candoare. Dă fuga luarea-aminte, înţelegîndu-i perspicacitatea, şi descoperă tenebrele-mbrăcate de lumină[3]: descifrează intenţia, cu atît mai prefăcută, cu cît mai vădită. Astfel luptă vicle-nirea Pitonului cu neprihănirea pătrunzătoarelor raze ale lui Apolo.
14. *Realitatea şi modul[1].* Nu ajunge substanţa, e necesară şi circumstanţa. Un mod rău strică tot. pînă şi dreptatea şi raţiunea. Cel bun ţine loc de tot; poleieşte nu-ul, îndulceşte adevărul şi sulemeneşte chiar bătrîneţea. *Cum* are un rol mare în lucruri, iar maniera e trişor al gusturilor. O comportare frumoasă e podoaba vieţii: orice ton bun te scoate cu deosebire din încurcături.
15. *Să ai ingeniozităţi ajutătoare[1].* Noroc al puternicilor-: să se înconjoare cu viteji ai priceperii care să-i scoată din orice anan-
est". Dintre scriitorii iberici frecventaţi de Graciân, vezi Francisco Rodrigues Lobo: „...o certo e que, se faltardes â milicia, nunca vos faltarâ a malicia" *(apud* AII-BG. OC, p. 156b), şi Juan Huarte de San Juan, *Examen de ingenios para las ciencias:* „La malicia y la milicia casi convienen en el mesmo nombre y tienen la mesma definicion". Am păstrat şi în traducere acest joc de cuvinte, lărgind puţin sensul cuvîntului „miliţie".
13[3] *tenebrele-mbrăcate de lumină:* Cf. S. Ignacio de Loyola, *Ejercicios,* nr. 332: „proprio es del ângel malo que se forma sub angelo lucis" (BP-BG OC p.377).
14 *Realitatea şi modul:* Cu alte cuvinte, realul, ceea ce este lucrul în sine; „modul" („el modo") este forma pe care lucrul o poate căpăta Cf Disc XXII-*Or.,* 70, 82, 267, 274; *Crit.,* I, 5.
15 *ingeniozităţi ajutătoare:* Cf. *Disc,* V; *Or.,* 258.
15[2] *Noroc al puternicilor:* Cf. Cervantes, *Don Quijote,* II, XXXI: „Una de las ventajas mayores que llevan los principes a los demâs hombres es que se sirven de criados tan buenos que ellos".

ghie de neştiinţă, să tragă-n locul lor spada în sfada greutăţilor. Măreţie singulară să te slujeşti de învăţaţi, depăşind gustul barbar al lui Tigran[3], cel ce-i dorea pe regii supuşi ca slugi. Soi nou de autoritate în plinul vieţii: să ni-i facem prin artă sclavi pe cei pe care natura ni i-a făcut superiori. E mult de ştiut şi e scurtă viaţa[4], şi nu trăieşti dacă nu ştii. E, aşadar, o dibăcie aparte să înveţi fără cheltuială, şi încă mult, prin mulţi, ştiind prin toţi;

vorbeşti apoi într-o adunare prin mulţi sau prin gura ta vorbesc tot atîţia învăţaţi cîţi te-au pregătit, dobîndind faima de oracol cu sudoarea altora. Ei fac întîi selecţie din lecţie şi-ţi servesc apoi ştiinţa în chin-tesenţe. Dar cine nu poate ajunge să-şi aibă înţelepciunea în ser-vitorime, dobîndeasc-o în prietenie.

16. *Ştiinţa cu bună intenţie*[1]. Asigură belşug de reuşite. Viol monstruos a fost totdeauna căsătoria dintre un bun intelect şi o rea voinţă. Intenţia răuvoitoare e un venin al desăvîrşirilor şi, ajutată de ştiinţă, vatămă cu şi mai mare subtilitate. Nefericit talentul pus în slujbă ticăloşiei! Ştiinţă fără creier, nebunie dublă[2].

17. *Schimbă-ţi felul de-a lucra*[1]. Nu totdeauna la fel, ca să dezorientezi curiozitatea, mai ales dacă e rivală. Nu totdeauna cu intenţie primă, deoarece îţi vor surprinde uniformitatea, preve-nindu-ţi şi chiar zădărnicindu-ţi acţiunile. E lesne de ucis în zbor păsărea ce şi-1 urmează drept, nu însă şi cea în linie frîntă. Dar nici mereu cu intenţie secundă, căci a doua oară îţi vor înţelege tertipul. Răutatea stă la pîndă; e nevoie de mare subtilitate ca s-o derutezi. Jucătorul şiret nu joacă niciodată piesa bănuită de adversar, necum cea pe care şi-o doreşte.

15[3] *Tigran:* Tigranes al II-lea (95-54 î. Cr.) nobil din Capadocia; după un lung stagiu ca ostatic la Roma, unde s-a făcut remarcat prin servilismul său, a fost numit de Nero rege al Armeniei; îl învinge pe Vologeses, regele părţilor, pe Tiri-dates, conducătorul arsaciSlor, şi pe Monobazos, regele adiabenUor, tratîndu-i ca şi cum i-ar fi fost sclavi; *vezi* Tacit, *Anale,* XIV, 10; XV, 11.

15[4] *... e scurtă viaţa:* Cf. adagiul lui Hipocrate, referitor la arta vindecării, cunoscut sub forma sa latinească: „Ars longa, vita brevis" (Afor., I). Circulaţia cea mai largă însă i-a dat-o Seneca (De *brevitate vitae,* I, 1): „lila maximi medi-corum exclamatio est, Vitam brevem esse, longam artem."

16[1] *Ştiinţă cu bună intenţie:* Cf. £r., XIX.

16[2] *Ştiinţă tară creier, nebunie dublă:* Sentinţă bazata pe un vechi proverb înregistrat de Correas: „La ciencia es locura, si buen seso no la cura" (Ştiinţa e sminteală, creier bun dacă n-o spală"), reformulat de Graciân, printr-un procedeu frecvent şi caracteristic.

17 *Schimbă-ţi felul de a lucra:* Cf. *Er.,* XIX; *CriL,* 7.

18. *Sîrguinţă şi minervă*[1]. Nu există eminenţă fără amîndouă, dar cînd conlucrează, prisosinţă. Mai mult obţine o mediocritate cu sîrguinţă decît o superioritate fără. Reputaţia se cumpără cu preţul muncii: puţin valorează ceea ce costă puţin. Chiar în cele dintîi slujbe, la unii ar fi fost de dorit sîrguinţă; rareori îţi contrazici firea. Că nu eşti eminent într-o slujbă de rînd pentru că vrei să fii mediocru în cea sublimă are drept scuză nobleţea, dar a te mulţumi să fii mediocru în cea de rînd cînd ai putea fi excelent în prima nu are nici una. Fac, aşadar, trebuinţă, natura şi arta, pecete pune sîrguinţă.

19. *Nu porni cu speranţă excesivă*[1]. Restrişte obişnuită a tot ce-a fost foarte lăudat înainte, a nu ajunge pe urmă la preamultul idealului: realul n-a putut egala niciodată imaginarul, deoarece e uşor să-ţi închipui desăvîrşirile, dar foarte greu să le dobîndeşti. Imaginaţia se căsătoreşte cu dorul şi zămisleşte totdeauna mult mai mult decît sînt lucrurile. Oricît ar fi excelările de mari. ele n-ajung să sature ideea şi, întrucît o găsesc amăgită de aşteptarea excesivă, mai degrabă o dezamăgesc decît o uimesc. Speranţa e o mare calpuzană a adevărului; o înfrînează cuminţenia, căutînd ca desfătarea să fie superioară dorinţei. Unele începuturi de reputaţie slujesc la trezirea curiozităţii, nicidecum la garantarea obiectului ei. Mai bine iese cînd realitatea întrece ideea, fiind mai mult decît s-a crezut. Această regulă nu se aplică în cazul răului, deoarece însăşi exagerarea îl ajută; o dezminte cu aplauze, şi ajunge să pară tolerabilă chiar culmea mîrşăviei de care te-ai temut.

20. *Om în veacul său.* Inşii de o rară eminenţă depind de vremuri. Nu toţi au avut-o pe cea meritată, şi mulţi, deşi au avut-o, n-au reuşit să profite de ea. Unii au fost vrednici de un veac mai bun, căci nu tot ce e bun triumfă totdeauna; lucrurile îşi au vremea lor, pînă şi eminenţele sînt după modă. înţelepciunea are însă un avantaj, că e veşnică, şi dacă acesta nu-i veacul ei, multe altele vor fi.

21. *Artă de a fi norocos*[1]. Există reguli ale şansei, căci pentru înţelept, ea nu e doar întîmplare; poate fi ajutată de dibăcie. Unii

18 *Sîrguinţă şi minervă:* Cf. *Er.,* VI, IX. „Minervă" are aici sensul de capacitate intelectuală şi morală, cf. *Disc.,* I.

19» Nu *pomi cu speranţă excesivă:* Cf. *Er.,* XVI; *Or.,* 185, 216. 211 *Artă de âfi norocos:* Cf. Disc., XXIII; Qr.,31,64, 193,285.

se mulţumesc să se posteze încrezători la porţile Fortunei şi aşteaptă ca ea să lucreze; alţii, mai bine: trec dincolo şi recurg la cutezanţa cuminte, care, pe aripile virtuţii şi curajului ei, poate prinde din urmă norocul şi-1 poate măguli cu folos. Dar, filo-zofînd bine, nu-i alt mijloc decît cel al virtuţii şi-al atenţiei, pentru că nu există mai mult noroc, nici mai mult nenoroc decît prudenţă sau imprudenţă[2].

22. *Om cu aplaudabile cunoştinţe*[1]. Plăcuta erudiţie curtenească e muniţie pentru discernători: o ştiinţă practică a tot ce e curent, mai mult în sensul cunoaşterii, mai puţin în cel vulgar: să ai o colecţie gustoasă de grăunţi de sare în vorbe, de filotimie în fapte, şi să ştii a le folosi la timp, căci uneori sfatul a ieşit mai bun într-o glumă decît în cel mai grav magisteriu. Ştiinţa comunicabilă le-a fost mai de folos unora decît toate cele şapte[2], oricît de liberale.

23. *Să nu ai nici un stigmat*[1]. Dacă-nu-ul perfecţiunii[2]. Puţini trăiesc tară o meteahnă, atît sub raport moral, cît şi natural, şi pun patimă pentru ele, deşi le-ar putea vindeca lesne[3]. Cuminţenia celorlalţi regretă că uneori o sublimă universalitate de înzestrări e subminată de un defect minim, şi e de-ajuns un nor ca să eclipseze un soare întreg. Sînt pete ale reputaţiei pe care reaua-voinţă le-alege ca să se lege de ele. Supremă dibăcie ar fi să le preschimbi în reliefuri. Aşa a ştiut Cezar să-şi laureeze restriştea naturală[4].

21: *prudenţă sau imprudenţă:* Vezi mai sus. *Disc,* V, p. , nota 164. Cf. şi Aris-totel. *Politica.* 7. 1: „Atîta noroc îi revine fiecăruia, cîtă prudenţă sau virtute".
22 *Om cu aplaudabile cunoştinţe:* Cf. *Er.*. III: Disc, V.
22: *toate cele şapte:* Se referă la cele şapte arte liberale studiate în universităţile Evului Mediu şi care puteau fi însuşite fără a te înjosi, spre deosebire de cele mecanice sau manuale. Ele erau ordonate în două cicluri: *triiium* (gramatica, retorica şi dialectica) şi *quadriium* (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia).
23 *Să nu ai nici un stigmat: Er.,* VI; *Crit.,* II. 11.
23[2] *Dacă-nu-ul perfecţiunii:* în original, „El sino de la perfeecion". Propoziţie eliptică, sensul fiind că orice perfecţiune are un „dacă" sau un „dacă nu", adică are un stigmat.
23-pwi *patimă pentru ele:* Motiv dezvoltat în *Disc,* XVI şi XX.
23[4] *restriştea naturală:* După Suetonius, ***Vieţile*** *împăraţilor,* „Iulius", 45, şi Castiglione, *II Cortegiano, 2,* 40. Cezar purta cununa de lauri ca să-şi ascundă chelia. Totodată Cezar se remarca prin prezenţa sa de spirit, care-i permitea să întoarcă în favoarea sa neşansele. Vezi, de pildă. *Ase,* XVII: „Cezar, în Africa, sărind din barcă, se împiedică şi căzu, dar numaidecît corectă prevestirea, zicînd: *Teneo te Africa.* N-am căzut, ci te-am luat în stăpînire. A făcut un echivoc între cădere şi îmbrăţişarea pămîntului."

24. *Temperează-ţi imaginaţia.* Uneori strunind-o, alteori aju-tînd-o, căci e totul pentru fericire, şi ajustînd-o[1] şi cuminţenia. Devine tirană: nu se mai mulţumeşte cu speculaţia, ci trece la fapte, şi chiar obişnuieşte a pune stăpînire pe viaţă, făcînd-o plăcută sau apăsătoare, după nerozia ce-i căşună, pentru că ne face nemulţumiţi sau îneîntaţi de noi înşine[2]. Unora le înfăţişează necontenit chinuri, prefăcîndu-se în călău domestic al proştilor; altora le propune norociri şi aventuri cu frivolă înfumurare. Iată cîte poate, dacă n-o înfrînează preaprudentul bun-simţ[3].

25. *Bun pricepător.* Ştiinţa de a cugeta era artă a artelor; acum nu mai ajunge: trebuie să ghiceşti, şi mai ales în dezamăgiri. Nu poate fi priceput cine nu-i bun pricepător. Există clarvăzători ai inimii şi lineşi ai intenţiilor. Adevărurile care ne interesează cel mai mult ne vin mereu rostite pe jumătate: atentul cată a le primi cu priceperea întreagă: dacă favorabile, strîngînd hăţurile credulităţii; dacă odioase, dîndu-i pinteni.

26. *Găseşte-i fiecăruia şurubul[1].* E arta de-a mişca voinţe. Constă mai mult în dibăcie decît în hotărîre: o ştiinţă prin care să pătrunzi în fiecare[2]. Nu e voinţă fără patimă specială: şi diferite, după varietatea gusturilor. Toţi sînt idolatri, unii ai consideraţiei, alţii ai interesului, iar cei mai mulţi ai plăcerii. Şiretlicul e de a cunoaşte aceşti idoli pentru motivare, cunoseîndu-i fiecăruia impulsul eficient: e ca şi cum ai avea cheia vrerii celorlalţi. Trebuie să mergi la motorul prim. care nu-i totdeauna cel suprem; cel mai adesea e cel mai de jos, fiindcă pe lume sînt mai numeroşi

24 *ajustînd-o....:* în original, propoziţie dificil de înţeles din cauza suprimării pronumelui complement direct: „y aun [?] ajusta la cordura", acesta fiind probabil *la.* cu antecedent „imaginaţia". Vezi RN-OM, p. 57, nota 4, şi BP-BG.OC, p. 378.
24[2] *...îneîntaţi de noi înşine:* Cf. Seneca, *Scrisori,* IX, 20: „Miser est qui se non beatissimum iudicat" („Cine nu se socoteşte un om fericit este un nefericit", ed. cit., pp. 21-22).
24- *bun-simţ:* în original, „sinderesis", vezi *Or.,* 96-1. Cf. *Crit.,* II, 9, şi Ignacio de Loyola. *Exerciţii,* 314.
25 *Bun pricepător:* Vezi *Disc,* VIII. nota 74; cf. *Or.,* 210, 225.
26 *şurubul:* în original, „el torcedor", instrument de tortură, folosit pentru a smulge mărturisiri, denumeşte aici punctul slab sau, mai exact, slăbiciunea dominantă.
26[2] *să pătrunzi în fiecare: CI. Er.,* II: „E totuna să-i descoperi unui bărbat afectul şi să-i deschizi o portiţă spre fortăreaţa capacităţii sale."

dezordonaţii decît ordonaţii. Trebuie să-i previi mai întîi firea, să-i atingi apoi mania, să ataci cu patima, care va da negreşit mat liberul arbitru.

27. *Preferă extensiunii intensiunea[1].* Perfecţiunea nu stă în cantitate, ci în calitate. Tot ce e foarte bun a fost totdeauna puţin şi rar: multul e discreditare. Chiar printre oameni, uriaşii sînt de obicei adevăraţii pitici. Unii preţuiesc cărţile după masivitatea lor, ca şi cum ar fi scrise ca să exercite mai degrabă braţele decît ingeniozităţile. Extensiunea singură n-a putut depăşi nicicînd mediocritatea şi e flagel al oamenilor universali, de bine ce se vor peste tot, nu-s nicăieri[2]. Intensiunea conferă eminenţă, şi încă eroică, dacă în materie sublimă.

28- *în nimic vulgar[1].* Nu în gust. O, mare înţelept[2] cel ce se necăjea că faptele sale erau pe placul celor mulţi! îmbuibări cu aplauze de rînd nu-i mulţumesc pe discernători. Sînt unii cameleoni [3] ai popularităţii într-atîta, încît nu-şi află satisfacţia în adierile preasuave ale lui Apolo, ci doar în suflarea vulgară. Nici în intelect: nu prefera miracolele vulgului, căci nu-s altceva decît sperietori pentru ignoranţi, uimind neghiobia obştească, pe cînd luarea-aminte singulară o dezamăgesc.

29. *Om integru.* Pururi de partea raţiunii, cu atîta dîrzenie în gînd, încît nici patima vulgului, nici silnicia tiranică să nu-1 oblige vreodată să-ncalce hotarul raţiunii. Dar cine o fi oare acest fenix al nepărtinirii? Căci integritatea are puţini adepţi. Mulţi o ridică-n slavă, dar nu la ei acasă[1]; alţii o urmează pînă la pericol: în faţa lui, prefăcuţii o tăgăduiesc, politicienii o dosesc. Ea nu ezită să

27... *intensiunea...* Cf. *Or.,* 105.
27[2]... *nu-s nicăieri:* Cf. Seneca, *Scrisori,* II: „Cine este pretutindeni nu este nicăieri" (ed. cit., p. 4); Marţial, *Epigrame,* VII, 73, 6: „quisquis ubique habitat. Maxime, nusquam habitat" („Cine locuieşte pretutindeni, Maximus, nu locuieşte nicăieri").
28 *în nimic vulgar:* Cf. *Er.,* V; *Or.,* 206, 245.
28[2] *mare înţelept:* Cf. Seneca, *Scrisori,* XXIX: „Niciodată n-am vroit să fiu pe placul mulţimii, căci ce cunosc eu, mulţimea nu preţuieşte şi ce preţuieşte mulţimea, eu nu cunosc" (ed. cit., p. 78).
28[3] *cameleoni:* După o credinţă transmisă încă din Antichitate, se considera că hrana exclusivă a cameleonilor ar fi aerul, reprezentat aici de „suflarea aplauzelor" vulgare.
29 dar nu *la ei acasă:* Cf. proverbul cules de Marchizul de Santillana: „Jus-ticia, mas no por nuestra casa" („Dreptate, dar nu la noi acasă").

se opună prieteniei, puterii şi chiar propriului interes, şi-aici e riscul de-a nu o recunoaşte. Viclenii abstrag[2] cu metafizică aplau-dabilă, spre a nu ofensa fie raţiunea superioară, fie pe cea de Stat, dar bărbatul nestrămutat judecă disimularea drept un soi de trădare[3], se mîndreşte mai mult cu tenacitatea decît cu sagacitatea, se află unde se află adevărul; şi, dacă-i părăseşte pe semeni, motivul nu e nestatornicia sa, ci a lor, care l-au părăsit ei primii[4].

30. *Nu face caz de ocupaţii discreditate[1].* Şi mai puţin de cele himerice, care slujesc mai mult să-ţi atragă dispreţ decît credit. Multe sînt sectele capriciului, şi bărbatul cuminte trebuie să fugă de toate. Sînt gusturi extravagante care se lipesc totdeauna de tot ce resping înţelepţii: trăiesc foarte mulţumiţi de orice bizarerie şi, chiar dacă asta-i face foarte cunoscuţi, e mai mult din pricini de rîs decît de reputaţie. Atentul nu trebuie să se facă remarcat nici chiar în postura de înţelept[2], necum în cele ce-şi acoperă de ridicol adepţii; nu le specificăm, fiindcă le-a precizat dispreţul obştesc.

31. *Cunoaşte-i pe fericiţi, ca să-i alegi, şi pe nenorociţi, ca să fugi de ei[1].* Nenorocirea e de obicei crimă de prostie, şi nici o contagiune nu-i atît de molipsitoare între copărtaşi. Să nu des-

29- *abstrag:* Ca termen tehnic în filozofia scolastică, *abstraho* însemna „a stabili distincţii".

29[3] *disimulare... trădare:* Contrar teoriei disimulării, fundamentală în tactica şi strategia omului baroc, iată o perspectivă etică maximalistă, cum de altfel este cea propusă în tot acest aforism.

29 ... ei primii: Adică ei au fost cei dintîi care au părăsit adevărul.

30 *...ocupaţii discreditate:* Cf. *Disc.,* X, XVI, XX.

30- *postura de înţelept:* Cf. Seneca, *Scrisori,:* „Să luăm seama ca mijloacele prin care vrem să ne cîştigăm admiraţia să nu fie ridicole şi de nesuferit" (ed. cit., p. 10).

31[1] *Cunoaşte-ipe fericiţi...: Ct* £r.,X; *Or.,* 64, 163, 254. Sentinţa aceasta îşi are izvorul în Lucanus, *Pbarsalia,* VIII, 487: „et cole felices, miseros fuge". Lucanus atribuie fraza lui Potinus, duşmanul cinic şi perfid al lui Pompeius, pe cînd Plutarh *(Vieţiparalele,* „Pompeius", 77) i-o atribuie retorului Teodotos din Chios. Gra-ciân o preia, dar se pare că prin *fericiţi (afortunados)* îi înţelege pe *prudenţi,* iar prin *nenoroci,* pe *proşti.* Cf., în acest sens, G. Botero, *Detti,* fol. 9 v.: „Fra le cose alle quali Fhuomo deve mirar molto, luna si e ii guardarsi star lontano di un huomo sfortunato... perche si come la rogna e le varole sattacano a chi sacosta, cosi la disgratia sappiglia al compagno. Allincontro, chi vuol havere ventura. deve con huomini aventuraţi accompagnarsi, perche questi la loro buona fortuna â i com-pagni communicheranno." Plasat în perspectiva filozofiei mundane pe care Gra-ciân o codifică în operele sale, oportunismul meliorist teoretizat aici e mai puţin şocant decît privit din unghiul unui om al bisericii, deşi, ca iezuit, Graciân se situa într-un punct în care cele două perspective se puteau îmbina.

chizi niciodată uşa nici celui mai mărunt rău, căci totdeauna vor veni după el multe altele şi mai mari, stînd la pîndă. Cea mai bună stratagemă e a şti să schimbi cărţile: mai mult contează cel mai mic atu de acum decît cel mai tare dintr-o mînă trecută. La îndoială, e nimerit să te alături înţelepţilor şi prudenţilor[2], căci, mai devreme sau mai tîrziu, tot dau de noroc.

32. *Fă-te cunoscut ca serviabil[1].* Pentru cei ce cîrmuiesc, mare credit să facă plăcere: reliefai suveranilor, spre-a cuceri simpatia universală. Acesta e singurul avantaj al domniei: putinţa de a face mai mult bine decît toţi. Prieteni sînt cei ce se poartă prietenește. Alţii, din contră, nu vor să fie serviabili, nu atît din greutate, cît din răutate, opuşi în totul divinei comunicabilităţi[2].

33. *învaţă să abstragp.* Căci dacă o mare lecţie a vieţii e a şti să refuzi, mai mare e a şti să te refuzi ţie însuţi, treburilor, oamenilor. Sînt ocupaţii extravagante, molii ale timpului preţios, şi e mai rău să te ocupi cu ceva nepotrivit decît să nu faci nimic. Ca atent, nu e de-ajuns să nu te-amesteci, ci e nevoie să nu te laşi amestecat. Nu trebuie să aparţii într-atîta tuturora, înеît să nu-ţi mai aparţii deloc ţie însuţi. Nici de prieteni cată să nu abuzezi şi nici să nu vrei de la ei mai mult decît ţi-ar acorda. Orice exces e vicios, şi mult mai mult în relaţii. Cu această cumpătare, îţi păstrezi mai bine bunăvoinţa tuturora şi stima, pentru că nu se tocește nespus de preţioasa cuviinţă. Să ai, aşadar, neatîrnarea unei firi pasionate de ce-i ales şi să nu păcătuieşti niciodată contra mărturiei bunului tău gust.

34. *Cunoaşte-ţi relieful-rege[1]:* înzestrarea remarcabilă, cultiv-o pe ea şi ajută-le pe celelalte. Oricine ar fi putut dobîndi eminenţa în ceva, dacă şi-ar fi cunoscut avantajul. Observă-ţi atributul-rege

31[2] *înţelepţilor şi prudenţilor:* Cf. *Or.,* 21.

32 *Fă-te cunoscut ca seniabil:* Cf. *Or.,* 5, 187, 189, 252.

32[2] *opuşi divinei comunicabilităţi:* Cu alte cuvinte, opuşi procesului prin care divinitatea comunică cu omul, i se arată, acordîndu-i binefacerile sale (RN-OM, p. 73. nota 8). Cf. Cicero. *Denatura deorum,* II. XXV, 64: „Iuppiter... «optumus maxumus» et quidem ante «optumus», id est beneficientissimus. quam maxumus" (..Iupiter însuşi... «cel foarte bun şi foarte mare», *optumus.* adică *foarte binefăcător,* venind înainte de *foarte mare".*

33 *învaţă să abstragi:* Cf. *Disc,* II; *Or.,* 252. — Verbul sp. *abstraer,* a abstrage, are aici sensul de a separa şi a lăsa deoparte, cf. *Disc,* XIX: „cea mai mare regulă a vieţii e a şti să abstragi".

34 *relieful rege:* Cf. *Er:,* 9; *Or.,* 89, 161, 225, 238.

şi sporeşte-i uzul; la unii prisoseşte judecata, la alţii curajul. Cei mai mulţi îşi violentează capacitatea, şi astfel, în nimic nu dobîn-desc superioritatea: ce măguleşte pasiunea mai devreme, dezamăgeşte mai tîrziu timpul.

35. *Fă-ţi o părere.* Şi mai ales despre ce este mai ales. Fiindcă nu gîndesc, se pierd toţi proştii: nu judecă niciodată lucrurile nici pe jumătate şi, cum nu pricep paguba sau folosul, nici nu aplică străduinţa. Fac unii mult caz de ceea ce are puţină importanţă şi puţin de ce are multă, cumpănind mereu pe dos. Mulţi, ca unii lipsiţi de simţire, n-o pierd. Sînt lucruri ce ar trebui observate cu toată silinţa şi păstrate în adîncul minţii. înţeleptul îşi face părerea despre toate, deşi cu osebire sapă unde-i adîncime şi dubiu şi unde crede uneori că e mai mult decît

crede; aşa ajunge reflecţia unde n-a ajuns percepţia.
36. *Pune-ţi la încercare* soarta[1]: ca să acţionezi, ca să te angajezi. Contează mai mult decît observarea temperamentului, căci dacă prost e cine îl cheamă pe Hipocrat la patruzeci de ani pentru sănătate, şi mai şi cine pe Seneca pentru cuminţenie[2]. Marc artă a şti s-o conduci, cînd aşteptînd-o, căci şi răbdarea intră-aici. cînd prinzînd-o, căci are soroc şi loc: deşi felul nu i-1 poţi surprinde, atît îi e de anormală comportarea. Cine a văzut-o binevoitoare să meargă mai departe cu-ndrăzneală[3], căci ea obişnuieşte să se înamoreze de cutezători şi chiar, ca o cochetă, de tineri[4]. Cine e nenorocos să nu stăruie, să se retragă, să nu-i dea prilejul a două nenoriciri. Persevereze cine o domină.
37. *Cunoaşte săgeţile[1] şi-nvaţă să le foloseşti.* E punctul cel mai subtil al relaţiilor dintre oameni. Sînt aruncate pentru ispitirea

36 *Pune-ţi la încercare soarta:* Cf. *Er.,* X, XI; *Or.,* 38.
36[2].. *.pentru cuminţenie:* Cf. Tacit, *Anale,* VI, 46: „[Tiberiu] obişnuia să-şi bată joc de arta doctorilor şi de cei ce după treizeci de ani mai aveau nevoie de sfaturile altora pentru a cunoaşte ce le era vătămător sau folositor" (trad. de E. Lovinescu).
36[3] *...cu-ndrăzneală:* Cf. Virgiliu. *Eneida.* X, 284; Seneca. *Scrisori.* XCIV, 28: „Audentes fortuna iuvat" („Norocul ajută pe cei ce-ndrăznesc". ed. cit., p. 341); şi proverbul consemnat de Juan de Mal Lara: „Al hombre osado la fortuna le da la mano" („Omului îndrăzneţ îi dă soarta ghes").
36[4] să se *înamoreze... de tineri:* în *Er.,* XI. Graciân îi atribuie marchizului de Marignano spusa că soarta îi iubeşte pe tineri, vezi nota 62.
37 *săgeţile:* în original, „varillas", insinuări intenţionate; motivul va fi reluat în *Crit.,* II, 11. Cf. şi proverbul latinesc: „Previsus ante mollior ictus" („Dacă e prevăzută, lovitura e mai blîndă").

cugetelor şi cu ele se întreprinde cea mai disimulată şi mai pătrunzătoare probare a inimii. Sînt altele răutăcioase, uşor de aruncat, atinse de buruiana invidiei, unse cu veninul patimii, trăsnete imperceptibile, ca să te surpe din vîrful simpatiei şi-al consideraţiei. Mulţi au căzut din favoarea superioară şi inferioară vulneraţi de o atare vorbă neînsemnată, inşi cărora o-ntreagă uneltire de murmurare generală şi de răutate personală nu izbutise a le pricinui nici cel mai uşor zdruncin. Altele, dimpotrivă, acţionează ca favorabile, sprijinindu-te şi confirmîndu-te în reputaţie. Dar cu aceeaşi dibăcie cu care le aruncă intenţia cată a le primi precauţia şi a le aştepta atenţia, deoarece apărarea e întemeiată pe cunoaştere, iar lovitura prevăzută e totdeauna zădărnicită.
38. *învaţă să te retragi cînd soarta ţi-e cîştigătoare[1].* întocmai jucătorilor experţi. La fel de însemnată e o retragere frumoasă ca şi un atac vitejesc, o punere la adăpost a isprăvilor măreţe, de-ar fi destule, de-ar fi multe. Norocul necurmat a fost mereu suspect: mai sigur e cel interpolat şi oarecum acru-dulce cînd îl savurezi. Noroacele, cu cît se bulucesc mai mult, cu-atît riscă mai mult s-alunece şi să dea totul de rîpă. E recompensată uneori scurta durată a hatîrului de intensitatea lui. Soarta osteneşte să te tot ducă-n cîrcă.
39. *Cunoaşte lucrurile-n apogeul şi la timpul lor, şi-nvaţă să le foloseşti[1].* Operele naturii ajung toate în plenitudinea desăvîrşirii lor: pînă-acolo au cîştigat, apoi încep să piardă. Din ale artei, puţine sînt cele ce-ajung să nu mai poată fi ameliorate. Este eminenţă de bun-gust savurarea fiecărui lucru în plenitudinea sa; nu toţi pot şi nu toţi care pot ştiu. Pînă şi-n roadele minţii este o clipă a coacerii; e important să o cunoşti în vederea preţuirii şi exercitării.
40. *Simpatia oamenilor[1].* Mult e să dobîndeşti slăvirea generală, dar mai mult iubirea: ţine cumva de stea, cel mai mult de

38 *învaţă să te retragi...*: Cf. *Er.,* XI; Or., 36, 257.
39[1] *Cunoaşte lucrurile...:* Cf. *Disc.,* XVII; *Or.,* 1, 6,-230.
40 *Simpatia oamenilor:* Cf. *Er.,* XII; *Crit.,* II, 4. Aforismul acesta e unul din cele mai caracteristice pentru modul de construcţie barocă îndrăgit de Graciân: toate frazele sînt bazate pe paralelisme şi pe rime interioare dispuse binar. Pe de altă parte, deşi Adolphe Coster *(Baltasar Graciân,* ed. cit., p. 92) susţine că este o imitaţie după N. Faret *{LHonneste-Homme,* „De la grâce naturelle"), conceptul de *grada de las gentes* mai fusese utilizat de scriitori anteriori lui Graciân , ca Antonio Perez, sau contemporani cu el (Quevedo), vezi AH-BG. OC, p. 164a.

străduinţă; începe cu aceea şi continuă cu aceasta. Nu ajunge eminenţa înzestrărilor, deşi se subînţelege, căci e uşor să cîştigi afectul după ce ai cîştigat conceptul. E nevoie, dar, pentru bine-meritare, de binefacere: să faci binele cu amîndouă mîinile, vorbe bune şi fapte şi mai bune, să iubeşti ca să fii iubit[2]. Curtenia e cea mai mare vrajă politică a marilor oameni. întinde mîna mai întîi isprăvilor şi-abia pe urmă penelor[3]: de la oştire la o ştire scrisă[4], căci există o simpatie a scriitorilor, şi e veşnică.
41. Nu *exagera niciodată[1].* Mare preocupare a atenţiei, să nu vorbeşti în superlative, fie pentru a nu risca să ofensezi adevărul, fie pentru a nu-ţi stigmatiza cuminţenia. Exagerările sînt risipe ale preţuirii şi semn de puţinătate a cunoaşterii şi gustului. Lauda trezeşte viu curiozitatea, dă pinteni dorinţei, iar apoi, dacă valoarea nu corespunde preţuirii, cum se întîmpiă de obicei, aşteptarea se-ntoarce împotriva amăgirii şi se despăgubeşte dispreţuind obiectul laudei şi pe elogiator. Cumintele procedează, aşadar, foarte măsurat şi vrea să păcătuiască mai mult prin scurtime decît prin lungime. Sînt rare eminenţele: preţuirea să se tempereze. Lauda excesivă e lăstar de minciună şi-ţi pierzi aşa reputaţia de bun-gust, care e mare, şi pe cea de priceput, care-i şi mai mare.
42. *Despre ascendentul firesc[1].* E o putere tainică a superiorităţii. Nu trebuie să purceadă dintr-un artificiu supărător, ci dintr-o natură autoritară. Toţi i se supun, fără a-şi da seama cum, recunoscînd vigoarea tainică a autorităţii înnăscute. Aceştia, firi dominatoare, sînt regi prin merit şi lei prin privilegiu nativ, subjugîndu-le

celorlalţi inima şi chiar gîndul, în virtutea respectului lor. Dacă îi favorizează şi celelalte înzestrări, s-au născut pentru cele dintîi cauze politice, pentru că fac mai mult c-un gest decît alţii cu o pletoră.

43. *Gîhdeşte cu cei puţini şi vorbeşte cu cei mulţi*[1]. A voi să-naintezi contra curentului este pe cît de imposibil pentru dez-

40[2] să *iubeşti ca să fii iubit:* Vezi *Er.,* XII; Cf. Seneca, *Scrisori,* IX: „Si vis amari, ama" („Vrei să fii iubit, iubeşte"), ed. cit., p. 18.

40[3] *isprăilor... penelor:* Vezi *Er.,* XII, nota 74.

40[4] *oştire... o ştire scrisă:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „de la hoja a las hojas". Vezi şi *Crit.,* II, 1.

41 *Nu exagera niciodată:* Cf. *Er.,* V.

42 *Despre ascendentul firesc:* Cf. *Er.,* XIV; Disc, II; *Or.,* 122, 182.

43[1] *...cu ceimulţi:* Cf. Disc., XK, *Or.,* 120,133,135,140,270,275.

amăgire, pe-atît de lesne pentru pericol. Numai Socrate ar putea s-o facă[2]. Părerea contrară e considerată jignire, pentru că înseamnă condamnarea judecăţii celorlalţi; se înmulţesc nemulţumiţii, fie din cauza subiectului cenzurat, fie din cauza, celui care-1 aplauda. Adevărul e pentru puţini, amăgirea e pe cît de comună, pe-atît de vulgară. înţeleptul nu trebuie dedus nici după cuvîntarea din piaţă, deoarece acolo nu vorbeşte cu glasul său, ci cu acela al prostiei obşteşti, chiar dacă interiorul său o dezminte. Cumintele evită şi să contrazică, şi să fie contrazis: pe cît e de prompt la critică, pe-atît e de reţinut s-o facă publică. Opinia e liberă, nu poate şi nu trebuie să fie violentată: se retrage în sanctuarul tăcerii sale şi, dacă uneori se manifestă, o face sub protecţia celor puţini şi cuminţi.

44. *Simpatie cu marii bărbaţi*[1]. Concordarea cu eroii e înzestrare de erou prin taină şi folos. Există înrudiri de inimi şi firi. şi efectele lor sînt cele pe care ignoranţa vulgară le atribuie elixirelor. Nu se opreşte doar la preţuire, ci anticipă bunăvoinţa şi ajunge chiar la înclinaţie; convinge fără cuvinte şi obţine fără merite. E activă şi pasivă[2], şi una, şi alta cu atît mai fericite, cu cît mai sublime. Mare dibăcie să le cunoşti, să le distingi şi să ştii a le dobîndi. căci nu-i perseverenţă de ajuns fără această favoare secretă.

45. Să *uzezi, nu să abuzezi de vicleşuguri.* Nu trebuie să faci paradă de ele, necum să le dai în vileag: orice artă trebuie ascunsă, căci e suspectă, şi cu atît mai mult cea a şireteniei, care

43[i] *Numai Socrate...*: Nici chiar Socrate nu a izbutit să înoate împotriva curentului, deoarece, reproşîndu-i-se vina de impietate şi corupere a tineretului, a fost condamnat la moarte cu o majoritate finală de 361 de voturi, vezi Diogenes Laer-tios. *op. cit..* II, XVII, 38-42. ed. cit., pp. 167-168. Vezi şi RN-OM, p. 95, nota 4.

44 *Simpatie cu marii bărbaţi:* Cf. *Er.,* XV.

44[i] *activă şi pasivă:* într-o notă amplă, Romera Navarro (RN-OM, p. 98, nota 13) încearcă să clarifice distincţia dintre simpatia activă şi cea pasivă, pe care Graciăn nu o explicitează nicăieri, deşi discută despre amîndouă şi în *Er.*. XV. Reţinem concluziile criticului: E evident că Graciân nu-şi întemeiază distincţia pe diferenţierea dintre agentul care produce activ simpatia (subiectul simpatic) şi cel care o primeşte pasiv (subiectul simpatizant). Sînt posibile două interpretări: 1. simpatia activă e cea care găseşte ecou în toji ceilalţi; pasivă e cea care, deşi subiectul o posedă nativ, nu are o asemenea eficacitate asupra voinţelor, 2. pasivă e simpatia ce se produce instinctiv, activă este cea care e însoţită de acţiuni ilustre. Criticul înclină către prima interpretare.

45 *...vicleşuguri:* Cf. Or., 84,115, 294.

e odioasă. Amăgirea e mult folosită; sporească bănuiala, dar fără a se face cunoscută, căci ar prilejui neîncrederea: nemulţumeşte mult şi-mpinge la răzbunare, trezeşte răul pe care nu ţi l-ai închipuit. Chibzuinţă în comportare e de mare folos în lucrare: nu există o mai însemnată preocupare a raţiunii. Cea mai mare perfecţiune a acţiunilor e garantată de autoritatea cu care sînt săvîrşite.

46. *Corectează-ţi antipatia*[1]. Obişnuim să urîm gratuit, şi chiar înainte de-a socoti înzestrările prevăzute. Şi uneori, această vulgarizată aversiune înnăscută se-ncumetă şi contra bărbaţilor eminenţi. Să o corecteze cuminţenia, căci nu e discreditare mai rea decît a-i detesta pe cei mai buni: pe cît de-nălţătoare e simpatia cu eroii, pe-atît e de stigmatizantă antipatia.

47. *Fugi Je angajări*[1]. E unul din primele obiective ale prudenţei. La marile capacităţi sînt totdeauna mari distanţe pînă la ultimele resurse; e mult de mers de la o extremă la alta.-iar ei stau mereu în mijlocul cuminţeniei lor: ajung tîrziu la ruptură, căci e mai uşor să te sustragi unei angajări decît să ieşi cu bine din ea. Sînt ispite[2] ale judecăţii, mai sigur să fugi de ele decît să le-nvingi. O angajare aduce alta mai mare şi e foarte aproape de faliment. Sîni oameni provocatori din fire, sau chiar prin naţie, gata oricînd să se vîre-n obligaţii, dar cine umblă în lumina raţiunii e totdeauna foarte atent la împrejurare; consideră că e mai mare curajul de-a nu te angaja decît de-a învinge şi, chiar dacă se iveşte un prost provocator, evită să fie, cu el, doi.

48. *Om cu admcimi. tot atîtea are ca persoană*[1]. Totdeauna interiorul trebuie să fie în totul încă pe-atîta cît exteriorul. Sînt inşi numai de faţadă, ca nişte case neisprăvite din lipsă de mijloace: au intrarea de palat şi de cocioabă încăperile. La ei n-ai cum trage, sau tragi detot, pentru că, o dată isprăvit primul salut, s-a isprăvit şi conversaţia. O pornesc cu primele curtenii ca nişte cai sicilieni[2], dar

46 *Corectează-ji antipatia:* Cf. *Er.*. XV. 47 *Fugi de angajări:* Cf. *Or.,* 30, 221, 285: *Crit.,* II. 8. 47[i] *Sînt ispite:* Subiectul acestei propoziţii este „angajările", din epigraful aforismului.

48[1] *Om cu adîncimi:* Cf. *Disc,* I, şi *Luc,* 14, 28-29.

48[2] *cai sicilieni:* Erau renumiţi, ca şi caii italieni în general, prin harnaşamen-tele şi armurile lor fastuoase.

încremenesc numaidecît ca niște silenţiari[3], căci vorbele seacă unde nu-i perenitate de concepte. Aceştia lesne-i amăgesc pe alţii ce au şi vederea la fel de superficială, dar nu amăgesc iscusinţa care, privind pe dinăuntru, îi găseşte goliţi, numai buni de fabulă[4] a discernătorilor.

49. *Om judicios şi pătrunzător[1].* Domină el lucrurile, nu lucrurile pe el. Sondează pe loc adîncul celei mai mari profunzimi; ştie să facă perfect anatomia unei capacităţi. Cum vede un personaj, îl cuprinde şi-l critică-n esenţă. Cu observaţii neobişnuite, mare descifrator al celei mai ascunse intimităţi. Notează riguros, concepe subtil, deduce judicios: descoperă, remarcă, surprinde şi cuprinde totul.

50. *Nu-ţi pierde niciodată respectul de sine[1].* Nu fi prea fami-Har nici cu tine însuţi. Însăşi integritatea proprie să-ţi fie regulă de rectitudine şi fii mai îndatorat severităţii propriei tale judecăţi decît tuturor principiilor extrinseci. Renunţă să comiţi necuviinţa mai mult de teama cuminţeniei tale decît sub asprimea autorităţii altuia. Să ajungi a-ţi fi teamă de tine însuţi, şi nu vei mai avea nevoie de preceptorul imaginar[2] al lui Seneca.

51. *Om al bunei alegeri[1].* Cel mai mult, din ea trăieşti: presupune bunul-gust şi judecata cea mai dreaptă, căci nu-s de-ajuns nici strădania, nici ingeniozitatea. Nu există perfecţiune fără elecţiune: are două avantaje, că poţi alege, şi ce-i mai bun. Mulţi cu ingeniozitate fecundă şi subtilă, cu judecată riguroasă, studioşi şi ştiutori deopotrivă, cînd au de ales, se pierd; se-nsoţesc mereu cu ce-i mai rău, de parcă ar îndrăgi eroarea, şi astfel, acesta e unul din darurile maxime de sus.

48[3] *silenţiari:* De remarcat jocul de cuvinte: *sicilianos-silenciarios.* „Silenţiari" erau numiţi în sec. al XVH-lea cei însărcinaţi cu menţinerea tăcerii într-o comunitate religioasă, sensul actual al cuvîntului fiind acela de „taciturni".

48[4] *numai buni de fabulă:* Cf. Esop, *Fabule,* 43 („Vulpea şi masca"), ed. cit.,
p.36.

49[1] *Om judicios şi pătrunzător:* Cf. Disc, XK; *Or.*. 43.

50[1]... *respectul de sine:* Cf. fir., XIV.

50[2] *preceptorul imaginar:* Este vorba de conştiinţa fiecărui om, despre care vorbeşte Seneca şi spune: „Vai şi amar de tine dacă dispreţuieşti pe acest martor", *Scrisori,* XLIII, ed. cit., p. 105.

51 *Om al bunei alegeri:* Cf. *Disc.,* X.

52. *Nu-ţi pierde niciodată cumpătul[1].* Mare obiectiv al cuminţeniei, să nu-şi iasă niciodată din fire: semn de om deplin, cu inimă încoronată, fiindcă orice magnanimitate e greu de tulburat. Pasiunile sînt umorile cugetului, şi orice exces al lor duce la îmbolnăvirea cuminţeniei, iar dacă răul răzbate pînă la gură, va periclita reputaţia. Fii, aşadar, atît de stăpîn pe tine, şi atît de mare, încît nici în culmea prosperităţii, nici în culmea adversităţii, nimeni să nu-ţi poată critica tulburarea, ci să-ţi admire superioritatea.

53. *Diligent şi inteligent[1].* Diligenta execută iute ceea ce inteligenţa gîndeşte îndelung[2]. Graba e patimă a proştilor, care, nevăzînd hopul, acţionează fără luare-aminte. înţelepţii, dimpotrivă, păcătuiesc de obicei ca zăbavnici, căci luarea-aminte vine din observare. Ineficienta amînării compromite uneori succesul judecăţii. Promptitudinea e mama norocului: mult a făptuit cine n-a lăsat nimic pe mîine. Augustă deviză: aleargă încet.

54. *Fii brav cuminte[1].* Pe leul mort îl păruiesc şi iepurii[2]. Cu curajul nu-i de glumit[3]; dacă cedează prima oară, va trebui să cedeze şi-a doua, şi tot aşa pînă la sfîrşit; şi va trebui să-nvingă aceeaşi greutate tîrziu, cînd mai bine-ar fi fost pe loc. Bravura cugetului o-ntrece pe cea a trupului; e ca spada, trebuie să stea pururi în teaca cuminţeniei sale, gata la nevoie. E straja persoanei: mai dăunătoare e decăderea cugetului decît cea a trupului. Mulţi au avut înzestrări eminente, dar, lipsindu-le îndrăzneala aceasta a inimii, au părut morţi şi au sfîrşit înmormîntaţi în delăsarea lor: căci nu fără prevedere natura săritoare a-mbinat la albină dulceaţa mierii cu ascuţişul acului. în trup sînt şi nervi, şi oase: cugetul să nu fie doar moliciune.

52 *...cumpătul:* Cf. Disc, XIV; *Or.,* 8, 55.

53 *Diligent şi inteligent:* Cf. Disc, XXI; *Ase.,* XXX.

53- *gîndeşte îndelung:* Cf. proverbul „Pensar despacio y obrar aprisa" („Gîndeşte încet şi acţionează iute").

53- *aleargă încet:* în lat., „festina lente", sentinţă atribuită de Suetonius lui Augustus.

54 *Fii brav cuminte:* Cf. *Ase,* XLVII; *Crit.,* II, 8; III, 6.

54 *Pe leul mort...:* Vezi *Pol,* nota 72.

54[3] *Cu curajul nu-i de glumit*: Vezi zicala populară înregistrată de Rodriguez Marin, „No hay burlas con el amor", („Cu dragostea nu-i de glumit"), folosită şi de Calderon ca titlu al uneia dintre comediile sale.

55. *Om al răbdării[1].* Dovedeşte inimă mare, cu sînuri de pacientă. Nu te grăbi şi nu te pasiona niciodată. Fii mai întîi stăpîn pe tine însuţi şi vei fi apoi şi al celorlalţi. Trebuie să umbli prin spaţiile timpului pînă în centrul prilejului. Zăbava prudentă pîrguieşte succesele şi coace tainele. Cîrja timpului e mai eficace decît măciuca ghintuită a lui Hercule. Dumnezeu însuşi ne pedepseşte nu cu bastonul, ci cu sorocul[2]. Mare vorbă: „Timpul şi cu mine, cît încă doi."[3] Chiar Fortuna premiază aşteptarea cu măreţia răsplăţii.

56. *Bune improvizaţii[1].* Nasc dintr-o fericită promptitudine. Pentru ea, nu există nici ananghii, nici întîmplări, graţie vioiciunii şi dezinvolturii sale. Unii chibzuiesc mult, ca pe urmă să rateze totul, iar altora le reuşeşte totul, fără a fi chibzuit înainte. Sînt capacităţi antiperistatice[2] care, încolţite, acţionează mai bine; obişnuiesc să fie monştri cărora, cînd improvizează, le reuşeşte totul, dar care, premeditînd, ratează totul: ce nu le vine-n minte pe loc, deloc, nu-i de apelat la mai tîrziu. Iuţii sînt aplaudabili, pentru că dovedesc o capacitate prodigioasă: în idei, subtilitate; în fapte, cuminţenie.

57. *Mai siguri sînt reflexivii*[1]. Foarte repede, dacă bine[2]. Ce se face-n grabă în grabă se desface[3], dar ceea ce trebuie să dureze o veşnicie trebuie să zăbovească încă una ca să se-njghebeze. Nu interesează decît perfecţiunea şi numai reuşita dăinuieşte. Intelectul cu adîncimi cîştigă eternităţi. Ceea ce valorează mult costă mult, deoarece şi cel mai preţios dintre metale e cel mai lent şi mai greu.

55[1] *Om al răbdării:* Cf. *Disc,* III.

55 *nu cu bastonul, ci cu sorocul:* Vezi *Disc.,* III, nota 48.

55[3] Timpul...: Vezi *ibidem,* nota 50.

56[1] *Bune improizaii:* Cf. *Er.,* III; *Disc,* XV; *Ase,* XIV, XVI, XVIII.

56[2] *antiperistatice:* Vezi *Disc.* XV, nota 117. 57... *reflexivii:* Cf. Disc, XV, nota 115.

57[2] *Foarte repede...* Vezi *Disc,* XV, nota 115.

57[3] *Ce se face-n grabă în grabă se desface:* Cf. *Pild.,* 13, 11: „Substantia fes-tinata minuetur" („Bogăţia adunată în grabă se împuţinează, numai cel ce-o adună pe încetul o înmulţeşte"), sentinţă citată şi de Ignacio de Loyola, în aşa-numita *Carta de perfeecion,* care se afla în mîna tuturor elevilor din colegiile iezuite, vezi *Monumenta ignatiana, Epistolae,* I, Madrid, 1903, pp. 495-510, vezi p. 505, scrisoare din 7 martie 1547. Vezi BP-OC[1], p. 386, nota 57. Cf. şi proverbul lat. „Quod cito fit, cito perit" („Ce se face repede repede piere"). Giovanni Botero îi atribuie papei Clement al VUI-lea reflecţia „le cose importanţi non si possono presto e ben risolvere", *Detti memorabili,* vezi RN-OM, p. 121, nota 5.

58. *învaţă să te adaptezi*[1]. Nu trebuie să te arăţi tuturora la fel de priceput, nici să foloseşti mai multe forţe decît e nevoie; să nu faci risipă nici de ştiinţă, nici de merite: bunul şoimar nu lansează către pradă mai multe răpitoare decît e nevoie ca s-o vîneze. Nu te arăta mereu, căci mîine-poimîine nu vei mai uimi. Să ai totdeauna o noutate cu care să străluceşti, întrucît cine zilnic dezvăluie mai mult întreţine mereu aşteptarea şi nu i se descoperă niciodată hotarele marii capacităţi.

59. *Om cu zaţ bun*[1]. în casa Fortunei, dacă intri pe uşa plăcerii, ieşi pe cea a durerii, şi invers; atenţie, dar, la sfîrşit, îngrijindu-te mai mult de norocul de la ieşire decît de aplauzele de la intrare. Restriştea comună a norocoşilor este că au începuturi foarte prielnice şi sfârşituri nespus de tragice. Apogeul nu stă-n aplauzele vulgare de la intrare, căci toate sînt aplaudabile, ci în simţirea obştească de la ieşire, căci rari sînt cei regretaţi; rareori îi însoţeşte norocul pe cei ce ies; pe cît se-arată de curtenitor cu cei ce vin, pe-atît de nepoliticos cu cei ce pleacă.

60. *Judecăţi bune*[1]. Unii se nasc prudenţi; intră-n învăţătură cu acest avantaj al bunului-simţ nativ, şi astfel au şi parcurs jumătate din drumul către succese. Cu vîrsta şi experienţa, raţiunea se coace deplin, şi ei ajung la o judecată foarte cumpănită; urăsc orice capriciu ca pe-o ispită a cuminţeniei, şi mai cu seamă în probleme de stat, unde, datorită importanţei lor supreme, se cere siguranţă fără greş. Asemenea oameni merită să stea la cîrmă, fie pentru mînuirea ei, fie pentru sfat.

61. *Eminenţă în ce-i mai bun*[1]*: o* mare singularitate într-o pluralitate de desăvîrşiri. Nu poate exista erou fără vreo culme sublimă; mediocrităţile nu sînt obiect al aplauzelor. Eminenţa într-o slujbă remarcabilă te scoate din vulgaritatea comună şi te-nalţă la categoria excepţionalului. A fi eminent într-o profesie umilă înseamnă

58 *învaţă să te adaptezi:* Cf. *Disc,* XIII; *Or.,* 30,277.

59 *Om cu* za; *bun:* Cf. *Disc,* XII; Ase, XXXV. Cf. şi *Eccl.,* 7, 8: „Melior est finis orationis, quam principium" („Mai bun este sfîrşitul unui lucru decît începutul lui") şi proverbul: „No la entrada, sino la salida hace a los hombres ventu-rosos" („Nu intrarea, ci ieşirea îi face pe oameni norocoşi"). E, de fapt, un loc comun al înţelepciunii universale, dovadă şi proverbul românesc: „Sfirşilul laudă începutul". Sp. *dejo,* pe care l-am tradus prin „zaţ", are, aşadar, aici sensul de sfîrşit sau ceea ce rămîne din ceva.

60 *Judecăţi bune:* Cf. Disc., XXV; *Or.,* 24, 96.

61 *Eminenţă în ce-i mai bun:* Cf. *Er.,* VI.

a fi ceva în puţin: cu cît oferă mai multă delectare, cu atît mai puţină glorie. Excelarea în domenii privilegiate e oarecum o trăsătură a suveranităţii: impune admiraţia şi atrage afecţiunea.

62. *Lucrează cu unelte bune*[1]. Unii vor ca extrema subtilităţii lor să troneze în josnicia uneltelor: satisfacţie primejdioasă, vrednică de o pedeapsă fatală. Destoinicia ministrului n-a ştirbit niciodată măreţia patronului; mai curînd, toată gloria succeselor recade apoi asupra cauzei principale, ca şi, dimpotrivă, ocara. Faima merge totdeauna cu primii. Nu zice niciodată: acela a avut miniştri buni sau proşti, ci: acela a fost meşter bun sau prost. Să treacă, aşadar, prin alegere, prin examinare, fiindcă lor li se va încredinţa nemurirea unei reputaţii.

63. *Excelare cu întîietate*[1]. Iar dacă şi cu eminenţă, îndoită. Mare avantaj să joci mînaîntîi, deoarece în condiţii egale cîştigi. Mulţi ar fi fost fenicşi în slujbele lor, dacă nu le-ar fi luat-o alţii înainte. Primii se-aleg cu toată moştenirea faimei, pentru cei de după ei rămîne subzistenţa obţinută prin proces[2]; oricît ar năduşi, nu pot ispăşi vulgarul beteşug al imitaţiei. Subtilitate de prodigioşi a fost născocirea de noi drumuri pentru eminenţe, numai să le garanteze însă cuminţenia încercările. înţelepţii şi-au făcut loc în catalogul eroilor prin noutatea preocupărilor. Unii vor să fie mai degrabă primii în a doua categorie decît secunzi în prima.

64. *învaţă să te păzeşti de necazuri*[1]. A te feri de neplăceri e cuminţenie utilă. înţelepciunea evită multe: este Lucina[2] norocului şi, ca atare, a mulţumirii. Veştile rele nu le da şi, cu atît mai puţin, nu le primi: trebuie să li se interzică intrările, cu excepţia celei a leacului. Unora li se corup urechile de cît dulce aud în linguşiri; altora, de cît amar ascultă-n bîrfeli, şi sînt unii care nu pot trăi fără vreo neplăcere cotidiană, cum nici Mitridate fără otravă[3]. Regulă a păstrării tale nu e însă nici voinţa de a-ţi pri-cinui un necaz de-o viaţă ca să-i faci o dată plăcere altuia, fie el cel mai apropiat. Să nu păcătuieşti niciodată împotriva propriei

62" *...unelte bune:* Cf. *Pol,* pp. 121-122: *Disc,* X; *Or.,* 51, 258.
63 *Excelare cu îndietate:* Cf. *Er.,* VII.
63[2] *...prin proces:* Vezi *Er.,* Vil, nota 48.
64" *...necazuri:* Cf. *Er.,* XIII; *Or.,* 31, 64, 163; *CriL,* I, 9.
64[2] *Lucina:* Zeiţă protectoare a naşterilor la romani.
64[3] *Mitridate fără otravă:* După cum se ştie, acest rege al Pontului, temîndu-se să nu fie otrăvit de duşmani, s-a imunizat luînd zilnic mici doze de otravă.

tale fericiri ca să-i faci pe plac celui ce dă sfaturi şi rămîne afară, iar în orice împrejurare, ori de cîte ori ar fi de ales între a-i face altuia o bucurie şi a-ţi face ţie rău, o lecţie de folos spune că mai bine să se amărască celălalt acum decît tu pe urmă şi fără leac.
65. *Gust ales*[1]. Se cere cultivat, ca şi ingeniozitatea. Excelenţa înţelegerii reliefează apetitul dorinţei, iar apoi, plăcerea posesiunii[2], înălţimea unei capacităţi se cunoaşte după elevaţia înclinaţiei. O mare capacitate, spre a se împlini, are nevoie de un obiect mare; aşa cum marile îmbucături sînt pentru gurile mari, materiile sublime pentru sublimele firi. îi ştiu de frică cele mai îndrăzneţe obiecte, şi cele mai sigure desăvîrşiri îşi pierd încrederea în sine; sînt puţine cele de primă mărime: fie rară preţuirea. Gusturile se desprind prin relaţii şi se moştenesc prin continuitate: mare noroc să comunici cu cineva ce-1 are-n apogeu. Totuşi nu trebuie să declari că totul îţi displace, pentru că e una din exagerările prosteşti, mai odioasă din afectare decît din nesă-buire. Unii ar vrea[3] ca Dumnezeu să creeze altă lume şi alte perfecţiuni pentru mulţumirea fanteziei lor extravagante.
66. *Atenţie ca să-ţi iasă bine lucrurile,.* Unii iau aminte mai mult la rigoarea direcţiei decît la fericirea atingerii scopului, dar totdeauna mai greu atîrnă discreditul nefericirii decît nestrămu-tarea diligentei. învingătorul n-are de dat socoteală. Cei mai mulţi nici nu observă exactitatea circumstanţelor, ci rezultatele bune sau proaste, drept care nu-ţi pierzi niciodată reputaţia cînd îţi atingi scopul. Un sfîrşit bun poleieşte totul[1], chiar dacă-1 dez-
65[1] *Gust ales:* Cf. *Er.,* V; *CriL,* I, 3; Seneca, *Scrisori,* XXXDC: „Nici o fire aleasă nu se mulţumeşte cu ce e umil şi meschin", ed. cit., p. 96.
65[2] *Excelenţa înţelegerii... plăcerea posesiunii:* Cu alte cuvinte, excelenta înţelegere a lucrurilor înalţă dorinţa şi sporeşte satisfacţia de a le poseda. Aforismul acesta e important şi pentru precizarea doctrinei despre gust a lui Graciân, precursor al esteticii moderne.
65[3] *Unii ar vrea:* Aluzie la Alfonso al X-lea cel înţelept, ironizat şi în *Crit.,* I, 3. Vezi Romera Navarro, *El Criticon,* I, p. 144. nota 58.
66[1] *Un sfîrşit bun...:* Dezvoltare a sentinţei latineşti „Finis coronat opus", pătrunsă în fondul paremiologic spaniol: „El fin corona la obra" (Rodriguez Marin) sau „Al fin se cânta la gloria" (Correas). S-a discutat mult dacă Graciân nu teoretizează aici o sentinţă întîlnită în toate limbile modeme, „scopul scuză mijloacele", din care însă lipseşte un element esenţial introdus de doctrina iezuită, anume ca şi scopul, şi mijloacele să fie licite, drept care Romera Navarro atrage atenţia că varianta „Cum finis est licitus, etiam media sunt licita" apare pentru prima dată în lucrarea *Medulla Theologiae* a iezuitului Busenbaum, în 1650, la trei ani după publicarea *Or.*
mint greşelile mijloacelor, căci e o artă să mergi împotriva artei, dacă altminteri nu poţi dobîndi fericirea de-a ieşi bine. 67. *Preferă slujbele nplaudabile*[1]. Mai toate lucrurile depind de satisfacţia celorlalţi. Preţuirea e pentru desăvîrşiri ceea ce e favo-niul pentru flori: suflare şi viaţă. Sînt slujbe expuse aclamaţiei universale, şi sînt altele, deşi mai mari, deloc vizibile; acelea, săvîrşindu-se în văzul tuturora, captează bunăvoinţa obştească; acestea, deşi mai dăruite cu excelenţă şi har, rămîn în taina imper-ceptibilităţii lor: venerate, dar neaplaudate. Printre suverani, biruitorii sînt cei proslăviţi, şi de-aceea regii Aragonului au fost atît de aplaudabili ca războinici, cuceritori şi mărinimoşi[2]. Marele bărbat să prefere slujbele celebre, pe care toţi să le vadă şi să le-mpărtăşească, şi să rămînă imortalizat prin sufragiile obşteşti. 68. *Cultivă înţelegerea.* E de mai mare desăvîrşire decît să cultivi memoria, întrucît şi e mai mare. Uneori trebuie să reaminteşti, alteori să previi. Unii renunţă să facă tocmai lucrurile care-ar fi fost în apogeu, pentru că nu le trece prin gînd; ajute-i atunci observaţia prietenească să înţeleagă foloasele. Unul din cele mai mari avantaje ale minţii este să realizeze ce e important. Fără aceasta, rămîn neîmplinite multe izbînzi. Să dea lumina cel ce-o are şi să o ceară cine o cerşeşte[1]: acela cu prudenţă, acesta cu atenţie; e de ajuns o aluzie. E necesară această subtilitate cînd e în joc folosul celui ce deşteaptă[2]; cată să arăţi bun-gust şi să treci la mai mult de nu va fi de-ajuns: o dată ce ai nu-ul, porneşte în căutarea lui *da* cu dibăcie, căci de cele mai multe ori nu-1 obţii fiindcă nu încerci.
69. *Nu te pleca unei toane vulgare*[1]. Mare om cel ce niciodată nu se supune unor impresii capricioase. E lecţie de pre-
67[1] *Preferă slujbele aplaudabik:* Cf. *Er.,* VI şi, mai ales, VIII; *Disc,* X; *Ase,* XXVII. Seneca, *Scrisori,* XXIX, ed. cit., p. 78: „La ce-ţi va ajuta atunci această mult lăudată filozofie [...]? [...] să cîntăreşti părerile, nu să le numeri. "
67[2] *războinici, cuceritori şi mărinimoşi:* Se referă, în ordine, la Pedro al III-lea cel Mare (1236-1285), Jaime I Cuceritorul (1208-1276) şi Alfonso al V-lea cel Mărinimos (1416-1458), una din figurile istoriei aragoneze cele mai elogiate de Graciân.
68 *cine o cerşeşte:* Adică cine e lipsit de lumină să o ceară celui ce o are, celui înzestrat cu înţelegerea limpede a lucrurilor.
68[2] *celui ce deşteaptă:* Adică în folosul celui ce dă sfatul, nu doar în al aceluia care-1 primeşte.
69 *Nu te pleca unei toane vulgare:* Cf. *Disc.,* XIV; *Or.,* 24.

vedere reflecţia despre sine, o cunoaştere a dispoziţiei tale reale şi preîntîmpinarea ei, ba chiar înclinarea spre cealaltă extremă, pentru a găsi, între natură şi artă, acul de balanţă al bunu-lui-simţ[2]. început al îndreptării e cunoaşterea de sine. Căci sînt monştri ai neobrăzării: au veşnic cîte-o toană şi-şi schimbă simţurile cu ele; şi, veşnic tîrîţi de-această pornire grosolană, se angajează în mod contradictoriu. Şi necumpătarea aceasta nu corupe

doar voinţa, ci atacă şi judecata, alterînd vrerea şi înţelegerea.
70. *învaţă să refuzi*[1]. Nu trebuie să concezi orice, nici oricui. E de aceeaşi importanţă ca şi ştiinţa de-a concede, iar pentru cei ce guvernează[2] e prudenţă de nelipsit. Aici vine modul: e mai preţuit iju-ul unora decît da-ui altora, pentru că un *nu* poleit place mai mult decît un *du* sec. Sînt mulţi care mereu au *nu-ul* pe limbă, şi strepezesc totul cu el: *nu-ul* e mereu primul la ei şi, chiar dacă pe urmă conced tot, nu sînt preţuiţi fiindcă a precedat acea strepezeală dintîi. Refuzurile nu trebuie formulate pe nepusă masă; dezamăgirea fie servită în dumicaţi; nici nu refuza detot, căci ar însemna să retezi dependenţei orice speranţă. Rămînă totdeauna cîteva resturi de nădejde, ca să-ndulcească amărăciunea refuzului. Golul bunăvoinţei fie umplut de curtenie, şi absenţa faptelor fie suplinită de vorbele bune. Nu-ul şi da-ul[3] sînt scurte la spus. dar cer multă gîndire.
71. *Nu fi inconsecvent, cu purtare anormală*[1]*:* nici din născare, nici din afectare. Bărbatul cuminte a fost mereu acelaşi în tot ce e desăvîrşit, ceea ce înseamnă reputaţie de om priceput. în schim-
69[2] *acul de balanţă...:* Emblema „Prudentes" de Alciati are ca element principal o balanţă, ilustrînd sentinţa lui Cleobul: „Măsura e lucrul cel mai bun", Dio-genes Laertios, *op. cit.,* I, 93, ed. cit., p. 143.
70 *învaţă să refuzi:* Cf. *Disc,* XXII; *Or.,* 14, 132, 235; *Crit.,* II, 11; III, 3.
70[2] *pentru cei ce guvernează:* Romera Navarro (OM. p. 148) citează afirmaţia atribuită de G. Botero *(Detti memorabili,* fol. 5r) cardinalului Enrico Gaetano: „Mi disse che chi non sapeva negare, non sapeva regnare...; non mi par cosa nissuna piu difficile â un Prencipe che di saper negare con gratia e con satisfattione altrui." Correas înregistrează proverbul: ‚£1 que no sabe negar, no sabe reinar".
70[3] JVu-ul *şi* da-ul: Cf. Antonio Perez, *Primeras cartas,* CXLX, BAE, t. XIII, p. 488: „Şi poate tocmai de-aceea a trebuit să fie cele mai scurte dintre toate da-ul şi nu-ul, pentru ca oamenii să fie repede dezamăgiţi că înseşi cuvintele destinate să dezamăgească sînt cele mai scurte" (AH-BG. OC, p. 173 a).
71 JVu *R inconsecvent...:* Cf. *Disc,* VI.

bare, să depindă de cea a cauzelor şi-a meritelor[2]. în materie de cuminţenie, variaţia este urîtă. Sînt unii care zilnic sînt altfel; pînă şi înţelegerea le este inegală, cu atît mai mult voinţa şi chiar norocul: albul da-ului lor de ieri e azi negrul nu-ului, dezmin-ţindu-şi mereu propria reputaţie şi dezorientînd opinia celorlalţi. 72. *Om hotărît*[1]. Mai puţin dăunătoare e proasta executare decît nehotărîrea. Lucrurile nu se strică atîta cînd curg, cît dacă băltesc. Există oameni şovăielnici, care au nevoie în toate de o premo-ţiune[2] străină; şi uneori aceasta nu provine atît din perplexitatea judecăţii, de vreme ce o au pătrunzătoare, cît din ineficacitate. A ridica obiecţii e ingenios, dar şi mai mult e a găsi o dezlegare la neajunsuri. Sînt alţii care în nimic nu se complică, au judecată mare şi fermă; au venit pe lume pentru slujbe sublime, fiindcă înţelegerea ageră le înlesneşte reuşita şi rezolvarea; îşi găsesc totul făcut, căci unuia dintre ei[3], după ce-a dat legi unei lumi, i-a rămas timp şi pentru alta; iar dacă le stă chezaş norocul, se aventurează cu mai mare siguranţă.
71[2] *a cauzelor* ji-a *meritelor...* Singura modificare de opinie justificabilă e cea care ţine de schimbarea obiectivă a circumstanţelor („cauze şi merite), consideraţie înscrisă într-o îndelungată tradiţie, atestată bunăoară în proverbul latinesc „Prudentis est mutare consilium: stultus sicut luna mutatur" („Caracteristic înţeleptului este să-şi schimbe părerea: prostul se schimbă ca luna") sau de reflecţii ca aceea a lui Cicero:, Jsemo doctus unquam mutationem consilii inconstantem dixit esse" *(Ep. ad Atticum.,* XVI, 8, „Nici un înţelept nu a spus vreodată că schimbarea părerii e inconstantă"), în linia cărora se înscriu şi proverbe spaniole ca: „Del sabio es mudar parecer" (Sbarbi) sau „El sabio muda consejo" (Rodrîguez Marin) sau „El sabio muda consejo, y el necio no". S-a observat însă că reflecţia lui Graciân urmează o linie sapienţială paralelă, în care constatarea îndreptăţirii unei schimbări de opinie este însoţită de un calificativ, precum în Seneca: „Non est turpe cum re mutare consilium" (De *beneficiis,* V, XXXVIII) sau „A nuevo fecho ha menester nuevo consejo" *{La Celestina* sau „A nuevo negocio, nuevo consejo" (Hernân Nufiez). Vezi RN-OM, p. 150; AH-BG. OC, p. 173.
72[1] *Om hotărît:* Terminologia acestui aforism corespunde problemei teologice „de auxiliis" (BP-BG. OC, p.390).
72[2] *premoţiune:* Termen de strictă specialitate, consemnat abia în primul *Dic-cionario de Autoridades:* „Mocion anterior que inclina â algun efecto u opera-cion". Frecvent utilizat în limbajul teologic din sec. al XVI-lea şi al XVII-lea. O chestiune disputată aprins a fost aşa-numita *premopune fizică (predeterminarea),* care i-a dezbinat pe dominicani, partizani ai predeterminării, şi pe iezuiţi, partizani ai armonizării graţiei sau harului cu liberul arbitru. Vezi RN-OM, p. 152, nota 4.
72[3] *unuia dintre ei:* Aluzie la Fernando Catolicul, căruia, după ce a dat legi Lumii Vechi, i-a rămas timp şi pentru Lumea Nouă. Aluzia a fost clarificată de Arturo del Hoyo (AH-BG. OC, p. 173b).

73. *învaţă să foloseşti eschiva*[1]. Este ieşirea din impas a cumin-ţilor. Cu eleganţa unei vorbe de duh obişnuiesc să iasă din cel mai întortocheat labirint. De gîlceava cea mai încurcată scapă graţios cu un zîmbet: pe asta-şi întemeia curajul cel mai mare dintre marii căpitani[2]. Stratagemă curtenitoare a refuzului, a schimba vorba, şi nu e mai mare pricepere decît a te face că nu pricepi.
74. *Nu fi intratabil*[1]. în locurile cele mai populate se găsesc adevăratele fiare. Inaccesibilitatea e viciul celor ce nu se cunosc pe sine şi-şi schimbă toanele o dată cu galoanele[2]. Nu-i mijloc potrivit spre a te face stimat să-ncepi prin a supăra. Să-1 vezi pe unul din monştrii aceştia intratabili mereu înzăuaţi în obraznica lor sălbăticie! Cei, spre nefericirea lor, dependenţi de ei vin a le vorbi ca la o luptă cu tigrii, la fel de înarmaţi cu bold şi teamă. Ca să urce în post. s-au făcut plăcuţi tuturora şi. o dată aici. vor să se despăgubească supărîndu-i pe toţi. Deşi ar trebui, prin slujbă, să fie ai multora, nu sînt ai nimănuia prin asprime sau aroganţă. Pedeapsă curtenească pentru asemenea inşi e să-i ţii deoparte, răpindu-le cuminţenia şi frecventarea.
75. *Alege-ţi model eroic*[1]*:* mai mult pentru emulaţie decît pentru imitaţie. Există exemplare de măreţie, texte însufleţite ale reputaţiei. Fiecare, în slujba sa, să şi-i propună pe cei dintîi, nu atît ca să-i urmeze, cît ca să-i întreacă. Alexandru[2] nu pe Ahile îngropat 1-a plîns, ci pe sine însuşi, încă nenăscut bine întru strălucire. Nimic nu stîrneşte ambiţii-n cuget ca goarna faimei altora[3]: aceeaşi care descurajează invidia însufleţeşte generozitatea.

76. Nu *fi pus doar pe glumă*[1]. Prudenţa se cunoaşte după seriozitate, care se bucură de mai mult credit decît ghiduşia. Cine e

73 *...eschiva:* Cf. *Disc.,* IV; *Ase.,* XVII.

73[2] *cel mai mare dintre căpitani:* Se referă la Gonzalo de Cordoba, Marele Căpitan.

74 *Nu* fi *intratabil:* Cf. Disc, XXII; *Or.,* 221; *Crit.,* I, VI.

74[2] *galoanele:* In original, „muda los humores con los honores", cf. proverbul lat. „honores mutant mores".

75 *Alege-ţi model eroic:* Cf. *Er.,* XVII; Cicero, *Pro Archia,* 10, 24.

75[2] *Alexandru:* Vezi *Er.,* nota 89. Cf. şi Petrarca, son. 154: „Giunto Ales-sandro a la famosa tomba" (BP-BG. OC[1], p. 390).

75[3] *goarna faimei altora:* Vezi *Er.,* XVIII, nota 90.

76[1] *Nu fi pus doar pe glumă:* Cf. Disc, IX; *Or.,* 79,244,275; Seneca, De *tran-quillitate animi,* 17.

pus doar pe glumă nu-i niciodată om adevărat. Pe-aceştiaîi punem pe-acelaşi plan cu mincinoşii, nedîndu-le crezare: unora, de teama minciunii, celorlalţi, de-a zeflemelii. Nu se ştie niciodată cînd vorbesc cu cap, ceea ce e ca şi cum nu l-ar avea. Nu e necaz mai mare ca un haz necurmat. Alţii-şi fac renume de mucaliţi, dar îşi pierd creditul de cuminţi. Jovialitatea trebuie să-şi aibă momentul său. pe toate celelalte, seriozitatea.

77. *învaţă* să te deprimi cu *top*[1]. Judicios Proteu: cu doctul, doct, şi cu sfîntul. slînt. Mare artă de a-i cîştiga pe toţi, fiindcă asemănarea atrage bunăvoinţă. Ob.servă firile şi adaptează-te fiecăruia: seriosului şi jovialului, urmează-le curentul, făcînd transformare politică: urgentă pentru dependenţi. Această mare subtilitate a vieţii necesită o mare capacitate; mai puţin dificilă pentru bărbatul universal ca ingeniozitate în cunoştinţe şi ca fire în gusturi.

78. *Arta începerii*[1]. Prostia intră totdeauna dînd buzna, căci toţi proştii sînt înfipţi. însuşi simplismul lor, care-i împiedică mai întîi să observe neajunsurile, îi scapă apoi şi de mîhnirea dezastrelor. Dar Cuminţenia începe cu mult tact; cercetaşii ei sînt Luarea-aminte şi Prevederea: merg în recunoaştere, ca să purceadă fără riscuri. Orice Temeritate e osîndită de Chibzuinţă la prăvălire, chiar dacă Norocul o absolvă uneori. Trebuie să mergi cu socotinţă pe unde te temi de mari adîncimi: să atace Sagacitatea şi să cîştige teren Prudenţa. Sînt praguri mari astăzi în relaţiile cu oamenii; e bine să mergi aruneînd mereu sonda.

79. *Umoare cu umor*[1]. Moderat, e înzestrare, nu cusur. Un grăunte de voioşie dă gust bun la orice. Şi cei mai mari oameni joacă piesa hazului, care atrage simpatia universală. Căutînd însă mereu la obrazul cuminţeniei şi purtînd respect cuviinţei. Alţii dintr-o vorbă de duh îşi fac scurtătură de ieşit din orice încurcă-

77" *învaţă să te deprinzi cu toţi:* S-a observat influenţa doctrinei lui Ignado de Loyola asupra acestui aforism: „Ayuda aun el conformarnos con sus condiciones condescender con ellos; y disimular con ellos y salir con nosotros, haciendonos omnia omnibus". Ribadeneyra. *Ratio quam in gvbemandis,* în *Afonumenta. Serie quarta. Scripta de St. Işnatio,* 1.1, Madrid, 1904, *apud* AH-BG. OC, p. 175 a. Cf. şi 1 *Cor.,* 9, 22: „Omnibus omnia factus sum" („Tuturor toate m-am făcut").

78[1] *Arta începerii:* Adică arta de a începe o acţiune, o operă, sau de a aborda o întreprindere. S-a semnalat asemănarea dintre acest aforism şi *EI deseoso* de Miquel Comalada, inspirat din Ramon Llull (BP-BG. OC, p. 391).

79 *Umoare cu umor.* Cf. *Disc,* IX; *Or.,* 76, 241.

tură, căci sînt lucruri ce trebuie luate în glumă, şi uneori tocmai acelea pe care celălalt le ia mai în serios. E semn de seninătate, de cîrlig la inimi.

80. *Atenţie la primirea ştirilor*[1]. Trăim mai mult din ştiri, cel mai puţin din ce vedem: trăim încrezîndu-ne în ceilalţi. Auzul e a doua uşă a adevărului[2] şi cea principală a minciunii. De obicei, adevărul se vede, în mod excepţional se aude; rareori ne ajunge în stare pură şi cu atît mai puţin cînd vine de departe; aduce totdeauna şi un amestec din afectele prin care trece. Patima vopseşte în culorile ei tot ce atinge, cînd ostilă, cînd binevoitoare; tinde mereu să impresioneze: mare grijă cu cine laudă, mai mare cu cine ocărăşte. Aici e nevoie de toată atenţia spre a descoperi intenţia mijlocitorului, cunoscînd dinainte pe ce picior este. Fie precauţia piatră de încercare a capului şi calpului[3].

81. Fă *uz de primenirea strălucirii*[1]. E privilegiu de fenix. Excelarea e supusă îmbătrînirii, şi cu ea, faima; deprinderea micşorează admiraţia, iar o noutate mediocră învinge de obicei şi cea mai mare eminenţă îmbătrînită. Fă uz, aşadar, de renaştere în curaj, în minte, în toate: aventurează-te în noutăţi de splendoare, răsărind de multe ori ca soarele, schimbînd teatrele strălucirii, pentru ca într-unui lipsa şi-n altul noutatea să atragă aici aplauzele, şi acolo dorinţa.

82. *Nu epuiza niciodată nici răul, nici binele*[1]. La măsură în toate a redus un înţelept toată înţelepciunea[2]. Suprema dreptate

80 *...primirea ştirilor:* Cf. Or., 9,45, 115, 227.

80[2] *a doua uşă:* în vechea fiziologie, văzul ocupa primul loc în ierarhia simţurilor, pe locul al doilea situîndu-se auzul, care trebuia să fie controlat întotdeauna de văz. Cf. Herodot, *Istorii,* I, 8: „Auzul este martor mai puţin fidel decît văzul"; şi proverbul: „Oigamos, pero no Io creamos hasta que Io veamos" (Rodri-guez Marin, „Să auzim, dar să nu credem pînă nu vedem").

80[3] *capului şi calpului:* în original, joc de cuvinte între *falto* şi *falso,* întîlnit şi în alte locuri, printre care *Or.,* 181 şi 273.

81 *...primenirea strălucirii:* Cf. £r.,XVI; Disc, IX; Or., 269. Cf. şi Marţial, *Epigrame,* IV, 29, 3: „Rara iuvant: primis sic maior gratia pomis" etc. („Raritatea dă preţ lucrurilor: astfel, primele fructe plac mai mult").

82 *răul... binele:* Cf. *Crit.,* I, 5.

82[2] *toată înţelepciunea:* Aluzie la maximele lui Pittacos („Ne quid nimis", „Nimic prea mult"), Horaţiu, *Satire,* 1, 1,106 („Est modus in rebus", „JE o măsură în lucruri") şi cu deosebire Seneca, *De beneficiis,* II, XII, 6, Cf. şi *Ecci,* 7, 17: „Nu fi drept peste măsură şi nu te arăta prea înţelept".

devine strîmbătate[3], iar portocala prea stoarsă dă suc amar. Nici în plăcere nu trebuie să ajungi la extreme. Chiar şi mintea se epuizează dacă o forţezi, şi cine mulge ca tiranul va scoate sînge-n loc de lapte[4].

83. *îngăduie-ţi cîte o abatere venială*[1]. Căci o neglijenţă poate fi uneori cea mai bună recomandare a înzestrărilor. Invidia îşi are ostracismul ei, cu atît mai josnic, cu cît mai criminal; acuză perfecţiunea că păcătuieşte nepăcătuind[2] şi osîndeşte totul pentru că e perfect în totul; se face Argus ca să caute cusururi în tot ce-i foarte bun. măcar pentru-a se mîngîia. Blamul loveşte, ca trăsnetul, cele mai semeţe reliefuri[3]. Dormiteze, dar, din cînd în cînd Homer[4]. simulînd cîte o neglijenţă în ingeniozitate sau în curaj, nicicînd în cuminţenie însă. spre-a linişti reaua-voinţă, ca să nu crape-nveninală: e ca şi cum ţi-ai zvîrli pelerina în ochii taurului invidiei ca să salvezi nemurirea.

84. *învaţă să te foloseşti de duşmani*[1]. Toate lucrurile trebuie să ştii cum să le apuci, nu de tăiş, că vatămă, ci de plăsea, că apără[2]; mult mai mult. emulaţia. Bărbatului înţelept îi sînt mai de folos duşmanii decît prostului prietenii. O rea-voinţă poate netezi munţi de greutăţi pe care hatîrul nici nu s-ar încumeta să-i atace.

82[3] *dreptate... strimbătate:* Conform adagiului latinesc „summum ius, summa injuria" („cel mai mare drept, cea mai mare nedreptate"), citat de Cicero *(De offi-ciis,* I, 10, 33). Cf. şi zicala spaniolă: „Derecho apurado, tuerto ha tornado" („Drept pînă la cap, strîmb s-a arătat").

82 *sînge-n loc de lapte:* Cf. PW., 30, 33.

83 *abatere* ***veniaUt.*** Cf. Er., XLX.

83[2] *păcătuieşte nepăcătuind:* Cf. Plinius cel Tînăr, *Scrisori,* 9, 26, 1: „Nihil peccat nisi quod nihil peccat".

83[3] *trăsnetul.. .reliefuri:* Ovidiu, *Remediile iubirii.* 369-70: „Tot ce-i înalt e de pizmă bătut, cum e cerul de vînturi, Ori cum pe piscuri de munţi fulgeră dreapta lui Zevs" (Trad. Maria-Valeria Petrescu); Horaţiu. Ode, 2, 10, 11-12: „feriuntque summos fulgura montes" (‚4ar trăsnetele care în munte se-nteţesc pe creştete doar cad", trad. N. I. Herescu).

83[4] *Homer:* După cum spune Horaţiu *(Arta poetică,* 359): „Indignor quandoque bonus dormitat Homerus" („Mă indignez că şi bunul Homer uneori dormitează", trad. Ionel Marinescu).

84 ... *duşmani:* Cf. Or., 224. — Amelot. în traducerea sa, semnalează că încă Machiavelli prezentase doctrina dezvoltată în acest aforism: „Cînd soarta vrea să înalţe pe un principe, îi pune-n faţă duşmani, lupte, spre a-i exercita curajul şi iscusinţa şi spre a-1 face să urce pe cea mai înaltă treaptă a posibilităţii sale" *(Principele, passim).*

84[2] *...apără:* Aceeaşi idee în Or., 224.

Multora măreţia le-au făurit-o rău-voitorii lor. Mai crudă e linguşirea decît ura, fiindcă aceasta scoate negreşit petele pe care cealaltă le ascunde. Cumintele îşi face din pică oglindă mai fidelă decît cea a afecţiunii şi-şi preînfîmpină detractarea cusururilor sau şi le-ndreaptă, căci mare e paza cînd trăieşti în hotar cu o rivalitate, cu o rea-voinţă.

85. *Nu fijocher*[1]. Năravul a tot ce-i excelent e că multul uz îi devine abuz: tocmai pentru că e rîvnit de toţi, sfîrşeşte prin a-i dezgusta pe toţi. Mare necaz să nu fii bun la nimic, dar nu mai mic să vrei a fi la toate; aceştia ajung să piardă de mult ce-au cîştigat, şi sînt apoi la fel de detestaţi pe cît fuseseră-nainte de doriţi. Se întîlnesc astfel de jocheri în tot soiul de perfecţiuni, încît, pierzîndu-şi preţuirea dintîi pentru raritate, se-aleg cu dispreţul pentru vulgaritate. Singurul leac al oricărei extreme e de-a păstra o mijlocire-n strălucire: excesul trebuie să stea-n desăvîr-şire, şi moderaţia-n fălire. O torţă, cu cît străluceşte mai tare, cu atît se mistuie mai mult şi durează mai puţin. Orice avariţie în apariţie[2] este răsplătită cu cîştig în preţuire.

86. *Preîntîmpină vorbele rele*[1]. Vulgul are multe capete şi deci mulţi ochi pentru răutate şi multe limbi pentru defăimare. Se-ntîmplă să circule prin el cîte o vorbă rea care stigmatizează cea mai înaltă reputaţie, iar dacă devine poreclă comună, dă gata bunul nume; prilejul i-1 dă îndeobşte vreun neajuns bătător la ochi, cusururi ridicole, hrană a răutăţii pentru clevetelile ei; există, într-adevăr, stigmate-iscoade ale rivalităţii particulare aflate-n slujba răutăţii obşteşti, căci sînt şi guri ale relei-voinţe, ruinînd mai iute o mare faimă cu o glumă decît cu o neobrăzare. E foarte uşor să dobîndeşti faimă proastă, deoarece răul e foarte credibil şi costă scump să-1 ştergi. Bărbatul cuminte să evite, aşadar, restriştile acestea şi să ţină piept cu atenţia sa vulgarei insolenţe, căci e mai uşor să previi decît să-ndrepţi[2].

85 Nu *fijocher:* Vezi *Disc.,* XI, nota 89; cf. *Or.,* 82, 177, 285, 299.

85[2] *avariţie în apariţie:* Introducem acest joc de cuvinte compensator, în original, „escaseces de apariencia".

86 *Preîntîmpină vorbele rele:* Cf. *Or.,* 226; *Crit.,* II, 5.

86[2] *...să-ndrepţi:* Cf. adagiul roman „Praestat cautela quam medela" devenit, în variantă spaniolă, „Mas vale precaver que tener que remediar" (Sbarbi) sau „Mâs vale un *por si acaso* que un *jquien pensara!"*

87. *Cultură şi împodobire*[1]. Omul se naşte barbar; se izbăveşte de animalitate cultivîndu-se. Cultura făureşte persoane, cu atît mai mult cu cît e mai mare. în temeiul ei a putut numi Grecia barbar tot restul universului. Neştiinţa e tare grosolană. Nimica nu cultivă mai bine ca ştiinţa. Dar, dacă despodobită, şi învăţătura a devenit grosolană. Nu numai intelectul trebuie să fie împodobit, ci şi vrerea, şi încă mai mult conversaţia. Se găsesc oameni împodobiţi din fire cu eleganţă lăuntrică şi exterioară, în concepte şi-n cuvinte, în gătelile trupului, care sînt precum coaja, şi-n înzestrările sufletului, care sînt fructul. Sînt alţii, dimpotrivă, atît de necioplţi, încît toate ale lor, şi uneori calităţi eminente, şi le-au întinat cu o nesuferită dezordine barbară.

88. *Comportarea să fie la-nălţime*[l], căutîndîn ea sublimitatea. Marele bărbat nu trebuie să fie mărunt în purtare.

Nu purica niciodată mult lucrurile, cu atît mai puţin pe cele neplăcute, căci deşi a observa totul ca într-o doară e de folos, nu la fel e a voi să cercetezi totul cu tot dinadinsul. Trebuie să procedezi îndeobşte cu o generalitate cavalerească, lăstar de filotimie. Mare parte din guvernare stă în disimulare[2]; se cade să treci cu vederea cele mai multe lucruri între rude, între prieteni, şi mai cu seamă între duşmani. Orice tipicăreală e supărătoare, iar în caracter, de nesuferit. A veni şi-a reveni asupra unui necaze un soi de manie. Şi, îndeobşte, felul de-a se purta al fiecăruia va fi după cum îi este inima şi capacitatea.

89. *Cunoaştere de sine[1]:* firea, ingeniozitatea, judecăţile, afectele. Nu poţi fi stăpîn pe tine însuţi, dacă mai întîi nu te cunoşti. Există oglinzi pentru chip, nu şi pentru cuget[2]: fie-ţi aşa ceva discernătoarea reflecţie despre tine. Şi chiar dacă ţi-ai uita ima-

87 *Cultură ţi împodobire:* Cf. Disc, XVIII.

88[1] *Comportarea...:* Cf. *Disc.,* III; *Ase,* 24.

88[2] guvernare... *disimulare:* Cf. sentinţa „Nescit regnare, qui nescit disimulare", atribuită împăratului Tiberiu şi folosită şi de Ludovic al Xl-lea al Franţei.

Vezi *Er.,* II.

89[1] *Cunoaştere de sine:* Cf. *Er.,* IX; *Disc,* VIII: *Or..* 34, 161, 225, 238; *Crit.,* II, 11. Batllori şi Peralta văd în acest aforism o reminiscenţă a examenelor de conştiinţă prescrise în educaţia iezuită, vezi Ignacio de Loyola, *Exercitia,* 24—43; *Constitutiones,* 3, 1, 11; 4,4,3-4.

89[2] *oglinzi... cuget:* Cf. Seneca, *De tranquillitate animi,* 1; *Iac.,* 1, 23; „omul care priveşte în oglindă faţa firii sale".

ginea exterioară, păstrează-ţi-o pe cea interioară, ca s-o îndrepţi, ca s-o ameliorezi. Cunoaşte-ţi puterile cuminţeniei şi-ale perspicacităţii înainte de-a întreprinde ceva; pipăie-ţi cerbicia înainte de-a te avînta; sondează-ţi adîncurile şi cîntăreşte-ţi capacitatea în orice împrejurare.

90. *Arta de a trăi mult[1]:* să trăieşti bine. Două lucruri vin iute de hac vieţii: prostia sau ticăloşia. Unii şi-au pierdut-o pentru că n-au ştiut s-o păstreze, alţii pentru că n-au vrut. Aşa cum virtutea îşi este propria răsplată[2], tot astfel viciul îşi este pedeapsă sieşi: cine trăieşte repezit în viciu sfîrşeşte iute în două feluri[3]; cine trăieşte repezit în virtute nu moare niciodată. Integritatea cugetului se transmite trupului, şi lungă e socotită viaţa bună[4] nu doar în intensiune, ci şi în extensiune.

91. *Acţionează totdeauna fără scrupul de imprudenţă[1].* Teama de nereuşită la cel ce acţionează devine numaidecît evidenţă pentru cel ce priveşte, cu atît mai vîrtos dacă este rival. Dacă judecata îşi face scrupul şi-n căldura pasiunii, mai tîrziu, la rece. se va osîndi pentru prostie notorie[2]. Sînt primejdioase acţiunile la care prudenţa stă în cumpănă: mai sigură ar fi renunţarea. Cuminţenia nu admite dubii: păşeşte totdeauna în amiaza luminii raţiunii. Cum poate ieşi cu bine o întreprindere care, abia pusă la cale, se şi vede condamnată de neîncredere? Iar dacă şi decizia cea mai promovată cu un *nemine discrepante[2]* lăuntric se-ntîmplă să eşueze, ce mai aşteaptă cea care a debutat în şovăiala raţiunii şi-n relele presimţiri ale judecăţii?

90 *Arta de a trăi mult:* Cf. *Crit.,* II, 10.

90[2] *...propria răsplată:* Cf. Claudianus, *Panegyricus dictus Manlio Tlieodoro consuli,* 1: „Ipsa quidem Virtus praetium sibi".

90[3] *sfîrşeşte... în două feluri:* Adică îşi pierde şi viaţa, şi reputaţia.

90[4] *lungă e... viaţa bună:* Cf. Seneca, *Scrisori,* XCIII: „Longa est vita, si plena est" („Viaţa este lungă, dacă este deplină", ed. cit., p. 331).

91 *...imprudenţă:* Cf. *Disc,* II. îndemnul din acest epigrafe ambiguu, şi cu atît mai mult dacă luăm în considerare cele ce urmează, dar interpretarea ulterioară îi clarifică sensul: să acţionezi ori de cîte ori nu există dubii ale prudenţei. Vezi RN-OM, p. 187, nota 1.

91[2] *căldura pasiunii... la rece:* Graciân specifică aici cazul cel mai riscant pentru prudenţă, care trebuie să opineze şi atunci cînd cugetul e cuprins de pasiune.

91[3] *nemine discrepante [approbatus]:* Adică „aprobat fără ca nimeni să fie de altă părere"; era formula scrisă după numele unui student care fusese promovat de toţi examinatorii săi.

92. *Creier superior[1]:* zic în toate. E întîia şi suprema regulă a lucrării şi-a vorbirii, cu atît mai recomandabilă cu cît slujbele sînt mai mari şi mai înalte. Mai preţios e un dram de cuminţenie decît ocale de subtilitate[2]. E o păşire sigură, deşi nu prea aplaudată, dar reputaţia de om cuminte e însuşi triumful faimei: va fi de ajuns să-i mulţumeşti pe cuminţi, a căror aprobare e piatra de încercare a succeselor.

93. *Om universal[1].* Alcătuit din toate desăvîrşirile, valorează cît mulţi. Face viaţa preafericită, împărtăşind această desfătare celor apropiaţi. Varietatea însoţită de perfecţiune e bucuria vieţii. Mare artă cea de-a şti să profiţi de tot ce e bun. Şi de vreme ce natura 1-a făcut pe om un compendiu al întregii firi prin eminenţa sa, facă din el arta un univers prin exercitarea şi cultivarea gustului şi-a intelectului.

94. *Necuprindere a capacităţii[1].* Bărbatul atent ferească-se să-i fie sondată adîncimea, fie a ştiinţei, fie a valorii, dacă vrea să fie de toţi venerat: dczvăluiască-se cunoaşterii, nu înţelegerii. Nimeni să nu-i dibuiască limitele capacităţii, din pricina văditei primejdii de dezamăgire. Să nu dea niciodată prilej cuiva să-1 priceapă pe de-a-ntregul: mai mari efecte de veneraţie au părerea şi dubiul pînă unde ajunge capacitatea fiecăruia dccît evidenţa ei, oricît ar fi de mare.

95. *A şti să întreţii aşteptarea[1]:* trebuie s-o alimentezi necurmat; multul făgăduiască mai mult, şi cea mai bună faptă fie maz[2] pentru şi mai bune. Nu miza totul de la prima mînă: mare ştiinţă e să ştii a-ţi drămui forţele, în ştiinţă, şi a-ţi grăbi triumful.

92 *Creier superior.* Cf. Er., X; *Or.,* 28, 43; *Crit.,* III, 6.

92[2] *dram... ocale:* Formulare bazată pe „reforma" unor proverbe curente: „Mas vale onza de prudencia que arroba de ciencia", „Mas vale onza de juicio que quintal de talento" etc. (Correas). Cf. şi *Er.,* X, p. 58. Vezi în acest sens RN-OM,p. 188, nota 2.

93 *Om universal:* Cf. Disc., VII; *CriL,* I. 9.

94 *Necuprindere a capacităţii:* Cf. *Er..* 1; *Or.,* 3.

95 *A şti să întreţii aşteptarea:* Cf. *Er.,* I; Disc, XIII; *Or.,* 58.

95[2] *fie maz:* Echivalăm astfel sp. „envidar de mayores", printr-un termen împrumutat tot din lexicul jocurilor de cărţi, *maz* fiind suma ce se adaugă la miză.

96. *Despre marea sindereză*[1]. E tronul raţiunii, baza prevederii, căci, datorită ei, nimerirea ţintei costă puţin. E noroc ceresc, şi încă cel mai rîvnit, ca întîiul şi cel mai bun: prima piesă din armură, de-o atare urgenţă, încît nici o alta care i-ar lipsi unui om nu l-ar califica drept lipsit; minusul ei se vede maxim. Toate lucrările vieţii depind de înrîurirea ei şi toate-i cer confirmarea, căci totul trebuie să fie cu creier. Constă dintr-o înclinare înnăscută către tot ce-i mai potrivit cu raţiunea, însoţindu-se totdeauna cu ce-i mai nimerit.
97. *Dobîndeşte şipăstiează-ţi reputaţia.* E uzufructul faimei. Costă scump, fiindcă naşte din eminenţe, care sînt la fel de rare pe cît de comune sînt mediocrităţile. O dată dobîndită, e lesne de păstrat. Obligă mult şi realizează şi mai mult. Prin sublimitatea originii şi-a sferei sale e un soi de maiestate cînd devine veneraţie; totuşi, numai reputaţia substanţială e mereu valoroasă.
98. *încifrează-ţi voinţa*[1]. Pasiunile sînt portiţele cugetului. Cea mai practică ştiinţă constă în disimulare; cine joacă descoperit riscă să piardă. Rezerva precautului lupte cu atenţia curiosului: lincşilor cuvîntului. sepiile lăuntrului. Gustul nu-ţi fie cunoscut, pentru a nu-ţi fi prevenit, de unii ca să-1 contrazică, de alţii ca să-1 măgulească.
99. *Realitate şi aparenţă*[1]. Lucrurile nu trec drept ceea ce sînt, ci drept ceea ce par; sînt rari cei ce privesc pe dinăuntru şi mulţi cei ce se mulţumesc cu aparenţa. Nu e de-ajuns să ai dreptate cu chip de rea-credinţă.
96[1] *Despre marea sindereză:* Cf. *Er.,* III; *Disc,* XVII; *Or.,* 92; *Crit.,* II, 11. *Sin-dereza* sau, cum am echivalat alteori, *bunul-simţ,* provine de la gr. *synteresis,* păstrare, conservare, şi denumeşte virtutea şi capacitatea naturală şi înnăscută a sufletului de cunoaştere şi înţelegere a principiilor morale care ne cer să trăim drept şi cuviincios, în terminologia ascetică, spre deosebire de *sineidezâ* (gr. *syneidesis).* care denumeşte capacitatea de a aplica principiile generale ale judecăţii morale la cazuri particulare. Termenul de *sindereză* se foloseşte şi în sensul mai general de discernămînt, raţiune practică sau bun-simţ. Pentru o discuţie mai amănunţită, vezi Hellmut Jansen, *Die Grundbegriffe des Baltasar Graciăn,* ed. cit., pp. 33 şi urm.
98 *încifrează-ţi voinţa:* Cf. *Er.,* II; *Or.,* 130,146.
99 *Realitate şi aparenţă:* Cf., *Disc.,* XIII; *Or.,* 94, 130.

100. *Bărbat dezamăgit*[1]*:* creştin înţelept, curtean filozof. Dar să nu pari aşa. necum s-o simulezi. Filozofarea e discreditată, deşi e îndeletnicire de căpetenie a-nţelepţilor. Ştiinţa cuminţilor nu mai are autoritate. Seneca a introdus-o la Roma; s-a păstrat o vreme pe la curţi; azi trece drept impertinenţă. Dezamăgirea a fost însă totdeauna hrana prudenţei, desfătarea integrităţii.
101. *Jumătate de lume iîde de cealaltă jumătate, în prostia tuturora*[1]. Sau totul e bun, sau totul e rău, după păreri; unul goneşte după ceea ce altul prigoneşte. Prost insuportabil cel ce vrea să ordoneze orice obiect după propriu-i concept. Desăvîrşirile nu depind de un singur plac: atîtea gusturi cîte chipuri, şi la fel de variate. Nu-i defect fără afect, nici nu trebuie să te descumpăneşti din pricină că un anumit lucru nu le place unora, căci nu vor lipsi alţii care să-1 preţuiască; dar nici aplauzele acestora să nu-ţi fie prilej de înfumurare, pentru că alţii îl vor condamna. Regula adevăratei mulţumiri e aprobarea bărbaţilor reputaţi şi care-şi pot da părerea în acea ordine de lucruri. Nu trăim după o singură părere[2], nici după un singur obicei, nici într-un singur veac.
102. *Stomac pentru mari dumicaţi ai soartei*[1]. în trupul prudenţei, o pipotă nu e partea cea mai neînsemnată, deoarece o mare capacitate e alcătuită din părţi mari. Bunele noroace nu-1 împovărează pe cine merită altele mai mari: ceea ce pentru unii e indigestie pentru alţii e înfometare. Mulţi sînt cei cărora orice fel de mîncare foarte ales le cade greu din cauza puţinătăţii firii lor, necrescută şi nenăscută pentru slujbe atît de sublime; relaţiile cu lumea li se amărâsc, iar din pricina fumurilor ce se ridică din reputaţia lor calpă, ajung să-şi piardă capul[2]; sînt în mare primejdie în locurile înalte, şi nu-i încape pielea, pentru că nu încape-n
100[1] *Bărbat dezamăgit:* Cf. *Crit.,* I, „Cititorului"; II, 2. — Seneca, *Scrisori,* V. De notat structura ritmică a aforismului, pe care am căutat s-o păstrăm, aici ca şi în alte locuri, şi în traducere.
101[1] *Jumătate de lume...: Cf.* £r., V, DC; Crit, I, 11 (laînceput): II, 11.
101[2]...o *singură părere:* Sentinţă din Persius, 5, 53: „velle suum cuique est. nec voto vivitur uno" (..Fiecăruia ambiţia sa, nu trăieşti după o singură dorinţă").
102[1] *Stomac...:* Cf. *Er.,* IV; *Disc.,* XX; *Or.,* 292. Reamintim că textul inspirator al acestui aforism este G. Botero *(Detti memorabili,* fol. 49 vr.).
102[2] *...să-şi piardă capul:* Cf. Seneca, *De brevitate vitae,* XIII, 7: „O quantam caliginis mentibus nostris obicit magna felicitas" („O, ce nori răspîndeşte pe minţile noastre o mare fericire").

ei norocul. Arate, aşadar, marele bărbat că încă-i mai rămîn sînuri pentru lucruri şi mai mari şi fugă cu cea mai mare grijă de orice ar putea da semne de inimă îngustă.
103. *Fiecăruia demnitate pe măsură*[1]. Fie-ţi toate faptele, dacă nu ale unui rege, demne de unul, după sfera ta; purtarea regească, în limitele sorţii tale cuminţi: sublimitate în fapte, elevaţie-n cugetări. Şi-n toate asemuie-te unui rege, prin merite, dacă nu în realitate, căci veritabila suveranitate stă în integritatea moravurilor; nu va avea de ce să pizmuiască măreţia cine-i poate fi exemplu. Mai ales cei din preajma tronului să ia ceva din adevărata superioritate; împărtăşească-se mai degrabă din înzestrările maiestăţii decît din ceremoniile vanităţii, fără a năzui

la imperfecţiunea înfumurării, ci la reliefarea miezului.
104. *Ia pulsul slujbelor*[1]. îşi au felurimea lor: cunoaştere de magistru şi care pretinde luare-aminte; unele cer curaj, altele subtilitate. Sînt mai lesne de împlinit cele care depind de rectitudine şi mai greu cele ce depind de artificiu: cu o fire bună, nu e nevoie de mai mult pentru acelea; pentru acestea, nu-s de-ajuns nici toată atenţia şi vigilenţa. Anevoioasă ocupaţie a guverna oameni, dar şi mai şi nebuni sau proşti[2]: e nevoie de creier dublu cînd ai de-a face cu cine n-are deloc. Slujbă de neîndurat cea care te solicită pe de-a-ntregul, cu ceasuri numărate şi muncă neschimbată; mai bune sînt cele libere de plictiseală, îmbinînd varietatea cu gravitatea, deoarece alternarea împrospătează gustul. Cele mai preţioase sînt cele ce presupun o dependenţă mai mult sau mai puţin îndepărtată. Şi cea mai rea e aceea care la urmă te face să asuzi la descărcarea omenească[3] şi, mai vîrtos, la cea divină[4].
103[1]. *..demnitate pe măsură:* Cf. £r., „Către cititor"; Ifose, XVI; *Or.,* 184. 104 *Ia pulsul slujbelor:* Cf. *Disc,* I; *Ase,* XXX.
104[2] *Anevoioasă ocupaţie...:* Cf. *Ase,* XXX: „Don Esteban de Esmir, episcop de Huesca, pildă universală pentru prelaţi, docţi şi sfinţi..., cu tot atîta prudenţă ca şi ascuţime, cumpănea într-o zi că e nevoie de mare creier ca să guvernezi nebuni şi de şi mai mult ca să conduci ignoranţi."
104[3] *descărcarea omenească:* în original, ‚4a residencia humana", sintagma completă fiind *juicio de residencia,* adică judecată de descărcare, un fel de „inventar", cum am spune azi, la care erau supuşi cei mai înalţi funcţionari la expirarea mandatului lor, cînd li se cerea socoteală amănunţită de felul cum şi—1 îndepliniseră. Cf. *Crit.,* III, 11: „trato de tomar residencia a sus ministros", unde am tradus „începu a cere seamă miniştrilor săi" (Univers, 1987, p. 732).
104[4] *cea divină:* „Judecata de descărcare divină" e, desigur, Judecata de apoi, numită şi de Cervantes „residencia universal" *(Don Quijote,* II, 42).

105. Nu *fi obositor*[1]. Omul cu un singur negoţ şi o singură manie e de obicei apăsător. Concizia e măgulitoare şi mai rentabilă: cîştigă prin curtenie tot ce pierde prin scurtime. Ce-i bun, de-i scurt, de două ori bun; şi chiar răul, dacă-i puţin, nu-i atît de rău. Mai eficace sînt chintesenţele decît peltelele. Şi e un adevăr ştiut că omul lung rar e priceput[2], nu atît în latura materială a staturii, cît în cea spirituală a discursului. Sînt oameni ce-s mai mult povară decît podoabă universului, scule abandonate, pe care toţi le ocolesc. Discernătorul să evite a deranja, şi cu atît mai puţin pe marile personaje, care trăiesc nespus de ocupate, şi-ar fi mai rău să-1 tulburi pe unul dintre ele decît tot restul lumii. Ce-i bine spus se spune iute.
106. *Nu face paradă de noroc*[1]. Mai mult ofensezi lăudîndu-te cu rangul decît cu persoana. A-ţi da aere este odios: îţi era destul să fii pizmuit. Consideraţia o dobîndeşti cu atît mai puţin cu cît o cauţi mai mult; ea depinde de respectul celorlalţi şi, ca atare, nu o poţi lua, ci s-o meriţi pe-a celorlalţi şi s-o aştepţi. Slujbele înalte cer gravitate potrivită exercitării lor, fără de care nu se pot practica în mod demn. Păstreaz-o pe cea cuvenită ca să te achiţi în esenţă de obligaţiile lor; n-o epuiza, ajut-o; şi toţi cei ce fac pe activii[2] în slujbă arată că n-o meritau şi că rangul le e superior. Dacă e să te afirmi, fă-o mai degrabă prin eminenţa înzestrărilor tale decît prin ceva exterior ţie, căci şi un rege trebuie venerat mai mult pentru persoana decît pentru suveranitatea lui extrinsecă.
107. *Nu arăta mulţumire de sine*[1]. Nici nemulţumit nu trăi, căci e micime, nici satisfăcut, căci e prostie. La mai toţi mulţumirea
105[1] *Nu fi obositor.* Cf. *Disc.,* VIII; *Or.,* 27; *Crit.,* I, 5.
105[2] *omul lung rar e priceput:* Vezi proverbul latinesc: „Homo longus raro sapiens", idee frecvent formulată de Graciân în *Crit.* Despre antecedentele literare, vezi Romera Navarro, *El Criticon,* I, p. 216, nota 12, şi II, p. 221, nota 148.
106[1] *Nu face paradă de noroc:* Cf. *Disc,* IX, XI; *Or.,* 82.
106[2] cei ce *tac pe activii:* în original, ‚Jos que hacen del hacendado"; *hacen-dado* are de obicei la Graciân un sens pozitiv, „activ şi diligent", în opoziţie cu *hazanero,* om care se preface că este activ. (în *Crit.* am rezolvat acest joc de cuvinte prin perechea „om care face treabă" vs. „om care se află-n treabă", optînd însă acum, definitiv, pentru „activ" vs. „aferat".) Aici însă expresia e folosită într-un înţeles total peiorativ, raportîndu-se la cei care, din lăudăroşie, îşi exagerează multitudinea şi importanţa ocupaţiilor. Vezi RN-OM, p. 210, nota 14.
107[1] *... mulţumire de sine:* Cf. *Disc,* II; XIII; *Or.,* 141, 246; *Crit.,* I, 7; II, 5.

naşte din ignoranţă şi devine o fericire neghioabă care, deşi întreţine plăcerea, nu păstrează reputaţia. Cum nu pricepe de-săvîrşirile superlative ale celorlalţi, se bucură de orice mediocritate vulgară a sa. Totdeauna neîncrederea a fost nu doar cuminte, ci şi utilă, fie ca prevedere, pentru ca toate să iasă bine, fie ca mîngîiere, dacă ar ieşi rău; căci restriştile sorţii nu-1 surprind pe cel ce se şi temea de ele. însuşi Homer aţipeşte cîteodată, iar Alexandru cade din rangul şi amăgirea sa. Lucrurile atîrnă de multe circumstanţe, şi ceea ce triumfa într-un loc şi într-o împrejurare, în altele eşuează. Dar incorigibilitatea prostiei stă în faptul că mulţumirea de sine cea mai vană s-a prefăcut în floare şi sămînţa i se înmulţeşte mereu.
108. *Scurtătură pentru a fi persoană*[1]*:* a învăţa să te înconjuri. Relaţiile cu oamenii sînt foarte eficace; se împărtăşesc moravurile şi gusturile, se transmit firea şi chiar ingeniozitatea pe nesimţite. Repezitul, aşadar, cată a se alătura cumpănitului, şi la fel în celelalte firi; cu aceasta va dobîndi moderaţia fără violenţă: e mare dibăcie a şti să te acomodezi[2]. Alternarea contrariilor înfrumuseţează universul şi-1 întreţine, iar dacă produce armonie în ordinea naturală, mai multă în cea morală. Foloseşte-te de această luare-aminte politică în alegerea amicilor şi mai micilor[3] tăi, căci prin comunicarea extremelor, se va potrivi o mijlocie foarte discernătoare.
109. Nu *fi incriminator*[1]. Sînt oameni cu fire sălbatică, fac din toate crimă, şi nu din patimă, ci datorită naturii lor; pe toţi îi condamnă, pe unii pentru că au făcut, pe alţii pentru că au să facă. E semn de cuget mai rău decît crud, şi anume josnic, şi acuză cu atîta lipsă de măsură, îneît din atomi fac bîrne[2] ca să scoată ochii

108 *Scurtătură...:* Cf. *Crit,* III, 8 şi 11.
108[2] *să te acomodezi:* Subînţeles, cu celelalte persoane. Cf. *Or.,* 58.
108[3] *amicilor şi mai micilor:* Echivalăm jocul de cuvinte „familiares"-„fa-mulares".
109 *Nu G incriminator:* Cf. Crit, II, 11.
109[2] *din atomi fac bîme:* Cf. *Mat, 1,* 3. „Quid autem vides festucam in oculo fratris: et trabem in oculo tuo non vides?" („De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău şi bîma din ochiul tău nu o iei în seamă?"). Romera Navarro (OM, p. 215, nota 3) face în acest sens o observaţie ingenioasă: prin sp. *viga* se înţelege atît „bîrnă" în genere cît şi „grinda" sau „puntea" teasculuі *(iga del lagăr),* conform unei versiuni spaniole a cunoscutului proverb: „Vemos la paja en el ojo ajeno, v no la viga del lagăr en el nuestro" (Sbarbi), drept care Graciăn ar utiliza intenţionat vb. sacar, a scoate („para sacar lor ojos"), pentru că untdelemnul şi vinul tocmai cu ajutorul grinzii se scot sau se extrag.

cu ele; vătafi în tot locul, fac galeră din ceea ce ar putea fi elizeu. Dar dacă intervine pasiunea, împing totul la extrem. Dimpotrivă, buna credinţă găseşte scuză la toate, dacă nu intenţia, neatenţia.
110. *Nu aştepta să fii soare în asfinţit.* E maximă a cuminţilor să se lepede de lucruri înainte de a se lepăda ele de ei. învaţă să faci un triumf chiar din propriul tău sfîrşit, căci uneori şi soarele, în plină strălucire, obişnuieşte a se retrage după un nor, pentru ca nimeni să nu-1 vadă căzînd, şi ne lasă nedumeriţi dacă a apus ori ba. Fereşte-ţi fiinţa de apusuri ca să nu-ţi plesnească de restrişti; nu aştepta să ţi se-ntoarcă spatele, căci vei fi îngropat de viu pentru mîhnire şi mort pentru preţuire[2]. Priceputul îşi pensionează la timp calul şi nu aşteaptă ca, poticnindu-se, să stîrnească hohote de rîs în toiul alergării[3]; frumuseţea să-şi spargă oglinda la timp şi cu viclenie, iar nu cu nerăbdare mai tîrziu, văzîndu-şi dezamăgirea.
111. Să ai *prieteni*[1]. E a doua fiinţă. Orice prieten e bun şi înţelept pentru prieten; între ei, totul iese bine. Valorezi atîta cît vor ceilalţi şi. ca să vrea, trebuie să le cîştigi gura prin inimă. Nici o vrăjitorie nu se compară cu bunul serviciu, iar pentru a cîştiga prietenii cel mai bun mijloc e să le faci. Depinde de ceilalţi tot ce avem mai mult şi mai bun. Trebuie să trăim cu amici sau cu inamici; străduieşte-te zilnic să-ţi agoniseşti unul, dacă nu intim, măcar afectuos, căci unii îţi rămîn confidenţi trecînd prin reuşita elecţiunii.
112. *Cîştigă-ţi pioasa iubire*[1]. Căci şi Cauza primă şi supremă o prevede şi o rînduieşte, în cele mai de seamă lucrări ale sale. La concept intri prin afect. Unii se încred atît de mult în merit, încît dispreţuiesc străduinţa; atenţia ştie însă bine cît de mare e ocolul

IW...soare în asfinţit: Cf. *Disc,* **XII;** *Or.,* 28.
110[2] *...pentru preţuire:* Am ţinut, ca peste tot în cazurile asemănătoare, să păstrăm concizia construcţiei metonimice din original, caracteristică de altfel lui Graciân, şi al cărei înţeles este că „vei fi uitat încă din timpul vieţii şi de cei ce te-ar putea regreta, şi de cei ce erau plini de preţuire pentru tine".
1 IO[3] *calul... în toiul alergării:* Vezi îndemnul lui Horaţiu *(Epistole,* I, 1, 8—9): „Solve senescentem mature sanus equum, ne peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat" („Astîmpără-te: deshamă-ţi calul îmbătrînit ca să nu se poticnească tocmai la urmă în rîsul mulţimii", trad. E. Lovinescu).
111 *Si ai prieteni:* Cf. *Or.,* 113,156; *Crit.,* I, 8; **II,** 3.
112[1] *...pioasa iubire:* Traducem textual sp. *pia aîicion,* iubire spirituală, concept ce acoperă, credem, sfera gr. *agape,* în opoziţie cu *eros.* Spre sfîrşitul aforismului apare de altfel şi calificarea acestei iubiri superioare drept „spirituală" (sp. *formal).* De remarcat terminologia de extracţie scolastică şi teologică.
meritelor singure dacă nu sînt ajutate de favoare. Bunăvoinţa înlesneşte şi înlocuieşte totul; ea nu numai presupune totdeauna înzestrările, ci le şi pune[2], precum curajul, integritatea, ştiinţa, pînă şi discernerea; nu vede niciodată laturile urîte, fiindcă nu vrea să le vadă. Naşte de obicei din potrivirea materială în fire, naţie, rudenie, patrie şi slujbă; cea spirituală e mai sublimă în înzestrări, îndatoriri, reputaţie, merite. Toată greutatea e s-o cîştigi, căci de păstrat e lesne. Poţi s-o dobîndeşti prin străduinii şi să-nveţi a o folosi.
113. *La soartă prielnică, pregăteşte-te de cea vitregă*[1]. E chibzuit să-ţi faci vara provizii pentru iarnă, şi e mai lesne: sînt ieftine atunci hatîrurile, e belşug de prietenii. E bine să pui deoparte pentru vremea rea, căci adversitatea e scumpă şi lipsită de toate[2]. Să ai rezervă de amici şi de recunoscători, fiindcă într-o bună zi vei pune preţ pe ceea ce acum nu iei în seamă. Mojicia nu are niciodată prieteni la prosperitate, pentru că-i nesocoteşte[3]; la restrişte, o nesocotesc ei pe ea.
114. *Nu concura niciodată*[1]. Orice pretenţie cu opoziţie ştirbeşte reputaţia; competiţia înclină imediat să stigmatizeze ca să discrediteze. Puţini poartă război cinstit. Emulaţia dezvăluie defectele pe care curtenia le uitase: mulţi au trăit apreciaţi cît timp n-au avut concurenţi. Focul rivalităţii aţîţă sau reînvie nelegiuirile moarte, dezgroapă duhori trecute şi arhitrecute. Competiţia începe cu darea la iveală a petelor, ajutîndu-se cu orice poate şi nu se cade, şi cu toate că uneori, ba chiar cel mai ades, jignirile nu-s arme de folos, îşi găseşte totuşi în ele o josnică mulţumire pentru răzbunare, şi pe-aceasta o scutură cu atîta sete, încît face să sară de pe pete praful uitării. Bunăvoinţa a fost totdeauna paşnică, şi reputaţia binevoitoare.
112[2] *...ci le şi pune:* Cu alte cuvinte, „le pune" acolo unde nu există, atribu-indu-le cui nu le posedă.
113 *La soartă prielnică...: Cf. Or.,* 156; Crit, II. 3.
113[2] *lipsită de toate:* Cf. Ovidiu, *Tristia,* 1,9, 5-6: „Donec eris sospes, multos numerabis amicos: tempora si fuerint nubila, solus eris" („Cît timp vei fi ferice, amicii te-mpresoară. De se-nnorează vremea, tot singur o să fii", trad. de Teodor Naum); Seneca. *Scrisori,* IX: „în jurul celor puternici stă droaie de prieteni" (ed. cit., p. 19).
113[3] *...nesocoteşte:* Cf. proverbul: „Cuando el villano estâ en el mulo, ni conoce a Dios ni al mundo" (Correas, „Cînd mojicul e pe catîr, nu-1 mai cunoaşte nici pe Dumnezeu, nici lumea").
114 *Nu concura niciodată:* Cf. Crit, **II,** 11.

115. *Deprinde-te cu caracterele rele ale celor din anturajul tău*: la fel, cu chipurile urîte; asta-ţi e de-ajutorare cînd la mijloc e-atîrnare. Sînt firi sălbatice, de nu poţi trăi nici cu ele, nici fără ele. E, aşadar, o iscusinţă să te obişnuieşti treptat, ca şi cu urîţenia, pentru a nu te lua prin surprindere în grozăvia împrejurării. Prima oară înspăimîntă, dar încetul cu încetul îţi mai pierzi din prima oroare faţă de ele, iar precauţia previne supărările sau le suportă[2].
116. *Tratează totdeauna cu oameni de calitate.* Poţi să te obligi faţă de ei şi să-i obligi. însăşi calitatea le e cel mai bun zălog al purtării, chiar într-un conflict, pentru că acţionează aşa cum sînt; şi e preferabil să lupţi cu oameni de bine decît să triumfi asupra unor oameni de rău[1]. Cu ticăloşia nu există bune relaţii, pentru că nu se socoteşte datoare integrităţii; de aceea, între ticăloşi nu există niciodată prietenie adevărată[2] şi nici afecţiunea lor nu e de soi bun, fiindcă nu se întemeiază pe onoare. Leapădă-te totdeauna de omul fără ea, căci cine n-o preţuieşte nu preţuieşte virtutea. Iar onoarea e tronul integrităţii.
117. *Nu vorbi niciodată despre tine[1].* Ori ai să te lauzi, şi e înfumurare, ori ai să te blamezi, şi e laşitate, şi, ca minus de cuminţenie în cel ce vorbeşte, e chin pentru ascultători. Dacă trebuie să eviţi aşa ceva în intimitate, mult mai mult în posturi sublime, unde vorbeşti în public şi unde trece numaidecît drept prostie orice aparenţă a ei. Acelaşi neajuns de cuminţenie îl dovedeşti şi vorbind despre cei de faţă, din cauza primejdiei de a te izbi de una din aceste două stînci: a linguşirii sau a ocărîrii.
118. *Cîştigă-ţi renume de curtenitor[1]:* căci e de ajuns spre a te face aplaudabil. Curtenia e principala parte a culturii, un soi de

115 *Deprinde-te...:* Cf. *Or.,* 45,47, 80,115,294.
115[2] ...ie *suportă:* Cf. Ovidiu, Ars *amatoria,* II, 647-648: „Quod male fers, adsuesce; feres bene; multa vetustas lenit" („de-aceea să cauţi A te deprinde să-nduri; timpul e netezitor", trad. de Maria-Valeria Petrescu).
116[1] *oameni de rău:* Preluăm sintagma din original, „gente de mal", pe care Romera Navarro, negăsindu-i nici o altă atestare, o consideră drept creaţie a lui Graciân, după modelul sintagmei *gente de bien.*
116[2] *prietenie adevărată:* Cf. Cicero, *Laelius,* 18, 65: „Amiciţia nisi inter bonos esse non posse" („Nu poate exista prietenie decît între cei buni").
117 *Nu vorbi...:* Cf. *Er.,* XVII; *Crit.,* III, 7 (la început). Unul din *Disticha Catonis* (2,16,1) începe astfel: „Ne te conlaudes, nec te culpaveris ipse".
118 ... renume *de curtenitor*: Cf. £r., XVH; Or., 40,118,156,184,191,226,272

vrajă, şi astfel atrage simpatia tuturora; la fel cum necurtenia, dispreţul şi supărarea universală. Dacă aceasta naşte din orgoliu, e detestabilă; dacă din grosolănie, demnă de dispreţ. Curtenia cată a fi totdeauna mai bine mai multă decît mai puţină, nu însă egală[2], căci ar degenera în nedreptate: e socotită ca o datorie între duşmani, văzîndu-li-se astfel meritul. Costă puţin şi valorează mult; oricine onorează e onorat. Filotimia şi onoarea au un avantaj: şi anume că rămîn, aceea cui o foloseşte, aceasta cui o făureşte.
119. *Nu te face antipatizat[1].* Nu trebuie să provoci aversiunea, căci ea şi fără să vrei dă fuga. Mulţi urăsc gratuit[2], fără să ştie cum sau de ce. Resentimentul întrece bunăvoinţa; pornirea e mai activă şi mai promptă la rău decît dorinţa la bine. Unii mor să se pună rău cu toţi, datorită firii lor iritabile sau iritante. Şi dacă ura apucă să se înstăpînească, ea, ca şi proasta reputaţie, e greu de şters. De oamenii judicioşi se tem, pe clevetitori îi urăsc, de vanitoşi le e scîrbă, pe zeflemitori îi detestă, pe originali îi lasă-n plata lor. Arată deci că stimezi ca să fii stimat, iar de vrei să-ţi faci casă, fă caz de ceilalţi.
120. *Trăieşte cum se obişnuieşte[1].* Pînă şi ştiinţa trebuie să fie la modă, şi cînd nu este, trebuie să ştii a o face pe ignorantul. Discursurile şi gusturile se schimbă după vremuri[2]: nu trebuie să vorbeşti după moda veche şi trebuie să-ţi conduci gustul în chip modern. Gustul capetelor[3] dă sentinţa în orice fel de lucruri. El
118[2] *nu însă egală:* Amelot, în traducerea sa, aminteşte că, după Juan Rufo *(Apotegmas.* 122), a te purta cu toţi oamenii la fel ar însemna să bei şi să mănînci dintr-un singur vas şi să tai pîinea şi ceapa cu acelaşi cuţit.
119 Nu te *face antipatizat:* Cf. *Disc.,* XVI; *Or.,* 6.
119[2] *Mulţi urăsc gratuit:* Cf. *Ioan,* 15, 25: „quia odio habuerunt me gratis" („m-au urît pe degeaba").
120[1] *Trăieşte-n pas cu vremea:* în original, *Vivii* a *Io plătico,* adică „trăieşte aşa cum se practică". Cf. *Disc.,* V, XIX; *Or.,* 43, 120, 133, 155.
120[2] *cum se obişnuieşte:* în original, „a tiempos", locuţiune interpretată ca sinonimă cu „a veces" („uneori" sau „pe rînd"), în RN-OM, p. 235, nota 4; sau cu „en conformidad con los tiempos" („conform vremurilor"), în AH-BG. OC. p. 185b. nota 6. Optăm pentru acesta din urmă.
120[3] *Gustul capetelor:* în original, „El gusto de las cabezas". Or, *cabezas,* fără calificativ favorabil (bune, mai bune etc.) are o nuanţă, spune Romera Navarro (RN-OM. p. 235-236, nota 6), de subapreciere, deoarece, deşi are o valoare indi-vidualizantă şi de personalizare umană, *cabeza* (cap) se aplică şi la întregul unui animal sau al unei vite de orice specie, iar dacă familiile erau numărate, în vederea fixării impozitelor, după numărul de capete, tot după capete se numărau şi turmele de vite; ca atare, „el gusto de las cabezas" echivalează cu gustul celor mulţi sau al celui mai mare număr, cu o nuanţă clar depreciativă.

trebuie urmat cît ţine şi ridicat la eminenţă; cumintele obiş-nuiască-se cu prezentul, chiar dacă mai bun i se pare trecutul, atît în podoabele sufletului, cît şi-n cele ale trupului. Numai în sfera binelui nu e valabilă această regulă de viaţă, pentru că virtutea trebuie practicată totdeauna. A spune adevărul, a te ţine de cuvînt au şi ajuns ceva necunoscut şi par din alte vremuri, iar bărbaţii buni par făcuţi după vremurile bune[4], deşi mereu iubiţi; aşa încît, dacă mai sînt cîţiva, nu sînt la modă şi nici imitaţi. O, mare nenorocire a veacului nostru, ca virtutea să pară ciudată şi răutatea obişnuită! Discernătorul trăiască deci cum poate, dacă nu cum ar vrea. Să ia drept mai bun ce i-a hărăzit, nu ce i-a refuzat soarta.

121. *Nu face caz din non-caz*[1]. Aşa cum unii din toate fac haz, aşa fac alţii caz din toate: vorbesc totdeauna cu importanţă, iau toate de bune, făcînd obiect de dispută şi mister din orice. Puţine lucruri supărătoare trebuie luate în serios, căci ar fi o înverşunare neserioasă; ar însemna să procedezi pe dos dacă ai pune la inimă cele cărora trebuie să le-ntorci spatele. Multe lucruri care erau ceva, o dată părăsite n-au mai fost nimic; iar altele, care nu erau nimic, au însemnat mult pentru că s-a făcut caz de ele. La-nceput e uşor să curmi orice, dar mai tîrziu, nu. Deseori, însuşi leacul face boala. Şi nici nu-i cea mai proastă regulă de viaţă să laşi totul în pace.

122. *Autoritate în vorbă şi-n faptă*[1]. îşi face mult loc peste tot şi-şi cîştigă anticipat respectul. Inrîureşte totul, conversaţia, pre-dicarea, pînă şi umbletul şi chiar privirea şi voinţa[2]. E mare victorie să captivezi inimile. Nu naşte din cutezanţă prostească, nici din tărăgăneala plictisitoare, ci într-o demnă prestanţă născută din firea superioară şi ajutată de merite.

12O[4] *după vremurile bune:* Se subînţelege, ca în toate celelalte situaţii asemănătoare, „după *vechile* vremuri bune".

121 Nu *face caz din non-caz:* Cf. Dsc.,XX; *Or.,* 128.

122[1] *Autoritate în vorbă şi-n faptă:* Cf. *Disc,* II.

122[2] *înriureşte... voinţa:* Cf. *Sir.,* 19, 27: „îmbrăcămintea omului, dezvelirea dinţilor, cînd rîde, şi călcătura lui vestesc ce este în el." La fel, Sf. Ambrozie spune că faţa şi modul de a conversa, de a rîde, de a umbla etc. sînt „interpreţi tăcuţi ai inimii", De *ofRciis,* 1,18, *apud* RN-OM, p. 240, nota 4.

123. *Om neafectat*[1]. La plus de înzestrări, minus de afectare, căci obişnuieşte a fi stigmatul vulgar al tuturora. E tot atît de supărătoare[2] pentru ceilalţi pe cît de apăsătoare pentru cel ce-o întreţine, deoarece trăieşte ca mucenic al grijii şi se torturează cu rigurozitatea. Cu ea, înseşi eminenţele îşi pierd meritul, deoarece sînt judecate ca născute mai degrabă din silnicia artificioasă decît din natura liberă, iar tot ce e natural a fost totdeauna mai plăcut decît artificialul[3]. Afectaţii sînt socotiţi drept străini de obiectul afectării lor[4]. Cu cît faci mai bine ceva, trebuie să ascunzi mai mult efortul, ca să se vadă că desăvîrşirea pogoară de la sine. Dar nici, ca să eviţi afectarea, nu cădea în ea, ostentînd neafectarea. Discernătorul să nu se arate niciodată conştient de meritele sale, deoarece însăşi nepăsarea trezeşte în ceilalţi atenţia. E de două ori eminent cel ce închide toate perfecţiunile în sine. şi nici una în preţuirea lor, şi ajunge pe un drum opus la ţinta aplaudabilităţii.

124. *Să ajungi a fi dorit*[1]. Puţini au ajuns la o asemnea simpatie a oamenilor, iar dacă a cuminţilor[2], fericire. E obişnuită răceala faţă de cei aflaţi la sfîrşit. Sînt mijloace pentru a merita acest premiu de afecţiune: eminenţa în slujbă şi-n înzestrări e sigură; amabilitatea, eficace. Se face dependenţa din eminenţă, astfel încît să se observe că rangul a avut nevoie de tine, nu tu de rang: unii onorează posturile, pe alţii îi onorează ele. Nu e avantaj să te facă bun răul ce-ţi urmează, căci asta nu înseamnă că eşti absolut dorit, ci că e celălalt detestat.

123 *Om neafectat:* Cf. *Ei.,* XVII; Disc, IX; *CriL,* I, 7.

123[2] *supărătoare:* Cf. Quintilian, De *instit.,* I, 6, 40: „nihil est odiosius affec-tatione" („nimic nu e mai supărător decît afectarea", trad. de Măria Hetco); şi B. Castiglione, *II Cortegiano,* 1, 24 şi 28.

123[3] *natural... mai plăcut decît artificialul:* Atitudinea perspectivistă îi permite lui Graciân să formuleze această idee aparent extranee crezului său estetic, care pune în prim-plan importanţa artificiului, a prelucrării naturalului prin artă. a intervenţiei omului în natură prin cultură. O afirmaţie asemănătoare cu cea de mai sus întîlnim însă şi în *Crit.,* III, 20: „Creedme que todo Io artificial es sombra de Io natural, y no mas que un remedo."

123[4] *străini de obiectul afectării lor:* Adică, aşa cum atrage atenţia RN-OM, p. 242, nota 8, „ce arăţi şi vrei să pari asta eşti mai puţin" *(Crit,* 1.7, Univers, p. 123) sau, conform proverbului cules de Rodrîguez Marin, „Dime de que te alabas y te diră Io que te falta" („Spune-mi cu ce te lauzi şi-o să-ţi spun ce-ţi lipseşte").

124 Să *ajungi* a *6 dorit:* Cf. fir., XII; *Disc.,* XI.

124[2] *dacă a cuminplor:* Propozipe eliptică, se poate suplini astfel: „iar dacă [au ajuns la cea] a cuminţilor..."

125. Mi *fi carte verde*[1]. Semn că faima ţi-e putredă este preocuparea de infamia altora. Unii ar vrea, cu petele celorlalţi, să şi le-ascundă, dacă nu chiar să şi le spele, pe-ale lor; sau se consolează, ceea ce e o consolare a proştilor. Acestora le duhneşte gura, căci sînt haznalele scursorilor de mahala. în aşa ceva, pe cît sapi, pe-atît te spurci. Puţini scapă de vreo meteahnă proprie, fie direct, fie pieziş; nu sînt cunoscute greşelile celor puţini cunoscuţi. Atentul ferească-se a deveni catastif de infamii, căci înseamnă să fie răboj detestat şi, deşi viu, suflet mort.

126. *Nu e prost cine face prostia, ci acela care, o dată făcută, nu ştie s-o ascundă*[1]. Afectele trebuie ţinute sub pecete, şi mai mult încă defectele. Toţi oamenii fac greşeli, cu o deosebire însă: deştepţii şi le dezmint pe cele făcute, iar proştii le mint[2] şi cu cele încă nefăcute. Reputaţia constă mai mult în secret decît în faptă; căci dacă nu eşti inocent, fii vigilent[3]. Neglijenţele marilor oameni se observă mai uşor, ca eclipsele marilor luminători. Fie o excepţie de la prietenie a nu-ţi mărtu-

125[1] ...carte *verde:* Cf. *Crit.,* II, 11. Reamintim că prin „carte verde" (sp. „libro verde") Graciân înţelege aici, ca şi în *Crit.,* o „condică a nelegiuirilor". *Libro verde* era cartea în care se înregistra genealogia „creştinilor noi" *(conversos,* evreii convertiţi la creştinism). *Cartea verde* a Aragonului a fost redactată la sfîrşitul sec. al XV-lea. Cf. şi *Crit.,* III. 6 etc.

126[1] *Nu e prost cine face prostia...*: Cf. *Er.*. **II;** *Or.,* 262; *Crit.,* **II,** 11.

126[2] *Ie mint:* în original, „mienten" (mint), care nu are însă, crede Romera Navarro, nici un sens. drept care propune corectura „mientan", de la *menlar,* a menţiona, a pomeni, vezi RN-OM, p. 126, nota 8. Cu toate acestea, nouă nu ni se pare imposibil de interpretat nici forma „mienten" din text, de la *mentir,* a minţi, verb prezent în textele lui Graciân şi cu înţelesurile de a deghiza, a ascunde, a masca, a falsifica, a amăgi, a frustra, utilizată de autor pentru a asigura paralelismul cu „desmienten": „los sagaces desmienten las hechas, y los necios mienten las por hacer". Credem că menfirtrebuie interpretat în acest caz ca avînd o valoare direct tranzitivă violentă, sensul fiind „le mint", adică „le dau drept adevărate". Existenţa atîtor construcţii pereche în textele autorului constituie un argument puternic pentru păstrarea formei

„mienten". chiar dacă într-o accepţie forţată şi personală, împrejurare foarte frecventă la Graciân.
126[3] *inocent... igilent:* Propunem această nouă soluţie de echivalare a jocului de cuvinte din text: „casto... cauto", în locul perechii „prea cast — precaut", din prima versiune a traducerii. Graciân porneşte de la proverbul „Si no eres casto se cauto" (Correas), care traduce proverbul latinesc „Sis castior, sodalis, aut sis cau-tior". Cf. şi „caute nisi caste".

risi defectele nici ei şi nici chiar, de-i cu putinţă, identităţii tale[4]. Te poţi însă folosi aici de cealaltă regulă de viaţă, să înveţi a uita[5].
127. *Dezinvoltura în toate[1].* E viaţă a înzestrărilor, suflu al vorbirii, suflet al făptuirii, relief al înseşi reliefurilor. Celelalte perfecţiuni sînt ornament al naturii, dar dezinvoltura e chiar al perfecţiunilor: pînă şi-n felul de-a gîndi e celebrată. Ţine cel mai mult de privilegiu[2], strădaniei îi este cel mai puţin datoare, căci e superioară şi disciplinei; trece de uşurinţă şi întrece eleganţa; presupune aplomb şi adaugă desăvîrşire. Fără ea, orice frumuseţe e moartă, şi orice graţie, dizgraţie. E comunicabilă curajului, înţelepciunii, prudenţei, înseşi maiestăţii. E scurtătură politică în rezolvarea treburilor de stat şi ieşire cultă din orice impas.
128. *Elevaţie de cuget[1].* Se numără printre cele mai de seamă cerinţe ca să fii erou, deoarece înflăcărează către toate felurile de măreţie: reliefează gustul, măreşte inima, înalţă gîndirea, înnobilează condiţia şi predispune la maiestate. Oriunde s-ar afla, se distinge, iar uneori, dezminţită de pizma sorţii, se face forte să troneze; se lărgeşte în voinţă, oricît ar fi de mărginită în putinţă. Şi-o recunosc drept izvor mărinimia, nobleţea şi orice înzestrare eroică.
129. *Nu te plînge niciodată[1].* Plîngerea discreditează totdeauna. Mai mult slujeşte ca prototip de obrăznicie pentru patimă decît de consolare pentru compătimire; deschide drum cui o aude, ca să facă la fel, iar ştirea ofensei celui dintîi e disculpă pentru ce-1 de-al doilea.
126[4] a ;i*u-ţi mărturisi defectele... nici chiar... identităţii tale:* Regulă strategică şi tactică a prudenţei gracianeşti, ţinînd de aceeaşi sferă a „disimulării" baroce, pe care am întîlnit-o în atîtea rînduri. Precauţia îi cere deci „persoanei" să nu-şi mărturisească defectele nu numai prietenului intim, deoarece şi el s-ar putea folosi cîndva de această taină împotriva ta, dar nici chiar ţie însuţi, propriei tale „identităţi", deşi noţiunea de „identidad" pare (RN-OM, p. 249, nota 15) lipsită de orice fundament etimologic sau uzual, prezentînd doar o vagă analogie cu *per-sonae identitas* din limbajul juridic. Cf. şi proverbul spaniol „Descubrime a el como amigo, y armoseme como testigo" (Rodriguez Marin, „M-am arătat lui ca prieten, şi mi s-a înarmat ca martor").
126[5] *să înveţi a uita:* Este chiar epigraful *Or.,* 262.
127[1] *Dezinvoltura în toate:* Cf. *Er.,* **XIII.**
127[2] *privilegiu:* în original, „privilegio", cu sensul de dar înnăscut. 128[1] *Elevaţie de cuget:* Cf. *Er.,* IV.
129 *Nu tepllnge niciodată:* Cf. *Or.,* **145;** Seneca, *De ta, 2,* 33,1.

Unii, cu plîngerile lor despre jignirile trecute, dau prilej celor viitoare şi, pretinzînd leac sau mîngîiere, atrag satisfacţia şi chiar dispreţul celorlalţi. O mai bună politică e să proslăveşti îndatorările unora, ca să le stea chezaşe altora, iar evocareaUnor hatîruri făcute de absenţi înseamnă a le solicita celor prezenţi: înseamnă a vinde altora creditul unora. Iar bărbatul atent să nu-şi facă niciodată publice nici restriştile, nici defectele: preţuirile însă da, căci ele servesc la încurajarea prietenilor şi descurajarea duşmanilor.
130. *Fă şi fă să pară[1].* Lucrurile nu trec drept ceea ce sînt, ci drept ceea ce par[2]. A valora şi a şti s-o arăţi înseamnă a valora de două ori: ceea ce nu se vede e ca şi cum n-ar fi. Nici raţiunea însăşi nu e venerată cînd n-are faţă pe măsură. Sînt mult mai mulţi amăgiţii decît avizaţii; precumpăneşte amăgirea, iar lucrurile sînt judecate din afară. Există lucruri care sînt cu totul altfel de cum par. Exteriorul plăcut e cea mai bună recomandare a perfecţiunii lăuntrice[3].
131. *Filotimie de caracter[1].* Sufletele îşi au gentileţea lor, o graţie a spiritului, cu ale cărui acţiuni filotime o inimă se umple de distincţie. Nu le e dată tuturora, căci presupune mărinimie. Prima ei preocupare este să-şi vorbească de bine duşmanul şi să acţioneze mai bine. Cea mai mare strălucire şi-o vădeşte în situaţiile răzbunării: nu i le anulează, ci i le ameliorează, pre-schimbînd-o, cînd e cel mai aproape de biruinţă, într-o negîndită generozitate. Este şi politică, ba chiar lamura raţiunii de Stat. Nu face niciodată paradă de triumfuri, căci de nimic nu face, iar cînd i le dobîndeşte meritul, i le ascunde simplitatea.
132. *Fă uz de arhisfat[1].* Calea reprivirii e cea mai sigură, şi mai ales cînd satisfacţia nu e vădită; lasă-ţi timp, fie ca să accepţi, fie
130 *Fă şi fă să pară:* Cf. Disc., **XIII;** *Or.,* 99.
130[2] ... ceea ce pare: Reia identic prima frază din *Or.,* 99, ea însăşi preluată din *Disc.,* XVII. Ea va reapărea aproape identic în *Cril,* I. Romera Navarro (RN-OM, p. 196. nota 1) citează şi sentinţa italiană ‚JLe cose non sono come sono, ma come si vedono" („Lucrurile nu sînt cum sînt, ci cum se văd").
130[3] *a perfecţiunii lăuntrice:* Cf. proverbul (Correas) „La buena cară es carta de recomendacion" (.faţa plăcută e scrisoare de recomandare").
131 *Filotimie de caracter:* Cf. Disc., **IV;** *Or.,* 259.
132 *Fă uz de arhisfat:* Cf. *Disc,* **XI, XV;** *Or.,* 14,55, 70; *Crit.,* I, 10. *Recon-sejo* e un cuvînt creat de Graciân, la fel ca şi altele asemănătoare ca, de pildă, *„remozo* de palacio" *(Disc.,* II), tradus de noi „arhifecior de palat".

ca să te aşezi mai bine: se ivesc noi temeiuri spre-a confirma şi întări judecata. Dacă e vorba de dat, darul e mai apreciat ca mărturie a cuminţeniei decît în plăcerea promptitudinii: totdeauna preţuieşti mai mult ceea ce doreşti. Dacă eşti silit să refuzi, rămîne loc pentru mod şi pentru coacerea *nu-ului,* încît să fie mai gustos; şi cel mai adesea, o dată trecut primul foc al dorinţei, restriştea refuzului nu mai e resimţită, apoi, la rece. Cui cere iute,

acordă-i tîrziu, căci e stratagemă pentru a distrage atenţia.
133. *Mai degrabă nebun cu toţi decît cuminte de unul singur*[1]*:* zic oamenii politici. Căci dacă toţi sînt astfel, nu vei pierde cu nici unul. Dar dacă e singură, cuminţenia va fi luată drept nebunie: se cuvine, dar, să urmezi curentul. Cea mai mare ştiinţă e, uneori, a nu şti sau a te face că nu ştii. Trebuie să trăieşti cu alţii, şi ignoranţii sînt cei mai mulţi. Ca să trăieşti de unul singur, trebuie să fii sau în mare măsură Dumnezeu sau pe de-a-ntregul dobitoc[2]. Eu însă aş modera aforismul, zicînd: mai degrabă cuminte cu cei mai cuminţi decît nebun de unul singur. Unii vor să fie singulari în himere.
134. *Dublează-ţi mijloacele necesare vieţii.* înseamnă a-ţi dubla viaţa. Dependenţa nu trebuie să fie unică, şi nici nu-mbră-ţişa un singur lucru, fie el excepţional: totul să fie în dublu exemplar, şi mai ales cauzele profitului, bunăvoinţei, plăcerii. E molipsitoare nestatornicia lunii, hotar al permanenţei, dar şi mai şi[1] cele ce atîrnă de voinţa umană, care e şubredă. Contra fragilităţii, să avem provizia de rezervă, şi regulă mare în arta vieţii fie dublarea mijloacelor binelui şi folosului. Aşa cum a dublat natura membrele cele mai însemnate şi mai expuse, aşa şi arta pe cele ale dependenţei.
135. *Să nu ai spirit de contradicţie*[1]*:* căci înseamnă a te împovăra cu prostie şi supărare[2]. Contra lui trebuie să conspire cuminţenia. A obiecta la orice poate fi ingenios, dar încăpăţînatul

133 *nebun cu toţi...: Cf. Or.,* 43, 120, 135, 140, 270; *Crit.,* **III,** 4.
133[1] *Ca să trăieşti de unul singur...*: Cf. Aristotel, *Politica,* 1,1,14: „Cine nu este capabil de convieţuire, sau nu are nevoie de ea fiindu-şi suficient sieşi, sau nu face parte din cetate: ca atare, sau e un animal, sau e un zeu."
134 *şi mai şi:* Se subînţelege: „şi mai nestatornice".
135 *spirit de contradicţie:* Cf. *Disc,* **XIV;** *Or.,* 43, 120, 133, 183, 270, 279.
135[2] *supărare:* E vorba de supărarea pe care le-o provoci celorlalţi.

nu scapă fără a trece de prost[3]. Aceştia fac război din dulcea conversaţie şi sînt astfel duşmani mai mult ai celor apropiaţi decît ai celor care nu-i frecventează. în cea mai gustoasă îmbucătură, simţi cel mai rău osul ce-o străbate, asta fiind contrazicerea în clipele plăcute. Sînt proşti pernicioşi care adaugă dobitociei sălbăticia.
136. *Instruieşte-te bine în subiecte*[1]*:* ia numaidecît pulsul treburilor. Mulţi umblă creanga prin raţionamente inutile sau toacă frunza[2] unei limbuţii obositoare, fără a da de miezul problemei; dau roată de-o sută de ori aceluiaşi punct, ostenindu-se şi ostenind, şi nu ajung niciodată în centrul de greutate. Se datoreşte unor înţelegeri confuze care nu ştiu să se descurce. Irosesc timp şi răbdare cu ce-ar fi trebuit să lase deoparte[3]. Şi nu le mai rămîne pentru ceea ce au omis.
137. *înţeleptul să-şi fie sieşi de ajuns*[1]. El[2] îşi era tot avutul şi. cînd se ducea în altă parte, şi—1 ducea pe tot cu sine. Dacă un prieten universal e de ajuns să-ţi ţină loc de Roma şi de tot restul universului, fii-ţi tu însuţi astfel de prieten şi vei putea trăi singur[3]. Cine ţi-ar putea lipsi, dacă n-ar fi nici concept, nici gust mai înalt decît al tău? Vei depinde de tine însuţi, căci e o supremă fericire

135- *încăpăţînatul... prost:* Pentru Graciân, *porfiado* şi *necio* sînt termeni echivalenţi. Cf. şi proverbul cules de Correas: „Hombre porfiado, necio consumado" („Om încăpăţînat, prost patentat").
136 *Instruieşte-te...:* Cf. *Or.,* 52. 62. 131.
136[1] *umblă creanga... toacă frunză:* Echivalăm expresiile „vanse por las rămas".....o por las hojas", dintre care cea de-a doua, *irse por las hojas,* pare creată de Graciân pe tiparul celei dintîi.
136[3] *Irosesc... deoparte:* G. Botero îi atribuise ducelui de Lerma observaţia aceasta *(Detti memorabili,* fol. 3 r.): „Te plictisesc cu ocolurile, introducerile şi cu lungimea politeţurilor, aşa îneît, atunci cînd ajung la miezul cererii lor. tu ţi-ai pierdut răbdarea să-i mai asculţi", apudRN-OM, p. 266, nota 10.
137[1] *înţeleptul...:* Cf. *Or.,* 133; *Crit.,* I, 13; Seneca, *Scrisori,* IX: „înţeleptul se mulţumeşte cu sine", ed. cit., p. 20.
137[2] *El:* Poate fi vorba de Bias, unul din cei şapte înţelepţi, căruia Cicero *(Paradoxa.* I, 1) îi atribuie adagiul „Omnia mea mecum porto" („Tot ce am duc cu mine"), sau. mai curînd. de Stilpon (sau Stilbon), căruia i-1 atribuie Seneca *(Scrisori,* IX): „Omnia bona mea mecum sunt" („Toată averea mea e cu mine", ed. cit.,
p.21).
137[3] *vei putea trăi singur:* Afirmaţia provine din Seneca *(Scrisori,* VI, 7), care i-o atribuie lui Hecaton: „«Mă întrebi, zice el, pînă unde am ajuns? Am ajuns să-mi fiu prieten». Frumos rezultat! Nu va fi niciodată singur" (ed. cit., p. 12).

să fii asemeni Entităţii supreme. Cine poate petrece astfel de unul singur nu va avea nimic de dobitoc, ci mult de înţelept şi totul de Dumnezeu.
138. *Artă de-a lăsa totul în pace*[1]. Şi mai ales cînd e mai răscolită marea obştească sau cea familiară. Sînt trîmbe, furtuni ale voinţei în relaţiile dintre oameni: atunci e cuminte să te retragi în portul sigur al potolirii lucrurilor. Adesea bolile se înrăutăţesc cu leacurile. Lasă natura să acţioneze acolo, iar aici, morala; medicul înţelept trebuie să ştie deopotrivă să prescrie şi să nu prescrie, şi arta stă uneori mai mult în neaplicarea de leacuri. Modul de-a potoli trîmbele vulgare să fie a-ţi lua mîna şi-a aştepta să se calmeze; a ceda timpului acum înseamnă a învinge pe urmă. O fîntînă se tulbură cu un pic de agitaţie; nu se va limpezi din nou cu sila, ci lăsînd-o. Nu e leac mai bun pentru dezordini decît a le lăsa să bîntuie, căci aşa vor cădea de la sine.
139. *Cunoaşte ziua nefastă*[1]*:* căci sînt. Nimic nu-ţi va ieşi bine, şi vei putea schimba jocul, nu şi norocul. După două încercări, se cade s-o cunoşti şi să te retragi, luînd seama dacă e de bine sau nu. Chiar şi în intelect e un ceas bun, căci nimeni nu ştie la orice oră. E un noroc a cugeta nimerit, ca şi a scrie bine o scrisoare. Toate

perfecţiunile atîrnă de moment; nici frumuseţea nu e totdeauna la tanc; discernerea se dezminte, cînd treeîndu-se, cînd întreeîndu-se pe sine; şi totul, spre a ieşi bine, trebuie să aibă zi fastă. Aşa cum unora totul le iese prost, altora totul bine şi cu mai puţine strădanii: cîte unul găseşte totul de-a gata, ingeniozitatea îi este la tanc, firea la punct, şi totul cu stea. Caută atunci să profiţi şi să nu risipeşti nici o fărîmă. Dar bărbatul judicios, la vederea unei piedici, să nu califice fără apel un ceas ca rău, nici, dimpotrivă, pe altul ca bun, căci s-ar putea ca acela să fi fost un păs, iar acesta un pas[2].

140. *Găseşte imediat partea bună din fiecare lucru*[1]. E noroc al bunului-gust. Albina dă iute fuga la dulceaţă pentru fagure, şi

138 *Artăde-alăsa totulînpace:* Cf. *Disc,* XIII; *Or.,* 38, 55, 121.

139 *Cunoaşte ziua nefastă: Cf. Er.,X; Disc,* V, VII, X; *Or.,* 120, 185,282.— Cf. *Sir.,* 14,14: „Nu lăsa nici o zi bună să treacă fără folos şi partea ta din bucuria cuviincioasă să nu te treacă."

139[2] *păs...pas:* Joc de cuvinte compensator.

140 *...partea bună....:* Cf. *Disc,* IX, X; *Or.,* 43, 120, 133, 135, 140, 270.

vipera la amăreală pentru venin. Aşa şi gusturile, unele la ce-i mai bun, şi altele la ce-i mai rău. Nu-i lucru să nu aibă ceva bun, şi mai ales dacă e carte[2], prin cugetare. Firea unora e, aşadar, atît de nenorocită, încît, din o mie de desăvîrşiri, vor da de singurul cusur existent, veştejindu-1 şi trîmbiţîndu-1 numai pe acesta: colectori ai necurăţeniilor din simţiri şi intelecte, împovărîndu-se cu infamii, cu defecte, pedeapsă mai degrabă a proastei elecţiuni decît folosire a subtilităţii lor. Duc o viaţă rea, deoarece se hrănesc mereu cu amăreli şi se nutresc cu neajunsuri. Mai fericit e gustul celor care, din o mie de cusururi, găsesc imediat singura perfecţiune ce le-a picat la bun noroc.

141. Nu *te asculta*[1]. De puţin folos e să-ţi fii ţie însuţi pe plac, dacă nu-i mulţumeşti pe ceilalţi şi, de obicei, dispreţul public pedepseşte satisfacţia particulară. Cine zice despre sine că plăteşte mult li se-ndatorează tuturora. Nu-i a bună să vrei a vorbi şi a te şi auzi, iar dacă a vorbi singur e nebunie, a te asculta faţă de alţii este una dublă. E un năravul celor mari să vorbească cu ritor-nela lui ce *ziceam?*şi-a acelui e?care-i scîrbesc pe ascultători; la fiecare vorbă filează[2] aprobarea sau linguşirea, exasperînd cuminţenia, înfumuraţii vorbesc şi din bagdadie, şi conversaţia lor, cum umblă-n coturni[3] de trufie, cere la fiecare vorbă ajutorul agasant al nerodului *bhie zis!*

142. *Nu trece niciodată din încăpăţînare de partea cea mai rea*[1]*:* doar pentru că adversarul ţi-a luat-o înainte şi a ales-o pe

140 tarte: Plinius cel Tînărîi atribuie această afirmaţie unchiului său. Plinius cel Bătrîn: „obişnuia chiar să spună că nici o carte nu este atît de proastă, încît să nu-ţi poată folosi cît de cît" (Plinius cel Tînăr, *Opere complete,* traducere, note şi prefaţă de Liana Manolache, Univers, Bucureşti, 1977, p. 96). Afirmaţia a făcut carieră şi în literatura spaniolă anterioară lui Graciăn: „Şi în legătură cu aceasta zice Plinius că nu este carte oricît de proastă ar fi, care să nu aibă vreun lucru bun" *(Lazarillo de Tormes,*„Prolog"); „Nu e carte atît de rea, încît să nu aibă ceva bun" *(Don Quijote,* II, 3). Vezi RN-OM, p. 274, nota 6.

141 *Nu te asculta:* Cf. *Or.,* 107; *Crit.,* III, 2.

141[2] *filează:* în original, „orejean", întrebuinţat aici în sensul special şi ieşit din uz în Spania de „a fila cărţile de joc", sinonim deci cu *brujulear.* Sensul acesta a fost clarificat într-o cercetare erudită de Daniel Devoto, „Graciân y el naipe criollo". în *Textos y contextos. Estudios sobre la tradicion.* Biblioteca Romanica Hispanica, Editorial Gredos, Madrid, 1974, pp.312-324.

141[3] *coturni:* Echivalăm astfel sp. *chapines,* încălţăminte exterioară, cu talpa foarte groasă, utilizată şi pentru a le feri pe purtătoare de murdăria drumurilor, dar şi pentru a le înălţa.

142[1] *Nu trece... de partea cea mai rea: Cf.* Disc, XIV; *Or.,* 135,218.

cea mai bună. începi lupta gata învins, şi vei fi silit să cedezi mofluz. Niciodată nu te vei răzbuna bine cu răul. A fost viclenia adversarului să se grăbească la mai bine şi prostia ta a i te opune mai tîrziu cu mai rău. încăpăţînaţii aceştia ai faptei sînt mai angajaţi decît cei ai cuvîntului, întrucît e mai riscant să faci decît să vorbeşti. Vulgaritate de obstinaţi, să nu vadă adevărul, ca să contrazică, nici folosul, doar ca să se certe. Atentul e mereu de partea dreptăţii, nu a patimii, fie, mai înainte, grăbindu-se, fie, după aceea, îndreptîndu-se; căci dacă adversarul e prost, îşi va schimba drumul din acelaşi motiv, trecînd de partea opusă, drept care îşi va înrăutăţi poziţia. Ca să-1 îndepărtezi de partea cea mai bună, singurul mijloc e să o îmbrăţişezi ca pe-a ta, căci prostia îl va face s-o părăsească, iar încâpăţînarea îi va fi prăbuşire.

143. Nu *cădea în paradox ca să fugi de vulgaritate*[1]. Cele două extreme sînt ale discreditării. Orice ocupaţie care se dezice de gravitate e lăstar de prostie. Paradoxul e un fel de amăgire aplau-dabilă la-nceput, care uimeşte prin noutate şi efect picant; dar apoi, cu dezamăgirea sfîrşitului atît de rău, rămîne mofluz detot. E un soi de şarlatanie şi, în materii politice, ruină a Statelor. Cei ce nu pot ajunge, sau nu se-ncumetă, la eroism pe calea vredniciei, o iau prin paradox, uluind proşti şi adeverindu-i pe mulţi cuminţi. Dovedeşte lipsă de măsură în judecată, şi de-aceea e atît de opus prudenţei. Şi dacă uneori nu se întemeiază pe fals, cel puţin pe incertitudine, spre marea primejdie a seriozităţii.

144. *Intră cu pretenţia altuia ca să ieşi cu a ta*[1]. E stratagemă pentru a obţine; chiar şi-n cauzele cerului propovăduiesc această sfîntă viclenie magistrii creştini. E o disimulare importantă, fiindcă folosul imaginat serveşte ca momeală pentru a captura o voinţă: îşi închipuie că merge în întîmpinarea pretenţiei sale, dar nu face decît să deschidă drum celei străine. Nu intra niciodată nebunește, mai ales cînd e adîncime cu primejdie. De asemenea.

143» Nu *cădea în paradox...:* Cf. Disc., I, XVI; *Or.,* 223, 278; *Ase,* XIII. Conceptul de „paradox" e sinonim aici ca şi în alte locuri din opera lui Graciăn. cu ..extravagant", motiv pentru care e condamnat cu atîta vehemenţă, demers surprinzător la un asemenea cultivator al paradoxului. Ceea ce însă Graciân nu admite este abuzul de paradox, lipsa lui de justificare şi neîmplinirea unor exigenţe speciale, după cum se poate vedea în *Ase.,* XIII.
144[1] *Intră cu pretenpa altuia...:* Cf. *Or.,* 77,78,164,180,193, 215. E posibilă o aluzie la *Exerciţiile* lui Ignacio de Loyola, 332.

cu persoane al căror prim cuvînt este de obicei *nu,* e bine să-ţi disimulezi tirul, ca nu cumva să-şi dea seama de dificultatea concedării, şi cu atît mai mult cînd presimţi aversiunea. Sfatul acesta aparţine sferei celor de intenţie secundă, toate fiind de a cincea subtilitate.
145. *Nu-ţi dezvălui degetul bolnav[1]:* fiindcă toate-1 vor lovi. Nu te plînge de el, căci totdeauna zdruncină locul pe care slăbiciunea şi-1 ştie dureros. Nu-ţi e de folos să te simţi înţepat decît ca să stîrneşti plăcerea înţepării. Reaua intenţie caută pretextul pentru a te scoate din sărite: azvîrle săgeţi[2] ca să-ţi dibuiască suferinţa; va încerca în o mie de chipuri, pînă va da de carne vie. Atentul să nu se dea niciodată de gol şi nici să nu-şi dea în vileag răul, fie propriu sau moştenit, căci pînă şi soarta se complace uneori a răni unde trebuie să doară mai tare; totdeauna loveşte-n carne vie. De aceea nu dezvălui nici ce te omoară, nici ce te înviază: una, ca să înceteze, alta, ca să dăinuiască.
146. *Priveşte pe dinăuntru[1].* Se întîmplă de obicei ca lucrurile să fie mult diferite de cum păreau, iar ignoranţa, care n-a trecut dincolo de coajă, se preface în dezamăgire cînd pătrundem înăuntru. Minciuna e mereu cea dintîi în toate; îi duce de nas pe proşti cu cîte o vulgaritate necurmată. Adevărul vine mereu ultimul şi tîrziu, şchiopătînd împreună cu Timpul; cuminţii îi rezervă cealaltă jumătate a facultăţii[2] pe care cu atîta înţelepciune obştească mama a dublat-o. Amăgirea e foarte superficială, şi cei ce sînt astfel dau iute de ea. Nimerirea trăieşte retrasă în sinea-i pentru a fi mai preţuită de către înţelepţii şi discernătorii săi.
147. *Nu fi inaccesibil[1].* Nimeni nu e atît de desăvîrşit, încît, uneori, să nu aibă nevoie de îndrumare. Este iremediabil prost cine nu ascultă. Şi cel mai independent cată să facă loc sfatului prietenesc; nici suveranitatea nu trebuie să excludă docilitatea. Sînt oameni iremediabili pentru că-s inaccesibili şi se prăbuşesc fiindcă nimeni nu-ndrăzneşte a veni să-i oprească. Şi
"

145 *...degetul bolnav:* Cf. *Er.,* II; *Or.,* 126, 129.
145[2] *săgeţi:* Ca şi în alte cazuri, *varillas* are sensul de „insinuări maliţioase". 146 *Priveşte pe dinăuntru:* Cf. *Disc,* I, XIX, XXIII; *Or.,* 99; *CriL,* I, 9. 146[2] a *facultăţii:* E vorba de „facultatea" sau simţul auzului, una din cele două urechi e păstrată pentru cealaltă parte, cum spunea Alexandru cel Mare. 147 *Nu S inaccesibil:* Cf. *Or.,* 176, 195.

cel mai neînduplecat se cade să aibă o uşă deschisă pentru prietenie, şi va fi uşa ajutorării; să aibă trecere un prieten, ca să te poată sfătui şi chiar mustra nestingherit; în această autoritate trebuie să-1 instaleze încrederea şi înalta părere despre fidelitatea şi prudenţa lui. Nu tuturora trebuie să le acorzi respectul şi nici chiar creditul, dar în iatacul tainic al reţinerii tale să ai oglinda credincioasă a unui confident, căruia să-i datorezi şi să-i preţuieşti îndreptarea întru dezamăgire.
148. *Stăpîneşte arta conversaţiei[1]:* prin care faci dovada că eşti persoană. In nici un exerciţiu omenesc nu e mai necesară atenţia, întrucît e cel mai obişnuit în viaţă. Aici te pierzi sau te cîştigi. căci dacă luarea-aminte e necesară ca să scrii o scrisoare, adică o conversaţie meditată şi în scris, cu atît mai mult în cea obişnuită, unde discernerea e supusă unui examen prompt! Experţii iau pulsul cugetului în limbă şi pe temeiul ei a spus înţeleptul: *Vorbeşte, dacă vrei să te cunosc[2].* Unii socotesc că arta în conversaţie e să meargă fără ea, să fie doar comodă ca veşmintele. între prieteni foarte buni, se-nţelege, altminteri, cînd e respectabilă, se cade să fie mai substanţială şi să vădească multa substanţă a persoanei. Ca să reuşeşti, trebuie să te adaptezi firii şi ingeniozităţii participanţilor; nu face pe cenzorul cuvintelor, căci vei fi luat drept grămătic, necum pe procurorul cugetărilor, căci toţi îţi vor evita compania şi-ţi vor interzice comunicarea cu ei. Discernerea în vorbire e mai însemnată decît elocinţa.
149. *învaţă să declini altuia relele[1]*: să ai scuturi împotriva relei-voinţe, mare stratagemă a guvernanţilor. Nu provine din incapacitate, cum crede răutatea, ci dintr-o dibăcie superioară, să ai asupra cui să cadă critica insucceselor şi pedeapsa comună a clevetirii. Nu poate totul să iasă bine şi nici nu-i poţi mulţumi pe toţi. Să existe, dar, un ţap ispăşitor, o ciucă a nenorocirilor, cu preţul propriei tale ambiţii.
150. *învaţă să-ţi vinzi lucrurile[1].* Nu-i de-ajuns calitatea lor intrinsecă, deoarece nu toţi mușcă din miez şi nici nu privesc pe

148 *...arta conversaţiei:* Cf. *CriL,* I, 1; II, 12.
148[2] *Vorbeşte...:* Cf. Proverbul latinesc „Loquere, ut te cognoscam".
149 *...relele:* Cf. *Disc,* XI; *Or.,* 158, 183; *Crit.,* II, 12. — Vb. sp. *declinar* e folosit aici într-o accepţie „insolită", spune Romera Navarro. îl păstrăm ca atare şi în traducere.
150[1] *învăţ* să-p *vinzi lucrurile:* Cf. *Disc,* XI; *Or.,* 106; *Crit.,* 1.13.

dinăuntru. Cei mai mulţi dau fuga unde se strînge lumea; se duc pentru că-i văd pe alţii ducîndu-se. Mare parte din artă e ştiinţa reclamei: uneori proslăvind, căci lauda atrage dorinţa; alteori dînd nume bun[2], mare mijloc de-a

eleva, dezminţind mereu afectarea. A destina ceva numai pricepuţilor e un stimulent[3] general, deoarece toţi se cred astfel, iar de nu, dorinţei îi va da pinteni lipsa. Nu-ţi prezenta niciodată îndeletnicirile drept uşoare sau de rînd, căci mai degrabă le banalizezi decît le înlesneşti. Toţi se dau în vînt după neobişnuit ca fiind mai atrăgător atît pentru gust, cît şi pentru ingeniozitate.

151. *Gîndeşte anticipat[1]:* azi pentru mîine şi chiar pentru multe zile. Cea mai mare providenţă e să ai ceasuri de prevedere; pentru preveniţi nu există întîmplări, nici pentru pregătiţi ananghii. Nu amîna reflecţia pînă în clipa înecului, ci să fie înainte; preîntîm-pină cu maturitatea arhisfatului clipa cea fierbinte. Perna e sibilă mută, şi dormitul pe griji e mai bun decît trezitul sub ele. Unii acţionează, şi pe urma gîndesc: asta înseamnă a căuta mai degrabă scuze decît rezultate; alţii, nici înainte, nici după. Toată viaţa trebuie să gîndeşti ca să nimereşti drumul. Arhisfatul şi prevederea oferă mijlocul de a trăi viaţa anticipat.

152. *Nu te însoţi niciodată cu cine te-ar putea umbri[1]:* nici prin mai mult, nici prin mai puţin. Ceea ce întrece în desăvîrşire întrece în preţuire. Celălalt va juca mereu rolul principal, iar tu pe cel secundar, iar dacă ţi-ar mai ajunge şi ţie ceva apreciere, ar fi doar rămăşiţele de la celălalt. Tronează luna, cît e una, între stele, dar de cum răsare soarele, ea ori nu apare, ori dispare. Nu te-alătura niciodată cuiva care să te eclipseze, ci care să te reliefeze. Aşa a izbutit să pară frumoasă discernătoarea Fabulla[2] a lui Marţial, strălucind în mijlocul urîţeniei sau delăsării însoţitoa-

150[2] *dînd nume bun:* Nu în sensul de a crea o bună reputaţie (RN-OM, p. 295, nota 9), ceea ce ar fi o repetare a ideii de „proslăvire" de mai sus, ci în acela de a atribui lucrurilor (întreprinderi, acţiuni, opinii etc.) un *nume frumos* care să le confere o calificare înaltă.

150[3] *stimulent:* în original, „pic6n", farsă, festă. Acceptăm însă interpretarea lui Romera Navarro (RN-OM, 296, nota 15).

151 *Gîndeşte anticipat:* Cf. Disc, 15,25; *Or.,* 57, 132,222,256.

152 *Nu te înso(i....:Ci. Or.,* 63; *Ase,* XXVI.

152[2] *FabuUa:* Vezi Marţial, *Epigrame,* VIII, 79: Fabulla căuta să umble totdeauna însoţită numai de femei urîte şi bătrîne, pentru ca, prin contrast, ea să se evidenţieze şi să strălucească.

relor sale. Nu te expune bolii de rînă[3], necum nu-i onora pe alţii cu preţul reputaţiei tale. Ca să te formezi, umblă cu eminenţii; o dată format, printre mediocri.

153. *Evită să debutezi umplînd mari goluri[1].* Şi, dacă te angajezi, fie doar cu certitudine de surplus. Trebuie să dublezi valoarea ca s-o egalezi pe cea a predecesorului. Aşa cum e o şiretenie ca urmaşul să-ţi fie astfel îneît să te facă regretat, tot astfel e o dibăcie ca acela ce a sfîrşit să nu te eclipseze. E greu să umpli un mare gol, pentru că totdeauna trecutul a părut mai bun; şi nici chiar egalitatea nu va fi de-ajuns, pentru că în posesie e primul. Este deci necesar să adaugi înzestrări ca să-1 înlături pe altul din posesia lui asupra reputaţiei superioare.

154. Nu *fi uşuratic nici în crezare, nici în iubire.* Maturitatea se cunoaşte după negraba crezării: minciuna e foarte comună, crezarea fie, dar, ieşită din comun. Cine a plecat pripit urechea se pomeneşte pe urmă urecheat[1]. Nu trebuie să-ţi faci însă vădită îndoiala în mărturia altuia, căci treci de la impoliteţe la jignire, întrucît îl tratezi pe interlocutor de amăgitor sau amăgit. Şi încă acesta nici nu e cel mai mare neajuns, dat fiind că necrezarea e semn de minciună; pentru că mincinosul suferă de două rele: nici nu crede, nici nu e crezut. Suspendarea judecăţii e cuminte la cel ce ascultă, şi adresează-te spre încredinţare autorului aceluia care spune, de asemenea, că un soi de nesocotinţă e uşurătatea în iubire[2]; căci dacă minţi cu vorba, atunci şi cu faptele, şi, prin urmări, e mai dăunătoare această amăgire.

155. Arfă *în strunirea patimii[1].* Reflecţia prudentă să pre-întîmpine, de-i cu putinţă, vulgaritatea pornirii; prudentului nu-i va fi greu s-o facă. Primul pas în patimă e să-ţi dai seama că eşti

152[3] *bolii de rînă:* în original, „mal de lado" sau, cum se mai spune în spaniolă, *mal de costado,* referindu-se aici la daunele pe care ni le poate aduce o rea tovărăşie. Vezi şi *Ei.,* X.

153" *Emă să debutezi....:* Cf. fir., VII; *Or.,* 63.

154 *urecheat:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „El que ligeramente se movio hâllase despues corrido".

154[:] *autorului aceluia:* Aluzie la Cicero, *Laelius sau Despre prietenie.* XVII,63: „Aşadar datoria celui cuminte e să-şi înfrîneze... elanul afecţiunii"; şi XXII, 85: „Trebuie să iubeşti după ce judeci, nu să judeci după ce iubeşti" (trad, de A. Pârcălăbescu).

155 *Artă în smintea patimii:* Cf. Disc, X; *Or.,* 45, 80, 115, 207, 287, 294; *Crit,* n,l;ffl,6.

cuprins de patimă, căci astfel începi prin a domina afectul, sondînd pînă la ce punct, şi nu mai mult, e necesar să meargă supărarea; cu asemenea strajă superioară, poţi intra şi ieşi dintr-o mînie. învaţă să te opreşti bine şi la timp, căci lucrul cel mai dificil în fugă e oprirea. Mare dovadă de judecată, să rămîi cuminte în accese de nebunie. Orice exces de pasiune abdică de la raţionalitate, dar, cu această atenţie magistrală, nu vei călca niciodată raţiunea în picioare şi nu vei trece de limitele bunu-lui-simţ. Ca să-nveţi a înfrîna o pasiune, trebuie să ţii mereu hăţurile atenţiei, şi vei fi astfel cel dintîi înţelept călare[2], şi poate chiar cel din urmă.

156. *Prieteni selecţionaţi[1]:* căci trebuie să fie, cu examenul discernerii şi cu încercarea soartei, promovaţi nu numai de voinţă, ci şi de intelect. Şi cu toate că-i cel mai important succes al vieţii, e cel mai puţin asistat de grijă: la unii lucrează nepoftirea, iar la cei mai mulţi, întîmplarea. Eşti judecat după prietenii pe care-i ai. căci învăţatul nu a concordat niciodată cu ignoranţi; dar faptul că cineva îţi place nu-i argument pentru intimitate,

deoarece poate veni mai degrabă din buna dispoziţie produsă de hazul său decît din încrederea în capacitatea sa. Sînt prietenii legitime şi altele adulterine: acestea pentru delectare, acelea pentru fecunditatea reuşitelor. Se află puţini ai persoanei şi mulţi ai stării. Mai de folos e buna înţelegere a unui prieten decît toate bunăvoinţele altora: fie, dar, selecţie, nu sorţi. Un ştiutor ştie să evite necazurile, pe cînd prostul prieten le căşunează. Şi nu le dori mult noroc, dacă nu vrei să-i pierzi.

157. *Nu te amăgi asupra persoanelor*[1]: căci e cea mai rea şi mai uşoară amăgire. Mai bine-i să fii înşelat la preţ decît la marfă[2]. Şi

155[2] *înţelept călare:* Aluzie la proverbul „No hay hombre cuerdo a caballo, ni colerico con juicio" („Nu există om cuminte călare, nici furios cu judecată").

156 *Prieteni selecţionaţi:* Cf. *Disc.,X;* Qr.,51, 111,113, 118, 184; *Crit.,* 1,4; II, 2. Doctrina despre prietenie a lui Graciân derivă în bună măsură din Cicero, *De amiciţia,* şi Seneca, *Scrisori către Luciliu,* IX; Cf. de asemenea *Ps.,* 18, 26; *Pild,* 13, 20; 19, 6; ca şi un mare număr de proverbe, ca de pildă: „Dime con quien fueres, direte quien eres" sau „Dime con quien andas, y te dire quien eres", cu corespondent aproape literal în românește: „Spune-mi cu cine te-aduni, ca să-ţi spun cine eşti".

157 Nu *te amăgi...:* Cf. *Or.,* 156.

157[2] *preţ... marfă:* Cf. proverbul „Engâname en el precio, y no en Io que merco" (Hemân Nânez, „înşală-mă la preţ, nu la ce cumpăr"), vezi RN-OM, p. 311, nota 2.

nimic nu cere mai mult a fi privit pe dinăuntru. E o deosebire între a înţelege lucrurile şi a cunoaşte persoanele, şi e mare filozofie a pătrunde firile şi-a desluşi temperamentele oamenilor. E la fel de necesar să studiezi oamenii ca şi cărţile.

158. *învaţă să te foloseşti de prieteni*[1]. Aceasta-şi are propria artă a discernerii: unii sînt buni de la distanţă, alţii din apropiere, şi cel ce nu e poate bun pentru conversaţie e bun pentru corespondenţă. Depărtarea purifică unele defecte, pe care prezenţa le făcea intolerabile. Caută la ei nu numai plăcerea, ci şi folosul, căci trebuie să aibă cele trei calităţi ale binelui sau, după alţii, ale fiinţei: unul, bun şi adevărat[2], deoarece prietenul e toate acestea. Puţini pot fi buni, iar nepriceperea de a-i alege îi face şi mai puţini. A şti să ţi-i păstrezi e mai mult decît a ţi-i face prieteni. Caută-i astfel, încît să poată dura, şi chiar dacă la început sînt noi, ajungă-ţi pentru mulţumire că se vor putea învechi. Neapărat, cei mai buni sînt cei foarte săraţi, chiar de-ai folosi o bute în încercare[3]. Nu e deşert ca viaţa fără prieteni: prietenia înmulţeşte cele bune şi împarte relele; e leac unic împotriva sorţii adverse şi uşurare a sufletului.

159. *învaţă să-i suporţi pe proşti*[1]. înţelepţii au fost mereu puţin răbdători, fiindcă cine adaugă ştiinţă adaugă nerăbdare[2]: multa cunoaştere e greu de mulţumit. Regula cea mai mare a vieţii, după Epictet, este răbdarea, şi la ea a redus o jumătate din

158 *învaţă să te foloseşti de prieteni:* Cf. ***Diac,*** I, XIX; *Or.,* 84, 111, 258: *CriL,* II, 2; III, 3. De notat terminologia împrumutată din metafizica scolastică.

158[2] *unul, bun şi adevărat:* Enumerarea corespunde, cu excepţia ordinii termenilor, aforismului scolastic: „Quodlibet ens est unum, verum, bonum".

158[3] o bute *în încercare:* Prietenii „foarte săraţi" sînt cei împreună cu care ai mîncat multă sare, dovadă de îndelungată intimitate şi bună cunoaştere reciprocă, încă Cicero *(Laelius sau Despre prietenie,* XK) spunea: „şi este adevărată vorba că trebuie să mănînci multe baniţe (lat. *modius)* de sare cu cineva pentru a-ţi îndeplini datoria de prieten" (trad. de A. Pârcălăbescu). RN-OM, p.313, nota 15, citează şi proverbul spaniol „No te has de fiar sino con quien comieres un moyo de sal" („Să nu te-ncrezi decît în cel cu care ai mîncat un *moyo* de sare"). Ţinînd seama că sp. *moyo* lat. *modius* (258 1) echivala cu a şaptea parte din măsura propusă de Graciân, *hanega.* echivalată de noi prin bute, rezultă că încercarea la care supune el prietenia e mult mai exigentă. Proverbul e răspîndit şi în restul ariei romanice, de ex. fr. „Pour bien connaître un homme ii faut avoir mange un muid de sel avec lui" („Pentru a-1 cunoaşte bine pe un om trebuie să fi mîncat un *tnuid* [lat. *modius]* de sare cu el").

159 învaţă să-i suporţi pe proşti: Cf. *Or.,* 115; *Crit.,* 1,5,9; III, 4, 12.

159[2] *ştiinţă... nerăbdare:* Calc după *Eccl,* I, 18: „Qui addit scientiam, addit et laborem".

înţelepciune[3]. Dacă e să tolerăm toate prostiile, va fi nevoie de multă răbdare. Uneori suportăm mai mult de la cei de care depindem mai mult, ceea ce contează ca exerciţiu în stăpînirea de sine. Din răbdare naşte pacea nepreţuită, care e fericirea pămîntu-lui. Iar cel ce nu se simte-n stare să rabde să caute retragerea în sine însuşi, de se va putea tolera şi pe sine.

160. *Vorbeşte ca un atent*[1]*:* cu rivalii, din precauţie, cu ceilalţi, din cuviinţă. E timp oricînd să slobozeşti vorba, nu şi s-o iei înapoi[2]. Trebuie să vorbeşti ca-n testament, cu cît mai puţine cuvinte, cu atît mai puţine litigii. Pentru ceea ce-i însemnat, încearcă-te în lucruri fără însemnătate. Arcanitatea seamănă cu divinitatea[3]. Cine vorbeşte uşor lesne e de-nvins şi de convins.

161. *Cunoaşte-ţi metehnele dulci*[1]. Nici omul cel mai desă-vîrşit nu scapă de vreuna, şi se-nsoară sau trăieşte cu ele. Sînt de-ale ingeniozităţii, mai mari în cea mai mare, sau mai observabile. Nu pentru că insul respectiv nu şi le-ar cunoaşte, ci pentru că şi le îndrăgeşte; două rele laolaltă: să te pasionezi, şi încă de vicii. Sînt pete ale perfecţiunii; pe-atît îi ofensează pe cei străini pe cît de bine le sună preopinenţilor. Aici te poţi învinge vitejeşte, adău-gînd acest noroc celorlalte reliefuri. Toţi se poticnesc în ele, şi-n loc să laude multul bine pe care-1 admiră, se opresc la cele criticabile, blamîndu-le ca dezonoare a celorlalte înzestrări.

162. *învaţă să triumfi asupra invidiei şi relei-voinţc*[1]. Puţin înseamnă dispreţul, deşi prudent, mai mult e filotimia. Nu sînt

159[3] *...Epictet... înţelepciune:* Cf. Seneca. *Deprovidentia,* 4, 2; şi ..cele două cuvinte foarte sănătoase" ale lui Epictet, care ni s-au păstrat în relatarea lui Aulus Gellius, *Nopţile atice,* XVII, 19,5-6: „Aceste două cuvinte spunea că sînt cxveoti KOd dicexou (lat. *abstine et susţine):* suportă şi stăpîneşte-te" (trad. de David Popescu, Ed. Academiei, 1965, pp. 442—M3). Alciati foloseşte şi el aceste cuvinte într-o emblemă.
160 *Vorbeşte ca un atent:* Cf. *Or.,* 33; *Crit.,* III, 2.
160[2] *dar nu s-o iei înapoi:* Cf. Horaţiu, *Arta poetică,* 390: „nescit vox missa reveni" („dar cuvîntul scăpat nu se-ntoarce", trad. de Ionel Marinescu), şi *Epistole,* I, 18, 71: „et semel emissum volat irrevocabile verbum" („o dată rostită, vorba zboară fără să se mai întoarcă", trad. de E. Lovinescu).
160[3] *...divinitatea:* Cf. *Or.,* 3. Aceeaşi reflecţie în *Disticha Catonis,* I, 3: „Proximus iile Deo est qui scit ratione tăcere".
161 *...metehnele dulci:* Cf. *Disc,* X, XX; *Or.,* 159.
162[1] *învaţă să triumfi...* Cf. *Disc,* III, IV; *Or.,* 131; *Crit,* III, 9,13. în original: *Saber triunfar de la emulacidn y malevolencia,* unde *emulacion* are o accepţie clar negativă, pe care am relevat-o prin traducere„invidie", în acest sens treceau iezuiţii „emulaţia" printre păcatele mortale. Vezi AH-BG. OC, p. 197a, nota 1.

destule aplauze pentru o vorbă bună despre cel ce vorbeşte de rău; nu e răzbunare mai eroică decît prin merite şi înzestrări care învinge şi torturează invidia. Fiecare noroc e o răsucire de juvăţ pentru reaua-voinţă, iar gloria rivalului este iad pentru invidios. Această pedeapsă e socotită cea mai mare: să faci venin din fericire. Invidiosul nu moare o singură dată, ci de tot atîtea ori cîte trăieşte în zvonuri de aplauze cel invidiat, perenitatea faimei unuia întrecîndu-se cu penalitatea celuilalt: primul e nemuritor întru slavă, al doilea întru caznă. Trîmbiţa faimei, care sună a nemurire pentru unul, vesteşte moarte pentru celălalt, osîndindu-1 la patibulul unei atît de pizmuitoare patimi.

163. *Nu cădea niciodată în dizgraţia fericitului din milă pentru nenorocit*[1]. Pentru unii e nenoroc ceea ce pentru alţii obişnuieşte a fi noroc, căci n-ar fi unul fericit, dacă n-ar fi mulţi alţii nefericiţi. Nenorociţilor le stă în fire să-şi atragă simpatia oamenilor, aceasta vrînd să răsplătească prin favoarea sa inutilă defavoarea sorţii; şi s-a putut vedea uneori cum cel ce în prosperitate a fost detestat de toţi, în restrişte a fost compătimit de toţi: răzbunarea pe cel înălţat s-a preschimbat în compasiune pentru cel căzut. Iscusitul să ia seama însă cum amestecă soarta stările. Sînt unii care niciodată nu umblă decît cu nefericiţii, i se-alătură azi, deoarece e nenorocit, aceluia de care ieri fugiseră, fiindcă era fericit; asta dovedeşte poate nobleţe de caracter, dar nu pătrundere.

164. *Scoate cîte ceva la vedere*[1]*:* ca să cercetezi acceptarea, să vezi cum sînt primite, mai ales cele cu reuşită şi trecere îndoielnică.

163 *...dizgraţia fericitului din milă pentru nenorocit:* Cf. *Disc,* XXIII; *Or.,* 31, 64, 285; *Crit.,* II, 6. Unul d;n cele mai greu interpretabile aforisme din *Or.,* fumizînd argumente în primul rînd partizanilor tezei unui Graciân pesimist radical, cinic şi fără scrupule, şi făcînd dificilă susţinerea şi argumentarea tezei contrarii. Sînt, pe lîngă cel de faţă, încă trei aforisme care formează un bloc unitar din acest punct de vedere: *Cunoaşte-i pe fericiţi ca să-i alegi, şi pe nenorociţi, ca să fugi de ei* (31), *învaţă să te păzeşti de necazuri* (64). Nu *pieri de nefericirea altuia* (285), deci 31, 64, 163 şi 285. Adevărul e, probabil, ca întotdeauna, la mijloc. Graciân se mişcă aici în aria prudenţei mundane, şi ceea ce. simplist, ar putea părea lipsă de scrupul nu e de fapt decît o atentă manevră profilactică, vizînd protejarea „persoanei", a omului desăvîrşit, de influenţele maligne ale nedesăvîrşirii personale a altora, întrucît, în viziunea lui Graciân, nefericirea nu ţine numai de întîmplare sau de soartă, ci şi de capacitatea individului cunoscător de sine de a se dezvolta prin asimilarea sau respingerea influenţelor mediului.
164[1] *Scoate cîte ceva la vedere:* Cf. *Disc,* VIII; *Or.,* 13.

Asiguri buna încheiere şi-ţi rămîne timp fie pentru angajare, fie pentru retragere. în acest chip se pot sonda vrerile, iar atentul ştie pe ce calcă: maximă prevedere în solicitare, dorinţă şi guvernare[2].

165. *Poartă război corect*[1]. înţeleptul poate fi silit să-1 poarte, nu însă mîrşav: fiecare trebuie să acţioneze cum îi e felul, nu cum e silit. E aplaudabilă filotimia în rivalitate; se cade să lupţi nu doar ca să învingi prin forţă, ci prin formă. A învinge josnic nu e victorie, ci înfrîngere. Generozitatea a fost totdeauna superioritate. Omul de bine nu recurge niciodată la arme interzise, cum sînt cele ale prieteniei lichidate în folosul urii născînde, căci nu trebuie să te foloseşti de încredere în folosul răzbunării; tot ce miroase a trădare contaminează bunul nume. La oamenii de onoare e mai ţipător orice atom de ticăloşie: nobleţea de josnicie trebuie să stea la mare distanţă. Făleşte-te că, dacă filotimia, generozitatea şi fidelitatea s-ar pierde din lume, ele ar trebui căutate în pieptul tău.

166. *Deosebeşte pe omul spuselor de cel al faptelor*[1]. E o distincţie capitală, ca şi cea dintre prietenul persoanei ori al slujbei, care sînt foarte diferiţi. Rău e, cînd n-ai vorbă bună, să n-ai faptă rea; şi mai rău, cînd n-ai vorbă rea, să n-ai faptă bună[2]. Azi nu ne

164[2] *guvernare:* După cum semnalează RN-OM, p. 325, nota 8, se pare că aici este o aluzie la modul de a guverna practicat de Fernando Catolicul, aşa cum reiese din relatările lui Francesco Guicciardini, cuprinse în scrierea sa difuzată sub diferite titluri ca *Avvertimenti, Consigli, Propositioni, Precetti e sententie. Ricordi* etc. şi tipărită în numeroase ediţii (Paris 1576, Veneţia 1583, Anvers 1585; Veneţia 1588,1598, 1608), carte absentă din biblioteca lui Lastanosa, ceea ce nu permite să se conjectureze în ce ediţie a consultat-o Graciân.
165i *Poarta război corect:* Cf. Disc, IV; *Or.,* 161; *Ase,* XXX, unde ultima idee a aforismului e atribuită lui Francisc I al Franţei, ca şi în *Crit.,* II, 10, pe urmele lui Lodovico Guicciardini (frate mai mare al lui Francesco), în scrierea publicată la Veneţia, în 1565, sub titlul *Detti e fatti piacevoli et gravi...*, reeditată în acelaşi loc şi sub acelaşi titlu, de cel puţin încă cinci ori în sec. al XVI-lea, retipărită alteori sub titlul *Hore di ricreatione* (Veneţia 1572... 1604, 1620, 1645 etc.) şi sub acelaşi titlu în italiană şi franceză şi la Paris (1610,1624, 1636); cum nici această carte nu se află în biblioteca Lastanosa, nu se poate preciza în ce ediţie a folosit-o Graciân. Vezi RN-OM, p. 327, nota 13, şi BP-BG-OC[1], p. 410. 166 *Deosebeşte pe omul spuselor...*: Cf. *Or.,* 156,191, 202; *Crit.,* 1.13:111,3. 166[2] *vorbă* rea... *faptă bună:* Prima parte a frazei (în original: „Malo es, no teniendo palabra buena, no tener obra mala") e construită contradictoriu, de dragul paralelismului; partea a doua („peor, no teniendo palabra mala, no tener obra buena") porneşte, probabil, de la zicala „Ni obra buena, ni palabra mala" („Nici faptă bună, nici vorbă rea"), prin care sînt ironizaţi cei ce promit mult şi nu înfăptuiesc nimic. Vezi RN-OM, p. 328, notele 3 şi 4.

mai hrănim cu vorbe[3], căci nu-s decît vînt, nici nu mai trăim din curtenii, căci e o amăgire curtenitoare: a vîna păsări cu oglinda este adevărata orbire. Vanitoşii se dau în vînt după vînt. Vorbele trebuie să fie zălog al faptelor şi astfel să aibă aceeaşi valoare. Copacii care nu dau rod, ci frunze, de obicei n-au inimă: se cade să-i cunoşti: pomii pentru folos, copacii pentru umbră.

167. *învaţă să te ajuţi*[1]. în marile impasuri nu e tovărăşie mai bună decît o inimă dîrză[2]: şi dacă pregetă, trebuie s-o înlocuieşti cu mădularele din apropierea ei. Necazurile-i par mai mici cui ştie să se ajute. Nu capitula în faţa sorţii, altminteri îţi va deveni de nesuferit. Unii se susţin puţin la munci şi le-ndoiesc, neştiind să le îndure. Cine a ajuns să se cunoască îşi ajută slăbiciunea cu chibzuinţă, iar discernămîntul biruie totul, chiar şi stelele[3].

168. Nu *deveni monstru al prostiei*[1]. Asta sînt toţi vanitoşii, încrezuţii, încăpăţînaţii, capricioşii, capsomanii, excentricii, fan-dosiţii, măscăricii, zvonarii, paradoxiştii, sectarii şi toate soiurile de capete capii, monştri, toţi, ai neobrăzării. Orice monstruozitate a cugetului e mai cumplită decît cea a trupului[2], deoarece se dezice de frumuseţea superioară. Cine va-ndrepta însă atîta scrîn-tire obştească! Unde lipseşte bunul-simţ n-are ce căuta îndrumarea, iar ceea ce trebuie să fie observare adîncită a deriziunii e o rău întemeiată prezumţie de aplauze imaginare.

169. *Atenţie mai mare să nu dai greş o dată decît să nimereşti de o sută de ori*[1]. Nimeni nu se uită la soarele strălucitor, şi toţi la

166[3] ... *vorbe:* Cf. zicala populară „Con las buenas palabras nadie come" (Rodrîguez Marin, „Cu vorbe bune nimeni nu se hrăneşte"). 167 *învaţă să te ajuţi:* Cf. *Er.,* PV; *Disc,* III.

167[2] *...inimă dîrză:* Frază atribuită lui Carol Emanuel I, duce de Savoia, în G. Botero, *Detti memorabili,* fol. 39r. Vezi şi *Er.,* IV, nota 30.

167[3] *chiar şi stelele:* Conform proverbului „Sapiens dominabitur astris", atribuit lui Ptolomeu de către Licenţiatul Viana, în *Las transformaciones de Ovidio,* Valladolid, 1589, fol. 236v., vezi RN-OM, p. 331, nota 11.

168" ...monstru *al prostiei:* Cf. *Disc.,* IX, XVI; *Or.,* 143.

168[2] *...decît cea a trupului:* Cf. Cicero, *Tusculanae disputationes,* III, 3: „Bolile sufletului sînt mai dăunătoare şi mai multe decît cele ale trupului".

169i *Atenţie... să nu dai greş...:* Cf. *Disc,* XX; *Or.,* 185; *Crit.,* II, 11. Adaptare a unui vechi proverb cules de Correas: „Hazme ciento, y yărrame una, y se acabo tu buena fortuna" („Nimereşte-mi de-o sută de ori şi greşeşte-mi o dată, că norocul ţi se gata").

cel eclipsat. Cenzura vulgară nu-ţi va număra de cîte ori nimereşti, ci de cîte dai greş. Mai cunoscuţi sînt răii, după clevetiri,- decît cei buni, după aplauze: mulţi n-au fost cunoscuţi pînă cînd n-au călcat strîmb. şi toate succesele laolaltă nu-s de-ajuns ca să dezmintă un singur şi infim stigmat. Şi lămurească-se tot omul că-i vor fi notate toate cele rele, dar nimic bun, de către reaua-voinţă.

170. *Foloseşte rezervele în toate*[1]. îţi asiguri astfel superioritatea. Nu-ţi uza toată capacitatea şi nici toate forţele nu trebuie să ţi le arăţi de fiecare dată. Pînă şi-n ştiinţă trebuie să ai ceva pus deoparte, căci e o dublare a desăvîrşirilor. Să ai totdeauna la ce recurge într-o situaţie critică. Mai de folos sînt ajutoarele decît atacul, căci aduc folos şi reputaţie. Procedeul cuminţeniei a fost totdeauna la sigur. Şi chiar în sensul acesta e adevărat paradoxul picant: mai mult e jumătatea decît întregul[2].

171. *Nu iiosi favoarea*[1]. Marii prieteni sînt pentru împrejurările mari. Multa încredere nu trebuie folosită pe lucruri de nimic, căci ar fi risipă de bunăvoinţă: ancora sacră[1] e păstrată totdeauna pentru ultima primejdie. Dacă în puţin abuzezi de mult. ce-ţi va rămîne pentru mai apoi? Nimic mai demn de protecţie ca protectorii şi nimic mai valoros astăzi decît favoarea: face şi desface pe lume, pînă şi mintea o dă şi-o ia; pe înţelepţi, pe cît îi favorizează natura, pe-atîta-i pizmuieşte soarta. Mai mult e a şti să-ţi păstrezi prietenii, şi să-i ai, decît averile.

172. *Nu te pune cu cine n-are nimic de pierdut*[1]. înseamnă să lupţi inegal. Celălalt porneşte cu nepăsare, deoarece şi-a pierdut şi ruşinea; a terminat tot, nu mai are ce pierde, şi astfel se năpusteşte cu toată neobrăzarea. Să nu-ţi expui niciodată unei primejdii atît de crunte nepreţuita reputaţie; te-a costat mulţi ani s-o cîştigi şi-o poţi pierde în clipă dintr-o clipire: o boare de discredit îngheaţă multă sudoare cinstită. Pe omul de calitate faptul că are

170[1] *Foloseşte rezervele...:* Cf. *Er.,* I; *Or.,* 58.

170[2] *mai mult e jumătatea decît întregul:* Aluzie la paradoxul lui Hesiod, vezi *Er.,* I, nota 9. Schopenhauer a observat primul că paradoxul nu-i aparţine lui Pit-
tacos din Mitilene.

171 Au *irosi favoarea:* Cf. *Crit.,* II, 6.

IVI[2] *ancora sacră:* în original, „sagrada ancora", era ancora cea mai mare. păstrată ca ultim mijloc de salvare în caz de furtună. A. del Hoyo crede că ar putea fi vorba şi de un joc de idei între termenul nautic şi imaginea Fecioarei ca ancoră a salvării. Cf. şi Alciati, *Emblema* 143, care face aluzie la proverbul latinesc „anehoram sacram solvere", citat de comentatorii lui Alciati.

172[1] *Nu te pune...:* Cf. *Or.,* 116; *Crit.,* IU, 4.

mult de pierdut îl face reţinut; luînd seama la onoare, ia şi la opusul ei şi, angajîndu-se atent, procedează atît de lent, încît îi lasă prudenţei timp să se retragă la timp şi să pună la adăpost onoarea. Nici cu biruinţa nu vei recîştiga ceea ce ai pierdut doar expunîndu-te să pierzi.

173. *Nu fi de sticlă în relaţii*[1]. Şi cu atît mai puţin în prietenie. Unii se sparg cu mare uşurinţă, dezvăluindu-şi puţina consistenţă; se acoperă pe ei înşişi de ofensă, pe ceilalţi de supărare. Arată că au o fire mai copilăroasă decît pupilele ochilor, de vreme ce nu-ngăduie să fie atinsă nici în glumă, nici în adevăr; o jigneşte şi-unnor, nici nu-i nevoie de noroi[2]. Cei care-i frecventează trebuie să se poarte cu mult tact, menajîndu-le mereu susceptibilităţile; li se dau după păr, ştiind că şi cel mai mic răspăr[3] le displace. Aceştia sînt de obicei foarte plini

de sine, robi ai placului lor, de dragul căruia ar trece peste orice, idolatri ai propriei ţîfne. Firea unui amant are jumătate din diamant[4] în durare şi-n îndurare.
174. *Nu trăi grăbit*[1]. A şti să repartizezi lucrurile înseamnă a şti să le savurezi. Multora le prisoseşte viaţa şi li se isprăveşte norocul; ratează bucuriile, căci nu le savurează, şi-ar vrea apoi să se întoarcă după ce se pomenesc atît de departe; surugii ai vieţii, care goanei obştești a timpului îi adaugă şi precipitarea firii lor; ar vrea să devoreze într-o zi ceea ce abia vor putea mistui toată viaţa; trăiesc pripiţi în fericiri, îşi mănîncă anii ce vin şi, umbiînd cu atîta grăbire, isprăvesc repede totul. Chiar şi în vrerea de a şti cată să fie o măsură, ca să nu ştii lucrurile rău ştiute. Mai multe zile-s decît bine[2]. La desfătare, încet; la faptă, iute. Isprăvilor le stă bine săvîrşite; mulţumirilor, rău, isprăvite.

173[1] Au *a de sticlă în relaţii:* Cf. *Disc,* XII. „De sticlă", aşa cum credea că este licenţiatul Rodaja, eroul nuvelei cervantine *El licenciado Vidriera* (Licenţiatul Sti-cloanţă), al cărui nume a căpătat circulaţie paremiologică: *„Ser el licenciado Vidriera.* Aplicase a aquella persona... a quien todo ofende y molesta" — Sbarbi.
173[2] *nor... noroi:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „motas" „notas".
173[3] *păr... răspăr:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „guârdanles *los aires* porque el mas leve *desaire* Ies desazona".
173[4] *amant... diamant:* Preluăm jocul de cuvinte *amante — diamante,* citit *di-amante.* Sp. *amante* înseamnă „cel ce iubeşte ceva", nu numai în sens erotic.
174 *Nu trăi grăbit:* Cf. *Or.,* 170; *Crit.,* II, 4, 7; III, J, 9.
174[2] *zile... bine:* Echivalăm astfel perechea asonanţată din original: „Son mas los *dias* que las *dichaă* E vorba de adaptarea unui proverb consemnat încă de Covarrubias: „Mas dias hay que longanizas" („Sînt mai multe zile decît cîmaţi").

ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENŢEI

175. *Om substanţial*[1]. Iar cel ce este nu se mulţumeşte cu cei ce nu sînt. Nefericită e eminenţa care nu se-ntemeiază pe substanţă. Nu toţi cei ce par sînt oameni: sînt unii calpi, care zămislesc din himeră şi-aduc pe lume pehlivanii; şi sînt alţii de-o teapă cu ei care-i sprijină şi preferă incertitudinea făgăduită de-o înşelătorie, deoarece e multă, certitudinii chezăşuite de un adevăr, deoarece e puţină. Pînă la urmă, capriciile lor sfîrşesc rău, fiindcă n-au temelie de integritate. Singur adevărul poate da reputaţie adevărată şi doar substanţa e de folos. O pehlivănie are nevoie de multe altele şi astfel, întreaga zidire e himeră şi, cum se-ntemeiază pe aer, se prăbuşeşte neapărat la pămînt: o dezordine nu ajunge niciodată la adînci bătrîneţi; priveliştea multului pe care-l promite e destul ca să o facă suspectă, aşa cum dovada excesivă e inadmisibilă.
176. *Ştii. sau ascultă-l pe cel* ce *ştie*[1]. Fără înţelegere, proprie sau de împrumut, nu se poate trai; sînt însă mulţi care ignoră că nu ştiu, şi alţii care cred că ştiu, neştiind. Metehnele din prostie sînt incurabile, deoarece ignoranţii, necunoscîndu-se, nu caută nici ce le lipseşte. Unii ar fi înţelepţi dacă n-ar crede că sînt. Din pricina aceasta, oracolele de înţelepciune, deşi sînt rare. trăiesc degeaba, fiindcă nimeni nu le consultă. A cere un sfat nu micşorează măreţia, nici nu contrazice capacitatea; dimpotrivă, urmarea unui sfat bun o acreditează. Dezbate, dar, cu raţiunea, de nu, te bate nenorocul.
177. *Evită familiarităţile în relaţii*[1]. Nu trebuie folosite şi nici îngăduite. Cine e prea familiar îşi pierde repede superioritatea pe care i-o dădea gravitatea, şi, după ea, consideraţia. Aştrii, nefiindu-ne apropiaţi, se menţin în splendoarea lor. Divinitatea pretinde respect; orice omenie înlesneşte dispreţul. Lucrurile omeneşti, cu cît le ai mai des, cu atît le priveşti mai de sus, deoarece prin comunicare se comunică şi imperfecţiunile pe care rezerva le ascunde. Cu nimeni nu e convenabil să te porţi familiar: cu superiorii nu, din cauza primejdiei, nici cu inferiorii, din cauza necuviinţei; necum cu mojicimea care, din

175 *Om substanţial:* Cf. *Disc,* XVII; *CriL,* I, 7; II, 4; **III,** 4. 176 *Ştii... ştie:* Cf. Disc., X; *Or.,* 147, 195. Cf. şi *Sir.,* 6, 34: „De-ţi va plăcea să asculţi, vei învăţa şi de vei pleca urechea ta, înţelept vei fi".
177 *Evită familiarităţile...:* Cf. *Disc.,* LX, XI, XVI; *Or.,* 3, 85, 282,289.

prostie, se obrăzniceşte şi, nerecunoscînd hatîrul ce i se face, îşi închipuie că aşa se cade. Familiarismul e lăstar de vulgaritate.
178. *Crede în inimă.* Şi mai ales dacă e de nădejde. Nu o contrazice niciodată, căci obişnuieşte a fi pronostic a tot ce e mai însemnat: oracol de casă. Mulţi au pierit de ce le era frică, dar ce folos să-ţi fie frică fără a căuta îndreptarea? Unii, privilegiu al naturii lor superioare, au o inimă nespus de leală, care-i previne totdeauna şi dă alarma pentru a găsi remediul. Nu-i cuminte să ieşi în drumul relelor, ca să le-ntîmpini, ci doar să le stai în drum. ca să le birui.
179. *Discreţia e pecetea capacităţii*[1]. Pieptul fără secret e scrisoare deschisă. Unde este adîncime sînt secretele adînci, căci sînt mari spaţii şi sînuri unde se afundă lucrurile de preţ. Provine dintr-o mare stăpînire de sine, şi a te învinge aici înseamnă adevărata triumfare. Plăteşti tribut tuturor celor cărora li tedestăinui. Sănătatea prudenţei constă în moderaţia lăuntrică. Pericolele discreţiei sînt punerea la încercare de către ceilalţi, contrazicerea pentru a smulge, aruncarea de săgeţi[2] pentru a-I scoate din sărite şi pe atentul cel mai zăvorît. Lucrurile pe care trebuie să le faci nu trebuie să le spui, iar cele pe care trebuie să le spui nu trebuie să le faci.
180. *Nu te conduce niciodată după ceea ce ar trebui să facă duşmanul*[1]- Prostul nu va face niciodată ce socoteşte cumintele, pentru că nu pricepe ce e potrivit. Dacă e discernător[2], nici atît, deoarece va vrea să-ţi ascundă intenţia pătrunsă şi chiar anticipată. Situaţiile trebuie cîntărite pe ambele feţe şi răsucite pe-o parte şi pe alta, pregătindu-le pentru două ape[3]. Judecăţile sînt diverse: luarea deciziei fie atentă nu atît la ce va fi, cît la ceea ce poate fi[4].

181. *Fără să minţi, nu spune toate adevărurile*[1]. Nimic nu cere mai mult tact decît adevărul, care e o lăsare de sînge de la inimă. De tot atîta ai nevoie pentru a şti să-l spui ca şi pentru a şti să-l
179 *Discreţia...:* Cf. *Er.,* II; *Disc.,* **III;** *Or.,* 3, 222. 179[2] *aruncarea de săgeţi:* Vezi *Or.,* 37. 180 *...duşmanul:* Cf. *Or.,* 80, 84, 273.
180[2] *Dacă e discernător:* E vorba, desigur, de „duşman".
180[3] *două ape:* Adică două direcţii sau puncte de vedere.
180[4] *ce va fi... ce poate fi:* Cu alte cuvinte, să fie atentă atît la ceea ce e probabil, cît şi la ceea ce este posibil.
181 *...toate adevărurile:* Cf. *Crit.,* **III,** 3.
306
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENTEI
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENŢEI
307
treci sub tăcere. Cu o singură minciună se pierde tot creditul integrităţii. Amăgitul e socotit fără cap, iar amăgitorul calp[2], ceea ce e şi mai rău. Nu toate adevărurile pot fi spuse: unele pentru că mă privesc pe mine, altele, pe altul.
182. *Un strop* de *îndrăzneală faţă* de top e *mare cuminţenie*[1]. Trebuie să-ţi moderezi părerea despre ceilalţi pentru a nu-ţi face despre ei o idee atît de înaltă, încît să-ţi fie teamă de ei; imaginaţia să nu supună niciodată inima. Unii par mult pînă cînd ai de-a face cu ei, dar frecventarea lor îţi slujeşte mai mult ca dezamăgire decît ca preţuire. Nimeni nu depăşeşte limitele restrînse ale omului: toţi îşi au *dacă* ju-ul lor, unii în ingeniozitate, alţii în fire. Rangul dă autoritate aparentă, rareori îl însoţeşte cea personală, căci soarta obişnuieşte să răzbune superioritatea dregătoriei prin inferioritatea meritelor. Imaginaţia o ia mereu înainte şi zugrăveşte lucrurile mult mai mari decît sînt; nu concepe doar ceea ce este. ci şi ceea ce-ar putea fi. Cată s-o corecteze raţiunea, atît de dezamăgită prin experienţe. Dar nici prostia nu trebuie să fie îndrăzneaţă, după cum nici virtutea sfioasă. Şi dacă încrederea în sine favorizează sărăcia cu duhul, cu atît mai de folos le va fi valorii şi ştiinţei!
183. Nu *te crampona excesiv.* Orice prost e încăpăţînat şi orice încăpăţînat, prost şi, cu cît îi e mai greşită judecata, cu atît mai mare tenacitatea. Chiar şi-n cazul unei evidenţe e onorabil să cedezi, deoarece nu ţi se ignoră dreptatea pe care ai avut-o şi ţi se recunoaşte filotimia pe care o ai. Mai mult pierzi cu îndărătnicirea decît poţi cîştiga cu biruirea; aşa nu aperi adevărul, ci grosolănia. Sînt capete de fier, greu de convins, cu extremism de nelecuit; cînd capriciul se adună cu încăpăţînarea, se însoţesc indisolubil cu prostia. Dîrzenia e la locul ei în voinţă, nu în judecată. Sînt însă şi excepţii, spre-a nu ne lăsa să pierdem şi să fim învinşi de două ori: prima dată în chibzuire, a doua în executare.
184. Nu *fi carte de ceremonii:* căci pînă şi la un rege afectarea în această privinţă a fost cîntărită ca o ciudăţenie[2]. Orice suscep-
181[2] cap... cap: Echivalăm astfel perechea paronimică aIo— *falso.* 182 *Un strop...* **cunnnfeme:** Cf. *Disc,* II; *Or.,* 42,292; *Crit.,* II, 10: III, 9.
183 Nu te *crampona excesiv:* Cf. *Disc.,* XIV; *Or.,* 135, 149. 184 Nu fi carte *de ceremonii:* Cf. *Or.,* 173; *Crit.,* II, 8, despre Franţa (deşi poate fi vorba şi despre Portugalia).
1842 *Kee.. ciudăţenie:* Aluzie la Pedro al IV-lea cel Ceremonios (1236-1285),
rege al Aragonului din 1276.
tibil e penibil, şi sînt naţii întregi îmbrobodite în această slăbiciune. Straiul prostiei e cusut doar cu asemenea puncte[3], idolatre ale onoarei lor şi arătînd doar că aceasta se întemeiază pe mai nimic, de vreme ce se tem că totul ar putea-o jigni. Bine-i să ai grijă de respect, dar nu să fii încondeiat drept mare maestru al etichetei; e foarte adevărat că omul neceremonios are nevoie de virtuţi excelente. Nu trebuie nici să faci paradă de curtenie, nici să o dispreţuieşti. Nu arată a fi mare cine ia seama la punctişoare.
185. *Niciodată nu-ţi expune creditul Ia o singură încercare*[1]*:* căci dacă ea nu izbuteşte, dauna e ireparabilă. E foarte posibil să dai greş o dată, şi mai ales prima; nu eşti mereu la vreme cu pilej, de unde zicala a *avea zi bună.* S-o chezăşuiască, aşadar, a doua pe prima, de vei greşi; iar de vei reuşi, prima o va răscumpăra pe-a doua; trebuie să ai totdeauna recurs la mai bine şi apel la mai mult. Lucrurile depind de contingenţe, şi de multe, şi astfel norocul ieşirii cu bine e rar.
186. *Cunoaşte defectele*[1]*:* oricîtă autoritate ar avea ele. Integritatea să nu necunoască viciul chiar de s-ar îmbrăca în brocart: poartă uneori coroană de aur, dar prin aceasta nu-şi poate ascunde fiarele[2]. Nu-şi pierde sclavia josniciei nici chiar dezminţit de rangul insului. Viciile pot fi reliefate oricît. reliefuri însă nu sînt. Unii văd că eroul cutare[3] a avut cutare scădere, fără a vedea însă că nu prin asta a fost el erou. Exemplul superior e atît de elocvent, încît face convingătoare şi hidoşeniile; pînă şi pe cele ale chipului le-a imitat uneori linguşirea, nedîndu-şi seama că dacă în măreţie sînt neobservate, în micime sînt detestate.
187. *Tot ce-i favorabil altuia fă singur, tot ce-i odios, prin interpuşi*[1]. Printr-una îţi atragi afecţiunea, prin cealaltă eviţi reaua-voinţă.
184[3] asemenea *puncte:* Aluzie la „punctul de onoare" (sp. *pundonor).*
185 *creditul... încercare:* Cf. *Or.,* 139, 169.
186 *Cunoaşte defectele:* Cf. *Disc,* VI, XVI, XX; *Or.,* 161.
186[2] *aur... fiarele:* în original, *yerro,* frecvent echivoc bazat pe omografia şi omofonia existente în epocă şi cultivate de Graciân, între *hierro* (fier) şi *yerro* (greşeală). Am echivalat, aici ca şi în alte locuri, prin dublul înţeles al subst. *fiare.*
186[3] *cutare:* în spiritul jocurilor de cuvinte gracianeşti, putem citi aici şi *cu tare.*
187*...prin interpuşi:* Cf. *Or.,* 5, 32, 189, 252, 286. Aforismul acesta e strîns legat tematic de af. 149. Vezi pentru ambele AH-BG. OC, pp. 193a şi 203b, cu notele respective.
308
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENTEI

Le e mai plăcut marilor oameni să facă binele decît să-l primească[2], căci e o fericire a generozităţii lor. Rareori pricinuieşti cuiva un necaz fără a-l resimţi şi tu, fie mişcat de suferinţă, fie muşcat de căinţă. Cauzele superioare[3] nu acţionează fără plată sau răsplată. Binele înrîureşte nemijlocit, şi răul mijlocit. Ai asupra cui să cadă loviturile nemulţumirii, şi anume ura şi clevetirea. Turbarea vulgară e de obicei ca aceea canină, care, igno-rîndu-şi cauza prăpădului, se întoarce împotriva instrumentului; şi cu toate că nu acesta poartă vina principală, pedeapsa o suferă nemijlocit.

188. *Să ai ce lăuda.* E credit al gustului, semn că ţi-e deprins cu tot ce-i mai bun şi că-i poţi datora preţuirea lucrurilor de aici: cine a ştiut să cunoască mai-nainte perfecţiunea va şti s-o preţuiască şi după aceea. Asigură[1] materie conversaţiei şi imitaţiei, anticipînd cunoştinţele aplaudabile. E un mod politicos de a vinde perfecţiunilor prezente[2] curtenia. Alţii, dimpotrivă, au mereu ce huli, măgulindu-le pe cele de faţă prin dispreţuirea celor absente; le izbuteşte cu superficialii, care nu observă tertipul de a-i ponegri tare pe unii cu alţii. Unii urmează politica de-a preţui mai mult mediocrităţile de azi decît extremele de ieri. Atentul cată să cunoască aceste subtilităţi ale apropierii şi să nu simtă nici descurajare la exagerarea unuia, nici înfumurare la linguşirea celuilalt; şi priceapă că la fel se poartă şi-ntr-o parte, şi-n alta: schimbă sensurile şi se dau totdeauna după locul unde se găsesc.

189. *Uzează de privaţia celorlalţi[1]:* căci dacă devine dorinţă, e cel mai eficace şurub. Filozofii[2] au spus că privaţia nu e nimic, iar

187[2] *...binele:* Cf. *Fapt.,* 20, 35: „Beatius est magis dare quam accipere" („Mai fericit este a da decît a primi").

187[3] *Cauzele superioare:* în sensul de „principii productive" sau „active", prin ele autorul înţelegîndu-le atît pS cele omeneşti, cît şi pe cele divine.

188[1] *Asigură:* Subiectul acestei propoziţii e chiar epigraful aforismului, Traer *que* aiafcar, echivalabil aici, în această funcţie sintactică, prin „faptul că ai ce
lăuda".

188[2] *perfecţiunilor prezente:* E vorba de perfecţiunile celor care sînt de faţă, ale celor prezenţi. Tip de exprimare metonimică foarte frecvent la Graciân.

189 *...privaţia celorlalţi:* Cf. Or., 5, 32, 187, 200, 252, 286.

189[2] *Filozofii:* Cei care au afirmat că privaţia nu contează cîtuşi de puţin pentru fericire, că, dimpotrivă, fericirea constă în a nu avea şi a nu dori nimic, au fost Socrate (Xenofon, *Memorabilia,* I, VI, 10) şi Seneca *(Scrisori,* XXV, 4).

oamenii politici că e totul: aceştia au cunoscut-o mai bine. Unii, ca să-şi atingă ţelurile, îşi fac treaptă din dorinţa celorlalţi. Profită de prilej şi-i stîrnesc pofta cu dificultatea obţinerii. îşi pun mai mari speranţe în imboldul pasiunii decît în răceala posesiunii; şi, pe măsură ce creşte rezistenţa, se înflăcărează mai mult dorinţa. Mare subtilitate pentru atingerea scopului, să întreţii dependenţele.

190. *Găseşte-ţi consolare în toate[1].* Pînă şi-a inutililor e că sînt veşnici. Nu e necaz fără mîngîiere: proştii şi-o au în faptul că sînt norocoşi, şi la fel s-a spus *norocul uritei...*[2] Un mijloc de-a trăi mult e să valorezi puţin; ulciorul crăpat n-apucă să se spargă niciodată, plictisind cu dăinuirea lui. Pare-se că soarta îi pizmu-ieşte pe oamenii cei mai însemnaţi, de vreme ce egalează durata cu inutilitatea unora şi importanţa cu scurtimea vieţii celorlalţi; vor lipsi toţi cîţi ar fi fost trebuincioşi şi va dăinui veşnic cine nu-i de nici un folos, fie pentru că aşa pare, fie pentru că aşa este într-adevăr. Nefericitului i se pare că şi soarta, şi moartea s-au înţeles a-l da uitării.

191. Nu *te mulţumi cu excesiva curtenie[1]:* căci e un soi de amăgire. Unii, pentru a vrăji, n-au nevoie de ierburile din Tesalia[2], căci şi cu o plăcută vînturare de căciulă îi farmecă pe proşti, adică pe înfumuraţi. Pun preţ pe onoare şi plătesc cu vîntul unor vorbe bune. Cine făgăduieşte totul nu făgăduieşte nimic, iar făgăduinţa e capcană pentru proşti. Curtenia adevărată e datorie, cea simulată, amăgire, şi mai şi cea excesivă: nu e cuviinţă, ci îndatorinţă. Nu fac plecăciuni persoanei, ci averii şi linguşirii; nu înzestrărilor pe care le recunosc, ci profiturilor la care nădăjduiesc.

190[1] *...consolare în toate:* Cf. *Disc,* 23; *CriL,* II, 6; III, 6, 11.

190[2] *norocul uritei:* Aluzie la proverbul „Ventura de fea la bonita la desea" („Norocul urîtei şi-l doreşte frumoasa").

1911 ... excesiva *curtenie:* Cf. *Or.,* 118, 156, 184; *Crit.,* 1,13.

191[2] *ierburile din Tesalia:* Despre aceste ierburi sau filtre din Tesalia vorbeşte Iuvenal, *Satira VI,* 610—612, fragment comentat de Diego Lopez în *Declaracion Magistral sobre las Sâtiras de Juvenal y Persio,* Madrid, 1642: „Tesalia, unde erau mari vrăjitori... pentru că existau multe ierburi potrivite în acest scop", vezi RN-OM, p. 374, nota 3. Cf. şi Apuleius, *Măgarul de aur (Metamorfoze),* în românește de I. Teodorescu, ESPLA, 1958, II, p. 36: „Mă gîndeam că mă aflu în mijlocul Thesaliei, ţară vestită în tot universul prin meşteşugul vrăjitoresc..."

192. *Om al păcii, om cu viaţă lungă[1].* Ca să trăieşti, lasă-i pe ceilalţi să trăiască. Oamenii paşnici[2] nu numai trăiesc, ci domnesc. Cată s-auzi şi să vezi, dar să taci. Ziua fără litigiu face noaptea cu somn bun. A trăi mult şi-a trăi cu plăcere înseamnă a trăi cît doi, şi rod al păcii. Are de toate cine n-are habar de ce nu-l priveşte. Nu-i mai mare neseriozitate decît a lua totul în serios. Prostie identică, a pune la inimă ce nu te atinge ca şi a nu-ţi păsa de propriu-ţi păs.

193. *Atenţie la cine intră pe placul altuia ca să iasă pe-al său[1].* Nu-i apărare mai bună contra vicleniei ca băgarea de seamă. Priceputului, un bun pricepător. Unii îşi rezolvă treburile proprii ca pe-ale altora, şi fără contracifrul intenţiilor te pomeneşti constrîns la fiecare pas să scoţi din foc[2] profitul altuia cu preţul vătămării mîinii tale.

194. *Fă-ţi o idee cuminte despre tine şi-ale tale*[1]. Şi mai ales cînd începi să trăieşti. Toţi îşi fac despre sine o idee înaltă, şi cu atît mai mult cei ce sînt mai puţin: îşi visează fiecare soarta şi se închipuie drept un miracol. Speranţa se avîntă nesăbuit, iar apoi experienţa nu împlineşte nimic; dezamăgirea realităţii adevărate e cazna închipuirii lor deşarte. îndrepte cuminţenia atare rătăciri, şi chiar dacă poate dori ce-i mai bine, să se-aştepte mereu la ce-i mai rău, ca să ia cu seninătate sufletească tot ce-ar fi să vină[2]. E-o

192[1] *Om a}păcii...:* Cf. *Crit.,* 11,11. Cf. proverbul „Hayamos paz y vivimos asaz" (Correas, „S-avem pace şi să trăim destul").

192[2] *Oamenii paşnici:* Cf. *Mat,* 5,4: „Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram" („Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul").

193 *Atenţie la cine intră...:* Cf. Disc, VIII; Or.. 25.144, 180.215; *CriL,* III.4. Păstrăm verbele din original, *entrar* şi *salir,* menţionînd că sînt folosite în sensul de „a începe" şi „a termina".

193[2] *să scoţi din foc:* Romera Navarro consideră locuţiunea „a scoate castanele din foc cu mina alteia", curentă în multe limbi moderne, drept o creaţie mai recentă. Locuţiunea spaniolă veche era: „sacar del fuego la castana con la mano de la gata" („a scoate din foc castana cu laba pisicii").

194 *fă-ţi o idee cuminte...:* Cf. *Er.,* III; *Disc,* XVI. Cu alte cuvinte, fă-ţi despre tine şi ale tale o idee exactă, nu prea înaltă.

194[2] *Tot ce-ar G să vină:* „Fraza e construită, punct cu punct, pe o parimie: «Desear Io mejor, recelar Io peor, y tomar Io que viniere» (Rodrîguez Marin, „Doreşte ce-i mai bun, teme-te de ce-i mai rău şi ia ce-o fi să vie"). S-ar putea oare ca lucrurile să se fi petrecut invers şi ca zicala să fi provenit din aforismul gracianesc? Eu unul nu-i cunosc o origine mai veche." Vezi RN-OM, p. 380, nota 9.

dibăcie să ţinteşti ceva mai sus ca să reglezi tirul, dar nu într-atîta, încît să fie rătăcire. La intrarea în slujbe e obligatorie această reformă a ideii despre tine, căci prezumţia fără experienţă obişnuieşte s-o ia razna. Nu-i leac mai universal pentru toate prostiile decît creierul. Cunoască-şi fiecare sfera activităţii şi a stării sale şi-şi va putea ajusta ideea după realitate[3].

195. *învaţă să apreciezi*[1]. Nu e nimeni care să nu poată fi învăţătorul altuia în ceva anume şi care să nu-l întreacă pe cel ce întrece. A şti să te foloseşti de fiecare e ştiinţă utilă. înţeleptul îi preţuieşte pe toţi pentru că recunoaşte partea bună din fiecare şi ştie cu ce preţ se fac bine lucrurile; prostul îi dispreţuieşte pe toţi din ignoranţă a binelui şi din preferinţă pentru ce-i mai rău.

196. *Cunoaşte-ţi steaua*[1]. Nimeni atît de oropsit, încîl să nu şi-o aibă, iar dacă e nefericit e din pricină că nu şi-o cunoaşte. Unii au trecere la suverani şi la cei puternici fără a şti cum şi de ce, decît că soarta însăşi le-a înlesnit favoarea; îi rămîne străduinţei numai s-o ajute. Alţii au parte de harul înţelepţilor[2]: vreunul a fost mai plăcut într-o ţară decît în alta şi mai bine văzut în oraşul acesta decît în acela. La fel. ai parte de mai mult noroc într-o slujbă şi stare decît în celelalte, şi toate acestea la merite egale şi chiar identice. Soarta face cărţile cum şi cînd vrea; cunoască-şi-o fiecare pe-a lui, precum şi capul, căci îţi e-n joc să te cîştigi sau să te pierzi. învaţă s-o urmezi şi s-o ajuţi, nu ţi-o schimba[3], căci ar însemna să ratezi nordul spre care te cheamă cerul cu carul[4].

194[3] *...ideea după realitate:* Cf. Seneca, *De tranquillitate animi.* VI, 2: „Ante omnia necesse est seipsum aestimare" („înainte de toate e necesar să te evaluezi pe tine însuţi"). Vezi, pentru acelaşi text paralel, RN-OM, p. 381. nota 11.

195[1] *învaţă să apreciezi:* Cf. *Or.,* 197, 256.

196[1] *Cunoaste-ţi steaua:* Cf. *Or.,* 2, 18, 34, 139; *CriL,* II, 6.

196[2] *harul înţelepţilor:* Darul sau harul înţelepţilor e, oarecum ironic, acela de a nu fi mai niciodată preţuiţi şi norocoşi.

196[3] *...nu ţi-o schimba:* Cf. Virgiliu, *Eneida,* V, 21-23: „Nici împotrivă să stăm vijeliei, şi nici să mai mergem N-avem putere. Dar dacă ne cheamă norocul, urmaţi-1. Unde ne cheamă-ntr-acolo să-ntoarcem" (trad. de G. Coşbuc).

196[4] *cerul cu carul:* în original: „que seria errar el norte a que le llama la vecina vocina", formulare echivocă şi aliterantă, făcînd aluzie la Ursa Mare, numită în sp. şi *la Botina* („cornul", instrument de suflat), „pentru că stelele din care e alcătuită par a forma un corn" (Covairubias). *Vecina,* precizează Romera Navarro, pentru că, deşi steaua polară face parte din aceeaşi constelaţie, e cea mai izolată de cadrilater şi deci este aparte, deşi „vecină". Echivalăm într-un spirit asemănător.

197. *Nu te încurca nicicînd cu proştii*[1]. Ca ei e cine nu-i cunoaşte, şi mai vîrtos cine, cunoscuţi, nu-i aruncă. Sînt primej-dioşi pentru relaţiile superficiale şi pernicioşi pentru confidenţă. Şi chiar dacă un timp îi înfrînează sfiala lor şi grija celorlalţi, pînă la urmă tot fac prostia sau o spun, şi dacă au întîrziat a fost doar ca s-o facă mai solemnă. Greu poate ajuta creditul altora cine nu-l are pe-al său. Sînt foarte nefericiţi, suprapovară a prostiei, fiind molipsitoare şi una, şi alta[2]. Un singur lucru îl au mai puţin rău, şi anume că, deşi cuminţii nu le sînt lor de nici un folos, ei, dimpotrivă, de mare folos înţelepţilor[3], fie ca învăţătură, fie ca învăţare de minte.

198. *învaţă să te transplantezi*[1]. Sînt oameni care, pentru a se pune în valoare, trebuie să se răsădească, şi mai mult încă-n posturi mari. Patriile sînt maştere ale eminenţelor[2]: domneşte în ele invidia ca într-un sol propice, şi mai mult se ţin minte imperfecţiunile cu care ai început decît măreţia la care ai ajuns. Un bold a izbutit să cîştige preţuire trecînd dintr-o lume-n alta, iar un ciob de sticlă, pentru că s-a strămutat, a cufundat în oprobriu diamantul. Tot ce-i străin e preţuit, fie pentru că a venit de departe, fie pentru că se obţine desăvîrşit şi-n apogeu. Am văzut inşi care nu demult erau ocara colţului lor, şi azi sînt mîndria universului, fiind preţuiţi şi de compatrioţi, şi de străini: de unii, pentru că-i privesc de departe, de ceilalţi, pentru ca departe[3]. Niciodată nu o să venereze deplin statuia de pe altar cine a văzut-o buturugă în livadă. 199. *învaţă să-ţi faci loc în chip cuminte*[1]*:* nu înfigîndu-te. Adevăratul drum către preţuire e cel al meritelor, iar dacă străduinţa se-ntemeiază pe valoare, e scurtătură spre ţel. Integritatea

197[1] *Nu* te *încurci... cu proştii:* Cf. *Disc,* XXIII: O., 31.

197[2] *molipsitoare...:* Cu alte cuvinte. în tovărăşia proştilor, prostia şi nefericirea se plătesc cu suferinţă.

197[3] de *mare folos Înţelepţilor:* Conform proverbului „Donde el necio se perdio, el cuerdo aviso tom6" (Correas, „Unde prostul s-a rătăcit, cumintele s-a lămurit").

198 *învaţă să te transplantezi:* Cf. *Disc,* XVIII; *Or.,* 2, 5, 112; Oft, II, 3.
198[2] *maştere ale eminenţelor:* Cf. *Luc,* 4, 24: „Adevărat zic vouă că nici un proroc nu este bine primit în patria sa".
198[3] *pentru că departe:* în original, „porque lejos"; Romera Navarro citeşte „porque [vienen] de lejos", „pentru că vin de departe", socotind că e vorba de o greşeală de tipar (RN-OM, p. 388, nota 11).
199[1] *...să-ţi faci loc...:* Cf. *Disc,* XI, XXI.

singură nu e de-ajuns; solicitarea singură e nedemnă, deoarece lucrurile se înglodează într-atîta, îneît sînt discredit al reputaţiei. Constă în media dintre merit şi ştiinţa de a te introduce[2].
200. Sa *ai ce dori*[1]: ca să nu fii în chip fericit nenorocit. Respiră trupul şi aspiră sufletul. Dacă totul ar fi posedat, totul ar fi dezamăgire şi nemulţumire; chiar şi în privinţa intelectului, trebuie să rămînă mereu ceva de ştiut, din care curiozitatea să se hrănească. Nădejdea însufleţeşte: îmbuibările de fericire sînt ucigătoare. în răsplată, e o dibăcie să nu satisfaci niciodată; cînd nu mai e nimic de dorit, totul e de temut: fericire nefericită. Unde sfîrşeşte dorinţa începe frica.
201. *Sînt tonţi toţi cei ce par şi jumătate din cei ce nu par*[1]. Prostia a pus mîna pe lume, şi dacă mai e puţină înţelepciune, ea e nebunie în faţa celei cereşti[2]; dar cel mai mare prost e cel ce nu crede că este şi-i declară pe toţi ceilalţi. Spre-a fi înţelept nu e suficient să pari, necum să-ţi pari: ştie cine crede că nu ştie; şi nu vede cine nu vede că ceilalţi văd. Deşi toată lumea e plină de proşti, nu e unul care s-o creadă şi nici s-o bănuiască despre sine.
202. *Spusele şi faptele fac un bărbat desăvîrşit*[1]. Trebuie să spui ce e mai bun şi să făptuieşti ce-i mai cinstit: una e perfecţiunea capului, cealaltă a inimii, şi amîndouă nasc din superioritatea cugetului. Vorba este umbra faptului: aceea este femeia, acesta bărbatul[2]. Mai important e să fii lăudat decît lăudător; uşor e spusul şi greu făcutul. Isprăvile sînt miezul vieţii, iar sentinţele ornamentul; eminenţa în fapte dăinuieşte, în spuse trece. Acţiunile sînt rodul reflecţiilor: spusele înţelepte, faptele active.
199[2] *Constă...:* Subiectul acestei ultime propoziţii este „adevăratul drum". 200 *Să ai ce dori:* Cf., *Or.,* 85, 189, 299; *Crit.,* III, 9.
2011 *Sînt tonţi...:* Cf. *Or.,* 176; *Ase,* XXVIII; *Crit.,* 11,4.
201[2] *în faţa celei cereşti:* Sursa acestei afirmaţii este 1 *Cor.,* 3,19: „Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Deum", parafrazată de Augustin: „Scientia nostra, scientiae tuae comparata, ignorantia est" *(Confess..* XI, IV, 6).
202[1] *bărbat desăvîrşit: Cf.* £r.,XII; *Or.,* 122. 131. 166. Nu putem traduce res-pectînd alternanţa genurilor gramaticale din textul spaniol, deoarece în românește atît *fapt* cît şi *act,* de ex., sînt neutre. Formularea de mai jos, „son aquellas [las palabras] las hembras, y estos [los hechos] los varones" e echivalabilă doar Ia singular: „Vorba este femeia, şi faptul (sau actul) este bărbatul."
202[2] *Vorba este umbra faptului:* Vezi nota anterioară. Maxima îi aparţine lui Democrit: „Vorba-i umbra faptei", Diogenes Laertios, *op. cit.,* IX, 37, ed. cit., p.435. întreaga formulare va fi reluată în *Crit.,* 1,13, Univers, 1987, p.241.

203. *Cunoaşte eminenţele veacului tău*[1]. Nu-s multe: un fenix într-o lume întreagă, un Mare Căpitan, un orator desăvîrşit, un înţelept într-un secol, un rege eminent în multe. Mediocrităţile sînt comune în număr şi apreciere, eminenţele rare în toate, căci pretind culminare a desăvîrşirii şi, cu cît mai sublimă categoria, cu atît mai dificil piscul. Mulţi le-au uzurpat renumele de Mari lui Cezar şi Alexandru, dar în gol, căci fără fapte, vorba nu-i decît un pic de aer, au fost puţini Seneca şi faima pe un singur Apelles 1-a prăznuit.
204. *Lucrul uşor trebuie întreprins ca şi cum ar fi greu, iar cel greu ca şi cum ar fi uşor*[1]*:* acolo pentru ca încrederea să nu-şi piardă vigilenţa, aici pentru ca neîncrederea să nu se descurajeze. Nu-i nevoie de altceva ca să nu faci un lucru decît să-1 consideri gata făcut, şi, dimpotrivă, străduinţa înlătură neputinţa. Marile încercări nici nu trebuie meditate[2], ajunge să ţi se prezinte, pentru ca nu cumva dificultatea, întrevăzută, să dea prilej şovăielii.
205. *învaţă să manevrezi dispreţul*[1]. Stratagemă pentru a dobîndi lucrurile e să le dispreţuieşti. De obicei nu le găseşti cînd le cauţi anume, şi apoi, pe negîndite, îţi vin singure la-ndemînă[2]. Cum toate cele de-aici sînt umbra celor eterne, împărtăşesc şi însuşirea umbrei: fug de cei ce gonesc după ele şi-i prigonesc pe cei ce fug de ele. Dispreţul e şi cea mai politică răzbunare. Maximă fără pereche a înţelepţilor, să nu te aperi niciodată cu pana. căci lasă urme şi aduce mai degrabă glorie rivalităţii decît pedeapsă îndrăznelii. Vicleşug de nevrednici, să se opună unor mari oameni, ca să fie celebraţi şi ei indirect, cînd de drept n-o meritau: căci pe mulţi nu i-am cunoaşte dacă rivalii excelenţi n-ar fi tăcut caz de ei. Nu e răzbunare ca uitarea, căci îi îngropi în colbul nimicniciei lor. îşi închipuie, temerari, că se eternizează dînd foc minunilor lumii şi-ale veacurilor[3]. Artă de-a para clevetirea, să nu faci caz de
203 *Cunoaşte eminenţele...:* Cf. *Disc,* V, XVII; *Or.,* 166; *CriL,* II, 2. 204 *Lucrul uşor...:Cf. Disc,* XV; Ase, XXX; *Or.,* 53, 55, 57, 138. 204[:] *...meditate:* Reflecţie atribuită lui Iulius Caesar, în *Ase,* XXX. 205 *...dispreţul:* Cf. *Or.,* 162; *CriL.* I. 2, 3: II, 11: III. 7.
205[2] *la-ndemînă;* Cf. proverbul: ..Cuando Io busco. nunca Io veo; cuando no Io busco, hetelo aquî luego" („Cînd caut ceva, nu-1 văd niciodată; cînd nu-1 caut, uite-1 aici îndată").
205[3] *dînd foc minunilor...:* Ca Erostrat, obscur cetăţean al Efesului, care, vrînd să-şi asigure o faimă nemuritoare, a incendiat templul Dianei din Efes, una din cele şapte minuni ale lumii antice, chiar în noaptea cînd s-a născut Alexandru cel Mare.
ea: înfruntînd-o îţi aduci prejudiciu, şi, dacă-i dai credit, discredit. Invidiei, satisfacţie, căci şi acea umbră de stigmat pătează, chiar dacă nu-ntunecă detot, cea mai mare desăvîrşire.
206. *Să ştii că vulg* e *peste tot*[1]*:* chiar în Corint[2], în familia cea mai selectă. Fiecare îl încearcă şi-n propria-i casă. Dar e vulg şi arhivulg[3], mai rău. Cel special are aceleaşi însuşiri cu cel de rînd, precum cioburile oglinzii sparte, şi chiar mai păgubitor: vorbeşte prosteşte şi cenzurează impertinent, mare discipol al ignoranţei, naş al prostiei şi aliat al scornelii. Nu lua seama la ce zice şi cu atît mai puţin la ce gîndeşte. E bine să-1 cunoşti ca să te scuturi de

el, atît ca partener, cît şi ca obiect, căci orice prostie este vulgaritate, iar vulgul se compune din proşti.
207. *Foloseşte reţinerea*[1]. Trebuie să fii şi mai prevăzător cu neprevăzutul. Pornirile pasiunilor sînt lunecuşuri ale cuminţeniei, şi-acolo e riscul de-a te pierde. înaintezi mai mult într-o clipă de mînie sau de bucurie decît în multe ceasuri de nepăsare; păşeşti uneori într-un minut cît spăşeşti apoi toată viaţa. Intenţia vicleană a celorlalţi îi ticluieşte prudenţei asemenea ispitiri ca să dea de uscat sau de cuget; se foloseşte de asemenea şuruburi ale secretelor, îneît izbutesc a slei şi cea mai mare capacitate. Fie contra-vicleşug reţinerea, mai ales în izbucniri. E nevoie de multă reflecţie pentru ca patima să nu se ambaleze şi e mare cuminte cine rămîne cu minte şi călare[2]. Cine-şi dă seama de risc umblă cu tact. Pe cît de uşoară i se pare vorba celui ce-o aruncă, pe-atît de grea celui ce-o primeşte şi-o cîntăreşte.
208. *Nu muri de boala prostului*[1]. înţelepţii mor de obicei lipsiţi de cuminţenie; proştii, dimpotrivă, sătui de sfat. A muri ca
206[1] vufe e *peste* tot: Cf. *Or.,* 28; *Crit.,* I, 8; II. 4.
206[2] *Corint:* Pentru Graciân, *Corint* e sinonim cu centru de cultură prin excelenţă, „cultul Corint", vezi RN-OM, p. 402, nota 3.
206[3] arWvug. In original, „revulgo", cuvînt creat de Graciân (ca şi *reconsejo, remozo* etc. Aici, observă Batllori şi Peralta, s-ar putea să fi avut în vedere şi *Coplasde Mingo Revlgo,* reeditate la Madrid. 1632 (BP-BG. OC[1], p.419).
207 *Foloseşte reţinerea:* Cf. *Disc,* II; *Or.,* 37, 52, 155, 179.
207[2] *călare:* Vezi mai sus nota 155[2].
208 JVu *muri de boala prostului:* Cf. Or., 192. Sp. *morir* înseamnă aici „a suferi". S-a remarcat că interpretarea aforismului e dificilă (BP-BG. OC, p. 420; RN-OM, p. 406, nota 3) datorită impreciziei semantice a termenilor fundamentali: *nedo* şi *sabio.* De pildă, aici, „boala prostului" („achaque de necio") se referă la

un prost înseamnă a muri de prea multă cugetare. Unii mor pentru că simt şi alţii trăiesc pentru că nu simt. Şi aşa, unii sînt proşti pentru că nu mor de simţire, iar alţii sînt pentru că mor de ea. Prost e cine moare din exces de pricepere. Aşa încît unii mor fiindcă sînt pricepători, şi alţii trăiesc fiindcă sînt nepricepuţi. Dar cu toate că mulţi mor de proşti, puţini proşti mor.
209. *Eliberează-te de prostiile comune*[1]. E cuminţenie cu totul rară. Au mare autoritate prin răspîndire, iar unii care n-au cedat ignoranţei[2] particulare n-au izbutit să scape de cea obştească. Vulgaritate e că nimeni nu e mulţumit de soarta sa[3], fie ea cea mai bună, nici nemulţumit de mintea sa, fie ea cea mai rea. Nemulţumiţi de-al lor, toţi pizmuiesc norocul celorlalţi. Tot aşa, cei de azi laudă lucrurile de ieri, iar cei de-aici pe cele de colo: tot ce-i din trecut pare mai bun şi tot ce-i de departe e mai preţuit. La fel de prost e cine rîde de toate ca şi cine se scîrbeşte de toate.
210. *învaţă să uzezi de adevăr*[1]. Acesta e primejdios, dar omul de bine nu poate să nu-1 spună: aici e nevoie de artă. Doctorii dibaci ai cugetului au inventat modul de a-1 îndulci, deoarece, cînd se apropie de dezamăgire, e chintesenţa amărăciunii. Modul bun se foloseşte aici de iscusinţa sa: cu acelaşi adevăr îl măguleşte pe unul şi-1 toacă pe altul. Celor prezenţi trebuie să le vorbeşti prin cei trecuţi[2]. Cu un bun pricepător e de-ajuns vorba pe jumătate, şi dacă nimic n-ajunge, e cazul să amuţeşti. Suveranii nu trebuie lecuiţi cu leacuri amare; pentru asta e arta poleirii dezamăgirilor.
boala acelora care, gîndind prea mult, suferă prosteşte, altminteri sfatul ar fi absolut inutil dacă ar fi fost adresat unui prost calificai şi, deci, incurabil. înţelepţii suferă de obicei de lipsă de înţelepciune practică sau mundană *(cordura,* rom. *cuminţenie),* pe cînd proştii (aici în sens strict) suferă de pe urma îndopării cu sfaturi inutile, cf. *Cril,* 11,5, consideraţiile despre „prostia incurabilă". Cei care „mor pentru că simt" sînt înţelepţii, cei care „trăiesc pentru că nu simt" sînt proştii.
209[1] *...prostiile comune:* Cf. *Disc.,* XVII; *Or.,* 43, 198, 208; *CriL,* 11,9.
209[2] *ignoranţei:* La Graciân, *ignorancia* şi *necedad* sînt sinonime.
209[3] de *soarta sa:* Cf. Horaţiu, *Satire,* I, I, 1—3: „De ce, Mecena, omul nicicînd nu-i mulţumit Cu soarta ce-i fu dată sau singur şi-a croit? De ce îl pizmuieşte pe altul fiecare, Şi-a celorlalţi ursită mai fericită-ţi pare?" (Trad. de Al. Hodoş şi Th. Măinescu).
210[1] ...adevăr: Cf. Disc, VIII, XXII; *Or.,* 12, 14, 121; *Crit.,* 111,3.
1IO[2] *prin cei trecuţi:* Adică nu direct, spunîndu-le în faţă adevărul sau corectîndu-i, ci indirect, citîndu-le cazuri asemănătoare petrecute alteîndva.

211. *în cer, totul e mulţumire, în infern, totul e întristare*[1]*:* în lume, ca la mijloc, şi una, şi alta; stăm între două extreme şi-astfel ne-mpărtăşim din ambele. Sorţile alternează: nu trebuie să fie totul noroc, nici totul adversitate. Lumea aceasta e un zero: singură, nu valorează nimic; alăturînd-o cerului, mult. Indiferenţa faţă de nestatornicia ei este cuminţenie, şi la înţelepţi n-are curs noutatea. Viaţa ni se înlănţuie ca într-o piesă de teatru; la sfîrşit, se descurcă: atenţie, dar, să sfîrşeşti bine.
212. *Rezervă-ţi totdeauna ultimele secrete ale artei*[1]. Ca marii magistri, ce recurg la subtilitatea aceasta chiar cînd o predau celorlalţi; trebuie să rămîi pururi superior şi pururi magistru. Cată să purcezi cu artă în împărtăşirea artei; niciodată să nu sece izvorul învăţăturii, după cum nici cel al dăruirii. Aşa se păstrează reputaţia şi dependenţa. Cînd e să faci plăcere şi să-i înveţi pe alţii, trebuie să respecţi acea mare lecţie de a hrăni necurmat admiraţia şi de a înainta în desăvîrşire. Rezerve în toate situaţiile, iată o mare regulă pentru a trăi, pentru a învinge, şi mai ales în slujbele cele mai sublime.
213. *învaţă să contrazici*[1]. E o mare stratagemă a provocării, nu pentru a te prinde, ci pentru a prinde. Este şurub unic, cel ce face să sară afectele; negraba de a crede e un vomitiv al secretelor, cheie a celui mai zăvorît piept. Faci cu mare subtilitate dubla încercare a simţirii şi-a judecăţii. Un dispreţ abil faţă de vorba misterioasă a

celuilalt vînează cele mai profunde taine şi le mărunţeşte-n mici îmbucături, pînă ce le-aduce pe limbă şi le-mpinge în năvoadele amăgirii meşteşugite. Rezerva atentului o face pe-a celuilalt să se precipite, şi descoperă astfel simţirea celuilalt, căci altminteri inima i-ar fi rămas inscrutabilă. O îndoială simultană e cel mai bun şperaclu al curiozităţii de a şti tot ce vrei. Şi chiar pentru a învăţa, o stratagemă a discipolului este să-şi contrazică riiagistrul, care se angajează cu şi mai multă rîvnă în explicarea şi demonstrarea adevărului; aşa încît combaterea măsurată prilejuieşte lecţia închegată.

211 *mulţumire... întristare:* Cf. *Disc.,* VII; *Or.,* 8, 221; *Crit.*. III.9; Seneca, *Scrisori, Scrisori,* LXXVII: „Ca şi o piesă de teatru, aşa şi viaţa, nu interesează cît de mult a ţinut, ci cît de frumos s-a desfăşurat. N-are importanţă în ce moment o sfîrşeşti. închei-o cînd vrei, numai fă-i o încheiere frumoasă" (ed. cit., p. 229). Cf. şi Ignacio de Loyola, *Exercitia,* nr. 23.

212 *ultimele secrete ale artei:* Cf. *Or.,* 81, 82", 95, 170.

213" *învaţă să contrazici:* Cf. *Or.,* 37, 179, 279.

214. Nu *face dintr-o prostie, două*[1]. E foarte obişnuit ca, vrînd să dregi una, să comiţi altele patru. Justificarea unei impertinenţe cu alta mai mare e din castă de minciună, ori aceasta e de prostie, căci susţinerea uneia are nevoie de multe. Totdeauna mai rea decît o cauză rea a fost apărarea ei; mai rea decît însuşi răul, neştiinţa de a-l disimula. Tributul imperfecţiunilor e să pună la contribuţie multe altele. într-o greşeală poate cădea şi cel mai mare înţelept, dar în două nu, şi în treacăt, nu definitiv.

215. *Atenţie la cel ce vine cu intenţie secundă*[1]. E un vicleşug al omului negustoros de a distrage voinţa ca s-o atace, căci, o dată convinsă, e învinsă. îşi ascunde gîndul ca să şi-l atingă şi acceptă un loc secund, pentru ca în acţiune să fie primul: îşi asigură tirul pe baza surprizei. Atenţia să nu doarmă însă cînd intenţia e atît de trează, iar dacă aceasta se face secundă în scopul disimulării, aceea să fie prima în scopul cunoaşterii. Precauţia să dibuiască şiretlicul cu care vine şi să-i însemne tîrcoalele cu care umblă s-ajungă la oalele[2] pretenţiei sale; propune una şi pretinde alta, virînd viclean ca să-şi atingă ţinta intenţiei. Să ştii. aşadar, ce-i acorzi, şi uneori va fi bine să-i dai de înţeles c-ai înţeles.

216. *Să ai uşurinţa vorbirii*[1]. Presupune nu doar nestînjenire, ci şi farmec în concept. Unii concep bine şi nasc prost, căci, fără claritate, copiii sufletului, conceptele şi hotărîrile. nu ies la lumină. Unii au proprietatea acelor ulcioare ce iau mult şi dau puţin; alţii, dimpotrivă, spun chiar mai mult decît gîndesc. Ceea ce e hotărîrea pentru voinţă e exprimarea pentru intelect, două mari eminenţe. Ingeniozităţile clare sînt aplaudabile. cele confuze sînt venerate pentru că neînţelese; şi uneori e preferabilă obscuritatea ca să nu fii vulgar. Dar cum oare îşi vor face o idee ceilalţi despre ce aud, dacă cei ce vorbesc nu dispun de o idee raţională?

217. *Nu trebuie să iubeşti sau să urăşti pentru totdeauna*[1]. încrede-te în prieteni azi ca în duşmani mîine, şi cei mai

214[1] *Nu face dintr-o prostie, două:* Cf. *Er.,* **II;** *Or.,* 126, 142, 186, 261; *Crit.,*
11,9.

215 *...cu intenţie secundă:* Cf. *Or.,* 13, 17,37, 105, 143; **Olt, 111,4.** 215[2] *tîrcoalele... oalele:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „y notele las *puntas* que va echando para venir al *punto* de su pretension". 216 *Să ai uşurinţa vorbirii:* **Cf.** *Er.,* **XIII;** *Disc.,* **II;** Or., 253. 217 *Nu trebuie să iubeşti...:* Cf. *Disc.,* **XII;** *Or.,* **11**1, 234,237,257; *Crit,* 1,5.

răi[2]: şi de vreme ce se-ntîmplă aşa în realitate, întîmple-se şi-n prevedere. Nu da arme transfugilor prieteniei, căci poartă cu ele cel mai crîncen război. Cu duşmanii, dimpotrivă, uşă pururi deschisă împăcării, şi anume cea a filotimiei: este cea mai certă. Răzbunarea de mai-nainte ajunge uneori să tortureze mai apoi, şi mulţumirea răului făcut altuia devine părere de rău.

218. *Nu acţiona niciodată din obstinaţie, ci reflectînd*[1]. Orice obstinaţie e aberaţie, fiica cea mare a patimii, cea care n-a făcut niciodată nimica drept. Sînt unii ce reduc totul la un mic război; bandiţi ai relaţiilor umane, ar vrea ca tot ce făptuiesc să fie un triumf[2]: nu ştiu să procedeze paşnic. Aceştia, ca să comande şi să cîrmuiască, sînt pernicioşi, deoarece fac din guvern bandă, şi duşmani din cei pe care ar fi trebuit să şi-i facă fii: vor să dispună totul după plan şi să obţină totul ca rod al vicleniei lor. dar, după ce toana paradoxală le e dată-n vileag, ceilalţi li se opun de îndată şi caută să le zădărnicească himerele, şi astfel nu obţin nimica. Se-aleg cu multe îmbuibări de necazuri şi toţi îi ajută să se lehămetească. Au judecata pervertită şi inima deseori stricată. Modul de a te purta cu asemenea monştri este să fugi la antipozi[3], căci mai lesne vei suporta barbaria acelora decît sălbăticia acestora.

219. Nu *trece drept om al vicleniei:* deşi nu se mai poate trăi fără ea. Mai curînd prudent decît şiret. Tuturora le place francheţea în relaţii, dar nu şi la ei acasă[2]. Sinceritatea să nu cadă în extrema naivităţii, nici isteţimea în a şireteniei. Fii mai degrabă venerat ca

217[2] *prieteni... duşmani:* Cf. proverbele: „Descubrime a el como amigo, y armoseme como testigo" („M-am arătat lui ca prieten şi mi s-a-narmat ca martor"), sau „El peor testigo, el que fue tu amigo" („Cel mai rău martor, cel ce ţi-a fost prieten"). Tema prieteniei la Graciân e abordată din perspective diferite. Găsim şi elogiul total al prieteniei *(Or.,* 111), prietenia ca rezultat al alegerii şi al afinităţilor sufleteşti şi intelectuale, dar şi, ca aici, prietenia circumstanţială, „politică", împotriva căreia marele iezuit avertizează, situat fiind în aria prudenţei mundane.

218[1] *Nu acţiona din obstinaţie...: Cf. Disc,* XIV; *Or.,* 142.

218[2] *...un triumf:* Cf. Plinius cel Tînăr, *Panegiricul Iui Traian,* 16, 2: „şi nu cauţi triumful în orice împrejurare" (ed. cit., p. 366).

218[3] *antipozi:* Aici, în sensul de locuitori ai unor ţinuturi barbare, situate la extremităţile lumii.

219 *...om al vicleniei:* Cf. *Er.,* **XVII;** *Or.,* 13,17,45,243; *Crit.,* **11,3.**

219[2] *...nu şi la ei acasă: Fraza* e elaborată după modelul vechiului proverb „Justicia, mas no por mi casa" (marchizul de Santillana,

„Dreptate, dar nu şi la mine-n casă"), citat de Graciân şi în *CriL,* fi, 10.

înţelept decît temut ca perfid. Cei sinceri sînt iubiţi, dar amăgiţi. Cea mai mare viclenie e s-o ascunzi, căci e socotită drept amăgire, în veacul de aur a înflorit neprihănirea; în acesta de fiare, răutatea. Reputaţia de om care ştie ce trebuie să facă e onorabilă şi inspiră încredere, dar cea de om viclean e sofisticată şi naşte suspiciune.
220. *Cînd nu poţi îmbrăca pielea de leu, îmbrac-o pe cea de vulpe*[1]. *A* şti să cedezi vremii înseamnă să te excedezi. Cine-şi realizează scopul nu-şi pierde niciodată reputaţia. In lipsa puterii, dibăcie; pe un drum sau pe altul, ori pe cel regal al curajului, ori pe scurtătura şireteniei. Mai mult a făcut vicleşugul decît forţa[2], şi mai des i-au învins înţelepţii pe viteji decît invers. Cînd nu-ţi poţi atinge scopul, vine dispreţul.
221. *Nu fi provocator*[1]*:* nici ca să te angajezi, nici ca să angajezi. Există poticnitori ai cuviinţei, atît a lor cît şi a celorlalţi, mereu predispuşi la prostie. Se leagă cu mare uşurinţă şi rup nefericit. Nu-şi coc ziua fără o sută de supărări; toana le e-n răspăr, şi astfel, contrazic pe toţi şi toate cîte sînt; şi-au îmbrăcat judecata pe dos, şi astfel, dezaprobă totul. Cei mai mari tentatori ai cuminţeniei sînt însă cei ce nu fac nimica bine şi vorbesc rău despre toate, căci sînt mulţi monştri în vasta ţară a impertinenţei.
222. *Om socotit, probă de prudent*[1]. Limba e fiară şi, dacă-i dai drumul, foarte greu o mai pui în lanţ. E pulsul sufletului, după care înţelepţii îi cunosc dispoziţia; aici pipăie atenţi bătaia inimii. Răul e că tocmai cine ar trebui să fie cel mai mult e cel mai puţin reţinut. înţeleptul evită supărări şi bucluciuri şi arată cît e de stăpîn pe sine; se poartă circumspect, Ianus în nepărti-nire, Argus în cercetare. Momos mai bine ar fi simţit lipsa unor ochi la mîini decît a unei ferestruici la piept[2].
220[1] *...pielea de leu... cea de vulpe:* Cf. *Crit.,* I, 7. La originea acestui epigraf stă un text din Plutarh, *Vieţi paralele,* „Lysandros", 7, ed. cit, voi. III, p. 224: „Cînd haina de leu nu ajunge la ţintă, trebuie să o îmbrăcăm pe cea de vulpe", a spus generalul spartan. Vezi şi proverbul: „Cuando la piei del leon es corta, conviene anadirle consiendole otra de răposa" (Sbarbi, „Cînd pielea de leu e scurtă, cată s-o lungeşti, cosînd de ea alta de vulpe").
220[2] *icleşugul... forţa:* Cf. proverbul „Mas vale mafia que fuerza" (Correas). 221 *Nu fi provocator:* Cf. Disc, XIV, XIX; *Or.,* 47, 74,224.
222[1] *Om socotit...:* Cf. *Disc,* XIX; *Or.,* 3,148,179; *Crit.,* 1,11.
222[2] *Momos:* Vezi *Er.,* nota 40. „Mîna cu ochi" *(oculata manus)* apare în emblema lui Alciati *Sobrie vivendum et non ternare credendum.*

223. *Nu fi excesiv de singular*[1]. Din afectare sau nebăgare de seamă, unii sînt de o singularitate notabilă, cu acţiuni maniacale, care sînt mai mult defecte decît diferenţieri. Şi aşa cum unii sînt foarte cunoscuţi prin cîte-o urîţenie aparte a chipului, aşa şi aceştia, prin cîte un exces în comportare. Singularizarea nu slujeşte decît ca blam, cu un particularism ce stîrneşte, pe rînd, la unii rîsul, la alţii supărarea.
224. *învaţă să apuci lucrurile*[1]*:* niciodată în răspăr, chiar dacă vin. Toate au faţă şi revers. Cel mai bun şi mai favorabil, dacă-1 apuci de tăiş, vatărnă; dimpotrivă, cel mai ostil, dacă de plăsea, apără. Multe, care-au adus năpastă, ar fi adus, dacă li s-ar fi căutat avantajele, mulţumire. în toate există părţi bune şi rele: dibăcia e a şti să dai de folos. Acelaşi lucru face ape foarte diferite, dacă-1 priveşti sub lumini diferite: priveşte-1 sub cea a fericirii. Nu trebuie să încurci dîrlogii binelui şi-ai răului. Aşa se face că unii găsesc în toate mulţumirea, iar alţii necazul. Mare leac împotriva loviturilor sorţii şi mare regulă de viaţă pentru orice vreme şi pentru orice slujbă.
225. *Cunoaşte-ţi defectul-rege*[1]. Nimeni nu trăieşte fără el, contrapondere la darul eminent, şi, dacă înclinarea îl favorizează, înrobeşte tiranic. Să-ncepi a-i declara război, sculînd împotrivă-i grija, iar primul pas fie darea în vileag, deoarece, fiind cunoscut, va fi bătut, mai ales dacă cel interesat îl judecă la fel ca şi cei ce i-1 înfierează. Ca să fii stăpîn pe tine e necesar să veghezi asupra ta. O dată-nvins acest cap al imperfecţiunilor, toate vor capitula.
226. *Atenţie să îndatorezi*[1]. Cei mai mulţi nu vorbesc şi nici nu acţionează după cum sînt, ci după cum îi obligi. Oricine poate acredita cu prisosinţă răul, pentru că răul e foarte crezut, chiar dacă uneori incredibil. Tot ce avem mai mult şi mai bun depinde de raporturile cu ceilalţi. Unii se mulţumesc să aibă dreptatea de partea lor, dar nu-i de-ajuns, căci e nevoie s-o ajuţi cu sîrguinţa. îndatorarea costă uneori foarte puţin şi valorează mult: cu vorbe cumperi fapte. în această mare casă a universului nu e sculă atît
223 *Nu fi excesiv de singular:* Cf. *Disc.,* XVI; Or., 143. 224 *învaţă să apuci lucrurile:* Cf. *Or.,* 84, 89, 211, 221. 225[1] *Cunoaşte-ţi defectul-rege:* Cf. *Or.,* 89, 161,238. Urmăm, în prima frază, punctuaţia propusă de BP-BG. OC[1], p. 423b, conform ediţiei princeps. *226[1] Atenţie să îndatorezi: Cf. Er.,V; Disc.,XXlOr.,96,* 112,118.

de netrebnică, încît, măcar la un an o dată, să nu facă trebuinţă şi, chiar de-ar valora puţin, îi vei simţi mult lipsa. Fiecare vorbeşte despre obiect mînat de afect.
227. *Nu fi al primei impresii*[1]. Unii îşi iau de neveste prima veste, aşa încît celelalte sînt concubine şi, cum minciuna e mereu în frunte, nu mai rămîne loc şi pentru adevăr. Nu trebuie umplute nici voinţa cu primul obiect, nici intelectul cu prima propoziţie, căci înseamnă insuficienţă a capacităţii. Unii au proprietatea ulciorului nou[2], pe care pune stăpînire întîiul miros, atît al licorii proaste, cît şi al celei bune. Cînd această insuficienţă ajunge a-i fi cunoscută, ea devine dăunătoare, deoarece dă vad vicleniei răutăcioase: rău intenţionaţii se grăbesc să vopsească în culoarea lor credulitatea. Rămînă totdeauna loc pentru reexaminare; păs-treze-şi Alexandru cealaltă ureche pentru partea adversă[3]: rămînă loc pentru a doua şi-a treia informare. Impresionabil itatea e semn de incapacitate şi este aproape de pasionalitate.

228. *Nu fi gură rea*[1]. Necum să ai asemenea renume, căci ar însemna faimă de faimofob[2]. Nu fi ingenios pe spinarea celorlalţi, că e mai curînd odios decît anevoios. Se răzbună toţi pe tine, vor-bindu-te toţi de rău, şi, cum tu eşti singur, iar ei mulţi, mai degrabă te vor învinge decît îi vei convinge. Răul nu trebuie să bucure niciodată şi nici să nu fie comentat. Clevetitorul e detestat în veci şi, chiar dacă uneori îşi mai fac de vorbă cu el personaje suspuse, o fac mai mult de dragul zeflemelii decît din stimă pentru cuminţenia lui. Iar cine vorbeşte de rău îşi aude totdeauna vorbe şi mai rele[3].

227[1] *Nu fi al primei impresii:* Cf. *Or.,* 80. 146, 248; *Crit.,* 1. 9; II, 11. Romera Navarro citează proverbul italian: „Uomo di prima impressione, uomo di ultima impressione."

227[2] *proprietatea ulciorului nou:* Cf. Proverbul: „A la vasija nueva dura el resabio de Io que se echo en ella" („în ulciorul nou dăinuie mirosul a ceea ce ai vărsat în el"). Cf. şi Horaţiu, Scrisori, I, II, 69-70: „Vasul de argilă nouă multă vreme va păstra Mirosu-absorbit odată...", trad. de Lelia Teodosiu). Versurile lui Horaţiu au fost amănunţit glosate de una din marile autorităţi ale spiritualităţii iezuite, Alonso Rodriguez (1538—1616), în *Ejercicios de perfeecion v irtudes* crisranos (1609), 1,2,9.

227[3] *Pentru partea adversă:* Am mai întîlnit această aluzie. Reamintim textul iniţial din *Ase,* XXX: „Astfel, Alexandru îşi astupa o ureche cînd auzea o învinuire şi, întrebat de ce face aşa, răspunse: Pe asta o păstrez pentru pîrît."

228 Nu *fi gură* rea: Cf. *Disc,* IX; *Or.,* 86; *Crit.,* II, 11.

228[2] *faimofob:* Echivalăm astfel un cuvînt creat probabil de Graciân, *contra-famas,* adversar al reputaţiilor, defăimător.

228[3] *cine vorbeşte de rău...* Cf. proverbul: „Quien mal dice, peor oye."

229. *învaţă să-ţi împărţi viaţa cu discernere*[1]*:* nu cum vin împrejurările, ci cu prevedere şi elecţiune. E trudnică fără opriri, ca o călătorie lungă fără hanuri; o face fericită erudita varietate. Cel dintîi popas al vieţii frumoase să ni-1 cheltuim conversînd cu morţii; ne naştem spre-a cunoaşte şi-a ne cunoaşte, iar cărţile ne fac fidel persoane. A doua etapă foloseşte-o pentru cei vii: văzînd şi însemnînd tot binele lumii; nu toate lucrurile se găsesc într-o ţară, zestrea a împărţit-o Părintele universal, şi uneori a îmbogăţit-o mai mult pe urîtă[2]. A treia etapă fie în întregime-a ta: ultimă fericire, filozofarea.

230. *Deschide ochii la timp*[1]. Nu toţi cei ce văd au deschis ochii, nici toţi cei ce privesc văd. Dumirirea tîrzie nu mai e leac, ci necaz. Unii încep să vadă cînd nu mai au ce: şi-au desfăcut casa şi masa înainte de a se fi făcut pe ei înşişi. E greu să dai inteligenţă cui n-are voinţă, dar şi mai şi să dai voinţă cui n-are inteligenţă[2]; cei din preajma lor se joacă cu ei ca şi nişte orbi, spre hazul celorlalţi; şi, din pricină că sînt surzi ca să audă. nu deschid ochii ca să vadă. Nu lipseşte însă cîte unul care le întreţine insensibilitatea, întrucît existenţa lui se întemeiază pe inexistenţa lor. Nefericit calul al cărui stăpîn n-are ochi: greu se va-ngrăşa[3].

231. *Nu dezvălui lucruri pe jumătate făcute*[1]*:* să fie savurate în desăvîrşirea lor. Toate începuturile sînt informe, şi rămîne

229 *învaţă să-p împărţi viaţa...:* Cf. *Disc,* XXv; *Or.,* 151. 229[·] *urită:* După cum spune proverbul: „Fea? El caudal de mi padre me rehermosea" („Urîtă? Averea tatei mă-nfrumuseţează").

230[1] *Deschide ochii la timp...* Cf. *Or.,* 6.

230[2] *voinţă... inteligenţă:* Romera Navarro (RN-OM., p. 447, nota 6) arată că această asociere a intelectului cu voinţa, cunoaşterea fiind concepută ca acţiune imanentă, iar voinţa ca potenţa intelectivă. apăruse încă în vechea scolastică. De aici au preluat-o Spinoza („Voinţa şi intelectul sînt unul şi acelaşi lucru", frica, II, prop. XLK, corolar) şi Fichte, care prezintă voinţa ca principiu viu al raţiunii, ca raţiunea însăşi cînd e concepută pur (De *Bestimmung des Menschen,* III, II, VVerA-e, Berlin, 1845-1846, t. II, p. 288). Iar Unamuno reia: „Nu inteligenţa, ci voinţa este aceea care ne făureşte lumea, iar vechiul aforism scolastic *nihil volitum quin praecognitum,* nu vrem nimic fără a fi cunoscut mai întîi. trebuie corectat cu un *nihil cognitum quin preavolitum,* nimic nu cunoaştem fără a fi vrut mai întîi". *Vida de Don Quijote y Sancho.* I, cap. XXXI (vezi şi *Viaţa lui Don Quijote şi Sancho,* în rom. de Ileana Bucurenciu şi Grigore Dima, Univers, Bucureşti, 1973, p. 189).

230[3] *Nefericit calcul...:* Adaptare a proverbului: „El ojo del amo engorda el caballo" (Oudin) cu corespondent literal în româneşte: „Ochiul stăpînului îngraşă calul".

231[1] *Nu dezvălui...:* Cf. *Disc,* XVII.

apoi icoana acelei diformităţi; amintirea lucrului văzut irtperfect nu-ţi îngăduie să te bucuri de el terminat. Savurarea dintr-o dată a unui obiect mare, deşi conturbă judecarea părţilor, satisface pe deplin gustul. înainte de a fi, totul e nimic, iar cînd începe să fie, e încă foarte pierdut în nimicul său. Vederea pregătirii celui mai ales fel de mîncare mai degrabă taie decît stîrneşte pofta: ferească-se, dar, orice mare maestru ca operele să-i fie zărite în embrion: înveţe de la natură să nu şi le expună pînă cînd nu pot apărea.

232. Să *ai un dram de negustor*[1]. Să nu fie totul doar speculaţie, să fie şi acţiune. Cei foarte înţelepţi sînt lesne de amăgit din pricină că, deşi cunosc neobişnuitul, ignoră obişnuitul vieţii, care e mai necesar. Contemplarea lucrurilor sublime nu le mai lasă loc pentru cele simple; şi, cum ignoră ce ar fi trebuit să ştie în primul rînd şi-n care toţi sînt isteţi, sînt fie priviţi cu mirare, fie socotiţi ignoranţi de vulgul superficial. Bărbatul înţelept străduiască-se, aşadar, să aibă ceva de negustor, atîta cît trebuie ca să nu fie amăgit şi chiar luat peste picior: fii om al practicii căci, deşi nu e ceva superior, e de cea mai mare trebuinţă ca să trăieşti. La ce e bună oare ştiinţa, dacă nu-i utilă?[2] Iar a şti să trăieşti e azi adevărata ştiinţă!

233. *Nu da greş cu gustul altuia*[1]*:* căci ar fi să-i faci un necaz în loc de plăcere. Unii, socotind că îndatorează, supără, fiindcă nu înţeleg firile. Există acţiuni care pentru unii sînt măgulire şi pentru alţii jignire, iar ceea ce credeai că e o mîna de ajutor a fost o palmă. A costat uneori mai scump să faci o neplăcere decît ar fi costat să faci o plăcere. Pierd şi recunoştinţa, şi răsplata doar pentru că au pierdut nordul îndatorării. Dacă nu cunoşti firea celuilalt, greu îl vei putea mulţumi; aşa se face că unii au gîndit să rostească o laudă şi au rostit o injurie, ceea ce

232[1] Să *ai un dram de negustor:* Cf. *Disc,* XXI; *Or.,* 120, 215, 247.

232[2] *ştiinţa:* Concepţia în această privinţă nu se modificase faţă de aceea consemnată de Seneca, *Scrisori către Luciliu,* CVI, 12; „Non vitae, sed scholae discimus", afirmaţie îndurerată, pornind de la constatarea că „precum risipim toate celelalte fără rost, aşa risipim filozofia însăşi. Precum ne chinuim din cauza necumpătării în toate, aşa şi în învăţătură. Nu învăţăm pentru viaţă, ci pentru şcoală" (ed. cit., p. 411). Printre iezuiţi circula formularea directă: „Non scholae, sed vitae discimus" („Nu învăţăm pentru şcoală, ci pentru viaţă").
233» *Nu da greş cu gustul altuia:* Cf. *Disc.,* DC.
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENŢEI
325
a fost pedeapsă binemeritată[2]. Alţii cred că distrează cu elocinţa şi nu fac decît să scîrbească sufletul cu vorbăria lor.
234. *Nu-ţi încredinţa niciodată reputaţia fără zălogul onoarei celuilalt[1].* Trebuie să împărţi atît folosul la tăcere cît şi dauna la uşurătate. în interese de onoare, raportul trebuie să fie totdeauna de tovărăşie, astfel încît reputaţia proprie să te facă să ai grijă de cea străină. Nu te încrede niciodată[2]; dacă uneori, fă-o cu asemenea artă, încît prudenţa să poată ceda în faţa şireteniei: fie riscul comun şi miza mutuală, pentru ca să nu ţi se transforme-n martor al acuzării cine ţi se recunoaşte copărtaş.
235. *învaţă să ceri[1].* Nu e nimic mai greu pentru unii şi mai uşor pentru alţii. Sînt unii care nu ştiu să refuze; cu ei. nu-i nevoie de şperaclu. Sînt alţii al căror prim cuvînt la orice oră este *nu;* cu ei e nevoie de vicleşug. Şi cu toţi, de momentul oportun: să surprinzi cugetele bine dispuse, fie datorită îndestulării anterioare a trupului, fie celei a sufletului. Dacă atenţia şiretului în expectativă nu preîntîmpină stratagema celui care solicită, zilele de bucurie sînt cele ale hatîrului, care se revarsă din lăuntru în exterior. Nu te apropia cînd vezi că altul e refuzat, fiindcă teama de *nu* s-a risipit. La tristeţe, nu există împrejurare prielnică. îndatorarea cu anticipaţie e cambie reciprocă atunci cînd n-ai de-a face cu mojicia.
236. *Fă obligaţie înainte din ceea ce ar trebui să fie răsplată ulterior[1].* E dibăcie a marilor politicieni. Favoruri înainte de merite sînt dovadă de oameni generoşi[2]. Favoarea astfel anticipată are două eminenţe: că promptitudinea celui ce dă îl obligă
233[2] *pedeapsă binemeritată:* Pedeapsă nu pentru cel ce a făcut elogiul, ci pentru cel care-1 primeşte, ştiind că nu-1 merită. Cf. *Pild,* 27, 14: „Celui ce bine-cuvîntează pe prietenul său cu glas mare dis-de-dimineaţă, i se socoteşte ca un blestem."
234[x]*Nu-ţi încredinţa reputaţia...:* Cf. Or., 217.
234[2] nu *te încrede niciodată:* Cf. Seneca, *Scrisori,* III: „Este la fel de greşit a te încrede în toată lumea ca şi a nu te încrede în nimeni; dar în primul caz aş zice că e vorba de o vină mai onorabilă, în al doilea, de una care fereşte mai bine de primejdii" (ed. cit., p. 6).
235[1] *învaţă să ceri:* Cf. *Disc.,* XXII; *Or.,* 70; *Crit.,* II, 11. Batllori şi Peralta fac trimiteri la doctrina în materie a lui Ignacio de Loyola şi a lui Giovani Botero, *Della ragion di Stato.,* 1. (BP-BG. OC[1], p. 426.).
236 *Fă obligape...*: Cf. *Or.,* 226, 244, 286.
236 *oameni generoşi:* Cf. Seneca, *De beneficiis,* II, 1, 2-4.
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENTEI
şi mai mult pe cel ce primeşte; un acelaşi dar, dacă mai tîrziu e datorie, mai devreme e îndatorare. Subtil mod de a transforma obligaţiile, încît cea care ar fi trebuit să fie a superiorului, ca să răsplătească, recade asupra celui îndatorat, ca să se plătească. Aceasta, de bună seamă, în cazul persoanelor generoase, căci în cazul oamenilor josnici, anticipînd plata onorariului ar însemna să le pui mai degrabă frîu decît pinteni.
237. *Nu împărţi niciodată secrete cu superiorii tăi[1]:* vei crede că-mparţi pere şi vei împărţi pietre[2]. Mulţi au pierit fiindcă au fost confidenţi: aceştia sînt ca lingura din coajă de pîine, pîndită de-acelaşi risc apoi[3]. împărtăşirea unuia nu-i hatîr al principelui, ci tribut. Mulţi sparg oglinda pentru că le aminteşte urîţenia; nu-1 poţi vedea pe cine te-a putut vedea, nici bine văzut nu-i cine a văzut rău. Pe nimeni să nu-1 socoteşti prea îndatorat, şi pe cel puternic cel mai puţin; fie mai degrabă cu binefaceri acordate decît cu hatîruri primite. Mai primejdioase ca orice sînt confidenţele din prietenie. Cine şi-a împărtăşit altuia secretele i-a devenit sclav; şi, pentru suverani, e o silnicie ce nu poate dura. Doresc să-şi răscumpere libertatea pierdută şi, pentru asta, calcă tot în picioare, pînă şi dreptatea. Secretele, aşadar, nici nu le asculta, nici nu le spune.
238. *Cunoaşte piesa ce-ţi lipseşte[1].* Mulţi ar fi persoane depline dacă nu le-ar lipsi un ce, fără de care niciodată nu ajung pe culmea fiinţei desăvîrşite. La unii observi că ar putea fi mult dacă ar lua seama la foarte puţin. Le lipseşte seriozitatea, ceea ce le umbreşte mari înzestrări; altora, blîndeţea purtării, lipsă pe care cei apropiaţi o simt numaidecît, mai ales la oamenii cu vază; la unii ar fi de dorit operativitatea, şi la alţii
237[1] *...secrete ev superiorii tăi:* Cf. *Er.,* II; *Or.,* 217, 259, 260; *Crit.,* 1,13;
III, 6.
237[2] *pere... pietre:* Adaptare a unui proverb care, sub forma sa cea mai veche, suna astfel: „En burlas ni en veras, con tu sefior no partas peras" („Nici în glumă, nici în adevăr, cu stăpînul nu-mpărţi pere"), înregistrat de marchizul de Santillana. sau, sub o formă mai recentă: „Ni en burlas ni en veras con tu amo partas peras", echivalabil mai liber astfel: „Nici silit, nici de plăcere, nu-mpărţi cu domnul pere" (Sbarbi).
237[3] *acelaşi risc apoi:* Riscul identic pentru o lingură făcută din coajă de pîine este de a fi înghiţită după ce şi-a îndeplinit rolul de a transporta la gură bucatele.
238 *Cunoaşte piesa ce-ţi lipseşte:* Cf. *Disc.,* II, XIV, XVII, XX, XXI, XXII; Or., 6,122,266.
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENTEI
327
reţinerea. Toate aceste metehne, dacă ar fi observate, s-ar putea îndrepta lesne, căci grija poate face din obişnuinţă o a doua natura.
239. Nu *fi arhiascuţit[1]:* mai bine prudent. Ştiind mai mult decît se cade, rişti să devii bont, căci subţirimile comune se rup; mai sigur e adevărul temeinic. E bine să ai cap, dar nu limbuţie. Discuţia multă e lăstar de dispută; mai bine o bună judecată plină de miez care să nu discute mai mult decît se cade.

240. *învaţă să te foloseşti de prostie*[1]. Şi cel mai mare înţelept joacă uneori piesa aceasta şi sînt împrejurări în care cea mai bună ştiinţă e să arăţi că nu ştii. Nu trebuie să fii ignorant, ci să te prefaci că eşti. Puţin importă să fii cu proştii înţelept, şi cu nebunii cuminte; trebuie să vorbeşti cu fiecare pe limba lui[2]. Prost nu-i cel ce simulează prostia, ci acela care suferă de ea; cea nefăcută e prostie, nicidecum cea prefăcută, pînă aici ajunge arta. Mijlocul unic de a te face iubit e să te-mbraci în pielea celui mai simplu dobitoc[3].
241. *Glumele, suportă-le, dar nu le folosi*[1]. Aceea e un gen de filotimie, aceasta, de obligaţie. Cine se posomorăşte la veselie ţine mult de dobitoc, şi-o arată şi mai mult. Gluma superioară e plăcută, a şti să o suporţi e semn de capacitate. Cine se simte înţepat dă ţepi celor ce-nţeapă, Părăseşte-le ÎB toiul lor[2], şi ceî mai sigur e să nu le provoci. Cele mai mari adevăruri s-au născut totdeauna din glume. Nimic nu cere mai multă atenţie şi dibăcie; înainte de-a începe trebuie să ştii pînă la ce punct al răbdării poate ajunge firea subiectului.
242. *Exploatează-ţi izbihda*[1]. Unii cheltuiesc totul ca să înceapă şi nu termină nimica; iniţiază, dar nu persevereză: instabilitate

239 *Nu fi arhiascuţit:* Cf. *Disc.,* XK. Prin *aihiascuţit* echivalăm termenul *rea-gudo,* care poate însemna atît „excesiv de subtil" cît şi „pedant".
240[1] *învaţă să te foloseşti de prostie:* Cf. *Or.,* 120; *Crit,* II, 11.
240[2] *pe limba lui:* Cf. *Pild.,* 26, 4-5: „Nu răspunde nebunului după nebunia lui, ca să nu te asemeni şi tu cu el. Răspunde nebunului după nebunia lui, ca să nu se creadă înţelept în ochii lui".
240[3] *simplu dobitoc:* E vorba de pielea măgarului.
241[1] *Glumele...*: Cf. *Disc.,* LX; *Or.,* 76,79.
241[2] *Părăseşte-le în toiul lor:* Cf. proverbul „La burla, dejarla cuando mâs agrada" (Sbarbi, „Gluma părăseşte-o cînd place mai mult").
242[1] *Exploatează-ţi izbînda:* Cf. *Disc,* XXI.

de caracter. Niciodată nu-şi atrag elogii, pentru că de nimic nu trag; totul se ispăveşte în neispravă. La alţii vine din nerăbdare de cuget, cusur al spaniolilor, după cum răbdarea e virtutea belgienilor. Aceştia sînt gata cu toate, aceia dau gata totul; năduşesc pînă ce-nving obstacolul şi se mulţumesc să-nvingă; nu ştiu să ducă la capăt bun victoria: arată că pot, dar nu vor. Dar defect tot e, din neputinţă sau din uşurinţă. Dacă lucrarea e bună, de ce n-o isprăveşti? Şi dacă-i rea, de ce ai început-o? Să-şi răpună, dar, sagacele vînatul, nu să se dezumfle după ce-l stîrneşte[2].
243. *Nu fi detot hulub*[1]. Alterneze perfidia şarpelui cu nevinovăţia porumbelului. Nimic mai lesne decît să amăgeşti pe un om de bine; crede mult cine nu minte niciodată şi e atotîncrezător cine nu amăgeşte deloc. Omul nu e amăgit totdeauna de prost, ci uneori de bun ce e. Două feluri de persoane previn în mare măsură pagubele: păţiţii, numai pe socoteala lor, şi viclenii, numai pe-a celorlalţi. Isteţimea să se-arate, prin urmare, la fel de excelentă în circumspecţie ca viclenia în uneltire, şi nu voi să fii bun într-atîta, încît să dai prilej altuia să fie rău; fii amestec de porumbel şi de şarpe: nu monstru, ci prodigiu.
244. *învaţă să îndatorezi*[1]. Transformă unii hatîrul ce li se face într-unui făcut de ei, aşa încît pare, sau dau ei de înţeles, că fac o favoare cînd o primesc. Sînt oameni atît de iscusiţi. încît onorează cerînd şi-şi prefac folosul propriu în onoare a celuilalt; în aşa fel ticluiesc lucrurile, încît să pară că ceilalţi îşi plătesc o datorie cînd le fac un dar, răsturnînd printr-o extraordinară politică ordinea îndatorării; pun cel puţin la-ndoială cine cui face hatîrul. Cu preţ de laude cumpără ce-i mai bun, iar din faptul că arată gust pentru ceva fac cinstire şi măgulire; obligă curtenia, scoţîndu-l datornic pe cel căruia îi datorau ei recunoştinţă. în felul acesta, schimbă obligaţia din pasivă în activă, mai buni politicieni decît gramaticieni. Mare abilitatea lor, dar mai mare-ar fi să le-o-nţelegi, restabilind locul prostiei, restituindu-le onoarea şi încasîndu-şi fiecare profitul.

242[2] *după ce-l stîmeşte:* Cf. proverbul: „Uno levanta la caza, y otro la mata" („Unul stîrneşte vînatul, şi altul îl ucide").
243[1] Nu *fi detot hulub:* Cf. *Or.,* 13; *Crit,* I, 13; III, 6. Cf. *Mat.,* 10,16: „stote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae" („fiţi dar înţelepţi ca şerpii şi blînzi ca porumbeii"); *Pild.,* 10, 9: „Cel ce umblă întru neprihănire umblă pe cale sigură, iar cel ce umblă pe căi lăturalnice va fi dat de gol."
244 *învaţă să îndatorezi:* Cf. Or, 226, 236; *Crit,* 1,13.

245. *Cugetă uneori aparte şi departe de modul vulgar*[1]*:* dovadă de superioritate a capacităţii. Nu trebuie să-l preţuieşti pe cel ce nu ţi se opune niciodată, căci nu-i semn de iubire de tine, ci de sine; nu te lăsa amăgit de linguşire plătind-o, ci condamnînd-o. Ia drept reputaţie chiar şi faptul de-a fi bîrfit de unii, mai ales de cei care-i vorbesc de rău pe toţi cei buni. întristează-te cînd faptele tale sînt pe placul tuturora, căci e semn că nu sînt bune: perfecţiunea e a puţinora.
246. *Nu da niciodată satisfacţie cui n-o cere.* Şi, chiar cerută, e un soi de delict dacă e excesivă. A te scuza înainte de vreme înseamnă a te acuza[1], iar a lăsa sînge sănătos fiind înseamnă a face cu ochiul răului şi răutăţii; scuza anticipată trezeşte suspiciunea adormită. Şi cumintele nici să nu pară conştient de bănuiala celuilalt, căci înseamnă să iasă-n întîmpinarea ofensei; atunci să caute a i-o dezminţi prin integritatea comportării sale.
247. Să *ştii ceva mai mult şi să trăieşti ceva mai puţin*[1]. Alţii gîndesc dimpotrivă. Mai valoroasă e odihna bună decît netihna[2]. Nimica nu-i al nostru decît timpul[3], în care trăieşte şi cine n-are loc[4]. E tot atîta nefericire să-ţi iroseşti viaţa preţioasă în sarcini vulgare, ca şi prea mult în cele sublime; nu trebuie să te laşi covîrşit nici de ocupaţii, nici de invidie: înseamnă să calci în picioare viaţa şi să înăbuşi cugetul. Unii extind asta şi asupra ştiinţei, dar nu trăieşti dacă nu ştii.

245Cugetă uneori aparte...: Cf. *Or.,* 28; *Crit.,* II, 5.
246[1] *a te scuza:* Conform unui vechi aforism juridic: „Excusatio non petita fit accusatio manifesta" („Scuza necerută face acuzaţia vădită"). Cf. şi proverbul: „Quien presto se excusa, de sospecha se acusa" („Cine iute se scuză de bănuială se acuză").
247[1] *Să ştii ceva mai mult... Ci. Or.,* 4, 75, 86,171,176,232; *Crit,* II, 4.
247[2] *odihna... netihna:* în original: „Mas vale el buen ocio que el negocio", cf. proverbul: „Mas vale bien holgar que mal trabajar" (Correas, „Mai de folos e să te odihneşti bine decît să munceşti prost"). Prin *buen ocio* trebuie înţeles răgazul bine folosit pentru lectură şi meditaţie, *otiosa sedulitas* (Horaţiu) sau *cum digni-tate otium* (Cicero). Vezi RN-OM, p. 478, nota 2.
247[3] *timpul:* Cf. Seneca, *Scrisori,* I, 3: „Toate, Luciliu, ne sînt străine, numai timpul e al nostru. Natura ne-a trimis pe lume cu această singură avere, trecătoare şi amăgitoare, din care totuşi ne scoate cine vrea" (ed. cit., p. 3). Valoarea timpului e dată, şi pentru stoicul Seneca, şi pentru creştinul Graciân, de măsură în care e bine folosit întru desăvîrşirea sufletului. Vezi RN-OM, p. 478, nota 3.
247[4] *loc:* în original, *lugar.,* cu sensul de „spaţiu".

248. Nu *te lua după ultimul*[1]. Sînt oameni ai ultimei păreri, căci obrăznicia umblă pe la extreme. Gîndirea şi vrerea le sînt de ceară: ultimul venit îşi pune pecetea şi-i şterge pe ceilalţi. Pe-aceştia nu-i cîştigi niciodată, pentru că la fel de lesne îi pierzi; fiecare îi vopseşte în culoarea lui. Nu-s buni de confidenţi, copii toată viaţa; şi astfel, cu nestatornicie în judecăţi şi simţăminte, sînt mereu fluctuanţi, şchiopi de voinţă şi judecată, înclinîndu-se ba într-o parte, ba-n alta[2].
249. *Nu-ncepe să trăieşti pe unde trebuie să sfîrşeştiK* Unii iau odihna la-nceput şi lasă truda pentru sfîrşit. întîi cată să fie esenţialul şi-abia după, dacă rămîne loc, accesoriul. Alţii vor să triumfe înainte de-a lupta; unii încep prin a şti tot ce e mai puţin însemnat, iar studiile onorabile şi folositoare le lasă pentru vremea de sfîrşit a vieţii: altul nici n-a prins cheag, că se şi înfumurează. Metoda e esenţială ca să ştii şi să poţi trăi.
250. *Cînd trebuie să cuvîntezi pe dos?*[1] Cînd ni se vorbeşte cu gînd rău. Cu unii totul trebuie să meargă în răspăr: da-ul e *nu* şi nu-ul e *da.* Bîrfirea unui lucru trece drept preţuire a lui, fiindcă cine-1 vrea pentru sine îl discreditează pentru ceilalţi. A lăuda nu înseamnă totdeauna a vorbi de bine, căci unii, ca să nu-i laude pe cei buni, îi laudă şi pe cei răi; iar pentru cine nimeni nu e rău, nimeni nu va fi nici bun[2].
251. *Trebuie să recurgi la mijloacele omeneşti ca şi cum n-ar exista şi divine, şi la cele divine ca şi cum n-ar exista omeneşti:* regulă de mare maestru[1], nu e de adăugat nici un comentariu.
248[1] Mi te *lua după ultimul:* Cf. *Or.,* 227; *Crit.,* III, 6.
248[2] ba *într-o parte, ba-n alta:* Cf. proverbul latinesc: „Prudentis est mutare consilium; stultus sicut luna mutatur".
249[1] *Nu-ncepe să trăieşti...:* Cf. Disc, XXV; *Crit.,* III, 12; cf. şi Seneca, *Scrisori,* XLVIII: „Chiar dacă am mai avea mult timp de trăit, ar trebui să-1 cheltuim cu grijă, ca să ne-ajungă pentru ce este necesar. Dar aşa, nu-i oare o nebunie să învăţăm ce-i de prisos, cînd mai avem atîta de puţin?" (Ed. cit., p. 118.) 250 *...să cuvîntezi pe dos: Cf. Or.,* 13; Crr., I, 7; III. 3. 250[2] *...nici bun:* Cf. Marţial, *Epigrame,* XII, 81. 2: „Cui malo est nemo, quis bonus esse potest?" („Cine poate fi bun, dacă pentru el nimeni nu e rău?").
251 *regulă de mare maestru:* Ideea iniţială aflată la baza acestui epigraf suficient sieşi provine din Ignacio de Loyola. In „Ratio quam in gubernando tenebat Ignatius", potrivit păr. Ribadeneyra, se poate citi: „En las cosaş del servicio de N. S., usaba de todos los medios humanos como si de ellos dependiera el buen suceso; y de tal manera confiaba en Dios, como si todos los medios humanos no
252. *Nici tot al tău, nici tot al său*[1]*:* e o tiranie vulgară. Din voinţa de-a fi tot al tău decurge numaidecît voinţa ca toate lucrurile să fie pentru tine. Oamenii aceştia nu ştiu să cedeze nici în cel mai mic lucru, nici să piardă vreo fărîmă din comoditatea lor; sînt puţin îndatoritori, se-ncred în soarta lor şi se trezesc lipsiţi de reazem. E bine uneori să fii al altora pentru ca şi ceilalţi să fie ai tăi; şi cine are slujbă obştească trebuie să fie sclav obştesc sau *să renunţe la sarcină o dată cu sarcinile ei,* îi va spune lui Hadrian bătrîna[2]. Alţii, dimpotrivă, sînt pe de-a-ntregul ai celorlalţi, căci prostia cade totdeauna în excese, iar aici, într-unui nefericit; nu au zi, nici chiar ceas al lor, cu atîta nemăsură ai altora, încît unuia i s-a zis *cel al tuturora:* la fel cu intelectul, ştiu pentru toţi, şi pentru ei ignoră. Atentul priceapă că nimeni nu-1 caută pe el, ci propriul interes în el sau prin el.
fueran de algun efecto" *(Monumenta,* Serie IV, *Scripta de S. Ignacio,* I, Madrid, 1904, cap. VI, p. 466, apudLouis Stinglhamber, S. L, „Graciân et la Compagnie de Jesus", *Hispanic Review,* XXII, 3, iulie 1954, pp. 195-207). Forma cea mai veche a acestei reflecţii se găseşte în *Vida de San Ignacio,* de P. Ribadeneyra: „în lucrurile ce le-ntreprindeaîn slujba Domnului Nostru, se folosea de toate mijloacele omeneşti ca să le ducă la bun sfîrşit, cu atîta grijă şi eficacitate, de parcă numai de ele ar fi depins bunul deznodămînt; şi îşi punea într-atîta nădejdea în Dumnezeu şi socotea că atîrnă numai de divina sa Providenţă, de parcă toate celelalte mijloace omeneşti la care apela n-ar fi fost de nici un folos." Schopenhauer, mare admirator al acestei maxime, o considera drept „regula de înţelepciune a întregului *Oracol,* regulă practică, detaşîndu-se dintre toate cele trei sute de aforisme care o încadrează, fără a şti însă că-i aparţine sfîntului Ignaţiu" (Francisco Maldonado de Guevara, *Lo fictivo y Io antifictivo en el pensamiento de San Ignacio, y otros estudios,* Universidad de Granada, Col. Filol6gica, VII, 1954, pp.41—61). Turnarea acestei cugetări într-un chiasm perfect îi aparţine însă lui Graciân, deşi Maldonado de Guevara anunţa apariţia unui studiu de Pedro Sainz Rodriguez care demonstra că originea acestui chiasm e de căutat în Erasmus. Nu dispunem de alte date în acest sens. Vezi AH-BG. OC, pp. 218-219; BP-BG. OC, p. 429. Aforismul ni se pare fundamental şi pentru înţelegerea operei lui Graciân, în perfecta ei unitate, pusă la îndoială pînă acum. Vezi introducerea noastră, pp. 21-28.
252[1]*Nici tot al tău, nici tot al său:* Cu alte cuvinte, nu fi excesiv egoist, dar nici fără măsură dedicat altora. Cf. *Or.,* 5, 32,156,187,189,252, 260,284, 286; *Crit,* II, 12.
252[2] *Hadrian:* Nu e vorba de împăratul Hadrian, dar nici de Filip al Macedoniei, cum susţine Romera Navarrq (RN-OM, p. 486) ci, credem, de Demetnos Poliorcetes (c. 336-283 î. Cr.). Vezi Plutarh, *Vieţi paralele,* ed. cit., voi IV, „Demetrios", 42,2: „Odată o femeie 1-a tulburat mereu pe drum, rugîndu-1 de multe ori să fie ascultată, dar cum Demetrios a spus că n-are timp, femeia a strigat: «Atunci nu mai fi rege»."

253. *Nu-ţi exprima prea limpede conceptul*[1]. Cei mai mulţi nu preţuiesc ceea ce înţeleg şi venerează ceea ce nu pricep. Lucrurile, ca să fie preţuite, trebuie să coste[2]: vei fi proslăvit cînd nu vei fi înţeles. întotdeauna trebuie să te arăţi, de dragul opiniei, mai înţelept şi mai prudent decît ţi-o cere interlocutorul, dar mai bine cu măsură decît cu exces. Şi chiar dacă pentru pricepuţi creierul e de mare valoare în toate, pentru cei mai mulţi e necesară înălţarea; nu trebuie să le laşi loc de cenzură, ocupîndu-i cu înţelegerea. Laudă mulţi ceea ce, întrebaţi, nu ştiu să

justifice, fiindcă venerează ca pe un mister tot ce-i ascuns şi-l proslăvesc pentru că aud că-i proslăvit.
254. *Nu minimaliza răul ca fiind puţin*[1]*:* căci nu vine niciodată unul singur; relele se ţin lanţ, ca şi fericirile. Norocul şi nenorocul trag de obicei unde mai sînt[2], şi-aşa se face că toţi fug de nenorocit şi se agaţă de norocos; pînă şi porumbiţele, cu toată simplitatea lor, dau fuga pe donjonul cel mai alb. De toate duce lipsă nefericitul, de sine însuşi, de raţiune şi de mîngîiere. Nu trebuie să trezeşti nenorocul cînd doarme[3]. Puţin lucru e-o alunecare, urmează însă prăbuşirea fatală, care nu ştim unde se va opri, căci aşa cum nici un bine n-a fost detot împlinit, la fel nici un rău detot isprăvit. Pentru ce vine din cer e răbdarea, pentru ce de pe pămînt, prudenţa.
255. *învaţă să faci biiiele*[1]*:* cîte puţin şi des. Niciodată îndatorarea nu trebuie să depăşească posibilitatea; cine dă mult nu dă, ci vinde[2]. Nu trebuie să istoveşti recunoştinţa, care, văzîndu-se paralizată, va rupe corespunderea. Pe mulţi, ca să-i pierzi, nu-i nevoie

253*...conceptul.* Cf. *Er.,* V; Ase, VII; *Or.,* 152, 216; *Crit.,* II, 5. Cf. şi Tacit, *Agricola,* 30,13: „omne ignotum pro magnifico est" („orice este necunoscut trece dtept măreţ"). Vezi şi finalul aforismului.
253[2] *trebuie să coste:* Vezi proverbul „Lo que poco cuesta, poco se precia" (Correas, „Ce costă puţin puţin e preţuit").
254 Nu *minimaliza răul...*: Cf. Or., 31; *Crit,* 1,1,4.
254[2] *unde mai sînt:* Cf. proverbul: „Adonde vas, mal? Adânde mas hay" (Hemân Nunez, „Unde te duci, nenorocire? Unde mai sînt şi altele").
254[3] *doarme:* Cf. Publilius Syrus, *Sententiae,* 598: „Non est movendum bene consopitum malum" („Nu trebuie stîrnit un râu bine adormit") şi proverbul: „Cuando la mala ventura se duerme, nadie la despierte" („Cînd soarta rea adoarme, nimeni să n-o trezească").
255 *învaţă să faci binele:* Cf. *Or.,* 5,141, 253.
255[2] *nu dă, ci vinde:* Cf. proverbul: „Quien da, bien vende, si no es necio quien prende" (Hemân Nunez, „Cine dă vinde bine, dacă nu-i prost cine primeşte").

decît să-i îndatorezi peste măsură; ca să nu plătească, se retrag, şi, din îndatoraţi, îţi ajung duşmani[3]. Idolul n-ar vrea să-1 vadă-n faţă pe sculptorul care 1-a făurit, nici îndatoratul pe binefăcătorul său, în ochi. Mare subtilitate a dăruirii[4], să coste puţin şi să fie dorită mult, ca să fie şi mai mult preţuită.
256. *Fii mereu în gardă*[1]*:* contra bădăranilor, încăpăţînaţilor, îngîmfaţilor şi tuturor soiurilor de proşti. Unde pui că sînt mulţi, şi cuminţenia e să nu te pui cu ei. Zilnic înarmează-te cu gînduri ferme în oglinda atenţiei tale, şi astfel vei birui ananghiile prostiei; chibzuieşte cu luare-aminte şi nu-ţi vei expune reputaţia unor riscuri vulgare: bărbatul pus în gardă de cuminţenie nu va fi doborît de obrăznicie. Drumul relaţiilor omeneşti e anevoios, fiind plin de stînci ale discreditării; ocolirea lor înseamnă siguranţă, consultîndu-1 pe Ulise în iscusinţă. De mare valoare e-aici eschiva subtilă; mai presus de orice, ia-o prin filotimie, căci e scurtătura unică din încurcături.
257. *Nu ajunge niciodată la ruptură:* căci din ea reputaţia iese totdeauna ştirbită. Oricine e bun de duşman, nu şi de prieten; puţini pot face bine, dar aproape toţi rău. Vulturul nu găseşte cuib sigur nici chiar în sînul lui Iupiter din ziua cînd se ceartă cu un scarabeu[1]: cu gheara celui făţiş aţîţă focul disimulaţii, care abia aşteptau prilejul. Din amicii înrăiţi ies cei mai înverşunaţi inamici; ţi-1 îngreuiază cu defectele altora pe cel propriu şi preferat de tine. Dintre cei ce privesc, fiecare vorbeşte cum simte şi simte cum doreşte, osîndindu-i pe toţi, fie pentru lipsă de prevedere, la început, fie de răbdare, la sfîrşit, şi de cuminţenie, totdeauna. Dacă separarea e inevitabilă, să fie suportabilă: mai bine cu răcirea preferinţei decît cu violenţa furiei. Şi aici vine bine zicala cu o retragere frumoasă[2].

255[3] *îţi ajung duşmanii:* Cf. Tacit, *Anale,* IV, 18: „Serviciile sînt însă binevenite numai atît cît le putem răsplăti; cînd trec peste puterile noastre, în loc de recunoştinţă, le răsplătim cu ură (trad. E. Lovinescu).
255[4] *subtilitate a dăruirii:* Cf. Ovidiu, *Amores,* I, VIII, 62: „Crede mihi, res est ingeniosa dare" („Crede-mă, este cu duh cel care ştie să dea", trad. de M.-V. Petrescu).
256[1] *Fii mereu în gardă:* Cf. *Disc.,* IV, XIV, *Or.,* 38. 89; *Crit.,* 1,11.
257 *Vultur... scarabeu...* Aluzie la fabula lui Esop, *Vulturul şi scarabeul,* 4, ed. cit., p. 22. La fel şi „gheara celui făţiş", adică a duşmanului declarat, care aţîţă focul mîniei aşa cum ghearele însîngerate ale vulturului au stîrnit dorinţa de răzbunare a scarabeului. Cf. Disc, XII; *Or.* 38,161,217; *Crit.,* 111,6.
257[2] *o retragere frumoasă:* Cf. *Er.,* XI; *Or.,* 38.

258. *Caută pe cineva să-ţi ajute a suporta nefericirile*[1]*.* Nu fi niciodată singur, şi mai puţin la primejdii, căci ar însemna să te împovărezi cu toată ura; unii gîndesc să-şi asume suprema răspundere şi se-aleg cu toată clevetirea. Astfel vei avea pe cineva care să te disculpe sau să te ajute să suporţi răul. Pe doi inşi nu-i atacă atît de lesne nici soarta, nici vulgul, şi tocmai de-aceea medicul iscusit, chiar dacă a greşit tratamentul, nu greşeşte cău-tînd pe cineva care, cu titlu de consult, să-i ajute să poarte sicriul: împartă-se povara pasului şi-a păsului[2], căci nenorocirea de unul singur devine îndoit intolerabilă.
259. *Preîntîmpină jignirile şi fa din ele favoruri*[1]*.* Mai mare iscusinţă e să le eviţi decît să le răzbuni. E-o mare dibăcie să-ţi faci confident din cel ce era gata să-ţi fie rival, să preschimbi în adăposturi ale reputaţiei tale pe cei ce-o ameninţau cu tirurile. De mare preţ e să ştii a-ndatora: îi răpeşte ofensei timpul cine i 1-a ocupat cu recunoştinţa. Şi înseamnă a şti să trăieşti cînd converteşti în plăcere ceea ce era să fie durere. Fă priinţă chiar din reaua-voinţă.
260. *Nu vei fi şi nu vei socoti pe nimeni detot al tău*[1]*.* Nu sînt suficiente nici sîngele, nici prietenia, nici obligaţia cea mai presantă, căci e o mare deosebire a-ţi încredinţa cugetul sau voinţa[2]. Şi cea mai strînsă unire admite o excepţie; prin aceasta nu sînt ofensate legile afecţiunii. Prietenul îşi rezervă totdeauna o taină pentru sine, şi

însuşi fiul se fereşte oarecum de părintele său; unele lucruri le tăinuim unora şi le-mpărtăşim altora, şi dimpotrivă, drept care ajungi să acorzi tot şi să refuzi tot, distingînd limitele corespondenţei[3].

258[1] *Caută̆pecineva...:* Cf. Or., 15, 62,149,158,252; *CriL,* II,*2.*

258[2] *povara pasului şi-a păsului:* Echivalăm jocul de cuvinte din original: „repârtese el peso y el pesar".

259[1] *Preîhtîmpină jignirile...:* Cf. *Or.,* 63,131,226,244.

260 Nu *vei fi...:* Cf. *Or.,* 237, 252; *CriL,* II, 1. Formularea din epigraf este eliptică, viînd să spună ca nici tu să nu apaiţii altuia în întregime, dar nici să nu crezi că altul î£ poate aparţine el ţie total.

260[2] *cugetul sau voinţa:* Cf. *Sir.,* 33, 23: „Fiului şi femeii, fratelui şi prietenului, în viaţa ta, să nu le dai putere asupra ta"; Seneca, *Scrisori,* III.

260[3] *limitele corespondenţei:* Adică identificîndu-i pe cei ce corespund investiţiei tale de încredere. Cf. *Sir.,* 19, 8: „Către prieten şi către vrăjmaş nu povesti, şi, de nu este păcat, nu-1 descoperi".

261. *Nu persevera în prostie[1].* Unii îşi fac obligaţie din eroare şi, pentru că au început prin a greşi, perseverarea li se pare că e statornicie; în forul lor lăuntric îşi acuză rătăcirea, dar în cel public şi-o scuză, drept care, dacă în clipa cînd au început prostia au fost taxaţi de nesocotiţi, cînd persevereză-n ea sînt confirmaţi drept proşti. Nici făgăduiala nesăbuită, nici hotărîrea greşită nu creează obligaţii. Astfel îşi duc unii mai departe prima neghiobie şi-şi poartă înainte puţinătatea: vor să fie impertinenţi statornici.

262. *învaţă să uiţi[1]*: e mai mult noroc decît artă[2]. Lucrurile cele mai vrednice de uitare sînt cele mai amintite. Memoria nu e doar bădărană, lipsind cînd ne este mai de trebuinţă, ci şi proastă, dînd fuga cînd n-ar fi cazul: în tot ce aduce necaz e pedantă, şi-n tot ce-ar fi s-aducă bucurie este neglijentă. Leacul suferinţei e uneori uitarea, dar uităm leacul[3]. Se cade, aşadar, s-o deprindem[4] cu obiceiuri atît de comode, pentru că ea singură ne dă fericire sau iad. Excepţie fac mulţumiţii, care în starea lor de inocenţă îşi savurează fericirea tîmpă.

263. *Multe lucruri agreabile nu trebuie să le posezi personal[1].* Le savurezi mai mult străine decît proprii; în prima zi, ce-i bun,

261 *Nu persevera în prostie:* Cf. *Or.,* 214; Cicero, *Filipice,* XII, 2: „Cuiusuis hominis est errare; nullius nisi insipientis in errore perseverare" („Oricărui om îi e dat să greşească, dar numai neînţeleptului să persevereze în greşeală").

262[1] *Învaţă să uiţi:* Cf. *Or.,* 107.

262[2] *mai mult noroc decît artă:* Cf. Cicero, *Despre supremul bine şi supremul rău,* II, 104: „Cînd Simonides sau altcineva îşi expunea arta amintirii, Temistocle spunea: «Aş prefera arta uitării, căci îmi amintesc şi ceea ce nu vreau să-mi amintesc şi nu pot uita ceea ce vreau să uit»" (trad. de Gh. Ceauşescu).

262[3] *...uităm leacul:* Pentru ideea că leacul suferinţelor e uitarea, cf. proverbul: ‚JLo que no tiene remedio, olvidarlo es Io mejor" (Sbarbi, „Ceea ce nu are leac e mai bine-a-1 da uitării"); şi Seneca, *Scrisori,* XCIV: „Iniuriam remedium est oblivio", citat ca vers din Publilius Syrus, *Mimi,* 250: „Leacul insultelor este uitarea" (ed. cit., p. 341 şi nota 400). Cît despre „uitarea leacului", Graciân însuşi trimite la sursă: „Lope de Vega a spus: „Căci era uitarea leacul, însă leacul l-am uitat", citat în *Arte de ingenio,* XXXX, Madrid, 1642, reeditată în AH-BG. OC, p. 1235a. Versurile lui Lope de Vega („Que era el remedio olvidar, y olvid6-seme el remedio") sînt din *La villana de Getafe,* I (Acad., serie nouă, t. X, p. 370b). Se pare că Maxime Chevalier nu a cunoscut această trimitere a lui Graciân, reidentificînd el însuşi sursa afirmaţiei din *Or.,* 262 („Graciân y la tradici6n oral", *Hispanic Review,* 44, 1976, p. 355), deşi ea exista şi în RN-OM, p. 506, notaS. Vezi şi AH-BG. OC, p. 222a, nota 1.

262[4] *s-o desprindem:* Se referă la „memorie".

263[1] *Multe lucruri agreabile...:* Cf. «se., XXV; *Or.,* 74; *CriL,* I, 2.

pentru stăpîn, în rest, pentru străini. Lucrurile altora sînt savurate cu îndoită delectare, adică fără teama pagubei şi cu plăcerea noutăţii. Lipsa face totul mai gustos: pînă şi apa vecinului ţi-o închipui nectar[2]. Posesiunea lucrurilor, pe lîngă faptul că micşorează delectarea, sporeşte supărarea, atît ca să le dai, cît şi să nu le dai cu împrumut; n-ai alt folos decît că le păstrezi pentru alţii, şi mai numeroşi sînt duşmanii ce ţi-i capeţi decît recunoscătorii.

264. *Nu* avea *zile de delăsare[1].* Sorţii îi place să pocnească renghiuri, bulucind toate prilejurile ca să te ia prin surprindere. Ingeniozitatea, cuminţenia şi curajul, pînă şi frumuseţea, trebuie să-ţi fie pururi gata de încercare, altminteri ziua încrederii îţi va fi cea a discreditării; grija, cînd a fost mai de trebuinţă, a lipsit totdeauna, căci faptul de a nu te fi gîndit c hopul pieirii. De obicei, stratagema atenţiei celorlalţi e să-ţi surprindă perfecţiunile pe nepregătite, pentru examenul riguros al aprecierii; zilele de ostentaţie sînt ştiute, şi viclenia le sare, dar tocmai ziua la care te aşteptai mai puţin şi-o alege pentru probarea valorii.

265. *învaţă să-i soliciţi pe subalterni[1]:* O solicitare ivită la timp i-a făcut pe mulţi persoane, aşa cum un pericol de înec scoate înotători. Mulţi şi-au descoperit astfel curajul şi chiar ştiinţa, care altminteri le-ar fi rămas îngropate în sfiiciune, dacă nu li s-ar fi oferit prilejul. Ananghiile sînt ocazii de reputaţie, şi nobilul, pus în situaţii critice pentru onoare, acţionează cît o mie. Catolica regină Isabela[2] a cunoscut eminent această lecţie a solicitării, ca şi pe toate celelalte, şi tocmai acestui hatîr politic i-a datorat Marele Căpitan renumele său, şi mulţi alţii faima lor veşnică: a făcut mari oameni cu această subtilitate.

263[2] apa *vecinului:* Cf. proverbul: „Lo ajeno siempre sabe a bueno" (Rodrî-guez Marin, „Ce-i străin are totdeauna gust bun") sau „Es mâs sabrosa la fruta del cercado ajeno que del propio" (Sbarbi, „E mai gustos fructul de după gardul altuia decît de după al tău"), cu echivalenţe universale, desigur, ca proverbul nostru arhicunoscut: „Găina vecinului e mai bună". Cf. şi *Pild,* 9, 17: „Apa furată e mai plăcută şi pîinea mîncată pe furiş are gust mai bun".

264 *Nu avea zile de delăsare:* Cf. *Disc.,* XIII; *Ase.,* XXVII; Or., 37; *Crit.,* 1,4.

265 *...subalterni:* Cf. *Er.,* IV; *Disc,* XV; *Ase.,* XVII.

265[2] *Isabela:* Numită astfel numai aici şi în Ase., XXXIII. în rest, o invocă fie ca pe „Regina Catolică", fie o numeşte *Isabel,* ca majoritatea contemporanilor ei. Vezi RN-OM, p. 512, nota 12.

266. *Nu Urau de prea bun*[1]. Aşa e cine nu se supără niciodată; nesimţitorii nu sînt mai deloc persoane. Nu vine doar din indolenţă, ci din incapacitate. Un simţământ la timpul său e un act personal. Păsările fac repede haz de arătările sperietorilor. Alternarea acrului cu dulcele e dovadă de bun-gust: dulceaţa singură e pentru copii şi proşti. Mare nenorocire e să te pierzi de prea bun în acest soi de insensibilitate.
267. *Cuvinte de mătase, cu blîndeţe de caracter*[1]. Săgeţile străpung trupul, dar vorbele rele sufletul. O cocă bună face să miroasă bine gura: mare subtilitate a vieţii e ştiinţa de-a vinde aerul. Mai tot se plăteşte cu vorbe, şi vorbele sînt de-ajuns ca să facă posibil imposibilul; în aer faci negoţ cu aer, şi cuvîntul unui suveran sporeşte avîntul. Să ai mereu gura plină de zahăr ca să-ndulceşti vorbe, căci le plac şi duşmanilor. Mijlocul unic de-a fi agreabil e să fii delectabil.
268. *Cumintele facă la început ceea ce prostul la sfîrşit*[1]. Şi unul, şi altul acţionează la fel; se deosebesc numai ca timp, acela la vremea potrivită, iar acesta anapoda. Cine şi-a îmbrăcat de la început mintea pe dos umblă şi mai departe aşa; calcă-n picioare ceea ce ar fi trebuit să nu-i iasă din cap[2], face stînga din dreapta, şi de-aceeâ e-atît de stîngaci în toată purtarea sa; doar o cădere e bună, pe gînduri. Fac de nevoie ce ar fi putut face de voie. Dar discernătorul vede numaidecît ce trebuie făcut tîrziu sau devreme, şi-o îndeplineşte cu plăcere şi nume bun.
266 *Nu fi rău de prea bun:* Cf. *Disc.,* XVII; *Crit.,* II, 11; III. 6, 7.
267 *Cuvinte de mătase...:* Cf. Disc, XXII, XXIV; *Or.,* 14,274; *Crit.,* I, 7 şi 11. „Cuvinte de mătase" („Palabras de seda") e o expresie pe care Graciân o va mai utiliza (Vezi *Crit.,* I, 11 şi II, 10); Expresia provine din Plutarh, de unde ar fi împrumutat-o, susţinea Adolphe Coster, prin intermediul lui Nicolas Faret (L *Honneste-Homme,* 1630, tradus în spaniolă de Ambrosio de Morales în 1634), care vorbeşte de *paroles de soie.* După E. Correa Calderon însă (OM, Anaya, Madrid, 1969, p. 233), intermediarul cel mai plauzibil ar fi aragonezul Juan Vitriân, traducătorul A*femoriilor*lui Philippe de Commines (1643): „Verba bys-sina dijo Plutarco, palabras de seda" (I, 26).
268[1] *Cumintele... prostul:* Cf. *Disc,* VI, XVI; proverbul: „Lo que hace el necio al cabo, eso hace al principio el sabio" („Ce face prostul la sfîrşit face înţeleptul la început").
268[2] *calcă-n picioare...:* Echivalăm cu aproximaţie, păstrînd însă nucleele lexicale din text, jocul conceptual complex din original, bazat pe expresii idiomatice: „lleva entre pies lo que habfa de poner sobre su cabeza", vezi RN-OM, p. 518, notele 5 şi 6.

269. *Foloseşte-ţi noutatea*[1]*:* căci cîtă vreme vei fi nou, vei fi stimat. Noutatea place, datorită varietăţii, pretutindeni, gustul se împrospătează şi o mediocritate nou-nouţă e mai preţuită decît un miracol obişnuit. Calităţile eminente se tocesc şi-mbătrînesc repede. Şi notează că puţin va dura gloria noutăţii: după patru zile[2], nimeni n-o va mai respecta. învaţă deci să te foloseşti de trufandalele preţuirii şi scoate-n fuga delectării tot ce s-ar putea pretinde, deoarece, o dată trecută căldura actualităţii, pasiunea se va răci, şi delectarea noului se va preface în plictisul obişnuitului. Şi fii încredinţat că toate şi-au avut rîndul, şi le-a trecut.
270. *Nu condamna singur ceea ce place multora*[1]. E ceva bun, de vreme ce-i satisface pe-atîţia, şi, cu toate că nu e explicat, e savurat. Singularitatea e totdeauna odioasă, iar cînd e eronată, ridicolă; va discredita mai degrabă opinia ta proastă decît obiectul ei: vei rămîne singur cu prostul tău gust. Dacă nu ştii să dai de ce-i bun. ascunde-ţi mărginirea şi nu condamna cu hurta, căci prostul gust naşte de obicei din ignoranţă. Ce spun toţi sau este sau va să fie.
271. *Cine ştie puţin să rămînă mereu Ia ce e mai sigur în orice profesie*[1]*:* căci deşi nu va fi considerat subtil, va fi socotit drept temeinic. Cine ştie se poate aventura şi lucra după fantezie, dar a şti puţin şi a risca înseamnă prăbuşire voluntară. Ţine mereu drumul din dreapta, căci nu se poate să lipsească trăinicia. La ştiinţă puţină, drum regal; şi, după orice lege, atît a ştiinţei cît şi a neştiinţei, siguranţa e mai cuminte decît singularitatea.
269[1] *Foloseşte-ţi noutatea:* Cf. *Or.,* 81; *CriL,* I, 10: III. 10.
269[2] *după patru zile:* Păstrăm locuţiunea originală: „a cuatro dîas", echiva-labilă în traducere, ca expresie a unui răstimp relativ scurt, dar neprecizat, cu „după două, trei zile" sau „după cîteva zile".
270 *Nu condamna singur...:* Cf: *Er.,* V; Disc, XVI; *Or.,* 43, 120, 133, 135, 140. Aforism foarte important în conturarea concepţiei etice şi estetice a lui Gra-ciân. Spiritul „aristocratic" al autorului, dispreţul său pentru „vulg", prin care înţelege mulţimea „proştilor", indiferent de extracţia lor socială, s-ar părea că cedează aici în faţa presiunii numărului („mulţi", „toţi"). Graciân nu renunţă însă la principiul *odi profanum vulgum,* ci doar se înclină în faţa unui *consensus omnium,* prin „toţi" înţelegîndu-i, desigur, pe cei competenţi şi pe iniţiaţi: i se pare deci cu neputinţă ca acest consens al oamenilor aleşi să fie o eroare, ajungînd astfel la frumoasa formulare finală: „Lo que todos dicen, o es o quiere ser". Conceptul de singularitate e, aşadar, bivalent, în funcţie de raportarea lui la mulţimea proştilor şi incompetenţilor, cînd capătă o conotaţie pozitivă, şi la mulţimea „pricepuţilor", a celor cultivaţi şi cu bun gust, cînd e hotărît negativ. „Singularitatea" faţă de consensul oamenilor de gust înseamnă raliere la categoria opusă şi ţine, ca atare, de patologia gustului. 271 *Cine ştie puţin...:* Cf. *CriL,* I, 5.
272. *Vinde lucrurile cu preţ de curtenie* : căci obligi mai mult. Cererea interesatului nu va egala niciodată oferta generosului îndatorat. Curtenia nu dă, ci obligă, şi cea mai mare îndatorare e filotimia. Nimic nu e mai scump pentru omul de bine decît ceea ce-i dai; înseamnă să vinzi de două ori şi cu două preţuri: al valorii şi-al curteniei. E drept că pentru ticălos filotimia sună păsăreşte, fiindcă nu-nţelege termenii bunilor termeni.
273. *înţelegerea firilor cu care ai de-a face*[1]: ca să cunoşti intenţiile. Cunoscînd bine cauza, cunoşti efectul, mai întîi într-însa, şi pe urmă în motivul său[2]. Melancolicul prezice totdeauna nenorociri, iar bîrfitorul culpe; le trece prin cap tot ce-i mai rău şi, nepricepînd binele prezent, vestesc răul posibil. Pătimaşul vorbeşte totdeauna într-un limbaj diferit de ceea ce sînt lucrurile: vorbeşte-n el pasiunea, nu raţiunea. Şi fiecare, după afect sau capriciu; şi toţi foarte departe de adevăr. învaţă să descifrezi un chip şi să silabiseşti sufletul în semne; cunoaşte-1 în cel ce rîde mereu pe cel fără cap, iar în cel ce nu rîde niciodată pe calp; fereşte-te de iscoditor, căci e fie uşuratic, fie

cusurgiu; aşteaptă puţin bine de la cei rău făcuţi, că obişnuiesc a se răzbuna pe natură, şi, aşa cum i-a onorat puţin ea pe ei, o onorează şi ei puţin pe ea; prostia e de obicei atîta cîtă e şi frumuseţea.

274. *Să ai atractivitate*[1]*:* căci e o vrajă politicește curtenitoare. Cîrligul filotim slujească mai mult să atragă voinţe decît folosinţe, sau de toate; meritele nu-s de-ajuns dacă nu recurg la darul de-a plăcea, întrucât el e-acela care conferă aplaudabilitatea, cel mai practic instrument al suveranilor. O intrare în graţii e noroc, dar o ajută arta, căci unde e o mare natură, artificiul prinde mai bine. Aici îşi are originea iubirea pioasă[2], pînă dobîndeşte simpatia universală.

272[1] *Vinde lucrurile cu preţ de curtenie:* Cf. *Or.,* 118,226.

273[1] *înţelegerea firilor...: Cf.* Disc, XXII; *Or.,* 80; *CriL,* 1,12; H, 11.

273[2] *Cunoscînd... motivul său:* Frază confuză în original: „Conocida bien la causa, se conoce el efecto, antes en ella y despue"s en su motivo". Confuzia e agravată de bine ştiuta imprecizie a adjectivului posesiv spaniol, nerezultînd cu claritate care este antecedentul lui „su" din „en su motivo". Am păstrat echivocul şi în traducere. RN-OM, p. 528, nota 4, scrie: „Deşi oarecum neclar, vrea să spună, după cum înţeleg, că în cauză se cunoaşte mai întîi efectul care trebuie să-i succeadă, iar apoi se recunoaşte intenţia *(el designio)* în efect."

274[1] *Să ai atractivitate:* Cf. *Er.,* XII; *Or.,* 14,267.

274[2] *iubirea pioasă:* Vezi mai sus nota 112[1].

275. *Obişnuit, dar nu trivial*[1]*.* Nu fi mereu fandosit şi grav; e lăstar de politeţe. Trebuie să faci oarecum rabat la convenienţe ca să cîştigi afecţiunea obştească. Poţi păşi uneori şi cu cei mulţi, dar fără trivialitate, fiindcă cine trece drept prost în public nu va trece drept cuminte în secret. Mai mult pierzi într-o zi de petrecere decît ai câştigat în toată seriozitatea. Dar nu trebuie să faci totdeauna excepţie: singularizarea înseamnă condamnare a celorlalţi; nu face nici nazuri: lasă-le pentru sexul lor; chiar şi bisericoşii sînt ridicoli. Cel mai bine pentru un bărbat e să pară ce e, căci femeia poate simula perfect bărbăţia, invers nu.

276. *învaţă să-ţi înnoieşti firea cu natura şi arta*[1]*.* Se zice că din şapte-n şapte ani[2] ne schimbăm caracterul: fie aceasta spre ameliorarea şi reliefarea gustului. După primii şapte ani apare raţiunea; apară apoi, la fiecare lustru, cîte o nouă desăvîrşire. Observă această varietate naturală ca s-o ajuţi şi să nădăjduieşti şi din partea celorlalte ameliorarea. Aşa se face că mulţi şi-au schimbat comportarea fie cu starea, fie cu slujba, şi uneori nu se remarcă pînă ce nu se vede excesul schimbării. La douăzeci de ani vei fi păun; la treizeci, leu; la patruzeci, cămilă, la cincizeci, şarpe; la şaizeci, cîine; la şaptezeci, maimuţă, iar la optzeci, nimica[3].

275[1] *Obişnuit, dar nu trivial:* Cf. *Disc,* VII, DC, XVI; *Or.,* 43. 76.

276[1] *învaţă să-ţi înnoieşti firea...*: Cf. Disc, XVII; *Ase,* LVI; *Oi.,* 298; *Crit.,* II. 1. III, 10.

276[2] *din şapte-n şapte ani:* Veche concepţie astrologică, ivită la caldeeni şi răspîndită apoi printre greci şi romani. Vezi pentru amănunte *Crit.,* **II,** 1, Univers, 1987, p. 259, notai.

276[3] *La douăzeci..., iar la optzeci, nimica:* Graciân utilizează aici două surse literare: prima, poetul valencian Jaime Falco *(Operum Poeticorum lacobi Fal-conis Valentini: De Partibus Vitae,* Satyra V, Mantuae Carpetanorum, 1600, fol. 60v.); a doua, Mateo Alemân *(Guzmân de Alfarache,* partea a Ii-a, cartea I, cap. III), care a putut folosi fabula lui Falco, deja tipărită în 1600. Graciân relatează pe scurt subiectul fabulei valencianului în *Disc,* XXV, nota 173) şi citează literal lungul pasaj din Alemân în *Ase,* LVI. Falco şi Alemân divid în acelaşi fel viaţa omului: treizeci de ani de om, ca să se bucure; douăzeci de măgar, ca să muncească; douăzeci de cîine, ca să latre; şi douăzeci de maimuţă, ca să îmbătrînească. Graciân înlocuieşte aici cei douăzeci de ani de măgar cu zece de leu şi zece de cămilă, iar cei douăzeci de cîine cu zece de şarpe şi zece de cîine, lăsînd numai încă zece ani pentru perioada de maimuţă. în aceste perioade reduse la zece ani urmează alt pasaj din Alemân, care-1 precedă pe cel semnalat mai sus şi în care, înainte de a stabili epoci în viaţa omului, îi stabileşte fiecărui animal vîrsta, şi anume zece ani. Leul şi păunul introduşi de Graciân, inexistenţi în acele texte, amintesc stadiile unui vechi proverb: „Sollero, pavon; desposado, Ie6n; casado,

277. *Om al ostentaţiei*[1]*.* E strălucirea înzestrărilor; e o vreme pentru fiecare: foloseşte-o, căci nu fiecare zi va fi cea a triumfului ei. Sînt inşi magnifici, la care puţinul străluceşte mult, iar multul pînă la uimire; cînd arta de-a te arăta se uneşte cu excelarea, trece drept miracol. Sînt naţii ostentative, şi cea spaniolă cu osebire. Lumina a fost strălucire bruscă a întregii creaţii. Ostentaţia împlineşte multe, ţine loc de multe şi dă tuturora o a doua fiinţă, mai ales cînd se chezăşuieşte realitatea. Cerul, care dă perfecţiunea, prevede şi ostentaţia, fiindcă oricare, de una singură, ar fi silită. E nevoie de artă în ostentare; chiar şi ceea ce e nespus de excelent depinde de împrejurări şi nu-i vine totdeauna rîndul; arta de-a te arăta a sfîrşit rău cînd i-a lipsit vremea cu prilej. Nici un alt relief nu pretinde a fi mai puţin afectat, şi piere totdeauna de-această restrişte, fiindcă e întru totul pe muchea vanităţii, şi-aceasta pe cea a dispreţului. Trebuie să fie foarte moderată pentru a nu cădea în vulgaritate, iar în rîndul cuminţilor, excesul ei este oarecum discreditat. Constă uneori mai mult într-o elocinţă mută, într-o expunere a perfecţiunii ca într-o doară, căci disimularea înţeleaptă e cea mai aplaudabilă paradă, deoarece însăşi acea privare zgîndăreşte curiozitatea în punctul cel mai sensibil. Mare dibăcie a ei, să nu-şi dezvăluie întreaga perfecţiune dintr-o dată, ci să o zugrăvească filat şi să o sporească treptat, aşa îneît un relief să fie zălog altuia mai mare, iar aplauzele pentru cel dintîi înnoită aşteptare a celorlalte.

278. *Evită marca în toate*[1]*:* căci, dacă sînt marcate, înseşi reliefurile devin metehne. Aceasta provine din singularitate, care totdeauna a fost criticată; singurul rămîne singur. Chiar şi frumuseţea, dacă iese în evidenţă, discreditează; sărind în ochi, ofensează, şi mai mult încă singularităţile compromise. Dar şi-n vicii vor unii să fie cunoscuţi, căutînd noutate în ticăloşie, spre-a dobîndi o faimă atît de infamă. Pînă şi-n inteligenţă, prisosul degenerează în limbuţie.

asno" („Burlac, păun; logodit, leu; căsătorit, măgar") şi „La hermosura del pavân y lozanfa, la fortaleza del leon y crueldad, los trabajos del asno y paciencia" („Frumuseţea păunului şi vigoare, puterea leului şi cruzime, muncile măgarului şi răbdare"), după cum spune Juan de Mal

Lara. Toate aceste date, în RN-OM, p. 536, nota 13. Pe de altă parte, despre semnificaţia numărului *şapte in* Antichitate, vezi Aulus Gellius, *Nopţile atice,* **III,** 10, trad. de David Popescu, introducere şi note de I. Fischer, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965, pp.107-109.
277 *Om al ostentaţiei:* Cf. Disc, **XIII;** *Or.,* 58; *Crit,* I, 13; **11,3.**
278 *Evită marca în toate: Disc,* **XIII;** *Or.,* 82,143, 239, 275.

279. Mei *o zicere la contrazicere*[1]. Se cuvine să deosebim cînd provine din stabilitate sau vulgaritate; nu-i totdeauna încăpăţîna-re, uneori e viclenie. Atenţie, dar, să nu cazi în prima şi nici să nu decazi în cealaltă. Nu e pază mai vitează ca de iscoade, iar contra şperaclului cugetelor nu-i contratertip mai bun decît să laşi pe dinăuntru cheia precauţiei.
280. *Om leal.* S-a dus purtarea onestă, îndatoririle sînt dezminţite, sînt puţine bune înţelegeri: la cel mai bun serviciu, cel mai rău plocon, cum şi-n lumea toată-i moda[1]. Sînt naţii, în totalitatea lor cu propensiune spre raporturi rele: la unele e mereu de temut trădarea, la altele nestatornicia, şi la altele amăgirea. Reaua înţelegere a celorlalţi slujească, aşadar, nu pentru imitare, ci pentru prevenire; prezintă riscul de a zdruncina integritatea la spectacolul procedeului mîrşav. Bărbatul leal nu uită însă niciodată cine este cînd vede cum sînt ceilalţi.
281. *Aprobarea pricepuţilor*[1]. Mai preţios e da-ul rece al unui bărbat excepţional decît toate aplauzele de rînd, fiindcă rîgîielile de urluială[2] nu însufleţesc. înţelepţii vorbesc cu inteligenţa[3], drept care lauda lor produce o satisfacţie nemuritoare. Judiciosul Anti-gonos şi-a redus întregul teatru al faimei sale doar la Zenon[4], iar
279[1] *Nici o zicere la contrazicere:* In original, „No decir al contradecir", formulare ceva mai ambigua, datorită preferinţei pentru consonanţă. Mai clar, crede Romera Navarro, s-ar fi putut spune: „No responder al contradictor", adică „Nu răspunde cui te contrazice".
280[1] *cum şi-n lumea toată-i moda:* Graciân face această precizare, deoarece vechiul proverb la care face aluzie era valabil numai pentru Arag6n: „A fuer de Arag6n, a buen servicio, mal galardon, deci „După cum e-n Arag6n, la bun serviciu, rău plocon" (Hernân Nufiez). Proverbul acesta e reluat şi în *CriL,* IO, 6.
281[1] *Aprobarea pricepuţilor:* Cf. *Disc,* I, XK; *CriL,* 1,13.
281[2] *rîgîielile de urluială:* în original, „regiieldos de aristas", *arista*însemnînd ţeapă, prelungirea ascuţită, ţepoasă a membranei care învelește bobul de griu sau pe acela al altor cereale. După unii comentatori (Romera Navarro şi E. Correa Calderon), Graciân face aluzie la pîinea făcută din făină de grîu grosier măcinat, continînd ţepi şi tărițe, aşa cum o mîncau ţăranii din epocă, drept care *regiieldos de aristas* ar echivala cu „rîgîieli de ţărani grosolan hrăniţi". Traducerea propusă de noi potenţează aceste implicaţii ale textului, oferind şi posibilitatea unui calambur compensator *(urluială — urlă).*
281[3] *vorbesc cu inteligenţă,* nu cu rîgîieli, ca vulgul.
281[4] *Antigonos... Zenon:* E vorba de regele Macedoniei Antigonos Gonatas (c. 320-239 î. Cr.) şi de filozoful Zenon din Cition (c. 336-c. 264 î. Cr.), fondatorul şcolii stoice, pe care cel dintîi îl preţuia şi admira în mod deosebit, drept care la moartea lui, Antigonos s-a plîns că a pierdut „cel mai mare spectacol", vezi Diogenes Laertios, *op. cit,* VII, 6-9,13-15, ed. cit., pp. 331-332 şi 333.
Platon îl numea pe Aristotel întreaga sa şcoală[5]. Unii se preocupă numai să-şi umple stomacul, fie şi cu bracuri vulgare[6]. Pînă şi suveranii au nevoie de cei ce scriu şi se tem de penele lor mai abitir decît femeile urîte de peneluri.
282. *Foloseşte-te de absenţă*[1]*:* fie pentru respect, fie pentru preţuire. Dacă prezenţa micşorează faima, absenţa o sporește[2]; cel care, absent, a fost socotit leu, prezent a fost ridicol plod al munţilor[3]. înzestrările-şi pierd lustrul de prea mult frecuş, căci mai degrabă se vede coaja din exterior decît multul miez din inimă. Imaginaţia ajunge mai departe decît văzul, şi amăgirea, care intră de obicei prin auz, iese prin ochi. Cine se păstrează în centrul renumelui său îşi păstrează reputaţia, căci şi fenixul recurge la izolare pentru cuviinţă şi la dor pentru consideraţie.
283. *Bărbnt cu inventivitate cuminte*[1]. Dovedeşte culme de ingeniozitate, dar ce-ar fi oare fără grăuntele de nebunie[2]? Inventivitatea e a ingenioşilor; buna alegere, a prudenţilor. E şi har, şi încă şi mai rar, pentru că buna alegere mulţi şi-au însuşit-o; buna invenţie, puţini, şi doar primii în excelare şi-n timp. Noutatea e măgulitoare şi, dacă fericită, dă două reliefuri
281[5] *Platon... Aristotel:* Aristotel a fost cel mai strălucit discipol al lui Platon. dar, într-o împrejurare anume, şi „întreaga sa şcoală": „Favorinus relatează că, la citirea dialogului *Despre suflet,* numai Aristotel a rămas pînă la sfîrşit, toţi ceilalţi auditori s-au ridicat şi au plecat" (Diogenes Laertios, *op. cit.,* 111,37, ed. cit., p.213). Amintitul dialog al lui Platon este *Phaidon sau Despre suflet.* Vezi şi *Disc.,* XIX, nota 142.
281[6] *bracuri vulgare:* în original, „braza vulgar", expresie metaforică pentru aplauze, adulaţii acceptate fără discemămînt.
282 *Foloseste-te de absenţă:* Cf. *Disc..* IX; *Or.,* 85, 177, 284; *Crit..* I, 2.
282[2] *prezenţa... absenţa:* Cf. Lucreţiu, *De rerum natura,* III, 957: „Semper aves quod abesl, presentia temnis" („Doreşti ce n-ai şi lepezi de la tine Ce ai în mînă", trad. T. Naum).
282[3] *ridicol plod al munţilor:* Aluzie la cunoscutul vers al lui Horaţiu *(Arta poetică,* 139): „Parturient montes, nascetur ridiculus mus" („Munţi cînd s-or screme-n dureri, se va naşte ridicol un şoarec", trad. de Ionel Marinescu). Cf. şi Fedru, *Fabule,* IV, 21.
283[1] *Bărbat cu inventivitate cuminte:* Cf. *Ase.* LXIII; *Or.,* 51; *CriL,* I, 2, 3.
283[2] *grăuntele de nebunie:* Cf. *Ase.,* LXIII: „Se spune că natura a furat judecăţii tot ceea ce era în avantajul ingeniozităţii, fapt pe care se întemeiază acel paradox al lui Seneca, şi anume că orice mare ingeniozitate are un grăunte de nebunie". Graciân reia ideea şi în *CriL,* II, 13, Univers, p. 488, nota 13, bazîndu-se pe Seneca, De *tranquillitate animi,* I, 15, care, la rîndul său, o preia de la Aristotel *(Probi.,* XXX, 1), acesta afirmînd de fapt că toate geniile sînt de obicei melancolice.

binelui. în chestiunile judecăţii e periculoasă prin paradox; în cele ale ingeniozităţii, lăudabilă; şi, dacă-s nimerite şi una, şi alta, aplaudabile[3].

284. *Nu fi nepoftit*[1]*:* şi nu vei fi desconsiderat. Stimează-te dacă vrei să fii stimat. Fii mai curînd zgîrcit decît risipitor cu tine; fă-te dorit şi vei fi bine primit; niciodată nu veni decît chemat, nici nu te duce decît trimis. Cine se amestecă de capul lui, dacă iese prost, îşi atrage asupră-i toată ura, şi dacă iese bine, nu dobîndeşte recunoştinţă. Nepoftitul e ţintă pentru dispreţuiri şi, tocmai pentru că se vîră cu impertinenţă, e concediat cu ruşinare.

285. *Nu pieri de nefericirea altuia*[1]*.* Cunoaşte-1 pe cel înglodat şi reţine că te va solicita ca să vă consolaţi de răul comun. Ei caută oameni care să-i ajute să-şi îndure nefericirea, şi cei care la bine îţi întorceau spatele, îţi întind acum mîna. E nevoie de mult tact cu cei ce se îneacă, spre a-i putea salva fără-a te primejdui.

286. *Nu te lăsa îndatorat detot, nici de toţi*[1]*:* căci ar însemna să fii sclav, şi încă obştesc. Unii s-au născut mai norocoşi decît alţii; aceia ca să facă binele, iar aceştia ca să-1 primească. Mai preţioasă e libertatea decît darul, căci se pierde. E preferabil să depindă mulţi alţii de tine decît să depinzi tu de unul singur. Puterea n-are alt folos decît putinţa de-a face mai mult bine. Mai ales, nu lua drept hatîr obligaţia pe care ţi-o asumi; şi de cele mai multe ori se va grăbi să ţi-o impună viclenia celorlalţi, ca să te prindă.

287. *Niciodată nu acţiona pătimaş*[1]*:* vei rata totul. Cine nu-i stăpîn pe sine să nu facă nimic de unul singur, căci patima alungă totdeauna raţiunea; substituie-ţi atunci un mediator prudent, care aşa va fi, dacă nepătimaş; totdeauna cei ce asistă văd mai mult decît cei ce joacă, fiindcă nu se pasionează. Dacă te simţi pornit, cuminţenia sune retragerea, pentru ca sîngele să nu apuce-a fierbe-n tine, altminteri vei face totul sîngeros şi-n scurt timp vei da hrană multor zile de ruşinare proprie şi de clevetire străină.

283[3] *aplaudabile:* De unde se poate deduce, observă RN-OM, p. 552, nota 14, că. în privinţa ingeniozităţii *(ingenio),* intenţia de noutate e totdeauna lăudabilă, chiar cînd nu se dovedeşte nimerită.

284 jvu fi *nepoftit:* Cf. Disc, XI; *Or.,* 252, 282.

285 *Nu pieri de nefericirea altuia:* Cf. *Disc,* VIII; Or., 31, 64,163.

2861 jv$_u$ *te lăsa îndatorat...:* Cf. *Or.,* 5, 32, 187, 189, 252; *Crit.,* I, 13; II, 4.

287i .. „$_u$ *acţiona pătimaş:* Cf. *Or.,* 155; *Crit,* 1,4, 10.

288. *Trăieşte după prilej*[1]*.* Guvernarea, cugetarea, totul să fie după caz; voieşte cînd se poate, căci timpul şi-anotimpul nu aşteaptă. Nu umbla cu generalităţi, fără numai în favoarea virtuţii, nici nu soma cu legi drastice voinţa, căci mîine va trebui să bei din apa pe care azi o dispreţuieşti[2]. Sînt unii atît de sucit impertinenţi, încît pretind ca toate circumstanţele succesului să se dea după mania lor, şi nu invers. înţeleptul ştie însă că nordul prudenţei e comportarea după prilej.

289. *Cel mai mare stigmat al unui om*[1]*:* este-a da dovezi că-i om; ceilalţi încetează a-1 mai considera divin din ziua-n care-1 văd preaomenesc. Uşurătatea e cel mai mare contrast al reputaţiei. Aşa cum bărbatul rezervat e socotit mai mult decît om, tot aşa cel uşuratic mai puţin decît om. Nu-i viciu mai discreditant, fiindcă uşurătatea se opune direct gravităţii; omul uşuratic nu poate fi cu miez, şi mai ales dacă-i bătrîn, cînd vîrsta-1 obligă la cuminţenie. Şi cu toate că stigmatul acesta e al atît de multora, faptul nu-1 opreşte să fie neobişnuit de discreditat.

290. *E o fericire să îmbini stima cu afecţiunea*[1]*:* nu fi prea iubit, ca să-ţi păstrezi respectul. Iubirea e mai temerară decît ura:

288 *Trăieşte după prilej:* Cf. *Pol.,* ,.A guvernat totdeauna după prilej, maxim aforism al politicii sale... A fost rege al înzestrărilor şi al prilejurilor, croite acestea pe măsura acelora" (pp. 102 şi 106); *Disc,* X; *Or.*. 120,139,200, 220, 300. *Prilejul* (lat. *occasio.,* gr. *kairos)* e un motiv fundamental la Graciân. Doctrina „prilejului" e dezvoltată printre alţii şi de N. Machiavelli. *IIprincipe,* VI.

288[2] ...o *dispreţuieşti:* Cf. proverbul: „Nadie diga de esta agua no bebere" („Nimeni să nu zică: din apa asta nu voi bea").

289 *Cel mai mare stigmat al unui om:* Cf. *Or.,* 177.

290 *E o fericire...:* Cf. *Or.,* 171. Studiind unicul exemplar păstrat din ediţia princeps a *Or.,* Romera Navarro semnalează că în acest prim rînd (fol. 203r., rîndul 19), după spaţiu] alb normal de la un început de paragraf, urmează alt spaţiu pătat cu cerneală tipografică, echivalent cu trei litere sau cu două litere şi un spaţiu, după care, cu literă mică, se poate citi *es felicidad.* Peste e-ul din *es* este aplicată, acoperindu-1 doar pe jumătate, verzala *E,* citindu-se astfel *Ees.* Sub pată, Romera Navarro crede că poate distinge urmele unui No, ceea ce-1 face să presupună că s-a procedat la o corectura de ultimă oră, ca o ştampilă aplicată pe fiecare exemplar, care a schimbat propoziţia negativă într-una afirmativă. Ambele variante concordă logic cu ceea ce urmează, dar suprimarea lui *No* a urmărit probabil să evite scandalizarea bunului simţ. deoarece nu se poate tăgădui că *este* o fericire să îmbini stima şi afecţiunea. Este, într-adevăr, dare o situaţie rarîntUnită şi greu de realizat în viaţa practică, aşa cum se poate constata din restul aforismului. Forma negativă iniţială voia să exprime poate tocmai această idee. Vezi RN-OM, p. 565, notai.

afecţiunea şi veneraţia nu se leagă bine. Şi totuşi nu trebuie să fii foarte temut, nici foarte iubit. Dragostea introduce familiaritatea, şi pe măsură ce intră aceasta, iese consideraţia. Fii iubit mai degrabă apreciativ decît afectiv, căci e iubire întru totul potrivită persoanelor.

291. *învaţă să examinezi*[1]*.* Atenţia judiciosului rivalizeze cu rezerva precautului; se cere mare judecată ca s-o masori pe-a celorlalţi. E mai important să cunoşti firile şi însuşirile oamenilor decît pe-acelea ale ierburilor şi pietrelor. Aceasta e una din cele mai subtile lucrări ale vieţii; după sunet se cunosc metalele, şi după vorbire persoanele[2]. Integritatea o vădesc cuvintele, dar mult mai mult faptele. Aici e nevoie de pătrunderea extraordinară, de observaţia profundă, de remarca subtilă şi de critica judicioasă.

292. *Natura proprie învingă obligaţiile slujbei*[1]*:* şi nu dimpotrivă. Oricît de mare ar fi postul, trebuie să arăţi că eşti mai mare. O capacitate cu adîncimi se amplifică şi străluceşte şi mai mult cu slujbele. Uşor i se umple inima celui ce-o are strimtă şi pînă la urmă-i şi plesneşte de datorie şi reputaţie. Marele Augustus se mîndrea că e mai mare om decît principe[2]. Aici e de ajutor înălţimea cugetului, şi de folos e şi încrederea cuminte în sine.

293. *Despre maturitate*[1]*.* Străluceşte în exterior, dar mai mult în moravuri[2]. Ponderea materială face preţios aurului, şi cea

291 *învaţă să examinezi:* Cf. *Disc,* XIX; *Crit.,* II, 4, pentru preferinţa acordată de Graciân ştiinţelor morale faţă de cele naturale.

291[2] *după vorbire persoanele: Cf.* expresia proverbială latinească... „Loquere ut te cognoscam" („Vorbeşte ca să te cunosc").

292 Natura proprie...: Cf. *Disc.,* II; *Or.,* 49, 102, 182.

292[2] *mai mare om decît principe:* Nu se cunoaşte sursa acestei afirmaţii a lui Augustus. Formularea lui Graciân ar fi, după Romera Navarro (RN-OM, p. 569), concluzia la care ar fi putut ajunge după lectura autobiografiei împăratului, *Res gestae dm Augusti,* inclusă în *Historia Romana* de C. Velleius Paterculus.

293[1] *Despre maturitate:* Cf. Disc, XVII; *Or.,* 6,57. Batllori şi Peralta susţin că sursa cea mai directă a acestui aforism o constituie aşa-numitele *Reguli de modestie* ale lui Ignacio de Loyola *(Monumenta ignatiana, Regulae,* Roma, 1948.
pp. 518-520).

293[2]...i *moravuri:* Cf. Cicero, *De oralore,* III, 59: „Animi est eram omnis actio et imago animi vultus" („Orice faptă e într-adevăr imaginea sufletului, şi a sufletului, chipul"); şi *Sir.,* 19,26-27: „Din vedere se cunoaşte omul, şi din chipul feţei se cunoaşte cel înţelept. îmbrăcămintea omului, dezvelirea dinţilor, cînd rîde, şi călcătura lui vestesc ce este în el."

morală persoana: e ornamentul înzestrărilor, producînd veneraţie. Portul omului este faţada sufletului. Nu există prostie lentă-n mişcări, cum vrea uşurătatea, ci o autoritate foarte calmă; vorbeşte în sentinţe, acţionează cu reuşite. Presupune un om deplin, pentru că are tot atîtea calităţi de persoană cîte de maturitate; cînd încetează a mai fi copil, începe a fi grav şi cu autoritate.

294. *Moderează-ţi gîndul*[1]. Fiecare îşi face idei după propriul său interes şi-abundă-n susţineri ale părerii sale. La mai toţi, judecata cedează-n faţa afectului. Se-ntîmplă să se înfrunte doi în contradictoriu, şi fiecare crede că raţiunea e de partea lui; ea însă, fidelă, n-a avut niciodată două feţe. înţeleptul procedeze cu grijă într-o chestiune atît de gingaşă, şi astfel îndoiala sa va îndrepta calificarea procedeului celorlalţi; să se pună uneori şi-n locul celeilalte părţi: să cerceteze motivele adversarului. Aşa, nici nu-1 va osîndi pe el, nici nu se va justifica pe sine atît de orbeşte.

295. *Nu aferat, ci activ*[1]*.* Tocmai cei mai puţin îndreptăţiţi fac cel mai mult pe aferaţii. Fac mister din toate în chipul cel mai răsuflat, cameleoni ai aplauzelor[2], oferind tuturor indigestii de rîs. Totdeauna a fost supărătoare trufia; aici ridicolă: umblă cerşind isprăvi furnicuţele onoarei. Cel mai puţin fă paradă de eminenţele tale cele mai mari; mulţumeşte-te să acţionezi şi lasă-i pe ceilalţi să vorbească. Dăruieşte isprăvile, nu le vinde; nu trebuie să închiriezi pene de aur ca să scrie noroi, spre scîrba cuminţeniei. Aspiră mai degrabă să fii eroic decît doar să pari.

296. *Băjbat cu înzestrări, şi măreţe*[1]*.* Cele mari îi fac pe marii oameni; una singură egalează o întreagă liotă mediocră. Aceluia[2] îi plăcea ca toate lucrurile sale, pînă şi sculele de rînd, să fie mari: cu cît mai mult are a se strădui marele bărbat ca să-i fie astfel înzestrările cugetului. în Dumnezeu totul e infinit, totul imens; la

294 *Moderează-ţi gîndul:* Cf. *Or.,* 45, 80, 115, 145.

295 Nu *aferat, ci activ:* Cf. *Disc.,* XX.

295[2] *cameleoni ai aplauzelor:* Potrivit unei credinţe populare vii pe vremea lui Graciân, cameleonul s-ar hrăni doar cu aer, figurat în text de vîntul aplauzelor; de aici locuţiunea „andar como el camaleon papando aire" („a se ţine asemeni cameleonului, hăpăind aer").

296 *Bărbat cu înzestrări, şi măreţe:* Cf. *Er.,* III, VI, XX.

296[2] *Aceluia:* Aluzie posibilă la Filip al II-lea, vezi *Er.,* p. 46, nota 37: „Cine a avut gust-rege a fost cel prudent dintre Filipii Spaniei" (RN-OM, p. 577, nota 4).

fel într-un erou, totul cată să fie mare şi măreţ, aşa încît toate acţiunile şi chiar raţiunile să-i fie înveşmîntate într-o sublimă, suprafirească măreţie.

297. *Acţionează totdeauna ca-n văzul lumii*[1]*.* Bărbatul ce-şi vede de vază e cel ce vede că e văzut sau ca va fi văzut de ceilalţi. Ştie că pereţii au urechi[2] şi că fapta rea plesneşte să iasă la vedere. Chiar singur, acţionează ca-n văzul întregii lumi, deoarece ştie că totul se va şti; îi şi priveşte ca pe martori pe cei ce prin ştire tot i-o vor fi mai apoi. Cine dorea să fie văzut de toată lumea nu se temea că din casele celelalte toată lumea-1 putea vedea într-a lui.

298. *Trei lucruri fac un prodigiu*[1]: şi sînt darul maxim al muni-ficenţei supreme: minte fecundă, judecată profundă şi gust subtil ieşit în undă. Mare folos a concepe bine, dar şi mai mare a cugeta bine, înţelegere a binelui. Ingeniozitatea nu trebuie să stea în şira spinării, căci ar fi mai mult trudnică decît ascuţită; a gîndi bine e rodul raţionalităţii. La douăzeci de ani domneşte voinţa, la treizeci ingeniozitatea, la patruzeci judecata. Sînt intelecte ce radiază lumină, ca ochii linxului, şi-n întunericul cel mai mare cugetă cel mai mult; altele sînt ale prilejului, nimerind totdeauna ocazia cea mai favorabilă; au parte de mult şi de bine; preafericită rodnicie. Dar un bun gust dă gust întregii vieţi.

299. *Lasă cu foame*[1]*:* Las-o fie şi cu nectarul la buze. Dorinţa e măsura preţuirii; pînă şi setea fizică e stratagemă de bun gust s-o amăgeşti, dar nu s-o potoleşti: bunul, de-i puţin, de două ori bun. Scăderea e mare a doua oară. îmbuibările de plăcere sînt primejdioase, deoarece căşunează discredit şi celei mai eterne eminenţe. Regulă unică

de a plăcea, să prinzi pofta stîrnită de

297[1] *Acţionează... ca-n văzul lumii:* Cf. Seneca, *Scrisori,* XI, 8: „«Să ne alegem un om virtuos şi să-1 avem mereu în faţa ochilor, ca să ne purtăm ca şi cum ne-ar vedea». Aceasta, dragă Luciliu, a spus-o Epicur" (ed. cit., p. 25). Sau altă maximă a lui Epicur, citată tot de Seneca *(opt. cit.,* XXV, ed. cit., p.69): „Poartă-te aşa, ca şi cum Epicur ar vedea toate faptele tale."
297[2] *pereţii au urechi:* Cf. proverbul „Las paredes han ofdos, y los montes ojos" („Pereţii au urechi, şi munţii ochi"). Şi comedia lui Ruiz de Alarc6n, *Las paredes oyen* (1628).
298i *Trei lucruri... prodigiu:* Cf. *Er,* III; Disc, X, *Or.,* 276. 299[1] *Lasă cu foame:* Cf. *Disc.,* XI; *Or.,* 85,200,220.
foamea cu care a rămas. Dacă trebuie s-o stimulezi, fie mai degrabă prin nerăbdarea dorinţei decît prin saţul îndestulării: savurezi dublu fericirea trudită.
300. *într-un cuvînt, sfînt, căci aşa spui totul deodată[1].* Virtutea e lanţ al tuturor desăvîrşirilor, centru al fericirilor; ea îl face pe om prudent, atent, pătrunzător, cuminte, înţelept, viteaz, stăpînit, integru, fericit, aplaudabil, adevărat şi universal erou. Trei s-uri te fac fericit: sfînt, sănătos şi sapient[2]. Virtutea e soarele lumii celei mici[3] şi are drept boltă conştiinţa curată; e atît de frumoasă, încît îşi atrage bunăvoinţa lui Dumnezeu şi-a oamenilor. Nu e nimic mai vrednic de iubire ca virtutea, şi de ură ca viciul. Virtutea e un lucru aievea, restul, scorniri. Capacitatea şi măreţia trebuie să se măsoare cu virtutea, nu cu norocul: ea singură îşi este sieşi de ajuns. Pe om, viu, îl face iubit, şi mort, pomenit.

300 *într-un cuvînt, sfînt...:* Cf. *Er.,* II; *Disc,* XII; *Ase,* XLI; *Or.,* 216, 288; *CriL,* II, 10.
300[2] *Trei s-uri...:* în *Ase,* XLI, Graciân îi atribuie această sentinţă tripartită lui Tales din Milet, care răspunde astfel la întrebarea cine poate fi numit fericit: „...respondio, que el que tiene tres eses; esto es, santo, sano y sabio". în Dio-genes Laertios nu găsim însă o asemenea formulare, ci doar: „Cine-i fericit? Acela care are trup sănătos, spirit ascuţit şi fire educată" (op. *cit.,* I, IX, 37, ed. cit., p.125).
300[3] *lumii celei mici:* E vorba de „microcosm", adică de om, „macrocosmul", fiind lumea cea mare, universul.

O

U

-

lUMOTMlMUO

COMVLGATORJO,

CONTIENE

VARIAS MED1TACIO-ncs.pataquclosquc frequentan iafagrâda Comunionvpucdaa dargracias. *T.BALTASArGfiA;*
delComp ***ictor de Efctitur.***

DBDICADO

A LA EXCELENTISSI-**maS nora** D.EIoira Ponce de Lcon,Marquefadc Valducza,y CamarcramavordelaRcyna., nucftraScfiora.

Con ***tUtmtim,*** En Z»r»g°ţa: Por Io»n Jc ybaren]aCttch;lct3.Apo[6]Ji«

•

CUMINECĂTORUL *conţine diverse meditaţii,*
pentru ca aceia ce frecventează sfînta Comuniune să se poată pregăti, cumineca şi aduce mulţumiri
[Aprobare]

Eu, Diego de Alastuey[1], Provincial al Societăţii lui Isus în provincia Aragonului, prin împuternicirea specială pe care o am în acest scop din partea Preareverendului nostru Părinte General Goswin Nickel[2], încuviinţez să se tipărească acest *Cuminecător,* alcătuit de Părintele Baltasar Graciân, din aceeaşi Societate, şi care a fost văzut şi aprobat de multe persoane învăţate şi serioase dintr-însa. Drept mărturie stau cele de faţă, semnate cu numele meu şi întărite cu sigiliul funcţiei mele. în Calatayud, la 2 februarie 1655.

Diego de Alastuey

încuviinţăm să se tipărească. în Zaragoza, la 10 aprilie 1655.

D. Sal. V. G. şi Off.
Exea Regens[3]

Alastuey. Protector al lui Graciân, i-a fost administrator la colegiul din Calatayud (1628). A încercat să atenueze scandalul publicării fără autorizaţie a celorlalte cărţi şi i-a luat apărarea în momente dificile.

[2] *Goswin Nickel:* General al ordinului iezuit în timpul perioadei critice a lui Graciân. Sub conducerea sa intolerantă şi-au găsit ecou toate animozităţile contra lui Graciân.

[3] *Exea Regens:* Luis de Egea y Talayero, locţiitor al Cancelariei Regale a Aragonului.

D. Sal. V. G. y Off.: Diego Jeronimo Sala, canonic al Sfintei Biserici din Zaragoza, şi vicar general al arhiepiscopului respectiv.

CUMINECĂTORUL

[Dedicaţie]
Excelentisimei Doamne Dona Elvira Ponce de
Leon[5], marchiză de Valdueza şi cameristă a Reginei,
stăpîha noastră

Această carte mică e o mare rivală a considerabilei treceri pe care au găsit-o în bunăvoinţa Excelenţei Voastre *Eroul, Discernătorul* şi *Oracolul,* dimpreună cu ceilalţi fraţi ai lor. Ea, cu întemeiere aparte, se menește îndatorării Excelenţei Voastre, nădăjduindu-şi nu numai strălucire întru măreţia eroică, ci şi izbîndă întru pietatea voastră creştină.

Vrea, de vreme ce a reuşit în elecţiunea materiei de care se ocupă, să nu se dezică în succesul protecţiei căreia i se dedică recunoscîndu-şi drept stăpîn mărinimos gustul superior al Excelenţei Voastre şi venerîndu-1 ca pe acela ce o va folosi cel mai mult. I se înlesneşte de asemenea norocul de a trece numaidecît din mîinile Excelenţei Voastre sub ochii regali, cărora li se recunoaşte zălog, în virtutea euharismului învederat atunci cînd, din coroane austriece şi sceptre filipice, şi-a asigurat drept veşnic tron Preasfîntul Sacrament, păzească-vă pe Excelenţa Voastră. Cel mai devotat capelan[6] şi cel mai neînsemnat slujitor al

Excelenţei Voastre,

Baltasar Gradări[1]

Cititorului

Dintre feluritele cărţi a căror paternitate mi-a fost atribuită, doar pe aceasta mi-o recunosc ca pe a mea, adică legitimă, slujind de astă dată mai mult afectivitatea decît ingeniozitatea. La o

[5] *Elvira Ponce de Leon:* Marchiză de Villanueva de Valdueza, cameristă a reginei, moare în 1668.
[6] *capelan:* Simplă formulă de curtenie ecleziastică.
[7] *Baltasar Graciăn:* Reamintim că această carte e singura semnată de către autor cu adevăratul său nume.

de astă dată mai mult afectivitatea decît ingeniozitatea. La o cumpănă a vieţii[8] am făcut legămînt să-1 slujesc pe Autorul ei cu acest atom, şi mi-1 aduc la îndeplinire în faţa întregului său popor, deoarece, tipărindu-se, ea oferă sufletelor cucernice potirul mîn-tuirii eterne. Am numit-o *Cuminecătorul,* însărcinînd-o să te însoţească ori de cîte ori mergi să te cumineci, şi atît de portativă[9], încît oricine să o poată duce, fie în sîn, fie în mînecă. Alternează consideraţiile scoase din *Vechiul Testament* şi din cel *Nou,* pentru varietate şi autoritate, iar în cadrul fiecăreia, primul punct serveşte pentru pregătire; al doilea, pentru comuniune; al treilea, pentru culesul roadelor, iar al patrulea, pentru mulţumiri. Stilul e cel cerut de timp. Nu citez locurile din Sfînta Scriptură, fiindcă pentru cei învăţaţi ar fi de prisos, iar pentru ceilalţi prea încărcat. Dacă aceasta se va nimeri pe gustul tău, îţi ofer alta de aur, şi anume despre moartea preţioasă a celui drept[10], cu convorbiri pline de simţire, consideraţii utile şi rugăciuni cucernice pentru împrejurarea aceea.

?

[8] *cumpănă a vieţii:* E poate o aluzie la campania de despresurare a Leridei (1646), la care Graciân a luat parte cu riscul vieţii.
[9] *portativă:* Ediţia princeps avea un format de buzunar, identic cu acela al celorlalte tratate cuprinse în ediţia noastră.
[10] *moartea preţioasă a celui drept:* Tratat rămas în stadiul de simplu proiect, întrerupt de moartea autorului survenită trei ani mai lîrziu.

MEDITAŢIA 1

Despre plinătatea harului cu care a fost înzestrată Maica Domnului spre a găzdui Cuvîntul Etern. Prim exemplu de comuniune desăvîrşită[11]

PUNCTUL 1 De *folos înaintea cumunecării*

V-ugetă la măreţul fast de sfinţenie, la culmea de virtuţi cu care s-a pregătit Maica Domnului ca să poată găzdui Cuvîntul Etern în preacuratul său pîntece: rînduială cuvenită unei atît de înalte împliniri. A fost mai întîi zămislită şi întărită întru har. pentru ca păcatul să nu împovăreze nici o clipă însufleţitul Cort al Domnului. Tatăl ei s-a chemat Ioachim, ceea ce înseamnă pregătire a lui Dumnezeu, iar mama ei Ana, adică har, pentru ca totul să exprime înzestrări cu el. Se naşte şi trăieşte în Cetatea înflorită, ca floarea neprihanei; se cheamă Măria, ceea ce înseamnă Stăpîna, la propriu, de vreme ce însuşi Suveranul Veşniciilor îi dă ascultare. Creşte în templu, minune mare a lumii, pentru ca ea sâ fie a Cerului. Face legămînt de feciorie, păs-trîndu-se, poartă pecetluită, doar pentru Suveran, sufletul i se înzestrează cu plinătatea harului, iar inima i se împodobeşte cu toate virtuţile, ca să-1 găzduiască pe un Stăpîn prin antonomază
Sfînt.

Cumpăneşte acum tu, ce va să primeşti în pieptul tău pe însuşi Cuvîntul întrupat, pe care 1-a zămislit în pîntecele ei Măria, ea cu asemenea înzestrare de haruri, pe cînd tu atît de lipsit de ele! Să ia seama cel ce se împărtăşeşte că-1 primeşte pe însuşi Domnul zămislit de Măria, acolo întrupat, aici împărtăşit; dacă Maica Domnului, cu atîta fast de sfinţenie, se tulbură cînd îl zămisleşte, cum să nu te ruşinezi tu, atît de nevrednic, atunci cînd îl primeşti? Se teme oare Fecioara cea plină de virtuţi, iar tu, plin de păcate, nu tremuri? Caută să-ţi faci o idee despre o acţiune atît de înaltă,

» Cf.iuca, 1:26-38.

şi dacă Fecioara, spre a zămisli o singură dată Cuvîntul Etern, se pregăteşte de-atîtea ori, tu, ca să-1 primeşti de-atîtea, caută să ţi-o prepari pe-aceasta.

PUNCTUL 2 *Ca să te cumineci*

Acestei pregătiri de-o viaţă i-a corespuns şi cea a prilejului. Doamna aceasta era sustrasă zarvei omeneşti, consacrată exclusiv societăţii dumnezeieşti, aşaîncît, retrasă din lume, introdusă în cer, a fost nevdie ca îngerul, spre-a o căuta, să intre în iatacu-i ascuns şi să bată la tainiţa inimii sale; de trei ori a salutat-o pentru ca ea să

răspundă o dată, într-atîta era de pierdută în sinea-i, într-atîta de cufundată în cucernicia sa. Văl peste frumuseţe îi era modestia feciorelnică, iar prudenta sfială, zid al cinstei. Uimit o salută îngerul. tulburată-1 ascultă Măria, ea care şi spiritelor le poate da lecţii de neprihănire. Sfîntul Binevestitor o îmbie către maternitatea divină, iar ea se îngrijeşte de siguranţa fecioriei sale; se sfieşte să spună da celei mai înalte măreţii şi acceptă nu să fie regină, ci roabă, în fiecare cuvînt aşteptînd un prodigiu şi-n fiecare faptă o culme.
Vino, suflete, şi ia lecţii de virtuţi, studiază desăvîrşiri, copiază originalul acesta adevărat al modului cum să-1 primeşti pe Dumnezeul tău; ia seama cu cîtă umilinţă trebuie să te apropii, cu cîtă veneraţie să te înfăţişezi. Ce iubire prevăzătoare! Ce temere încrezătoare! Dacă Fecioara, atît de copleşită de desăvîrşiri, se îndoieşte, dacă ea. plină de haruri, se teme, şi dacă pe ea e nevoie s-o întărească acela ce e fortăreaţa lui Dumnezeu, tu, atît de gol de virtuţi, duhnind a păcate, cum oare te încumeţi să-1 găzduieşti în pieptul tău pe Dumnezeul cel infinit şi imens? Cumpăneşte ce alcătuire va fi de ajuns, ce neprihănire pe măsură! Pregăteşte-ţi, aşadar, inima, dacă nu cu desăvîrşirea pe care-o datorezi, cu harul pe care-1 vei fi dobîndind.

PUNCTUL 3 *De folos după cuminecare*

în preacuratul Cort al Harului, pe acest tron sublim al tuturor virtuţilor, capătă trup Cuvîntul cel Veşnic; aici se abreviază marele Dumnezeu care nu-ncape nici în Cerurile Cerurilor, iar cea care era plină de har, rămas-a plină de evlavie; de îndată ce-1 va fi recunoscut în preacuraţii săi rărunchi pe Dumnezeul Fiul

său, fără doar şi poate că sufletul, asistat de toate facultăţile sale, i se va fi prosternat, adorîndu-1 şi închinîndu-se cu totul preamăririi şi iubirii lui; intelectul fascinat, contemplînd imensa măreţie redusă la strâmtoarea unui trupuşor; voinţa, înflăcărîndu-se de iubirea nesfîrşitei bunătăţi comunicate; memoria, recapitulîndu-i necontenit milosteniile; imaginaţia, reprezentîndu-1 uman şi savurîndu-1 divin; celelalte simţuri exterioare, sustrăgîndu-se afecţiunii pentru îndeletnicirile străine, se vor fi cufundat parcă în Dumnezeul acum sensibil; ochii silindu-se să-1 vadă, urechile încercînd să-1 asculte, braţele cuprinzîndu-1 şi buzele pecetlu-indu-1 în gingaşa-i înomenire.
întru această imitare să-ţi fie strădania, o, suflete al meu, după ce te-ai cuminecat, cînd îl ai în pieptul tău, în chip real şi cu adevărat, pe însuşi Dumnezeul şi Domnul; alipeşte-te lui, ajută-1 cu griji de preamărire, adune-ţi-se la un loc toate puterile ca să-1 slujească şi toate facultăţile ca să-1 adore. Cîştigă-i în fierbinte contemplare preadulcile convorbiri, preadulcile alinturi pe care le repeta Fecioara cu Dumnezeul său Fiu închis într-însa.

PUNCTUL 4 Ca *si mulţumeşti*

Doamna aceasta a înălţat cîntece de mulţumire lui Dumnezeu pe malul noianului de milostenii cu mai multă măreţie decît cealaltă Mărie, sora lui Moise, la ţărmul Mării Roşii. Va fi început numaidecît să-şi vădească minunile, căci ceea ce i-a prescurtat pîntecele i-a mărit cugetul. Poftеşte toate generaţiile să o ajute să aducă mulţumiri universalelor milostenii, să preamărească numele cel sfînt al Domnului. Purcede apoi să veşnicească din neam în neamuri binecuvîntările dumnezeieşti, cu laude recunoscătoare, iar apoi, întorcîndu-se în timp, pentru ca toţi cei duşi, prezenţii şi viitorii să-1 preamărească pe Domnul, îl trezeşte pe Avraam şi sămînţa lui, ca să recunoască şi să slăvească marele cuvînt al lui Dumnezeu, împlinit de îndată ce s-a întrupat; aşa mulţumeşte Maica Fecioară pentru că 1-a zămislit pe Dumnezeul cel nemărginit.
Răsunînd, aşadar, de cîntece aîît de recunoscătoare, nu rămîne mut, suflete al meu, şi, deoarece l-ai primit pe Dumnezeu însuşi, aplaudă cu glas de exultare şi exaltare, cum trebuie să se facă auziţi asemenea oaspeţi; folosească-se gura şi limba îndulcite cu o hrană afît de sfîntă întru dulcile-i laude.
Cîntă-i azi Domnului
cîntare nouă pentru atît de noi hatîruri, şi în regeasca sa prezenţă tot lăuntrul tău să se consacre stăruitor preamăririi sale, în toţi vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 2 *Despre ospăţul fiului risipitor, aplicat la comuniune*[12]

PUNCTUL 1

Cugetă la nesăbuitul Risipitor, căzut din cea mai mare fericire în cea mai mare nefericire, ca să le simtă şi mai mult extremele: din casa tatălui său în slujba unui tiran, oploşit într-o cocioabă mizeră, sfîrşit de foame, încolţit de goliciune, chinuit de tristeţe, pizmuindu-le hrana josnică celor mai necurate animale, fără a-i fi îngăduită nici măcar ea. îşi aminteşte atunci de masa îmbelşugată a părintelui său şi, mişcat, de pîinea cea gustoasă care pîhă şi argaţilor le prisoseşte. Văzîndu-se flămînd de ea, se satură cu lacrimi, început al lecuirii lui, deoarece ele fac să-i reînverzească nădejdile; încrezător în dragostea părintească, niciodată smulsă din rădăcină, se decide să se întoarcă acolo şi să intre pe

porţile pururea deschise ale cerului ei.
Priveşte-te ca pe alt Risipitor, ba chiar mai nenorocit, de vreme ce, părăsindu-ţi casa Domnului şi masa părintelui tău, nefericirea ta te-a împins să robeşti poftelor tale, tirani aspri şi cruzi. Cumpăneşte cît de puţin mulţumesc desfătările, cît de puţin satură deşertăciunile, deşi mult umflă. Plînge-ţi nenorocul de a-ţi fi schimbat hatîrurile fiului lui Dumnezeu pe dispreţurile unui sclav al Satanei. Scoate de aici o adevărată dezamăgire, dispreţuind tot ce e lume, preţuind tot ce e Cer, şi, cu hotărâre vitează, întoarce-te mai degrabă azi decît mîine la casa Dumnezeului tău şi la masa bunului tău Părinte.
PUNCTUL 2
Hotărît să se întoarcă în centrul părintesc, fiul dezamăgit se pregăteşte cu durere să se apropie de mîngîiere. îşi vine mai întîi în fire, căci pînă şi de sine însuşi într-atîta se înstrăinase. începe

i2Cf.Luca,15,ll-3Z

MEDITAŢIA 3
361
prin a-şi recunoaşte josnicia în faţa celei mai înalte măreţii şi se îmbracă într-o încredere neabătută, căci, chiar dacă el e fiu rău, are tată bun şi, ajutorat de ruşinarea dureroasă, se apropie, mărturisindu-şi slăbiciunea şi neştiinţa; începe cu acea vorbă duioasă: „Tată"; urmează: „Am păcătuit împotriva Cerului şi împotriva ta." Ce iute-1 aude părintele milosteniilor şi sare să-1 întîmpine, mai degrabă în rărunchii decît în braţele sale! Nu se scîrbeşte că e zdrenţăros, nici nu-1 mustră că a greşit; îl ascunde, da, în braţele sale, pentru ca nici slugile să nu-i fie răbojuri ale nenorocirii; şi, cu toate că nevoia de mîncare era cea mai groaznică, se îngrijeşte de cuviinţă şi porunceşte să i se aducă straie noi drept semn de viaţă nouă; îi potriveşte inelul de aur în deget, ca restituire a nobleţei sale întinate, şi, după ce-1 vede că nu se dezice ca fiu al său, îl pune la masa lui şi, îmbrăcat de sărbătoare, îl ospeţeşte.
Cumpăneşte tu acuma, cu ce hotărîre ar trebui să te ridici din prăpastia de ticăloşii în care te-au înecat vinile; ce trebuie să faci, cu adevărată smerenie, ca să urci la casa marelui tău Părinte, cu ce podoabă eşti dator să te aşezi la masa îngerilor, fără a mai tîrî după tine fiarele păcatelor tale, dezlegat de ele, da, printr-o bună spovedanie; îmbrăcat în straiul preţios şi sărbătoresc al harului, cu inelul iubirii celei nobile în deget şi cu bogatele giuvaiere ale virtuţilor, caută să obţii atît de sfintele hatîruri.
PUNCTUL 3
După ce-1 vede îngrijit, marele tată al milosteniilor binevoieşte a-1 aşeza la masa lui şi, ca să-i potolească foamea cea mare, porunceşte să fie înjunghiat cel mai arătos viţeluş din cirezile sale şi, aşa întreg, fript la focul dragostei, să-i fie pus înainte. A prins să ospăteze cu tot atîta plăcere cîtă poftă simţea: mîncarea era gustoasă, nevoia de ea mare. Cu cîtă plăcere va fi mîncat! O, cum îşi va mai fi lins degetele! Bunu-i părinte îl va fi privit şi va fi spus: „Lăsaţi-1 să mănînce, căci ceea ce place hrăneşte bine; mai tăiaţi-i, umpleţi-i talerul, să mănînce după pofta inimii şi să-i fie de bine." Va fi cunoscut acum, într-adevăr, deosebirea dintre o masă şi alta, dintre un fel de mîncare şi altul, iar după ce-a ajuns a cerşi cea mai josnică hrană a porcilor, cum va fi preţuit acum ospăţul cel nobil al îngerilor! Căci dacă o picătură de apă de la
masa aceasta e de ajuns ca să îndulcească pînă şi iadul, ce să spui de toată pîinea aceea atothrănitoare?
Cumpăneşte tu cu cît îţi e mai mare fericirea, căci cu cît îţi este masa mai strălucită, cînd, în locul viţelului savuros, îl mănînci pe însuşi Fiul Veşnicului Părinte împărtăşit; înteţeşte credinţa şi stîrni-vei foamea; mănîncă-1 cu plăcere şi-ţi va prii; dumică-1 bine şi-ţi va fi mai gustos; ia seama prin contemplaţie la ceea ce mănînci şi vei dobîndi viaţă veşnică.
PUNCTUL 4 .
Pe-atît de recunoscător va fi rămas risipitorul faţă de tatăl său, pe cît de bine primit; pe-atît de preţuitor al marelui bine, pe cît de dezamăgit. Ce hotărîri va fi rostit, pe cît de pătrunzătoare, pe-atît de adevărate, de a nu-şi mai pierde vreodată nici casa, nici masa, şi-n toiul desfătării ce groază va fi simţit la gîndul stării ticăloase în care se văzuse! Cum va fi luat seama să nu-1 mai supere cu nimica, atît din dragoste filială, cît şi din învăţ de nefericit! Se va fi bucurat cu toţi ai casei, de la favorit pînă la simbriaş. Cum va mai fi cumpănit hatîrul părintesc şi cum va fi proslăvit ospăţul!
Cu cît mai mari mulţumiri trebuie să aduci tu după ce te-ai cuminecat, acuma, cînd te vezi atît de răsfăţat! Fii în fervoare după favoare, ridică-ţi ochii de la masă la Cer şi trece-ţi gura de la savurarea lui Dumnezeu la sfintele-i osanale.

MEDITAŢIA 3 *Ca să te cumineci minat de gîndul sutaşului*[3]

PUNCTUL 1
Vei medita astăzi asupra strălucitelor virtuţi cu care s-a înarmat Sutaşul, spre a porni la cucerirea milei fără de sfîrşit, a dragostei fierbinţi cu care pleacă el însuşi în căutarea sănătăţii nu pentru un fiu unic, ci pentru o slugă printre multe altele, iar cine se smereşte astfel în faţa unei creaturi ce nu va face oare mai apoi
[13] Cf. *Luca,* 7, 2-10, şi *Matei,* 8, 8 şi urm.

pentru Creator? Şi-a dat seama cît de puţin preţuiesc mijloacele omeneşti fără cele divine[14], şi ca atare le imploră pe acestea cu preţuire şi dezamăgire; nu-şi încredinţează strădania nepăsării altei slugi şi nici convorbirea cu Dumnezeu nu o lasă-n sarcina altui mijlocitor.
Cumpăneşte că azi porneşti tu însuţi în căutarea aceluiaşi Domn, dar nu ca să ceri însănătoşirea unei slugi, ci pe-aceea a sufletului tău; lui Isus însuşi trebuie să-i vorbeşti; înarmează-te, aşadar, cu virtuţi ca să cucereşti divinele-i milostenii şi apropie-te cu smerenie ca să te prosternezi înaintea prezenţei sale dumnezeieşti; pregăteşte-ţi o mare înflăcărare a cugetului, o dragoste fierbinte şi-o harnica sîrguinţă.

PUNCTUL 2

Sutaşul se apropie milostiv şi Domnul îl primeşte atoatebine-voitor; e sigur că are în mînă puterea şi foarte la îndemînă voinţa de a-1 lecui. „Doamne, zice el, am acasă o slugă, slăbănoagă, atît de neputincioasă, încît nu i-a fost cu putinţă să vină aici cu trupul, ci doar cu simţirea." I-a răspuns Domnul: „Dacă el nu poate veni, mă voi duce Eu acolo să-1 vindec." Ia seama la nesfîrşita bunătate a Mîntuitorului. Nu numai că-1 ascultă, dar binevoieşte să se şi ducă la el acasă spre-a o vindeca pe slugă; răsplăteşte o mare dragoste cu alta şi mai mare, nesuferind ca într-aceasta să fie învins de cineva.
Şi tu pricepe că, arătîndu-ţi dorinţa de Domnul, El însuşi se va îndemna să intre pe poarta pieptului tău; lărgeşte-ţi sînurile sufletului pentru hatîrurile dreptei sale; deschide gura mare ca să ţi-o umple cu o hrană atît de aleasă. Potrivească-se preţuirea ta după bunătatea cea fără de margini; înteţeşte-ţi dorinţa ca Domnul să vină la tine, să intre în pieptul tău şi să-ţi însănătoşească sufletul.

PUNCTUL 3

Uimit de-atîta omenie dumnezeiască, asemuindu-şi nimicul cu nesfîrşita măreţie, uluit şi chiar tulburat, Sutaşul exclamă: „Doamne, nu sînt vrednic să intri în locuinţa mea sărmană. Tu,

[14] Cf. Or., 251.

Dumnezeu nemărginit; eu, vierme ticălos; Cerul însuşi îţi e strîmt, cum îţi va fi oare casa mea sărmană? Tu, deprins să calci pe aripi de heruvimi, eu, furnică ticăloasă; eu, un păcătos, o nimica toată." Ia seama, că, în timp ce fariseii înfumuraţi înmulţesc dispreţurile faţă de Domnul, un ostaş face paradă de venerări; aceia nici nu catadicsesc să vină la El, iar Sutaşul se sperie că Domnul binevoieşte să vină la el acasă.
Cumpăneşte că dacă Sutaşul e atît de tulburat că Domnul vrea să-i calce pragul, cu atît mai mult tu de faptul că binevoieşte să intre nu sub acoperişul, ci în pieptul tău. „Numai un cuvînt al tău, zice el, e de ajuns că să o vindece pe sluga mea şi să-mi umple casa de fericiri." Se mulţumeşte cu un singur cuvînt, iar în cazul tău, însuşi cuvînrul infinit, făcut carne, ţi se întrupează-n rărunchi. Asemuieşte măreţia Domnului cu josnicia ta, şi cînd vei ajunge să te cumineci, nimiceşte-te, nimica eşti; cumpăneşte că, dacă pentru atotputernicie era de ajuns un cuvînt, nu însă şi pentru nemărgi-nita-i milostenie.

PUNCTUL 4

în ce rugăciuni de mulţumire va fi izbucnit Sutaşul la vederea atîtor milostenii; cît de recunoscător va fi rămas după ce a fost atît de ocrotit: dacă, smerit, 1-a venerat, recunoscător, îl bine-cuvîntează, făcîndu-i cunoscute cu strigări măreţiile. Şi Domnul îi laudă credinţa, iar Sfînta Biserică ni-1 propune ca pildă, acceptîndu-1.
Cumpăneşte ce mulţumiri cu atît mai mari eşti tu dator să-i aduci Domnului, cu cît şi hatîrurile ţi-au fost mai mari; ia aminte să nu întorci apoi, nerecunoscător, spetele acestui izvor de milă, ci laudă-1 veşnic îndatorat, zicînd: „Cînta-voi veşnic milosteniile Domnului." Acestei pîini de toate zilele să-i corespundă un act de mulţumiri în fiecare zi, punînd în practică prin exerciţiu o lecţie de virtuţi atît de mare.

MEDITAŢIA 4 *Ca să te cumineci cu credinţa cananeencei*[15]

PUNCTUL 1

la aminte la femeia cananeeancă, îşi lasă casă şi patrie, înlesniri şi păcate, şi porneşte, pe cît de îndurerată, pe-atît de sîrguincioasă, a cere miluire de la însuşi izvorul acesteia; i s-au înmulţit muncile şi astfel i-a sporit şi strădania. Au ajuns pînă la dînsa ecourile faptelor minunate ale lui Cristos, şi ea n-a rămas surdă la ele; în clipă a venit strigînd cu sîrg: măreaţă stare sufletească spre-a se înfăţişa unui Domn atît de dornic să împărtăşească mîngîierea şi leacul.
Cumpăneşte cum vine femeia cananeeancă implorînd milostenie, pe cînd tu eşti îmbiat cu ea; pe tine, ca să

găseşti toată pîinea Cerului, nu te costă atîta cît pe dînsa o furnitură; nu trebuie să pleci nici din regatul, nici din baştină ta, nu trebuie să mergi la capătul lumii ca să te împărtăşeşti, deoarece în fiecare biserică îl ai pe Domnul cel împărtăşit, care te poftește. Preţuieşte o fericire atît de mare şi de la-ndemînă şi sileşte-te să ieşi din tine însuţi, din amorul tău propriu, din scopurile greşite ale unei intenţii strîmbe, pentru ca binele acesta dumnezeiesc să-ţi intre nepoticnit în piept; vino cu o mare pornire de credinţă eroică, nădejde neslăbită, rugăciune stăruitoare şi sîrguinţă înflăcărată.

PUNCTUL 2

Cananeeancă stăruie în rugăminte şi Domnul se preface că n-o aude, tocmai cînd îi dă mai multă atenţie; îşi întrerupe milosteniile, pentru ca dînsa să-şi facă şi mai cunoscute şi să-şi repete chinurile, căci pentru el e muzică sonoră ceea ce apostolilor le este supărare.

Cumpăneşte cît e de important să nu te descurajezi în exerciţiile de virtute şi, chiar dacă slujitorul lui Dumnezeu se supără uneori şi alţii murmură împotriva ta că mergi des la spovedanii şi cuminecări, tu să nu-ţi pierzi curajul şi să nu dai îndărăt; stăruie

[15] Cf. Matei, 15, 21-28; Marcu, 7,24-30.

ca Ana, deşi dezaprobată de Eli[16], căci Domnul nu osteneşte şi nu se supără, iar rugile şi le ia drept desfătări şi drept odihnă şederea în pieptul celui ce se cuminecă; ia pildă de perseverenţă de la această femeie înflăcărată, ca să nu te intimidezi cu lipse de curaj, şi-ţi vei încununa faptele.

PUNCTUL 3

Domnul continuă a-i pune la încercare virtutea în creuzetul de probă, pentru ca aurul credinţei să i se lămurească mai strălucitor, răbdarea să-i troneze şi smerenia să i se reliefeze şi mai mult; iar cînd îi place s-o aibă în .apropierea sa, atunci zice: „Du-te, că nu este bine să arunci cîinilor pîinea copiilor." Oricine s-ar descuraja în faţa unor atare semne de dizgraţie, dar femeia cananeeancă e atît de departe de a se simţi ofensată. încît se umileşte şi mai vîrtos; asprimile lui Dumnezeu n-o sperie pe cea care ştie ce-nseamnă batjocurile diavolului: nu simte dispreţurile, ea, care-şi cunoaşte greşelile, întoarce vorba, şi nu doar oamenilor, ci şi lui Dumnezeu. „Da, Doamne, zice ea, dar firmiturile care cad de la masa stăpînilor sînt simbriile căţeilor; eu una mă ştiu însă că sînt înaintea Ta, aşa cum spunea Sfîntul rege[17], jivină mai nefolositoare decît un căţel, dar mai ştiu că Tu eşti bunul meu stăpîn şi că, de vreme ce hrăneşti păsările din văzduh, nu mă vei lăsa tocmai pe mine să pier."

Cumpăneşte excepţionala smerenie a acestei femei, notează lealitatea credinţei sale, fidelitatea încrederii, gingăşia dragostei sale, şi dacă ea se mulţumeşte cu o firmitură şi socoteşte că norocul îi prisoseşte, tu, care nu dobîndeşti doar o firmitură, ci primeşti toată pîinea Cerului, tu cu atît mai mult trebuie să-i preţuieşti soarta şi să ai parte de ea! învaţă aici smerenia şi exercit-o în smeriri; scoate preţuire din hatîrul şi adorare din măreţia Domnului, pe care-1 primeşti.

PUNCTUL 4

Auzind atîtea dovezi de afecţiune, Domnul exclamă: „O, femeie, mare este credinţa ta, mare să-ţi fie fericirea; îţi acord cele cerute, fiindcă o meriţi." Domnul s-a arătat atît de uimit pentru ca şi noi să ne uimim şi să-1 imităm.

[16] Vezi *IRegi,* 1,1-28.

[17] *Stîntul rege:* Regele David psalmistul.

Cumpăneşte ce mulţumiri va fi adus apoi cea care mai-nainte s-a apropiat cu atîta umilinţă şi a venit să ceară cu atîta credinţă, ce recunoscătoare se va fi întors după ce a dobîndit, cum îşi va fi înălţat glasul întru recunoştinţă după ce o făcuse astfel cu strigătul întru rugă! O, tu, care ai dobîndit o milostenie, nu fărî-mături de hatîr, ci culmi de har! fie-ţi răsplătită şi recunoştinţa; la gură plină, strigăt mare, răsune veşnic în gura ta osanalele dumnezeieşti.

MEDITAŢIA 5

Despre mană, ca reprezentare a acestui Sacrament: se cumpănesc sîrguinţele în strîngerea ei, desfătările ei cîhd este mîncată şi împrejurările în care e păstrată[1]

PUNCTUL 1

Vei medita asupra minunatei rînduieli ce a premers la acel popor primirea hranei miraculoase. Pleacă din Egipt şi din întunecimile acestuia în căutarea luminii, după vedenia păcii; trec o mare, genune de nefericiri, lăsîndu-i înecaţi pe vrăjmaşii lor de moarte; umblă printr-o pustie, fără să comunice cu lumea, întreţinîndu-se numai cu Dumnezeu; beau apele manei, îmbi-nînd rugăciunea cu cazna; le lipseşte mîncarea pămînteană ca s-o jinduiască

pe cea a Cerului, căci e nevoie de toată această mare pregătire şi să trăieşti viaţa îngerilor ca să mănînci din pîinea lor.
Cumpăneşte tu acum, dacă numai pentru simbolul, pentru o umbră a acestui aliment a premers atîta rînduială, de cîtă oare va fi nevoie spre a izbuti să mănînci pîinea suprasubstanţială, Trupul şi Sîngele Domnului, ca pe un aliment adevărat, iar nu simbolic; cum va trebui să ieşi din robia păcatului, cît de departe trebuie să fii de ignoranţa întunecimilor lui; cum trebuie să îngemănezi
---
[18] Cf. *Ieşirea,* 16, 14-36, şi *Ioan,* 6, 26-33.

rugăciunea cu cazna; ce apropiere de Dumnezeu, ce retragere dintre oameni, ce abţinere de la mîncărurile spurcate pentru a dobîndi mana cea adevărată!
PUNCTUL 2
întrucît au fost atît de bine pregătiţi, au meritat să fie mîngîiaţi de către Domnul. Le trimite acea mîncare aleasă, de care rămîn uimiţi şi sătui; nu le trimite hrană de pe pămînt, ci din Cer, ca să trăiască viaţa de acolo; nu are gustul unui singur fel de mîncare, ci al tuturora, gustul pe care şi-1 doreşte fiecare, ca să-şi dea seama că tot binele ce şi-1 pot dori îl vor găsi încifrat acolo, şi astfel, uluiţi, ziceau: „Ce mîncare neobişnuită este aceasta, venită din Cer, trimisă de mîna lui Dumnezeu?"
Cu cît mai mult temei poţi spune tu astăzi: „Ce hrană preţioasă e aceasta?" Credinţa îţi răspunde, zicînd: „Acesta e un Cuvînt făcut Trup, şi acesta un Trup făcut de un Cuvînt. Aceasta e pîinea îngerilor dată oamenilor să o mănînce; aceasta e pîinea care face desfătarea regilor; aceasta e mana cea adevărată care dă viaţă şi, într-un cuvînt, asta înseamnă că omul îl mănîncă pe Dumnezeul său, care, bunătate infinită fiind, închide-n sine toate gusturile cîte sînt; gust-o, vezi ce dulce este şi cum aduce cu gustul tuturor virtuţilor şi harurilor."
PUNCTUL 3
Pentru o mîncare atît de misterioasă, e nevoie de împrejurări misterioase: ieşeau să o adune în zori, la ceasul virginal, ca primă grijă a zilei; trebuie să te scoli dis-de-dimineaţă, să te coste bunăvoinţă şi trezie, înainte să răsară soarele, deoarece, atît de delicată şi pură cum e, se topeşte la orice fierbinţeală a lumii. Fiecare să culeagă atîta cît îi ajunge, deoarece nu îngăduie ahtieri omeneşti, nu poate fi păstrată pentru a două zi, fiindcă vrea să fie pîine proaspătă şi de toate zilele, ca dovadă a frecvenţei sale. Se preface iute în viermi, devoratori ai conştiinţei vinovate.
Cumpăneşte ce împrejurări nespus de exacte şi de misterioase pretinde această Mană împărtăşită. Asta să-ţi fie prima ţintă, să nu te abaţi către altă îndeletnicire, să nu pregeţi a o căuta, că vei rămîne deşert; ia-o în curăţie, pentru ca nu cumva, în loc de a-ţi da viaţă, să-ţi zămislească viermii morţii.

Oamenii aceia s-au văzut ajutoraţi, dar n-au rămas îndatoraţi, căci îndeobşte cele mai mari milostenii ale lui Dumnezeu sînt plătite cu ingratitudini ale omului. Li s-a aplecat curînd de hrana cea savuroasă, întrucît, ca făpturi materiale, ei nu percep desfătările spiritului; au dispreţuit pîinea din Cer şi au poftit la cepele egiptene.
Mă tem, suflete, ca nu cumva să fii şi mai nefericit decît ei, căci cu cît e mai mare hatîrul primit de tine, cu atît mai vinovată va fi şi nerecunoştinţa. Proslăveşte mana cea adevărată şi îndeseşte savurarea ei de mai multe ori ca Profetul regesc în cîntecele de slavă pentru ceea ce n-a fost decît simbolizare. Mîn-dreşte-te cu bunul tău gust şi vădeşteţi-1 nemairîvnind mulţumirile josnice ale pămîntului.

MEDITAŢIA 6 *Ca să te cumineci cu evlavia lui Zaheu*[19]

PUNCTUL 1
J, Dumnezeul meu şi Domnul meu! Cînd fariseii înfumuraţi nu catadicsesc să se uite la tine, un maimare al vameşilor tînjeşte să te vadă. Nu vine ca să ceară leac pentru bolile sale, ca şi alţii, şi nici pentru că ale lui ar fi fost mai mari, de vreme ce-s ale sufletului, ci pentru că nu le cunoaşte. îl aduce curiozitatea de a te cunoaşte ca făcător de minuni, nu dorinţa de a te urma ca sfînt. îşi tot face loc, dar nu izbuteşte, fiindcă bogaţii anevoie se pot apropia de Tine, sărman şi obidit cum eşti din naştere; nimeni nu-i dă atenţie, căci prea le dăduse el lor. Văzîndu-se atît de puţin ajutorat, hotărăşte să se suie într-un copac, precum oamenii de rînd, şi, fără a lua seama la vorbele oamenilor, năvăleşte ca să-1 vadă pe Dumnezeu.
Cumpăneşte acuma, suflete al meu, cînd pleci să te cumineci, că porneşti în căutarea aceluiaşi Domn, pleci ca să-1 cunoşti şi să-1 contempli; au să te împiedice accidentele pîinii care-1 înconjură şi, mult mai mult, imperfecţiunile care te asediază; ştiindu-te deci
[19] Cf.Luca, 19,2-10.

scund de cuget precum era Zaheu de statură, ridică-te deasupra ta însuţi, urcă-te în copacul contemplării evlavioase ori în cel al crucii unei cazne desăvîrşite, înrădăcinat prin credinţa cea vie, verde prin nădejde,

încărcat de fructe ale dragostei şi cu ochii cugetului caută să-1 vezi, roagă-te să-1 contempli.

PUNCTUL 2

Zaheu te vedea, Doamne, întru deplina-i mulţumire, din copac, cu tot atîta bucurie cîtă-i fusese dorinţa; se prefăcea în ochi ca să te vadă, şi Tu în inimi ca să fii văzut; se bucura de prezenţa ta dumnezeiască, trăia în sufletul său urmări miraculoase, iar cînd ai ajuns să i te alături, l-ai privit pe cel ce te privea, ţi-ai înălţat ochii divini, care, priviţi sau privind, au fost pururea binefăcători. Vorba ţi s-a dus după ei, şi chiar afectul, şi, numindu-1 pe numele lui, ca să priceapă că-i acorzi atenţie şi că spre el se îndrumă un atît de mare hatîr: „Zahee, îi spui, coboa-ră-te degrabă, căci astăzi vreau să primesc găzduire cît mai tihnită în casa ta." O, ce uimire bucuroasă va fi răspuns unei fericiri atît de negîndite! O, cît de mult înseamnă stăruinţele omului către Domnul, de vreme ce unul care înainte vreme socotea drept o mare fericire să poată ajunge a te vedea de departe, coboară acuma din copac, se apropie acuma de tine, vine lîngă tine şi se aşază la masă cu Tine!

Mă imaginez urcat în copacul contemplării, reazem al micimii mele, doritor să-1 văd şi să-1 cunosc pe Domnul, care, strigîndu-mă pe nume, îmi spune: „Zic ţie, coboară-te, vino jos, apropie-te de mine, cel împărtăşit, vino să te cumineci, căci astăzi e de mare însemnătate pentru mine să aflu găzduire în pieptul tău." Zice astăzi, deci n-o lăsa pe mîine. Cine ştie de vei mai avea timp? Şi dacă Domnul spune că are însemnătate pentru milostenia sa, cu atît mai mult pentru ticăloşia mea. Dă fuga, o, suflete al meu, să-1 primeşti cu grabă înflăcărată, astfel încît să nu se adreseze unuia surd de neştiinţă, unuia leneş de nerecunoştinţa.

PUNCTUL 3

Cu cîtă promptitudine va fi ascultat Zaheu! în primul rînd va fi îngenuncheat şi adorat picioarele ce binevoiau să-i calce pragul casei; va fi voit ca aceasta, cu un asemenea prilej, să-i fie palat

măreţ, vrednic să găzduiască pe un oaspete atît de mare. Cum îi va.mai fi pus înainte tot ce avea, aşternîndu-i totul la picioare ca unuia care la fel îşi împărţea totul în mîinile săracilor. „Jumătate, zice el, din averea mea, Doamne, o dau de pomană", şi fără-ndo-ială de aici i s-a născut fericirea, fiindcă de la găzduirea săracului treci la primirea Domnului; de la hrănirea cerşetorului ajungi să-1 mănînci pe Dumnezeu. Cînd se va fi văzut însă aşezat la masă cu Domnul, lipit de Acela pe care nici să-1 vadă de la distanţă nu i se îngăduise, ce bucurie îi va fi încercat sufletul! Nu-şi va fi încăput în sine de mulţumire, văzînd că în casa lui încape Dumnezeu cel
nemărginit.

Cumpăneşte tu, cînd te vezi aşezat la masa altarului, mult mai apropiat de Cristos, căci nu doar te aşezi lîngă el, ci-1 simţi chiar în lăuntrul pieptului tău, păzit în sînul tău. Ce mare îţi va fi fiind mulţumirea! Pe lume n-ar mai fi alta asemenea ei pentru tine; preţuirea răspunde hatîrului, şi-n tine se trezeşte o necurmată dorinţă de a-1 redobîndi, compensîndu-ţi mîhnirea de-a fi pierdut în trecut atîtea Comuniuni cu deasa lor repetare în viitor.

PUNCTUL 4

Zaheu a rămas pe cît de bucuros, pe-atît de recunoscător, întrucît cei umili sînt nespus de recunoscători; totul li se pare mai mult decît suficient, şi cu atît mai vîrtos un hatîr atît de puţin meritat; se bucura împreună cu prietenii săi, cîştigîndu-i pe toţi de partea lui Dumnezeu. Ce mulţumiri îi va fi adus Domnului, oferindu-i tot ce-avea, şi-n primul rînd inima! „De astăzi, Loamne, de cînd te-am cunoscut, voi începe să te slujesc; a fost o schimbare de-a dreapta ta." L-a ridicat pe el Domnul ca să-1 binecuvînteze, copleşindu-i casa de avuţii şi sufletul de
desăvîrşiri.

Cumpăneşte cu cît mai recunoscător trebuie să te arăţi tu, căci dacă acolo Domnul a binevoit să intre în casa vameşului aceluia, aici, în pieptul tău; acolo l-a poftit Zaheu pe Domnul, aici Domnul însuşi te ospătează; acolo Zaheu i-a oferit toată casa lui, aici trebuie tu să-ţi oferi tot sufletul şi mintea ca să-1 cunoşti, afecţiunea ca să-1 iubeşti, implorîndu-1 să-ţi dea binecuvîntarea sa nu ca unui fiu al lui Avraam, ci al acelui mare Părinte care trăieşte şi domneşte peste toate veacurile. Amin.

MEDITAŢIA 7

Ca să te cumineci cu încrederea femeii care a atins tivul hainei lui Cristos[20]

PUNCTUL 1

l-ugetă cum femeia aceasta, după ce a pătimit atîţia ani un mare necaz în viaţă, beteşug al vinii, şi,

după ce-a văzut cît de puţin o ajutaseră medicii de pe pămînt, azi recurge la Cer; se înarmează, în locul plăţii, cu încredere bogată în puterea şi vrerea Domnului; ştie că, pentru Medicul acesta Divin, a da înseamnă a cere, aşa îhcît vine zicînd: „Ştiu că dacă izbutesc să ating fie şi un fir de la haina lui, mi-l voi face sigur, deşi-i subţire, pe cel al vieţii mele." O, mare femeie! O, mare milostenie a Domnului! Alţi medici îl ating ei pe bolnav ca să-l lecuiască, aici îl atinge bolnavul pe Medic ca să se vindece. „Eu îi cunosc, zicea ea, ne-sfîrşita virtute; mare e puterea lui, la fel de mare bunătatea; este pe cît de puternic, pe-atît de milostiv; s-ajung eu să-l ating, şi El are să mă vindece."
Recunoaşte-ţi gravele beteşuguri care-ţi mâhnesc sufletul cu nedesăvârşiri, acel flux de patimi, reflux de păcate; nutreşte-n tine o mare dorinţă de a te vindeca, drept primă pregătire a însănătoşirii, înţelege că aici îl ai pe însuşi Medicul divin ce vindecă atîţia bolnavi; dă fuga cu credinţă vie, cu eroică încredere că tot leacul tău este să-l atingi şi să-l primeşti.

PUNCTUL 2

Turma mulţimii îl împresura din toate părţile pe Mîntuitorul, mergea înconjurat de inimi, asistat de simţiri, şi de-aceea nu-i făceau loc femeii ca să se poată apropia spre a-i cere lecuirea faţă către faţă, căci totdeauna li se pun piedici mari în cale celor ce caută a se apropia de Dumnezeu. Văzînd acestea, ea va fi spus: „Nu merit eu fericirea de a-i putea vorbi Domnului şi Dumnezeului meu, căci nu sînt decît praf şi cenuşă, ştiu însă că puterea

[20] Cf. *Marco,* 5, 24-34.

•

lui e atît de mare, că şi numai de-i voi atinge tighelul hainei, mă voi vindeca." Ea a crezut, iar Domnul a lucrat; ea a atins haina şi-n clipă s-a făcut bine. Mulţi l-au îmbulzit pe Domnul şi tot nu s-au vindecat; ea da, şi a venit doar cu credinţă vie, cu încredere veşnică; nu doar cu mîna 1-a atins, ci i-a însoţit-o cugetul ei înflăcărat şi 1-a atins pe Domnul la coarda cea mai simţitoare, măreţia
milosteniei sale.
Cumpăneşte acuma tu, care vii să te cumineci, cu cît mai mare e fericirea ta, de vreme ce-i atingi nu doar tivul veşmîntului, ci pe Domnul tot; îl îmbrăţişezi, îl strîngi, îl închizi în pieptul tău, îl mănînci întreg; înteţeşte-ţi, dar, credinţa, aprinde-ţi mila, recu-noaşte-ţi fericirea, preţuieşte prilejul şi, de vreme ce atingi tighelul darurilor sacramentale, nutreşte o mare încredere că o să obţii însănătoşirea deplină de toate viciile şi patimile tale.

PUNCTUL 3

„Cine s-a atins de mine?, a spus numaidecît Cristos, iar Sfîntul Petru: „O Doamne, atîţia şi din toate părţile te îmbulzesc şi mai întrebi: Cine s-a atins de mine?" „într-adevăr, căci deşi mulţi se apropie de Isus, nu-l ating puternic şi nici nu-l adoră cu cugetul: ea însă cu adevărat 1-a atins la coarda cea mai simţitoare a nesfîrşitei lui bunătăţi; ea, cu evlavie fierbinte; ei, cu nepioşenie şi, ca atare, nici Domnul nu-i simte, nici ei nu-i simt puterea divină.
Ascultă cum te întreabă astăzi Cristos însuşi: „M-ai atins oare, suflete, cu credinţă vie? Te-ai cuminecat cu evlavie fierbinte sau numai din obişnuinţă? Cine oare m-a atins puternic?" O, cîţi ajung să se cuminece fără a-l atinge Domnul, nici măcar în cel mai neînsemnat fir al veşmîntului! Cîţi nu-l primesc fără cuvenita pregătire! Şi astfel, fără folos, nu-şi vindecă rănile, fiindcă nu-l ating cu inimile lor; nu se lecuiesc, fiindcă nu se îngrijesc. De aici, scoate o mare însufleţire ca să te apropii de Dumnezeul acesta împărtăşit, în aşa fel, încît El să-ţi simtă aprinsa evlavie şi tu să-i încerci favoarea.

PUNCTUL 4

Femeia se miră de ceea ce simte şi de ceea ce aude, de faptul că vede o minune după alta, plină de înfricoşare şi de dragoste, deopotrivă că s-a văzut surprinsă şi vindecată, îşi mărturiseşte

deopotrivă nevrednicia şi fericirea, aduce mulţumiri milosteniilor lui. A numit-o fiică a Domnului, confirmîndu-şi astfel binecu-vîntarea, şi i-a cerut iarăşi încrederea, de vreme ce i-a fost atît de bine cu ea.
Cumpăneşte ce mulţumiri se cade să aduci tu unui Dumnezeu care ţi-a întins nu doar un fir din veşmînt, ci tot trupul şi sîngele său; care nu-ţi îngăduie doar să te atingi de el, ci să-l mănînci. Fie, dar, să-ţi depeni firul laudelor către el, fără a-l rupe în veci. O, cu cît mai mare îndreptăţire se va putea numi fiu al lui Dumnezeu cel ce se împărtăşeşte cu vrednicie! Căci aşa cum fiul trăieşte prin tată, la fel şi cine se cuminecă trăieşte prin Cristos, pentru că se hrăneşte din trupul lui, trăieşte întru Cristos pentru că dăinuie întru El. Scoate de-aici o dragoste plină de veneraţie în clipa-n care ajungi să atingi cu buzele, cu limba şi cu rărunchii tăi pe Domnul acesta împărtăşit, şi facă-se să rămîi pe cît de lecuit, pe-atît de recunoscător.

MEDITAŢIA 8

Despre intiarea cluvotului legii în casa lui Obed-Edom şi cum a umplut-o de binecuvîntăii[2]

PUNCTUL 1

Vontemplă îndrăzneala cea pedepsită a lui Uza, ce înfricoşare va fi stîrnit în cei de faţă! Au tremurat toţi mirenii

cînd l-au văzut mort pe preot şi vor fi spus: „Dacă acesta, doar pentru că a întins mîna să sprijine Chivotul la primejdia temută, plăteşte astfel, ce oare nu i s-ar cuveni aceluia care l-ar găzdui în chip nevrednic!" El a ridicat mîna şi toţi şi-au pus-o la piept; toţi s-au speriat şi s-au retras; pînă şi regele cel sfînt s-a îndoit, socotindu-l nedemn, de palatul său regal pentru un oaspete atît de măreţ şi i s-a părut că e neîndestulător pentru un alai atît de dumnezeiesc.

Vei fi cumpănind tu, acuma, că dacă un chivot, care nu era decît o umbră a acestui Sfînt Sacrament, e atît de vegheat de Domnul, care impune atîta respect faţă de el şi vrea să fie tratat cu atîta măreţie, ce veneraţie, ce sfială, ce curăţie vor fi oare

[21] Cf. I *Regi [Samuel],* 6, 1-20; II *Regi* [Samue], 6, 1-12.

de ajuns ca să-l poţi primi tu pe însuşi uriaşul şi nesfîrşitul Dumnezeu, cuprins în Ostia aceasta? Dacă îngerii asistă cu înfricoşare, cum să te apropii tu fără sfială? Dacă nici puritatea razelor de soare nu-i de ajuns ca raclă, cum să-i fie centru cuviincios josnicia inimii tale, necurăţia cugetului tău? învaţă o veneraţie înfricoşată şi o înfricoşare respectuoasă, ca să izbuteşti a închide toată Măreţia de necuprins a Cerului în lăcaşul strîmt al pieptului tău.

PUNCTUL 2

Regele porunceşte să fie dus Chivotul nu în casa unui principe, ci în cea a unui bărbat virtuos, aceasta fiind adevărata noblețe: era mare în ochii Domnului, deoarece era smerit în ai săi. Cerul a confirmat alegerea cu binefaceri înmulţite; numeroase îi erau virtuţile, dar mai mare umilinţa, mare meritul, dar la fel de mare modestia. îl chema Obed-Edom, ceea ce înseamnă slugă a Domnului, căci e un mare stimulent pentru măreţia cea vie să-l vadă robindu-i-se pe-acela ce urmează a o primi; umilinţa e firma care ne arată hanul lui Dumnezeu. Se socotea mai nevrednic decît toţi să găzduiască Chivotul acasă la el, dar a făcut-o din ascultare şi a putut astfel să cînte victoriile obţinute, dar nu să şi numere milostivirile primite. Cu cîtă hărnicie şi-o va fi aranjat, împodobind-o mai mult cu virtuţi decît cu bogăţii! Nu va fi lipsit frica de Dumnezeul cel iubitor, după cum nici dragostea cea mai

sfielnică.

Cumpăneşte că azi trebuie să ospeţeşti nu umbra, ci pe Soarele însuşi, chiar dacă în norul accidentelor; nu simbolul, ci realitatea unui Dumnezeu realmente şi cu adevărat închis în această Ostie; nu în casa ta, ci în pieptul tău. Cum trebuie să te rînduieşti, cum trebuie să împodobeşti templul sufletului tău cu bogăţie de virtuţi, cu odoare de merite! Vezi că astăzi Regele Cerului porunceşte să intre Chivotul Trupului său împărtăşit sub acoperişul tău, în chiar rărunchii tăi; ia seama, aşadar, cu ce tulburare trebuie să-l primeşti, cu ce veneraţie să-l preamăreşti.

PUNCTUL 3

Chivotul Domnului a intrat în casa **lui** Obed-Edom, întîi părtinită ca să-l primească şi apoi fericită ca să primească bine-

cuvîntări: nu a fost o casă goală, ci plină de evlavie; necum Chivotul, ci plin şi el de comorile Cerului, copleşind-o de fericiri. Ce bucuros se va fi pomenit Obed-Edom cînd a văzut că-n locul asprimilor temute avea parte de hatîruri! Astfel sînt răsplătite slujirile în supunere, darurile de umilinţă! Domnul i-a plătit bine ospeţia, căci, ca rege atît de mare, unde intră el, nu mai este niciodată mizerie.

Cumpăneşte tu, ce milostiviri nu-ţi poţi făgădui în ziua în care acest Chivot adevărat, nu gol, ci plin de Mana divină a Trupului şi Sîngelui lui Cristos, Domn şi Dumnezeu adevărat, intră în pieptul tău. Acela a fost cutia, acesta giuvaierul; acela a umplut de bunuri casa lui Obed-Edom, pentru că a fost simbolul acesteia. Cu cît mai mult îţi va umple de hatîruri inima! Foloseşte prilejul pe care-l ai; ia seama că aici sînt toate comorile lui Dumnezeu, mina cea bogată a Harului; învaţă să ceri, căci pe însuşi regele în persoană îl găzduieşti în rărunchii tăi.

PUNCTUL 4

Recunoştinţa lui Obed-Edom şi-a tuturor celor din casa lui nu a fost cea mai mică dintre milosteniile primite, ba chiar a fost atît de mare, încît i-a devenit renume: nu se vorbea despre altceva în tot Israelul, slăvindu-se toate fericirile din casa Iui; se întreceau cu norocul lui, bine ar fi fost şi cu virtutea-i. Pînă şi sfîntul rege David. însufleţit atunci, s-a străduit să ducă Chivotul în palatul său regal, dornic să lucreze întru slujiri şi să ia parte la binefaceri.

O, tu, care astăzi te-ai cuminecat, păzeşte-te să nu amuţeşti pentru laudele divine; recunoştinţa face parte din milostenie şi, de vreme ce te recunoşti şi mai favorizat decît Obed-Edom, arată-te încă şi mai recunoscător: aceste mulţumiri fi-vor gajul unor noi hatîruri şi, de vreme ce toţi căsenii tăi au participat la milosteniile divine, toate puterile şi toate facultăţile tale ostenească-se întru lauda Domnului; poftește generaţiile generaţiilor ca, împreună cu sfîntul Rege Profet, să te ajute a cînta milosteniile Domnului în vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 9

Ca să te duci la cuminecare cu modestia Sfîntului Petru[22]

PUNCTUL 1

Vugetă că, dacă Ioan a meritat să primească atîtea hatîruri din partea Divinului său învăţător datorită neprihănirii, Petru le-a dobîndit datorită umilinţei. Ioan a fost ucenicul iubit, Petru cel umilit: avea să fie capul Bisericii şi superior tuturora prin demnitatea sa, ci el s-a aşternut la picioarele tuturora prin umilinţa sa. Pe cît îl transporta uneori evlavia înflăcărată, pe-atîta-l înfrîna modestia; nu îndrăznea să-l întrebe pe Domnul, şi aşa îl întreba Domnul pe el; cînd ceilalţi pretindeau să fie în primele rînduri. el nu se socotea vrednic să stea înaintea învăţătorului său. Mulţumit de această modestie, Domnul, părăsind celelalte bărci, se urcă într-a lui, din ea predică şi-n ea se odihneşte; Petru suporta mustrările, dar se bucura de hatîruri deosebite.

Cumpăneşte ce bună pornire e umilinţa ca să ieşi în întâmpinarea unui Domn căruia îi plac atît de mult cei umili şi, în vederea cuminecării, străduieşte-te să te înarmezi cu această sfîntă modestie; retrage-te recunoscîndu-ţi josnicia, pentru ca Domnul să ţi-o ia înainte, făcîndu-te să te bucuri de măreţia lui; aşază-te pe ultimul loc la dumnezeiescul ospăţ, căci Domnul te va urca mai sus; umileşte-te cu cît ţii mai mult sa placi unui Domn ai cărui ochi fug după cei blînzi şi cei mici.

PUNCTUL 2

Neadormiţi, Apostolii au trudit o noapte-ntreagă şi nimic n-au prins, fiindcă nu-i asista Divinul lor învăţător; stăteau în întuneric fără văzul lui şi zadarnic fără ajutorul lui, căci dacă El lipseşte, nimica nu se încheie cu noroc. Şi a trecut noaptea lipsei lui, dimineaţa Soarele Divin a venit şi totul s-a covîrşit de voioasele-i înrîuriri. Sfîntul Petru a deschis ochii credinţei şi s-a cunoscut pe sine şi pe învăţătorul său Divin, şi-a recunoscut propria-i slăbiciune şi puterea Domnului său, josnicia sa şi măreţia lui; în sine

Ci. Ioan, 21, 15-19.

însuşi n-a găsit nimic şi în Dumnezeu totul, aşa că a spus: „Dum-nezeiescule învăţător, toată noaptea am vîslit şi n-am făcut nimic, căci fără Tine nu sîntem şi nu însemnăm nimica; dar acum, în numele tău arunca-voi mrejele." Aşa a şi făcut cu credinţă şi încercarea i-a izbutit cu îndoit noroc, întrucît au putut umple amîndouă bărcile cu pescuit îmbelşugat.

O, suflete al meu, tu, care toată noaptea vieţii acesteia întunecoase te vezi. ameninţat să te scufunzi pe marea cea nestatornică a lumii, unde nici siguranţă, nici tihnă n-ai cum să găseşti, ascultă ce-ţi spune Domnul din chivotul acela: „Aruncă năvodul dorinţelor tale pe mîna dreaptă a adevăratelor fericiri şi-ţi vei umple sînul cu avuţiile cele veşnice; cufundă mreaja către sînul acestei Ostii şi te vei sătura nu cu peştii cei gustoşi, ci cu trupul meu." Priveşte-l cu ochii credinţei lui Petru, compară sărăcia ta cu bogăţia lui, puţinătatea ta cu nesfîrşirea lui; slăbiciunea ta cu atotputernicia lui; tu nimica şi el totul, şi spune-i: „Doamne, fără Tine nimica nu sînt, nimica nu însemn şi nimica nu pot."

PUNCTUL 3

Se umple de tulburare Sfîntul Petru, socotindu-se păcătos, înaintea acelei imense bunătăţi, se nimiceşte neputincios înaintea infinitei puteri şi, plin de umilă modestie, văzîndu-se în prezenţa Domnului, exclamă temător şi zice pătruns de respect: „Doamne, du-te de la mine, că sînt un mare păcătos, pleacă tu de vreme ce eu nu pot fugi de Tine", care va să zică: „Cine sînt eu? Cine eşti Tu, Doamne? Eu, o făptură josnică; Tu, Atotputernicul Creator; eu, neştiinţa însăşi; Tu, înţelepciunea infinită; eu, şubred, astăzi sînt şi mîine dispar; Tu, nelipsit şi etern; eu, un vierme ticălos al pămîn-tului; Tu, Monarhul Suveran al Cerurilor; eu, slab; Tu, atotputernic; eu, mărginit; Tu, uriaş; eu, sărman cerşetor, Tu, bogăţia Tatălui; eu, nevoiaş; Tu, independent; eu, în sfîrşit, nimica, şi Tu, totul. Domnul meu şi Dumnezeul meu, cum oare mă rabzi înaintea ta?"

O, suflete al meu, cu cît mai mult temei ai putea tu spune şi exclama ca Sfîntul Petru! Căci dacă el, doar pentru că este înaintea Domnului se tulbură şi se nimicniceşte astfel, tu, care nu doar te afli în divina lui prezenţă, ci-l şi atingi cu buze necurate, îl primeşti într-o gură spurcată, îl pui într-un piept atît de necioplit, îl închizi în chip real şi cu adevărat în rărunchii tăi, cum de nu strigi, zicînd: „Doamne, pleacă de la mine, că sînt cel mai mare dintre păcătoşi? Cum de mă poţi răbda înaintea ta,

Dumnezeul meu, pe mine şi toate ale mele? Eu, nimicul şi toate ni-micniciile." Cu cîtă veneraţie, cu cîtă minunare, cu cîtă tulburare trebuia să vii ca să te cumineci în faţa unei măreţii atît de imense!

PUNCTUL 4

Domnul nu-l îndepărtează dinainte sa pe Petru, ci, dimpotrivă, îl uneşte şi mai strîns cu sine; e atît de puţin dispus să-şj întoarcă de la umilinţa lui ochii, încît ei fug după ea; nu-i refuză chipul său, ci-i dăruieşte chiar inima şi-i mulţumeşte pentru modestia lui sfioasă, caută să-i încredinţeze comorile sale, mărgăritarele cele mai scumpe şi care-l costă cel mai mult, mieluşeii şi oile sale. Petru a rămas la fel de recuoscător, pe cît fusese înainte de retras, de două ori tulburat de repetata blîndeţe a Domnului său, şi, dacă înainte se sustrăgea prezenţei sale,

acuma se grăbeşte să-i aducă laudă, răscumpărîndu-şi neîncrederea cu smerenii, cu mulţumiri inimoase pentru norocul său.
O, Domnul meu şi toată avuţia mea! Cu cît mai îndatorat mă recunosc eu azi, cînd vin să te primesc, deoarece nu doar îmi îngăduieşti să stau înaintea nesfîrşitei tale măreţii, ci binevoieşti să stai Tu însuţi, în chip real şi cu adevărat, înlăuntrul pieptului meu! Tu în mine şi eu în Tine, căci Tu îmi eşti centru şi toată avuţia; de-ar fi să fiu şi eu la fel de neabătut în daruri pe cît eşti Tu de mărinimos în hatîruri; nu cumva să se arate josnic un piept atît de privilegiat, iar mărturisirea josniciei mele fie repetată strigare a slavilor tale nemăsurate. Amin.

MEDITAŢIA 10

Ca să primeşti pe Domnul cu silinţele Martei şi gingăşiile Măriei[23]

PUNCTUL 1

vugetă la clipa în care cele două surori de sînge şi, mai mult încă, de duh, au înţeles că Domnul avea să le onoreze casa, ce mîndrie vor fi simţit, ce bucurie vor fi încercat de pe urma unui

23 Cf. Luca, 10,38-42.

atît de mare hatîr! Cu cît dor îl va fi aşteptat Măria pe Domnul în căutarea căruia pornise altcîndva cu atîta avînt! Şi dacă atunci cunoscuse marea fericire de a fi fost bine primită, astăzi va fi socotit drept un hatîr aparte putinţa de a-1 primi ea pe dînsul. Ce pregătire nespus de măreaţă vor fi făcut, ele care cunoşteau atîl de bine maiestatea şi măreţia oaspetelui aşteptat! Mare va fi fost găteala odăilor, încă şi mai mare cea a inimilor, şi bogatele podoabe le vor fi simbolizat virtuţile cele preţioase.
Cumpăneşte că Domnul însuşi în chip real şi cu adevărat vine azi în persoană să tragă la castelul inimii tale, caută să-i înmînezi cheile facultăţilor şi simţurilor tale; înfrăţească-ţi-se voinţa şi intelectul ca să-1 asişti cu preţuiri şi gingăşie; mai înainte de orice fie o mare pregătire de podoabe prin virtuţi, cu mare dereticare de cuget, amirosind totul a har şi sfinţenie.

PUNCTUL 2

Dumnezeiescul învăţător se apropie de porţile castelului, lăsînd să se vadă pe chipul său dumnezeiesc o bunăvoinţă cerească; cele două surori vor fi ieşit să-1 întîmpine cu cinstire iubitoare, urmate de întreaga lor familie, pentru ca toţi să ostenească a-1 sluji pe Domnul! Ce bucuroase îl întîmpină! Cît de recunoscătoare îl salută! Cît de curtenitoare îl ospeţesc! Pare-mi-se că o şi văd pe Marta nespus de îndatoritoare şi pe Magdalena iubitoare! Cu ce suverană blîndeţe însă va fi răspuns Domnul simţirii lor! îl vor fi aşezat la mijloc, ele întrecîndu-se ca doi serafimi, întraripîndu-se reciproc, una iubind şi cealaltă slujind. îl vor fi condus în cea mai împodobită încăpere, vreau să zic în centrul inimii lor, iar acolo nu vor fi pierdut nici o clipă fără a-i asculta conversaţia cerească, fără a-i savura prezenţa divină.
O, tu, care-1 primeşti astăzi pe acelaşi Oaspete Divin, ia seama că a şi ajuns la porţile buzelor tale, la castelul pieptului tău, salte sufletul de mulţumire că-1 primeşte, împreună cu toate facultăţile şi simţurile sale, fără ca nici unul să fie absent. Iasă-i în întîmpi-nare silinţa Martei .şi evlavia Măriei; înteţească-ţi-se credinţa, prindă-ţi puteri speranţa, încingă-ţi-se dragostea şi condu-1 în centrul împodobit al inimii tale.

PUNCTUL 3

Cele două surori îşi împart cele două slujbe diferite, chiar dacă îndreptate amîndouă către aceeaşi slujire divină. Marta dă

fuga să pregătească desfătarea materială, Măria rămîne pe loc, bucurîndu-se de cea spirituală; Marta găteşte mîncarea, Măria savurează hrana învăţăturii cereşti şi, ca una ce obişnuia să şadă la picioarele învăţătorului ei, găsindu-şi acolo iertarea, acuma caută mîngîierea; cea pocăită e acum îndrăgostită. Cu cîtă plăcere va fi dat ajutor împărăteştii prezenţe divine! Cît de absorbită îl va fi ascultat pe Cristos vorbind! Cu cîtă grijă va fi păstrat cuvintele de viaţă veşnică! O, ce mîngîiere simte un suflet aşternut la picioarele Domnului, după ce-1 va fi primit! Ce rugăciune folositoare! Ce comunicare plăcută! Marta se plînge Domnului că sora ei a lăsat-o singură, mărturisindu-şi inegalitatea slujbei, dar Domnul o linişteşte cu vorbe de mare învăţător, zicînd: „Marto, Marto, toată silinţa ta pentru hrana trupului e tulburare, ci liniştire cea a spiritului. Adevăr zic că numai un fel de mîncare e trebuincios, şi acela dă viaţă veşnică: bine a ştiut Măria să aleagă."
Ascultă, suflete, cum şi ţie la fel îţi spune Domnul, tu, pe care te distrag bunurile pieritoare, care te îngrijeşti de bucatele pămîn-tului. Nu există ospăţ precum Divinul Sacrament; apropie-te de Mine şi bucură-te de biînda-mi prezenţă, primeşte-mă în pieptul tău şi stai aici cu mine, căci aceasta e fericirea pămîntului; nu pierde clipa cea bună a unei sfinte şi înflăcărate Comuniuni.

- PUNCTUL 4

Cît de recunoscătoare va fi rămas Magdalena pentru îndoitul hatîr, cît de dezamăgită Marta de faptul că nu există

mîncare mai bună decît înfruptarea dintru Domnul, păscutul învăţăturii cereşti şi savurarea prezenţei sale divine! Nu a scos nici un cuvînt Măria, pe de-a-ntregul cufundată în iubire şi mulţumire, iar cine primeşte asemenea hatîruri de la Dumnezeul său nu se uită la jignirile aproapelui; vorbeşte cu inima nespus de iubitoare, lăsînd vorbele
în seama faptelor.
învaţă tu, o, suflete al meu, să apreciezi şi să aduci mulţumiri: fie-ţi laude suspinele, şi o comuniune plină de recunoştinţă fie darul celeilalte; vorbeşte cu inima dacă iubeşti şi singura-ţi preocupare fie îngrijirea şi curtenirea Domnului pe care l-ai primit. Cultivâ-ţi o mare scîrbă de toate îndestulările omeneşti şi poftеşte numai mîncare divină; mai aproape îţi este ţie Domnul decît

Măriei, deoarece îţi îngăduie nu doar să-i stai la picioare, ci şi ca El însuşi să-ţi stea în piept; recunoaşte hatîrul îndoit cu de două ori mai multe mulţumiri.

MEDITAŢIA 11 *Despre ospăţul dat de Iosif fraţilor săi* [24]

PUNCTUL 1

vompară bunătatea lui Iosif cu cruzimea fraţilor săi: toţi uneltesc vînzarea. A cui? A unui frate, vrednic, prin duioşia lui, de a fi iubit, şi paşnic, prin nevinovăţie. De ce? Nu pentru vinile lui. ci pentru ale altora. Ale cui? Ale unora pe cît de duşmănoşi, pe-atît de necredincioşi, pe-atîta de barbari, pe cît de egipţieni. Pe cît? Pe preţul şi nevinovăţia unui miel. Cu ce vorbe? Acoperindu-1 de injurii, numindu-1 domn prefăcut şi copleşindu-1 cu ocări ca pe un soare visat[25]. Cum anume? Dezbrăcîndu-1 de tunica, dacă nu fără cusături, lungă însă pînă la călcîi Unde-1 aruncă? în pustia unui Egipt, în uitarea unei temniţe.
Suflete, cine oare este adevăratul Iosif, vîndut, insultat şi maltratat? Preabunul Isus, vrednic să fie iubit ca frate şi venerat ca stăpîn. Cine 1-a vîndut? Tu, făptură josnică şi ingrată. Pe cît? Pe un interes josnic, pe o desfătare murdară. Cum anume? Păcătuind cu atîta nefrică. ofensîndu-1 cu atîta neruşinare. De cîte ori? în fiecare zi, în fiecare ceas şi-n fiecare clipă. Tulbură-te, aşadar, azi, cînd ajungi în dumnezeiasca lui prezenţă, cu mai mult temei decît fraţii lui Iosif, căci îl vezi aici, nu ca vicerege al Egiptului, ci ca împărat al Cerului; dacă acela ascuns, acesta acoperit; dacă acela le dăruia gnu, Domnul acesta ţi se dă în pîine. Hai, recunoaşte-ţi trădările înainte de a-i primi hatîrurile; roagă-1 să te ierte, înainte de a te pofti el; aruncâ-i-te la picioare înainte de a simţi că eşti lîngă el; amestecă-ţi lacrimile în băutură şi mănîncă-ţi cenuşa penitenţei cu pîinea ospăţului tău.

[24] Cf. *Facerea,* 37, 1-36.

[25] soare *visat:* Aluzie la capacităţile de premoniţie onirică ale lui Iosif, mai precis la Fac, 37, 9-10: „Iată am Visat alt vis: soarele şi luna şi unsprezece stele mi se închinau mie."

PUNCTUL 2

Gîndeşte-te la preablîndul Iosif, cu cîtă iubire răspunde urii fraţilor săi; nu se mulţumeşte să-i găzduiască la el acasă, ci îi pune înlăuntrul rărunchilor săi; preschimbă răzbunările unui ofensat în dovezile de afecţiune ale unui îndrăgostit, recunoscîndu-i pe cei ce nu-1 mai cunoscuseră şi cinstindu-i pe cei ce-1 insultaseră; îi înlănţuieşte cu îmbrăţişări drăgăstoase pe cei ce-1 legaseră cu frînghii neomenoase şi, în loc de laţ de grumaz, le dă în schimb îmbrăţişări iubitoare; se străduie să-i îmbogăţească pe cei ce-1 despuiaseră şi-i acoperă de daruri pe cei ce-1 acoperiseră cu ocări; îi trezeşte astfel pe cei ce-1 socotiseră adormit şi—1 adoră aievea pe cel pe care-1 dispreţuiseră visat; nu doar le dă grîul în căutarea căruia veniseră, ci îi aşază la masa lui şi-i sărbătoreşte cu un ospăţ strălucit.
O, bunătate divină! O, mărinimie de neînţeles a preadulcelui miel Isus! în aceeaşi noapte în care fusese predat, ca răzbunare, duşmanilor săi, se dă pe sine prietenilor ca hrană, preschimbă amărăciunile în dulceţuri, ridică paharul cu sîngele său în cinstea oamenilor ce uneltesc să i-1 bea, iar cînd ei caută să-1 mănînce de viu din pizmă, El li se dă spre ospătare din dragoste: închină dulceaţa Potirului său în cinstea celor ce-i pregătesc fierea şi oţetul; vrea să pătrundă-n pieptul celor ce stau să-i spintece coasta, apucă pîinea cu mîinile darnice care stau să fie găurite de cuie, le întinde lor cu mărinimie tocmai cînd ei se pregătesc să i le răstignească cu cruzime, îndulceşte cu lapte şi miere gurile ce stau să-1 scuipe în obraz. Spune-mi acuma, păcătosule, poţi oare să-ţi închipui o mai mare nerecunoştinţa decît a ta sau o mai mare bunătate decît cea a Domnului? Compară aceste două extreme şi aruncă-te la picioarele unui frate atît de bun, recunoscîndu-ţi vina, implorînd iertarea pe care nu se poate să ţi-o refuze cel ce ţi se dă pe de-a-ntregul ca hrană.

PUNCTUL 3

Iosif, uitînd ofensele vechi, născoceşte hatîruri noi şi, cînd toată lumea piere de foame, porunceşte ca lor să li se dea un ospăţ: „Mîncaţi, le spune el, că eu sînt Iosif, nu duşmanul, ci fratele vostru, nu supărat, ci milostiv." Mîncau ca flămînzii, şi el îi servea la masă, şi, cu toate că s-ar fi mulţumit şi cu

pîine goală
ca să-şi potolească foamea, li se-aduc feluri gătite pentru desfătarea lor; nu rîvnesc la belşugul inaccesibil, ci îi savurează roadele, iar Veniaminul nevinovat, ca un lupan căruia i se bat lupii la gură[26], înfuleca de două ori mai mult decît toţi ceilalţi.
O, tu care te-ai aşezat la masa Altarului, recunoaşte-1 pe bunul tău frate Isus, care nu numai te poftește, ci ţi se şi dă ca hrană; are încredere în tine, întrucît îţi intră-n piept şi-ţi pătrunde în rărunchi! Ia aminte să nu trădezi iarăşi, săvîrşind noi păcate, mănîncă precum un flămînd şi ai să cunoşti saţul, căci, pe cînd ceilalţi pier de foame, ţie îţi prisosesc bunătăţile; mănîncă cu nesfială şi încredere, căci casa, masa aceasta, fiind ale lui Isus, fratele tău, sînt ale tale, şi-ţi spune: „Eu sînt Isus, pe care tu l-ai vîndut şi l-ai persecutat, dar nu sînt supărat, ci iertător; apropie-te de mine fără teamă şi aşază-mă cu dragoste în rărunchii tăi."
PUNCTUL 4
Fraţii se vor fi întors pe cît de recunoscători, pe-atît de mulţumiţi, fie pentru binefacerile primite, fie pentru ofensele uitate. Cum îşi vor mai fi văzut de drum proslăvindu-şi norocul, deoarece, cînd se temeau mai mult de pedepse, au avut parte de cinstiri şi hatîruri! Cu cîtă sîrguinţă vor fi mers să ducă veştile cele bune tatălui lor despre fiul său, Iosif cel viu, tocmai ei care i le duseseră odinioară atît de triste, cînd îl socotiseră ciopîrţit! Cum se vor fi bucurat împreună cu bunul lor părinte de norocul ce dăduse şi peste fratele lor! Şi cum vor mai fi alternat în privinţa lui mulţumirile şi proslăvirile Cerului! Se vor fi întrecut să povestească iarăşi şi iarăşi întîmplarea şi nu se vor fi mulţumit cu relatarea unuia singur dintre ei, ci se vor fi întrecut fiecare în parte să o repete.
Suflete, mai mult datorezi cui îţi iartă mai mult. Ce mulţumiri se cade să-i aduci unui Domn care de atîtea ori te-a iertat şi te-a aşezat la masă cu dînsul! Du veştile cele bune Tatălui Ceresc; ajungă pînă la Cer noile cîntări ale recunoştinţei tale, între-cîndu-te o dată şi de multe ori să-ţi proclami norocul şi să mergi deseori la Masa Altarului.
[26] *lupan... lupii la gura:* în text, „lobo rapaz", unde rapazînseamnă „băiat", „tînăi", dar şi „lacom", de unde jocul de cuvinte pe care încercam să-1 echivalăm.

MEDITAŢIA 12 *Ca să-1 primeşti pe Domnul cu umilinţa vameşului*[21]
PUNCTUL 1

c

ugetă cum se pregăteşte acest mare păcătos ca să poată apărea înaintea Divinei cuviinţe; îşi întregeşte cu smerenie tot ce-i lipseşte ca virtute; îşi adînceşte propria cunoaştere de sine ca să se poată ridica la înălţimea cea de neatins; nu găseşte în el însuşi decît vini, iar în Dumnezeu milostenii. „Cine sînt eu, va fi spus el, de cutez să intru în casa Domnului? Eu atît de rău, iar El atît de bun! Eu un păcătos respingător, şi El Domn atît de iubitor! Eu sînt un vierme josnic şi, ca atare, merge-voi tîrîndu-mă pe pămînt pînă la templul său. Trebui-va oare să aducă Domnul toate de la El, cînd eu unul nu am nimica şi de nimica nu-s bun? Am fost un monstru în păcătuire, ci Domnul e un prodigiu în iertare; încrezător prin urmare în bunătatea lui pe cît de tulburat de răutatea mea, chiar aşa, praf supărător, glod necurat cum sînt, trebuie să intru azi pe porţile casei sale." Urcînd, se întîlneşte cu un fariseu şi se tulbură şi mai tare ca păcătos ce se vedea, la vederea celui pe care-l considera oglindă a virtuţii, căci în orice găseşte pricină de smerenie.
Cumpăneşte, o, tu care trebuie să urci azi la templu nu doar ca să vorbeşti cu Domnul, ci ca să-1 primeşti; nu doar ca să şezi înaintea lui, ci ca să ţi —1 pui înlăuntrul pieptului, ca păcătos atît de înrăit, cu cîtă tulburare ai a te apropia! Nu urca în chip de fariseu, ci în chip de vameş smerit: nu păşi cu pasul trufiei, ci afundă-te în propria-ţi josnicie, mărturiseşte-ţi nevrednicia şi invocă infinita milostivire.
PUNCTUL 2
Vameşul intră în templu temător, căci doar respectuos nu ar fi de ajuns. Dar ce e de mirare cînd vede cutremurîndu-se pînă şi coloanele Cerului? Cine s-a îndepărtat din pricina păcatului rămîne departe din umilinţă, alege pentru sine locul cel mai neînsemnat, socotindu-se cel mai mare păcătos; nici de Fariseu nu
"Cf.Iuca, 18,9-14.

cutează a se apropia, cu atît mai puţin de Dumnezeu; cel ce nu îndrăzneşte să apară în lume caută un ungher al templului, şi chiar şi acesta îi pare hatîr nemeritat; nu cutează a privi Cerul, deoarece ştie că a păcătuit împotriva lui; îşi izbeşte pieptul cu lovituri repetate, pentru ca fie, vinovat, să-1 pedepsească, fie, adormit, să-1 trezească;

îşi cheamă inima şi cheamă Cerul, ca să-i înduioşeze pe amîndoi. „Doamne, zice el, fii binevoitor mie, păcătosului de mine, aşa cum le eşti tuturora", ceea ce însemna: „Doamne, eusînt păcătosul, Tu iertătorul; mare e ticăloşia mea, milostivirea ta şi mai mare. Doamne, mare iertare, după bunătatea ta şi după mulţimea îndurărilor tale, şterge mulţimea păcatelor mele."
Contemplă, suflete al meu, pilda aceasta de penitenţă: dacă Vameşul se socoteşte nevrednic să vorbească fie şi de la distanţă cu Dumnezeu, cum trebuie să vii tu ca să-1 primeşti? El rămîne într-un ungher, cum oare cutezi tu să te apropii de Altar? El nu îndrăzneşte să deschidă ochii ca să-1 vadă pe Dumnezeu, iar tu deschizi gura ca să te cumineci? El îşi izbeşte pieptul înaintea Domnului, iar tu îl introduci în pieptul tău? El se nimiceşte ca păcătos, iar tu, încă şi mai şi ca el, nici nu te tulburi? Cum de nu înalţi glasul ca să strigi Domnului: „Fii-mi binevoitor şi mie, deşi sînt cel mai mare dintre păcătoşi. Doamne, mare îmi e rătăcirea, fie-ţi şi iertarea mare. Doamne, în mine este ticăloşia, ci în tine milostivirea"?
PUNCTUL 3
O, puternică smerenie! Gîndeşte cît e ea de plăcută Domnului: Vameşul nu părea să aibă nimica bun decît smerenia, iar Fariseul nimic altceva rău decît trufia, iar aceea atît de mult a plăcut Domnului, încît 1-a adus unde stătea, şi aceasta 1-a supărat într-atîta, încît 1-a părăsit detot. îngîmfarea 1-a aruncat pe Fariseu din locul cel mai de sus, iar umilinţa 1-a înălţat pe Vameş din cel mai de jos, căci nu-i neobişnuit ca trufia să facă din îngeri demoni, după cum umilinţa face din păcătoşi îngeri. Dumnezeu se uită astfel la cel ce nu îndrăznea să-1 privească şi-şi îndepărtează privirea de la cel mulţumit de sine însuşi; harul divin umple pieptul pe care îl umpluse tulburarea, şi cel respins de Fariseu este primit de către îngeri. Vameşul se pomeneşte pu Dumnezeul şi Domnul său în lăuntru-i prin har, îl şi ospeţeşte în inima sa. Ce mulţumit îl adoră, ce iubitor îl îmbrăţişează, ce fericit îl degustă!
Suflete, vino cu smerenia ta la Altar, căci aşa vrea Domnul să fie primit; nu există mai bună ospeţie pentru asemenea înălţime

MEDITAŢIA 13

decît cunoaşterea josniciei tale; slujeşte-1 cu sfială şi te vei bucura întru mai multă fericire; nimiceşte-te pe tine ca să-1 măreşti pe El: dispreţuieşte-ţi nimicul şi dobîndi-vei totul.
PUNCTUL 4
Cît de mulţumit va fi coborît Vameşul, ca unul atît de bine tratat! A urcat plin de durere şi a coborît plin de mîngîiere. Puţin a vorbit ca să ceară, mult însă ca să mulţumească. Dacă înainte îşi va fi mărturisit păcatele, acuma proslăveşte milostivirile Domnului, îi sălta de mulţumire inima care-i primise atîtea lovituri de căinţă, acuma nu-i mai încăpea în piept de bucurie, cum mai înainte de mîhnire, şi cu siguranţă că nu se va fi întors pe acelaşi drum. ci pe cel al virtuţii, cu cununa nemuritoare.
O, tu care te-ai cuminecat, adu mulţumiri Domnului, ca Vameşul, nu ca Fariseul, pentru greşelile iertate, nu pentru virtuţile închipuite, nu face paradă de merite, arată-ţi însă recunoştinţa pentru milostiviri; întoarce-te de la Sfînta Comuniune cu totul altul şi pe alt drum; nu pe acelaşi, ca să nu te atace iarăşi patimile ce-ţi stau în cale sau viciile trecute, ce stau la pîndă: şi dacă ai venit plîngînd, întoarce-te cîntînd, cu mîna de Pîine din Cer: adu mulţumiri, de vreme ce ai căpătat iertări, şi proslăveşte-1 pe Domnul acesta ce-şi pleacă ochii asupra celor umili.

MEDITAŢIA 13

Despre măreţia cu care Solomon a *durat templul şi fastul cu care 1-a închinat, aplicate la Comuniune*[2]

PUNCTUL 1
Vugetă la maiestuoasa măreţie a templului lui Solomon. Domnul n-a vrut să-1 ridice tatăl războinic, ci fiul cel paşnic şi înţelept, căci stă în firea înţelepţilor să iubească pacea. Şapte ani i-au trebuit ca să-1 construiască, folosindu-şi ştiinţa, care i-a fost

[28] Cf. III *Regi,* 6, 1-37; 7, 15-22; II *Cronici,* 3, 1-17.

cea mai mare, şi puterea, care i-a fost deopotrivă; şi toată măreţia, bogăţia, arta, ornamentaţia şi maiestatea au avut drept scop aşezarea unui Chivot ce nu era decît o umbră, un simbol, o reprezentare a acestui sacrament preadumnezeiesc.
Cumpăneşte astăzi tu, care trebuie să aşezi în pieptul tău nu umbra, ci lumina însăşi; nu simbolul, ci însăşi realitatea; nu Chivotul Legămîntului, ci pe însuşi Domnul şi Dumnezeul împărtăşit: oare ce templu de evlavie ar trebui să construieşti tu? Ce *Sanda Sanctomm* a desăvîrşirii şi sfinţeniei în miezul inimii tale? Dacă Solomon a cheltuit şapte ani ca să înalţe Templul cel material, tu foloseşte măcar şapte ceasuri ca să-ţi pregăteşti sufletul, cînd de fapt şi o veşnicie ar fi puţin. întreacă-se virtuţile cu pietrele scumpe, urmeze-i aurului strălucitor iubirea aprinsă, prefacă-se lemnăriile bine mirositoare în rugăciuni miresmate, aromele în suspinuri, şi troneze nu

subtilitatea meşteşugirii, ci frumuseţea harului.
PUNCTUL 2
A venit ziua festivă, pe-atît de venerată, pe cît de dorită, a închinării Templului; s-a strîns tot Israelul ca să-l găzduiască şi să-l cinstească pe marele-i Dumnezeu: veneau cu toţii îmbrăcaţi sărbătoreşte şi înfăşuraţi în evlavie: ardeau jertfele deopotrivă cu inimile înflăcărate; fiind o sărbătoare obştească a tuturora, s-au împărtăşit cu toţii, mari şi mici, săraci şi bogaţi, din mîngîierea universală. Dintre toţi s-a remarcat însă credinciosul suveran, dîndu-le tuturora însemn şi pildă. S-a lăsat să cadă în genunchi şi ochii şi i-a aţintit către cer, cumpănindu-şi zborul rugăciunii cu lestul smereniei, şi a fost atît de eficace, încît 1-a atras pe Domnul cu rugile sale. Templul s-a umplut de-o negură întunecoasă, văl cuviincios peste inaccesibila maiestate increată. S-au simţit cu toţii scăldaţi de mîngîiere şi au recunoscut de faţă slava Domnului şi Dumnezeului lor.
Suflete, ce fast sărbătoresc pregăteşti tu în ziua în care te cumineci? Ia seama că pieptul tău se sfinţeşte ca templu şi sălaş al lui Dumnezeu însuşi. Toate facultăţile tale dea fuga la marea solemnitate; inima fie-ţi *Sanda Sandorum* însufleţit unde să-şi fluture aripile Intelectul, heruvim minunat, şi Voinţa, serafim înflăcărat. Bucure-ţi-se lăuntrul de numele lui sfînt şi cînte-i limba ta laudele; ia aminte, coboară Domnul învăluit de negura accidentelor în intimitatea rărunchilor tăi.

MEDITAŢIA 14

PUNCTUL 3
Fericit şi uimit totodată, regele cel înţelept a rostit acele vorbe memorabile, vrednice de a fi repetate de către toţi cei ce se cuminecă: „Cum, zice el, e oare cu putinţă ca Dumnezeu să fie pe pămînt? Fie şi numai gîndul sperie. Dumnezeu pe pămînt cînd nu încape nici în Cer? Cerul e strîmt, cum va fi oare casa
aceasta?"
O, cu cît mai îndreptăţit ai putea striga tu astăzi, cînd l-ai găzduit pe marele Dumnezeu al lui Israel chiar în pieptul tău. şi-ai putea spune: „Cum, e oare cu putinţă ca Dumnezeul meu cel mare să binevoiască a veni la mine şi ca Nemărginitul să-mi încapă-n piept? Vere, adevărat, eu să-l închid în rărunchii mei.
Supcr tenam! Dumnezeu, şi pe pămînt? Dumnezeu, şi-ntr-o
inimă atît de pămîntească precum a mea, plămădită din lut?
Scoate de-aici o tulburare smerită, o înfricoşare cucernică şi o
recunoscătoare mulţumire.
PUNCTUL 4
Tocmai cînd credea că se achitase cu ofrande atît de deosebite, înţeleptul rege văzu că e şi mai îndatorat pentru hatîrurile atît de aparte ale Domnului, care, în întrecerile de daruri, a ieşit mereu învingător. Solomon şi-a văzut truda încununată de succes deoarece, onorat într-atîta de ajutorul deosebit al lui Dumnezeu, era înţelept şi, ca atare, va fi fost recunoscător. Atîtea voci cîţi veci au răsunat în acel Templu, însemnînd tot atîtea mulţumiri. Nu se vorbea despre nimic altceva în toată Idumeea şi nici chiar pe toată rotunjimea pămîntului, întrucît numele marelui Dumnezeu al lui Israel era pe cît de cunoscut,
pe-atît de proslăvit.
Cumpăneşte tu, care ai primit azi atîtea hatîruri din partea Domnului şi pe însuşi Domnul hatîrurilor, cît de îndatorat rămîi ca să-i aduci laude şi să-l slujeşti: fii recunoscător, dacă eşti înţelept; răsune-ţi ecourile inimii în osanalele limbii tale; să nu te-audă nimeni vorbind decît despre Dumnezeu în ziua în care i-ai închinat templul pieptului tău şi mai presus de orice fereşte-te să nu-l pîngăreşti cu gîndul sau cuvîntul: fie un *Sanda Sanctorum* al desăvîrşirilor în care ardă pururi focul dragostei.

MEDITAŢIA 14

Despre izvorul de apă vie pe care -a *deschis Domnul în inima samarinencei, aplicat Sfintei Comuniuni*[29]

PUNCTUL 1
J, bunule Isus, Dumnezeul meu şi Domnul meu, cît de însetat umbli în căutarea unei femei atît de satisfăcute de vinile ei! Josnică, da: nefericită, nu, pentru că dă de şipotul fericirilor. O, cum se cunoaşte, Doamne, cît preţuieşti tu sufletele şi că pentru unul singur ai fi făcut tot atîta cît pentru toate! Ce e de mirare că ai venit de departe ca să o cauţi, de vreme ce tocmai din Cerul Suprem ai coborît? Nu mă minunez că te văd năduşind clipă de clipă, de vreme ce într-o bună zi vei năduşi sînge şi el va curge în şuvoaie din rănile tale, dar ce uitătoare de Tine samarineanca, pe cînd Tu o păstrezi atît de bine în memorie şi chiar în inimă! Neştiutoare de avuţiile cele veşnice, hidropică[30] de plăcerile-i pieritoare, caută bazinele crăpate şi părăseşte izvorul de apă vie. Cît de puţin gîndea să găsească adevărata fericire ce n-avea alt gînd decît să o găsească ea însăşi pe dînsa! Venea în căutarea apei, simbol al satisfacţiilor trecătoare, şi a găsit vîna fără de sfîrşit a harului.
O, suflete al meu, iată că astăzi la fel ţi se întîmplă şi ţie! Umbli dezorientat în căutarea satisfacţiilor Vremelnice, iar Domnul te aşteaptă, dacă nu la fîntîna lui Iacov, la cea din Altar, adevărat izvor peren al sîngelui şi harului

său. Hai, apropie-te însetat de cele cinci izvoare de mîntuire, lasă-te găsit de cel ce te caută, foloseşte prilejul şi-ţi vei stinge setea dorinţelor. Scoate de aici o adevărată cunoaştere a milostivirii lui şi a ticăloşiei tale, a uitării tale şi a grijii lui.

PUNCTUL 2

Cristos începe să o pregătească pentru ca ea să-i poată primi nesfîrşitele milostiviri; mai întîi îi cere să dea, şi-i cere o picătură

Cf. oan,4,4-16.

[30] *hidropică:* în sensul de „veşnic însetat", de la „hidropizie", accepţie figurată extrem de frecventă în Secolul de aur spaniol.

de apă, El, care urmează a-şi vărsa tot sîngele pentru ea, se îndatorează cerînd puţin, pentru ca să dea El mult. O, ce însetat este să dea! Cît e de dornic să-şi împărtăşească darurile cereşti! Cu dor am dorit, zice Domnul însuşi, înfometat de saţul nostru; cere apă, dar e de lacrimi bune să cureţe sufletul, să înălbească cugetul unde va să se adăpostească; îi e sete ca să ne-o stingem noi pe-a noastră.

Ia aminte, suflete, că Domnul însuşi, în chip real şi cu adevărat în acest Sacrament preadumnezeiesc, îţi spune: „Suflete, dă-mi să beau, îţi cer lacrimi, fie-ţi milă de setea mea ce m-a chinuit toată viaţa; nu-mi da fierea nerecunoştinţei, nici oţetul nepioşe-niei tale; vie măcar o lacrimă vărsată pentru atîtea vinovăţii: des-chidă-ţi-se izvoarele ochilor cînd cele ale sîngelui meu ţi se împărtăşesc în puhoaie." închină pentru Mîntuitorul tău cu lacrimi de amărăciune pentru ca El să te înece pe tine în abisuri de dulceaţă; scoate de-aici un mare dispreţ pentru desfătările lumeşti şi o mare sete de satisfacţii dumnezeieşti, ca să te bucuri veşnic de izvorul acesta peren de har.

PUNCTUL 3

Făptura cea josnică refuză nici mai mult, nici mai puţin decît Creatorului ei picătura de apă pe care acesta i-o cere. Ce ingratitudine! Domnului îi este însă atît de străin gîndul de-a o lăsa fără ocrotire, încît găseşte într-asta mai degrabă un prilej de-a o ajuta; samarineanca socoteşte că are destul temei ca să-i refuze un pic de apă, la fel ca toţi aceia care se codesc să-1 slujească. Isus, dînd uitării relele servicii, răspunde stăruind asupra foloaselor noastre. „O, femeie, dacă-ai cunoaşte darul lui Dumnezeu, anume pentru tine şi anume pentru împrejurarea asta! Dacă-ai şti cu cine vorbeşti! Cu mine, izvor nesecat al tuturor avuţiilor, mină a comorilor, obîrşie a mîngîierilor celor adevărate; cere-mi tu Mie numai, şi ţi-aş dărui nu o picătură de apă, ci un izvor întreg de fericiri şi milostenii, care ţîşneşte pînă-n Cer şi ajunge pînă la viaţa ceaveşnică."

Ascultă, odrasla mea; apleacă-ţi, suflete, urechea, că acelaşi lucru ţi-1 spune şi ţie Domnul însuşi de la Altar. O, de-ai şti, o, de-ai cunoaşte darul darurilor, mila milelor pe care le primeşti astăzi cuminecîndu-te. De-ai şti cine-i marele Domn pe care-1 închizi în pieptul tău! Singura ta avuţie, tot leacul, mîngîierea,

fericirea, viaţa şi centrul tău; singurul care-ţi poate umple inima şi împlini dorinţele, cum i-ai mai cere pîinea vieţii, cum ai mai frecventa cu şi mai mare ardoare izvorul harurilor, masa Altarului! înteţeşte-ţi credinţa, însufleţeşte-ţi dragostea şi culcă-te însetat cu faţa în jos asupra izvorului îmbelşugat al sîngelui său, soarbe-i-1, hidropic, din răni şi îmbuibă-te, suflete, de Dumnezeu.

PUNCTUL 4

După ce 1-a cunoscut pe Creatorul şi Mîntuitorul ei, ce fericită pleacă Samarineanca, devenind din păcătoasă, propovăduitoare! Nu întoarce, ingrată, spatele izvorului, ci pleacă doar ca să se întoarcă recunoscătoare iarăşi şi iarăşi; merge să-şi împărtăşească binele împărtăşit, să-i plătească milosteniile cu laude, să se bucure de norocul ei. Intră în cetatea ei vestindu-1 cu glas mare pe Mesia cel găsit; pieptul nu-i mai încape de mulţumire şi astfel îşi revarsă asupra aproapelui din pîrga dragostei sale; îi adună, nu doar şapte pentru oprobriu, ci pe toţi pentru cinstire.

Cumpăneşte, suflete, cu cît mai recunoscător trebuie să te arăţi tu Domnului, care ţi-a dăruit azi nu doar un simplu izvor de apă. ci pe toate cele cinci ale sîngelui său preţios, încît ai rămas scăldat în abisul milostivirilor sale; să-i fii recunoscător şi vei avea recunoştinţă; fă-te crainic al darurilor lui, împărtăşindu-ţi tuturora şi cu toţi fericirea, căci de-aceea se numeşte Comuniune.

MEDITAŢIA 15 *Ca sa te cumineci cu veneraţia serafimilor de lîngă tronul lui Dumnezeu*[31]

-PUNCTUL 1

ontemplă uriaşa măreţie a lui Dumnezeu celui infinit şi veşnic, pe care, dacă cerurile cerurilor nu-1 încap, cu atît mai puţin pămîntul pămîntului; priveşte-1 înconjurat de ierarhiile ari-

[31] Cf. *Isaia,* 6, 1-14.

pate, asistat de duhurile curteneşti, dintre care unele îl adoră, altele îl contemplă, dar toate îl laudă şi-1 preamăresc. Aici cu adevărat că sufletul tău şi-ar putea pierde cunoştinţa cu mai mult temei decît cealaltă regină din Miazăzi[32] în palatul pămînteanului Solomon; întoarce-ţi numaidecît ochii credinţei către acest prea-dumnezeiesc Sacrament şi observă că Dumnezeu însuşi, în chip real şi cu adevărat, care acolo ocupă tronul maiestuos al infinitei sale măreţii, aici se încifrează în această Ostie cu simplitate iubitoare; acolo imens, aici

rezumat; acolo atrăgîndu-i veneraţie măreţia, aici stîrnind dovezi de afecţiune dragostea sa.
Gîndeşte-te, dacă ar trebui să treci prin mijlocul cetelor îngereşti, croindu-ţi drum printre ierarhii aripate, cu heruvimi de-o parte şi de alta ca să treci tu, cu ce teamă ai purcede, cu ce sfială te-ai apropia! Ia atunci aminte că pe însuşi Domnul şi Dumnezeul îl vei primi azi, în mijlocul ierarhiilor nevăzute. Ia seama cu ce pregătire vii, cu ce aripi de virtuţi te apropii, iar pregătirea ta să rivalizeze cu cea a heruvimilor în cunoştinţă şi cu a serafimilor în dragoste.
PUNCTUL 2
Duhurile cele dogoritoare erau atît de apropiate de măreţia cea nemărginită. îneît o asistau chiar lîngă tron, deşi continuau să dea din aripi, ca să se apropie şi mai mult, căci cu cît îl cunoşti mai mult pe Dumnezeu, cu atît mai mult îl doreşti; se mistuie de iubirea divină, şi mai vîrtos cei mai apropiaţi, căci iubirea nu doar îngăduie, ci uneşte; iubesc mult şi încă şi mai mult doresc.
Cumpăneşte-ţi aici, o, suflete al meu, nepăsarea; compară-ţi răceala cu focul acela şi spune cum de îndrăzneşti ca, de un Dumnezeu care e foc mistuitor, să te apropii cu atît de puţină înflăcărare? Facultăţile tale fortifice-ţi intelectul ca să-1 cunoşti, voinţa ca să-1 iubeşti, şi după ce mult, mai mult şi mai mult, căci ceea ce nu dobîndesc duhurile aripate cu măreţia lor, dobîndeşti tu cu josnicia ta, deoarece ţi se îngăduie nu numai să stai înaintea Domnului, bâtînd din aripi, ci să-1 atingi cu buzele, să-1 deguşti în gură, pînă ce-1 aduci înlăuntrul pieptului tău. Dacă serafimilor li
[32] *regină din Miazăzi:* Aluzie la regina sin Saba, care, vizitînd templul lui Solomon, ramîne uimită de măreţia construcţiei şi de înţelepciunea ziditorului regal, cf. II *Parai., 9,*1-12.
MEDITAŢIA 15
393
se îngăduie să stea de strajă lîngă tronul lui Dumnezeu, ţie ca însuşi Dumnezeu să stea de strajă în rărunchii tăi; puţin mai ai de invidiat la ei: cunoştinţa, nu fericirea; preţuirea, nu hatîrul.
PUNCTUL 3
Duhurile iubitoare îşi acopereau faţa, căindu-se că nu-1 iubesc pe Dumnezeul lor atîta cît s-ar cădea, atîta cît ar fi vrut, pentru că posibilitatea lor nu se ridică la înălţimea afectului; îşi ascundeau sub aripi ruşinarea, dacă nu cumva era văl peste veneraţia lor; asistau sfiite de neputinţa lor, tulburate de-o apropiere atît de nemijlocită; îşi acoperă şi picioarele, acuzîndu-le că, faţă de aripi, sînt zăbavnice, şi-n ele simţămintele lor încremenite.
O, suflete leneş! Cumpăneşte că dacă se sfiesc serafimii, soco-tindu-se nevrednici să se arate înaintea imensei măreţii a lui Dumnezeu şi dacă lor le e teamă să o privească-n faţă, tu, atît de covîrşit de imperfecţiuni, dacă nu şi de păcate, atît de îngheţat în iubirea lui divină, atît de nepios întru slujirea-i divină, cum de nu te tulburi azi cînd vii ca să-1 primeşti, inima ta fiind-i tron? Serafimii îşi acuză picioarele făcute să calce pe stele, iar tu, cu picioarele înglodate în nămolul lumii, acoperite de praful nimicniciei tale, cum de cutezi să te apropii? Ruşinează-te de josnicia ta şi numai bunătatea acestui Domn împărtăşit fie să-ţi încurajeze nevrednicia; înlocuieşte cu smeriri lipsa putinţelor, ca să poţi dobîndi hatîruri atît de mari.
PUNCTUL 4
Recunoscîndu-şi fericirea, serafimii nu conteneau să laude măreţia divină: zi şi noapte repetau acel Sfînt, Sfînt, care e blazonul dumnezeiesc; îl intonau în coruri, îmboldindu-se unii pe alţii întru aplauzele eterne; înălţau în necurmate cîntări mulţumiri cuvenite şi veşniceau cu glasuri necurmate binevoirile Domnului.
învaţă, o, suflete al meu, de la nişte atît de mari magistri ai dragostei ştiinţa de a-ţi arăta recunoştinţa; evlaviile tale rivalizeze cu incendiile lor; atenţia ta fie pe măsura asistenţei lor şi, dacă neputinţa ta te-ar ţine-n loc, să te urnească fericirea; mărturiile de iubire întreacă-se prin culmi de smerire; după înălţimea zorului tău retragă-ţi-se josnicia, preschimbînd hatîrurile în haruri şi milosteniile fără de sfîrşit în laude veşnice în toţi vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 16 *Ca să te cumineci ca la un ospăţ descoperit*

PUNCTUL 1
V-,el ce este invitat la masa unui principe se gîndeşte cum să se pregătească, aşa încît să poată folosi prilejul; nu se satură mai înainte cu mîncăruri de rînd şi grosolane cînd se aşteaptă la altele alese şi preţioase; rămîne nemîncat, aţîţîndu-şi apetitul, şi face oarece mişcare ca să-şi facă poftă de mîncare; vine cu apă lăsată-n gură şi cu foame întreţinută, ba chiar stîrnită pentru ceasul potrivit, mănîncă după pofta inimii şi-i cade bine.
O, tu, care azi eşti invitat la cel mai mare ospăţ al celui mai mare Monarh, cumpăneşte cum aici totul încetează a mai ti doar mare, devenind infinit: Domnul care face poftirea şi ospăţul însuşi: doar oaspetele e un vierme, şi tocmai pentru tine se găteşte toată infinirea lui Dumnezeu ca mîncare. toată măreţia Cerului ca banchet, căci dacă Pîinea este a îngerilor, hrana este Domnul însuşi! Vino cu lăuntrul gol de toate ca să-1 primeşti pe un Dumnezeu ce umple totul, nu te simţi ghiftuit de cepele lumii cînd mănînci Pîinea Cerului, căci în loc să-ţi dea viaţă, îţi va pricinui moartea; vino străin de orice vină la ospăţul cu renumele de *mulţumirea cea bună.* Nu te înfrupta din bucate fără căldură. fiindcă sînt suprasubstanţiale şi nu ţi-ar cădea bine; coapte, da. la focul unei rugăciuni fierbinţi, şi ia aminte că evlavia e zahărul acestei savuroase mîncări dalbe[32].
PUNCTUL 2
La ospeţe, se obişnuieşte ca platourile să fie descoperite pe rînd, pentru ca oaspeţii să poată alege după preferinţe şi mînca după gustul fiecăruia; cînd e însă vorba de un banchet somptuos la care se servesc feluri multe şi alese,

fiecărui oaspete i se dă o listă a tuturora, ca să ştie ce are de mîncat şi să-şi păstreze apetitul pentru felul pe care şi-l ştiu ca pe al lor, care le place cel mai mult, ca să-şi împartă preferinţele şi să se bucure de toate cu rost.
[32a] *mîncări albe:* în original, „manjar blanco", prin analogie cu un fel de mîncare specific spaniol, preparat din lapte, zahăr şi piept de pasare (Covarnibias, Tesoro, p.219).

O, tu, care te aşezi azi la nesfârşitul banchet desfătător celebrat de puterea Tatălui, rînduit de înţelepciunea Fiului, gătit de focul Duhului Sfînt! Ia aminte că felurile de mîncare preţioase sînt acoperite sub accidente ale pîinii; vină credinţa ta ca să le aducă la vedere, şi tu să le observi, pentru ca, ştiind ce ai de mîncat, să ştii cum s-o faci în chipul cel mai izbutit. Ţi se va da o listă a bucatelor miraculoase: *Memoriam fecit mirabilium suorum*[33]. Citeşte-o cu atenţie şi vei vedea că zice: Aici se serveşte un miel de lapte neprihănit, frăgezit la focul dragostei sale. O, ce mîncare delicată! Iată o inimă iubitoare de suflete. O, ce fel gustos! O limbă care, deşi din ea izvorăsc mană, lapte şi miere, a fost totuşi amărîtă cu fiere şi oţet. Ai grijă să o mănînci cu plăcere aleasă, ştiind că nici mîinile şi picioarele străpunse de cuie nu sînt de lepădat; cumpăneşte astfel ce mănînci şi împarte-ţi evlavia.

PUNCTUL 3

Despre gusturi, nu încape mirare, nici discuţie; unii doresc un fel de mîncare, alţii altul; cutare doreşte dulceaţa copilăriei lui Isus, şi cutare amărăciunea patimilor sale; acesta caută pişcătura dispreţuirilor, acela sarea dovezilor lui de iubire; fiecare după cum îi e duhul, şi asta li se pare lucrul cel mai bun; şi aşa cum consumatorii de bucate materiale zăbovesc asupra celor savurate, „Să nu ne grăbim", zic ei; „să rumegăm fără grabă, să mestecăm temeinic şi o să ne cadă bine"; aşa se întîmplă şi la acest ospăţ Sacramental: unii se duc cu ucenicul iubit la pieptul învăţătorului lor şi, ca vulturii, se înfruptă din inima cea iubitoare; alţii, împreună cu Magdalena, caută picioarele, în care-şi găsesc hrana smereniei; unul, cu preadulcele Bernard[34], coasta străpunsă, iar altul, cu Sfînta Ecaterina, capul împuns de spini[35]; se găseşte şi unul care-i fură lui Iuda obrazul folosit nevrednic, dar care nu i-a căzut bine, deoarece i s-a aplecat de răutate.

Vino la ospăţ, suflete al meu, şi hrăneşte-te cu ce-ţi va fi plăcînd mai mult, deşi totul e bun şi totul bine frăgezit, aşa încît

[33] *Memoriam...:* „Pomenire a făcut de minunile sale" *(.Psalmi,* 110,4).
[34] *preadulcele Bemard:* E vorba de Sf. Bernard din Clairvaux (1090-1153), părinte şi doctor al Bisericii Apusene, fondator al ordinului Cistercian; i s-a atribuit, datorită calităţilor afective ale scrierilor sale, titlul de *doctor melifluus,* ..Magistrul cel Dulce-ca-mierea".
[35] *...spini:* Aluzie la Sf.Ecaterina din Alexandria şi la opţiunea ei martirială, după ce a refuzat să se lepede de credinţa creştină. Simbolul Sf. Ecaterina este o roată de tortură.

să poţi mînca în deplină desfătare; mănîncă pîinea îngerilor ca un înger; mănîncâ apreciind, ca o persoană, iar nu ca un animal, fără să mulţumeşti; ia seama că unde se află Trupul Domnului, acolo se adună acvilele regale.

PUNCTUL 4

Oaspeţii plini de plăcere rămîn în jurul mesei, căci simpla mulţumire nu e cea mai bună plată; acesta laudă un fel de mîncare, şi celălalt altul, fiecare potrivit placului avut; cumpănesc belşugul, laudă priceperea la gătit, admiră festinul, mulţumind pentru acesta şi obligîndu-l pe Domnul ospăţului pentru încă unul.

Suflete, ai multe de proslăvit aici: laudă pe Dumnezeu, deoarece pe Dumnezeu l-ai mîncat, adu-i veşnice mulţumiri pentru o mîncare infinită; rămîi în rugăciune, căci asta înseamnă să stai de vorbă la masă cu Domnul ospăţului; prin ştiinţa de a-l proslăvi arată-ţi marea plăcere pe care ai simţit-o mîncîndu-l. De fiecare dată trebuie să vii la masa aceasta cu unul din următoarele gînduri: azi mănînc inima cea gustoasă a Mieluşelului lui Dumnezeu, altă dată picioarele şi mîinile rănite, căci chiar dacă-l mănînci în întregime, astăzi însă cu poftă deosebită capul împuns de spini, iar mîine coasta străpunsă, limba amârîtă de fiere, întrucît fiecare asemenea fel merită o-ntreagă zi şi chiar o veşnicie întreagă.

MEDITAŢIA 17

Ca să-l primeşti pe Domnul cu dorul şi bucuria sfântului bătrîn Simeon[6]

PUNCTUL 1

JLnchipuieşte-te ca şi cum ai vedea spectacolul cel plăcut din Templu: priveşte cu cîtă gingăşie intră în el Fenixul neprihănirii şi-aduce două porumbiţe fără fiere; îi iese în întîmpinare o lebădă-bărbat care, după cum îl arată şuvoaiele prelinse din cei doi ochi, îşi cîntă duios moartea; nu lipseşte nici o turturea

Cf. *Luca,* 2, 25-35.

văduvă, care nu-şi mai jeleşte singurătatea, ci-şi profeţeşte mîn-gîierea; toate păsările acestea, unele cîntă, altele uguie la răsăritul aripatului Soare Divin ce-aduce mîngîierea în penele lui, umplînd de lumină şi bucurie tot universul. Cugetă cum s-a pregătit sfîntul Simeon ca să-l primească pe Domnul în braţele sale de ziua aceasta; nu se spune că era bătrîn, ci drept şi temător de Dumnezeu, căci în sfînta-i slujire nu te socoteşti după ani, ci după merite; cu drept cuvînt temător, fiindcă cine are a-l primi are şi a se teme de el; braţele nu-i tremură atîta de bătrîneţe, cît de sfială, dominate fiindu-i de conştiinţa delicată. O, măreaţă rînduire! Să-l găzduieşti mai înainte în sufletul tău pe Duhul Sfînt, ca să primeşti apoi în braţe Cuvîntul întrupat; a ascultat răspunsurile uneia dintre

persoanele divine, ca să dobîndească apoi hatîrurile celeilalte.
Cumpăneşte tu, suflete, care azi va să-1 primeşti pe însuşi Pruncul Dumnezeu, nu înfăşat în scutece, ci acoperit de accidente, cum anume trebuie să te pregăteşti toată viaţa, dacă sfîntul Simeon, ca să şi-1 aducă cel mult la sîn, s-a întărit atîţia ani în virtuţi, iar tu nici măcar cîteva ceasuri ca să-1 introduci în pieptul tău. El, pentru o singură zi, se pregăteşte atîtea, iar tu, ca să-1 primeşti pentru atîtea, nu te pregăteşti nici măcar o zi?
PUNCTUL 2
Viaţa i se ofilea, dar nădejdea îi reînverzea; Cerul şi-a ţinut faţă de el cuvîntul mai bine decît lumea pe-al ei; a ajuns la templu în clipa în care se ivea aurora şi, deschizîndu-şi ochii osteniţi de plîns, a recunoscut pe Soarele Divin printre rumenelile înome-nirii sale; nu se va fi mulţumit să-1 privească o singură dată după ce-1 dorise de-atîtea ori; privea acea înomenire gingaşă şi admira dumnezeirea; vedea un copil micuţ şi adora un Dumnezeu infinit; venera un prunc de cîteva zile, Prinţul veşniciilor.
Cunoaşte, suflete, că astăzi te duci să-1 cauţi la templu pe însuşi Pruncul Dumnezeu; vezi dacă te călăuzeşte Duhul Divin sau dacă te duce obişnuinţa; deschide bine ochii asupra credinţei şi vei vedea o întrunire de minuni într-o mică Ostie, un Dumnezeu uriaş, o substanţă infinită acoperită de accidente; primi-vei într-o îmbucătură tot Cerul şi, prefăcut în pîinea cea de toate zilele, pe Dumnezeu cel Veşnic.
CUMINECĂTORUL
PUNCTUL 3

Sfîntul bătrîn nu se mai mulţumeşte doar să-1 vadă, anticipează îngăduinţa cu hatîrul, schimbă temerea în calde simţiri, dă din "aripi cărunta lebădă cu neprihănire sfîntă, ca să se-apropie şi mai mult; mai înainte se mulţumea să-1 vadă, acum vrea să-1 îmbrăţişeze. O roagă pe Fecioară să i-1 dea pentru o clipă, lui, care-1 doreşte o veşnicie; cea care se roagă la Dumnezeu pentru toţi i-1 acordă mărinimoasă. L-a luat în braţe, îmbrăţişînd astfel tot Cerul; drept care să nu preamărim enigma de a vedea doi coţi de Cer, ci de a vedea astăzi tot Cerul în doi coţi; *accepit eum in ulnas* suas[37]. S-a preschimbat pe loc din lebădă în serafim, alternînd lacrimi cu pojaruri. Ce îmbrăţişări îi va fi dat! Ce alinturi îi va fi spus! Şi părîndu-i-se că nu mai avea nimica de văzut, caută să închidă ochii; nemaiavînd nimica de dorit, cere îngăduinţă să moară, deoarece a-1 lăsa din braţe nu poate însemna decît a lepăda viaţa.
Suflete, recunoaşte-ţi într-aceasta fericirea şi învaţă s-o dobîn-deşti; pe însuşi Cristosul lui Dumnezeu îl ai cu tine, nu doar în braţele, ci în rărunchii tăi; nu strîns la sîn, ci chiar înlăuntrul pieptului tău; nu ţi se-ngăduie, ca lui Simeon, doar să-1 adori şi să-1 săruţi, ci să-1 mănînci, şi să-1 înghiţi, şi să te nutreşti cu El; aceasta îţi e fericirea ta, cîtă trebuie să-ţi fie mîngîierea; acesta e hatîrul Dumnezeului tău, să vedem cum îţi este dragostea. Ce mai poţi dori în viaţa aceasta, o dată ce-ai ajuns să te cumineci? Roagă-ţi moartea întru lume şi viaţa întru Dumnezeu, nu în carne, ci în duh, şi fie-ţi de azi înainte şi mai mare zăbava ta în Cer.
PUNCTUL 4
Sfîntul Simeon s-a văzut foarte îndatorat pentru hatîrul dumnezeiesc, dar cu puţină viaţă ca să-şi arate recunoştinţa, şi, întrucât îi lipsesc puterile ca să aducă mulţumirile cuvenite, preferă să-şi dea viaţa. Nu s-a putut abţine să proslăvească milostivirile dumnezeieşti şi le-a cîntat duios ca o lebădă divină, despărţindu-se de tot ce nu este Cer, de tot ce nu este Dumnezeu, şi, nevrînd să-şi

[37] *...ulnas suas:* „El L-a primit în braţele sale" (Luca, 2,28). în text, Graciân dezvoltă jocul de cuvinte din latină, bazîndu-se pe dubla semnificaţie a lat. ulna, -ae „braţ" şi „cot", adică măsura de lungime (sp. vara).

păstreze doar pentru sine fericirea, o propune tuturor neamurilor, o împărtăşeşte tuturor oamenilor, drept lumină a tuturor ochilor şi slavă a poporului lui Israel.
Imită-1 într-ale recunoştinţei tu, care azi te-ai cuminecat, cu atît mai mult că-1 întreci în fericire, căci el n-a izbutit să-1 ţină decît o singură dată pe Pruncul Dumnezeu în braţe, pe cînd tu de-atîtea ori în pieptul tău; nu apreciezi, dacă nu mulţumeşti; nu simţi, dacă nu dai glas irumpînd în noi cîntări la întrecere cu acest preadulce cîntăreţ care, în clipa cînd îşi închide ochii la toate bunurile pămînteşti, îşi deschide buzele slavelor dumnezeieşti; îşi închide inima către lume, dar şi-o deschide larg numai lui Dumnezeu, mărturisindu-1 cu ea toată, în adunarea drepţilor, în soborul celor buni.

MEDITAŢIA 18

Ca să-1 primeşti pe Domnul în cele trei săli ale sufletului[3]

PUNCTUL 1
rvecunoaşte maiestuoasa măreţie a Oaspetelui Uriaş pe care-1 aştepţi astăzi şi vei şti cum trebuie să-1 primeşti şi-n ce fel se cade să-i arăţi curtenia ta; fă-o în concurenţă cu cele trei săli bogate ale altui Monarh lăudat, despre care se zice că se întrec nu numai în număr, ci şi în splendoare, prima fiind de

argint curat, a doua de aur strălucitor, iar a treia de pietre scumpe scăpărătoare; dar chiar dacă sînt atît de izbitoare caratele materiei lor, ele sînt mult lăsate în urmă de harurile artei şi, pentru ca ştiinţa şi puterea să rivalizeze potrivit calităţii oaspeţilor, aceştia sînt primiţi în săli diferite: nobilii în cea de argint, granzii în cea de aur, iar suveranii în cea de pietre scumpe.

[38] Meditaţia nu are o sursă cunoscută. Exceptînd unele sugestii îndepărtate furnizate de alegoreza tradiţională, inclusiv unele similitudini cu *Las Moradas (Sălaşurile)* ale Sfintei Teresa din Âvila, elaborarea simbolisticii şi a ţesăturii alegorice îi aparţin lui Graciân şi trimit direct la *Criticonvl,* ale cărui prime două părţi le şi publicase cînd a început să scrie *Cuminecătorul.*

MEDITAŢIA 19

401

Cumpăneşte tu, acuma, suflete al meu, în care din aceste săli trebuie să-1 primeşti pe un Domn pentru care aripile heruvimilor înseamnă puţin, tronul serafimilor e mic, iar Cerul Cerurilor strimt. Oare într-un intelect luminat, într-o voinţă aprinsă, într-o memorie recunoscătoare? E prea puţin. într-un piept înflăcărat, în rărunchi . înduioşaţi, într-o inimă îndrăgostită? Toate sînt nimic. Pe o treaptă a desăvîrşirii mult mai înaltă decît cealaltă, urcînd din virtute în virtute? Nimic nu e de ajuns. Ce vei face oare atunci? înveş-mîntă-te, cum zice Apostolul, în Domnul însuşi, preaschimbă-te în El, şi fiecare comuniune fie pregătire pentru cealaltă

PUNCTUL 2

Unii credincioşi se împărtăşesc primindu-1 pe Domnul în prima sală, cea de argint, dar nu trec dincolo de ea; se mulţumesc să fie în har, nu aspiră la o desăvîrşire superioară: e întru totul demnă de preţuire curăţia aceasta de cuget, puritatea aceasta a sufletului, căci o inimă pocăită şi bătută cu lovituri de penitenţa n-a fost niciodată neplăcută vederii lui Dumnezeu.

Străduieşte-te, o, suflete al meu, să obţii în primul rînd albimea harului, puritatea justificării; spală petele greşelilor cu apa tare a lacrimilor; să nu rămînă nici o mînjeală care să poată jigni ochii preacuraţi ai unui oaspete cu renume de Sfînt. Dar tu, suflete, nu te mulţumi cu o asemenea lărgime mai mult a cugetului decît a duhului; e nevoie de şi mai multă curtenie, atît ca evlavie, cît şi ca desăvîrşire.

PUNCTUL 3

Alte suflete, mai atente şi mai pure, se pregătesc să-1 primească pe marele Rege împărtăşit în sala de aur a unei iubiri aprinse: inima fie făurărie unui Dumnezeu ce vine să aprindă focul, şi acesta, mistuitor fiind, mistuiască neajunsuri şi incendieze inimi. Sufletul care se cuminecă preschimbat în rai şi, întrecîndu-se chiar cu infernul, spună: Tot mai multă şi mai multă ardere, tot mai multă şi mai multă dragoste. Fie tare ca moartea, duioşia, şi întrecerea dragostei, neîndurătoare ca infernul; tot mai multă şi mai multă bucurare, tot mai multă şi mai multă mistuire.

Cumpăneşte dacă l-ai primit pînă azi pe Oaspetele acesta Imens în sala de aur a dragostei desăvîrşite; topească-se atunci

îngheţul inimii tale; la vederea acestui foc îndrăgostit, pre-facă-ţi-se-n jar de aur răceala, aprindă-ţi-se voinţa, ardă afectul şi strălucească o simţire intensă menită lui Isus cel împărtăşit.

PUNCTUL 4

Nici atîta nu e de ajuns, sufletul trebuie să meargă mai departe şi să-1 găzduiască pe Domnul în sala de pietre scumpe şi, dacă ar fi cu putinţă, de stele, smălţuind aurul milei cu toate celelalte virtuţi. Unele suflete îl primesc pe Domnul între diamantele strălucitoare ale tăriei sufleteşti, cu gîndul neclintit ca mai degrabă să moară decît să comită cu bună ştiinţă cel mai mic păcat; între smaralde ale speranţei şi răbdării, nu doarîndurînd restriştile cu resemnare, ci cu bucurie şi cu mîngîiere; între topazele canonului în toate cele şi oricînd; între mărgăritarele clare ale purităţii angelice; între granaţii strălucitori ai celei mai mari slave a lui Dumnezeu; între rubinele aprinse ale săvîrşirii doar a ceea ce-i desăvîrşit; între piropii lucitori deveniţi flacără ca serafimi, necontenind vreodată să năzuiască la mai multă dragoste, la mai multă cunoştinţă.

O, dacă tu. suflete al meu, l-ai primi în sala aceasta şi cu asemenea desăvîrşire, covîrşit de virtuţi, plin de dovezi de iubire, pe de-a-ntregul îndumnezeit şi înnoit întru Domnul! Amin.

MEDITAŢIA 19

Despre ospăţul celor cinci pîini, aplicat Sfintei Comuniuni[39]

PUNCTUL 1

Vei medita asupra împrejurării că pe Domnul îl urmează nu doar bărbaţii viguroşi, ci şi femeile delicate şi copiii gingaşi, căci toţi vor să-1 slujească pe Dumnezeu şi să împărătească cu El; le place atît de mult să-i asculte învăţătura cerească, încît nu-şi mai

[39] Cf. *Matei,* 14, 13-23; *Maieu,* 6, 30-46; Luca, 9, 10-17; *Ioan, 6,* 5-15.

aduc aminte de hrana materială; ţin înainte trei zile de post ca să savureze cu şi mai mare plăcere mîncarea miraculoasă; fie-i foamea frăgezire, intre-n stomacuri curate eliberate de alimentele pămînteşti; Domnul le întinde masa într-o pustie, nicidecum în

. zarva pieţelor.

Ia aminte, suflete, că dacă pentru pîinea aceea miraculoasă a fost nevoie de toată această pregătire, cîtă oare va trebui ca să poţi ajunge să mănînci pîinea coborîtă din Cer, pîinea supra-substanţială? Premeargă abţinerea de la josnicele mîncăruri lumeşti, ca să te duci cu gura feciorelnică, cu pîntecele

slobod; exercitarea virtuţilor, osteneala canonului deschidă-ţi pofta; trebuie multă retragere dintre oameni ca să guşti pîinea îngerilor; cine are a-l mînca pe Dumnezeu să se întreţină cu Dumnezeu. Trebuie să vii cu toată această pregătire ca să ai parte de pîinea divină, spre marea bucurie a duhului tău, spre folosul sufletului tău.

PUNCTUL 2

Are grijă Domnul de cei ce n-au grijă de ei, le pune la-ncer-care credinţa şi le încununează încrederea; după ce le dă în primul rînd hrana sufletului sub formă de învăţătură, se grăbeşte cu cea a trupului sub formă de mîncare şi cine-i chiverniseşte pe cei mai umili viermişori ai pămîntului nu-i va uita pe fiii măruntaielor sale; se consultă cu Apostolii, slujitori ai mesei, distribuitori ai harului său. S-a găsit un copil care avea cinci pîini şi doi peşti; copil trebuia să fie, pentru că ispita lăcomiei e pe-atît de novice, pe cît de veterană este cea a vanităţii; va fi fost prevederea vreunui ucenic pentru învăţătorul ceresc, care nu admite alt festin decît o pîine de orz şi o chiverniseşte cu atîta mărinimie tuturor creaturilor sale.

Cumpăneşte, o, suflete, să nu te coste şi pe tine cît pe aceştia mana cerească; nu plecarea în pustii, nu trudă şi năduşeală, căci o ai pretutindeni; dacă pîinea aceasta ar trebui însă cumpărată, să ne spună Sfîntul Filip cît ar costa, dar nu o cumperi plătind-o în ducaţi, ci în simţiri şi doruri, e împărţită pe gratis; cunoaşte-ţi şi preţuieşte-ţi fericirea, deoarece Domnul te ospătează nu doar cu pîine, ci cu însuşi Trupul şi Sîngele său, care sînt desfătarea regilor.

PUNCTUL 3

Domnul stătea în mijlocul cîmpiilor, înconjurat de nesfîrşita mulţime de oameni, devenind centru al încrederii şi ţintă a privirii lor. Le porunceşte Apostolilor să-i îndemne să şadă, spre a mînca în ordine şi tihnă, şi anume pe fin, nu atît pentru comoditate, cît pentru apărarea şubrezeniei omeneşti; ia o pîine în mînă şi-şi aţinteşte ochii la cer, învăţîndu-ne să recunoaştem că tot binele ne vine de acolo; îi dă binecuvîntarea, o frînge şi ea se înmulţeşte cu miile; mîinile lui păreau două izvoare perene de pîine, aşa încît mîinile Apostolilor nu pridideau să o împartă pe toată cîtă ieşea dintr-însele. Pîinea era minunată, trebuie să fi fost numai bine coaptă. Cu ce poftă o vor fi mîncat oaspeţii aceia flămînzi, pe cît de uimiţi de prodigiu, pe-atît de încîntaţi de festin!

închipuieşte-ţi că azi te invită acelaşi Domn, în mijlocul cîmpiilor Bisericii, şi că, în nesfîrşita mulţime de credincioşi, ajungi să te înfrupţi din pîinea miraculoasă. Cumpăneşte cu cît mai delicioasă şi mai savuroasă e cea pe care o mănînci, căci dacă aceea a ieşit din mîinile lui Cristos, în aceasta sînt conţinute înseşi mîinile lui făcătoare de minuni; ei mîncau pîinea Domnului, tu mi ţi-l mănînci pe Domnul pîinii; ei mîncau pîinea din mîinile lui, iar tu mănînci mîinile acelei pîini; mănînc-o cu poftă, căci ţi se dăruie cu iubire; primeşte-o deseori, căci ţi se-mpărtăşeşte din belşug şi, dacă ai mînca încîntat o îmbucătură din pîinea aceea miraculoasă, bucură-te de aceasta, cu atît mai savuroasă, cu cît are toată gust de Dumnezeu.

PUNCTUL 4

Au rămas atît de recunoscători oaspeţii cei pe deplin satisfăcuţi, încît au vrut să-l înalţe pe Cristos drept rege al lor, căci unor fapte atît de suverane le corespund mulţumiri preasupuse; îl cunoscuseră înainte ca doctor, acum şi-l recunosc drept părinte, cu casa plină de pîine; li s-a părut că se născuse ca să le fie domnitor, şi nu se înşelau, fiindcă nu se va găsi altul, nici cu mîini mai darnice, nici cu inimă mai mare.

Suflete, ce recunoştinţă arăţi tu unui Domn care te-a asigurat astfel cu mîncare nu pentru o singură zi, ci pentru toată viaţa ta? De cîte ori l-ai cunoscut ca doctor? De cîte ori ţi l-ai descoperit ca tată?

Declară-l azi împărat şi Domn al tău juruit, oferă-i supunere veşnică, renunţă la tiraniile Satanei, moară păcatul şi trăiască harul, aducînd mulţumiri infinitei Maiestăţi, în toţi vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 20

Despre fagurele lui Samson, aplicat Sacramentului[40]

PUNCTUL 1

la aminte cum mai întîi a mutat din loc fălcile unui leu, pentru ca mai apoi să-i găsească în gură fagurele cel gustos, căci e nevoie ca mai înainte să învingi greutăţile, pentru ca mai apoi să culegi rodul victoriilor; asprimea canonului s-a preschimbat în dulceaţa răsplăţii, întrucît aşa se-ntîmplă zilnic în exercitarea virtuţilor; răbdarea se converteşte în linişte, plînsul în rîs, mîhni-rea în mîngîiere, postul în sănătate trupească şi sufletească, şi toate celelalte virtuţi care păreau lei s-au arătat, după ce au ajuns să poată fi gustate, faguri savuraşi. Dar ce bine s-a

pregătit Samson ca să cîştige premiul! Ce curajos în luptă! Ce scump la vorbe în fapta vitejească! Ce mărinimos cu avuţia găsită! Merită pe bună dreptate să dobîndească dulceţuri.
înţelege, suflete, că dacă astăzi ai a te bucura de fagurele dumnezeiesc, cu cît mai miraculos, cu atît mai gustos, artos îngeresc şi fagure arătos[41] pregătit de albinele Cerului, păstrat în ceară neîncepută, ales dintre mii, cules din florile virtuţilor, căci mai întîi trebuie să fii gata a lupta de-a dreptul cu lei, să muţi din loc fălcile viciului-rege, precumpănitor în tine şi care de-atîtea ori te-a ultragiat.

PUNCTUL 2

Fiara încoronată îl atacă la drumul pe care laşii de obicei se înfricoşează, făcînd cale întoarsă de la cele începute, dar Nazari-

Cf. *Judecători,* 14, 5-20.

"i artos... arătos: Echivalăm jocul de cuvinte din text, „pan de los Angeles y

neanul, ca unul atît de canonit, obişnuit de mult să biruiască greutăţi, se ia de piept cu el, căci e de mare însemnătate hotărîrea vitează de-a apuca leul de grumaz şi taurul de coarne[42]; îl sfîşie ca pedeapsă pentru gîndul lui rău, că stătea să-l înghită.
O, tu, care te străduieşti să urmezi drumul virtuţii, să mergi des la sfînta comuniune, ia seama că ţi se vor ivi în cale greutăţi înspăimîntătoare: va încerca să te înghită leul infernal înşfăcîndu-te de păcat, înainte ca tu să ajungi a mînca fagurele plin de mierea cea dulce a dumnezeirii, şi chiar de nu va putea pune piedici bunei tale intenţii, va încerca să te distragă pentru a-ţi răpi dulceaţa evlaviei, pentru a-ţi răci pofta înflăcărată. Vei fi şi mai ispitit în ziua comuniunii; caută să nu te laşi învins şi, cu hotărîre vitează, străduieşte-te să treci peste toate greutăţile.

PUNCTUL 3

Samson reface drumul şi merge-n căutarea leului, ca să-şi reîmprospăteze bucuria victoriei; umbla după putere şi a găsit dulceaţa; a crezut că dă de un leu şi s-a pomenit cu un fagure de miere; bucurîndu-se, după ce întîi s-a minunat, nu se lasă cuprins de scîrbă şi nici de un dispreţ prudent, ci, scoţîndu-l chiar din gîtlejul fiarei, îl mută-n propria-i gură; a simţit numaidecît dulceaţa şi a început să se desfete cu ea, savurîndu-şi rodul muncii; i-a poftit pe mama sa şi pe cei ce-l însoţeau nu atît ca să facă paradă de curaj, cît ca să le împărtăşească avuţia găsită.
Apropie-te azi, suflete al meu, de aprigul leu al dificultăţii înfrînte prin virtute, al ispitei cu fălcile mutate din loc şi, dacă o consideri în chip mai enigmatic, vino lîngă leul mort al lui Iuda şi scoate-i preadulcele fagure împărtăşit din gura otrăvită de fiere, din pieptu-i sfîşiat; gustă cît de dulce este Domnul, mănîncă-l cu evlavie şi-i vei simţi dulceaţa; desfată-te cu el, te vei bucura de laptele şi mierea ce izvorăsc de sub limba Divinului Mire.

PUNCTUL 4

Viteazul Nazarinean rămase atît de mîndru de norocul său, atît de încîntat de fagurele cel prodigios, încît îşi făcu fală din

[42] ... *taurul de coame:* în text, „[coger] por las ganas el pez", literal: „a apuca peştele de urechi".

dulceaţa lui şi, ca să-l preamărească şi mai mult, îl prezentă ca pe-o enigmă misterioasă. Oferi premii pricepuţilor, ca la o masă
a priceperii.
O, suflete fericit, fie-ţi slavă şi falâ fagurele acesta împărtăşit, proslăveşte-l întru mai marea ta glorie; dă mulţumiri Domnului prin laude; fie-ţi recunoştinţa semn că ai continuat să-l savurezi şi cunoască-se cît de mieroasă ţi-a rămas limba după dulceaţa cîntă-rilor ei; şi cîntă osanalele Domnului, gură ce-ai fost atît de îndulcită cu trupul şi sîngele său; înalţă-se la cer aplauzele destinate unei pîini pogorîte de acolo.

MEDITAŢIA 21
Despre ospăţul lui Simon leprosul şi despre pocăinţa Magdalenei, aplicate Sfintei Comuniuni[43]

Vx)ntemplă cît de filotim[44] acceptă azi Domnul ospăţul unui lepros, ca să o vindece pe o păcătoasă vitează; nu se duce atras de mîncărurile gustoase, ci însetat de lacrimile-i amare; El e oaspetele şi Magdalena e invitata lui; de îndată ce 1-a cunoscut pe Domnul, s-a cunoscut pe ea însăşi, măreţia lui şi josnicia ei, dragostea lui şi răceala ei; a comparat bunătatea divină cu ingratitudinea ei omenească, şi ea, care adora să fie dorită, după ce cunoaşte iubirea cea fără de sfîrşit, i se abandonează. A cercetat unde se afla magnetul divin al greşelilor ei; nu-i pasă de ce-ar spune oamenii, numai Dumnezeu să nu

spună; se dezbracă de veşmintele-i de gală profane şi-şi pune haina Cerului, care e stola nemuritoare; şi aşa, rănită de dragoste şi vulnerată de durere, zboară în căutarea iubitorului ei iubit şi-şi ploconeşte penele mîndre sub tălpile dumnezeieşti.

[43] Cf. *Luca,* 7, 36-50. Atragem atenţia însă că în textul evanghelic e vorba de Simon .Panseul", nu „leprosul" *(leproso),* cum apare în tot cuprinsul meditaţiei. Neştiind dacă e o eroare sau o intenţie polemică a autorului, păstrăm, cu menţiunea cuvenită, calificativul spaniol.

[44] *filotim:* în text, „a Io galante", unde *galante* are un înţeles moral major de „mărinimos şi, totodată, elegant şi promotor al bunelor maniere". Se pare că Gra-ciân ar fi proiectat şi un tratat specific, *El Galante,* înseriabil în propedeutica sa barocă.

Cumpăneşte cît de bine a ştiut să se rînduiască această novice ucenică, ce pregătire atît de nimerită ca să se poftească nu la desfătările banchetului, ci la suspinele inimii. Contemplă-te, suflete, acoperit de păcate, despuiat de har; învaţă cum trebuie să te pregăteşti ca să pătrunzi nu la ospăţul lui Simon leprosul, ci al fermecătorului Isus celui împărtăşit. Ia o hotărîre vajnică, renun-ţînd la lume şi la deşertăciunile ei şi, în straie de penitenţă, du-te să te arunci la picioarele Domnului care atît de milostiv te-aş-teaptă la ospăţ.

PUNCTUL 2

Cristos lua masa cînd a sosit, flămîndă de el, păcătoasa: a sosit cerboaica însetată, ostenită de veninul vinilor, ca să închine în cinstea Domnului cu lacrimile ei; intră fără să bată, dar şi fără să se abată de la chemarea harului; şi, cu toate că orice prilej e bun ca să te apropii de Dumnezeu, i s-a părut mai lesnicios cel al unui ospăţ, spre a-şi atrage, printre felurile servite, milostenii. Nu cutează a se apropia faţă către faţă, căci pe cea divină o simte foarte ofensată, şi pe-a ei pe cît de vinovată, pe-atît de ruşinată; intră, aşadar, cu spatele împovărat de greşeli şi bîtlanca cea mîndră şi frumoasă cade rănită de iubire la picioarele vînătorului divin.

Suflete, de vreme ce-ţi prisosesc vinile, să nu-ţi facă lipsă căinţele; urmeaz-o pe Magdalena în plîns, de vreme ce în rele ai urmat-o; du-te nepoftit la ospăţul de la Altar, mult mai îmbelşugat şi mai desfătat decît cel al Fariseului, şi unde nu vei fi mustrat, ci bine primit; nu vei mătura podeaua, ci vei păşi pe Cer; roag-o pe Magdalena să-ţi lase unul din picioarele lui Cristos ca să-l scalzi, în timp ce ea îl udă pe celălalt cu plînsul ei; învaţă de la ucenica Domnului lecţii de pocăinţă; însoţeşte-o acuma în durere, pentru ca mai apoi să te ajute ea în mîngîiere.

PUNCTUL 3

Ca să poată ieşi din genunea greşelilor, Magdalena varsă o mare de lacrimi, udînd picioarele lui Cristos; cu lacrimi amare îşi spală sufletul de gunoiul desfătărilor, le şterge cu pletele pe care şi le preface în laţuri ale lui Dumnezeu, după ce înlănţuiseră suflete; nu conteneşte să le sărute, împăcîndu-le de tot atîtea ori

de cîte le jignise; se devotează pe de-a-ntregul iubitului ei, tocmai ea, care i se refuzase pe de-a-ntregul; e concentrată în întregime asupra lui, cu toate facultăţile şi simţurile ei şi încă mai vîrtos cu inima; îi scaldă picioarele cu cele două izvoare ale ochilor şi i le soarbe cu amîndouă buzele; cu mîinile-i albe le strînge şi cu părul ei bălai i le şterge, pentru a se consacra toata lui Dumnezeu, ea, care se pîngărise toată.

Cumpăneşte, o, tu, care te-ai cuminecat, mai marea ta fericire şi meritul tău mai mic, căci dacă Magdalena ajunge să aibă parte de picioarele lui Cristos, tu, să te bucuri de el în întregime; dacă ea să-l sărute, tu să-l mănînci; nu doar îi strîngi picioarele în braţe, ci rărunchii în rărunchi; ea îi oferă lacrimile ei, Domnul îţi dă ţie să-i bei sîngele; ea îl usucă cu părul ei, tu cu baierele inimii tale; daca ea îl apucă, tu îl închizi în tine: foloseşte-ţi, aşadar, tot sufletul şi toate facultăţile ca să-l slujeşti şi să-l adori în ziua-n care îl primeşti.

PUNCTUL 4

Fariseul critică ce făcea Magdalena, nu ce făcuse, deoarece lumea e procuror al virtuţii şi avocat al viciului. Cu alţi ochi o priveşte Domnul, total diferiţi de-ai oamenilor: începe să relateze slujirile Magdalenei, subliniind omisiunile lui Simon: „Tu, zice el, n-ai binevoit sa mă săruţi pe faţă, ea însă n-a contenit în tot acest timp să-mi adore tălpile; tu nu mi-ai dat apă de spălat, ea însă din ochii ei mi-a turnat-o; n-ai risipit nici o picătură de untdelemn pentru capul meu, ea însă mi-a vărsat pe picioare cel mai scump balsam; n-ai despăturit un prosop ca să mă ştergi pe mîini, ea însă mi-a şters picioarele cu sculul preţios al părului ei bălai." Ascultă, suflete, ce-ţi spune şi ţie încă o dată acelaşi Domn, azi, cînd l-ai găzduit nu doar în casa, ci în pieptul tău. „Suflete, nu mi-ai dat nici o sărutare de pace, în schimb atîtea de război prin păcatele tale; n-ai vărsat o lacrimă de înduioşare, pe cînd eu te scald în sîngele meu. Ce puţină mireasmă de virtuţi răspîndeşti, dar ce nepăsător, ce zgîrcit şi ce grosolan te-ai purtat!" Pre-schimbă-ţi meschinăriile în recunoştinţe şi, de vreme ce-o întreci pe Magdalena în hatîr, caută s-o egalezi în dragoste. Ascultă ce-ţi spune Cristos: „Mergi în pace, de vreme ce în mila meu, preţu-ind-o ca mai-nainte pierdută", şi tu răspunde-i: „Dumnezeul meu şi Domnul meu, mai degrabă să pierd o mie de vieţi decît să te mai supăr încă o dată."

MEDITAŢIA 22

Despre oaia cea pierdută şi găsită, ospătată cu Pîinea Cerului[45]

PUNCTUL 1

Contemplă cum oiţa cea proastă, amăgită de toana şi purtată de placul ei, se rupe de turmă, se depărtează de păstorul ei şi se pierde cînd îi era mai bine, ca să-şi împlinească poftele pe pajiştile înverzite ale desfătărilor. „Să nu fie păşune, zice ea, pe care placul meu să n-o calce iarăşi şi iarăşi." O, cum îşi schimbă liniş-tile harului pe riscurile vădite ale greşelii şi, dînd uitării dezmierdările unui păstor bun care-o apără, se expune să fie înghiţită de gîtlejul unui lup!

Cumpăneşte, o, suflete al meu, de cîte ori n-ai făcut şi tu la fel: în cazul tău se adevereşte parabola, şi lupul infernal se află în ea; tu eşti oiţa, pe cît de proastă, pe-atît de rătăcită; ai părăsit păşunile cele plăcute ale harului şi sălăşluieşti în umbrele morţii; l-ai părăsit pe Păstorul tău cel bun care te-a cumpărat cu preţul vieţii, care te-a însemnat cu sîngele lui, şi te ţii după un leu crud care-ţi dă tîrcoale ca să te înghită; caută, în sfîrşit, să-ţi cunoşti vina şi să-ţi recunoşti primejdia, behăie ca să te audă Păstorul tău, cheamă-l cu behăituri de suspine, cu izbituri în piept şi cu murmurul plînsu-lui tău.

PUNCTUL 2

De îndată ce observă lipsa oiţei sale neatente, baciul cel grijuliu îşi schimbă odihna din bordei pe truda căutării: iată-l cum sare prin munţi şi trece peste dealuri, în timp ce ea şade-n văile vinovăţiei sale. Ce de pedepse o costă plăcerile, ce de amărăciuni dulceţurile, cîtă fiere fagurii! El umblă printre spini, ea printre flori; el nemîncat, ea păscînd iarăşi; lui, mărăcinii îi sfîşie cojocelul şi ajung să-l însîngereze, moare de sete, de ce năduşeşte mai mult; nu se opreşte pînă ce nu suie pe un munte

[45] Cf. *Matei,* 18, 12-15; *Luca,* 15, 3-4. Credem că meditaţia nu e străină nici de un admirabil poem al Sfîntului Ioan al Crucii, *Un pastorcico* (1582-1584).

ca să-i ia mai uşor urma; leapădă cojocelul şi, gol, se caţără într-un copac, unde, aşezat în locul cel mai înalt, îşi întinde braţele pe două crengi, se atîrnă de ele şi se ţine cu mare suferinţă; începe să o cheme cu strigăte pătrunzătoare şi chiar cu lacrimi; Cerul îl aude mulţumită evlaviei lui, oiţa face însă pe surda în încăpăţînarea ei, dar, vai, iată-l înclinînd capul, întrucît vede că nu poate vorbi, spre a-i face semn, căci mai degrabă şi-ar da viaţa decît să n-o mai cheme şi, nemulţumit cu atîta, îngăduie să i se spintece pieptul şi-şi arată pentru ea măruntaiele iubitoare.

Suflete, oaie pierdută, cît va mai ţine asprimea inimii tale? Recunoaşte-l pe Divinul tău Păstor şi dă-ţi seama cît îl costă; pentru tine şi-a părăsit cerul şi a coborît în lume, a năduşit cu sînge, bicele i-au sfîşiat spinarea şi spinii tîmplele; s-a împovărat cu crucea şi s-a prăvălit sub ea, a urcat Golgota, i-au tras la sorţi cămaşa, s-a căţărat gol în pomul vindecării tale şi acolo şi-a desfăcut braţele în lături. Nu-l auzi oare cum fluieră după tine cu suspine şi lacrimi? Uite cum îşi înclină capul, stăruind să te cheme; îşi spintecă coasta şi-ţi oferă rărunchii lui: sfîrşeşte odată şi părăseşte-ţi desfătările josnice ale pămîntului decăzut şi te vei bucura de nutreţurile gustoase ale Altarului, care este raiul Bisericii.

PUNCTUL 3

Găsită, oaia îl readuce pe Păstorul ei cel Bun de la moarte la viaţă. Cu cîtă plăcere o primeşte în braţele lui, totdeauna deschise pentru ea! N-o ceartă supărat, ci o mîngîie cu milă şi, scoţînd din sîn pîinea cea gustoasă, o poftеşte cu mîna lui şi-o ospătează cu dreapta; o mută din braţe pe umerii lui care, dacă înainte îi erau istoviţi de povara vinovăţiilor, acuma sînt uşuraţi de sarcina cea scumpă, o conduce în stîna cea sigură, o alătură celorlalte nouăzeci şi nouă. Ce bucuros merge El cu ea şi ce fericită ea cu El, behăind şi zicînd: „Iubitul meu cu mine, şi eu cu El toată şi cu
toată inima!"

Ia aminte azi, suflete al meu, ocrotit de Păstorul Divin, învelit în cojocul şi ospătat de mîna lui cu Pîinea Cerului, că el este Păstorul şi hrana ta; ia pîinea din mîna lui şi mănîncă-i şi mîna; cu sîngele lui te-a răscumpărat, cu sînge te nutreşte; El te poartă pe umeri, tu poartă-l în pieptul tău; El îşi crestează coasta, tu

pune-l chiar în rărunchii tăi; mănîncă cu plăcere pîinea aceasta ce-a coborît din sinul Tatălui, paşte-o încă o dată şi vei afla deosebirea dintre o asemenea hrană a îngerilor şi o mîncare pentru animale.

PUNCTUL 4

Oiţa găsită umblă behăind şi, aducînd mulţumiri bunului ei Păstor, îi proclamă cu behăituri hatîrurile:

„O, iubite Păstor, spune ea, cît îţi sînt de îndatorată, cine te-ar putea răsplăti! Alţi păstori îşi mănîncă oile, pe cînd, în ceea ce mă priveşte, îl mă-nînc eu însămi pe Păstorul meu; ei şi le tund ca să se îmbrace ei înşişi, pe cînd Tu te despoi ca să mă îmbraci pe mine; ei şi le jupoaie, pe cînd Tu eşti tot o rană ca să mă îngrijeşti pe mine; ei şi le ciomăgesc, iar tu mă salţi pe umerii tăi; ei le ologesc. şi Tu mă vindeci; ei le aruncă de pe stînci, şi Tu mă porţi în spinare."
Ce mulţumiri să-ţi aduc, Doamne, pentru atîtea milostiviri? Răspundă hatîrurile mele hatîrurilor tale, cînta-voi veşnic o cîntare nouă, unindu-mi behăielile cu cele ale turmelor cereşti care te laudă şi te preamăresc în toţi vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 23 *Despre reaua pregătire a celui alungat de la ospăţ*[46]

PUNCTUL 1

Vugetă la grija cu care invitaţii se îmbracă sărbătoreşte ca să poată apărea înaintea regelui; ştiu că acela care-i invită este un rege, aşa încît nu se mulţumesc cu orice găteală, şi-o caută pe cea mai mare din viaţă, aşa cum obişnuieşte a fi cea din ziua nunţii. Podoaba pe care o porţi arată preţuirea pentru persoana pe care o vizitezi, iar rînduiala exterioară e semn şi chiar zălog al celei lăuntrice; nu orice împodobire e de ajuns pentru o zi atît de solemnă ca aceea când eşti poftit de către un rege; trebuie să fie

[46] Cf. *Matei,* 22,1-14.

preţioasă, fiindcă ochii regelui sînt deprinşi cu bogăţie mare. Oaspeţii aceştia vin, aşadar, cu nobilă găteală, ca să fie primiţi cu cinstire aleasă.
Suflete, azi eşti invitat de cel mai mare Rege la ospăţul cel mai mare; cumpăneşte deci obligaţia de a te împodobi; prea puţin înseamnă să vii doar îngrijit, cată să fii îmbrăcat sărbătoreşte; nu ajunge să vii neduhnind a păcate, ci răspîndind mireasmă de virtuţi; nu ajunge orice găteală, căci ochii dumnezeieşti sînt obişnuiţi cu împodobirea îngerilor. Pleacă, dar, cu dichis de sfinţenie, ca să şezi cu măreaţă cuviinţă la masa regească.

PUNCTUL 2

Cînd toţi erau pregătiţi după rînduială şi gătiţi sărbătoreşte, a cutezat altul, cu totul anapoda, să apară între dînşii fără haina de nuntă, pe cît de neîmpodobit, pe-atît de neobrăzat, căci curajul ticăloşiei e neruşinarea, cu faţa îngălată şi nespălat pe mîini, duhnind a necurăţenie josnică; intră-n sala ce imită un Cer, cu tot atîta nesimţire din partea-i, cîtă supărare din partea celorlalţi; se vîră corbul printre lebedele ninse; ei. candizi, nu-i spun nimica şi, mai mult, aflîndu-se-n casă străină, nu-i fac mustrare nici stăpînului ei. A crezut prosteşte că regele n-are să-l zărească din cauză că se afla după perdea, sau că, milostiv, se va preface ca şi-n alte daţi că nu-l vede, dar s-a înşelat, căci jigniri atît de făţişe, ofense atît de sfruntate nu scapă nepedepsite, fie şi numai de dragul învăţării de minte.
Cumpăneşte tu, cu înfricoşare, o necuviinţă atît de urîtă, şi nu din partea altuia, ci din a ta însuţi; închipuieşte-ţi cuţitul ascuţit la gîtul tău; cînd trebuie să te aşezi la masa acestui suveran, nu veni îmbrăcat în patimile tale, nu te apropia duhnind a vini; priveşte-te întîi în oglinda celorlalţi, în luciul unui examen necruţător; dovedeşte-ţi ţie însuţi că eşti om; nu sta liniştit la gîndul că regele tău stă după perdeaua accidentelor, căci se ascunde ca soţul după paravanele disimulării, după storurile obiecţiei sale.

PUNCTUL 3

Se simţeau cu toţii în largul lor, dornici să se ospăteze din bucatele desfătătoare ale mesei regeşti, cînd a intrat chiar regele
în persoană, căci nu încredinţează altor ochi controlul mesei. După ce-i recunoscu pe toţi oaspeţii, unul cîte unul, îl dibui numai-decît pe cel ce ieşea în evidenţă prin nepotrivire; era jignit de felul lui scîrbos şi mai ales obraznic, dar, stăpînindu-şi indignarea cu ajutorul bunătăţii: „Prietene, spune el, cum ai intrat aici? Tu? Şi aici? Şi fără haină de nuntă?" I s-a adresat cu „prietene", ase-muindu-l cu primul trădător care a profanat masa. Nefericitul n-a avut ce răspunde, dovedit fără putinţă de tăgadă, căci îşi mănîncă judecata cine fără de ea mănîncă la masa aceasta: atît judecătorul, cît şi judecata fiind aici; nu e nevoie de alte dovezi: ca un trăsnet cade sentinţa de a fi dat afară, lipsit fiind astfel de chipul cel dumnezeiesc, cea mai dureroasă pedeapsă; a fost aruncat, ca rău văzut ce era. în beznele de-afară.
O, tu, care şezi la masa Altarului, priveşte, ia aminte, nu cumva să păţeşti asemenea nenorocire! Ascultă ce spune Regele dumnezeiesc cînd ţi se adresează: „Prietene, cum de ai îndrăznit să intri aici? Tu, păcătosule nevrednic? Tu, şi încă aici, în sala curăţiei înseşi? în centrul sfinţeniei? Unde ţi-e podoaba virtuţilor? Unde ţi-ai lăsat veşmîntul harului? Ce zici? Ce răspunzi? Şi tu amuţeşti?" O, ce tulburat te-ai pomeni cu două restrişti, dezonoarea şi foamea! Scoate prin urmare de aici o binevenită învăţătură şi-o teamă plină de respect; găseşte mare înzestrare de har. ca să nu cazi în cea mai mare dizgraţie a lui.

PUNCTUL 4

Ce bucuroşi vor fi rămas ceilalţi de fericirea lor, văzînd necazul celuilalt! Cum îşi vor fi ridicat braţele la Cer

cînd le-au văzut legate pe-ale nefericitului! Vor fi adus îndoite mulţumiri regelui, de ospăţ îndestulaţi şi norocoşi. Cum îl vor fi lăudat ei dacă l-au văzut pe celălalt că amuţeşte! Şi-au desfăcut buzele-ntru preamărire după ce mai-nainte pentru festin.
Ai grijă, dar, să aduci mulţumiri Domnului care te ţine astfel în mîinile lui; ia seama că sorţii tăi sînt într-ale lui; nu amuţi vinovat; iertat, laudă-l pe Dumnezeu, dacă-ţi preţuieşti norocirile, fii recunoscător pentru milosteniile lui; încununează-i masa ca lăstar de pace; să nu vină scrumirile pedepsei fulgerate; cîntă de bine ospătat; laudă-l, îndestulat, pe un Domn ce ţi-a îngăduit să-nchei serbarea-n pace şi te-a săturat cu floarea făinii.
CUMINECĂTORUL

MEDITAŢIA 24

Despre fericirea lui Mefiboşet, aşezat la masa regelui, aplicată la Comuniune[41]

PUNCTUL 1

v.ugetă ce uimire îi va fi stîrnit lui Mefiboşet ştirea că regele David l-a chemat ca să-l aşeze alături de el şi să mănînce la masa lui: gîndul îi va fi fost copleşit de bucurie şi smerenia de spaimă. El, atît de defavorizat de Natură, se vedea favorizat de graţia regească; deposedat de avere, el, fiu al unui suveran dus, el, neajutorat de sărac ce era, dat uitării de lipsit ce era, şchiop trupeşte şi prăbuşit sufleteşte, cu tot atîtea defecte cîte umilinţe. Măsura deci măreţia regelui în comparaţie cu josnicia lui şi va fi spus: „Să mă aşez la masa regelui eu, care nu am nici ce să duc la gură? Să mă servească pe mine un rege cînd nimeni nu catadicseşte să mă servească?" îşi pierdea inima văzînd cît de puţin valorează, dar se însufleţea văzînd cît îl cinstea regele. „Cum o să arăt, zicea el, aşezat în mijlocul atîtor măreţii, eu, cu atîtea defecte; dar pînă la urmă, marea-i bunătate îmi va împlini nevrednicia." Imaginează-ţi alt Mefiboşet, cu mai multe defecte sufleteşti decît trupeşti, mereu şchiop întru siujirea lui Dumnezeu, măsluit de vină şi cocîrjat spre pămînt, fiu şi nepot al unor părinţi vrăjmaşi ai Domnului, iar tu mai păcătos decît toţi; şi că, trecînd peste toate acestea, alt rege mai mare decît David, căci e împărat al Cerului şi al pămîntului, te poftește la masa lui şi te serveşte; compară josnicia ta cu măreţia lui; nesfîrşirea lui cu micimea ta; scoate de aici o mare ruşinare, smerindu-te ca unul căzut şi însufleţindu-te ca ocrotit ce eşti.

[47] Cf. II *Regi* [Samuei], 9,1-13. în text: *MisiboseL* Mefiboşet (sau Meribbaal, „Mefiboşet" fiind o alterare depreciativă a lui,Meribbaal", care înseamnă „Baal e un erou") era fiul lui Ionatan „cel şchiop de picioare", fiul cel mare al regelui Saul şi prietenul cel mai bun al lui David, pe care îl apără de mînia tatălui său. Mefiboşet, ultim descendent din casa lui Saul, se vede repus în toate drepturile de către David: „Era olog. Trăia în Ierusalim şi mînca totdeauna la masa regelui." Dar „cel mai mare prigonitor pe care 1-a avut David", cum spune Graciân, nu era Ionatan, ci tatăl acestuia, Saul.

PUNCTUL 2

Mefiboşet se străduieşte să se împodobească spre a se putea înfăţişa regelui; îşi ascunde neajunsurile sub găteli; nu se duce scîrbos, ca să nu dubleze jignirea, ci dimpotrivă, îmbrăcat sărbătoreşte, ca să-şi tăinuiască defectele. Cu cîtă sfială va fi intrat în palat! Ce umil se va fi prosternat la picioarele regeşti, spunînd: „Doamne, cînd oare am meritat un asemenea hatîr? Ar fi fost prea mult pentru mine şi să fi mîncat cu slugile tale, darmite la masa ta, alături de tine şi din acelaşi taler şi aceleaşi bucate, tocmai eu? Uite, meritele mele nu sînt pe măsura unor milostenii atît de miraculoase." Sfîntul rege însă, pe cît de mărinimos, pe-atît de compătimitor, îl va fi ridicat, îmbrăţişîndu-l şi spunînd: „Da, da, la masa mea ai să şezi şi ai să mănînci cu mine."
Cumpăneşte deci, cînd azi eşti invitat nu de către un rege pămîntean, ci de către împăratul Cerului, la masa şi la talerul lui, cu ce podoabe trebuie să te duci, cu ce haine sărbătoreşti să te îmbraci, străduindu-te să acoperi urîţeniile vinovăţiilor tale cu ornamentele harului.

PUNCTUL 3

Mefiboşet şedea la masa regală pe cît de sfiit, pe-atît de onorat, ocrotit de rege, admirat de curteni; nobilii cei mai mari îi stăteau în preajmă, şi el mînca; regele însuşi îl servea la masă, şi din tot ce va fi fost mai bun. Cu ce plăcere va fi mîncat, mai cu seamă că totul venea din mîna regală! Ce mîngîiat se va fi simţit în noua-i fericire! Ce mulţumit de ospăţ! Aici s-au văzut reunite de astă dată reputaţia şi folosul, s-au întrecut bunătatea lui David cu smerenia lui Mefiboşet.
Cumpăneşte tu, cel ce te cumineci, că oricît ar fi fost de mari dovezile de afecţiune arătate lui Mefiboşet de către regele lui Israel, ele nil le vor egala niciodată pe cele ce ţi le face astăzi ţie Regele Cerului: acolo regele îi dădea mîncăruri scumpe şi desfătătoare, dar nu şi pe el însuşi; îl servea cu bucatele regeşti, dar nu cu inima lui, aşa încît Mefiboşet mînca împreună cu regele, dar nu-1 mînca pe rege. Aici, însă, da, la masa aceasta a Altarului mănînci cu Dumnezeu şi-1 mănînci pe Dumnezeu; îţi pune-n faţă
însuşi.trupul său şi prin el, dumnezeirea sa; îţi dă cît are şi, o dată cu totul, pe sine însuşi. Foloseşte cu bun-gust o mîncare atît de aleasă, poartă-te cu măsură cînd mănînci fără măsură; fă loc consideraţiei, delectează-te cu el; ţine seama că este o îmbucătură de zile mari, căci e un Dumnezeu adevărat; ia aminte că şi îngerii te asistă, pizmuindu-ţi norocul, dar păzind cuviinţa.

PUNCTUL 4

Mefiboşet se va fi arătat recunoscător pentru atîta amabilitate, îşi va fi schimbat sfiiciunea la mîncat cu necumpătarea la mulţumit; preţuirea hatîrului primit s-a cunoscut după graba de a se bucura de el: nu i se vor fi remarcat zăbavele de şchiop, ci, sigur, punctualitatea de oaspete; nu s-a purtat ca fiul celui mai mare prigonitor pe care 1-a avut David, ci ca vasalul cel mai credincios şi recunoscător.
Scoate de aici ce laudă trebuie să dai tu unui Rege atît de mare ce ţi-a acordat asemenea hatîruri, ce mulţumiri să aduci unui Domn care te-a ospătat astfel. Nu-1 mai ofensa ca duşman, slu-jeşte-1 ca fiu atît de îndatorat. Să închei zicînd: ,.O, Domnul meu şi Dumnezeul meu! Mai omenos decît David te-ai arătat cînd m-ai ocrotit şi întru totul dumnezeiesc cînd m-ai iertat şi, cu toate că sînt mai plin de nedesăvîrşiri în ale sufletului decît Mefiboşet în ale trupului, ai binevoit să mă primeşti la masa ta să mă aşezi alături de tine, mi-ai adus pe taler inima şi măruntaiele tale, dîndu-mi-te în întregime ca hrană. Ce mulţumire ţi-aş putea aduce. Doamne, pentru hatîruri atît de mari? Ceea ce zicea sfîntul rege David: Potir pentru potir. Fie o cuminecare răsplată pentru alta; plăti-voi darul cu primirea lui, căci pentru Tine, Doamne, nu există altă retribuţie; veni-voi încă o dată să mănînc şi să te mănînc; mi-ar fi fost de ajuns şi mi-ar fi şi prisosit să şed la masa argaţilor tăi, dar n-ar fi fost de ajuns pentru bunătatea ta nesfîrşită; să te laude îngerii pentru mine, de vreme ce eu am mîncat pentru ei şi am mîncat pîinea lor; miluieşte-mă cu un har după altul şi fie să mănînc cu Tine toată viaţa aceasta trecătoare şi să mă bucur de tine în toată cea veşnică."

MEDITAŢIA 25

Despre felul în care a adus mulţumiri ucenicul iubit, rezemat la pieptul învăţătorului său[48]

PUNCTUL 1

V-Jontemplă cum ucenicul cu inima curată îşi însuşeşte inima învăţătorului său; cu cît iubeşti mai mult, cu atît te bucuri mai mult şi e în firea inimilor neprihănite să iubească cel mai mult, fiindcă, refuzîndu-se creaturilor, i se încredinţează pe de-a-ntregul lui Dumnezeu. Ioan este ucenicul cel iubit al iubitorului de curăţie: se pregăteşte cu piept neprihănit ca să-1 primească pe Mielul cel pur; pune în joc culmi de gingăşie şi simţiri preacurate şi, după ce-1 urmează pe oriunde merge, se cuibăreşte la pieptul său, ca să-şi tragă sufletul, se odihneşte acolo ca-n propriu-i centru, şi va fi stat acolo zicînd: „Iubitul meu este al meu, şi eu a lui, şi el paşte printre crini"[49]; nu cere altceva suveranului său decît a-i îngădui să-1 savureze în întregime pe dinafară şi pe dinăuntru; el îi este începutul şi sfîrşitul, Dumnezeul şi toată avuţia lui, în rîndul căreia o aşază şi pe Fecioară.
Cumpăneşte, suflete, cu cîtă curăţie trebuie să te pregăteşti tu, cînd vii să te cumineci, pentru ca, reciproc, Domnul să se odih-nească-n pieptul tău şi tu în sînul lui; trezească-ţi-se credinţa, pentru ca dragostea ta să doarmă întru Domnul; caută să te pregăteşti cu o inimă feciorelnică, tăgăduită oricărei pasiuni pămîn-teşti, cu o conştiinţă pură, curată de orice vină, şi astfel iubi-vei şi mai mult şi vei savura şi mai mult dovezile dumnezeieşti de afecţiune.

PUNCTUL 2

O, pajură regală, cu ce văz pătrunzător te-ai cercetat în bătaia Soarelui întrupat şi i-ai prădat inima incendiată! După ce te-ai săturat din pieptul lui Cristos, cuibăreşti în el, aşa încît în sînul lui îţi găseşti hrana şi-ţi ai cuibul; zbori ca să te odihneşti

CI Ioan, 13,22-27.

[49] Cf. Ohtarea *cbitărilor,* 2, 16-17.

într-însul; după ce te-ai uitat ţintă la Soarele îndrăgostit şi i-ai sorbit razele în rumenelile sîngelui său scump, ai închis ochii întru contemplarea liniştită. O, cum ai lepădat orice răceală de cuget la căldura inimii învăpăiate! O, cum îi mai scrutai urmele dovezilor de afecţiune, născocirile dragostei sale, cum ai mai zăbovit în savurarea unei iubiri ce se înveşniceşte! Şi care, cînd ziceai că se sfîrşea, abia-ncepea şi, după ce-a iubit, a iubit pînă
la sfîrşit.
Suflete, cu acelaşi piept te îmbie azi acelaşi Domn, cînd ţi se dăruie ca hrană; vino azi să te cumineci şi să te oploşeşti la sînul lui. Bucură-te de asemenea hatîruri cu sentimente pe măsură, şi dacă Ioan a fost cel iubit, caută să fii tu cea iubită: arată-te pajură în contemplare şi în voracitate deopotrivă; fixează-1 cu ochii credinţei şi pradă-1 cu dragoste înflăcărată.

PUNCTUL 3

După ce 1-a mîncat pe Cristos, Ioan îşi ia îngăduinţa să se rezeme de el; lăuntric şi afară vrea să fie înconjurat de învăţătorul său. O, marele discipol al iubirii, ce bine îşi pune-n practică învăţăturile! Fiul lui Dumnezeu repauzează-n sînul Tatălui său Etern, iar Ioan în cel al Fiului lui Dumnezeu, căci acesta e locul ales pentru siesta de după o hrană ca aceasta; fără îndoială că, aşa cum i-a fost pe plac, îi va fi şi de folos.
Suflete, învaţă să dormi întru Dumnezeu după ce te-ai nutrit dintru Dumnezeu; liniştează-te în

contemplare, să nu te tulbure insomniile nesăbuite; nu te repezi numaidecît în lume, stăruie în Cerul acesta. Cere-i milostiviri unui Domn care ţi-a hărăzit asemenea dovezi de afecţiune; asistă-l contemplîndu-l, ca o pajură, de vreme ce asta ai fost cînd l-ai mîncat; şezi dormind lîngă el, ca Ioan, cu ochii închişi către creaturi şi deschişi numai către Creator.

PUNCTUL 4
Ioan a rămas atît de recunoscător pentru dumnezeiescul hatîr, îneît şi l-a luat drept blazon, şi-a făcut din el renume glorios, zicîndu-şi ucenicul cel iubit, care s-a rezemat la pieptul Domnului după cină. Ioan vrea să zică mulţumire, căci ocrotiţi sînt recunoscătorii; nu numai că nu dă uitării mulţumirea, ci o per-
petuează în îndatorarea din numele său[50] şi vrea să fie strigat cu mulţumirile pe care le întoarce, dînd de înţeles că mai bine rămîne nestrigat decît neîndatorat; o consacră veşniciei în laude şi simţiri şi caută să se achite agonisind iubire peste iubire.
O, tu, care te-ai cuminecat, de vreme ce l-ai urmat pe ucenicul cel iubit în privinţa hatîrurilor, nu-l părăsi în vădirile recunoştinţei, şi dacă preadumnezeiescul Sacrament a fost pentru tine har bun, căci aşa se numeşte ca lucrare, corespundă-i în tine bunele mulţumiri: Euharistie[51] se cheamă, pretinzînd ca blazon recunoştinţa; scoate de aici să dai slavă slăvii, fervoare favorii, simţiri dovezii de afecţiune şi slujiri unei asemenea milostenii.

MEDITAŢIA 26 *Despre ospăţul regelui Artaxerxe*[52]

nu: • *iii*;

PUNCTUL 1
ugetă cum acel mare monarh, ca să facă paradă de măreţie, a ales drept mijloc celebrarea unui banchet somptuos; afecţiunile se cîştigă cu danii, şi prieteniile în ospeţe. I-a invitat pe toţi marii nobili şi seniori din regatul său, căci la un banchet mare trebuie invitaţi cei mai mari, iar dacă e regesc, suverani. Vin toţi cu găteli bogate şi mîndre, hatîrul rivalizîhd cu splendorile, cutărei reputaţii corespunzîndu-i cutare împodobire.
Cumpăneşte tu la ce banchet neasemuit mai mare eşti poftit azi, cu cît mai mare e Monarhul care-l celebrează nu ca să facă paradă de măreţia, ci de iubirea sa: acela era un rege pămîntean, acesta pămîntean şi ceresc şi, ca atare, îi pofteşte pe cei din Cer să asiste, iar pe cei de pe pămînt ca să mănînce; acolo erau chemaţi

[50] *numele său:* ebr. *Iehohanan,* lat. *Ioannes,* înseamnă „Dumnezeu e milos".
[51] *Euharistie:* gr. *euharistia* „mulţumire, recunoştinţă". E prima apariţie a termenului ca atare tocmai în această meditaţie matematic centrală a cărţii.
[32] Cf. *Estera,* 1, 1-9. în text, „Del comite del rey Asuero", unde Asuero (ebr. Ahaşveroş) este probabil regele Xerxes I (486-465), învinsul de la Salamina (480) şi de la Plătea (479). în *Biblia* Sfântului Sinod, la care ne raportăm, apare forma .Artaxerxe", pe care o preluăm cu menţiunea cuvenită.

cei mari, aici sînt aleşi cei mici; acolo bogaţii, aici cei săraci cu duhul; aceia îmbrăcaţi de hram; aceştia de har. Cunoscînd, aşadar, banchetul la care eşti chemat azi, palatul în care intri, masa la care te aşezi, maiestatea Domnului care te pofteşte, vei cunoaşte ornamentul cu care trebuie să vii, respectul cu care trebuie să te apropii, plăcerea cu care trebuie să mănînci.
PUNCTUL 2
Tot intrau suveranii şi seniorii, aşezîndu-se la masă în ordinea rangului, nu a sosirii; nu după vîrstă, ci după merite; cei mai nobili, cei dintîi, iar cei mai apropiaţi ca sînge de rege îi erau şi cei mai învecinaţi ca loc. Fiecăruia i se servea felul de mîncare rîvnit, măsura fiindu-le doar gura; oricît de aleasă ar fi fost mîn-carea, le-o puneau în faţă, aşa încît aici îşi găseau laolaltă reputaţia şi folosul şi, nu mai mic, placul.
Cumpăneşte toate excelările acestea la banchetul sacramental de acum: aici sînt toţi de un sînge, de vreme ce toţi şi-l împărtăşesc; toţi sînt atît de apropiaţi de Rege, încît îl au înlăuntrul lor. şi au fiecare cîte un Rege în trup şi chiar un Dumnezeu. Mănîncă toţi cît le pofteşte inima, şi chiar mai mult, căci mai mult decît ar putea să ceară, decît ar putea rîvni; în fiecare îmbucătură un Dumnezeu şi-n fiecare firmitură un Cer. Vino, suflete, şi aşază-te cu temeinicie, mănîncă în tihnă, gura să-ţi fie măsura şi ia aminte că de ce o vei deschide mai largă, Domnul ţi-o va umple mai vîrtos; uită-te la ce mănînci şi mînca-vei cu duhul.
PUNCTUL 3
Mîncau bucatele cele desfătătoare după gustul lor, de vreme ce-l aveau atît de bun; erau cu toţii

suverani, deprinşi cu îmbucăturile de soi şi, ca atare, ştiau să preţuiască ce e bun; mîncau mult, obişnuiţi să mănînce bine şi, curteni fiind, îl măguleau pe stăpînul banchetului cu desfătarea mesei şi încă mai mult pentru un suveran cu înclinaţii de mărinimos şi mînă-spartă. Felurile de mîncare erau pe cît de rafinate, pe-atît de bine gătite şi astfel, nimeni nu-şi cruţa placul, nu pierdeau nici un prilej, nimica nu se prăpădea.

Ia însă aminte că regele acela puternic, oricît de mult a vrut să le dea, n-a ajuns să li se dea pe sine; rămîie aşa ceva pentru marele Dumnezeu care astăzi, suflete, pentru el însuşi te pofteşte, puterea şi vrerea luîndu-i-se la întrecere. Artaxerxe nu-i iubeşte înt--atîta, încît să le ofere pe taler un braţ al său, să le dea de băut sînge din vineie lui, să le întindă de mîncare rărunchii săi. Dar acest mare Rege al Regilor şi Domn al domnilor îşi iubeşte atît de mult oaspeţii, încît îşi spintecă pentru ei coasta, mai degrabă cu iubirea decît cu fierul; le dă de mîncare rărunchii săi şi le oferă să închine cu sîngele-i preţios. Suflete, asta da poftire şi mîncare, vino cu foame de nesăturat la o hrană fără de sfîrşit, uită-te la ce mănînci, căci de-aceea se numeşte pîine a priceperii şi mîncare a pricepuţilor; caută să ajungi ziua şi gura să-ţi fie pregătită pentru îmbucăturile regeşti, să nu decadă mai apoi în mîncărurile grosolane ale Egiptului pămîntesc.

PUNCTUL 4

Ci o, durere, căci totdeauna suferinţa se învecinează cu fericirea. Toate banchetele au fost funeste, şi cel mai mult cel din grădina lui Artaxerxe. Regina a dispărut fiindcă n-a apărut. Regele a poruncit ca ea să încununeze serbarea cu frumuseţea ei; ea, ingrată, a dispreţuit hatîrul şi a simţit, dizgraţiată, mînia regelui; o dată cu ospăţul, a pierdut coroana şi, pentru că n-a vrut să asiste alături de rege, a fost osîndită la absenţă perpetuă de la cea mai mare strălucire, la tenebrele de-afară; a fost osîndită chiar la masă, căci la ea sade judecătorul, şi cine mănîncă prost îşi mănîncă şi-şi bea judecata.
învaţă-te minte, o, suflete al meu, pe spinarea altuia, dă fuga la banchetul de la Altar cu pregătire şi preţuire deopotrivă; ia seama că pentru tine se face serbarea, nu lipsi din grosolănie, aşa cum alţii din obrăznicie. Cunoaşte-ţi rangul şi reputaţia, căci nu tu doar vei şedea lîngă Rege, ci El va şedea în pieptul tău. Vino cu mulţumiri şi pleacă cu mulţumiri, înălţîndu-le nesfîrşite, că mi-e teamă să nu cazi în dizgraţii ca ingraţii.

MEDITAŢIA 27

Ca să ajungi a-1 primi pe Domnul adorîndu-1 cu cei trei regi şi închinîndu-i darurile lor[5i]

PUNCTUL 1

LJ rmează-ţi astăzi contemplarea şi însoţeşte-i cu credinţa pe cei trei regi de pe pămînt porniţi în căutarea Regelui Ceresc; sînt înţelepţi, mare condiţie spre a găsi înţelepciunea fără de sfîrşit. Au plecat din Răsărit, de la originea lumii, de la începutul vieţii; caută Soarele, călăuziţi de-o stea. Ajung la marea cetate a Ierusalimului, unde totul e turbare, şi-1 găsesc pe Domnul în tihna Betleemului; coboară din măreţia lor şi se adaptează la simplitate; cei dintîi paşi îi fac ca să-şi lipească buzele de pămîntul acela, de bucurie că sosiseră în cerul pasului lor; intră unde totul e deschis, descoperă un Prunc nou născut şi un mare Dumnezeu de nedesluşit nici aici, din pricina micimii, nici acolo, din pricina imensităţii. îl găsesc în braţele aurorei, printre lacrimi şi mărgăritare, îi jură credinţă ca Împăratului şi i se-nchină ca Dumnezeului lor, oferindu-i printre daruri şi inimile lor.
O, tu, care astăzi trebuie să te cumineci, cumpăneşte că pleci în căutarea aceluiaşi Rege! O, de-ai fi călăuzit de steaua norocului tău, de lumina harului său divin! îl vei găsi, dacă vei fi înţelept nu din veacul acesta, ci dezamăgit[54]; vino din Răsăritul vieţii tale şi păşeşte zorit pe cărările desăvîrşirii.

PUNCTUL 2

Steaua-i călăuzeşte pe cei trei regi în aceeaşi măsură-n care-i dezamăgeşte; i-a dus nu într-un palat trufaş, ci într-o tindă umilă; intră nu doar tîrîndu-sc pe pămînt, ci lingîndu-1 ca pe tronul picioarelor lui; nu admiră tapiserii de mătase şi aur, ci pînze de

[53] Cf. *Matei,* 2, 1-2.

[54] *dezamăgit:* Apare una din marile teme baroce, fundamentală şi la Graciân: *el desengano,* „dezamăgirea", înţeleasă ca virtutea activă a scuturării de iluzii, necesară, după cum reiese din această meditaţie, şi în cursul pelerinajului metafizic al omului către Dumnezeu, şi poate mai ales aici.

păianjeni vulgari; în locul divanelor de brocart găsesc un staul cu covor de paie; în mijlocul animalelor, înţelepciunea Infinită şi, preschimbat în iesle pentru vite, tronul sublim al serafimilor. S-au azvîrlit numaidecît la

picioarele-i dumnezeieşti, făcînd jilţ din măririle lor încoronate, înălţările spiritului său întreeîndu-se cu smereniile iubirii lor; plîngeau şi rîdeau în acelaşi timp, urmări ale unui Prunc Soare, şi-n cea mai lucie sărăcie a lumii recunosc toată bogăţia cerului.
Suflete, astăzi steaua sorţii tale te călăuzeşte, dacă nu către o tindă, către un Altar, unde cele trei facultăţi ţi le aşteaptă însuşi Pruncul Dumnezeu, cel ce le-a acordat audienţă regilor: nu te costă atîţia paşi cîţi le-au trebuit lor spre a-l găsi, deoarece ţi-e foarte aproape: nu-ţi permite doar să-l adori, ci şi să-l mănînci. Dacă regii socotesc drept un mare hatîr să lingă ţarina din tindă, *terram lingeai,* ţie ţi se îngăduie să-i lingi înomenirea şi să te hrăneşti din dumnezeirea lui: ei ajung să-i sărute piciorul, tu să-l pui în gura ta; ei să-l ia în braţe, tu în rărunchii tăi; preţuieşte-ţi fericirea şi bucură-te de ea cu folos.

PUNCTUL 3

Regii şi-au deşertat darurile pentru Pruncul Dumnezeu, după ce mai înainte şi-au înfăţişat lui sufletele; îi oferă, printre strălucirile aurului, amărăciunile smirnei, prorocind, ca astrologi de încredere, chinurile pătimirii sale. După ce-l adoraseră în chip de Dumnezeu, jinduiesc să-l mîngîie în chip de Copil; le-a îngăduit-o Maica Fecioară, ca mai-nainte ciobanilor rustici; unul îl cerea, altul îl lua, şi nici unul nu-l lăsa; îl înveleau în purpurele lor de dragul celui ce avea să-mbrace alta cu înjosire; nu se mai saturau să-i îmbujoreze cu sărutări obrajii pe care mai apoi vrăjmaşii lui aveau să-i însîngereze cu palme, şi ei, după ce veniseră cu atîta grabă, îşi savurau fericirea cît mai pe îndelete, nu mai găseau calea întoarsă şi-a fost nevoie să li se-arate oracolul divin în somnul lor treaz.
Suflete, prosternează-te la picioarele Dumnezeului Copil. După ce te-ai cuminecat, înfăţişează-i cele trei facultăţi ale tale; tămîia în contempări, aurul în simţiri şi smirna în aducerile-aminte ale durerilor sale; oferă-i o credinţă vie, o nădejde însufleţită şi o dragoste înflăcărată; deşartă-n faţa lui tămîia ascultării, aurul sărăciei şi smirna castităţii; adu-i rugăciunea pentru Dumnezeu, pomana pentru aproapele şi canonirea pentru tine.

PUNCTUL 4

Magii se arată mărinimoşi în fapte, dar nu mai puţin în mulţumiri şi laude către Domnul. S-au purtat în totul ca nişte regi, în ale căror inimi nu au ce căuta micimile; pe cît vor fi amuţit cînd să-l informeze pe Irod, pe-atît de buni vorbitori se vor fi arătat ca să-l binecuvînteze pe Domnul; vor fi preamărit în ţările lor minunile Regelui găsit şi nu-ncape îndoială că buzele ce îi pecetluiseră tălpile gingaşe nu se vor fi închis cînd va fi fost vorba de slăviri recunoscătoare.
O, tu, care te-ai cuminecat! poartă-te ca un rege, nu ca un mojic necioplit, arată-te înţelept în mulţumire, deloc prost în uitare; înapoiază fericirile sub formă de laude; reaminteşte şi zăboveşte asupra hranei Cerului în somnul contemplaţiei; întoarce-te pe alt drum la o viaţă nouă, încărcat de virtuţi, în schimbul darurilor tale; întoarce-te în Răsăritul evlaviei, nu în Apusul nepioşeniei.

MEDITAŢIA 28 *Compaiind măreţia Domnului cu josnicia ta*

PUNCTUL 1

W, Dumnezeule mare şi Doamne al meu! Duhul meu se sfîrşeşte cînd văd că Tu, un Dumnezeu infinit, încununat de desăvîrşiri infinite, binevoieşti să intri-n pieptul unei furnicuţe atît de josnice ca mine; Tu, imens, că nu încapi nici în ceruri, nici pe pămînt, te miceşti în sinul unui vierme vrednic de dispreţ; Tu, atotputernic, putînd să creezi alte lumi infinite, pline de alte creaturi atotdesăvîrşite, vrei să te introduci în puţinătatea unei creaturi josnice ca mine, ce nu poate nimic şi nu valorează nimic; Tu, înţelepciune infinită, care ştii şi înţelegi totul, trecutul, prezentul şi viitorul, şi tot ce e cu putinţă, te supui astfel unuia care este ignoranţa însăşi; Tu, etern, nelipsit, care ai fost înaintea veacurilor, şi eşti, şi vei fi pururea, vii la mine, care dispar într-o clipită; Tu, Doamne nesfîrşit de sfînt şi de bun, vrei să locuieşti în pieptul unui păcătos atît de

nevrednic; Tu, suprema măreţie; eu, josnicia însăşi; Tu, totul; eu, nimica. Dacă şi coloanele cerului tremură în faţa prezenţei tale divine, cum să nu se zguduie pereţii inimii mele? Ajută, Doamne, josniciei mele, întăreşte puţinătatea mea, ca să nu se sfîrşească atunci cînd te primeşte.

PUNCTUL 2

Domnul meu şi Dumnezeul meu! Dacă Ioan Botezătorul nu se socotea vrednic să-ţi dezlege cureaua de la sanda, cum să ajung eu, nu doar la legătură, ci să te ating pe tot, să te mănînc şi să te pun înlăuntrul pieptului meu? Ce-ar zice oare Ioan Botezătorul dacă ar trebui să se cuminece, dacă ar trebui să te primească, Doamne, şi să te pună înlăuntrul pieptului său? Dacă Ioan Botezătorul, închinat Domnului încă din pîhtecele maicii lui, blagoslovit întru har, crescut în asprimea unei pustii, luceafăr al soarelui, înaintemergător al tău, nu se socoteşte vrednic să-ţi atingă cureaua sandalei, atunci eu, născut şi crescut doar în păcat; eu, plin de vini şi ticăloşii; eu, un păcătos atît de mare, cum oare să izbutesc a te

primi, cum să te pun în gura mea şi să te-aşez în măruntaiele mele? Dacă Ioan, după atîta penitenţă, fără vini, şi se sfieşte, ce voi face oare eu cu atîtea vini, fără penitenţă? Aud însă că-mi spune chiar Botezătorul: „Iată-l pe Mieluşelul Domnului, apropie-te de el, căci dacă măreţia lui e nemărginită, la fel îi este şi milostenia; dacă e un Dumnezeu imens, este şi un Mieluşel blînd; dacă tu eşti plin de păcate, El e cel care ţi le înlătură." Curăţă-mă, aşadar, Doamne, încă şi încă; creşte-n mine o inimă curată; reînnoieşte-mi un cuget drept în rărunchi, ca să te pot găzdui în ei.

PUNCTUL 3

„Cine eşti Tu, Doamne, şi eu cine-s?", zicea Sfîntul Francisc cel umil. Aidoma repeta-voi eu de multe ori. Dacă sfîntul patriarh Avraam se sfia cînd a trebuit să-ţi vorbească şi spunea că e pulbere şi cenuşă, cum să mă apropii eu ca nu doar să şed înaintea Ta, ci să mi te pun în piept? Dacă serafimii de la tronul tău, învăpăiaţi de iubire, îşi acoperă faţa cu aripile, ruşinaţi parcă de căutătura ta suverană, cum oare să cutez eu, atît de rece şi de temător *în* slujba ta, s-ajung a-mi pune gura în coasta ta, a-mi lipi

buzele de rănile tale, a te primi înlăuntrul pieptului meu? Cum e oare cu putinţă, voi striga eu cu Solomon, să-mi închipui că Dumnezeu însuşi, în chip real şi cu adevărat, va să locuiască înlăuntrul meu? Căci dacă cerurile cerurilor nu te pot, Doamne, cuprinde, cu atît mai puţin lăcaşul acesta sărman unde binevoieşti astăzi să tragi. Ia aminte însă, Doamne, la rugăciunile şi nu la prihanele mele; umilinţa să-mi răscumpere josnicia şi însăşi cunoştinţa ei să-i fie şi dezvinovăţire.

PUNCTUL 4

O. Domnul meu şi Dumnezeul meu! Şi oare unde eram eu cînd stelele dimineţii te slăveau? Dacă luceafărul tău Ioan te-a venerat de faţă cu tine şi te-a proslăvit în lipsă pentru atîtea hatîruri primite, oare ce voi spune eu pentru milostiviri atît de necurmate? Să cînt aş vrea azi o cîntare nouă, căci ai făcut cu mine o minune a minunilor; şi dacă Tu ai făcut însemnare despre ele în Sacramentul acesta Preadumnezeiesc, eu voi face însemnare de laude veşnice. O, dacă un serafim de-al tău ar veni în zbor ca să-mi cureţe buzele, întîi ca să te primesc şi-apoi ca să te slăvesc, cînta-voi veşnic nesfîrşitele-ţi milostiviri! Şi chiar dacă recunosc că sînt ticălos şi josnic, n-aş vrea să fiu grosolan, ci, pe cît te-am strîmtorat, Doamne, primindu-te, pe-atîta aş vrea să te măresc slăvindu-te; rosti-voi mulţumiri fără-ncetare aceluia ce mă încununează cu milostenii.

MEDITAŢIA 29 *Despre Cina cea Mare, aplicată Sfintei Comuniuni*[55]

PUNCTUL 1

le vei gîndi cum acestui mare Domn măreţia îi reliefează bunătatea, cum în El se iau la întrecere binele infinit cu multul distributiv şi atitudinea de părinte cu cea de rege puternic; nu-şi rezervă avuţiile nesfîrşite ca să se bucure de ele de unul singur, ci

[55]Cf.Luca,22,7-18.

le oferă tuturora, ajungînd să te îmbie cu comorile şi să te roage cu fericirile. îşi trimite slugile, pe cît de sîrguincioase, pe-atît de aripate, să-i caute pe oaspeţii lenevoşi; aceştia însă, bădărani, căci pămînteni, dispreţuiesc reputaţia şi ratează folosul; se scuză că sînt proşti, nu doar nenorocoşi, şi, deprinşi cu mîncărurile josnice din Egiptul lor, refuză delicatesele Cerului; pe unii îi opresc fiarele de aur ale lăcomiei de bani; pe alţii jartiera senzualităţii; pe mulţi ambiţioşi îi descurajează reputaţia, şi anume poftele lumeşti, aşa îneît totul e pregătit, dar oaspeţii lipsesc. Să nu-ţi vină a crede! Dar este ospăţul Cerului, şi ei sînt foarte legaţi de lume, şi pe cît de curtenitor se vădeşte Domnul, pe-atît de bădărani se-arată ei.

Aminteşte-ţi, suflete, de cîte ori ai comis grosolănii şi mai mari, de vreme ce, invitat la masa lui de către Regele Cerului, dar bădăran fiind, ai respins fericirea şi, în loc de a te pregăti ca să te cumineci, te-ai lăsat pradă unei nepioşenii fără rost, unei distracţii deşarte. Scoate de-aici o îndreptare bine recunoscută şi o dorinţă reală de-a merge cît mai des la banchetul acesta somptuos.

PUNCTUL 2

Văzînd Domnul că oaspeţii, oameni de mult prea rău gust, nu se îndeamnă să vină şi că, poftiţi insistent spre binele lor, şi-l dispreţuiesc, nu-şi pierde răbdarea cu ceilalţi şi nici nu caută să-şi retragă binefacerile, ci mai curînd, cu şi mai vie dorinţă de-a le împărtăşi, dă noi ordine şi porunceşte slujitorilor să iasă pe străzi şi-n pieţe şi să-i convoace pe toţi săracii, de vreme ce bogaţii întorc spatele; să vină flămînzii, căci pentru ei este cina cea mare; fie cea mai mare pedeapsă a celor legaţi de lume să n-o guste şi chiar să n-o vadă. Dau fuga aceştia, pe cît de prompţi, pe-atît de nevoiaşi; vin şchiopii sîrguincioşi, orbii în trasul la ţintă, intră cu smerenie şi sînt primiţi cu fast, se umplu mesele de săraci cu duhul, dispreţuiţi pe lume, preţuiţi în Cer, căci lor le este dat a împăraţi cu Dumnezeu.

Cugetă tu, cel mai sărac dintre toţi, şchiopătînd mereu întru virtute, ciung întru facerea de bine, şi comportă-te ca şi cum te-ai întîlni cu îngerii; intră nepoftit în Cer, nu aştepta să fii căutat, du-te smerit şi fi-vei bine primit; ia seama că foamea e un mare avantaj pentru atîta mîncare.

PUNCTUL 3
Cu ce poftă se vor fi aşezat cerşetorii la masa cea îmbelşugată! Săracii mănîncă bucatele suveranilor. Cum îşi vor mai fi lins degetele după ele, fără saţul îmbuibaţilor, fără riscul de a li se apleca! Nu pierd nici locul, nici timpul, nu se lasă furaţi de alte ocupaţii, fiindcă ştiu că e cină şi nu se pot duce altundeva; nu refuză nimic, întrucît nu le-o îngăduie nici apetitul, nici apetisantele bucate; le cade foarte bine tot ce le place atît de mult şi rămîn foarte mulţumiţi cei ce pînă azi nu au mîncat nimica substanţial.
Imaginează-te pe tine, cel mai sărman dintre toţi, vino flă-mînd la această Masă Sacramentală, şi o să mănînci cu plăcere, căci, oricît ar fi fost de mare cina aceea, n-a fost altceva decît o umbră a cinei tale; linge-ţi degetele ca un cerşetor şi desfă-tează-te în tihnă cu mîncarea asta delicioasă; mănînc-o cu credinţă, rumeg-o meditînd, ia aminte la ce mănînci şi vei constata că-n viaţa ta n-ai pus în gură pînă azi ceva la fel de gustos şi de substanţial.
PUNCTUL 4
Cît de mulţumiţi, cît de îndestulaţi vor fi rămas toţi aceştia, nemaifiind săraci, ci oaspeţi bogaţi, căci te îmbogăţeşte cine-ţi umple farfuria! Acum recunoştinţa va fi egalat înfometarea! Ce de mulţumiri vor fi înălţat către Domnul banchetului cei ce pînă atunci nu se mai pomeniseră sătui cîndva! Ce de felicitări îşi vor mai fi adresat între ei pentru asemenea noroc, văzînd nenorocul altora! Şi cum îşi vor mai fi mărturisit recunoştinţa pentru el şi-1 vor fi proslăvit!
Suflete, recunoaşte-ţi fericirea, înalţă-ţi glasul împreună cu recunoscătoarea Regină a Cerurilor, preamărindu-1 pe Domnul şi zicînd: Pe flămînzi i-a covîrşit de avuţii şi pe bogaţii cei posaci i-a lăsat goi. Arată-te pe-atît de recunoscător pe cît de onorat ai fost; cere-le îngerilor să-ţi împrumute limbile lor, nu pentru încîntare, ci pentru cîntare de mulţumire. Scoate de-aici mersul la cuminecare, precum un sărman flămînd, la Cina cea Mare.

MEDITAŢIA 30
Ca să-1 primeşti pe Domnul ca. pe o comoară ascunsă în Sacrament[56]
PUNCTUL 1
vjuideşte-te la împrejurarea cînd un bogătaş află de existenţa vreunei mari comori ascunse, cît de lesne îi dă crezare, cu ce sîrguinţă se zbate să o dobîndească! Nu mai are somn cine nu visează decît să se îmbogăţească, nu mănîncă şi nu bea, hidropic doar de aur; prima sîrguinţă îi este să cumpere ţarina unde ştie că se află ea, ca să-i fie mai în siguranţă; se apucă el însuşi să sape după ea, fiindcă n-are încredere în nimeni; speranţa de-a o găsi îi dezminte oboseala, şi cine plesneşte de lăcomie nu simte că plesneşte de oboseală; creşte înverşunarea pe măsură ce se apropie de ea şi inima lacomă însufleţeşte braţele ostenite.
Suflete, astăzi credinţa te-a înştiinţat despre acea comoară pe cît de mare, pe-atît de nesfîrşită, ascunsă-ntr-un ogor de pîine, atît de preţioasă, încît închide-n sine toată bogăţia cerului; sărac eşti, şi te vei îmbogăţi; dacă o vei găsi, bucură-te de această milostenie şi vei scăpa chiar azi de mizerie; aici, în Ostia aceasta, ai toate comorile veşnice. Cum de nu le cauţi, sîrguitor? Cum de nu te bucuri de ele, fericit? Comoara ţi-e întru totul la îndemînă; bucură-te de ea cu mîinile pline, vino la Sfînta Comuniune cu rîvna unui zgîrcit la o comoară.
-
PUNCTUL 2
Pavel a numit băligar bogăţiile lumii acesteia, şi cu drept cuvînt, de vreme ce din ele se-alege doar gunoi, sînt supuse putrezirii şi-i lasă cu buzele umflate pe admiratorii lor cei proşti; sînt spurcate şi întinează inima cu vicii; ar fi nebunie, şi încă mare, să-ţi umpli sînul de gunoaie în loc de giuvaieruri scumpe; să te umpli de staur, în loc de aur. Asta fac fiii veacului acestuia, bastarzi ai celui veşnic: dispreţuiesc comoara Altarului şi preţuiesc groapa de necuraţii a lumii.
[36] Cf. Matei, 13,44 şi urm.

Nu fi şi atît de lipsit de judecată, chiar dacă prostul gust îţi e atît de mare, încît să pierzi o comoară în fiecare comuniune pentru un interes josnic, o desfătare necurată, o trîndăvie prostească; vino lacom şi te vei întoarce fericit.
PUNCTUL 3

Ce mulţumit se simte cel care a găsit comoara ascunsă, şi încă mai mult dacă a fost mînat mai întîi de lăcomie şi de sărăcie! Cu ce rîvnă o descoperă şi cu ce plăcere o savurează! O are sub ochi şi nu crede şi, necrezîndu-şi ochilor, vrea să se convingă cu mîinile; şi ce e de mirare, dacă toate simţurile şi facultăţile îi sînt concentrate asupra acestui scop. fără a se risipi în alte lucruri, pentru ca nimica să nu se piardă? Ce nu face ca să-şi umple sînul. lărgindu-şi-1 chiar, ca să-ncapă cît mai mult? încărcătura îi e alinare, iar povară e doar că nu atîrnă şi mai greu; se şi întoarce de acasă la ogor, fără o clipă zăbavă, cît mai are de cărat; îşi goleşte sînul şi umple lăzile şi se întoarce cu sîrguinţă să mai ducă; se duce şi se-ntoarce, se uită iar şi iar, caută şi unde a mai căutat, căci numai aşa strîngi comori, şi încă pentru toată viaţa.

Suflete, tu, care ai găsit cea mai bogată comoară, pe cît de ascunsă, pe-atît de împărtăşită, în ogorul Altarului, cu cîtă iubire trebuia să vii ca s-o iei în stăpînire, cu cîtă atenţie s-o dezgropi, cu cît nesaţ s-o culegi, cu cîtă plăcere s-o savurezi! Dar, vai, nu cunoşti averea pe care-o ai, nu ştii cît valorează şi ce înseamnă ea pentru tine. Refă drumurile în dese şi cucernice comuniuni şi te vei îmbogăţi; leapădă odată nepioşenia, vrăjmaşă a bogăţiei; ia seama că strîngi comori pentru tine, ca să-ţi petreci viaţa, şi încă şi pe cea veşnică, în fericire şi odihnă.

PUNCTUL 4

Cu ce mulţumire îşi recunoaşte fericirea găsitorul comorii! Fiecare zi îi împrospătează amintirea norocului său, bucuria dintîi rămî-nîndu-i nespus de prezentă; preţuieşte toată viaţa clipa aceea în care a ieşit din mizerie şi închină veşniciei ziua cea fericită, mareînd-o cu o piatră albă şi chiar scumpă. Ce recunoscător îi rămîne celui ce i-a dat vestea! Şi cu toate că nu admite părtaş la bogăţii, îi aduce mulţumiri, îşi povesteşte o dată şi de multe ori şansa confidenţilor săi, jubilînd împreună cu ei pentru asemenea noroc.

MEDITAŢIA 31

431

O, suflete, cum ţi-ai mai preţui fericirea dacă ţi-ai cunoaşte-o! Dacă ai izbuti să înţelegi infinita valoare a acestei mane ascunse, căci mană e pentru gust şi piatră imaculată[57] în norocul tău, ce mulţumiri i-ai aduce Domnului! Reînviază-i amintirea în toată clipa şi frecventeaz-o în fiecare zi; ia aminte că este o comoară nesfîrşită, ce nu se va epuiza nicicînd, ci, dimpotrivă, zilnic o vei găsi întreagă, mereu aceeaşi. Arată-te recunoscător Domnului, care a păstrat-o pentru tine; ia seama să nu o pierzi din ingratitudine şi nici să n-o ratezi din necunoaştere; trăieşte-ţi din ea toată viaţa, ceea ce înseamnă să trăieşti întru Domnul în vecii vecilor. Amin.

MEDITAŢIA 31

Ca să ajungi la comuniune cu evlavia celor doi orbi pe care i-a luminat Domnul[5]

PUNCTUL 1

Vugetă cum orbul cel preaevlavios din Ierihon se înarmează
cu văzul credinţei, ca să şi-1 dobîndească pe cel trupesc. Pleacă în căutarea Mîntuitorului, fără ca teama de obstacole să-1 descurajeze sau să-1 paralizeze lenea cu scuze de neputinţe: vede că nu vede şi vede cît îi e de folos să vadă, şi pleacă astfel de acasă, părăsindu-se pe sine însuşi; în primul rînd, nu-i lipseşte limba ca să strige, chiar dacă-i lipsesc ochii ca să vadă, iar cine are limbă ca să-şi mărturisească relele va ajunge şi la îndreptarea lor; împreunează atotputernicia şi milostivirea lui Isus şi astfel îl numeşte, îndatorîndu-1 printr-un nume atît de salvator: „Isuse, zice el, fiu al lui David cel bînd, nu fi tu mai puţin milostiv. Isuse, fiul lui David, căruia i s-a făgăduit Mîntuitorul, dă-mi sănătatea,

[57] *piatră imaculată:* în text, „piedra candida", adică „piatră albă"; zilele sau evenimentele faste se însemnau în Antichitate cu cîte o piatră albă, după cum reiese şi din paragraful anterior („mareînd-o cu o piatră albă").

[58] Cf. *Matei, 9,* 27-31 (vindecarea celor doi orbi); 20, 29-34 (cei doi orbi de laieşirea din Ierihon); *Marcu,* 8, 22-25 (orbul din Betsaida); şi *Ioan,* 9,1-7 (vindecarea orbului din naştere). Graciân amalgamează cîteva pasaje evanghelice despre vindecarea unor orbi, sintetiându-le în figura unui „orb din Ierihon".

432

CUMINECĂTORUL

miluieşte-mă, Doamne, pe mine. Tu, şi pe mine! Tu, un Infinit, pe mine, o musculiţă josnică; Tu eşti Creatorul meu, Tu trebuie să-mi fii şi lecuitorul. Tu mi-ai dat cel mai mult, şi anume fiinţa, dă-mi ce-i mai puţin, şi anume vederea; nu fi pentru mine Dumnezeu ascuns, de vreme ce-n Iudeea eşti atît de cunoscut." Astfel îşi zoreşte înfăptuirea leacului, cu strigări de rugăciune.

închipuieşte-te pe tine orb de patimile tale, fără a putea vedea ce-ţi este de cel mai mare folos, fără a-1 cunoaşte pe Domnul şi Dumnezeul tău; mare e orbirea neştiinţei tale, şi mai mare cea a greşelilor tale. fiindcă uită-te, orbule, îl ai astăi aici pe însuşi Isus şi Mîntuitorul, dacă nu în Ierihon, la Altar: strigă dacă vrei să vezi acum, dacă doreşti sănătate, ca să obţii o îmbucătură atît de mare; cine are limbă ca să ceară iertare va ajunge în Cer; dă fuga îndrumat de credinţă; nu-1 mai striga fiul lui David. ci „Isuse, fiul Măriei", căci e mai bine, „milostiveşte-te de mine".

PUNCTUL 2

Mîntuitorul se apropia de orb; mare fericire să nu fii departe de Domnul! îl pierdea din vedere cu ochii trupului, îl recîştiga cu cei ai sufletului; se foloseşte de glas, dacă de văz nu poate şi. întărindu-şi-1 cu suflări de evlavie, izbucneşte în strigăte de speranţă: ..Isuse — zice — ceea ce înseamnă a spune izvor de mîntu-ire şi viaţă —,

păstrează şi pentru mine o picătură, şi dacă Tu, Doamne, nu mă lecuieşti, cine altul ar putea-o face? N-am să fiu atît de nemernic, încît să mă încred într-un om; creaturile nu dau vederea, ci mai degrabă ţi-o răpesc." Unii şi alţii îl certau, supăraţi de strigătele lui, neîncercaţi de nenorocirea lui; îi spuneau să tacă, ci Isus îl asculta, şi el scotea strigăte şi mai mari: „Doamne, fie-ţi milă de nenorocirea mea! Dacă eu pe Tine nu Te văd, Tu sigur mă vezi pe mine." „Ce vrei?", îl întreabă Cristos, ca să-i cunoască şi mai bine păsul şi leacul. Şi el răspunde: „Ce pot vrea oare altceva decît să te văd, căci în Tine vedea-voi totul, Doamne, şi pe toate ale mele?"
Ascultă, suflete, căci cu tine vorbeşte însuşi Domnul şi-ţi spune: „Ce vrei? Ce cauţi? Cere milostiviri aceluia care te poftește la Trupul şi Sîngele său, căci ce oare nu-ţi va da cine ţi se dă tot? Eu îţi sînt ţinta, aţinteşte-ţi ochii la mine; eu îţi sînt centrul, odihneşte-te în mine. Ce vrei?", întreabă Domnul. Tu răspunde-i: „Ce altceva pot vrea eu dacă nu pe Tine, să Te văd şi să mă bucur de

Tine, să primesc şi să Te primesc: să-mi închid ochii pentru deşertăciune, să mi-i deschid pentru ţintă." Ce vrei? Adică: Ştii ce înseamnă a te cumineca? *Scitis, quid fecerim vobis!*[59]

PUNCTUL 3

Nu mai puţin milostiv s-a arătat Domnul cu celălalt orb, din naştere, dar mai misterios, deoarece, deşi l-ar fi putut vindeca doar prin cuvîntul său, a luat tină şi i-a pus-o pe ochi, făcînd colir din ceva ce părea piedică; a luat pămînt şi 1-a frămîntat cu scuipatul său, prefăcîndu-1 astfel într-un grunz de Cer, şi ceea ce fusese stricăciune a devenit leac; a voit ca din pulberea umilinţei să iasă tina pentru vindecarea lui; i-a deschis ochii tocmai cînd părea că i-i astupase: în felul acesta, iar apoi spălîndu-se, a dobîndit o vedere atît de bună, încît a putut vedea orice şi-ar fi putut dori.
Cumpăneşte acum superioritatea hatîrului făcut ţie, deoarece nu-ţi aplică pămîntul frămîntat cu scuipatul său, ci chiar trupul său frămîntat cu sînge şi plin de dumnezeirea sa; pune-ţi-1 nu doar pe ochi, ci în pieptul tău, pune-ţi-1 pe ochii sufletului, cu cunoştinţă şi iubire; recunoaşte că, spre a-ţi da ţie vederea, îţi dă chiar ochii lui; priveşte acuma cu cei ai lui Cristos, vorbeşte cu limba lui, umblă cu picioarele lui, trăieşte cu viaţa lui, zicînd cu Sfîntul Pavel: „Trăiesc, dar nu eu numai, fiindcă trăieşte Cristos în mine." învaţă de aici că dacă scuipatul Domnului lucrează în chip atît de eficace, încît dă vederea unui orb, ce nu se va petrece în cel ce se împărtăşeşte cu carnea şi sîngele Domnului, unite cu dumnezeirea lui?

PUNCTUL 4

Atîta bucurie a simţit orbul de pe urma vederii, încît sărea în sus de plăcere, alergînd către cununa cea veşnică. S-a întors apoi la Domnul, recunoscător pentru dobîndirea vederii, văzîndu-1, căci nu e de văzut altcineva, spre a-şi folosi limba întru proslăvirea lui. îl mărturisea ca pe Domnul şi Dumnezeul său, în ciuda celor orbi de pizmă; se smereşte cu pieptul la pământ că să-1 proslăvească pe Izbăvitorul său; îşi pune genunchii pe pământul
[59] *Scitis...* voWs? Aproximativ: „Ştiţi ce puteam să vă fac?

ce-i fusese pus pe ochi; îl adoră pe Cristos şi-1 laudă pe Vindecătorul său; ori de cîte ori îşi va fi deschis ochii ca să vadă, îşi va fi deschis şi gura ca să mulţumească pentru hatîr.
O, cu cît mai mult temei trebuie să mulţumeşti tu, suflete al meu, Domnului pentru o milostenie atît de dumnezeiască; aţinteşte-ţi de-a pururea privirea întru Domnul, ca să-ţi slobozeşti picioarele din legăturile Satanei şi, de vreme ce ai ochii credinţei ca să-1 vezi şi să-1 cunoşti pe Dumnezeul şi Domnul tău în această Ostie, străduieşte-te să dai strigări ca să-1 prăznuieşti şi să-1 proslăveşti în toţi vecii. Amin.

MEDITAŢIA 32 *Ca să-1 primeşti pe Domnul aşa cum a fost găzduit în casa lui Zaharia*[60]

PUNCTUL 1

Vei medita azi la smerenia Măriei, la evlavia Elisabetei, la uluiala lui Zaharia, la bucuria lui Ioan şi la milosteniile Pruncului Dumnezeu. Gîndeşte cît de nepregătită îşi va fi socotit casa Sfînta Elisabeta ca să-i primească pe Regii Cerului care-i intrau în ea. Zaharia, neîncrezător în fericiri şi mut la aplauze; pruncul Ioan puţin ar fi fost închis în lăcaşul sacru matern, dacă n-ar fi fost mai mult în temniţa păcatului; Elisabeta, de bătrîneţe, nefolositoare, iar din pricina sarcinii, incapabilă de buna primire cuvenită; văzînd acestea, se bizuie pe umilinţă şi, apelînd la soluţia sfielii, care e, singură, cea mai de seamă pregătire pentru oaspeţi atît de mari, înlocuieşte cu smeriri lipsa de pregătiri.
Cumpăneşte tu, care trebuie să te cumineci, că astăzi vine să-ţi viziteze casa Regele şi Domnul însuşi; dacă atunci şezînd în caleaşca virginală, aici într-o Ostie; dacă acolo sub perdelele curăţiei, aici printre accidente ale pîinii; ia seama cît de nepregătit te afli, cît de lipsit de virtuţile cu care Domnul acesta doreşte să fie ospeţit cum se cuvine şi, dacă recurgi la soluţia umilinţei, înfricoşează-te cînd vezi că Domnul care ocupă Cerurile vrea să

[w]Cf. Luca, 1,39-56.

MEDITAŢIA 32
435
afle găzduire în pieptul tău; sfieşte-te cu mai multă îndreptăţire decît Sfînta Elisabeta şi vei înlocui prin umilinţă ceea ce-ţi lipseşte ca evlavie.

PUNCTUL 2

„De unde mie aceasta — zice Sfînta Elisabeta, deşi era verişoară şi sfînta era —, Maica Domnului meu să vină la mine? Cînd am meritat eu atîta fericire? Eu mai puţin decît roabă, ea Regina Cerurilor." N-a spus că însuşi Domnul şi Dumnezeul, pentru că aşa ceva ar fi fost mai presus de cuvinte; dacă se fîstîceşte însă de maică, ce s-ar fi întîmplat cu infinitul, veşnicul, imensul şi atotputernicul Fiu? Acest argument de la inferior la superior ajunge ca sâ-1 convingă şi pe un serafim, darmite pe o furnică. Mare vorbă cea a Sfintei Elisabeta. Adevărata pildă pentru toţi cei ce se cuminecă. „De unde mie aceasta?"

Cu astfel de cuvinte trebuie şi tu să începi, suflete al meu. cînd ai a-1 găzdui pe un Domn atît de înalt; repetă-le de multe ori. „De unde mie aceasta, mie, un vierme josnic, un păcătos nenorocit, unul care merită noi iaduri; mie, plin de păcate, ingrat şi ticălos, nerecunoscător; mie, o furnicuţă a pămîntului; mie. pulbere şi cenuşă; mie, un nimic şi chiar mai puţin de-atîta? Şi să vină Dumnezeu însuşi? Domnul acela infinit, imens şi veşnic? Şi nu numai la mine acasă, ci în pieptul meu? Să intre el, nu doar pe uşa mea, ci şi printre buzele mele? Să pătrundă nu doar în iatacul cel mai ascuns, ci chiar în inima mea? Cum de nu mă fîstîcesc, cum de nu-mi pierd cunoştinţa? Fără doar şi poate că sînt nesimţitor.

PUNCTUL 3

Ia aminte ce bună primire îi face Sfînta Elisabeta oaspetei sale Măria şi ce atent e Pruncul Ioan cu Pruncul Dumnezeu, căci în casa asta totul este pe măsură, nimica nu e fără rost într-însa. Văzîndu-se slobod de vină, Ioan saltă ca să se apropie de Domnul, ca şi cum ar spune: O, vino Tu la mine, Domnul meu şi Dumnezeul meu! O, fă să mă pot apropia de Tine! O, cum l-ar îmbrăţişa şi l-ar strînge şi s-ar uni cu dînsul, dacă ar putea! Voinţa s-a văzut limpede cînd Sfînta Elisabeta a auzit glasul preaneprihănitei Mieluţe; Ioan îl recunoaşte pe Mieluşelul Dom-
436
CUMINECĂTORUL

nului, care înlătură păcatele lumii; a săltat de plăcere, căci nu e bucurie mai mare decît ieşirea din păcat.

Cumpăneşte tu, care l-ai primit pe Domnul: dacă Ioan nu-şi mai încape în sine de bucurie în măruntaiele materne, cînd vede că în casa lui încape Dumnezeul cel Infinit, tu, care l-ai găzduit astăzi chiar înlăuntrul pieptului tău, ce salturi de satisfacţie ar trebui să faci pe drumul virtuţii, de să ajungi pînă la viaţa cea veşnică! Dacă Ioan se entuziasmează atîta pentru că-1 simte atît de aproape pe el, tu, care-1 ai chiar înlăuntrul tău, cît ar trebui să te mîngîi! Dar vai, tu nu simţi şi nu cunoşti! Acolo, Domnul a rămas în pîntecele Preasfintei Maicii sale, iar aici trece într-al tău; Ioan nu s-a putut apropia numaidecît de Domnul, oricît de mari sforţări a făcut, iar tu te apropii atît de mult, încît te uneşti sacramental cu el. Sfîntul Ioan a dorit să ajungă a-şi lipi buzele de picioarele Domnului, a cărui sanda n-a cutezat mai apoi, deşi mai sfînt, nici s-o dezlege, iar tu îl primeşti pe buzele tale, îl pui în gură, îl înghiţi şi-1 mănînci; străduieşte-te să trăieşti din El, cu El şi pentru El.

PUNCTUL 4

Toţi au rămas bucuroşi şi toţi recunoscători. Elisabeta, pe măsura umilinţei sale, a recunoscut hatîrul; a fost plină de Duhul Sfînt în mulţumiri şi-n strigări, primind şi mulţumind; pruncul Ioan nu şi-a ascuns bucuria cînd s-a făcut într-atîta simţită, şi chiar dacă nu poate cu strigăte, prin salturi şi-o face cunoscută; era glas al Domnului şi s-a ostenit întru laudele-i divine. A cîntat Maica Fecioară, preamărind pe Domnul, lucrător de milostenii şi minuni.

Suflete, nu amuţi tocmai tu printre atîtea glasuri de laudă; fii glas de slăvire cu Ioan, nu tăcere mută cu Zaharia; deschide-ţi gura întru mulţumire, de vreme ce-ai deschis-o pentru mîncare; nu-i fie pieptul pădureţ, prin însingurare, ci de curtean al Cerului prin recunoştinţă; înalţă glasul cu Elisabeta, saltă cu Ioan şi preamăreşte-1 cu Măria P;asfînta.

MEDITAŢIA 33

MEDITAŢIA 33
Despre felul în care Pruncul Dumnezeu nu a găsit loc de găzduire în Betleem, cu aplicaţie la Comuniune[61]

PUNCTUL 1

Vugetă cît de rău porniţi erau cetăţenii Betleemului, de vreme ce nu i-au găzduit în casele lor pe-aceia ce-ar fi meritat-o chiar în rărunchii lor; Puseseră stăpînire pe ei trufia şi lăcomia, şi astfel nu le rămăsese loc pentru oaspeţi atît de săraci şi de umili; nu le oferă nici măcar un ungher celor cărora le-ar fi fost datori cu inimile lor. Orbiţi de interes, rudele nu văd binele ce le intră pe uşi, iar cei care nu-l recunosc pe Dumnezeu în sărac nu-l recunosc nici pe Dumnezeu devenit sărac.

Ia aminte, suflete, că astăzi va veni să bată la uşa casei tale Domnul însuşi; dacă acolo închis în caleaşca virginală, aici acoperit într-o Ostie; goleşte-ţi inima de tot ce este lume ca să faci loc Cerului tot: căci un Empireu se cuvenea să fie sînul unde avea să tragă Pruncul acesta uriaş; caută să-l împodobeşti cu smerenie şi sărăcie, că acestea sînt sculele ce-i plac mult marelui Oaspete pe care-l aştepţi.

PUNCTUL 2

Pelerinii cerului umblă-n căutarea unui colţ de lume unde să tragă în gazdă, şi nu-l găsesc; nimeni nu-i recunoaşte, de nerecunoscători ce sînt; nu catadicsesc nici măcar să-i privească sau să-i asculte. Iată că acela ce nu încape-n Ceruri nu găseşte o încăpere în lume, iar pe viermele josnic ce nu are nici o încăpere în Cer nu-l încape lumea toată; Fecioara va fi colindat din poartă-n poartă, şi pe toate le găsea închise, pe cînd cele ale Cerului erau larg deschise; de la casa unei rude trecea la casa unui cunoscut; toţi făceau pe miraţii, întrebînd-o cine este. Fecioara va fi răspuns că-i o sărmană pelerină, soţia unui sărman dulgher, şi, auzind

« Cf. *Luca, 2, IS.*

CUMINECĂTORUL

de-atîta sărăcie, toţi le trînteau uşa-n nas. Nu vorbi aşa Doamnă, că lumea nu pricepe limba aceasta: spune că eşti Prinţesa Pămîn-tului, Regina Cerului, împărăteasa întregii creaţii.

Dar vai, titlurile acestea glorioase rămîn pentru uşa ta, o, suflete al meu! Ia aminte că astăzi soseşte-n faţa ei Doamna şi-ţi cere să o primeşti, să-i dai un loc unde să-l nască pe Pruncul Dumnezeu; ia seama ce-i răspunzi. De cîte ori nu i-ai refuzat intrarea cu mai mare grosolănie decît aceştia! Aşadar, însufleţeşte-o cu mai multă credinţă şi cugetă că însuşi Pruncul Dumnezeu, care acolo căuta un loc unde să se nască, aici caută pe cineva care să-l primească; acolo între văluri virginale, aici între dalbe accidente; bate la porţile inimii, şi nimeni nu-i răspunde; cel iubit de Tatăl cel Veşnic, cel dorit de îngeri nu găseşte pe nimeni care să-l iubească. Ei, suflete al meu, scoală-te din patul nepioşeniei tale, al înclinaţiilor lumeşti, gata, nu mai lenevi, căci altfel va trece mai departe către alt adăpost mai norocos!

PUNCTUL 3

Cuvîntul întrupat nu avea unde să se nască; nu-l doare atîta că e surghiunit de unde trebuie să-i fie patria, cît că nu e primit acolo unde e Casa Pîinii. O, cum l-ar mai primi îngerii în mijlocul cetelor lor înaripate! Cum l-ar mai adăposti soarele şi i-ar oferi propriul său centru drept crivat! Cum s-ar mai muta Empireul pe pămînt ca să-i slujească drept palat! Dar nici unui nu i se-ngăduie asemenea fericire, o păstrează doar pentru tine. O, tu, cel ce vii să te cumineci, oferă-i Pruncului împărtăşit pieptul tău drept adăpost, măruntaiele tale să ţi se sfîşie şi drept scutece să-i slujească băierile inimii tale! în cele din urmă, osteniţi şi ofensaţi, s-au retras într-un staul, din care Domnul şi-a făcut centru, pe temeiul sărăciei şi umilinţei lui; acolo animalele îl primesc cu smerenie pe cel respins de oameni cu sălbăticie; Maica sa l-a aşezat într-o iesle, luîndu-l din cînd în cînd în poale; se odihneşte în paie cel mai bun grăunte, poftindu-i pe toţi în Casa Pîinii, pentru ca toţi să-l mănînce.

Suflete, nu fi mai nesimţitor decît vitele; boul îl recunoaşte pe Regele său; nu-l îndepărta tocmai tu pe Stăpînul tău; priveşte-l cu credinţă vie şi vei constata că acelaşi, în chip real şi cu adevărat, care stătea acolo în iesle, e aici în Altar; acolo, cel mult,

ai fi reuşit să-1 mîngîi şi să-1 săruţi, aici să-1 mănînci; acolo, l-ai fi strîns la sîn, aici îl pui în el; nască-se, dar, în inima ta şi steie-i în preajmă toate facultăţile tale, unele iubindu-1, altele contem-plîndu-1, slujindu-1 şi adorîndu-1 cu toatele.

PUNCTUL 4

Nu s-a găsit pe pămînt nimeni care să-1 găzduiască pe Pruncul Dumnezeu, nici cine, o dată născut, să-1 înconjure cu atenţii; a fost nevoie să coboare curtenii din cer şi, astfel, au cîntat ei slava lui Dumnezeu şi i-au felicitat pe oameni, prevenindu-i în privinţa gratitudinii.

Suflete, de vreme ce azi Cerul s-a strămutat în pieptul tău şi Cuvîntul cel Veşnic de la sînul Tatălui în rărunchii tăi, din poala Maicii sale în inima ta, cum de nu o ţii tot într-o laudă şi nu te topeşti în lacrimi de duioşie? Gurii ce-a mîncat asemenea hrană nu-i stă bine atît de închisă; buzele scăldate de lacrimile unui Dumnezeu Prunc, cum oare sînt atît de uscate? Cere îngerilor să-ţi împrumute limbile lor ca să le imiţi laudele. Roagă-te, cîntă, aclamă, zicînd: „Fie pentru Dumnezeu slava, şi pentru mine rodul păcii", cu bună şi evlavioasă voire. Amin.

MEDITAŢIA 34

Primind PreasBntul Sacrament ca pe un bob de grîu semănat în pieptul tău. „Nisi granum frumenti" etc.[61]

PUNCTUL 1

vugetă cum cerescul Agricultor nu se mulţumeşte doar să-şi semene cuvîntul dumnezeiesc în inimile credincioşilor, ci şi bobul sacramental în rărunchii lor. Plugarul cel grijuliu, aşadar, înainte de-a încredinţa bobul fertil sînului pios al pămîntului, obişnuieşte a-1

[62] Cf. *Ioan,* 12,24: „Adevărat, adevărat zic vouă: Bobul de grîu, cînd cade în pămînt, de nu va muri, rămîne singur; iar dacă va muri, multă roadă aduce."

afîna şi-a-1 pregăti cu mare grijă; smulge buruienile ca să nu-1 stînjenească; arde mărăcinii ca să nu-1 înăbuşe şi-ndepărtează pietrele ca să nu-1 înmormînteze, căci are atîţia vrăjmaşi înainte de a se naşte şi mult mai mulţi încă după ce s-a născut.

Ia aminte că azi, spre marele tău noroc, va să cadă bobul cel mai rodnic şi cel mai sămînţos din cer în ţărîna umilă a pieptului tău, în ogorul inimii tale. Străduieşte-te, aşadar, mai întîi să-1 pregăteşti ca să te poţi bucura de el; udă-1 cu lacrimi care să-1 înmoaie; smulge viciile cu rădăcini cu tot, ca să nu-1 stînjenească; arde mărăcinii lăcomiilor, ca să nu-1 înăbuşe; înlătură grijile supărătoare, ca să nu-i stea în cale; îndepărtează pietrele nepăsării şi asprimii tale, ca să nu-1 înmormînteze, pentru ca în felul acesta, sînurile rărunchilor tăi, bine pregătiţi şi curăţaţi, să primească bobul cel mărinimos ce va face să rodească harul şi te va hrăni cu viaţa veşnică.

PUNCTUL 2

După ce a pregătit părriîntul, semănătorul harnic se trezeşte dis de dimineaţă, iese la cîmp şi, cu mînă generoasă, împrăştie bobul cel mai bun din grînarele sale; ţărîna îl primeşte-n sînu-i dalb, îl adăposteşte acolo şi-1 ocroteşte; apa îi dă must, soarele căldură, văzduhul suflare; bobul fertil începe a da semne de viaţă, prinde a ieşi la lumină, puterea închisă-n el îi lărgeşte simţurile şi se întinde deopotrivă spre adînc, cu rădăcini umile care să-1 sprijine, şi către înalt, cu frunzişuri mîndre care să-1 ridice-n slăvi.

Cumpăneşte cum astăzi harnicul Agricultor al sufletului tău strămută din sînul divin în sînul tău pămîntesc bobul cel mai miezos, desfătare a cerului însuşi; în pieptul tău a căzut; adăpos-teşte-1 cu înflăcărare, udă-1 cu duioşie, ocroteşte-1 cu evlavie, însufleţeşte-1 cu credinţă vie, înfaşă-1 în nădejdea ta, păstrează-l în dragostea ta fierbinte, ca să se înrădăcineze cu smerenie în rărunchii tăi, să crească în sufletul tău, încununîndu-ţi-1 cu roade ale slavei.

PUNCTUL 3

E de mirare cu ce tărie blîndă ia bobul de grîu în stăpînire pămîntul, îi străpunge adîncul şi-i crapă suprafaţa; dispreţuieşte

tina, ca să nu se murdărească de ea, şi populează văzduhul, ca să troneze acolo; îi învinge pe numeroşii vrăjmaşi ce i se-mpotri-vesc: brumele care l-ar ofili, zăpezile care l-ar acoperi, gerurile care l-ar amorţi, vînturile ce l-ar frînge, dar el, triumfînd asupra tuturora, suie, creşte şi se-nalţă. Acum îşi schimbă verdele smaraldelor arătoase pe culoarea bălaie a spicului ce-1 încununa cu aur, mustăţile slujindu-i drept ţepuşe. Ce frumoase tronează holdele, dacă mai ieri verzi, acum aurite, bucurîndu-le

ochii celor ce le privesc şi încă şi mai mult pe-ai stăpînhilor, care trag foloase de pe urma lor! Cumpăneşte, dar, dacă toată asta e lucrarea unui grăuncior material de grîu, într-o mînă de ţărîna, ce oare nu va putea face bobul împărtăşit în pieptul celui ce-1 primeşte cu vrednicie? Dă-i prilej să prindă rădăcini în rărunchii tăi, crească prin facultăţile tale, lărgească-se în inima ta, coacă-se în voinţa ta, troneze în intelectul tău şi roadele harurilor sale încununeze-ţi cugetul. O, ce mîndru arată ogorul pieptului tău cu holdele bogate ale atîtor şi atît de înflăcărate comuniuni! Ce privelişte frumoasă pentru îngeri şi ce plăcută marelui tău Stăpîn, care e Dumnezeu! Vino cu respect să-1 vezi şi cu bucurie să-1 savurezi; îmbogăţeşte-ţi sufletul cu mănunchiuri de virtuţi, cu cununi de slavă.

PUNCTUL 4

Ce voioşi apucă secerătorii secerile, cu cîtă plăcere le mişcă! Iar cei care-nainte ieşiseră cu mîhnire să arunce bobul, acuma îl culeg cu veselie; au semănat pe frig şi seceră pe căldură, îşi fac auzită prin strigăte mulţumirea, dar, ca ţărani, sînt mai degrabă poftitori decît recunoscători dăruitorului, laudele dumnezeieşti ce ar fi fost de aşteptat reducîndu-se la chiote profane.

Suflete, tu care azi recunoşti roadele acelui bob ceresc însutit, nu-i imita pe-aceştia în ingratitudine, ci doar în mulţumire; înalţă glasul întru osanalele divine; cîntărrle de mărire ale mulţumirilor tale să se consacre preamăririi slavei lui; răsune timpanul şi psalterionul, cînd în afecte, cînd în strigări; recunoştinţa fie-ţi pe măsura generozităţii infinite, zămislind datorii de mulţumită aparte, tributuri de veşnică slavă. Amin.

MEDITAŢIA 35

Ca să-I primeşti pe Pruncul Isus, surghiunit în Egiptul inimii tale[63]

PUNCTUL 1

vontemplă ce crunt îl încearcă pămîntul pe Regele Cerului: vulpile au vizuină şi păsările cerului cuiburi: fiul morţii şi al păcatului îl prigoneşte pe Autorul harului şi-al vieţii. Ce iute-1 silesc să părăsească Cetatea florilor pe cel ce s-a născut pentru spini! în braţele Maicii sale ia drumul Egiptului, ţinut al plăgilor şi beznelor, şi cu cîtă barbarie îl îndepărtează egiptenii, şi ce rău îl primesc; închid porţile binelui care le intră pe ele.

Suflete, astăzi însuşi Pruncul Dumnezeu o porneşte spre Egiptul inimii tale, dacă acolo înfăşat în scutece, aici amestecat printre accidente; nu-1 aduce pacostea, ci dragostea; nu fuge de fiii oamenilor, ci-i caută, plăcerea sa fiind să stea cu ei; nu-1 găzdui în felul barbar egiptean, ci cît mai apropiat de curte-nia Cerului; şi dacă inima ta s-a prefăcut într-un Egipt, covîrşit de întunecimile neştiinţei, plin de idoli ai patimilor, prăbu-şească-se numaidecît la pămînt, triumfe ramurile de finic, înflorească virtuţile, ţîşnească izvoarele harului şi fie proslăvit şi adorat adevăratul Dumnezeu!

PUNCTUL 2

Lungă a fost şi tare anevoioasă călătoria celor trei pelerini de la Ierusalim în Egipt, şi încă şi mai cruntă primirea; au îndurat toate neplăcerile drumului şi nu s-au bucurat de mîngîierile odihnei. Nimeni nu voia să-i găzduiască, fiindcă-i vedeau săraci şi străini, şi dacă nu găsiseră loc de popas printre rude şi cunoscuţi, cum altfel printre străini şi necunoscuţi? Toţi se vor fi ferit de dînşii, ca de nişte venetici, şi chiar îşi vor fi spus: „Vin aici fugind din ţara lor", ci ar fi nimerit-o dacă ar fi spus din Cerul lor; se tem să nu le jefuiască avuţiile, şi-ar fi putut spune inimile; îi pri-

«Cf. *Matei, 2,* 13-18.

veau ca pe nişte desţăraţi; nu ştiau motivul şi bănuiau tot ce e mai rău; nu cunosc comoara ascunsă, nici binele pitit; se feresc mai degrabă ca acela ce vine să le dăruiască Cerul nu cumva să le fure pămîntul. Unde oare se va aciui Pruncul Dumnezeu pelerin? Unde se va opri oare?

Suflete, el recurge la inima ta, îşi alege pieptul tău drept locuinţă; tu, care-1 cunoşti, primeşte-1; vine plîngînd, înduioşeze-ţi-se rărunchii; egiptenii îi trîntesc uşile-n nas; deschidă-se larg cele ale inimii tale; auzi-1 cum bate la porţile tale cu plînsete şi suspinuri, potoleşte-1 cu dovezi de afecţiune: vine surghiunit de la sînul Tatălui la al tău; ia seama cum s-ar cădea să fie primirea; de pe aripile heruvimilor se strămută pe cele ale inimii tale; nu-i ajunge o curtenie oarecare: poartă pelerină albă. căci puritatea e culoarea sa; găzduieşte-1 în miezul rărunchilor tăi, rivali ai Cerurilor înseşi.

PUNCTUL 3

Şapte ani au rămas desţăraţi în Egipt locuitorii Cerului. Ce necunoscuţi de oameni! Ce ajutoraţi de îngeri! Ce puţin folos au tras însă egiptenii de pe urma tovărăşiei lor atîta timp. La fel plecat-a Domnul dintre ei precum a şi venit şi aşa li se întîmplu multora cînd se cuminecă. N-au fost de ajuns drăgălăşenia Pruncului Dumnezeu, blajinătatea Fecioarei şi nici buna purtare a Sfîntului Iosif ca să-i cîştige; au fost pe cît de nefericiţi, pe-atîl de nerecunoscători, şi dacă tot îi mîncau pe zeii adoraţi de ei sau dacă adorau drept zeităţi lucrurile pe care le mîncau, ar fi putui prea bine adora drept Dumnezeu pe un Domn ce-avea să se ofere drept hrană.

Cumpăneşte cîţi sînt cei care-l primesc pe Domnul după felul egiptenesc, şi chiar şi mai rece, cei ce nici nu-l ajută, nici nu-l sărbătoresc, îl lasă doar să vină şi să plece, fără a dobîndi atîta bine cît le-ar fi cu putinţă; sînt afundaţi cu totul în Egiptul lor şi prea fac casă bună cu lumea, nu simt comorile cele veşnice. Nu-l primi şi tu pe Domnul în felul Egiptului, căci tu-l cunoşti în felul Cerului, deşi l-ai putea primi prea bine în felul egiptenesc, şi-anume mîncîndu-ţi-l pe Dumnezeul tău şi-avîndu-l drept Dumnezeu pe un Domn ce-ţi este şi ospăţ, şi hrană; înţeţeşte-ţi credinţa, cunoaşte-l, căci deşi vine atît de ascuns, este Rege al Ierusali-

mului ceresc; caută să nu pierzi rodul nu doar a şapte ceasuri, ci a şapte ani de sălăşluire a sa în pieptul tău, şi chiar al întregii vieţi, folosindu-ţi-o în Comuniuni pe cît de cucernice, pe-atît de dese.

PUNCTUL 4

Egiptenii nu se arată mîhniţi văzînd că Pruncul Dumnezeu le pleacă şi-i părăseşte; cei ce n-au dorit ca el să vină nu-l roagă să rămînă; cei ce nu i-au dorit sosirea şi nu i-au preţuit vecinătatea nu-i regretă nici plecarea. N-aş vrea, o, ca tu, care l-ai găzduit azi pe însuşi acest Domn să fii pe cît de nerecunoscător, pe-atît de nenorocos. O, ce slabă urmă lasă în unii faptul că Dumnezeu a locuit în pieptul lor! Ce puţin mai amiros a Dumnezeu şi ce iute iarăşi a lume! Ce puţin folos trag din cuminecăturile tale cînd ar putea atîta Cer!

Caută ca-n tine să rămînă foarte proaspătă amintirea, foarte afectuoasă voinţa, foarte recunoscător intelectul, pentru că-n pieptul tău a intrat şi locuit Domnul. O, ce Prunc frumos ai primit! Ai grijă să nu-ţi plece; rămîi cît mai drăgăstos cu dulcea-i prezenţă; suspină ca să-l poţi primi încă o dată, străduieşte-te să-l recapeţi în Comuniunile următoare.

MEDITAŢIA 36

Despre ospăţul de la nunta din Cana Galileti, aplicaţia Comuniune[64]

PUNCTUL 1

C-ugetă că dacă la alte nunţi totul are iz de vîlve lumeşti, la aceasta doar de adeveriri ale Cerului: evlavie atentă a mirilor, invitarea Mîntuitorului pentru ca începuturile întru virtute să garanteze propăşirile întru fericire; n-au uitat-o nici pe Maica Preasfîntă, mulţumită căreia şi-au asigurat Steaua. Au asistat şi Apostolii, ca mare dovadă a generoasei iubiri a mirilor, căci, lip-

[64] Cf. *Ioan,* 2,1-11.

sindu-le avutul în ale posibilului, le prisoseşte inima în ale mări-nimiei. Mare avantaj spre a-l putea găzdui pe Isus şi a-l aşeza la masa lor, spre a-i merita milostivirile: meritul li se reliefează cu atît mai mult, cu cît experienţa minunilor lui Cristos le era mai redusă: încă nu-l văzuseră făcînd vreo minune, dar au binemeritat să înceapă cu ei.

Ia aminte că dacă azi trebuie să-l găzduieşti în casa şi-n pieptul tău pe Isus însuşi, Domnul şi atotleacul tău, Mire şi oaspete la nunta sufletului tău, e nevoie să te înarmezi cu tot atîtea virtuţi ca şi el, şi fie cea dintîi o credinţă vie, urmeze-i o iubire arzătoare, cu o încredinţare neabătută că-l pofteşti să săvfrşească minuni deopotrivă.

PUNCTUL 2

E însă de mare însemnătate să cugeti cum de lipseşte vinul tocmai în toiul ospăţului şi, cu el, veselia cunoscută, risc obişnuit al plăcerilor lumeşti. Dispare-n clipă, lăsîndu-i pe toţi cu mierea pe buze şi fierea-n inimă şi nu fac altceva decît să închine cu vin ca să se umple de venin; cei din Cana Galileii dau fuga dezamăgiţi, ca să facă rost de plăcerile Cerului, care sînt adevărate şi trainice; o pun drept mijlocitoare pe Mamă, cale neîntrecută pentru a-şi asigura milostivirile Fiului; nu se spune că ar fi irosit timp sau vorbe ca să-şi înfăţişeze păsul acestei Doamne, deoarece uneia ca ea, atît de pioasă, îi e de-ajuns să-l afle; au apelat la Măria şi Măria la Isus, aceasta fiind ordinea în lucrarea divină.

Azi, suflete, cu aceeaşi dezamăgire şi nu mai puţină experienţă, dă fuga în căutarea mîngîierii cereşti, căci izvorul lui aici îşi are obîrşia, în Altar, şi pe lîngă faptul că e cel mai bun vin, are şi însuşirea de a fi peren şi, cu toate că pare nou, este veşnic. Leapădă satisfacţiile calpe ale pămîntului înainte de a te lepăda ele pe tine; ia seama că ele dispar cînd îţi e lumea mai dragă, şi numai Dumnezeu rămîne; ele nu satură; numai hrana aceasta divină îndestulează.

PUNCTUL 3

Totdeauna milos, iar acum şi obligat de rugămintea Maicii sale, Domnul îşi inaugurează şirul minunilor dumnezeieşti, ca şi pe cel al leacurilor omeneşti; preface apa în vin, adică supărările pămîntului în mîngîierile Cerului; licoarea a fost generoasă, ca simbol

al acestui Sacrament Divin şi ca dar al unei mîini atît de generoase, căci daniile lui Dumnezeu au fost întotdeauna onorate; încep să-1 savureze ba unii, ba alţii şi sâ-1 proslăvească unanim, fără să se piardă nici o picătură; toţi îl gustă şi toţi se minunează, rămînînd nespus de satisfăcuţi de un ospăţ cu zaţ atît de bun. Cumpăneşte ce hatîr mult mai miraculos le face astăzi Domnul celor poftiţi la masa lui şi cu cît îi e gustul mai scump; moaie-ţi buzele şi vei vedea cu cît mai desfătător e vinul acesta cu care te îmbie azi: acela a fost lucrarea atotputerniciei sale, acesta a dragostei sale nesfîrşite: acolo, ca să obţină vinul acela. Domnul şi-a întins mîna cea puternică, aici şi-a sfîşiat însă pieptul; acolo au umplut mai întîi hidriile cu apă, aici trebuie să-ţi umpli tu patul cu lacrimi. Dacă mireasa a preţuit atît de mult faptul că Regele a introdus-o în laboratorul vinurilor sale, care sînt mîngîierile divine, cu cît mai mult trebuie să fii tu recunoscător astăzi pentru hatîrul de a-ţi fi oferit izvoarele nesecate ale sîngelui său? Veniţi, suflete preascumpe, cu sete şi beţi pînă vă îmbătaţi din dragostea dumnezeiască, şi spune şi tu o dată cu starostele ospăţului: „O, de m-aş fi bucurat mai de mult de masa aceasta! O, de-aş fi mers încă de la începutul vieţii şi de multe ori la acest Preasfînt Sacrament!"

PUNCTUL 4

Efectele unui vin atît de excelent au fost afectele pline de recunoştinţă către Autorul său. De îndată ce-au aflat de prodigiu. l-au şi făcut public; mirii însă, văzîndu-se pe cît de incapabili de-a se achita, pe-atît de îndatoraţi de hatîr, i-au răspuns lui Cristos cu repetate dovezi de recunoştinţă, iar celorlalţi cu aplauze, şi pe bună dreptate, căci un vin atît de ales, ce produce crini neprihăniţi, ar trebui să fie trîmbiţat pe pămînt şi-n Cer. Dintre toţi. inventatoarea purităţii a înălţat mulţumirile în numele tuturora, preschimbînd razele de lapie preacurat pe care i le dăduse fiului său, în scumpetea torentelor atît de pure primite astăzi.

Sufletelor, imploraţi-o pe Doamna aceasta să vă ajute să vă achitaţi de asemenea hatîruri neobişnuite prin dovezi de recunoştinţă cît mai prompte, întrucît celui mai mare dintre prodigii întru har şi afecţiune nu-i poţi răspunde decît cu laude neobişnuite. O, dacă mulţumirile ar fi pe măsura harului! Căci dacă acela a fost. primul semn al lui Cristos, acesta e pecetea dovezilor sale de afecţiune şi triumful dragostei lui.

MEDITAŢIA 37

Ca să-1 primeşti pe Isus Copil pierdut şi găsit în templu [65]

PUNCTUL 1

Vei medita cît de îndurerată se va fi pomenit astăzi o asemenea Mamă fără un asemenea Fiu, pe cît de nemîngîiată, pe-atît de însingurată; singurătatea însăşi dublează mâhnirea, deoarece lipseşte tocmai cel ce ar trebui să fie mîngîiere pentru toate celelalte pierderi; nu se poate odihni, căci fără Isus nu există centru; nu admite mîngîiere, căci nu ai cu ce înlocui absenţele lui Dumnezeu; se zice că ochii care nu te văd nu-ţi sfărîmă inima; aici însă da, tocmai pentru că nu te văd[66]; izvoare-i sînt de apă ochii, pentru că le lipseşte lumina lor; scoate suspinuri duioase, ademenirj către Dumnezeul absent; ştie bine cît de mult a pierdut, drept care-şi dă atîta silinţă ca să-1 caute.

Cumpăneşte tu, suflete al meu, că dacă numai pierderea din ochi a lui Isus îi pricinuieşte Maicii sale o asemenea mîhnire, ce durere ar fi oare pe măsura pierderii lui din har? Şi dacă nefericirea nu ţi-ar fi atît de mare, plînge faptul că a plecat de lîngă tine din pricina nepioşeniei; du-te numaidecît să-1 cauţi cu aripi de doruri, strigă-1 cu suspinuri, plăteşte măcar cu o lacrimă găsirea sa, şi dacă Fecioara n-a mîncat şi n-a dormit pînă cîhd nu 1-a găsit, tu mănîncă-1 cînd îl găseşti şi dormi în contemplare sfîntă.

PUNCTUL 2

Pleacă Fecioara în căutarea Fiului său Dumnezeu, pe cît de iubit, pe-atît de dorit; nu-1 caută ca mireasa în patul odihnei sale, ci-n mijlocul smirnei dintîi; turturica-nsingurată porneşte în căutarea comorii sale absente, glasul i s-a auzit pe pămîntul nostru, căci a sosit vremea ispăşirii: umblă behăind mieluşeaua cea neprihănită şi

[63] Cf. *Luca,* 2,40-52; *Cîntarea CîntMloi,* 1,12.

[66] *ochii... nu te văd:* în text, „ojos que no ven no quebrantan el corazân", parafrază la zicala „ojos que no ven, coraz6n que no quiebra", cu echivalentul românesc „ochii care nu se văd se uită". Păstrăm însă, pentru jocul de cuvinte, formularea originală.

întreabă de Mielul lui Dumnezeu, pe care şi altădată voise să-1 înghită Irod, lupul sîngeros; întreabă printre rude şi cunoscuţi, căci s-ar cuveni ca ei să-i ştie urma; dă fuga la templu şi nimereşte, căci un Fiu bun e cu siguranţă de găsit în casa bunului său Tată.

învaţă, suflete, această disciplină şi modul de a-1 găsi pe Dumnezeu; nu vei da de el în vacarmul străzilor şi încă mai puţin în hărmălaia pieţelor, nu printre prieteni sau rude lumeşti, ci în templu, care e o casă de rugăciune; fie-ţi biserica centru, caută-1 în tabernacole, căci acolo-1 ţine întemniţat iubirea; plăteşte cu lacrimi bucuriile şi cu suferinţe mîngîierile; cheamă-1 cu suspi-nuri şi dobîndi-vei harurile sale.

PUNCTUL 3

Fecioara intră-n templu şi descoperă în mijlocul învăţătorilor înţelepciunea Tatălui; mulţumirea i-a fost răscumpărare a durerii. Preafericiţi cei ce pKng, căci ei sînt atît de mîngîiaţi apoi! Soarele răsărit a uscat lacrimile aurorei; s-a înseninat potopul de plîns la apariţia curcubeului păcii, căci mare e bucuria găsirii lui

Dumnezeu pentru cine-l doreşte în timp ce-l cunoaşte. Cu ce îmbrăţişări îl va fi copleşit, cum îl va fi strîns la sîn, zicînd cu mireasa: „Periniţă de mirt a fost iubitul meu, cînd s-a pierdut: acum, găsit, e bucheţel de flori, între sînii mei o să rămînă." Trei zile i-au trebuit ca să-l găsească şi-n timpul lor trei mii de suspinuri, lacrimi şi strădanii, rugăciuni şi dureri, ca să preţuiască şi mai mult comoara găsită.
Ia aminte, suflete, că pe tine nu te costă atîta găsirea Domnului acestuia, deoarece oricînd vrei, îl ai în Altar; vezi cît de la în-demînă şi aproape de gură e, dar n-aş vrea ca însăşi uşurinţa asta de a-l găsi să-ţi fie prilej de-a nu-l preţui, nu mai zic de-a-l pierde; primeşte-l azi cu aceleaşi simţăminte şi duioşii ale Preasfintei Maicii sale; pune-ţi buzele pecete pe dînsul, căci nu ţi se-ngăduie doar să-l adori, ci trebuie să-l şi mănînci; nu doar să-l îmbrăţişezi, ci să-l şi înghiţi; păstrează-l în pieptul tău şi închide-l în el; repetă cu mireasa: „Bucheţel de mirt este iubitul meu pentru mine, între sînii mei o să rămînă, unul fiind intelectul, altul voinţa, unul contemplîndu-l şi altul înflăcărîndu-se."
PUNCTUL 4
Totdeauna Fecioara Măria a fost pe cît de recunoscătoare, pe-atît de fermecătoare: va fi înălţat lui Dumnezeu cîntare nouă
MEDITAŢIA 38
449
pentru că i-l dăduse încă o dată înapoi pe iubitul ei Isus; a venit purtată pe aripile unei inimi iubitoare, se va fi întors în ritmul unui gîtlej recunoscător, proslăvind milosteniile Domnului; se va fi bucurat cu îngerii de fericită ce era, fiindcă regăsise harul harurilor şi izvorul a toate. Cum şi-l va mai fi păzit după aceea pe Pruncul Dumnezeu, nemaipierzîndu-l vreodată din ochi, preîn-tîmpiriîhd cu dovezi de recunoştinţă riscurile de a-l pierde iarăşi! O, suflete al meu, tu care l-ai găsit azi în Altar pe însuşi Domnul acesta, asistat de suflete curate cu îngeri printre ele, înconjurat de heruvimi înţelepţi în loc de învăţători; tu care te afli cu Pruncul Dumnezeu în pieptul tău, ce cîntare ar trebui să înalţi? Ce mulţumiri s-aduci? Cunoască-se după recunoştinţa ta preţuirea găsirii; nu fi nerecunoscător, dacă nu vrei să fii nefericit; vezi să nu-l pierzi încă o dată şi poate chiar pentru totdeauna; păstrează-l în inimă, căci e singurul tău odor; vezi să nu le deschizi păcatelor uşa, că ţi-l vor fura.

MEDITAŢIA 38

Despre ospăţul la care pe Domnul l-au servit îngerii în pustiu, cu aplicaţie la Sacrament[61]

PUNCTUL 1
vugetă cum se retrage Cristos, tezaurul nostru, din zarva lumii spre a se consacra Tatălui său celui Veşnic; posteşte patruzeci de zile, învăţîndu-ne cum să ne înfrăţim cazna cu ruga, cele două aripi cu ajutorul cărora zburăm în împărăţia lui Dumnezeu; de ce duce lipsă trupul de hrană, pe-atîta se satură duhul cu mîngîieri dumnezeieşti. Dar ce bună pregătire, cu rugăciune şi cu post, cu pustie şi cer, cu asprime şi contemplare, ca să merite ospăţul pe care i-l trimite tatăl cel Veşnic! îngerii îl aduc acelora care trăiesc ca îngerii, învaţă, suflete, ceea ce învăţătorul tău Divin, săvîrşind, te învaţă; e nevoie să te pregăteşti cu această provizie de virtuţi, ca să te aşezi la masa desfătărilor tale; fugi de oameni, ca să te protejeze îngerii; conversează cu Cerul, de vreme ce cu pîine de acolo te nutreşti; lipseşte-te de bucatele pămînteşti, şi astfel te vei
«Of. Matei, 4, 1-11.

450
CUMINECĂTORUL
MEDITAŢIA 3§
451
înfrupta mai mult din hrana cerească. Scoate de-aici o mare dragoste de izolare, de rugăciune, de pocăinţă, de viaţă aspră, şi te vei bucura cu delicii de banchetul dumnezeiesc.
PUNCTUL 2
Nu doar postul de atîtea zile a precedat însă ospăţul Cerului, ci faptul de a fi obţinut trei victorii strălucite asupra celor mai mari trei duşmani, învăţîndu-ne să învingem înainte de a ne cumineca; victoria premeargă triumfului, rămînă biruită carnea în mîncărurile, lumea în bogăţiile şi diavolul în trufiile lor; toată viaţa noastră să triumfe asupra plăcerii, interesului şi trufiei. Domnul n-a acceptat ospăţul calp al diavolului, drept care 1-a dobîndit pe-acela servit de către îngeri; acela îi oferea pietre drept pîine, iar aceştia îi oferă pîine drept pietre. Şadă la masa Regelui cine a învins regi[68].
Consideră-te astăzi invitat în pustia lumii acesteia la pîinea Cerului; avînd a te aşeza la masa Regelui, vezi dacă ai învins regi, viciile ce domneau asupra ta; nu mai veni cu fiare de rob la masa libertăţii întinsă de către Fiul lui Dumnezeu. Cine trebuie să mănînce cu Dumnezeu şi pe Dumnezeu însuşi să nu vină sătul de bucatele lumii, căci nu vei gusta pîinea îngerilor dacă vii ghiftuit cu pietrele Satanei.
PUNCTUL 3
Fiul lui Dumnezeu a simţit foame ca un om, dar Tatăl Etern, care profetului său i-a trimis pîine printr-

un corb[69], azi îi trimite Fiului său mult iubit hrană prin slujitorii săi aripaţi; ce mîncare a fost, nu se spune, rămînă să meditezi tu; sigur e că nu va fi lipsit pîinea, de vreme ce îngerii erau acolo, şi că, avînd un Fiu înfometat şi atît de iubit, Tatăl Divin îl va fi întrecut cu mult pe cel al fiului risipitor. Oricît ar fi fost însă de savuroasă mîncarea îngerilor, nu suferă comparaţie cu cea pe care azi ţi-o oferă ţie însuşi Stăpînul lor; lui îi eşti oaspete şi El însuşi ţi se dă pe sine ca hrană.
Cumpăneşte cu ce bucurie te-ai aşeza alături de Domnul în pustie, cu ce plăcere ai mînca din pîinea aceea venită din Cer; ei

[68] *... regi:* Aluzie la o anecdotă despre Gonzalo de C6rdoba, Marele Căpitan. în 1507, la Savona (Liguria) Ludovic al Xll-lea al Franţei 1-a poftit cu aceste vorbe şi pe el să şadă la masa pe care o lua cu Fernando Catolicul. Vezi *Ase,* XXXVI, şi *CriL,* ni, 6.

[69] *printr-xin corb:* Aluzie la corbii care l-au hrănit pe profetul Die, III *Regi,* 17,4 şi 6. Covarrubias aminteşte că tot un corb le aducea pîine şi Sfinţilor Pavel şi Anton,

bine, înteţeşte-ţi credinţa şi înţelege că aici îl ai pe Domnul însuşi, cu El mănînci şi pe El îl mănînci, El e deopotrivă cel ce te pofteşte la ospăţ şi ospăţul însuşi. O, de l-ai mînca la fel de înfometat cum e Domnul de inima ta! Vezi că sînt bucate alese din Cer; mănîncă-le cu pofta de-acolo, mănîncă asemeni unui înger, de vreme ce îngerii te servesc şi te pizmuiesc.
I-a adus Domnul mulţumirile unui fiu celui ce i se arătase Tată atît de bun, veşnic ca unuia veşnic şi depline ca unuia atît de generos; îşi va fi înălţat ochii, ca şi în alte daţi, la Cer şi, mi-jindu-şi-i pe cei ai sufletului, şi-i va fi aţintit asupra mîinilor darnice ale Tatălui său; proslăvind vrerea cu puterea, intelectul îşi va fi recunoscut preţuiri şi voinţa va fi emanat afecte necurmate. Va fi înălţat imnuri pe care le vor fi reluat corurile îngereşti, folosindu-şi toate puterile şi facultăţile ca să-şi vădească recunoştinţa pentru binele dintru care toţi se împărtăşiseră.
Imită-1, o, suflete al meu, pe Domnul acesta, în aducerea mulţumirilor, iar pentru hatîrurile primite arată-ţi recunoştinţa Tatălui celui Veşnic pentru că te-a tratat ca pe un fiu. Ce-i de mirare să răsune cîntări de laudă în gura celui căruia Cuvîntul Etern i-a fost hrană? Sloboadă-ţi inima un cuvînt bun[70] şi

[70] *sloboadă-fi... un cuvînt bun:* în text, „Regiielde tu corazon una buena palabra", de la *regoldar* „a rîgîi", exemplu tipic de metaforizare a unui registru lexical vulgar printr-o figură brutală de recuperare în spirit a fiziologicului derizoriu. Termenul folosit de Graciân avea şi pe vremea lui, ca şi corespondentul românesc, aceeaşi semnificaţie şocantă: „Eso se tiene por descortesia y villania, especialmente cuando se haze delante de personas honorificas" („Este considerat drept impoliteţe şi mojicie, mai cu seamă cînd e comis de faţă cu persoane onorabile", Covarrubias, *TesoTo).* Traducerea noastră e eufemizantă, deşi am fost tentaţi pînă în ultima clipă să folosim, ca şi Graciân, verbul „a rîgîi". Autorul foloseşte un text biblic (Ps., 4544, 2): „Eructavit cor meum verbum bonum"; lat. *eructo* însemna „a vărsa pe gură, a voma, a izbucni, a se revărsa", sensul fiziologic ştiinţific fiind dezvoltat abia în limbile romanice. Textul din *Ps.,* redat atenuat în versiunile moderne ale *Bibliei,* a fost tradus de Graciân în mod deliberat prin varianta şocant fiziologică. Folosirea unui asemenea cuvînt se înscrie însă logic în contextul metaforizant complex al sferei mîncatului, inclusiv fazele de deglutiţie şi digestie, esenţial dacă avem în vedere esenţa „teofagică" a euharistiei, context exploatat pînă la capăt de către Graciân. Un ospăţ copios produce efecte fiziologice specifice inevitabile, pe care nici o falsă pudoare nu le poate nega. Fiziologicul poate fi însă „mîntuit" în metafizic. Simpla eructaţie nearticulată trebuie înlocuită de un „cuvînt bun" *(buena palabra),* cuvîntul, articulaţia logotetică structurează animalicul amorf, eructaţia e satisfacţie brută, mulţumirea exprimată prin cuvînt e transpunere în spirit; „cuvîntul bun" ne duce cu gîndul la „vestea cea bună" *(evanghelie* lat *evangetium* gr. *euaggelion).* Enalagă, transfer metonimic, antifrază litotică etc, procedeul lui Graciân se înscrie şi într-o cunoscută tradiţie de naturalism iberic, atestată atît în pictură, cît şi în literatură.

buzele vorbească-ţi din belşugul inimii tale; cunoască-se în toate facultăţile tale vigoarea pe care-au dobîndit-o mulţumită acestei hrane dumnezeieşti.

MEDITAŢIA 39

Ca să-1 primeşti pe Domnul cu triumfal ramurilor de Unic[11]

PUNCTUL 1

la seama cum ies cei umili ca să-1 întîmpine pe umilul Isus; săracii pe sărac; copiii pe cel mic şi cei blînzi pe miel. Ies cu ramuri de măslin prezicînd pacea şi cu ramuri de finic biruinţa. Nu ies bogaţii popriţi cu fiare de aur; nici trufaşii, care-1 adoră pe idolul deşertăciunii lor; nici îmbuibaţii, al căror zeu e pîn-tecul; astfel încît umilii sînt cei ce poartă finicul şi chiar Cerul: întind mantiile pe pămînt ca să treacă Domnul, căci îndeobşte mai mult dau lui Dumnezeu prin sărac cei ce au mai puţin, iar lumii cei ce au mai mult. îşi copleşeşte Domnul lauda cu glasul copiilor, care, cu laptele pe buze, spun adevărul, toţi foarte departe de linguşire; aşa încît tot triumful acesta al lui Cristos e alcătuit din umilinţă, sărăcie, nevinovăţie, candoare şi adevăr. O, tu, suflete, care trebuie să-1 primeşti pe însuşi Domnul în pieptul tău, vezi s-o faci cu triumf de virtuţi! Căci nu e stare mai potrivită decît umilinţa Apostolilor, simplitatea unei mulţimi, blîndeţea unui animal, nevinovăţia unor copii, sărăcia unor pescari, cu simplitatea unui Dumnezeu înomenit.

PUNCTUL 2
„Cine-i acesta ce vine cu alai atît de zgomotos?", întreabă trufaşii, iar umilii, ei, care-l cunosc mai bine, răspund: „Acesta e Isus din Nazaret." Ar răspunde destul dacă ar spune mîntuitor şi
[71] Cf. Matei, 21,1 şi urm.; Maieu, 11,1 şi urm.; Luca, 19,29 şi urm.; loan, 12, 12-13; Cântarea *CînL,* 5,10; parafraze după texte din Pavel şi Isaia.

înflorit. Răspundă însă Profetul Regesc şi zică: „Acesta care vine şezînd pe un măgăruş este cel ridicat în slavă pe aripile heruvimilor." Răspundă mireasa: „Acesta, alb cu nevinovăţia lui şi rumen cu iubirea lui, este alesul dintre zeci de mii." Zică Pavel: „Acesta pe care-l proslăvesc popoarele este cel adorat de către cetele îngereşti." Vorbească Isaia: „Acesta care umblă înconjurat de copii este Dumnezeul Oştirilor."
Dar, o, tu, suflete, întreabă: „Cine oare e Domnul acesta care azi intră în adîncul pieptului meu, triumfînd asupra inimii mele?" Ascultă cum îţi răspunde credinţa: „Cel ce vine închis într-o Ostie e Dumnezeul uriaş care nu îiicape-n univers; cel ce vine sub vălul accidentelor este oglinda în care se priveşte Tatăl; cel pe care-l adoră facultăţile tale este cel pe care-l iubesc ierarhiile aripate." Dacă popoarele îl proslăvesc aşa fără să-l cunoască, dacă-l aclamă pruncii, tu, care-l cunoşti, cu ce fast se cade oare să-l primeşti? Cu cîtă strălucire să-l aşezi pe tronul inimii tale?
PUNCTUL 3
Zguduiască-se cetatea toată, unii admirînd triumful şi alţii prăznuindu-l; zguduiască-ţi-se lăuntrul, intelectul admire şi voinţa ardă; umple-ţi-se inima de bucurie şi rărunchii de duioşie; scoată strigări limba şi aplaude mîinile; dacă acolo-s aruncate mantiile pe pămînt, întinse fie aici băierile inimii; aceia flutură ramuri de finic în cununi, înalţă tu ramurile de finic biruitoare ale patimilor tale înfrînte, ramuri ale păcii lăuntrice; pruncii fragezi părăsească sînii mamelor şi, cu limbi bîiguitoare, prăznuiască-l pe Creatorul lor; leapădă tu sînii meşterei tale ţărîna şi foloseşte-ţi buzele ca să cînţi, zicînd: „Binecuvîntat fii, Rege şi Domn al meu, care vii triumfînd în numele Domnului; fii la fel de bine venit în rărunchii mei, pe cît eşti de dorit în inima mea; triumfă asupra sufletului meu şi tuturor facultăţilor sale, consacrîndu-le şi mai mult de azi înainte aplaudării şi slujirii tale."
PUNCTUL 4
Dar, vai, Cristos, după ce-a fost atît de aclamat de toţi, n-a fost de nimeni primit. Nu s-a găsit nimeni care să-i ofere măcar un ungher în casa lui, măcar o îmbucătură la masa lui; toate aplauzele s-au redus la vorbe, n-au trecut la fapte. Cei ce l-au înconjurat la
triumf l-au abandonat la nevoie; n-a mai apărut nici un copil, căci aşa dispar, într-o clipită, hatîrurile omeneşti. Singur e Domnul în casa Tatălui, care e pururi deschisă fiilor săi.
O, ce bun prilej, suflete al meu, ca să te apropii tu şi să-i oferi sălaşul tău sărman! L-ai întîmpinat cu aplauze; fii statornic îndatoritor cu el, oferă-i casa ta, căci, ca Rege atît de mare, va aduce el mîncarea şi te va aşeza alături de el şi-n locul laptelui de prunc la care-ai renunţat, îţi va întinde vinul bărbaţilor puternici; gura ce s-a închis desfătărilor profane, deschidă-se laudelor divine; limba ce-l măriîncă urmeze să-l preamărească şi dreapta recunoştinţă fie pe măsura plăcerii; nu fi tu dintre aceia care azi îl întîmpină în triumf şi mîinile-l duc să-l răstignească.

MEDITAŢIA 40

Se *compară buna înclinare a lui Ioan şi cea rea a lui Iuda la cina Domnului*[12]

PUNCTUL 1
Vei medita cît de rău înclinat soseşte Iuda la Sfînta Comuniune şi cît de bine pregătit Ioan; necredincios acela şi trădător, mîncarea i-a întors măruntaiele pe dos; Ioan, ucenic iubit şi credincios, şi-o odihneşte la pieptul învăţătorului său. Orbit de lăcomie, acela umblă să le vîndă diavolilor pîinea îngerilor; Ioan, atent şi cu ochi de vultur, îl priveşte contemplîndu-l de la cel mai blînd sîn; Iuda schimbă mîncarea, prefăcînd cel mai divin hatîr în cea mai inumană nerecunoştinţa; Ioan se odihneşte rezemat la pieptul învăţătorului său.
Cumpăneşte de cîte ori ai venit tu la Sfînta Comuniune ca Iuda, cît de rar ca Ioan. Cît de împătimit de bunurile pămînteşti, cît de pierdut de josnicele desfătări! Cu trădarea în sînge, să schimbi pe un interes josnic, pe o răzbunare mîrşavă, pe o desfătare murdară, bogăţia Cerurilor, Mielul lui Dumnezeu, bucu-
[72] Cf. Matei, 26, 17, şi **urm.;** *Marcu,* 14, 12-13; *Luca,* 22,7 şi urm.; *Ioan,* 13, 12-13.

ria îngerilor. învaţă-te minte de-acum încolo şi sîrguieşte să vii nu ca Iuda, perfid, ci ca Ioan, preţuitor

al hatîrurilor divine, dobîndind fericiri şi bucurîndu-te de răsplătiri.

PUNCTUL 2

Iuda a ieşit pe uşă după ce 1-a închis pe Mielul lui Dumnezeu în rărunchii săi nemiloşi; dă un cer pe un iad; nu se odihneşte ca Ioan, pentru că-n vini nu-i odihnă. Devenit, aşadar, din ucenic răsfăţat al Domnului, căpetenie a duşmanilor acestuia, pleacă dintre cei mai buni prieteni şi se duce la neprieteni; la asemenea extreme ajunge cine cade dintr-un mare loc înalt. „Ce vreţi să-mi daţi pentru omul acela — le spune el —, căci pe puţin vi-1 vînd?" Şi-i vor fi răspuns duşmanii: „Pentru cît face el, la orice preţ e scump."
Cumpăneşte acum dispreţul de necrezut pe care-1 nutresc păcătoşii faţă de Dumnezeu; cît de puţin preţuiesc ei tocmai ce valorează cel mai mult; preferă o desfătare josnică, un Baraba însemnînd totuşi mult, şi asta se-ntîmplă zilnic. închipuieşte-ţi tu, suflete, că te apropii de Iuda şi-i spui: „Vinde-mi-l mie, vînzătorule, că ţi-1 voi plăti cu sufletul şi cu viaţa, îţi voi da toate cîte sînt şi tot ce sînt eu, pentru că e Dumnezeul meu şi toate cele ale mele, şi eu unul ştiu cît face şi cît îmi e de trebuincios."
Cumpără-1, suflete, la orice preţ, şi mănîncă-1 ca pe o pîine de cumpărat, că e mai gustoasă, ori de furat, că e mai dulce, ci stai, nu trebuie să-1 cumperi, fiindcă ţi se dă gratis. Veniţi şi cumpăraţi fără arginţi mîncarea ce n-are preţ; dar ia seama să n-o vinzi cumva în schimbul plăcerilor, şi nu te întoarce la vărsătura păcatelor tale.
PUNCTUL 3

Compară acum bunătatea infinită a Mîntuitorului cu cea mai mare nelegiuire a lui Iuda, mărinimia sa cu ingratitudinea, blîn-deţea cu sălbăticia. Iuda vine în grădina cîndva de flori, acum de spini, ajuns căpetenie a călăilor, şi printre răi, cel mai rău; se apropie de Cristos cu trupul, dar se depărtează de el tot mai mult cu duhul şi, întru totul neruşinat, pecetluieşte chipul divin cu buzele-i murdare. O, rău folosit obraz, pe care tînjesc îngerii să-1 privească! Nu-şi fereşte faţa de el cine i-a şi dat-o de mîncare; nu
e scîrbit de gura lui acela ce i s-a încredinţat în rărunchi; ba chiar, cu bunătatea unui miel, îi zice „prietene"; ar fi de-ajuns ca să înmoaie şi un diamant şi destul ca să umanizeze şi un tigru, dar. o, împietrire de păcătos îndîrjit! „Prietene — zice, —, pentru ce ai venit?" Iuda n-a ştiut şi nici n-a avut ce să-i răspundă.
Răspunde-i tu cînd vii să te cumineci, ia aminte cum te întreabă: „Prietene, pentru ce vii, ca să mă primeşti sau ca să mă vinzi? Vii ca Ioan cel iubit sau ca vînzătorul Iuda?" Tu ce-i răspunzi oare? Ce-ţi spune cugetul? Gîndeşte că aici în Ostie ca şi acolo în grădină îl ai pe-acelaşi Domn şi nu ajungi doar să-1 săruţi, ci şi să-1 primeşti şi să-1 mănînci. Vezi să nu vii cu duşmănie, ci plin de iubire: nu ca să-1 pierzi, ci ca să-1 închizi în inima ta; nu ca să-i legi de grumaz şi de mîini frînghia, ci legăturile iubirii. Sîrguieşte să vii cu o metanie plină de dragoste şi cu o bucurare credincioasă ca să-1 primeşti şi să-1 iei cu tine pe Mielul acesta preablînd.
PUNCTUL 4
N-a adus mulţumiri după Sfînta Cină cel ce a mîncat nelegiuit. Cum să fi fost recunoscător un făţarnic? Pîinea prietenilor a vîndut-o celor mai răi neprieteni, cu alte cuvinte a aruncat-o cîinilor turbaţi, mărgăritarul cel mai preţios animalelor celor mai spurcate. E însă de cumpănit unde a ajuns. El însuşi şi-a dat pedeapsa, devenindu-şi călău al trupului, după ce şi-a fost călău al sufletului. Şi-a scos moartea din pîinea vieţii. Şi-a lepădat rărunchii necuraţi ca pedeapsă pentru comuniunea lui
nelegiuită.
Cugetă cum a fost pedepsit cel dintîi care s-a cuminecat în chip nevrednic. A plătit cu ambele vieţi. Pedeapsa lui fie-ţi, aşadar, învăţare de minte. Sîrguieşte să fii recunoscător ca să fii iertat; dezlege-ţi-se gîtlejul întru cuvenitele laude, nu-ţi rămînă-n zbilţ; buzele ce-au pecetluit obrazul lui Cristos cu adevărate semne de pace dezlipească-se-n cîntări de evlavie recunoscătoare în ziua-n care te cumineci; nu da numaidecît fuga afară cu Domnul în inimă, precum Iuda; liniştește-te în contemplare, precum ucenicul cel iubit.

MEDITAŢIA 41

Ca să te cumineci într-unui din episoadele Sfintelor Patimi[13]

PUNCTUL 1

vugetă cum Cristos Domnul nostru, în noaptea de neuitat dinaintea morţii sale, grijuliu să rămînă cu oamenii şi dornic să perpetueze amintirea Patimilor sale, a găsit mijlocul de a-şi mulţumi şi memoria, şi afecţiunea; şi-a înveşnicit, aşadar, dragostea şi durerea în acest minunat Sacrament, care să-i fie centru al iubirii şi memorial al Patimilor. Le cere, dar, tuturor celor care-1 primesc să reînnoiască amintirea iubirii sale pentru noi şi-n acelaşi

timp pe cea a pătimirii sale.
Vino, dar, tu, care trebuie să te cumineci, şi primeşte-1. între dovezi de afecţiune şi dureri, pe Domnul şi Dumnezeul tău împărtăşit; savurează-1 dres în chinurile sale pentru cea mai aleasă desfătare a ta, preadulce în amărăciuni, cel mai savuros în suferinţe şi cu cît mai înjosit pentru tine, cu atît mai iubit de tine. Contemplă-1 într-unui din episoadele Sfintelor sale Patimi şi primeşte-1 cînd udînd grădina cu sîngele, şi sufletul tău cu harul lui: cînd prins, legat cu frînghiile crude ale urii, pe legăturile strînse ale iubirii; cînd ca floare de cîmp ofilită, cu chipu-i dumnezeiesc înroşit de palme, pentru ca trandafirii obrajilor să-i troneze alături de spinii de pe cap. Contemplă-1 uneori legat de un stîlp, ajuns un *non plus ultra* al dragostei şi al suferinţei, alteori cu trupul sfîrtecat de bice şi revărsînd un adevărat potop de sînge sub furtuna necruţătoare a păcatelor tale; cînd hulit de oameni, el, cel dorit de îngeri, acoperit de scuipături scîrboase, el, oglinda cea fără de pată, în care se priveşte cu mulţumire Tatăl său cel Veşnic; cînd pe umeri cu lemnul crucii, ducînd asemenea lui Isaac lemnul pentru jertfă; în sfîrşit, ridicat pe o cruce, cu braţele pururea deschise pentru iertare şi pironite pentru pedeapsă; cu picioarele înţepenite ca să te aştepte neclintit şi înclinînd capul pentru ca necontenit să te cheme. Astfel, cînd te vei cumineca, vei face o duioasă pomenire a Pătimirii sale cumplite prin compătimirea ta cea iubitoare.
[73] Cf. *Matei,* 26-27; *Marcu,* 14-15; *Luca,* 22-23; *Ioan,* 18-19.

CUMINECĂTORUL
PUNCTUL 2
înteţeşte-ţi, aşadar, credinţa şi înalţă-ţi contemplarea, căci acelaşi Dumnezeu şi Domn, în chip real şi cu adevărat cel ce suferea acolo în episodul asupra căruia meditezi, El însuşi în persoană este aici în Sacramentul pe care-1 primeşti; pe acelaşi Isus, comoara ta, cel de pe Golgota, îl fereci în pieptul tău. Cugetă, aşadar, dacă te vei fi aflînd prezent acolo cu credinţa pe care-o ai acum, cu conştiinţa pe care-o dobîndeşti, în împrejurarea asupra căreia meditezi, în episodul pe care-1 contempli, cu ce iubire te vei apropia de Domnul tău, fie şi croindu-ţi drum printre călăii neomenoşi! Cu cîtă duioşie îi vei vorbi! Ce vorbe-i vei spune! Cum îl vei îmbrăţişa! Cum îl vei compătimi pentru tot ce-a suferit El, şi încă de dragul tău! îl vei oploşi la sînul tău şi-1 vei lua cu tine, ferindu-1 de sălbăticia chinurilor şi încredinţîndu-1 odihnei din rărunchii tăi.
O, suflete, de vreme ce ştii, aşa cum crezi, că Domnul acesta e tot unul cu acela, fă aici acelaşi lucru pe care l-ai face acolo: vezi că încă ajungi la timp. Cînd te cumineci, închipuieşte-ţi că ajungi în Grădină şi că-1 ştergi de îmbelşugata sudoare însîngerată cu băierile inimii tale, că te apropii de sfîlp şi-1 dezlegi ca să-1 înlănţui cu braţele tale şi să-i îngrijeşti rănile, punînd pe fiecare dintre ele cîte o frîntură din inima ta; ia seama că-1 strîngi la sîn aşa încununat, chiar dacă te înţeapă spinii, şi că-1 aşezi pe tronul pieptului tău, că-1 strămuţi de pe braţele Crucii, de care atîrnă atît de chinuit, în rărunchii tăi, ca într-înşii să-şi afle odihna. Cuminecă-te o dată în Grădină şi încă o dată la Stîlp: azi pe uliţa Amărăciunii, iar mîine pe Golgota, însufleţindu-ţi evlavia prin credinţă.
PUNCTUL 3
O, cît ai fi apreciat putinţa de-a asista la toate acele încercări sfîşietoare ale izbăvirii tale! O, cum ţi-ai fi gustat fericirea, fie şi trudnică, de a fi fost de faţă la toate acele împrejurări în care Domnul a suferit! O, repeţi tu de multe ori, de m-aş fi aflat cu simţirea de acum în toate episoadele îndurerate ale Patimilor! Ei bine, ia aminte că nu soseşti tîrziu, ba chiar vii la timp; iată-1 aici pe însuşi Domnul care suferea acolo şi, chiar dacă nu apăsat de dureri, înfăţişîndu-ţi-se astfel încît să fii cuprins de milă. Şi dacă ai fi acolo şi l-ai vedea în haina cea albă, cînd toţi îi strigau

„nebunul", tu ai spune: „Nu e decît bunul meu iubit." Şi la poalele stîlpului, prăbuşit, văzîndu-1 cum se rostogoleşte în băltoaca propriului său sînge, tu ţi-ai întinde amîndouă mîinile ca să-1 ajuţi să se ridice, pe cînd ceilalţi, ca să cadă; dacă l-ai auzi pe dregător spunînd dintr-un balcon:, Jată-1 pe Om", ai striga şi tu, zicînd: „E comoara mea, Soţul, Iubitul, Creatorul şi Domnul meu." Şi cînd nimeni nu-1 voia şi toţi îl dădeau în schimbul lui Baraba, tu ai exclama şi-ai spune: „Eu unul îl iubesc, îl doresc, daţi-mi-1 mie, căci al meu e, Dumnezeul meu şi tot ce am mai scump pe lume." Cumpăneşte că dacă asta ai face-o atunci şi aşa ţi-ai preţui norocul, bucură-te şi mulţumeşte că azi ai ajuns la Sfînta Comuniune; că dacă atunci ai fi adus mulţumiri pentru că l-ai fi primit rănit în braţe, adu-le azi şi mai mari pentru .că ţi l-ai pus în piept, împărtăşit; dacă ai fi socotit drept un mare hatîr să te poţi apropia cu fervoare ca să-i adori rănile, recunoaşte-te şi mai favorizat că ai ajuns să le mânînci; preţuieşte că, deşi nu ai primit în braţe buchetelul acela de mirt, acum da, şi pe de-a-ntregul în măruntaiele tale, nu doar strîns la piept, ci chiar înăuntrul lui şi pe deplin unit cu inima ta. în felul acesta poţi veni să te cumineci, primindu-1 pe Domnul, azi într-un episod al Patimilor şi mîine într-altul, cînd prins, cînd

biciuit, scuipat, încununat cu spini, batjocorit, bătut în cuie, adăpat cu fiere, omorît şi îngropat în mormîntul cel nou al pieptului tău.

MEDITAŢIA 42

Ca să *te cumineci cu îngăduinţa dată Sfintului Toma de-a atinge coasta lui Cristos*[74]

PUNCTUL 1

la aminte cum acest Apostol, prin ciudăţenia sa, a pierdut hatîrul dumnezeiesc acordat întregii obşti, căci acela care se îndepărtează de tovărăşia celor buni rămîne singur detot. S-a înmuiat în credinţă şi s-a răcit în dragoste; de la răceală a trecut numaidecît la neîncredere, fiindcă cine nu creşte în virtute iute se rostogoleşte din vină în vină. Toma a orbit la suflet fiindcă n-a

[74] Cf. *Ioan,* 20, 24-29.

văzut Soarele înviat între rumenelile impunătoarelor lui răni. Le-a tăgăduit învăţătorului său şi le-a deschis în sine însuşi; căuta mîn-gîiere în norocul său berc, în credinţa sa bearcâ, pentru faptul de-a nu se fi bucurat de vizita Domnului, în încăpăţînarea de a-1 tăgădui înviat. Ce rea pornire a-1 sili pe Cristos să-şi repete hatîrurile! Puţin uşurează rănile cine reînnoieşte astfel durerile[75], neluînd seama că le deschide cu atît mai mult, cu cît mai mult le tăgăduieşte.

O, suflete al meu, cum se mai ia la-ntrecere nepioşenia ta cu cea a lui Toma, de n-o fi şi depăşind-o! Ce rea îţi e pregătirea ca să meriţi astăzi vizita Domnului, dacă acolo înviat, aici împărtăşit! Cînd ceilalţi se bucură de roadele păcii, tu stărui în războiul cugetului. înviorează-ţi credinţa, însufleţeşte-ţi nădejdea, aprinde dragostea în rugăciunea înflăcărată.

PUNCTUL 2

Compătimitor, pe cît de necredincios Toma, la capătul a opt zile de încercare, spre a-i purifica dorinţele, Domnul binevoieşte a-1 milui de astă dată în tovărăşia fraţilor săi, căci prea puţin contează că uşile adunării sînt închise, dacă cele ale rănilor lui sînt atît de deschise, iar coasta lui chiar larg. Apare în mijlocul Apostolilor, în chip de centru către care trebuie să meargă toţi spre a-şi statornici inimile; şi-a aţintit ochii asupra lui Toma, adică i i-a deschis lui pe cei ai sufletului; îi porunceşte sa se apropie, întrucît spiritul îi era atît de îngheţat ca al unuia ce stătea atît de departe de căldura-i dumnezeiască; îi spune să-şi întindă mîna, semn că pe-a sa nu şi-o luase detot de pe el. „Pune degetul — îi cere dînsul stăruitor — în coasta mea şi fă-ţi încercarea pînă cînd ajungi la inimă, căci ea cu focul ei îţi va topi gheaţa nepioşeniei." Cumpăneşte marea milostivire a Mîntuitorului, care, ca să mîntuiască un suflet, ar accepta încă o dată rănile, iar azi, ca să vindece pe un Apostol, şi le reînnoieşte; lui Toma, celui îngheţat, i le oferă, în timp ce Magdalenei, celei înflăcărate, i le refuză, căci blîndeţile sînt pentru cei slabi, pe cînd încercările pentru cei tari.

[75] *reînnoieşte... durerile:* Aluzie la un celebru loc virgilian, devenit loc comun în literaturile europene ale Renaşterii şi Barocului: „Infandum, regina, jubes renovare dolorem", *Eneîda,* II, 3 („Dido, tu ceri o-nnoire nespusului vaier al nostru", trad. Coşbuc).

Ia aminte, suflete, că pe Cristos însuşi glorios rănit îl ai înăuntrul acestei Ostii; ascultă ce-ţi spune: „Apropie-te de mine, primeşte-mă şi atinge-mă, ci nu cu degetele, ci cu buzele tale; nu cu mîna cea grosolană, ci cu limba cea curtenitoare, cu inima ta cea înamorată; cerul gurii tale încerce gustul acestor răni, lipeş-te-ţi buzele însetate de izvorul coastei mele deschise; setea dorurilor tale stingă-se în acest izvor de mîngîieri." înviorează-ţi credinţa şi preţuieşte-ţi fericirea, căci dacă Toma a ajuns să pună degetul în coasta Domnului, aici Cristosul tot se strămută în pieptul tău; nu pierde prilejul, atinge-i toate rănile, preţuind asemenea hatîruri privilegiate.

PUNCTUL 3

Dacă Toma a atins piatra, pe Cristos, cu fierul necredinţei sale, a ţîşnit foc în inimă şi lumină în ochi: i-a deschis pe cei ai trupului ca să vadă rănile şi pe cei ai sufletului ca să mărturisească dumnezeirea. Văzîndu-1 pe Cristos prefăcut în răni pentru lecuirea lui, el se preface în guri întru mărturisirea lui Cristos şi, exclamînd, spune: „Domnul meu şi Dumnezeul meu, mă predau; mi-ai cucerit inima cu rănile tale şi zic că Tu eşti Domnul meu, Dumnezeul meu, Regele meu, avutul şi toată mulţumirea mea: Dumnezeul meu şi toate ale mele, căci în Tine se cuprinde totul."

Cumpăneşte acuma că dacă Toma numai atingînd rana din coasta Domnului a rămas mulţumit, schimbat şi înflăcărat de evlavie, tu, care l-ai atins pe tot, cînd l-ai primit, cît de înflăcărat şi cît de schimbat ar trebui să rămîi, pătruns pe de-a-ntregul în Dumnezeu, de vreme ce Dumnezeu a pătruns pe

de-a-ntregul în tine; mărturiseşte-1 drept Domnul tău, Dumnezeul, Creatorul, Izbăvitorul, începutul, mijlocul şi sfîrşitul tău; avutul tău şi unic centru al dorinţelor tale.

PUNCTUL 4

Cu cîtă bunăvoire şi de cîte ori nu s-ar întoarce Toma să se bucure de rănile acelea impunătoare, dacă i-ar fi îngăduit! Ce însetat ar sorbi iarăşi din acele izvoare nesecate ale mîngîierii şi dragostei! Suflete, ţie îţi este rezervat acest hafîr deosebit; mergi la Sfînta Comuniune astăzi şi mîine şi-n fiecare zi, că te aşteaptă Domnul:

CUMINECĂTORUL

voieşte să fii astfel fericit după cum poţi. Toma a rămas nespus de recunoscător pentru o milostenie atît de deosebită; chiar el, care-i contrazicea pe toţi, necredincios, mărturiseşte împreună cu toţi, credincios; le cere ajutorul ca să mulţumească, precum înainte ca să creadă; îşi propune să mărturisească pînă la moarte, fie şi cu preţul tot atîtor răni cîte acelea pe care le-a adorat. Sîrguieşte tu să fii recunoscător ca Toma, ba chiar cu atît mai mult, cu cît eşti mai îndatorat; fă-te numai guri întru lauda ca şi întru primirea lui şi, pentru un Domn care ţi-a deschis larg coasta şi rărunchii săi, dezlipeşte-ţi şi tu buzele, scoate-ţi şi tu inima topită, fie pe gură. în chip de osanale, fie pe ochi în chip de duioşii.

MEDITAŢIA 43

Despre ospăţul celor doi ucenici la Emaus, ca să-i primeşti pe Domnul ca drumeţ[16]

PUNCTUL 1

Vei contempla cum aceşti doi discipoli, deşi puţin probabil adunaţi în numele.Domnului, îi ies curînd în cale, întrucît convorbirea despre Dumnezeu e momeala ce-i atrage. Mergeau vorbind despre Patimile sale, şi, astfel, repede l-au atras în conversaţia lor, muzica cea mai dulce pe care i-o pot face ţiterele din Cer. Ce rău pregătiţi îi găseşte pentru a le împărtăşi hatîrurile sale, tare îndepărtaţi de El! Domnul însă, milostiv, se apropie de ei; ei fug, iar El îi caută; îi vede răciţi în credinţă, decăzuţi în speranţă, nepăsători în iubire, dar cu vorbele sale de viaţă le încălzeşte treptat inimile, însufleţindu-le neîncrederea sau insuflîndu-le viaţă nouă.

Ia aminte, suflete, că pe Domnul însuşi îl întîlneşti azi pe drumul vieţii tale moarte; dacă acolo drumeţ, aici peste fire; dacă acolo sub acoperămîntul unei pelerine, aici sub accidentele unei pîini; dacă acolo în treacăt, aici statornic. Ce descurajat purcezi pe drumul virtuţii, ce nepăsător în slujba lui Dumnezeu! Apropie-te, aşadar, de Domnul acesta în rugăciune, pentru ca sub imboldul inspiraţiilor sale să ţi se-aprindă-n piept focul evlaviei; vorbeşte despre

---

[76] Cf. Luca, 24, 13-35.

Dumnezeu în ziua cînd eşti cu Dumnezeu; în gura ce are a-1 găzdui pe Isus nu trebuie să intre nimic altceva; ea să nu scoată nici o vorbă alta decît despre Dumnezeu, vorba ce trebuie să primească cuvîntul dumnezeiesc, şi cu apa gurii feciorelnică vină să guste pîinea şi vinul zămislite în feciorie.

PUNCTUL 2

Şi ei se apropie de satul Emaus, ţinta fugii lor: Domnul se preface că pleacă mai departe, deşi mai degrabă i-ar plăcea să rămînă; vrea ca ei să-1 oprească cu doruri şi să-1 îndatoreze cu rugăminţi; el, care la început a venit la ei de bună voie, vrea să fie rugat o dată cu propăşirea virtuţii, ca mama ce-şi obligă copilul sa meargă şi-1 lasă apoi singur pentru ca el să-şi lepede frica; şi dacă-1 văd atît de omenesc, deşi era cel mai dumnezeiesc, îl roagă să zăbovească; nu-1 poftesc, după obiceiul lumii, de formă, ci stăruitor, ca să-1 înduplece; el le răspunde că are drum lung de făcut, căci plecînd de la un suflet, mult se îndepărtează: distanţa care e între vină şi Dumnezeu. Atenţie, suflete, că trece Mirele Divin către altele mai norocoase decît tine, pentru că mai înflăcărate: e nevoie să-1 rogi atîta cît să-1 opreşti. Dacă ucenicii aceştia, fără a-1 cunoaşte, îl preţuiesc atîta, tu, care prin credinţă ştii cine este, sîrguieşte să-i faci primire sărbătorească; ei şi-1 închipuiesc străin, tu îl ştii de-al tău; roagă-1 să intre nu doar sub un acoperiş cu tine, ci chiar înlăuntrul pieptului tău; pofteşte-1, căci pînă la urmă totul va fi pe cheltuiala lui, întrucît el va aduce mîncarea, iar tu pofta, dobîndind viaţa cea veşnică.

PUNCTUL 3

Lesne a binevoit Domnul, căci tare mult îi place să stea cu fiii oamenilor; se aşează la masă şi Cristos la mijloc, deopotrivă cu ei în bucurare şi hatîr; îi dau pîinea în mîini, cu bună nimerire, fiindcă totdeauna prin ele s-a dobîndit; îşi vor fi înălţat ochii la cer, ca să fie pîine cu ochi[77], şi încă dumnezeieşti, şi la frîngerea

[71] *pîine cu ochi:* Adică „pîine cu găuri" sau „ochiuri", cum se spune şi în românește. Parafrază cu joc de cuvinte subsecvent — motiv pentru care o păstrăm

după o zicală consemnată de Correas *{Vocabulario de Refranes,* ed.Louis Combet, 1968, p. 459): „Pan kon oxos, i keso sin oxos, i vino ke salte a los oxos" („Pîine cu ochiuri [găuri], şi brînză fără găuri, şi vin care se urcă la cap").

ei li s-au deschis ai lor şi l-au cunoscut drept învăţător, dar în clipă a şi dispărut, căci în viaţa aceasta e fulger acela care în cea veşnică este Soare de lumină şi mîngîiere: i-a lăsat cu dulceaţă pe buze, înlocuitor în lipsa lui rămînînd pîinea cea minunată, i-a lăsat invidioşi pe norocul de a-1 fi cunoscut înainte şi doritori de a se bucura de El şi de a-i fi acordat rănile slăvite şi a-i fi strîns la piept picioarele. O, în ce îmbrăţişări s-ar fi prins să-1 fi cuprins, dacă l-ar fi cunoscut!

Ia seama că pe Domnul însuşi îl ai în chip real şi cu adevărat aici. pe masa Altarului; El frînge şi împarte pîinea cerească; nu pregeta să-ţi recunoşti fericirea, căci va fi tîrziu cînd îţi vei reaminti şi te vei necăji că nu ai dobîndit-o înainte; apropie-te de Domnul, că nu ţi se va face nevăzut ca ucenicilor, deoarece îl ţine-ntemniţat iubirea. Bucură-te de prezenţa lui dumnezeiască şi trupească, adoră-i picioarele străpunse, sărută rănile slăvit de frumoase; pe tine te aşteaptă, pentru tine se opreşte, timp şi loc îţi dă ca să-1 contempli, să-1 iubeşti şi să-1 mănînci.

PUNCTUL 4

Cei doi ucenici n-au rămas nici mîhniţi, nici bucuroşi, fericirea de a-1 fi văzut pe învăţătorul lor schimbîndu-li-se în tristeţea de a-1 fi pierdut atît de iute; mai repede plecat, spuneau ei, decît aflat; cumpăneau cu preţuire hafîrul ce li—1 făcuse şi repetau învăţăturile pe care li le dăduse; şi-au mistuit inimile în dragoste cînd s-a dus, şi limbile în recunoştinţă cînd s-a întors; vor fi relatat de multe ori în cuvinte apăsate cele spuse de dînsul şi le vor fi cumpănit eficacitatea şi lucrările; mai presus de orice, bunăvoinţa dumnezeiască a chipului său; se felicitau pentru fericirea lor, iar Domnului îi aduceau mulţumiri pentru milostenia sa; nu vor fi nimerit să vorbească despre altceva vreme de multe zile, ba chiar vor fi reparcurs acelaşi drum, recunoscînd urmele învăţătorului lor, ţinîndu-se de cele ale Sfintei sale Legi. S-au întors acolo unde erau Apostolii, împărtăşindu-le din fericirea lor, şi şi-au reînnoit satisfacţia.

învaţă, suflete, să aduci mulţumiri Divinului tău învăţător în ziua în care te aşezi la masa lui; deschide-ţi buzele întru laude, precum şi ochii întru cunoştinţă; ia seama să nu datorezi ne-pioşeniei tale fericirea de a-1 fi cunoscut mai înainte; vreme de

multe zile n-ar trebui să vorbeşti despre altceva, lăsîndu-ţi limba să tot treacă de la gustul din măseaua ta la plăcerea din cerul
gurii[78].

MEDITAŢIA 44

Ca să-1 primeşti pe Domnul împreună cu Magdalena, ca pe Grădinarul sufletului tău[79]

PUNCTUL 1

Vei medita cît de îngrijorată o porneşte Magdalena dis-de-di-mineaţă în căutarea unui Soare eclipsat. A pus dragostea stăpînire pe ea şi nu-i mai dă odihnă; nu mai ştie de sine, e toată întru Isus cel iubit, nu unde-i bate, ci unde-i arde inima. Cea mai harnică mireasă lasă-n grabă patul, dar ce-i de mirare că nu-i chip să doarmă de vreme ce nu-i chip să trăiască? N-o poate linişti nici o creatură aflată dincolo de centrul Creatorului lor, dar, vai, cum să trăiască cineva care-şi vede viaţa moartă, căci nu pentru ea s-a spus: „Pentru morţi şi duşi iubirile nu-s"[80], iar dovezile de afecţiune ale celui ce iubeşte cu adevărat trec dincolo de moarte; rănită de dragostea divină şi moartă de durere, merge ea însăşi să se-ngroape în mormîntul Iubitului ei.

Cumpăneşte ce bună e o asemenea pregătire cu rugăciuni şi vegheri, cu lacrimi şi suspine, ca să găseşti pe un Domn care a murit de dragoste şi trăieşte din dovezi de afecţiune. Pleacă astăzi în zori, suflete harnic, în căutarea aceluiaşi Domn, care acolo şi-a pus la încercare dovezile de afecţiune ca să te iubească şi să te ocrotească pe tine; nu-1 căuta sub acoperămîntul unei lespezi, ci

[78] *...cerul gurii:* Alt exemplu de realism fiziologic în încercarea de a sugera procesul suprasensibil al transsubstanţierii. Cunoscute manevre post-masticatorii devin suportul unei veritabile transe metafizice. De remarcat că asemenea ale-gorizări fiziologice de-a dreptul şocante, dar explicabile în spaţiul esteticii hispanice, apar numai în cea de-a doua secvenţă a punctului 4, adică la încheierea actului ingerării Sfintei Hrane.

[79] Cf. *Ioan,* 20, 11-18.

[80] *...iubirile nu-s:* Parafrazare a proverbului „A muertos y a idos, no hay amigos".

sub al unei Ostii; nu între giulgiuri ale morţii, ci între accidente ale vieţii. Plînge-ţi greşelile şi suspină după hatîrurile sale şi-ţi vei dobîndi răsplata dorinţelor.

PUNCTUL 2

Domnul, atras acum nu de fiarele unei păcătoase, ci de aurul unui îndrăgostit, i se oferă, plătind cu hatîruri dovezile de afecţiune atît de puternice, i se arată în haine de grădinar, ca un Isus înflorit, vrea să culeagă roadele de virtuţi ale acelor flori de doruri: o-ntreabă de ce plînge şi pe cine caută, deşi ştie atît de bine că El însuşi este cauza, dar se simte slăvit cînd o aude relatîndu-şi suferinţa. Ea îi răspunde, ca şi cum ar fi de la sine înţeles, crezînd că toţi au acelaşi gînd ca şi ea, şi nu se înşală, fiindcă la ce altceva te poţi gîndi dacă nu la Dumnezeu sau vorbi despre altceva dacă nu despre Dumnezeu? Nu spune că e în căutarea unui mort, căci mori şi numai dacă-ţi

încolţeşte gîndul acesta: „Dă-mi-l înapoi — zice ea — şi nu te mira că nu mă înspăimînt, căci dacă puterile-mi lipsesc, îmi prisoseşte curajul; nu încape îngrozire unde este iubire"; Domnul amînă să se dea pe faţă doar ca s-o audă cum îşi înmulţeşte dorurile.
Suflete, ia aminte că aici îl ai pe Domnul însuşi, pe Grădinarul sufletelor, care le stropeşte cu sîngele său; e aici de faţă sub masca accidentelor pîinii şi-ţi ascultă îndrăgostitele dovezi de afecţiune; dacă însă iubirea îl ascunde, descopere-l credinţa ta, iar dacă Magdalena a avut de gînd să şi-l ia înfăşurat în giulgiu, tu ia-ţi-l împărtăşit.
PUNCTUL 3
Bucuros că o văzuse stropindu-i pentru a doua oară tălpile cu izvoarele ochilor ei, văzîndu-şi trandafirii rănilor perlaţi cu mărgăritarele unui plîns atît de îmbelşugat, dumnezeiescul grădinar Nazarinean i se arată, numind-o pe numele ei: „Măria", zice, iar ea în clipă, precum o oaie încă nu pierdută, recunoaşte glasul bine găsitului ei Păstor; i-a spus pe nume cu atîta blîndeţe, încît dînsa i-a putut cunoaşte marea milostenie; i s-a aruncat plină de iubire la picioare, centru ştiut al înclinaţiei ei, şi dacă altădată a căzut sub povara păcatelor, de astă dată sub cea a iubirii ei; s-a năpustit ca o harnică albinuţă către mireasma râspîndită de rănile-i înflo-
rite, ci Domnul a oprit-o, zicînd: „Nu te apropia, nu mă atinge, căci încă nu m-am suit la Tatăl meu; rămînă pentru tine suferinţele, păstrate fie pentru Tatăl meu slăvirile; pentru tine spinii, pentru El trandafirii miresmaţi." O, suflete al meu, recunoaşte-ţi aici fericirea şi străduieşte-te s-o preţuie jti, deoarece Domnul acesta nu numai că nu-ţi porunceşte să te retragi precaut, ci să te apropii iubitor; dacă Magda-lenei îşi ascunde rănile, pe tine te îmbie la ele, nu doar ca să le atingi, ci ca să le mănînci; auzi cum te cheamă pe numele tău, cu asemenea vădiri de bunăvoinţă, încît bunătatea lui să te atragă; dacă măreţia lui te sfieşte, nu pierde prilejul cuminecării, căci veşnicia toată vei jindui după ea; aruncă-te la picioarele lui, strînge la piept rănile înflorite, şi din ele ţîşni-vor, în loc de sînge, miere preadulce pe care să o mănînci, nectar ceresc pe care să-l sorbi şi cu care să te nutreşti.
PUNCTUL 4
Din preferată, Magdalena a devenit recunoscătoare şi, nemai-încăpîndu-i inima-n piept de mulţumire, merge să şi-o împărtăşească şi Apostolilor, dornică de ajutorul lor ca să aducă mulţumiri şi să savureze hatîrurile; se bucură împreună cu ei nu pentru o singură drahmă găsită, ci pentru cinci[81], şi încă atît de preţioase, încît fiecare valorează un Cer; şi nu se va fi mulţumit cu atîta, ci va fi poftit şi cetele cereşti pentru ca ele, cu limbile lor superioare, să o ajute a-şi spori laudele dumnezeieşti, spre a merita să le asculţi toată viaţa cîntările de recunoştinţă.
Cumpăneşte că dacă Magdalena, pentru o singură dată cînd a ajuns să vadă rănile acelea glorioase, fără a le atinge măcar; să le privească, fără măcar a le săruta, în toţi anii vieţii ei, zi de zi între cetele înaripate, şi tot îşi proslăveşte fericirea, atunci tu, suflete al meu, care nu doar o dată, ci de atîtea ori şi-n atîţia ani, zi de zi, continui să-l primeşti pe Domnul întreg, nu doar să-i săruţi rănile, ci să i le mănînci, vezi cît eşti de dator să repeţi în fiecare ceas şi-n fiecare clipă mulţumirile cuvenite. Sîrguiască în cor toate facultăţile tale preamărind şi arătîndu-şi recunoştinţa pentru hatîruri atît de neobişnuite, reverse buzele tale către aceste răni dulceaţa pe care a supt-o inima ta.
[81] *cinci:* Aluzie la cele cinci răni ale lui Isus rălignit.

MEDITAŢIA 45 *Ca să-l primeşti pe Domnul ca pe Rege, Mire, Medic, Căpitan, Judecător, Păstor şi învăţător*

ceste şapte meditaţii, strînse aici la un loc, obişnuia să le repete veneratul părinte Francisco de Borja[82], ca preot, în cele şapte zile ale săptămînii, zilnic cîte una, şi tot aşa le vei putea practica şi tu; iar pe cînd nu era încă sacerdot, se cumineca duminica, folosind cele trei zile precedente ca să se pregătească, şi cele trei zile de după aceea ca să aducă mulţumiri şi să culeagă roade.
PUNCTUL 1
Medita-vei cînd va fi să-l primeşti pe Domnul ca pe un Rege, ce mare fast ai prevedea dacă ar fi să-l găzduieşti în casa ta pe Regele locului; ei bine, cu cît mai mari pregătiri trebuie să faci ca să-l primeşti pe cel al Cerului, şi nu în casa, ci în pieptul tău? Iar de-l primeşti ca pe Mirele divin, cată să-ţi împodobeşti sufletul cu eleganţa harului şi cu giuvaierele scumpe ale virtuţilor. De-l primeşti ca pe un Medic, dorindu-l cu tot atîta ardoare cîtă nevoie ai de el, durerile tale să-ţi trezească gîndul că şi El a suferit pentru tine şi a băut amara curăţenie de fiere şi oţet, ca să te vindece de bolile grele pe care ţi le-au pricinuit plăcerile. Dacă e Căpitan, întreaga ta viaţă fiind miliţie[83], înrolează-te sub steagurile sale, cheamă-l în ajutor cînd te vezi asediat de duşmani atît de cruzi. Dacă e Judecător, îndepărtează de la inima ta orice vină care ar aduce atingere dreptăţii ochilor săi divini. Dacă Păstor, strigă-l cu behăituri de suspine, fie ca să te scoată din gîtlejul lupului infernal, fie ca să te pască pe plăcutele
[82] *Francisco de Borja:* Francisc Borgia, iezuit (1510-1572), sfînt originar din sumbra familie Borgia, nepot a] papei de tristă amintire Alexandru al Vl-lea Borgia. După moartea soţiei sale, a renunţat la avere şi la toate prerogativele de nobil şi vicerege al Cataloniei, intrînd în ordinul iezuit, al cărui general avea să devină. Este adeseori citat cu veneraţie de către Graciân.
« *viaţă... miliţie:* Cf. *Or.,* 13.

păşuni udate chiar cu sîngele lui. Dacă învăţător, recunoaşte-ţi mai întîi neştiinţele şi imploră-l ca, de vreme ce este înţelepciune infinită, să te înveţe acea mare ştiinţă a cunoaşterii, iubirii şi slujirii sale. Iată pregătirea pentru fiecare din aceste şapte meditaţii.

PUNCTUL 2

Ia aminte că Regele acesta suprem se apropie de porţile sufletului tău, şi anume de buze; vine cu bunătate: iasă-i în întîm-pinare cu măreţie sufletul tău; cere-i milostenii, întrucît cine se dăruie pe sine însuşi nu va putea să-ţi refuze nimica; soseşte acum singurul iubit al inimii tale: iasă, dar, să-l primească în rărunchi între iubiri şi dovezi de afecţiune. Acum se-nalţă Medicul divin, care e sănătatea, doctoria şi veselia bolnavilor, şi el a îndurat cel dintîi durerile: înfăţişează-ţi-le una cîte una şi cere-i leacul pentru toate. Ţi se şi iveşte viteazul Căpitan lîngă piept: predă-i castelul sufletului tău, nu te preface puternic în slăbiciunile tale. Acuma-ţi cere socoteala neînduplecatul Judecător: aruncă-i-te la picioare, mărturisindu-ţi cu umilinţă vinile cele grele şi vei dobîndi iertare. Te caută acuma Păstorul cel Bun: auzi-i fluierăturile milostive, urmează-l cu drag şi ia din mîna lui pîinea cerească. Acum se-aşază la catedra inimii tale Divinul învăţător: ascultă-l cu luare-aminte şi fii împătimit după învăţătura sa cea adevărată.

PUNCTUL 3

Bucură-te de hatîrul pe care ţi-l face marele împărat; ia seama că e pe cît de darnic, pe-atîta de puternic; învaţă să-i ceri aceluia care doreşte să-ţi dea, căci El poate şi vrea să-ţi dea. Uneşte-te, suflete, cu îndrăgostitul tău Mire şi, de vreme ce el ţi-a deschis rărunchii lui, primeşte-l şi tu într-ai tăi; multe răni i-ai pricinuit, vei scoate prin răni dovezile lui de afecţiune; numeşte-l viaţa ta, de vreme ce pe-a lui şi-a pierdut-o ca să te iubească. Foloseşte leacurile pe care ţi le aduce marele Medic, făcînd doctorie chiar din carnea şi sîngele lui; El s-a sîngerat pentru sănătatea ta şi a murit ca să-ţi dea ţie viaţă. Urmează-l pe Căpitanul tău, căci El merge în frunte în toate bătăliile; nu-ţi va lipsi pîinea, deoarece El ţi se dăruie pe sine ca hrană; luptă cu curaj, căci primi-va El

rănile în locul tău; nu-i abandona stindardul pînă ce nu obţii victoria. Ascultă, suflete, şi apleacă-ţi urechea la un învăţător atît de înţelept, căci El e înţelepciunea Tatălui; ţi se dă ca hrană ca să înveţi mai bine, aşa cum copilului i se dau literele de zahăr ca să le înveţe cu plăcere; se vor însuşi cu sînge, dar nu cu al tău, ci cu al învăţătorului însuşi, căci El a suportat bicele pentru lecţia pe care tu n-ai ştiut-o. Ce justificări îi prezinţi unui Judecător atît de milostiv, care a vrut să fie osîndit pentru greşelile tale? Şi cel care n-a comis nici un păcat şi n-a purtat amăgire în gură a plătit pentru răutatea ta; cere-i milostivire şi făgăduieşte-i o mare îndreptare; nu-ţi va confisca bunurile, ci, dimpotrivă, ţi se dă pe Sine ca hrană, ca să ai ce mînca. Alătură-te turmei Păstorului tău celui Bun, care-ţi e totdeauna nutreţ desfătător: El s-a expus pentru tine lupilor carnivori, care s-au îmbuibat din sîngele lui pînă la ultima picătură, semn că nu-i mercenar; te scoate la păscut chiar în rărunchii săi şi te duce pe umeri la stîna din Cerul său.

PUNCTUL 4

Fii recunoscător pe măsura unui Rege atît de generos, iar milostivirile rămînă legate în obligaţii veşnice de a-l sluji. Bucu-ră-te după plac de hatîrurile Mirelui tău şi sîrguieşte să-i păstrezi credinţă, căci în joc e nu mai puţin decît viaţa ta, şi încă cea veşnică. Plăteşte cu dovezi de recunoştinţă doctoriile atît de costisitoare şi păstrează gura deliciilor tale ca s-o foloseşti întru laudele lui. Audă Baciul Ceresc behăiturile mulţumirii tale în chip de laude, iar Căpitanul tău aplauzele pentru triumful lui. Răsune ovaţiile pentru înţeleptul tău învăţător, iar cea mai sigură certificare a învăţăturii lui să fie punerea ei în lucrare întru folosul tău. înfăţişează-i blîndului Judecător inima ta aripată, pe cît de recunoscătoare pentru mila lui, pe-atît de pocăită de ticăloşia ta; recunoaşte că trăieşti datorită lui şi că doar prin hatîrul lui nu te mistui prefăcut în tăciune veşnic al iadului.

MEDITAŢIA 46

Ca să-l primeşti pe Domnul
ca pe Creatorul, Izbăvitorul şi Slăvitorul
şi singurul Binefăcător al tău

PUNCTUL 1

vugetă la cine şi-a primit tot avutul de la altul, cu cîtă dragoste îl primeşte cînd se-ntîmplă să-i calce pragul casei;

îi pune la picioare tot ce are, căci ştie că totul i-a venit din mîna lui; totul îi pare puţin faţă de multul pe care i-1 datorează, nu suferă din pricină că ceea ce a primit nu e mai mult, ci că nu-1 poate sluji cu mai mult; îl mărturiseşte drept binefăcătorul său, drept cel ce 1-a făcut persoană, şi-1 pune mai presus de propriul său creştet pe acela ce 1-a ridicat din pulberea ţărînii.

O, tu, care te cumineci! Cine oare e Domnul pe care-1 găzdu-ieşti astăzi în pieptul tău? Gîndeşte că-i datorezi tot ce eşti. El te-a scos din nimic, ca să fii mult, deoarece te-a făcut; nu-1 primeşti în casă străină, căci a durat-o El, cu mîinile lui; El îţi dă viaţa, foloseşte-o întru slujirea lui; El îţi dă sufletul, foloseşte-1 ca să-1 iubeşti pe El; primeşte-1 ca pe singurul tău binefăcător, deschide ochii credinţei şi vedea-vei în această Ostie pe Domnul care te-a crescut; pune-ţi-1 în pieptul tău care, din mii de pricini, îi e datorat lui; pune-1 în rărunchii tăi, deoarece sînt ai lui; intelectul tău cunoască al cui este, iar voinţa îndrăgească un scop ce-i este şi obîrşie. Mai presus de orice, ruşineze-ţi-se inima că a prefăcut în unelte ale ofensei lui pe acelea ce-au fost daruri ale mărinimiei, hatîruri ale infinitei lui binefaceri.

PUNCTUL 2

Puţin e să-ţi dai viaţa pentru cineva; mult, da, să ţi-o dai pentru el, să mori pentru ca el să trăiască, şi chiar asta e puţin; culmea unui binefăcător ajunge pînă acolo, încît să moară chiar pentru acela care-1 ucide, să-1 izbăvească pe acela care-1 vinde şi să-1 răscumpere pe-acela care-1 cumpără. S-a mai văzut oare o asemenea culme a iubirii? Nu e cu putinţă decît într-un Dumnezeu îndrăgostit.

CUMINECĂTORUL

Omule, pentru tine a murit, pentru tine, care l-ai ofensat atîta; Domnul, pentru un rob ticălos al Satanei. Ia seama ce extreme: Dumnezeu şi să moară, viaţă şi moarte, şi tocmai pentru tine, un vierme vrednic de dispreţ! A îngăduit să fie ocărît ca să te cinstească pe tine, să fie scuipat ca să fii tu spălat, a fost pus în rîndul hoţilor acela care le dă hoţilor Paradisul şi ţie ţi se dă pe sine însuşi în Sacrament; a vrut să piardă totul ca să te cîştige pe tine: avere, viaţă, reputaţie, pînă acolo încît să moară gol pe un stîlp. Acest Iubit divin al inimii tale ar fi putut negreşit să caute alt leac pentru lecuirea ta, 1-a ales însă pe cel mai costisitor spre a-şi arăta cea mai mare dragoste: n-a vrut să se spună că dîrzenia sa ar fi putut fi mai mare, că ar fi putut face mai mult[84]. S-a văzut părăsit de Tatăl său doar ca să nu părăsească el o biată fiinţă recunoscătoare de care se îndrăgostise. Primeşte-1, dar, în această Comuniune de azi, ca pe Izbăvitorul sufletului tău, ca pe Mîntui-torul vieţii tale; oferă-i tot ce ai, avere, reputaţie şi viaţă, aceluia care şi-a dat-o cel dintîi pe-a lui pentru tine; găzduieşte-1 la tine în piept pe-acela ce şi-a spintecat coasta ca să te pună într-însul; umple-ţi gura de sîngele preţios al aceluia ce n-a avut parte de nici o picătură de apă în marea-i sete; îndulceşte-ţi buzele cu trupul celui ce şi-a simţit gura amărîtă cu fiere şi, de vreme ce Domnul n-a uitat nimic din ce putea face pentru tine, nu lăsa nici tu nimic din ce-ai putea face în sfînta-i slujbă.

PUNCTUL 3

Primeşte-1 acum ca pe veşnicul tău slăvitor, ceea ce înseamnă să desăvîrşeşti toate milostivirile lui şi să te încununezi cu miluiri. Mare hatîr a fost că te-a creat din nimic, şi mai mare că te-a izbăvit cu tot ce avea; că te-a făcut creştin catolic, în timp ce printre necredincioşi i-a pus pe alţii care l-ar fi slujit mult mai bine dacă l-ar fi cunoscut; că te-a răbdat atît de păcătos, pe cînd alţii cu mai mică vină sînt tăciuni în flăcările veşnice; că te-a dezvinovăţit şi hrănit cu trupul şi sîngele lui; mari sînt toate aceste hatâruri, vrednice de toată recunoştinţa şi cunoştinţa, dar cel ce le încununează pe toate

[84] Ultimele două fraze introduc, în mod surprinzător pentru un cititor nespaniol, o argumentaţie de esenţă pur localistă, spaniolă, declanşînd o competiţie metafizică pe terenul friabil şi delicat al reputaţiei *(honia)* şi al opiniei celorlalţi („N-a vrut să se spună..."). Mai jos, la începutul punctul 3, îşi face apariţia, cu coloratura exclusivistă a epocii, şi viziunea orgolios catolică: „Te-a făcut creştin catolic".

este că te-a predestinat slavei sale, aşa cum crezi în ea, şi că o să te ridice în slavă, aşa cum nădăjduieşti; primeşte-1 deci ca pe supremul tău scop, căci El îţi este alfa şi omega; El îţi este popas al peregrinărilor, odihnă a muncilor, port al mîntuirii şi centru al fericirii tale. înteţeşte-ţi credinţa, căci pe acelaşi pe care ai să-1 vezi şi de care ai să te bucuri în cer, pe Domnul acesta însuşi, în chip real şi cu adevărat îl păstrezi închis în pieptul tău, ca zălog al slavei.

PUNCTUL 4

Numească-se acest preadumnezeiesc Sacrament Euharistia, ceea ce vrea să zică bună mulţumire, deoarece darul făcut nouă de Domnul fiind nesfîrşit, se impune necontenita exprimare a recunoştinţei din partea celui ce se cuminecă; nu există alt mod de a-1 restitui după ce-1 primeşti o dată decît să-1 mai primeşti încă o dată: aceasta e cea mai mare expresie a recunoştinţei; şi nu e altă cale ca să te achiţi de-atîtea milostiviri, decît să-1 primeşti cu vrednicie şi să te cumineci, Potir pentru Potir, şi să plăteşti legămintele către Domnul prin aplauze publice, în faţa întregului său popor, şi nu rămîne altceva decît o moarte preţioasă întru Domnul, după ce l-ai primit, căci e un chip măreţ de-a mulţumi pentru un mare dar al lui Dumnezeu dacă primeşti încă unul. Te găseşti înecat în binefaceri, îneacă-te, dar, în sîngele lui: mulţu-mi-vei aşa cum trebuie, dacă iubeşti aşa cum cunoşti. în felul acesta putea-vei să te cumineci în repetate rînduri, primindu-1 pe Domnul într-o zi ca pe Creatorul, şi-n alta ca pe Izbăvitorul tău; dacă azi ca pe dezvinovăţitorul, mîine ca pe slăvitorul tău.

MEDITAŢIA 47 *Ca să te cumineci în toate sărbătorile Domnului*

PUNCTUL 1
Cumpăneşte cît de mare ţi-ar fi fost fericirea dacă ai fi fost de faţă cu credinţa ce-o dobîndeşti la taina asupra căreia meditezi. Cu cîtă evlavie te-ai pregăti şi cu cîtă bucurie ai asista! Căci dacă te-ar trezi îngerul în noaptea cea voioasă a naşterii, cu cîtă sîrguinţă te-ai scula, cu cît drag ai da fuga să te bucuri de

Pruncul Dumnezeu născut! Cum ai prinde prilejul de a-1 vedea şi contempla înfăşat în scutece pe-acela care nu încape-n ceruri; culcat pe paie. pe-acela care stă între pene de heruvimi, plîngînd bucuria îngerilor! Şi de ziua Tăierii-împrejur, cum vei însoţi cu lacrimile tale picurii lui de sînge; cu cîtă mîngîiere te vei bucura de răstimpul de Cer de pe Tabor, cum vei mîneca în dimineaţa învierii în tovărăşia perlatei aurore virginale, ca să vezi răsărind soarele glorios între rumenelile voioase ale rănilor sale! Cu ce curăţie evlavioasă te-ai înarma ca să urci pe munte în ziua triumfătoarei înălţări a Domnului şi cum te-ar mai purta inima după sine în centrul ceresc; cu cîtă încîntare ai profita de toate aceste prilejuri; cu cîtă înflăcărare ai asista la toate aceste taine! înteţeşte-ţi. dar, credinţa şi pricepe că acelaşi Domn, în chip real şi cu adevărat, pe care l-ai vedea şi de care te-ai bucura acolo, pe El însuşi în persoană îl ai aici. în acest preasfînt Sacrament, şi dacă acolo într-o iesle, aici în Altar; dacă acolo înfăşat în scutece, aici între accidente; acolo grăunte în paie, aici mîncîndu-ţi-1 împărtăşit; dacă pe Tabor l-ai vedea înveşmîntat în zăpadă, aici îmbrăcat în albime; dacă la înălţare ţi l-ar acoperi un nor, aici ţi-1 ascunde o Ostie. Sîrguieşte să te pregăteşti cu aceeaşi evlavie, deoarece realitatea e aceeaşi; înteţească-ţi-se credinţa şi ţi se va trezi simţirea; crească, aşadar, în tine înflăcărarea pe măsura fericirii tale.
PUNCTUL 2
Cumpăneşte cu ce duioşie bucuroasă ai intra în Staulul din Betleem, pe cît de gol de mobile scumpe, pe-atît de plin de mîn-gîieri. Cu cîtă veneraţie drăgăstoasă te-ai apropia de iesle şi-ai fi înduioşat de Dumnezeul înomenit; cu cîtă grijă i-ai sta în preajmă; cu cîtă afecţiune te-ai bucura de el! Şi nemulţumindu-te să-1 priveşti, te-ai apropia ca să-1 atingi şi să-1 îmbrăţişezi, prunc gingaş, iar tu înduioşat. înteţeşte-ţi, dar, credinţa, însufleţeşte-ţi încrederea moleşită şi apropie-te azi, dacă nu de iesle, de Altar. Nu te mulţumi să-1 săruţi şi să-1 strîngi în braţe, ci să-1 mănînci. Infăşură-1 în baierile inimii şi strînge-1 chiar înlăuntrul pieptului tău; dacă la Tăierea-împrejur l-ai vedea vărsînd perle în lacrimi şi rubine în sînge, răscumpărare preţioasă a sufletului tău, cum te-ar mai cuprinde mila! Fără îndoială că acea inimă, care întrece diamantul în tărie, s-ar înmuia de sîngele Mieluşelului rănit, pînă

cînd s-ar distila în frînturi prin ochi. Culege azi nu doar cîteva picături din sîngele lui, ca atunci, ci pe tot în inima ta, şi dacă acolo încerci să-1 linişteşti, strîngîndu-1 la piept, pune-ţi-1 astăzi chiar în el. Dacă pe Tabor ai leşina cînd l-ai vedea Soare al frumuseţii şi cel mult l-ai privi de departe, contemplă-1 azi de aproape; fie pieptul tău un Tabor, iar inima ta Cortul, exclamînd cu Sfîntul Petru: „Doamne, aici sîntem într-adevăr, Tu în mine şi eu în Tine." Aici îţi stă la dispoziţie înviat; vino, în tovărăşia Maicii Fecioare, să te bucuri de trandafirii miresmaţi ai rănilor sale, să recunoşti, prin tăieturile fierului în carne, adîncurile dum-nezeirii, şi nu-ţi îngăduie doar să-1 atingi şi să-1 adori, ci şi să-1 pui în pieptul tău. Opreşte-1 aici, la fel de slăvit cum se-nălţa la Cer, şi condu-1 în inima ta, căci nu ţi se va sălăşlui ca acolo, ci-ţi va intra-n rărunchi triumfător; fie-ţi pieptul un cer, trezeşte-ţi credinţa şi vei împrospăta savurarea tuturor acestor taine, căci atunci cînd te cumineci, pe Domnul însuşi, în chip real şi cu adevărat, îl ai aici, întocmai cum l-ai vedea şi te-ai bucura de El în toate aceste împrejurări.
PUNCTUL 3
Sîrguieşte să scoţi prin această Comuniune toate foloasele pe care le-ai scoate dacă te-ai afla de faţă la taina celebrată şi, de vreme ce-1 ai pe acelaşi Domn, în chip real şi cu adevărat, pe care l-ai avea acolo, cere-i aceleaşi milostenii; învaţă să ceri cui ştie atît de bine să dea. Cu ce amintire ai rămîne dacă l-ai vedea pe Dumnezeul şi Domnul tău şi te-ai bucura de El în oricare dintre tainele acestea! Fie-ţi, prin urmare, la fel de mare bucuria, de vreme ce mare îţi e fericirea. Ce n-ai face atunci ca să ţi-o povesteşti? Arată-ţi recunoştinţa acum, căci nu ţi-e impusă tăcerea, ca Apostolilor pe muntele Tabor, ci îţi e chemată evlavia întru laudele divine. „Ce să-i dau eu Domnului — spunea Profetul rege — în schimbul atîtor milostenii?" Potir pentru Potir, fie această Comuniune mulţumire pentru cea trecută,

aşa cum aceea a fost orînduire pentru aceasta. Cine-ar fi în stare să te scoată din staul, o dată înăuntru cu păstorii? Cine oare să te coboare de pe munte cu ucenicii? Cine să te ducă de la mormînt cu Măriile? Aici ai toate acestea în Altar, şi chiar mai aproape, adică în pieptul tău; linişteşte-te în meditaţie şi stăruie întru lăudarea şi proslăvirea Domnului. Amin.

MEDITAŢIA 48 *Ca să te cumineci de sărbătorile Sfinţilor*

J-jesne ar fi, dar prea lung, să pregăteşti cîte o meditaţie specială, ca să te cumineci de sărbătoarea fiecărui Sfînt; fiecare va putea deci să-şi aleagă dintre cele propuse pe cea mai potrivită zilei şi vieţii Sfîntului; dacă însă cuiva i s-ar părea că s-ar cumineca în chip mai evlavios în temeiul unui gînd mai apropiat de acea sărbătoare, va alege atunci un moment sau o împrejurare din viaţa Sfîntului armonizată cu Comuniunea şi o va dispune sub formă de meditaţie, precum urmează:

PUNCTUL 1

Gîndeşte-te la vreun hatîr aparte pe care i 1-a făcut Domnul acestui Sfînt; bunăoară, dacă trebuie să te cumineci de ziua Sfîntului Iacob cel Mare, cumpăneşte cum 1-a luat Cristos cu sine pe muntele Tabor şi i-a împărtăşit slava sa; întoarce-te apoi şi gîndeşte-te cu cît mai mare e hatîrul pe care ţi—1 acordă ţie Domnul, de vreme ce nu doar îţi îngăduie să-i fii alături, ci intră-n pieptul tău; sîrguieşte, aşadar, să te pregăteşti, imitîndu-1 pe Sfînt, cu virtuţi neobişnuite, ca să dobîndeşti hatîruri atît de deosebite. Pe Sfîntul Matei 1-a chemat ca să meargă împreună la el acasă şi s-a lăsat poftit de el; pe tine te cheamă azi Domnul însuşi, intră-n pieptul tău şi te îmbie cu trupul său preţios. Pe Sfîntul Filip 1-a întrebat de unde ar putea face rost de pîinea pentru cei cinci mii de oaspeţi; pe tine nu te pune în dificultate, ci îţi oferă pîinea Cerului. Ce bucuros s-a simţit Sfîntul Andrei cînd 1-a văzut pe Domnul şi 1-a auzit pe Ioan Botezătorul spunînd: „Iată-1 pe Mieluşelul Domnului!" S-a dus numaidecît după el şi 1-a întrebat unde locuieşte; ascultă cum şi ţie îţi spune acelaşi lucru preotul cînd vii şi-1 mănînci chiar pe Mielul Domnului. Bucură-te de norocul tău cel bun de ziua Sfîntului Matei şi pregăteşte-te ca un vas ales de ziua Sfîntului Apostol Pavel, deoarece trebuie să porţi în pieptul tău nu doar numele, ci şi trupul Domnului; sîrguieşte, aşadar, să te pregăteşti precum aceşti drepţi, căci dacă ei au făcut-o ca să primească hatîrurile Domnului, tu pe Domnul însuşi, izvor al tuturor milosteniilor.

PUNCTUL 2

Cumpăneşte cum au preţuit Sfinţii aceştia bunăvoinţele Domnului şi cum au ştiut a le dobîndi; cunoaşte hatîrul atît de neobişnuit pe care ţi-1 face azi, învaţă să te bucuri de el şi să fii recunoscător; încinge-te, aşadar, în focul iubirii, ca Laurenţiu, şi vezi că dacă el şi-a copt trupul pentru masa lui Dumnezeu, azi Domnul îşi coace trupul la focul iubirii pentru hrana ta. Dacă Ignaţiu se considera grîu măcinat între colţii fiarelor, ca să fie pîine albă şi curată, Domnul ţi se dăruie în chip de pîine măcinată în Patimile sale şi coaptă în iubire. Dacă Sfîntul Bartolomeu şi-a servit la ospăţul cel veşnic trupul jupuit, Domnul îţi înfăţişează ca mîhcare trupul său, învineţit tot şi rănit; dacă Sfîntul Iacob era consîngean cu Hristos şi foarte asemănător lui, şi tu eşti consîngean al Domnului, de vreme ce te hrăneşti cu carnea şi sîngele lui; caută să-i fii asemenea în totul şi chiar să fii unul şi acelaşi lucru cu El. Dacă Sfîntul Iosif a fost cel sporit în hatîruri, cel crescut în fericiri, pentru că 1-a purtat de-atîtea ori în braţe pe Pruncul Dumnezeu, tu, care-1 iei în gură, îl păstrezi în piept, crezi în desăvîrşire ca şi în hatîr. Sfîntului Luca i-a îngăduit să facă o copie, ţie chiar originalul; întipăreşte-ţi-1 pe băierile inimii tale.

PUNCTUL 3

Toţi Sfinţii aceştia au adus mulţumiri neobişnuite Domnului pentru binefaceri atît de neobişnuite; Ştefan a strigat cînd 1-a văzut pe Cristos apărînd în picioare în tindele Cerului; tu izbucneşte în laude că-1 vezi chiar în pieptul tău; laudă-1 cu Sfînta Tereza, fiindcă El s-a căsătorit cu sufletul tău şi 1-a împodobit cu giuvaierele scumpe ale virtuţilor. Dacă Sfintei Ecaterina i-a dat verigheta de aur, ţie podoaba slavei. Uimeşte-te cu Sfîntul Augus-tin de faptul că acea mare imensă a lui Dumnezeu încape în groapa cea mică a pieptului tău. Proslăveşte-1 cu Sfîntul Ignaţiu pentru ca nu numai la Roma, ci pretutindeni să-ţi fie binevoitor şi prielnic; cel care Sfîntului Francisc i-a întipărit stigmatele sale, iar Sfîhtului Bernard şi-a arătat coasta, azi ţi se oferă ţie pe de-a-ntregul şi ţi se-ntipăreşte în inimă: învaţă să-ţi recunoşti hatîrul şi vei şti să-1 preţuieşti, sîrguind să-1 dobîndeşti şi să mulţumeşti pentru el în toţi vecii. Amin.

MEDITAŢIA 49 *Rezumat al multor altor meditaţii*

.Asemănător cu Meditaţiile propuse aici, poţi şi tu izvodi altele, care, ca odrasle ale propriei tale cugetări şi pentru că te-au costat muncă, obişnuiesc a trezi o mai mare evlavie. Astfel:

PUNCTUL 1

Gîndeşte-te la dragostea cu care un prunc doreşte pieptul matern, cu cîtă rîvnă se năpusteşte la el, îi dă ghes foamea, îl sileşte afecţiunea, şi astfel plînge şi se zbuciumă pînă cînd îl dobîndeşte. Cu aceeaşi dragoste trebuie să doreşti şi tu să ajungi la cuminecare; plîngi, suspină, geme, roagă-te şi cere pieptul lui Cristos: mare cugetare a lui Gură de Aur. Piuie, ca puiul pelicanului, după pieptul spintecat al Autorului vieţii tale. Strigă, ca puişorul corbului cînd se vede lipsit de rouă cerească. Pofteşte, gîfîind ca drumeţul însetat, izvorul de ape vii; caută grăuntele copt, precum furnicuţa cea harnică şi precum căţelul firmiturile de pîine de la masa stăpînului său: în acest fel eşti dator să te pregăteşti, cu lacrimi şi suspinuri, cu simţiri şi strădanii, cu rugăciuni şi cazne, pentru Sfînta Comuniune, căci cu cît mai intense vor fi dorinţele cu care vei veni, cu atît mai împlinite vor fi roadele pe care le vei obţine.

PUNCTUL 2

Cumpăneşte rîvna cu care mieluşelul cel gingaş aleargă să apuce ţîţa maicii sale, cu cîtă dragoste trage de ea, cu cîtă plăcere suge din ea; vino la Sfînta Comuniune cu tot atîta sîrg după nevoia ta, cu tot atîta plăcere cîtă cunoştinţă; dă fuga cu iuţeala puiului ca să ciugulească bobul din ciocul maicii sale iubitoare care-l cheamă, reculegîndu-te apoi sub aripile braţelor lui Cristos întinse pe Cruce. Năpusteşte-te cu plăcerea bolnavului însetat asupra paharului cu leac răcoritor. Apropie-te cu uşurarea drumeţului rebegit de focul ce-1 ocroteşte. Savurează, gustă, mănîncă şi desfătează-te cu această pîine cerească, îmbinînd plăcerea cu cîştigul, încercînd gusturile celeste şi dobîndind înmulţitele foloase.

. PUNCTUL 3

Mulţumeşte-i Domnului care te-a hrănit cu trupul şi cu sîngele său, asemenea copilului care, după ce s-a săturat de pieptul savuros al mamei sale, o îmbrăţişează şi-o giugiuleşte. Salută de multe ori, asemenea corăbierului pierdut pe mare ţărmul unde a izbutit să acosteze; primeşte cu gesturi de mulţumiri şi asemenea cerşetorului sărman codrul de pîine ce-i este dat zilnic la poarta bogatului, aducîndu-i binecuvîntări. Prosternează-te, asemenea unui rob răscumpărat, la picioarele unicului tău Izbăvitor. Primeşte-1 pe Domnul ca pe un tată, frate, prieten, avocat, garant, naş, protector, sprijin, soare ce te luminează, port ce te primeşte, azil ce te ocroteşte, centru în care te odihneşti, început al tuturor avuţiilor tale, mijloc al tuturor fericirilor şi sfîrşit al tuturor dorinţelor tale în toţi vecii. Amin.

MEDITAŢIA 50 *Ca să primeşti Preasfântul Sacrament ca* viatic[85]

PUNCTUL 1

Consideră-te încă de pe acum, iubite frate, pe picior de plecare din viaţa aceasta muritoare către cea veşnică şi ia aminte că, pentru o călătorie atît de lungă, e nevoie de mare pregătire cu toate cele, îndeosebi cu această pîine a vieţii, pentru pasul morţii tale apropiate. Treci din lumea asta într-alta, din patul de aici la tribunalul lui Dumnezeu: vezi, aşadar, cum trebuie să te înarmezi cu o Spovedanie bună şi deplină şi cu o fierbinte şi sfînta Comuniune. „Scoală de mănîncă şi bea — i-a spus îngerul profetului Ilie —, că lungă-ţi este calea." Ascultă cum acelaşi lucru ţi-1 spune şi ţie îngerul unui bun duhovnic, care te dezamăgeşte de primejdia ta: „Iubite frate, înalţă-ţi inima la Dumnezeu, de la

[85] Textul meditaţiei e presărat cu citate din *Vechiul* şi mai ales *Noul Testament* (de ex. ID *Regi,* 19,7; *Psalmi; Luca,* 18,13; 18, 38-43; 15,21; 15,22; 23, 42-43; 2,29; 23,46; *Fapte* etc.) Spre a păstra coerenţa textului şi a argumentaţiei originale, urmăm în traducerea noastră versiunile libere şi interpretative al lui Graciân, chiar dacă uneori luăm ca punct de plecare *Biblia* Sf. Sinod.

creaturi la Creator, de la pămînt la Cer, de la cele pămînteşti la cele veşnice, nu ştii dacă te vei mai ridica din patul acesta, mănîncă bine, că te aşteaptă un drum lung şi primejdios; vezi că ai de bătut cărări nemaibătute, tărâmuri nemaivăzute de tine, caută să săvîrşeşti Cuminecătura aceasta ca şi cum ar fi cea de pe urmă, cu desăvîrşirile celei finale, punîndu-ţi în joc toată evlavia. Ia seama că-ţi iei rămas bun de la cuminecătură; facă-se vădită dragostea ta pentru acest Preasfînt Sacrament prin duioşia cu care îl primeşti pentru ultima dată; aţinteşte-ţi asupra acestei ţinte ochii ce atît de curînd ţi se vor închide ca să nu mai vadă niciodată în viaţa aceasta muritoare; fie nesecate izvoare de plîns astăzi cele ce mîine vor trebui să sece; gura ta, care atît de curînd va să se închidă pentru a nu se mai deschide niciodată, deschide-ţi-o azi şi lărgeşte-ţi-o bine ca să ţi-o umple de dulceaţă hrana aceasta savuroasă; ia aminte că e mană ascunsă şi are să-ţi îndulcească amara băutură a morţii ce te-ameninţă din clipă-n clipă. Strige-ţi limba, cerînd iertare, pînă nu se lipeşte detot de cerul gurii; pieptul ce-ţi

răguşeşte tot mai rău scoată suspine de durere; inima ce-ţi va sfîrşi atît de curînd ca hrană pentru viermi hrănească-se din Trupul cel adevărat al lui Cristos, care s-a numit pe sine vierme al pămîntului; măruntaiele tale, ce-şi pierd clipă de clipă răsuflul vieţii, mîngîie-se cu acest decoct de nemurire, şi din întregul tău, iubite frate, tu, care în scurt timp ai să te desfaci în pulbere şi cenuşă, străduieşte-te să te preschimbi în acest Domn împărtăşit, pentru ca în felul acesta El să dăinuiască în tine şi tu în El o veşnicie de slavă."

PUNCTUL 2

înteţeşte-ţi credinţa, iubite frate, şi gîndeşte că în Ostia aceasta îl primeşti pe Domnul, care, peste cîteva ceasuri, are să te judece El însuşi; El vine acuma la tine, şi tu te vei duce curînd la El; El e Domnul care îţi va cere socoteală amănunţită pentru toată viaţa ta; din patul de aici vei fi purtat înaintea tribunalului său necruţător; vezi aşadar, că acuma te pofteşte la iertare; dacă atunci te va în-spăimîhta cu pedeapsa cea înfricoşată, aici se lasă mituit[86] cu daruri;

[86] *mituit:* în text, *sobomado,* de la *sobomar,* mitui", „a corupe", „a da şperţ". Un nou exemplu de „transsubstanţiere" a nivelului lexical trivial de recuperare „a Io divino" („în manieră sacră") a unor fapte sau trăiri incompatibile aparent cu experienţa religioasă. E aici un veritabil „palier mistic" al stilisticii spaniole dintotdeauna.

înfăţişează-i inima ta pocăită şi plină de regretul de a-1 fi supărat; aici învingi cu lacrimi, dincolo nu vor fi de folos nici rugăciunile; aruncă-te în faţa tribunalului milei sale, nu-1 aştepta pe cel al dreptăţii sale. Euharistie se numeşte, ceea ce vrea să zică mulţumire şi iertare; nu amina pînă la cel al asprimii; aici e în chipul unui Miel ant de bKnd, încît îl mănînci, acolo în chipul unui leu atît de fioros, încît te va sfîrteca dacă te va găsi vinovat, aici tace şi ascunde vinovăţiile, acolo tună şi fulgeră neîndurări. „Aruncă-i-te la picioare din timp, căci atîta cît îl avem — zice Apostolul —, trebuie să lucrăm bine şi să neguţăm mîntuirea noastră veşnică." Imploră cu regele penitent: „Doamne, iartă-mă după mare mila ta şi după mare mulţimea păcatelor mele" *(Miserere mei, secundum magnam mise-ricordiam tuam).* Bate-ţi pieptul cu vameşul, zicînd: „Domnul meu şi Dumnezeul meu, fii priincios şi binevoitor cu acest păcătos de nimica" *(Domine propitius esto mihipeccatoii).* Strigă cu orbul din Ierihon: „Doamne, să-ţi văd chipul preafrumos pe care şi îngerii doresc să-1 vadă" *(Domine ut videam).* Mărturiseşte-ţi greşelile cu risipitorul: „Tată, doar nu mă poţi tăgădui ca fiu, am greşit, recunosc, la cer şi înaintea Ta *(Pater, peccavi in caelum et coram te);* primeşte-mă în casa ta, găsească-se pentru mine un colţ în cerul tău." Spune tare cu femeia cananeeancă:, Jsus, Fiul lui David", dar mai bine spune: „Isuse, Fiul Măriei celei milostive, îndură-te de sufletul acesta al meu, căci diavolul vrea să mi-1 chinuiască *(Iesu Fiii, Mariae, miserere mei, quia anima mea male a daemonio vexatur).* „Vai, Doamne, miluieşte-mă, că vrea să mi-1 înghită!" Cere şi roagă-te cu Tîlharul: „Doamne, adu-ţi aminte de mine, tîlhar şi al milosteniilor tale, acum cînd eşti în împărăţia ta" *(Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum).* Bucură-mă, Doamne, cu preadulcele-ţi răspuns: *Hodie* (astăzi) *mecum* (cu mine) *eris* (vei fi) *in Paradiso (în* slava mea). Amin.

PUNCTUL 3

Acum, după ce l-ai primit pe acest preasfînt Domn împărtăşit şi l-ai introdus în pieptul tău, exclamă, iubite frate, cu sfîntul bătrîn Simeon: *Nune dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace* („Acuma într-adevăr, Doamne al meu, muri-voi mîngîiat, căci împăcat cu Tine"). Spune cu Profetul rege: *In pace in idipsum dormiam, et requiescam* („Acum, da, Doamne, dormi-voi şi mă voi odihni în pace şi în Tine însuţi").

CUMINECĂTORUL

De la Tine, împărtăşit, voi merge la Tine Cel din Slavă; de la un Dumnezeu pe care l-am primit în pieptul meu, la un Dumnezeu care să mă primească în Cerul său, şi, de vreme ce aici am ajuns să mă unesc cu Tine prin Cuminecătură, acolo nădăjduiesc să mă unesc cu Tine prin fericire. Repetă cu Sfîhtul Pavel: *Mini vivere Christus est, et mori lucrum* („Moartea este cîştigul meu, pentru că murind întru Cristos, voi trăi la Cristos"). Oferă-i sufletul tău cu Sfîhtul Ştefan: *Domine Iesu, accipe spiritum meum* („Prea-dulce Isuse, şi mai cu seamă la ceasul acesta, Isuse şi Mîntuito-rule al meu, primeşte-mi duhul"). Spune de asemenea chiar cu Isus: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* („Părinte preaiubitor, în mîinile tale încredinţez duhul meu"); din ele a plecat, la ele trebuie să se întoarcă. Auzi ce-ţi răspunde: *Noii timere, ego protector tuus sum, et merces tua magnanimis* („Nu te teme, iată, aici sînt Eu, ocrotitorul şi sprijinul tău, iar binele ce vei primi din mîha mea mare fi-va în toate felurile"); nu-ţi pierde încrederea din pricina vinilor tale, deoarece milosteniile mele sînt multe; cere şi ţi se va da, adică iertare, har şi veşnică slavă.

PUNCTUL 4

După atîtea hatîruri primite, poţi într-adevăr aduce cuvenitele mulţumiri: cîntă ca lebăda ce trage să moară, cu sporită duioşie, şi să fie o cîntare nouă, începînd-o aici şi urmînd-o în veci acolo, în Cer: *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* Veşnic lău-da-voi şi voi binecuvînta pe un Domn atît de bun, şi dacă nu mai eşti în stare cu limba, vorbeşte cu inima; şi dacă buzele nu ţi se mai pot mişca, mişte-i-se ei cămările şi cutremure-ţi-se rărunchii; preţuieşte bunătatea ce ţi-a făcut-o Regele Cerului, căci a venit El să te vadă pe tine, ca să mergi apoi tu să-1 vezi pe El acolo; ea este zălog al slavei, îndatoratu-s-a Domnul; a venit să se despartă de tine împărtăşit, ca semn că te iubeşte şi că te va primi în slavă; a venit la tine acasă spre a te duce tu la Cerul său. Exclamă cu Sfîhtul Rege: *Laetatus sum in his quae dicta suntmihi, in domun domini ibimus* („O, ce veşti bune mi s-au dat, că

astăzi trebuie să merg la casa Domnului meu!"). Sfîrşeşte spunînd vorbele bucuroase cu care şi-a dat duhul smeritul Sfînt Francisc: *Me expec-tant iusti donec retribuas mini* („O, mă aşteaptă curtenii cerului ca să mă primească în dulcea lor tovărăşie!"); nu singur voi merge, ci vom merge; sufletul meu va merge însoţit de Preasfînta Fecioară,

MEDITAŢIA 50

483

Maica şi Doamna mea, de sfîntul numelui meu, de îngerul meu păzitor, de sfinţii mei patroni şi avocaţi. Şi dacă încă agonizezi, asemuie-te lui Cristos Răstignitul şi mîngîie-te cu El. Gîndeşte că Domnului tău i-au dat fiere şi oţet în clipele supremei agonii, iar ţie acelaşi Domn ţi-a dat trupul şi sîngele său într-al tău: El a murit pe braţele unei Cruci necruţătoare, iar tu mori în braţele aceluiaşi Domn, pururea deschise pentru tine; lui Cristos i-au străpuns coasta cu suliţa cea tare, iar El ţi-a pecetluit inima cu această Ostie preasfînta; îşi înclină capul şi-ţi arată rana din coastă, spunîndu-ţi să intri pe poarta aceasta, pururea larg deschisă, în Paradis, unde să-l lauzi, să-l contempli, să-l vezi, să-l iubeşti şi să te bucuri de Dumnezeul şi Domnul tău, în toţi vecii vecilor, amin. Isus, Isus, Isus şi Măria să-mi ţie tovărăşia. Amin.

i , ;.,DEŢFANĂ
i *N* G0GA«
CLUJ
S„„ AU«EI VIACU H«. »

TABLA MEDITAŢIILOR

485

TABLA MEDITAŢIILOR[87]

Pentru a te cumineca în toate sărbătorile de peste an

Ianuarie

Ziua Tăierii împrejur. Meditaţiile 47, 45 şi 46.
Epifania. Meditaţia 27, despre regii magi.
Duminica din octava Epifaniei. Meditaţia 37, despre Copilul pierdut. *Duminica a 2-a după Epifanie.* Meditaţia 36, despre ospăţul de nuntă. *Duminica a 3-a după Epifanie.* Meditaţia 3, despre Fiul risipitor.

Februarie

Ziua Purificării. Meditaţia 17, proprie. Sf. Matei, Meditaţia 18. *Duminica a 4-a după Epifanie.* Meditaţia 3, despre Sutaş. *Duminica a 3-a dinaintea Postului.* Meditaţia 20, despre fagurele lui Samson. *Duminica a 2-a dinaintea Postului.* Meditaţia 34, despre bobul de grîu. *Duminica 1 dinaintea Postului.* Meditaţia 41, despre Sf. Patimi.

Martie

Sfîntul Iosif. Meditaţia 11, despre ospăţul lui Iosif, sau Meditaţia 37, despre Copilul pierdut. *Bunavestire.* Meditaţia 1, proprie. *Duminica 1 din Post.* Meditaţia 38, despre ospăţul îngerilor.

[87] Această *Tabla de las Meditaciones* însoţeşte, la început sau la sfîrşit, ambele ediţii pe care le-am avut la dispoziţie (A. del Hoyo şi E. Correa Calderon). Imposibilitatea de a consulta ediţia princeps ne-a determinat să o preluăm ca atare, corectînd tacit unele erori de

numerotare a Meditaţiilor sau semnalînd unele incongruenţe.

Duminica a 2-a din Post. Meditaţia 47. *Duminica a 3-a din Post.* Meditaţia 4, despre Cananeeancă. *Duminica a 4-a din Post.* Meditaţia 19, despre cele cinci pîini. *Duminica a 5-a din Post.* Meditaţia 41, despre Sf. Patimi. *Duminica Floriilor.* Meditaţia 39, proprie.

Aprilie

Joia Sfîntă. Meditaţia 40, despre comuniunea Sf. Ioan şi cea rea a lui Iuda.
Ziua învierii. Meditaţia 47. *Ziua a 2-a de Paşti.* Meditaţia 43, despre cei doi ucenici din Emaus.
Ziua a 3-a de Paşti. Meditaţia 44, despre Magdalena şi Grădinar. *Duminica Tomei.* Meditaţia 42, proprie, despre Sf. Toma. *Duminica a 2-a după Paşti.* Meditaţia 22, despre oaia pierdută. *Duminica a 3-a după Paşti.* Meditaţia 5, despre mană. *Duminica a 4-a după Paşti.* Meditaţia 8, despre ascultarea lui Obed-Edom. *Duminica a 5-a după Paşti.* Meditaţia 18, despre cele irei săli ale. sufletului.

Mai

Sfinţii Filip şi Iacob. Meditaţia 48 sau Meditaţia 19, despre cele cinci pîini. *Găsirea Crucii.* Meditaţia 30, despre comoara ascunsă, sau Meditaţia 41.
Sfîntul Mihail. Meditaţia 15, despre veneraţia Serafimilor. *îngerul Păzitor.* Meditaţia 38, ospăţul îngerilor. *înălţarea Domnului.* Meditaţia 47, sau 46, sau 45. *Duminica din Octava înălţării.* Meditaţia 24, despre Mefiboşet. *Rusaliile. Ziua 1.* Meditaţia 45. Soţul. *Rusaliile. Ziua a 2-a.* Meditaţia 26, ospăţul lui Artaxerxe. *Rusaliile. Ziua a 3-a.* Meditaţia 13, închinarea Templului lui Solomon. *Duminica Preasfintei Treimi.* Meditaţia 28, despre măreţia Domnului şi josnicia noastră.

Iunie

Sf. Ioan. Meditaţia 28, umilinţa Sf. Ioan, sau Meditaţia 32. *Sfurtul Petru.* Meditaţia 9, despre modestia Sfîntului. *Trupul şi Sîngele Domnului.* Meditaţia 16, despre ospăţul descoperit.
Duminica din Octavă. Meditaţia 29, despre Cina cea Mare. *Duminica a 3-a după Rusalii.* Meditaţia 22, despre oaia pierdută. *Duminica a 4-a după Rusalii.* Meditaţia 9, modestia Sfîntului Petru. *Duminica a 5-a după Rusalii.* Meditaţia 6, despre Zaheu.

Iulie

Vizitaţiunea. Meditaţia 32, proprie. *Sfînta Magdalena.* Meditaţia 21, despre convertirea sa. ***Sfînta** Ana.* Meditaţia 30, despre comoara ascunsă, sau Meditaţia 1. *Duminica a 6-a după Rusalii.* Meditaţia 19, despre cele cinci pîini. *Duminica a 7-a după Rusalii.* Meditaţia 7, despre încrederea bolnavei. *Duminica* a *8-a după Rusalii.* Meditaţia 11, despre ospăţul lui Iosif.
Duminica a 9-a după Rusalii. Meditaţia 14, despre Samarineancă. *Duminica* a *10-a după Rusalii.* Meditaţia 12, proprie.

August

Sfînta Fecioară a *Zăpezilor.* Meditaţia 1.
Schimbarea la Faţă. Meditaţia 47.
Sfîntul Laurenţiu. Meditaţia 34, despre bobul de grîu, sau Meditaţia 48.
Sfîntul Bartolomeu. Meditaţia 48, proprie. *Duminica* a *11-a după Rusalii.* Meditaţia 16, despre ospăţul descoperit. *Duminica a 12-a după Rusalii.* Meditaţia 23, despre cel alungat de la ospăţ. *Duminica a 13-a după Rusalii.* Meditaţia 35, surghiunit în Egipt.

Duminica a 14-a după Rusalii. Meditaţia 2, despre Fiul Risipitor.

Septembrie

Naşterea Maicii Domnului. Meditaţia 1.
Sfîntul Mar [sic!]. Meditaţia 48.
Sfîntul Mihail. Meditaţia 38.

Duminica a 15-a după Rusalii. Meditaţia 3, despre Sutaş.
Duminica a 16-a după Rusalii. Meditaţia 5, despre mană.
Duminica a 17-a după Rusalii. Meditaţia 8, despre Chivotul din
casa lui Obed-Edom. *Duminica a 18-a după Rusalii.* Meditaţia 18, despre cele trei
săli.

Octombrie

Sfîntul Luca. Meditaţia 48.
Sfinţii Simion şi Iuda. Meditaţia 48.
Duminica a 19-a după Rusalii. Meditaţia 20, despre fagurele lui
Samson.
Duminica a 20-a după Rusalii. Meditaţia 24, despre Mefiboşet. *Duminica a 22-a după Rusalii.* Meditaţia 26,
despre ospăţul lui
Artaxerxe. *Duminica a 23-a după Rusalii.* Meditaţia 28, despre măreţia
Domnului.

Noiembrie

Ziua Tuturor Sfinţilor. Meditaţia 29, Cina cea Mare, sau
Meditaţia 45, Rege. *Sfîntul Martin.* Meditaţia 28. *Prezentarea Maicii Domnului.* Meditaţia 1. *Prezentarea Maicii Domnului.* Meditaţia 1, sau Meditaţia 37,
despre Copilul Pierdut.
Sfînta Ecaterina, fecioară şi martiră. Meditaţia 45. *Sfîntul Andrei, apostol.* Meditaţia 48, sau Meditaţia 19.
Duminica a 24-a după Rusalii. Meditaţia 30, despre comoara
ascunsă. *Duminica 1 din Advent.* Meditaţia 33.

Duminica a 2-a din Advent. Meditaţia 34, despre bobul de grîu. *Duminica a 3-a din Advent.* Meditaţia 6, despre Zaheu.

Decembrie

Zămislirea. Meditaţia 1.
Sărbătoarea Zămislirii. Meditaţia 32, sau Meditaţia 33.
Sfîntul Toma. Meditaţia 42.
Duminica a 4-a din Advent. Meditaţia 10.
Naşterea Domnului. Meditaţia 33, proprie.
Stintul Ştefan. Meditaţia 48, sau Meditaţia 49.
Sfîntul Ioan Evanghelistul. Meditaţia 25, sau Meditaţia 40.
Sfinţii Prunci nevinovaţi. Meditaţia 35, surghiunul în Egipt.
Duminica din Octava Crăciunului. Meditaţia 17, proprie.

Notă liminară..... 5
Introducere..... 7
Tabel cronologic..... 29
EROUL
[Dedicaţie din manuscrisul autograf]..... 33
[Dedicaţie din prima ediţie]..... 34
Aprobare..... 35
Notă privitoare la preţ,..... 35
Dovadă a corectorului..... 36
Către cititor..... 36
Lui don Juan Bautista Brescia..... 36
Harul I. Eroul să practice necuprinderi ale capacităţii... 39
Harul al II-lea. încifrarea vrerii..... 40
Harul al III-lea. Cea mai mare înzestrare a unui erou..... 42
Harul al IV-lea. Inimă de rege..... 45
Harul al V-lea. Gust ales..... 47
Harul al Vl-lea. Eminenţă în ce-i mai bun..... 50
Harul al Vll-lea. Excelare cu întîietate..... 52
Harul al VIII-lea. Eroul să prefere obligaţiile aplaudabile..... 54
Harul al IX-lea. Despre caratul-rege..... 56
Harul al X-lea. Eroul trebuie să-şi sondeze soarta riscînd..... 57
Harul al Xl-lea. Eroul să înveţe a se retrage cînd soarta îi e cîştigătoare..... 59
Harul al XH-lea. Simpatia oamenilor..... 62
Harul al XIII-lea. Despre dezinvoltură..... 64
Harul al XlV-lea. Despre ascendentul firesc..... 65
Harul al XV-lea. Despre simpatia sublimă..... 66
Harul al XVI-lea. Renovarea măreţiei..... 68
Harul al XVII-lea. Orice înzestrare, fără afectare..... 70
Harul al XVIII-lea. Emulaţie în modele..... 71
Harul al XlX-lea. Paradox critic..... 73
Har ultim şi coroană Fie cea mai bună nestemată a coroanei şi fenix al înzestrărilor unui erou..... 74

POLITICIANUL DON FERNANDO CATOLICUL
Dedicaţie..... 79
Cenzura doctorului Pedro de Abella..... 79
Aprobare..... 80
Extras de privilegiu..... 80
Cenzura doctorului Juan Francisco Andres de Uztarroz..... 80
Politicianul don Fernando Catolicul..... 83
DISCERNĂTORUL
[Prinţului don Baltasar Carlos]..... 133
Aprobarea doctorului don Manuel de Salinas..... 134
Aprobare de tipărire..... 135
Aprobarea doctorului Juan Francisco Andres..... 135
Cititorilor, don Vincencio Juan de Lastanosa..... 137
Sonet acrostih către autor de doctorul Manuel de Salinas..... 140
Epigramă de doctorul Juan Francisco Andres..... 141
I. Fire şi ingeniozitate. *Elogiu*..... 142
II. Despre autoritate în vorbă şi-n faptă. *Discurs academic*... 146
III. Om al răbdării. *Alegorie*..... 150
IV. Despre filotimie. *Memoriu către Discernere*..... 154
V. Om cu cunoştinţe aplaudabile. *Discurs academic*..... 158
VI. Nu fi inconsecvent. *Critică*..... 162
VII. Omul tuturor orelor. *Scrisoare către don Vincenio Juan de Lastanosa*..... 164
VIII. Bunul pricepător. *Dialog*..... 167
IX. Nu fi pus doar pe glumă. ***Satiră***..... 171
X. Om al bunei alegeri. *Elogiu*..... 173
XI. Nufijocher. *Satiră*....."..... 177
XII. Om cu zaţ bun. *Scrisoare*..... 180
XIII. Om al ostentaţiei. *Apolog*..... 184
XIV. Nu te pleca toanei. *Invectivă*..... 190
XV. Să ai bune improvizaţii. *Problemă*..... 192
XVI. Contra fandoselii. *Satiricon*..... 195
XVII. Omul în apogeu. *Dialog*..... 199

XVIII. *Despre cultură şi împodobire. Ficţiune eroică*..... 203
XIX. Om judicios şi pătrunzător. *Apologie*..... 208
XX. Contra aferării. *Satiră*..... 212
XXI. Diligent şi inteligent. *Emblemă*..... 216
XXII. Despre mod şi plac. *Scrisoare*..... 219
XXIII. Artă de a fi norocos. *Fabulă*..... 222
XXIV. Coroana discernerii. *Panegiric*..... 225
XXV. Cultă împărţire a vieţii unui discernător..... 228
CUPRINS 4»!
ORACOLUL MANUAL ŞI ARTA PRUDENŢEI [1647pi •
[Aprobare apăr, M.Fr.Gabriel Hernândez].....;1 235
[Aprobare de tipărire].....;,. 236
[Aprobare a doctorului Juan Francisco Andres]..... 236
[Excelentisimului senior don Luis Mtndez de Haro].....A236
Către cititor..... 237
Oracolul manual şi arta prudenţei..... 239
CUMINECĂTOR UL [1655]
[Aprobare]....."353
[Dedicaţie].....,, 354
Cititorului..... 354
Meditaţia 1. Despre plinătatea harului cu care a fost înzestrată Maica Domnului spre a găzdui Cuvîntul Etern. Prim exemplu de comuniune desăvîrşită..... 356
Meditaţia 2. Despre ospăţul fiului risipitor, aplicat la comuniune 359
Meditaţia 3. Ca să te cumineci mînat de gîndul sutaşului..... 361
Meditaţia 4. Ca să te cumineci cu credinţa cananeencei..... 364
• *Meditaţia 5.* Despre mană, ca reprezentare a acestui Sacramente iM se cumpănesc sîrguinţele în strîngerea ei, desfăta rile ei cînd este mîncată şi împrejurările în care e păstrată..... 366
Meditaţia 6. Ca să te cumineci cu evlavia lui Zaheu..... 368
Meditaţia 7. Ca să te cumineci cu încrederea femeii care a atins tivul hainei lui Cristos..... 371
Meditaţia 8. Despre intrarea chivotului legii în casa lui Obed-Edom şi cum a umplut-o de binecuvîntări..... 373
Meditaţia 9. Ca să te duci la cuminecare cu modestia Sfîntului Petru..... 376
-*Meditaţia 10.* Ca să primeşti pe Domnul cu silinţele Martei şi gingăşiile Măriei..... 378
Meditaţia 11. Despre ospăţul dat de Iosif fraţilor săi..... 381
Meditaţia 12. Ca să-1 primeşti pe Domnul cu umilinţa vameşului..... 384
Meditaţia 13. Despre măreţia cu care Solomon a durat templul şi fastul cu care 1-a închinat, aplicate la Comuniune..... 386
Meditaţia 14. Despre izvorul de apă vie pe care 1-a deschis Domnul în inima samarinencei, aplicat Sfintei Comuniuni..... 389
Meditaţia 15. Ca să te cumineci cu veneraţia serafimilor de lîngă tronul lui Dumnezeu..... 391

Meditaţia 16. Ca să te cumineci ca la un ospăţ descoperit..... 394
Meditaţia 17. Ca să-1 primeşti pe Domnul cu dorul şi bucuria sfîntului bătrîn Simeon..... 396
Meditaţia 18. Ca să-1 primeşti pe Domnul în cele trei săli ale sufletului..... 399
Meditaţia 19. Despre ospăţul celor cinci pîini, aplicat Sfintei Comuniuni..... 401
Meditaţia 20. Despre fagurele lui Samson, aplicat Sacramentului 404
Meditaţia 21. Despre ospăţul lui Simon leprosul şi despre pocăinţa Magdalenei, aplicate Sfintei Comuniuni... 406
Meditaţia 22. Despre oaia cea pierdută şi găsită, ospătată cu Pîinea Cerului..... 409
Meditaţia 23. Despre reaua pregătire a celui alungat de la ospăţ..... 411
Meditaţia 24. Despre fericirea lui Mefiboşet, aşezat la masa regelui, aplicată la Comuniune..... 414
Meditaţia 25. Despre felul în care a adus mulţumiri ucenicul iubit, rezemat la pieptul învăţătorului său..... 417
Meditaţia 26. Despre ospăţul regelui Artaxerxe..... 419
Meditaţia 27. Ca să ajungi a-1 primi pe Domnul adorîndu-1 cu cei trei regi şi închinîndu-i darurile lor..... 422

Meditaţia 28. Comparînd măreţia Domnului cu josnicia ta..... 424
Meditaţia 29. Despre Cina cea Mare, aplicată Sfintei Comuniuni..... 426
Meditaţia 30. Ca să-1 primeşti pe Domnul ca pe o comoară ascunsă în Sacrament..... 429
Meditaţia 31. Ca să ajungi la comuniune cu evlavia celor doi orbi pe care i-a luminat Domnul..... 431
Meditaţia 32. Ca să-1 primeşti pe Domnul aşa cum a fost găzduit în casa lui Zaharia..... 434
Meditaţia 33. Despre felul în care Pruncul Dumnezeu nu a găsit loc de găzduire în Betleem, cu aplicaţie la Comuniune..... 437
Meditaţia 34. Primind Preasfîntul Sacrament ca pe un bob de grîu semănat în pieptul tău. „Nisi granum fru-menti" etc..... 439
Meditaţia 35. Ca să-1 primeşti pe Pruncul Isus, surghiunit în Egiptul inimii tale..... 442
Meditaţia 36. Despre ospăţul de la nunta din Cana Galileii, aplicat la Comuniune..... 444
Meditaţia 37. Ca să-1 primeşti pe Isus Copil pierdut şi găsit în templu..... 447
Meditaţia 38. Despre ospăţul la care pe Domnul l-au servit îngerii în pustiu, cu aplicaţie la Sacrament..... 449

Meditaţia 39. Ca să-1 primeşti pe Domnul cu triumful ramurilor definic..... 452
Meditaţia 40. Se compară buna înclinare a lui Ioan şi cea rea a lui Iuda la cina Domnului..... 454
Meditaţia 41. Ca să te cumineci într-unui din episoadele Sfintelor Patimi..... 457
Meditaţia 42. Ca să te cumineci cu îngăduinţa dată Sfîntului Toma de-a atinge coasta lui Cristos..... 459
Meditaţia 43. Despre ospăţul celor doi ucenici la Emaus, ca să-1 primeşti pe Domnul ca drumeţ..... 462
Meditaţia 44. Ca să-1 primeşti pe Domnul împreună cu Magdalena, ca pe grădinarul sufletului tău..... 465
Meditaţia 45. Ca să-1 primeşti pe Domnul ca pe Rege, Mire, Medic, Căpitan, Judecător, Păstor şi învăţător..... 468
Meditaţia 46. Ca să-1 primeşti pe Domnul ca pe Creatorul, Izbăvitorul şi Slăvitorul şi singurul Binefăcător al tău..... 471
Meditaţia 47. Casă te cumineci în toate sărbătorile Domnului.... 473
Meditaţia 48. Ca să te cumineci de sărbătorile Sfinţilor..... 476
Meditaţia 49. Rezumat al multor altor meditaţii..... 478
Meditaţia 50. Ca să primeşti Preasfîntul Sacrament ca viatic 479
Tabla meditaţiilor..... 484

Apărut 1994 Culegere şi paginare HUMANITAS
Tipărit la
Editura şi Atelierele Tipografice METROPOL